This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

389 K12

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΛΛΟΥ

ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

ΤΑ ΣΩΖΟΜΕΝΑ.

S. PATRIS NOSTRI

CYRILLI

HIEROSOLYMORUM ARCHIEPISCOPI

OPERA QUAE SUPERSUNT OMNIA.

AD LIBROS MSS. ET IMPRESSOS RECENSUIT NOTIS CRITICIS COMMENTARIIS INDICIBUSQUE LOCUPLETISSIMIS

ILLUSTRAVIT

GUILIELMUS CAROLUS REISCHL,

SS. THEOLOGIAE DOCTOR ET REG. LYCEI AMBERGENSIS PROFESSOR.

VOLUMEN I.

MONACI, MDCCCXLVIII.

SUMTIBUS LIBRARIAE LENTNERIANAE.

(G. KECK.)

Digitized by Google

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK
0591 9839

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

XVI.C.578.
384
K 12

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΛΛΟΥ

ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

ΤΑ ΣΩΖΟΜΕΝΑ.

S. PATRIS NOSTRI

CYRILLI

HIEROSOLYMORUM ARCHIEPISCOPI

OPERA QUAE SUPERSUNT OMNIA.

Königliche Bibliothek zu s'Hage.

AD LIBROS MSS. ET IMPRESSOS RECENSUIT NOTIS CRITICIS COMMENTARIIS INDICIBUSQUE LOCUPLETISSIMIS

ILLUSTRAVIT

GUILIELMUS CAROLUS REISCHL,

SS. THEOLOGIAE DOCTOR ET REG. LYCEI AMBERGENSIS PROFESSOR.

VOLUMEN I.

MONACI, MDCCCXLVIII.

SUMTIBUS LIBRARIAE LENTNERIANAE.

(G. KECK.)

Digitized by Google

Digitized by Google

EXCELLENTISSIMO ET REVERENDISSIMO

DOMINO DOMINO

ARCHIEPISCOPO MONACENSI ET FRISINGENSI

CAROLO AUGUSTO

EX ILLUSTRI GENERE COMITUM DE REISACH,

SUMMI PONTIFICIS PII IX. PRAELATO A DOMESTICIS, SOLIO PONTIFICIO ASSISTENTI, SS. CONGREGATIONIS INDICIS CONSULTORI, S. INQUISITIONIS ROM. QUALIFICATORI, SS. THEOLOGIAE NEC NON UTRIUSQUE JURIS DOCTORI, NOBILISSIMI IN REGIA DOMO ORDINIS EQUESTRIS SANCTI GEORGII MAGNO DOMINO ET EPISCOPO, EQU. ORDINIS S. MICHAELIS COMMENDATORI, CORONAE REGIAE BAVARICAE ORDINIS PRO MERITIS EQUITI ETC. ETC.

Digitized by Google

VENERABILE HOC ECCLESIAE ANTIQUISSIMAE HIEROSOLYMITANAE MONUMENTUM

IN

SUMMAE REVERENTIAE AC PIETATIS SIGNUM

D. D. D.

OBSEQUIOSISSIMUS EDITOR

GUIL. CAR. REISCHL.

Digitized by Google

PRAEFATIO.

Sancti Cyrilli Archiepiscopi Hierosolymorum opus celebre catecheticum denuo post Doctissimorum Virorum Thomae Millesii Equitis et Rev. Domini Antonii Augustini Touttei curas notissimas Edituris, minus id nobis officium imponi visum, ut venerabilis istius antiquitatis christianae monumenti, quod nullo tempore nulloque in loco, ubicunque floruere litterae sanctiores, obscurum diutius poterat delitescere, repetitas laudes caneremus: quam in eo potius insistendum duximus, ut paucis quidem, sed quantum eruditorum judiciis satis esse posset, de nostri instituti consilio et ratione rite disputaremus.

Suscipiendae novae hujus Editionis stimulos dudum subjecerat primos, qui nostra aetate mirum quantum revixit studiorum quae vocant patristicorum fervor cultusque industrius, unde pauca intra decennia in cunctis paene Occidentis christiani terris, Anglia praesertim, Francogallia, Suecia, Germania et Italia diversorum Patrum scriptorumque ecclesiasticorum Editiones tum eruditionis copia quum splendore typographico insignes ac post Monachorum venerabilium congregationis S. Mauri Benedictinorum labores immortales proximum passim locum tenentes, in lucem pro-

Digitized by Google

diere. Cui perinde mihi, ex quo ss. studiorum curriculum ingressus fueram, et magistris omni quidem litterarum sanctarum genere versatissimis sed eximio prorsus modo studiis patristicis frui divini numinis benevolentia concessit addictis, et proprio eorundem amor fixus semper haeserat animo: quale quaeso gratitudinis pietatisque, qua devinctum illis viris perpetuo me cognoveram, documentum unquam dignius magisque conveniens praesto esse potuit, nisi ut laborum graviorum quasi primitias his proxime sacris fontibus illustrandis voverem, e quibus, magistris ducibus eruditissimis, et haurire felix didiceram intelligentiae thesauros profundioris nutrimentumque percipere indeficiens reverentiae et charitatis erga Ecclesiam Catholicam, cujus e sinu illi omnes emanarunt manantque juges in seculorum finem?

Hunc autem in scopum quod prae ceteris S. Cyrilli Hierosolymitani scripta seligerem meis curis edenda, multae erant et in temporum conditione et in re ipsa rationes positae, quae ad consilium istud tam arduum licet et permagnum incitarent animum foverentque. Ecclesiae Hierosolymitanae memoria piissima semper nationibus christianis maximeque rei catholicae cara et commendata: nostris diebus varias propter causas vividius atque alias renovata gravissimi nunc momenti esse coepit. Ex antiquis enim aevis ad illa religionis nostrae incunabula quique christiani nominis asseclae undique confluentes, unaque ibi cum reliquiis populi, qui benedictionis quondam haeres, nunc divinae irae testis ante oculos nostros manet superstes, tentoria figentes, miro quodam zelo nostris temporibus origines ambiunt traditionum pristinarum, deque sanctuariis antiquis proprie sibi praeter Ecclesiam veram Catholicam assignandis, non justitiae sacrique amore, sed artibus dolosis secularibusque armis invicem singuli decertantur. Hunc vero tristissimum rerum statum, qui terram affligit re-

Digitized by Google

promissionis, multi ante nos, qui illum spectavere, describere et deplorare satagebant viri generosi nec necesse ideo lacrymosas has isto loco repetere naenias. Aliud praestat memorasse pro Hierosolymorum autoritate renovata argumentum novissimum eoque fortius, quo latior ejusdem fama in toto jam orbe percrebuit. Quem enim nostratum opus illud toties celebratum paucosque ante annos unitis duorum magnorum principum viribus summoque studio latet susceptum, erigendae scilicet Hierosolymis novae sedis episcopalis, cujus medio, restituta in speciem quandam vetustissima cathedra Pontificali, et antiquitatis gloriosa autoritas decrepitae jam religionum novarum supponeretur senectuti traditionumque apostolicarum tria ante secula flumen interceptum, si cautissime ita fieri posset, paullatim reduceretur in terram opinionum et infidelitatis desertam et inaquosam? Non perspexere, quid agerent, qui subinductum quendam in haec sanctuaria, quae ex divinis decretis adhuc alieno et infideli tradita lugent, per potestatis secularis mandata haeredem sese posse reddere existimavere promissionum illarum solemnium, quas Apostolorum principi Petro Ecclesiae sponsus et Dominus in novum Orbis redemti caput ad Occidentis plagas perferendas ibidemque usque ad rerum consummationem continuo perficiendas commiserat: at professi sunt aperte quot ex illis bona fide isthaec tentabant, reviviscere denuo per temporum praesentium desolationem antiquitatis venerandae memoriam ac desiderium, meritoque honorem semper testimoniis sedibusque priscis Apostolorum esse delatum. Hoc sub respectu eximium nunc operae pretium videtur, ut ipsius ejusdem Ecclesiae, cujus ad fidem solemniter appellavere nostris diebus, qui tamdiu jam extra unius Ecclesiae Christi moenia et adhuc peregrinantur, Hierosolymitanae scilicet sedis proferantur publicique juris novo studio fiant pro fide una et inviolabili documenta genuina et apostolica. Ejusmodi desiderio quis providere rec-

Digitized by Google

tius poterit, nisi S. Cyrillus noster, Hierosolymorum Archiepiscopus et Catecheta, qui strenuus usque quamdiu vixit, fidei catholicae defensor et confessor, teneros animos ad pietatem paterno more instruebat, fortissimo autem sermone confundebat τῶν ψευδοδιδασκάλων commenta et molimina, cujusque scripta, per divinam providentiam ex temporum injuria servata, incorruptum reddunt testimonium, unam eandemque viguisse doctrinam Apostolicam, institutiones easdem, liturgias et disciplinam apud cathedram illam S. Jacobi antiquissimam atque in Ecclesia Romana, in qua Petrus Apostolorum princeps sedem principalem constituit, ut per hanc omnium unitas salvaretur, quam vero tanquam in fide errantem vocationisque divinae incertam devitant haeretici et schismatici inque suum damnum maximum aspernantur.

Hanc praeter rationem, quam indigitavimus potius quam exposuimus integram, rei insuper catholicae litterariae commodum et utilitas catechetici S. Cyrilli operis editionem novam non modo permisit, sed et flagitavit. Non tam numerosas, quam aliorum SS. Patrum, habemus Cyrillianorum operum recensiones accuratas. Inter utramque, quae ita aestimari debet, Editionem, Oxonianam scil. Thomae Millesii et Maurinam Ant. Touttéi, prior tantopere rara adhuc exstat, ut in majoribus quoque bibliothecis publicis desideretur; altera fere aeque pretiosa servatur quidem in bibliothecis publicis, sed admodum difficile ab hominibus privatis propter exemplarium venalium paucitatem comparari poterit. Accedit, ut operis hujus raritas a ss. litterarum amicis eo gravius sentiatur, quo universalis magis ejusdem usus in Ecclesia prae ceteris appareat. Haud enim, sicuti multi alii SS. Patres, unum aliudve dogma, recondita forte et obstrusa methodo, in illo explicat seu contra adversarios defendit S. Cyrillus; sed totius doctrinae christianae systema uno opere complexus, sermonis simplicitate atque elegantia

Digitized by Google

et methodo illustri, singula quaeque omni ex parte dogmata S. Autor exponit, contraque errores varios firmat nec non ad mores christianos sollicite applicat. Hac de causa hujus catechetici operis studium non modo iis, qui penitiores litterarum vias insequuntur, commendatum esse debet; imo et omnibus, quibus docendi munus in Ecclesia commissum, ejusdem cognitio dulcis et sanctissimus labor erit. Quae autem in quovis litterarum genere tantos solito celerius fecerit progressus haec aetas nostra, quomodo suo se officio satisfecisse censebit, si per solas versiones, plus minusve integras, ad traditionis et scientiae christianae monumentum tam egregium accessus tantummodo impeditus plurimis relictus sit?

Quum vero de Catecheseon Cyrillianarum autoritate et pretio speciatim in altera Prolegomenon dissertatione simus acturi, id modo hic nobis restat, ut, quid in Editione ipsa nostra praestitum sit, paucis enarremus.

Editori recenti duplex erat modus eligendus: aut simplex tantum quam in scholarum usum appellant Editio curanda, quam et parvo pretio comparari licuit; aut Editio adornanda omnibus quantum fieri potuit numeris absoluta, et criticum negotium ideo simul et exegeticum suscipiendum. Prius commendavit rei facilitas commodumque, uti videbatur, plurimorum: ad alterum autem impulit rei, quae erat conditio hodierna, aetatisque nostrae indoles scientifica. Nihil enim cum Editione vulgata melius quid actum, nisi antea textus autoritas et integritas assiduis curis firmata fuerit. Opus insuper catecheticum minus in scholarum usum publicarum recipi poterit, quam aestimatione studiisque illorum virorum idem dignum est, qui jam ipsi munus in Ecclesia aut in litterarum scholis exercent, et quae in proprium idcirco usum comparant, non vilia quaerunt et mutila, sed suo fini apta et decenter ornata. Hae nobis rationes fuere, ut haud pretiosam nimis, sed Editionem tamen satis amplam et integram procurandam statueremus.

Digitized by Google

Propterea praecipua curarum nostrarum pars et non levissima in eo versabatur, ut textus graecus quam maxime emendatus et genuinus exhiberetur. Ex centum enim et triginta circiter annis, (quum Editionum novissima Maurina MDCCXXIV. Parisiis publicata sit), nulla alia recensio textus Cyrilliani curave critica instituta est. Ipsa quoque Editio Maurina celeberrima licet et venustissima annotationumque copia praeclara, innumeris laborat typographorum mendis et interpunctionum incertitudine, quodque magis considerandum, non semper in eadem optimos et antiquissimos codices, sed et recentiores et emendatos secutus est Cl. Dom. Touttéus: de quibus latius in Prolegomenis sub N. III. disputavimus. Contulimus itaque textum cum libris manuscriptis et impressis, quorum copia nobis facta est, et e quibus unus prae omnibus maximo adjumento fuit Codex vetustissimus bibliothecae Regiae Monacensis, cujus descriptionem infra in Prolegg. l. c. reperies. Recensioni tamen etiam nostrae, uti par erat, textum Editionis Maurinae supposuimus, ex gravissimis modo indiciis hunc mutantes ejusque rationem perpetuo unacum integra lectionum varietate in notis criticis infra textum positis reddentes. Locos parallelos, ubi fieri potuit, ex S. Autore ipso, tum ex Patribus scriptoribusque coaevis, horumque defectu, ex fontibus classicis attulimus. Anxie etiam interpunctionibus juste eligendis vigilavimus: capitum vero majorum dispositionem et numerum Touttéanum retinuimus, ne, quamvis procul dubio plura essent aptius dispertienda, propter paragraphorum differentiam, et diversarum editionum usus promiscuus redderetur difficilior.

Simili modo et interpretatio latina, quam in locum vetustioris Grodecianae scripserat Dom. Touttéus, a nobis servata est, castigata tantummodo, ubi elegantiae nimis studio ductus, interpres depinxerat magis quam vertendo laboraverat.

Digitized by Google

Quae vero in Catechesibus Cyrillianis ad historiam sui temporis et dogmatum explicandam pertinent, haec in Commentarios congessimus exegeticos, quos cum notis variorum selectis secundo volumini adjicimus. Permagnum denique studium impendimus elaborandis textus graeci et latini, rerum vocumque indicibus novis, qui tanti laboris et pro unius viri facultate fere nimis grandis, finem haud immerentem imponent.

Pietas deinde et illud a nobis postulat, ut a quibus opera et consilio ad tale opus adjuti fuerimus, eos grato hic animo commemoremus. Plurima hac in re bibliothecae Regiae Monacensis Directori debemus, Viro celeberrimo F. DE LICHTENTHALER, nec non ejusdem instituti Regii primo Custodi FR. X. KRABINGER (cujus labores in hac eadem disciplina clarissimi), qui in codicibus pretiosis liberaliter exhibendis hujus novae editionis praecipuam dedere ansam. Inter viros eruditos, qui de tota editione instituenda consilium nobis benignum impertiti sunt, memorandus est, quem gratissimo animo adpello, magister dilectissimus Dr. FR. X. REITHMAIR, Dr. et Prof. P. O. SS. Theologiae in Universitate alma Monacensi. Subsidium denique utile paravit, juvenis egregius nobisque amicissimus FR. X. M. SACHS, Seminarii Georgiani Monacensis alumnus, qui immensum in pagellis corrigendis laborem et patienter nobiscum tulit et diligentissime exsecutus est.

Votorum autem nostrorum, quae inter opus laboriosissimum sustentavere animum, summa haec erat continuo, ut nostra quoque opera litteris in Ecclesia catholica laete florentibus, decus adderetur recens, quamvis, quod bene novimus, perexiguum et imbecille. Nec deerat porro spes, dignissima profecto viro quovis christiano, ut per antiquitatis sacrae cultum studiumque renovatum, cui et calculum hunc nostrum pie adjicere audebamus, via

Digitized by Google

etiam aliquatenus ad unitatem inter dispersum Christi gregem initiandam paullatim patefieret.

Haec quae aperta professione vota effati sumus diu et sancte concepta, uti ad aedificationem corporis mystici Jesu omniumque fidem confirmandam, felicissime Ecclesiae succedant, lectores pii divinam enixe clementiam una nobiscum deprecabuntur, humaniter ignoscentes, sicubi in nostris his laboribus imperfectum quid doctiores ipsi observaverint.

Scripsimus Monaci VII. Idib. Sept. MDCCCXLVII.

Dr. Guil. Car. Reischl.

Digitized by Google

PROLEGOMENA.

DE
S. CYRILLI HIEROSOLYMITANI
VITA,

DISSERTATIO CL. DOM. A. TOUTTEI MONACH. BENED. CONGREG. S. MAURI.

(E DISSERTATIONIBUS EDITIONI MAURINAE PRAEMISSIS RECUSA NOTIS ADDITIS LITTERARIIS ET CRITICIS.)

CAPUT I.

CYRILLI EADEM AETATE PLURES. QUIBUS EX MONUMENTIS NOSTRI VITA COLLIGITUR.

1. Dicturus de S. Cyrilli Hierosolymitani vita et rebus gestis, rem aggredior difficilis operae nec contemnendi laboris: obscurae nimirum historiae latentia vestigia persequi, diversas authorum narrationes conciliare, contrarias expendere, falsas refutare, veris robur asserere, incertos rumores a certis relationibus, inimicorum calumnias a vere gestis rebus secernere; in his dissertatio praesens tota versabitur. Quamobrem ne exspectet lector ut historiae in morem, directe et continue fluat oratio; sed uti inter aspera et salebrosa viam sibi aegre faciens, ad finem usque jactabitur.

2. Ac primus quidem labor, ne diversorum cognominum gesta in unum conferantur. Cum enim plures fuerint celebrati in Ecclesia diversis aetatibus Cyrilli: Gortinensis, Alexandrinus, Scythopolitanus, etc. quos ne quis cum Hierosolymitano confundat nullus me-

Digitized by Google

tus est; tum vero eadem, qua ille vixit aetate, plures exstitisse constat nominis ejusdem, qui sunt ab authore catecheseon diligentissime secernendi. In primis distinguendus est, si Epiphanio aequali et ejusdem provinciae authori credimus, ab Cyrillo alio competitore suo, et sedis ejusdem post Cyrilli nostri exauctorationem invasore; quamquam non desunt qui Epiphanium putent Cyrillum eundem in duos male distraxisse, quae res a nobis (Cap. VIII. n. 48) suo loco diligentius indagabitur. Alium memorat idem ***Epiphanius***, Cyrillum seniorem (***Κυρίλλου τοῦ γέροντος***), quem ab Eutychio Eleutheropolitano perpetuo Cyrilli nostri inimico in Caesariensis Ecclesiae sede collocatum refert, pulso inde Philumeno, quem Cyrillus noster ei sedi praefecerat, qui quidem Cyrillus senior non ita multo post loco motus est, ejusque in locum constituit Cyrillus Gelasium sororis suae filium [1]). Cur ille Cyrillus senior appelletur, num propter Cyrillum alium juniorem, nescire me fateor, ac valde suspicarer eundem esse cum Hierosolymitanae sedis invasore, qui ab Eutychio utrique ecclesiae Caesariensi et Hierosolymitanae, cum ab altera exclusus esset, impositus sit. ***S. Basilius.*** Cyrilli cujusdam episcopi vel Satalorem vel prope Satala in Armenia meminit, qui cum ab inimicis calumniam passus esset, Satalensem populum a sua communione refugere dolens vidit, deprehensa a Basilio calumnia, de qua authores ipsi confessi sunt [2]). Idem videtur Cyrillus esse, de quo Basilius in altera epistola loquitur epist. CXX. (al. LVIII.) cujus in locum cum Anthimus alterum episcopum, nempe Faustum, ordinasset, tota seditionibus oppleta est Armenia [3]). In epistola ***Liberii*** papae ad complures Asiae episcopos, qui ad ipsum delegarant,

1. Epiphan. haer. LXXIII. 37. *ἐξ αὐτῶν γὰρ* (sc. *τῶν περὶ Ἀκάκιον*) *Εὐζώϊος, ὁ ἐν Καισαρείᾳ, μαθητὴς ἐκείνων ὑπάρχων, εἰ καὶ τὸν Ἀκάκιον διεδέξατο μετὰ κατάστασιν Φιλουμένου τοῦ ὑπὸ Κυρίλλου τοῦ Ἱεροσολυμίτου καταστα θέντος, καὶ μετὰ κατάστασιν Κυρίλλου τοῦ γέροντος, τοῦ ἀπὸ τῶν περὶ Εὐτύχιον καταστα θέντος, καὶ μετὰ κατάστασιν Γελασίου, τοῦ ὑπὸ Κυρίλλου αὖθις τοῦ Ἱεροσολυμίτου καταστα θέντος· ἐξ ἀδελφῆς γὰρ αὐτοῦ ἐτύγχανε.* Cf. infr. Prolegg. cap. VII—VIII. De Ecclesiae Caesariensis inter haec turbulenta tempora vd. Socr. H. E. II. 14.

2. S. Basilii M. ep. XCIX. 4. (al. CXXXVIII.) *ἐδέξαμεν δὲ καὶ ψηφίσματα παρὰ τῆς ἐκκλησίας Σατάλων, παράκλησιν ἔχοντα δοθῆναι αὐτοῖς παρ' ἡμῶν ἐπίσκοπον. Ἐπιμελὲς δέ μοι τοῦτο ἐγένετο καὶ τὴν περιχε θεῖσαν τῷ ἀδελφῷ ἡμῶν Κυρίλλῳ τῷ ἐπισκόπῳ Ἀρμενίας ἀνερευνῆσαι.* (opp. III. 195. G.).

3. Cf. S. Basil. ep. CXXI. Cf. Fr. Windischmann in ephemerid. Tubing. theolog. 1835. p. 5.

Digitized by Google

(Socrat. H. E. IV. cap. 12). *Cyrilli* nomen reperitur in inscriptione secundo loco adscriptum. Fueritne ille aliquis ex commemoratis superius Armeniae et Syriae Cyrillis, incertum. Num idem sit cum Hierosolymitano, hujus dissertationis cap. XII. et num. 70 indagabimus. *Hieronymus* anno 379. vel etiam 380. in Syriae eremo a diversis Meletii et Paulini, ac Vitalis factionibus vexatus, Cyrillo cuidam episcopo conscriptam se fidem dedisse testatur [1]). Noster tum Hierosolymis, longe a deserto Chalcidis, in quo commorabatur Hieronymus, agebat. Alius itaque ab ipso est Hieronymianus ille Cyrillus, incertae in Syria, ut videtur, sedis episcopus.

3. S. Cyrilli Hierosolymitani vitam nullus aequalis author scripsit, nullus quod quidem sciam posteriorum temporum Graeculus. Cum adservari diceretur in Messanensi monachorum Basiliensium bibliotheca scripta a Metaphraste Cyrilli Hierosolymitani vita, bibliothecae custodem per litteras rogavi, ut mihi exemplar transscribi et a me edendum transmitti curaret; qui cum diligentissime forulos bibliothecae perlustrasset, ac nihil penitus reperisset, significavit mihi perhumaniter falso me indicio usum. Ex iis quae de Cyrillo Metaphrastes in vita S. Athanasii refert, colligimus, non admodum dolendam ejus vitae, si quidem ab eo scripta sit, jacturam. „Cum legissent Bollandistae in publico quodam instrumento, ad se Interamna in Italia misso, Petrum Antonium Nardum, Interamnensem civem et cathedralis ecclesiae priorem anno 1474. commentarios rerum gestarum cum aliorum Sanctorum, tum B. Cyrilli civis Interamnensis episcopi Hierusalem, injuria temporum oblitteratos et fere omni parte oblitos, sua diligentia et impensa per totum fere orbem quaesitos, memoriae posteritatis tradendos curavisse; quo immatura morte sublato, Petrum Franciscum Nepotem ea edidisse; statim codicem sibi Interamna mitti rogaverunt. Sed mortuis iis in quorum potestate dictus codex tunc fuit, responsum est, quovis adhibito studio nihil potuisse reperiri.“ Haec *Bollandistae ad diem* 18. *Martii num.* 40. Mirum sane et ad illum diem inauditum quod Cyrillus Hierosolymitanus Interramnensis civis fuisse dicatur: ac vel ex illa sola re, quam parum commentariorum illorum dolenda sit nobis jactura, satis declaratur.

4. Res igitur gestas S. Cyrilli ex ejus scriptis, et ex historiae generalis authoribus colligi necesse est. Sed de se Cyrillus scripsit pauca; omniaque ejus, quae habemus scripta, episcopatus illius initio terminantur. Inter aequales Cyrillo scriptores,

1. S. Hieron. epist. XV. (al. LXXVII). opp. IV. 2. p. 22. M.

Digitized by Google

non satis convenit; aliqui monstrosa prorsus et incredibilia narrant. Recentioribus Graecis, qui in Menaeis et Synaxariis, aliisque monumentis plura de eo referunt, authoritatis satis non est, ut quidquam ex solo eorum testimonio affirmare liceat. Itaque singula diligenter excutienda, qua in re conjecturae et opinioni saepius, quam certae asseverationi locus erit [1]).

CAPUT II.

DE ORTU, PATRIA, GENERE, MONASTICO INSTITUTO ET PRIMIS STUDIIS S. CYRILLI.

Quo anno in lucem prodierit Cyrillus nulli authores declarant; ex variis tamen conjecturis aestimari potest eum circiter annum 315 natum esse. Primo enim anno 347 vel 348 quo catecheses dicebat, presbyter erat, nec novus presbyter, ut inferius probamus cap. III. num. 12. Si Cyrillum supponamus an. 345 creatum presbyterum anno aetatis trigesimo, quae legitima ac vulgaris suscipiendi presbyterii aetas erat, habebimus annum nativitatis ejusdem Christi 315. Quod autem dicimus Cyrillum catecheses anno aetatis 32 aut 33 habuisse, id primo optime consentit S. Hieronymo, scribenti in catalog. script. eccles. illum catecheses in

1. Vitae S. Cyrilli Hier. elucidandae praeter V. D. TOUTTEUM, cujus in hac re labores parum abest quin omni numero absoluti judicentur, GUIEL. CAVEUM, OUDINIUM aliosque rei historiae litterariae scriptores paucissimos, cel. etiam MATTH. LARDNER in libri: „Credibility of the Gospel History" Volumine tertio „History of Cyrill of Jerusalem" (Ed. Lond. 1750. p. 266.); atque inter recentioris aevi autores D. A. CAILLAU in Introductione ad S. Patrum lectionem. Mediol. 1830. p. 181. „De Cyrillo ejusque indole et scriptis" operam aliquam et diversi quidem pretii impendere. —. Recudi fecimus hanc celeberrimi DOM. TOUTTEI de VITA S. CYRILLI dissertationem, paullo quidem ampliorem, sed autoritate, eruditionis copia stylique venustate conspicuam. Nil in ipsa, quod ad rem pertineret mutandum religioni duximus; hisce tantum locis quos ex S. Cyrillo nostro aliisque autoribus graecis, pro suae more aetatis latino V. D. profert sermone, ad fontium textus genuinos recensitis. Quaecunque autem ad solvendas tot tantasque, quibus haec S. Cyrilli vita impedita est, difficultates nec non ad firmandam rerum chronologicarum seriem, documenta ut ipsi adjiceremus nostri exigebat officii pars, in notas haec congessimus infra textum positas perbreves. R.

Digitized by Google

adolescentia composuisse. Adolescens enim S. Doctori erat vir 33 annorum et supra. Ipse prooemio in Abdiam, se in adolescentia Abdiam allegorice interpretatum esse narrat, idque se puerum lusisse, tum vero annos natus erat circiter triginta duos. Prologo in Danielem ait se adolescentulum Hebraïcam linguam addidicisse, cum esset tamen annos natus 33 aut 34. Secundo Cyrillus ordinatus est a Macario diaconus, ut infra videbimus, nec id fieri potuit serius anno 334, qui Macarii vitae extremus fuit. Diaconum vero non censemus factum annos natum minus viginti vel novemdecim. Tertio de veteri sanctorum locorum statu, antequam ea Constantíni et Helenae pietate purgarentur et exornarentur, sic loquitur Cyrillus quasi ea ante praesentes reparationes conspexisset. Cat. XII. c. 20. Bethleem locum ante paucos annos fuisse sylvestrem observat. Cat. XV. c. 5 ait in loco, in quo Christus crucifixus est, prius hortum fuisse, cujus adhuc vestigia et reliquiae manerent. Ibidem Cap. 9 monet ante sepulcri exornationem a Constantino factam, speluncam fuisse sancto sepulcro pro vestibulo, quae Constantini jussu erasa sit. Porro sancta loca post annum 326 purgari et ornari coeperunt. Qui ergo ea vidisset et oculis lustrasset, ut veterem statum posset post multos annos depingere: ea non in infantia, sed jam adultus et duodennis saltem conspexisse dicendus est. Non igitur serius anno 315 in lucem prodivisse Cyrillum existimamus.

6. Quae ejus *patria* fuerit, a nullo pariter est proditum. Ex iis, quae modo diximus, patet eum Hierosolymis enutritum et educatum ab infantia. Multa habet in catechesibus, in quo suam et Hierosolymitanorum aliorum fortunam laudat, quod omnia apud se mysteria peracta sint; quod videant ipsi et contrectent quae caeteri audiunt tantum et credunt. At in his non magnopere nitor, quae ab eo licet alibi nato, cum Hierosolymis versaretur, perinde dici potuerunt. Ad parentes quod attinet, dicitur in Menaeis Cyrillum piis et orthodoxam fidem profitentibus parentibus natum: id quod maxime probabile est, cum nullibi se aliquando aut numina falsa coluisse, aut in secta ab Ecclesia separata vixisse, et agnita veritate ad meliores partes transiisse significet; imo quasi pietati innutritus semper loquatur. Cat. VII. c. 16 de honore parentibus referendo dum verba facit, videtur se iis adjungere, qui parentes adhuc superstites et christianam pietatem colentes habeant. Sororem habuit matrem Gelasii, quem Acacio mortuo Cyrillus Caesariensem in Palaestina episcopum fecit. Hunc authores ecclesiastici magnis propter

Digitized by Google

doctrinam et pietatem praeconiis passim celebrant, quae laus in Cyrillum avunculum viri patronum, consiliarium, et forte educatorem refunditur [1]).

7. Qua aetate ***baptizatus*** sit Cyrillus, nescimus. Graeci in synaxario Claromontensi a nobis exscripto [2]), Cyrillum tradunt monachum primo et ascetam fuisse. Fuit sane apud eum magna monasticae vitae laus et commendatio: hujus instituti sublimitatem ac certantem cum angelis excellentiam saepius celebrat, praesertim Cat. IV. c. 2. 24 et Cat. XII. c. 33 et 34. In his autem catechesis duodecimae locis se monachorum ordini videtur adjungere; postquam enim virgines sui instituti excellentiae admonuit, idem observare monachorum ordinem jubet (*γνωριζέτω καὶ τῶν μοναζόντων τὸ τάγμα τῆς ἁγνείας τὸ ἐπίδοξον*) subjungitque cap. 33. *οὐ γὰρ ἐπεστερήμεθα τοῦ τῆς ἁγνείας ἀξιώματος*. Se autem ex proposito perpetuae castitati addictum perspicue declarat, cum his verbis Cat. XII. c. 1. *Ἁγνείας σύντροφοι καὶ σωφροσύνης μαθηταὶ τὴν ἐκ παρθένου γεννηθέντα Θεὸν, ἁγνείας μεστοῖς χείλεσιν ἀνύμνησωμεν.* Tum istis cap. 34. *Πάντες δὲ* (quod de monachis et virginibus manifeste dictum) *τὸν τῆς ἁγνείας δρόμον τοῦ Θεοῦ χάριτι δραμῶμεν — — ἵνα ὁ ἐκ παρθένου Κύριος εἴπῃ καὶ περὶ ἡμῶν ἀνδρων τε τῶν ἁγνευόντων καὶ γυναικῶν τῶν στεφανουμένων· ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς κτλ.* Quod si monachus fuit, cum junior ad ordines sacros promotus sit, non in desertis locis, nec forte in coenobiis, sed domi, asceticae vitae labores, quos non uno descripsit loco, videtur tolerasse; ac *μονάζων* potius quam monachus exstitisse. Nam monachos nunquam, monazontas autem saepe commemorat; qui cum in urbe degerent, ad ecclesiam unam cum aliis conveniebant, separato in loco residentes. Horum se statui, perpetuae continentiae, et laboriosis poenitentiae operibus, secessuique addicto, non obscure accenset in citato Cat. XII. loco [3]).

8. Praeclare actam Cyrilli juventutem ex ordinibus in prima aetate susceptis colligere possumus. Quam diligenter doctrinam ecclesiasticam addidicerit, fidem faciunt opera in quibus ea et robustissime asseritur et planissime explicatur. Sacras litteras eum diurna et nocturna manu versasse penitusque animo hausisse, probat facilis

1. De GELASIO CAES. cf. S. Hieron. catal. cap. 141. Phot. Cod. 89. Fragmentt. ap. Theodoret. opp. Ed. Schulz. T. IV. p. 86. 251.

2. Vd. infra Prolegg. IV. Testim. de S. Cyrillo.

3. Vd. infra Commentt. in Catech. IV. 24. et XII. 34.

Digitized by Google

et promptus illarum usus. Extemporaliter enim dicens, non solum multa cumulat ad probationem sui argumenti scripturarum testimonia, sed tota ejus oratio ex sacris textibus sive transcriptis, sive per allusiones indicatis et veluti obiter tactis, intexta est. Hebraïcae linguae notitiam vel nullam habuit vel levissimam: argumento sint inter alia multa duae Hebraïcorum nominum interpretationes a re prorsus alienae, quas ab aliis forte Cyrillus acceperat. Procat. c. 14. ait *Samuelem* significare: σωτηρίαν Θεοῦ ἐπακούσαντος. Cat. XIII. c. 27. dicit *Bosor* apud Hebraeos *ignominiam* (ἀτιμία) sonare. At ecclesiasticos interpretes diligenter legerat, ita ut in uno saepe loco varias interpretationes referat. Nec vero proprium Scripturae sensum attribuere solet, sed quem communiter adscribebant interpretes. Ecclesiasticos disceptatores studiose legit, et non raro laudat, uti *Clementem Romanum, Irenaeum,* etc. Historiae ecclesiasticae rudis non fuit, et multa de haereticis ex optimis fontibus sumta commemorat. Ipsos haereticorum, ac praesertim Manichaeorum libros, sollicite conquisitos, studiose se legisse ait Cat. VI. c. 34. dum horrenda de iis et monstrosa narrantibus fidem adhibere detrectat. Eo se in studio versatum addit propter auditorum utilitatem, ut quae fugienda essent vitia fidelibus tutius indicaret: quod argumento esse potest, in id studii tantum postea quam factus est presbyter et catecheseon officium suscepit, incubuisse.

9. Praecipuam Cyrillus in sanctioribus studiis operam posuit, ut tamen humaniorum litterarum cursum non omnino praetermisisse videatur. Grammaticae artis et oratoriae tametsi non perfecte gnarus fuit, at prorsus imperitum et inexpertum dicere non licet. Quamquam in electione et constructione verborum parum artificiosus, diserte tamen et perlucide sensa exprimere, apposite orationem partiri, et quod oratoris maximum est, vi rationum persuadere noverat. Nulla vel pauca, ex oratorum et poëtarum sententiis ornamenta depromit; Ethnicorum tamen mythologiae non se ignarum prodit, dum Paganos ex suis ipsorum fabulis refellit Cat. IV. c. 6. Cat. VI. c. 10 et 11. Cat. XII. c. 27 et aliquando. Nec minus dialecticae recte institutae praeceptis utebatur. Nam accuratis saepe et in utramque partem ferientibus ratiociniis et aliquando ex intima metaphysica depromtis, docte gentiles et haereticos confutat. V. Cat VI. c. 12. 13. Cat. XVIII. c. 1. 2. 3. 4. Cat. XIV. c. 15. 16 etc. Physicam quoque attigerat: mundi enim structuram, neglecta Hebraeorum et multorum suae aetatis ecclesiasticorum authorum coelum et terram ordinandi ratione, ex philosophorum placitis describit Cat. VI. c. 3. Cat. XVI. c. 22. Historiae naturalis partem non contemnendam ca-

Digitized by Google

techesi nonae inseruit. Nec medicorum artem neglexerat, qui de humani corporis fabrica non semel apposite loquitur, Cat. IV. c. 22. Cat. IX. c. 15 etc.

CAPUT III.

CYRILLUS A MACARIO, UT QUIDEM VIDETUR, DIACONUS; A MAXIMO VERO PRESBYTER ORDINATUR, HABENDISQUE CATECHESIBUS ET PLEBI ERUDIENDAE PRAEFICITUR. QUA FIDE ET SEDULITATE CATECHISTAE MUNUS IMPLEVERIT.

10. Quos *ordinum* gradus pertransierit Cyrillus antequam ad diaconatum perveniret, nulla monumenta prodiderunt. Diaconum a S. Macario ordinatum esse nulla certa ratio, sed probabilis conjectura persuadet. Narrat Hieronymus in chronico ad an. 349. Maximo Hierosolymorum episcopo mortuo Acacium et caeteros Arianos episcopos Cyrillo, qui a Maximo fuisset presbyter ordinatus, ejus urbis episcopatum hac lege obtulisse, ut ordinationem Maximi repudiaret. Cyrillum conditione accepta diaconum in ecclesia ministrasse, eamque ob impietatem sacerdotii mercede pensatum [1]). Fabulae hujus ab inimicis Cyrilli excogitatae, idoneisque testimoniis confutatae, falsitatem *capite quinto* demonstrabimus. Nihil tamen prohibet, quominus veri aliquid, quod ad calumniam Cyrilli non pertineat, in ea contineatur: nempe *Cyrillum a Maximo presbyterum tantummodo, diaconum vero ab alio, nimirum a Macario factum.* Nam si diaconatum a Maximo recepisset, ii qui ordinationem sacerdotii a Maximo profectam horrebant, eadem lege diaconatum ab illo collatum repudiare, si modo sibi vellent constare, debebant. Quod si a Macario diaconatus ordinem suscepit Cyrillus, serius id anno 334 vel inchoante 335 contingere non potuit: cum Maximum Macarii successorem anno 335 in *consilio*

1. Euseb. chron. interpr. Hieron. ad. ann. 353. ED. A. MAI Nov. COLL. tom. VIII. p. 402. „Quadragesimus Maximus post Macarium Hierosolymorum episcopus moritur. Post quem Ecclesiam Arriani invadunt: id est CYRILLUS, Eutychius, rursum Cyrillus, Irenaeus, tertio Cyrillus, Hilarius, quarto Cyrillus; quorum Cyrillus, quum a Maximo fuisset presbyter ordinatus, et post mortem ejus ita ei ab Acacio episcopo Caesareensi et ceteris episcopis Arrianis episcopatus promitteretur, si ordinationem Maximi repudiasset, diaconus in ecclesia administravit: ob quam impietatem sacerdotii mercede pensatus, Heraclium, quem moriens Maximus in suum locum substituerat, varia fraude sollicitans, de episcopo in presbyterum regradavit." Cf. Ruffin. H. E. I. 23.

Digitized by Google

Tyrio [1]) adversus Athanasium coacto sedisse videamus apud Ruffin. H. E. I. cap. 17 et Sozomenum H. E. lib. II. cap. 25. Tum Cyrillus aetatis annos habebat viginti vel circiter. Cur juveni gravissimum in ecclesia munus commissum a sanctissimo praesule sit, nulla alia causa praeter eximiam honestissimi castissimique adolescentis virtutem, fingi potest.

11. Macario, cujus temporibus loca sacra expurgata Helenae matris et filii Constantini pietate, et ornata sunt, successit S. Maximus: quo praesule, anno 335 jam perfecta S. Resurrectionis ecclesia, numeroso episcoporum concilio Hierosolymam convocata est [2]). Ab eo praesule Cyrillum presbyterum creatum fuisse, teste Hieronymo commemoravimus num. praecedenti. Quo vero praecise anno ea facta sit ordinatio divinare non possumus. Duo tamen nobis affirmare liceat. 1. Cyrillum anno 347 vel 348 quo, eas quas habemus, catecheses dixit, presbyterum exstitisse. 2. Novum tunc presbyterum non fuisse, sed aliquot saltem ante annis eo honore auctum. Ac primum quidem probatu difficile non est. Sunt qui ad id vincendum eo trahant, quod habet Cat. XXIII. c. 2. de sacrae actionis initio loquens: *Ἑωράκατε τοίνυν τὸν διάκονον τὸν νίψασθαι δίδοντα τῷ ἱερεῖ καὶ τοῖς κυκλοῦσι τὸ θυσιαστήριον πρεσβυτέροις*, quorum numero se accensere videtur sequentibus verbis: *οὐ πάντως δὲ ἐδίδου διὰ τὸν σωματικὸν ῥύπον· οὔκ ἐστι τοῦτο· οὐτε γὰρ ῥύπον σώματος ἔχοντες τὴν ἀρχὴν, εἰςῆειμεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν.* Quod tamen non de presbyteris solum, sed et de audientibus omnibus dici potuit. At se ipsum significare videtur presbyterii nomine Procat. c. 13. dum Illuminandos monens, ut suae ad baptismum praeparationis tempore vanas nihilque ad se pertinentes sollicitudines omitterent, vetat eos scitari: *τί ἐποίησεν ἐπίσκοπος; μὴ τί ἐποίησε πρεσβύτερος;* Quem enim in ea, quam modo vidimus, presbyterorum turba singularem pres-

1. Synodus Tyri habita est in ipso tricennalium Constantini anno (Euseb. V. C. IV. 45. 46.) Coss. JULIO CONSTANTIO et RUFINO ALBINO i. e. 335. p. Chr. Cf. Chron. Alex. ad an. cit. et litteras presbyterorum Mareotae ap. S. Athan. apol. I. adv. Arian. c. 76. (opp. I. 193. M.) de legatione Tyriorum. Haec epistola data est: *Ὑπατείᾳ Ἰουλίου Κωνσταντίου — καὶ Ῥουφίνου Ἀλβίνου — Θὼθ δεκάτῃ* (VII. Septembr.). (Cf. Manso Leben Constantins p. 373.)

2. ENCAENIA basilicae Hierosolymitanae, celebrata sunt eodem anno quo Synodus Tyri congregata erat (335), IDIBUS SEPTEMBR. cf. Niceph. VIII. 30. Menolog. Graec. ad d. 13. Sept. (Ed. Venet.) Typic. S. Sabae. Ed. Venet. 1643. in d. cit. *τὰ ἐγκαίνια τῆς ἁγίας Θεοῦ ἀναστάσεως.*

Digitized by Google

byterum recenset, nisi eum, qui Illuminandorum institutioni, eorumdemque profectui indagando praepositus, ipsos speciatim respiciebat? Sed episcopi et presbyteri nomina hic sine articulo posita, facile possunt per enallagem numeri de quovis episcopo ac presbytero indefinite intelligi. Efficacius igitur presbyteratus Cyrilli, quando catecheses dicebat, argumentum ex hac ipsa functione desumitur: quae cum in universa fere ecclesia episcopi propria esset ac Jerosolymis ab ipso Cyrilli successore exerceretur, (ut ipse testatur apud Hieronymum epist. LXI.[1]) a S. Maximo, non potuit, nisi presbytero committi. Adde Cyrillum praeter Catecheseon curam, etiam homilias in synaxi eodem tempore pronuntiandi officium habuisse: ut etiam supersit homilia ejus in Paralyticum, vivente et praesente episcopo, qui postea concionaturus erat, dicta. At praedicandi ordinarium in ecclesia munus solis erat presbyteris illo tempore attributum. Ne quis autem dicat catecheses a Cyrillo postquam factus fuit episcopus peroratas obstant gravissimae rationes, quae anno 348 ut serius eas pronuntiatas probaret, viventibus duobus imperatoribus Constantio et Constante[2]). At episcopus Cyrillus non fuit nisi post Constantis necem.

12. Alterum probandum superest, Cyrillum aliquot antequam catecheses nostras diceret annis, jam presbyterum fuisse. Primo enim quis credat presbytero adolescenti, qualem Hieronymus Cyrillum depingit, statim ab ordinatione sua Maximum confessorem gravissimum praecipuum officii sui munus concredidisse, priusquam experimentum aliquod sui dedisset in ordinariis homiliis? Cyrillum itaque censeo simplici praedicandi munere aliquot annis functum, antequam ei catecheseon cura praeterea imponeretur. Secundo, nec primas istas quas habemus, a Cyrillo dictas catecheses putem. Ut enim omittam, quod Cat. VI. c. 21. quae de Manetis historia dicturus erat; ea jam a se, iis, quos ad baptismum instituebat, praecedentibus annis dicta significare videtur; annotatio catechesibus post earum indicem in Mss. praefixa et a nobis ante Procatechesin edita[3]) declarat, Cyrillum non has solas catecheses sed singulis annis similes dixisse; istas autem a studiosis viris ex ore dicentis scripto exceptas. Verisimile est studiosos illos, non quas primum dixit Cyrillus statim scripsisse, sed praecedentium admi-

1. Cf. dissertat. nostram prolegg. II. num. 2.

2. Vd. dissert. prolegg. II. c. 2. num. 5.

3. Vd. Prolegg. V. Summaria in catech. XI. priores.

Digitized by Google

ratione et fructu admonitos, istas anno aliquo subsequente, scripto ad posteritatis memoriam conservare voluisse. Tertio, ita in toto catecheseon corpore loquitur quasi ex authoritate summa, quasi solus auditorum institutionis et profectus curam sustinens, quasi in hoc genere dicendi subactus et exercitatus. Nullibi suae recentis ordinationis meminit, vel juventutis veniam deprecatur; quod vir modestissimus non videtur praetermissurus fuisse. Meliorum se ipso magistrorum, qui ea quae dixisset sublimius et perfectius cogitarent, meminit Cat. XVIII. c. 32; antiquiores vero et seniores non dicit. Quarto tandem, inter Cyrillianam homiliam in Paralyticum ejusdemque catecheses, ea styli discrepantia deprehenditur, quae homiliam a juvene et immaturo nec satis in arte dicendi exercitato profectam significet; catecheses vero a robustiori maturiorique ingenio. Quae cum ita sint, licet presse ac circumspecte annum ordinationis Cyrillianae definire non possimus, conjicimus tamen eum anno 344 vel 345 non serius presbyterum factum esse; annis tribus vel quatuor antequam suas catecheses pronuntiaret: eumque tum annos natum triginta vel circiter; quae communis et legitima presbyteralis ordinationis aetas erat [1]), ut patet ex concilii Neocaesariensis his fere temporibus celebrati canone 11. Nec multo ante annum a nobis assignatum presbyter est creatus, qui an. 347 vel 348 adhuc in adolescentia erat, si credimus Hieronymo.

13. Non simpliciter et vulgariter Cyrillum presbyterum fecit suus episcopus. Hunc, postea saltem, caeteris collegis praeposuit, ita ut vel solus, vel omnium postremus, quod dignitatis erat, ante episcopum diceret. Id patet ex homilia in Paralyticum in fine c. 20. Citius enim abrumpit orationem, ne prolixitas ejus subsequenti Patris concioni impedimentum aliquod adferret. Se in singulis synaxibus Dominica die orationem habuisse satis declarat, quum in una Quadragesima duarum Dominica die habitarum concionum meminerit: alterius Cat. X. c. 14. alterius Cat. XIV. c. 24. Plura autem commemorat a se non ita pridem pro suggestu tractata et exposita, quorum facile poterant auditores recordari. V. Cat. XII. c. 28. Cat. XIII. c. 9. Habitarum ab aliis concionum non meminit; nec propterea tamen caeteros presbyteros mutos mansisse putem. Nam eum morem, qui in plurimis Orientis saltem ecclesiis servabatur, ut presbyteri unus post alium concionarentur et ultimus omnium episcopus, etiam Hierosolymae retentum significare videtur

1. Cf. Coteler. in Constitt. Apost. l. l.

Digitized by Google

his verbis Procat. c. 4. quibus admirari jubens praesentis ecclesiastici conventus ordinem et compositionem, simul recenset: *διδασκαλίας ἀκολουθίαν*, quod vix aliud praeter subsequentes ex ordine conciones designare potest. Ex commissa tamen catecheseon et baptizandorum cura ad episcopum proprie pertinente, nec facile aliis commendata, unacum frequenti et assiduo in synaxibus concionandi munere, optime colligitur, Cyrillum a sancto Praesule presbyterorum principem, et quasi majorem ac generalem, uti dicimus, Vicarium constitutum: qualis postea fuit Antiochiae sub Meletio Johannes Chrysostomus, et Hippone sub Valerio Augustinus. Intimam illam Maximi in Cyrillo fiduciam, dubitare non licet ex reciproco Cyrilli in Maximum affectu, obsequio, observantia, fidelitate, sententiarum unanimitate et concordi voluntate perfectam, nutritam et corroboratam.

14. Quam de Cyrillo spem conceperat S. Maximus, non fefellit dignissimus presbyter. Non erat levis catechistae functio, inter alia praesertim presbyteratus munia, in occupatissima civitate. Totum ejus rei laborem Cyrillo resignasse videtur episcopus, cum de illo Cyrillus nullibi loquatur. Admittendorum qui se offerebant, et inscribendorum eorundem nominum curam se solum habuisse significat Procat. c. 4, cum se ad permittendum unicuique ingressum janitoris vice fungi ait. Erant autem plures qui erudiendi accedebant: non enim ex Hierosolymitana urbe solum, sed ex pagis et urbibus etiam episcopalibus habuisse videtur auditores; qui deinde vel ab episcopis vel a presbyteris, vel a diaconis baptizandi erant; quos idcirco monet Cat. XVII. c. 35, eandem esse semper baptismi vim et gratiam, quicunque tandem ex illis praefatis ritum sacrum administrent. Singulorum voluntates explorandae erant, ne quis vel doloso animo, vel prava alia animi inductione accederet: tum profectus indagandi, quod se sollicite examinaturum ait his verbis Procat. c. 15. *Ὄψομαι τὴν σπουδὴν ἑκάστου, ὄψομαι τὸ ἐνλαβὲς ἑκάστης.* Ad haec accedentium confessiones audiendae, quae omnia prorsus anteactae vitae peccata summa fide exprimere debebant (Cat. I. c. 5.); sed praecipuus in dicendo labor. Praeter ordinarias in synaxibus homilias, tres aut quatuor singulis hebdomadibus habebat catecheses; quarum multae prolixae, et sermonem in noctem traxisse videntur.

15. Haec omnia admirabili diligentia et alacritate perfunctus Cyrillus. Praecipuam in Dei auxilio posuit fiduciam, cujus opem sibi auditorum precibus saepe accersiri postulat. (Cat. XII. c. 4. Cat. XIII. c. 8.) Tum ecclesiasticam doctrinam totam animo com-

Digitized by Google

plexus, eam in tot quot oportuit catecheses divisam, per totam Quadragesimam indefesse auditorum animis instillavit, (Cat. XVIII. c. 32.) omni argumentorum genere probatam; et contra omnes Ecclesiae hostes, Gentiles, Samaritas, Judaeos, haereticos, propriis adversus unosquosque argumentis roboratam; quod et Procat. c. 10. facturum recepit, et diligentissime exsecutus est. Cogitanti quemadmodum securius et altius singula nostra religionis dogmata in auditorum animis imprimerentur, succurrit ut generalem prius et compendiosam omnium fidei capitum expositionem praemitteret in *Catechesi quarta,* qua notione praeparatus auditorum animus singula posthac suo ordine proprie explicanda facilius intelligeret. Et haec una catechesis, quasi perfunctorie, et praeparationis tantum gratia, a Cyrillo dicta, plura complectitur, quam omnes fere Patrum, quibus symboli traditionem et expositionem absolvunt, conciones. Hujus instituti, quod ejus successor sequebatur, author videtur Cyrillus (Cat. IV. c. 3.). Maximum illi studium auditores adversum haereticorum, eorum praesertim, qui illis et locis et temporibus grassabantur, dolos et fraudes armare. Propterea diligenter eorum historiam et prava dogmata describit; nec timebat os et linguam recensitis eorum blasphemis et impuris sive dogmatibus sive factis commaculare; tantum ne earum rerum ignari auditores eorum mendaciis et blandiloquentia caperentur. (Cat. XVI. c. 5. VI. c. 13. 34.). Cumque omnium maxime Manichaei periculum crearent, hos majori opera et omnibus locis oppugnat. Non erudiendis et instituendis solum auditoribus officium suum finiri existimabat; sed et ad pugnandum et ultro lacessendum hostes Ecclesiae, et ad praedicandum aliis, quod didicerant, eos praeparare sui muneris arbitrabatur (Cat. III. c. 13. XII. c. 27. 38. XIII. c. 22. 37. XIV. c. 15. XV. c. 26. XVIII. capp. 10. 11.). Dum autem auditorum taedio et fastidio consulit, ac catecheseon prolixitatem excusat, quod saepe facit, suo ipse labori non parcebat; imo ad patienter et perseveranter audiendum quod ad ipsorum utilitatem pertinebat, vehementer hortatur. (Procat. c. 10. Cat. XVII. c. 20.). Suum ea in re ipsis exemplum proponebat (Cat. IV. c. 20). *Εἰ οἱ διδάσκοντες,* inquit, *ἡγοῦνται κέρδος οὐ μικρὸν τό σε ταῦτα μαθεῖν· σὺ ὁ μανθάνων, ἆρα οὐκ ὀφείλεις ἡδέως δέχεσθαι τῶν λεγομένων τὸ πλῆθος.* Alibi, (nimirum Cat. XIII. c. 22.) ex ipsa in sanctis locis commoratione, eorundemque conspectu, animus eorum ad sustinendam orationis de tropaeis Domini prolixitatem excitat et roborat. Tantus ipsi baptizandorum respectus et cura, ut etiam in homiliis Dominica die ad totam plebis habitis, illos speciatim re-

Digitized by Google

spiceret, et ad eorum institutionem orationem suam accommodaret, quod testatur Cat. XIV. c. 24. Utinam catechistae nostri illam Cyrilli rudes instituendi plenam roboris et succi rationem sequerentur, non tam supina regnaret nostrae religionis ignoratio.

CAPUT IV.

QUAE FUERIT CYRILLI ET S. MAXIMI, ECCLESIAEQUE HIEROSOLYMITANAE DE DISSIDIIS ECCLESIAM EO TEMPORE CONTURBANTIBUS SENTENTIA.

16. Quo tempore Cyrillus diaconi et presbyteri gradu in Ecclesia ministrabat, gravibus illa procellis jactabatur; quas ipse deplorat, et ut proximi Antichristi adventus praenuntians spectat. (Cat. XV. 7. 9. 18.) Episcopi adversum episcopos, clerici contra clericos, populi in populos tanto animorum fervore debacchabantur, ut ad sanguinem usque ea dissidia prosilirent. (Ibid. c. 7.), Nimirum Ario et sequacibus in Nicaena synodo damnatis et ecclesia ejectis, Eusebius uterque Caesariensis, ac praesertim Nicomediensis, una cum aliis factionis ejusdem, cum Arii et personae et dogmatibus tecte, imo et satis aperte faverent; Athanasium, Eustathium caeterosque fervidos consubstantialitatis defensores artibus omnibus oppugnare et sedibus dejicere tentarunt. Hinc atroces jactatae adversus eos calumniae, quibus dum plus aequo faciles ab imperatoribus, alioqui piis, aures accommodantur, ipsis assentientibus et jubentibus, depositione, exsilio, variisque poenis sanctiores vexantur episcopi. Inde in urbibus seditiones, dum novi in sedes carorum populis episcoporum armata vi intruduntur; aut veteres principum favore vel conciliorum authoritate, sedes pristinas pulsis intrusis repetunt [1]). Sed nusquam majori cum piorum offensione se prodidit illud episcopale dissidium, quam cum convocato amborum imperatorum Occidentis et Orientis consensu *Sardicensi* [2]) concilio, episcoporum divortium

1. Cf. S. Athan. hist. Arian. ad Monach. c. 4—6. Socrat. H. E. I. 24.

2. CONCILIUM SARDICENSE cum Viro eruditissimo H. J. WETZER (Restitutio verae chronologiae rerum e controv. Arian. ab anno 325. etc. Frcft. 1827.) et plerisque e catholicis historiae ecclesiasticae scriptoribus ad annum 347. determina-

Digitized by Google

factum est; et major pars, catholicorum videlicet, Sardicae remanserunt: Eusebiani tumultuaria fuga se *Philoppopolim* recepere, privatum consessum celebraturi. Ambo concilia sese mutuis anathematis percellunt, datisque synodicis ad universos orbis episcopos litteris, sese gravissimis criminationibus invicem onerant. Sardicenses, Philoppopolitanos Arianae doctrinae, Philoppopolitani Sardicenses Sabellianae; factarum caedium utrique alteros insimulant. Auxit praeterea et fovit ea Ecclesiae dissidia duplex ea tempestate, quae ut plurimum verbi duntaxat fuit, sed amicos tamen diverse movit, controversia; nimirum de consubstantiali et tribus hypostasibus.

17. Quid in his controversiis Cyrillo animi fuerit, quasve partes secutus sit, pretium operae est diligentius inquirere: hinc enim scriptis ejus non minima lux affulgebit et probabiles de ejus consequentibus temporibus sententiis et gestis conjecturae ducentur. Tum de Eusebianae partis dolis, tum de Athanasianae causae justitia non satis edoctus; neutri parti quam alteri addictior, et in utraque fraterni odii et fotae haereseos suspicionem adhaerere existimans, jubebat auditores eo scandalo minime perturbari; haec in antecessum a Christo, tanquam proximi Antichristi adventus signa, pronuntiata fuisse, monens. Sic enim loquitur Cat. XV. c. 7. *Ἐὰν ἀκούσῃς, ὅτι ἐπίσκοποι κατ᾽ ἐπισκόπων καὶ κληρικοὶ κατὰ κληρικῶν, καὶ λαοὶ κατὰ λαῶν μέχρις αἱμάτων ἔρχονται, μὴ ταραχθῇς· προγέγραπται γὰρ κ. τ. λ.* Inferius: *Εἰ ἐν Ἀποστόλοις εὑρέθη προδοσία, θαυμάζεις εἰ καὶ ἐν ἐπισκόποις εὑρίσκεται μισαδελφία;* Monet ne magistrorum exemplum et authoritatem ea in re sequantur; quod ad se ipsum etiam, si similia faceret, extendit. *Οὔτε ἂν ἐγὼ ὁ διδάσκων σε ἀπόλωμαι, καὶ σύ μοι συναπολῇ· ἀλλ᾽ ἔξεστι δὲ ἀκροατὴν καλλίονα γενέσθαι τοῦ διδασκάλου.* Schismata haec populorum et ecclesiarum, ab variis et contrariis haeresibus quas utrique foverent, nata existimabat. Cat. XVII. c. 33. commemorans illud Sancti Spiritus vaticinium, quod in novissimis temporibus discedent quidam a fide. (1. Tim. IV. 1.) Id factum observat, non in antecedentibus solum temporibus, sed et in praesentibus schismatis videri; cum diversus et multis modis varius exstet haereticorum error. Catech. vero XV. c. 9. generalem a fide defectionem sive apostasiam, quam Paulus Antichristi adventui praeviam

mus; cui calculo clar. quoque TOUTTEUS in eorum Cyrillianarum enarratione Card. Baronii et A. Pagii autoritatem plerumque secutus adstipulatur.

Digitized by Google

olim eventuram dixit, jam adesse monet. *Νῦν δέ ἐστιν* (ἡ) *ἀποστασία*, inquit, *ἀπέστησαν γὰρ οἱ ἄνθρωποι τῆς ὀρθῆς πίστεως· καὶ οἱ μὲν υἱοπατορίαν καταγγέλλουσιν, οἱ δὲ τὸν Χριστὸν ἐξ οὐκ ὄντων εἰς τὸ εἶναι παρενεχθέντα λέγειν τολμῶσιν. Καὶ πρότερον μὲν ἦσαν φανεροὶ οἱ αἱρετικοὶ, νῦν δὲ πεπλήρωται ἡ ἐκκλησία κεκρυμμένων αἱρετικῶν.* Quod tectos et in Ecclesia latentes ait, quos supra commemoravit haereticos; argumento est eum de professis et publicis Sabellianis Arianisve non loqui, sed de contrariis Eusebianorum et diversae partis episcoporum factionibus. Nam Ariani haeresim palam et aperte profitentes, separatosque ab Ecclesia conventus tenentes eo tempore pauci, Nicaenique concilii anathemate ab Ecclesia ejecti, occultum licet apud Eusebianos, patrocinium reperirent, ab omnibus tamen derelicti exosique videbantur. Eusebianos igitur hic solos notat, qui adhuc Ecclesiae communione fruebantur. Sabellianos quoque ea aetate vel nullos omnino vel paucos novimus, qui privatam sectam constituerant ab Ecclesia divisam, Sabelliique nomine gloriarentur. Non alios ergo Filio — paternitatem in Ecclesia praedicare dicit, quam vel Marcellum et Photinum certos Cyrilli sententia haereticos; sed quorum alter a catholicis sustentabatur, alter Sirmiensis episcopus ad annum usque 351 mansit; vel tandem totam oppositorum Eusebianis episcoporum, et consubstantialitatem adversus eos propugnantium turbam. Postremum hoc suaderi potest eo Catechesis XI. c. 17. loco, ubi duas oppositas Sabellianorum et Arianorum haereses rejiciens, de prima ait: *Θεὸς τοίνυν ἀληθινὸς ὁ Υἱὸς ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν Πατέρα, οὐκ εἰς Πατέρα μεταβληθείς. Οὐ γὰρ Πατὴρ ἐνηνθρώπησεν, ἀλλὰ Υἱός· λεγέσθω γὰρ ἐλευθέρως ἡ ἀλήθεια.* Quos hic se formidare Sabellianos negat? Ulline sub Constantio Cyrillo timendi fuere? An Marcellum Ancyratem solum et sequaces intelligit? Nec ii magis formidabiles. Praeterea tectis haereticis vel Filium creaturam docentibus, vel Filio — paternitatem praedicantibus plenam Ecclesiam ait. Atqui Marcelliani Ecclesiam non replebant, nisi eos, a quibus adjuvabatur et sustentabatur Marcellus, una conjunxeris. Palam igitur est eum consubstantialis defensores, quorum numerus et authoritas erat magna respicere.

18. Ad eam Sabellianae haeresis, quam in illis vel in aliqua eorum parte suspicabatur, formidinem revoco, quod consubstantialis voce non est in catechesibus usus, quamquam eam nullibi reprehendit. Similiter nec unius nec trium hypostaseon mentionem in explicanda Trinitate adhibet; quasi utrumque prava utentium

Digitized by Google

interpretatione suspectum [1]). Nam incognita Cyrillo fuisse, quae circa consubstantialem et tres hypostases Ecclesiam conturbabant dissidia, verisimile non reor. Quod autem in duabus illis Eusebianorum, et diversae partis episcoporum factionibus, ut ipse sensebat, et fraternum odium et haeresis suspicionem haerere existimavit; non id eum de omnibus et singulis qui eas partes sectabantur episcopis sensisse crediderim, sed tantum de ducibus et principibus. Quamvis enim occultis haereticis repletam Ecclesiam dicat Cat. XV. c. 9. observare tamen nos jubet Cat. XVI. c. 22. non apud exteras tantum nationes, sed et in Romano imperio qua late patet, episcopos, presbyteros, diaconos, etc. a Spiritu Sancto variis virtutum et donorum muneribus ditatos; et Cat. XVIII. c. 27. florentem post persecutiones Ecclesiae statum depingit. Aut ergo multos existimavit nullas in schismate et haeresi partes habere, seseque in illis contentionibus medios tenuisse; aut multos etiam in diversis partibus vere catholicos et pios arbitrabatur. Certe cum occulti tantum ii essent haeretici, exteriorem cum utrisque Ecclesiae societatem retinebat.

19. Peroptaremus sane, ut Athanasii et conjunctorum eidem episcoporum, qui se pro catholica fide tuenda discrimini dedere, causam magis perspectam; Eusebianorumque dolos, fraudes et calumnias perfectius ac penitus comprehensas habuisset; nec utrosque, et calumniatores Ecclesiae fidem oppugnantes, et calumniam passos sanctae Trinitatis defensores, uno ordine et loco habuisset. Non multo post eum ab errore liberatum videbimus. Interim multa ad sublevandas ejus suspiciones, judiciumque excusandum non desunt. Primum, nec illud sane parum est, quod cum caeteri fere in Oriente et Syria, Eusebianorum in Athanasium et socios calumniis suffragarentur, eorumque causam adjuvarent; Cyrillus in eis et fraternum odium, et gravissimae haeresis patrocinium, et suspicatus sit et deprehenderit. Eusebiani sub catholicis in speciem professionibus delitescebant; quae ad expugnandam haeresim revera invalidiores, et ipsae ad haeresim si quis vellet non aegre flectendae, nihil tamen nisi verum et catholicum sonabant. Nec haeresim palam aperuere nisi post aliquot annos, sive in Mediolanensi concilio an. 353. (sic) sive potius in Sirmiensi an. 357. [2]) Catholicos non directe propter

1. Insignis de hujus temporis angustiis, quae optimum tunc quemque de sensu vocum dogmaticarum fluctuantem passim redderent, legatur S. HILARII PICTAV. locus in II. DE TRINITATE ad Constantium Augustum l. II. cap. 4. 5. (Ed. Maur. p. 1227).

2. Synodus II. MEDIOLANENSIS anno 355, Coss. ARBETIONE ET LOLLIANO. Cf. Sozomen. H. E. IV. 9. Hilar. ep. ad Constant. c. 7. 8.

Digitized by Google

divinitatem Christi propugnatam, sed aut accusationibus variis ad mores spectantibus, aut imposita Sabellismi criminatione oppugnabant. Multos etiam e sanctis episcopos, simulato orthodoxae doctrinae aut recti ordinis studio, in suas partes pertraxerant dolorum et fraudis ignaros, ut etiam confessorem S. Maximum Hierosolymitanum episcopum. Non enim omnes qui Arianis illis conciliis intererant, fraudis principum et factionis socii. Haud tamen se et Eusebianorum artibus, et imperatoris haud causam sustentantis authoritate moveri passus est Cyrillus, ut eorum se societati et causae addiceret: sed in eis haeresis Arianae patrocinium subodoratus est, et inimicum in fratres animum exhorruit. Secundo, quod in adversae partis episcopis eadem suspecta habuit, id temporum confusioni et calamitati tribuendum. Tam atroces in eos et tanta fiducia jactatae ingerebantur calumniae, ut prorsus innocentes eos arbitrari difficile videretur. Nondum erant editae eximiae illae ab Athanasio apologiae, Arianorum historiae, orationes contra ipsos, quibus de tota Eusebianae causae iniquitate edocemur, Christi confessorum innocentia demonstratur, Athanasii et sociorum fides luculente explicatur et defenditur: quae nisi nobis adessent auxilia, haud ita forte certum nobis esset quid de Arianis conciliis sanctorumque accusationibus nos sentire oporteret. Contra viderat Cyrillus, siquidem post Sardicense concilium dicebat, utriusque concilii Sardicensis et Philippopolitani repugnantes reciprocarum accusationum plenas litteras, quibus piorum animos, qui rem penitus non noverant, adversus utrosque offendi par erat. Tertio, Catholici passim ab Eusebianis uti Sabelliani infamabantur. Hac accusatione dejectus Antiochena ecclesia Eustathius. Eam in omnes alios inventatam videmus in Epist. concil. Philipp. apud Hil. fragm. III. p. 1314 sqq. Ed. Maur. apud eundem Hilarium de Trin. l. x. et Socratem H. E. I. 23. Nec deerat accusationi color et locus. Videbant primo Marcellum Ancyranum in eadem causa cum Athanasio conjunctum, catholicorum favore et gratia sustentatum, eorum conciliis iterum ac semel absolutum, cum Eusebianorum conciliis damnatus esset. Atqui Marcellum Orientales in gravissimis erroribus deprehendisse se non dubitabant: eumque Cyrillus pro certo et indubitato haeretico habuit, Sabellismi et pejoris etiam erroris reo, Cat. XV. c. 27. [1]). Haec

Ed. Maur. p. 1222. Vita S. Euseb. Vercell. apud Ughelli Ital. Sacr. t. IV. p. 1030 sqq. Vales. ad Ammian. Marcell. l. XV. c. 7. De Synodo SIRMIENSI (Coss. CONSTANTIO IX. ET JULIANO cf. Petav. in Epiph. haeres. LXXII. p. 309. Ed. Paris. 1622.

1. De MARCELLI rebus vd. Commentt. in Catech. XV. 27.

Digitized by Google

porro Marcelli defensio catholicorum apud Orientales existimationi dudum nocuit, ut intelligimus ex S. Basil. epist. CXXXIX. (al. X.) qua praesidium illud haeresis Marcellianae confirmationem appellat; et Ep. LXIX. c. 2. (al. LII.) idque praecipuum fuit Philippopolitanorum, cur Sardicenses Sabellismi accusarent fundamentum, apud Hilar. frag. III. c. 23. Praeterea, licet consubstantialis defensores, nihil vulgo nisi catholicam doctrinam tuerentur, suspiciosa nihilominus Orientalibus vox erat, sive propter perversum ejus olim in ore Pauli Samosatensis usum, quapropter in concilio Antiocheno damnata ferebatur; sive propter nonnullos, quos Hilarius de synodis cap. 67. confitebatur, ea voce ita uti, ut homousion impie magis, quam pie praedicare viderentur [1]). Accedebat tandem trium hypostaseon dissidium. Qui cum Athanasio conjuncti erant episcopi, unam vulgo hypostasim et tres personas admittebant; quod quidem Orientales passim nihil a Sabelliana confusione differre criminabantur. Quamquam autem Athanasius diu post haec tempora in concilio Alexandrino (an. 362.) auditis utrorumque rationibus et fidei expositione, hanc verbi controversiam esse deprehendisset et notasset; dudum tamen mansit altercatio cum animorum fervore conjuncta: Basiliusque tantus vir, non hanc nominis et vocabuli, sed nullatenus contemnendam, et ad pietatis scopum pertinentem disputationem arbitrabatur, quae schismati Antiocheno occasionem ministrasset, Epist. CCXIV. (al. CCCXLIV.) [2]). Unius hypostasis assertione Sabellismum instaurari censebat Epist. CCX. (al. LXIV.). Unam hypostasim a Sabellio dictam ajebat Epist. CCXIV. et a Marcello Ancyrano Epist. CCLXIII. (al. LXXIV.) quapropter Epist. CCLVIII. (al. CCCXXV.) laudat Epiphanium quod scripsisset, necessarium esse tres hypostases confiteri. Quod si ea Basilio venia datur, quanto aequius Cyrillo debetur, qui longe ante scripsit? Quamquam ipse trium hypostaseon pronuntiatione abstinuit, Arianismum forte in hac professione suspectans. Si post Sardicense concilium catecheses dixit, videre potuerat expositionem fidei, quae ad calcem synodicae hujus concilii epistolae cum ea continenter habetur apud Theodoretum H. E. II. 8. et ab nonnullis concilii Patribus, reclamantibus caeteris, profecta existimatur. In ea post vehementem trium ac separatarum hypostaseon refutatio-

1. Cf. S. Hilar. de Synod. l. c. p. 1172 — 1179. „Damnemus, inter alia ait Sanctus, in commune vitiosam intelligentiam; non auferamus fidei securitatem.“ Epiphan. haer. LXXIII. c. 2.

2. Vd. S. Athan. tom. ad Antiochen. opp. I. 2. p. 769—784. coll. Clav. Viri Moehler Athanasius T. II. p. 237. sqq.

Digitized by Google

nem, hanc se catholicam fidem ac traditionem accepisse ajunt, unam esse trium hypostasin quam haeretici οὐσίαν essentiam vel substantiam dicunt. Propter intempestivam forte hujus assertionis audaciam et adversae partis criminationes factum, ut authoritate caruerit ea expositio, quam Athanasius, Eusebius Vercellensis aliique concilii Alexandrini an. 362. patres omnino vel legi vel proferri vetuerunt, Athan. tom. ad Antioch. c. 5. cui rei sicut et caeteris in eo concilio decretis assensit et subscripsit Paulinus Antiochenus ibid. c. 11. Hac expositione quae ipsos unius hypostasis assertores offendit, si Cyrillus offensus est, mirari non debemus.

20. Illud quoque non parum ad excusandum Cyrillum valet, quod non proprios sibi de dissidiis ecclesiasticis sensus, sed quos a Maximo praesule acceperat, quique in ecclesia Hierosolymitana et tota forte Palaestina communes erant, expressisse, ac meliores tandem cum iis sumpsisse videatur. Quis enim credat, juniorem presbyterum, cujus fidei totam episcopatus sarcinam crediderat suus praesul, alios quam episcopum suum de rebus gravissimis cogitatus habuisse? Sed, ut id magis approbetur, juvat paulo altius de sancti Maximi et Palaestinorum praesulum hoc tempore sententia inquirere. Maximus confessor cum aliis Palaestinis episcopis Tyrio contra Athanasium concilio, Arianorum dolis delusus interfuit. Narrat Ruffinus H. E. lib. I. c. 17. quod cum Paphnutius Maximum in concilio una cum Athanasii inimicis sedentem vidisset, pro nimia simplicitate nihil de illorum scelere suspicantem, prehensum manu abduxit e consessu, et de singulis instructum perpetua dehinc Athanasio communione sociavit. Idem factum Sozomenus lib. II. cap. 25. post decretam et pronunciatam in concilio Athanasii damnationem refert, innuens Maximum eam hoc facto improbasse; de retenta tamen a Maximo Athanasii communione silet. Ut ut sit de illa Ruffini et Sozomeni narratione, certum videtur Maximum et Palaestinos episcopos, sive in concilio Tyrio, sive postea, vi compulsos aliquid in nomen Athanasii subscribendo commisisse. Refert enim Athanasius in histor. Arianorum ad monachos num. 25. (opp. I. 1. p. 355. M.) cum ipse an. 349. Palaestinam pertransiret, omnes Palaestinae episcopos, duobus vel tribus exceptis, iisque suspectis viris, ita Athanasium suscepisse et communionem ejus amplexos esse, καὶ τὴν πρὸς αὐτὸν ἥσπασαν κοινωνίαν, ut enim litteris se excusarent, quod ea quae prius scripserant, non ex animo sed vi coacti fecissent: ὡς δὲ γράψαι καὶ ἀπολογήσασθαι, ὅτι ἃ πρότερον ἔγραψαν, οὐ κατὰ προαίρεσιν, ἀλλὰ βιαζόμενοι πεποιήκασι. Horum vero episcoporum princeps Maximus fuit, cujus nomen in litteris ad episcopos Aegypti

Digitized by Google

et ecclesiam Alexandrinam pro Athanasio scriptis caeterorum in capite habetur, apud eundem Athanasium apolog. contr. Arian. c. 57. (l. c. pag. 175.). Si quis Maximum a communi caeterorum culpa liberare velit, per me licet. Idem tamen eodem anno, concilio Hierosolymis ad dedicationem Basilicae resurrectionis congregato, ex eisdemque episcopis, qui Tyri antea fuerant composito, interfuit; in quo Arius et sequaces ad communionem sine poenitentia recepti fuere. Num temerarie illi et contra leges ecclesiasticas receptioni intercesserit, seseque opposuerit S. Maximus, incertum. Unus laudatur apud Sozomenum H. E. l. II. cap. 33. Marcellus Ancyranus, qui Arianorum admissioni consentire noluerit, nec consecrationi Basilicae interesse, dum horum episcoporum communionem refugit. Quod Arius in ecclesia Hierosolymitana communioni restitutus sit, inde factum puto, ut cum ejus haeresim Cyrillus variis locis graviter oppugnet, omnesque illius surculos persequatur, nunquam tamen Arium de nomine appellet, vel ejus haeresis sequaces Arianos dicat. Idem Maximus iis dubio procul assensit quae contra Marcellum Ancyratem ab Eusebianis decreta sunt sive Hierosolymis an. 335. ubi causa ejus primum examinari coepta, sive Constantinopoli anno sequenti, cum, uti plane convictus, abdicatus episcopatu est. Nam ecclesiae suae sententiam, ut videtur, exponens Cyrillus Cat. XV. c. 27. de ejus haeresi verba faciens, hanc appellat novissimum draconis caput, quod in Galatia recens succrevisset. Convocato an. 341 ad Encaenia ecclesiae Antiochenae concilio, dedita opera Maximum abfuisse ferunt: poenitentia ductum ait Sozomenus lib. III. cap. 6. quod fraude deceptus, eorum qui Athanasium ejecerant episcopatu, sententiae suffragatus esset, Socrates lib. II. c. 8. eadem confirmat [1]). Nec aliis postea sive Eusebianorum sive catholicorum conciliis interfuisse videtur. Nullo tamen ante annum 349 publico testimonio quae in Athanasium erant gesta, retractavit.

21. Cum autem Palaestinam ipse ex Galliis redux eo anno pertransiret, omnes, uti jam dixi, provinciae illius episcopi, duobus vel tribus, Acacio nimirum Caesariensi et Patrophilo Scythopolitano exceptis, Hierosolymis concilium cum Maximo celebrantes, Athanasii communionem amplexi sunt, quaeque contra eum scripserant, vi ad-

1. Sozomen. III. 6. *Μάξιμον μέντοι τὸν Ἱεροσολύμων ἐπίσκοπον ἐπίτηδες λέγεται ταύτην ἀποφυγεῖν τὴν σύνοδον, μεταμεληθέντα καθότι ἀπατηθεὶς σύμψηφος ἐγένετο τοῖς Ἀθανασιον καθελοῦσιν.* Synodus Antiochena habita est Coss. Marcellino et Probino, Indictione 14. Vd. S. Athan. de Synod. l. c. p. 589.

Digitized by Google

actos fecisse datis litteris sunt contestati. Insuper ad episcopos Aegypti, et plebem Alexandrinam litteras dederunt de reditu Athanasii gratulatorias; eisque ajunt se amore ecclesiasticae pacis cum ipsis conspirantes Athanasium priores amplexos esse, per eumque cum ipsis communicare apud Athanas. apol. contra Arian. n. 57. (l. c. pag. 175.) subscribit Maximus cum aliis quindecim episcopis. Eodem tempore factum videtur, quod iidem episcopi synodicae ad omnes totius catholicae Ecclesiae episcopos et comministros concilii Sardicensis epistolae subscripserunt. (Apud Athan. apol. cont. Arian. n. 50. l. c. pag. 169.) Eadem sunt enim episcoporum nomina eodem fere ordine scripta, nisi quod num. 50 deest Macrini nomen, quique Theodorus appellatur num. 57 hic Theodosius dicitur; ac Socrates lib. II. cap. 24. Sardicensis synodi decreta Maximo ab Athanasio significata et nota facta dicit: καταφανῆ ποιήσας τά τε ὑπὸ τῆς ἐν Σαρδικῇ συνόδου γνωσθέντα: eique concilii Hierosolymis cogendi authorem fuisse. Ex his omnibus colligimus 1° Maximum, aut Palaestinos saltem episcopos contra Athanasium, sed vi adactos subscripsisse. 2° Eusebianorum fraudis et dolorum ignaros non fuisse, quibus vis ut iniquis gestis consentirent adhibenda fuerit. 3° Nonnulla ipsos Eusebianis concessisse, uti restitutionem Arii, Marcelli Ancyrani condemnationem. 4° Maximum in posterum omnes episcoporum conventus effugisse, neque porro Sardicensi concilio interfuisse, quasi turbas evitantem, et utriusque partis episcopos suspectantem. 5° Athanasii communionem palam saltem non tenuisse interim: nam ex Athanasii hist. Arian. n. 25. et synodicarum Jerosolymitanae synodi ad Aegyptios litterarum verbis, non obscure Palaestini tam primum an. 349 Athanasii communionem pridem interruptam amplectuntur. Unde Socrates lib. II. cap. 24. ait Maximum tum Athanasio communionem et dignitatem reddidisse: ἀποδίδωσι καὶ αὐτὸς τὴν κοινωνίαν Ἀθανασίῳ καὶ τὴν ἀξίαν. Philostorgius quoque lib. III. c. 12. Maximum in eorum numero ponere videtur, qui prius a consubstantiali alieni, ad Athanasii sententiam postea declinarunt. Ante haec tempora igitur Maximus medium se in his turbis tenebat: Athanasio nulla exteriore communionis nota conjunctus, Eusebianorum dolos et conventus exosus, neutrius partis praesules uti ab Ecclesia alienos spectans, haereses oppositas, quarum utrique patrocinium alteri parti objiciebant, detestatus; in utrisque forsitan vitii aliquid suspectans. Eadem, ut ostendimus num. 18. Cyrillo stabat mens et sententia. Sed dubitari non potest quin Maximo se ad Athanasium adjungente, eadem sequutus sit Cyrillus, et synodi Hierosolymitanae in Athanasii gratiam decreta suo assensu,

Digitized by Google

ac praesentia fortassis ipsa comprobarit. Unde id confirmem rogas? Primo, antiqua ferebat ecclesiae disciplina, Romae, Alexandriae, Antiochiae, ut in conciliis provincialibus interessent una cum urbis, in qua concilium celebrabatur episcopo, ejusdem ecclesiae presbyteri et diaconi. Quando id verisimilius de praecipuo ac primo presbytero, qualis tum Cyrillus erat, cui et episcopalia munia, et totius paene Ecclesiae administratio concredita? Secundo, id suadent consequentia Cyrilli gesta. Nam uno ferme duntaxat anno postea ab episcopis provinciae canonice in sede Hierosolymitana collocatus est. Iidem erant episcopi, qui concilio an. 349 interfuerant, nec in ejus electionem conspirassent, quem sibi conjunctum sententia non novissent. Ipse initio episcopatus ad Constantium scribens, in fine epistolae consubstantialem Trinitatem intrepide professus est. Tandem paucis post annis habuit cum Acacio dissidia, cum mutua violatae fidei accusatione conjuncta. Ostendemus porro nihil Cyrillum Acacio praeter negatam consubstantialitatem, nihil Acacium Cyrillo praeter eandem assertam objicere potuisse.

CAPUT V.

MORTUO VEL EXAUTHORATO MAXIMO, CYRILLUS POST ALIQUANTUM TEMPORIS FIT EPISCOPUS HIEROSOLYMITANUS. CANONICA EJUS ORDINATIO DEFENDITUR AB IMPACTIS CALUMNIIS. LUCIDA CRUX HIEROSOLYMIS CONSPICITUR. IDQUE CONSTANTIO NUNTIAT CYRILLUS.

12. Difficillimum et vexatissimum ingredior Cyrillianae vitae tempus, episcopalis nimirum ejus ordinationis; quae ab authoribus etiam aequalibus magna varietate, ab nonnullis vero cum gravissima et incredibili prorsus Cyrilli criminatione conjuncta refertur. Ut cum aliquo ordine procedamus, plura habemus hic tractanda. 1° Num morte an depositione finierit episcopatum Maximus. 2° Quo anno Maximus episcopatum clauserit, et inierit Cyrillus. 3° Expendendae variae in Cyrilli ordinationem criminationes, eaque ab iis liberanda. Id porro praestabimus nudo veritatis amore, nullo Cyrillum praeposterе purgandi studio occupati; sed authoritatem et rationem quae visa fuerit optima sequentes, liberum de omnibus judicium permittemus.

Digitized by Google

23. Hieronymus in chronico ad ann. 349 p. 183. (qui quidem numerandus est 350 nam in chronico illo uno anno aeram nostram anticipat) Maximi mortem assignat [1]). „*Quadragesimus*, inquit, *Maximus post Macarium Hierosolymorum episcopus moritur.*“ Deinde post aliquantum temporis quo sedem vacasse ait, ordinationem Cyrilli per Acacium Caesariensem et caeteros episcopos Arianos ponit. Theodoretus quoque hist. eccles. l. II. cap. 26. *Cyrillum* scribit *Apostolicae doctrinae propugnatorem acerrimum, S. Maximo ad vitam senii expertem translato, episcopalem gratiam promeruisse.* (*Τούτου δὲ εἰς ἀγήρου μεταναστάντος βίον, Κύριλλος τῆς ἐπισκοπικῆς χάριτος ἠξιώθη.*) At Socrates lib. II. cap. 38. scribit: *Acacius et Patrophilus Maximum auferentes, ecclesiam Hierosolym. Cyrillo regendam permiserunt* [2]). Haec alter ab altero exscripsisse videtur. Amborum, credo, authoritate permoti, eadem repetunt Theophanes in chronographia (Ed. Combefis. Paris 1655. pag. 34.). Metaphrastes in vita S. Athanasii, qui ipsa Socratis verba transcribit num. 11. (Ed. Maur. opp. S. Athan. I. pag. CXLIX.) Incertus author alterius vitae S. Athanasii num. 19. (l. c. p. CXX.) qui Cyrillum tanto impietatis studio accensum dicit, quanto vel Maximus, vel potius Athanasius in pietatem ferebatur. Author synodici libelli de synodo Hierosolymis ab haereticis coacta, Maximum expulsum et Cyrillum subrogatum ait. Horum verba habes in Testimoniis de S. Cyrillo et scriptis ejus a nobis suo ordine adscripta. Quorum sit ratio potior, inquirendum. Si authoritatem sequimur, Socratem et Sozomenum (ex quibus, vel potius quorum ex altero caeteri qui similia scripsere, sententiam suam sumpserunt) tempore multum antecedit Hieronymus, gravitate autem et ecclesiasticarum Syriae rerum peritia Theodoretus. Ad haec Hieronymus, in eodem loco Cyrillo parum favorabilis, et inimicorum ejus maledicta transcribit, qui hanc quoque depositionis Maximi circumstantiam non omisissent. Quod illegitimam Maximi deturbationem

1. Mortem S. Maximi ad annum 352—353 Constant. XI—XII. imperii anno referre videtur S. Hieronymus, (vd. supra Cap. II. 10. not. 9.), quam etiam post pugnam nocturnam propre Singaram obsidionemque urbium Nisibis et Amidae in chronico assignat. Haec autem acta sunt, quamvis varia sensere VV. DD., certissime circa annum 350; minime autem 345, prout censuit Pagius ad Baron. s. a. ductus lectione dubia in Orat. I. Imp. Julian. p. 23. (ἕκτον l. τρίτον) Ed. Spanh. (Cf. Gibbon. history t. IV. p. 214.). Circa idem tempus (352) Liberius episcopus Romae est ordinatus cf. Petav. Ration. tempp. s. a.

2. Socrat. l. c. *Ἀκάκιος μὲν γὰρ καὶ Πατρόφιλος, Μάξιμον τὸν Ἱεροσολύμον ἐξωθήσαντες, Κύριλλον ἀντικατέστησαν.*

Digitized by Google

narrant, et ordinationis Cyrillianae arbitros et dominos faciunt Acacium et Patrophilum, longe superiori ac graviori Patrum concilii CP. authoritate refelluntur, qui Cyrillum canonice ab episcopis provinciae olim ordinatum fuisse testantur. Nec hujus modi tempus erat, quo Acacius et Patrophilus sive in concilio servata exterius juris forma, sive vi aperta, atque Imperatoris favore, Maximum expugnare possent. Omnes, uti vidimus, ex Athanasio sup. num. 20. et 21. Palaestinae episcopi, duobus vel tribus, hoc est Acacio et Patrophilo exceptis, se in concilio, omisso Acacio metropolita suo, ad Maximum adjungentes, synodicis Sardicensis concilii litteris subscripserant; quibus Acacius ipse non episcopatu solum abdicatus, sed et ipsa fidelium communione privandus decernebatur, apud Athan. apolog. cont. Arian. num. 49. (l. c. pag. 167.). An ipsi transitu mox ad Acacium facto, cum eo in depositionem Maximi conspirassent? et quam ob causam? Eam nimirum quae ipsis cum eo communis erat, in qua propriae conscientiae stimulis satisfecerant, dum Athanasii damnationem, cui vi et metu erant assensi, retractarunt. Aliosne Acacius ex Syria acciverat suae sententiae episcopos? Sed quo jure facere poterat? Praeterea horum qui Athanasio infensi erant, quae esset an. 349 et usque ad mortem Constantis sententia ac qui rerum status, his verbis aperuit Athanasius hist. Arian. num. 25. (l. c. p. 358.). *Τῶν δὲ ἄλλων οἱ μὲν ἐδυςωποῦντο βλέποντες αὐτὸν* (sc. Athanasium)· *οἱ δὲ καὶ παῤῥησίαν οὐκ ἔχοντες, ἐκρύπτοντο· ἃ δὲ καὶ μετεμέγνωσκον ἐφ' οἷς ἔγραψαν κατὰ τοῦ Ἐπισκόπου.* Sed vi aperta grassatus est Acacius. Parum favorabilia interciderant tempora. Ipse pronuntiata adversum se concilii Sardicensis sententia depositionis et excommunicationis, infamis aut suspectus saltem. Reconciliato Constantio erga Athanasium et catholicos animo, ac legatione Sardicensis concilii lenito, exules passim revocabantur episcopi. Ipsi Ariani paulo ante Stephanum Antiochenum, propter structas ipso conscio catholicis praesulibus insidias, deponere per Imperatorem coacti. Is rerum status an. 349. Revera Constante anni sequentis initio e vivis sublato, non diu postea recruduit persecutio, authore Socrate lib. II. cap. 26. Marcellus Ancyra, et Paulus Constantinopoli eodem anno Constantii authoritate pulsi. Sed alia erat apud Arianos Marcelli et Pauli, alia S. Maximi causa. Illi diuturni et perpetui Arianorum hostes, saepe ab ipsis, suis ecclesiis dejecti, et caedium, quas ipsi Ariani perpetrarant accusati. Plura exstabant vetera in ipsos Eusebianorum judicia, quae solum exsecutioni mandanda erant. Nihil simile de Maximo, haud ita Arianis inviso, cujus judicium aliquod saltem instruendum erat. Nec ullis satis certis

Digitized by Google

monumentis constat Arianos saevitiam in alios a supra dictis episcopos exercuisse ante an. 351 et victoriam de Magnentio reportatam, post quam se Constantius Arianis magis addixit. Cum enim Socrates loco citato et Sozomen. lib. IV. cap. 2. nonnullas alias statim post obitum Constantis episcoporum catholicorum dejectiones assignet, ibi tam multa adversus rectam ordinationem temporum peccant, ut nihil certi possit ex sola eorum authoritate constitui. Mihi vero persuasum est, Maximum ab Acacio neque anno 349 neque 350 depositum fuisse, vel deponi potuisse.

24. Quo anno vitam vel episcopatum clauserit Maximus, non satis definite affirmare possumus, quin Cyrilliani episcopatus initia primum assignaverimus. Cyrillus non serius an. 351 initia Hierosolymorum episcopus fuit. Eodem enim anno, mense Majo die septima, epistolam ad Constantium dedit [1]), ut idoneis argumentis probavimus in admonitione praevia ad hanc epistolam num. 10. Nec etiam multo ante ordinatus erat. Has enim primas esse litterarum ac sermonum suorum primitias, declarare videtur his verbis num 1. *Πρώτας ταύτας ἐξ Ἱεροσολύμων πρὸς τὴν Θεοφιλῆ σου βασιλείαν ἀποστέλλω γραμμάτων ἀπαρχάς.* (Primas hasce ex Hierosolymis ad te, Deo dilecte Imperator, litterarum primitias mitto.) et num. 7. *Ταύτας σοι τῶν ἡμετέρων λόγων, Βασιλεῦ Θεοφιλέστατε, προσφέρω τὰς ἀπαρχὰς, ταύτας ἐξ Ἱεροσολύμων πρώτας ἀποφθέγγομαι τὰς φωνάς.* Quae tamen non nimium urgenda, quasi primas omnino hasce litteras a consecratione sua dedisset aut voces pronuntiasset. Nec aliud forte significant, nisi has esse primas a se ad Imperatorem conscriptas litteras. Non ibi notam facit Augusto ordinationem suam, nec verbo quidem recens acceptae consecrationis meminit. Facile tamen in omnium fere judicio acquiesco,

1. Hac de celebri S. Cyrilli epistola disputabimus in Prolegomenis in Tom. II. hujus editionis, illam unacum homiliis et commentario integro in omnes Catecheses exhibentem. — Crucis apparitionem visam esse Hierosolymis anno 351 post proelium ad Mursam fugamque Magnentii, nullum paene dubium. (Vd. Tillemont. Mémoires eccles. VIII. 715. Pagii critt. ad Baron. ann. 353). Quum vero, uti vidimus, S. Maximum episcopum Hierosolymorum Constantii anno XI. (XII.) mortuum referat S. Hieronymus (vd. supr. not. 24); S. Cyrillus vero jam mense Majo 351 sedem teneret ejusdem cathedralem; annon menses aliquot ante, ab Acacio et sequacibus exauctoratum aut ultro dignitate cedentem S. Maximum, S. Cyrillo in ejus locum suffecto, dein opinari licebit diem supremum obiisse, praesertim quum, dimisso Socrate (H. E. II. 23.) autore passim minus certo, Theodoretus quoque H. E. II. 26. caute et tecte tantum de rebus S. Maximi extremis loqueretur? (Cf. supr. num. 23.)

Digitized by Google

qui hanc epistolam initio Cyrilliani episcopatus datam pronuntiant. Sed nulla mihi videor ratione prohiberi, quominus illum mensibus aliquot vel anno etiam integro anticipem. Quare consecratum illum an. 350 crediderim, quando pax Ecclesiae constabat. Jam de extremo Maximi anno agendum, si Socratem, Sozomenum aliosque, qui depositionem Maximi cum Cyrilli ordinatione conjungunt, audiverimus; Maximum nonnisi an. 351 vel 352 vita vel episcopatu cessisse consequens erit. Sed horum a nobis jam explosa num. superiore sententia est. Hieronymus in chronico ubi tempora digerit, Maximum an. 349 mortuum facit. Cui nihil certius ac fundatius opponi potest. Sub extrema anni 349 tempora decessisse illum oportet, aut potius anni sequentis initio, qui anno 349 concilium transeunte Athanasio celebraverat.

25. Sedem aliquamdiu vacasse idem testis est Hieronymus, dum ait Maximo mortuo, Acacium et caeteros episcopos Arianos Cyrillo episcopatum promisisse, si ordinationem Maximi repudiasset: Cyrillumque conditione accepta diaconum administravisse, et ob eam impietatem sacerdotii mercede pensatum. Hujus fabulae falsitatem non multo post idoneis, ut videtur, argumentis refellemus. Nihil tamen vetat aliquam sedis vacationem admitti, si quae fundamentum aliquod occasionemque calumniae praestiterit, sed nullus alius praeter Hieronymum vacationis ejus meminit: quae quidem optime cum Maximi mortis et Cyrillianae ordinationis temporibus conciliatur. Quae vacationis diuturnae causa, incompertum. Possumus in ea quam Hieronymus innuit acquiescere. Nempe Acacium metropolitam cum Patrophilo aliisque fortassis moras nexuisse, dum idoneum suis conciliis, atque ad arbitrium sui versatilem episcopum quaerunt, et quomodo sedi Hierosolymitanae possint imponere laborant. Praeterea omnes provinciales episcopi, non ita pridem concilii Sardicensis decretis subscribendo, se ab Acacii communione avulserant. Ille contra superbum erigebat caput, nec sua jura violari patiebatur. Dum illa componitur dissensio, tempus interfluxit. Haec conjectura.

26. Hic etiam discutiendum quod Hieronymus in allegato jam saepe chronico de Maximo narrat: „nimirum eum morientem, Heraclium in suum locum substituisse; quem Cyrillus episcopus factus varia fraude sollicitans de episcopo in presbyterum regradaverit.“ Hae S. Hieronymi voces non designatum simpliciter et indicatum, quod primis illis Ecclesiae temporibus inusitatum non erat, sed consecratum et ordinatum a Maximo successorem significant: quod uti liberae plebis et cleri electioni, provincialium episcoporum et metropolitae praesertim legitimis electionem firmandi et electum consecrandi ju-

Digitized by Google

ribus inimicum, ab Ecclesiae consuetudine semper alienum fuit et ante annos septem concilii Antiocheni canone 23. damnatum [1]). Rem itaque illam ab inimicis Cyrilli in ejus odium confictam puto. Primo enim de S. Maximo temere credi non debet factum Ecclesiastico mori contrarium. Quod enim Ecclesiae suae praesentiebat ab Arianis impendens periculum? Tranquillis Ecclesiae rebus moriebatur, compressis Arianis, revocatis summa gratulatione in suas sedes catholicis, separatis ab Ariana factione atque sibi et catholicae parti recens devinctis, omnibus, si unum et alterum excipias, provincialibus episcopis. Secundo, si successorem sibi suum sufficere e re Ecclesiae credebat, quem alium Cyrillo praeponere potuit, cui a multis jam annis totam sui episcopatus sarcinam crediderat? Quem praeoptasse dicitur Heraclium, idem sine dubio est, quem postea ab Arianis oppositum Cyrillo, et ejus loco substitutum apud Socratem, Sozomenum, Nicephorum legimus. An Maximus Ecclesiae suae cavens, cum ipsi custodem praefecisset, quem Ariani dignum suae impietatis instrumentum repererint; aut Ariani ipsi hominem adhibuissent, quem ab Maximo capitali inimico adamatum et caeteris praelatum novissent? Tertio, si Heraclium a Maximo sibi substitutum concedimus, fatendum erit illegitimam hanc provincialibus episcopis ordinationem visam esse; cum ea neglecta canonice, ut modo videbimus, ordinarint Cyrillum. Tumque nihil adversus Ecclesiae statuta peccaverit Cyrillus, si cum unus esset legitimus episcopus, Heraclium qui se dicebat episcopum, non vi ut fatetur Hieronymus, sed suasione et piis artibus presbyteri gradu contentum esse perfecerit. Nicaena synodus can. 8. Novatianos episcopos ad Ecclesiam redeuntes solum presbyterorum honorem habere jusserat, nisi episcopo placuisset, quod omnino ejus in arbitrio et potestate ponit, iis etiam episcopatus nomen permittere [2]).

1. Cf. Beveregii Pandect. J. E. T. I. p. 432. II. 183.

2. Totius hujus eximii acuminis argumenti vis ab uno pendet anno obitus S. Maximi, quem 349 Constant. VIII. fuisse, autorem se habere Hieronymum V. D. existimavit. Ad incerta redditur ratiocinatio tum chronici Hieronymiani textu vario, tum aliis testimoniis supr. not. 26. citatis. Jam enim inde a caede Constantis (350), favente Constantio, Eusebiani efferre caput, struere insidias Homoousianis, turbare Ecclesias, vetera renovare odia. Ejusmodi rerum status documenta legimus praeter Athanasii apologias et historiam Arianorum, S. Hilarii Pictaviensis fragmenta et Philostorgii Ariani de Constantii indole et consilio lucida testimonia. (Cf. Philost. H. E. IV. 6—9. V. 1—4. Ed. Read.) Quodsi autem supervixerit S. Maximus mortem Constantis Aug., (quod vero propius) turbatam denuo Ecclesiarum pacem videre, imo persecutionum novarum molimina ipse potuit perpeti. Fluctuante hoc in rerum statu, S. Cyrillus designatus Episcopus Hierosolymorum (quamvis post Maximi

Digitized by Google

27. Tandem ad ipsam pervenimus Cyrilli ordinationem, quam sic refert in chronico aequalis author et omni reverentia dignus Hieronymus, quem tamen incautius inimicorum Cyrilli maledicta transscripsisse remur. *„Post quem Maximum, ecclesiam Ariani invadunt: id est, Cyrillus, Eutychius; rursum Cyrillus, Irenaeus; tertio Cyrillus, Hilarius; quarto Cyrillus. Quorum* CYRILLUS, *quum a Maximo fuisset presbyter ordinatus, et post mortem ejus ita ei ac Acacio episcopo Caesariensi et caeteris episcopis Arianis episcopatus permitteretur, si ordinationem Maximi repudiasset; Diaconus in Ecclesia administravit. Ob quam impietatem sacerdotii mercede pensatus, Heraclium etc.* Leviora Ruffinus, sed simile quidpiam insinuans, eadem cum Hieronymo, ut videtur, scribere veritus hist. eccl. l. 1. c. 28. ait: *Hierosolymis Cyrillus post Maximum, sacerdotio confusa jam ordinatione suscepto, aliquando in fide, saepius in communione variabat.* Quam autem ordinationis confusionem narrat, sic intelligo: Cyrillum eo tempore ordinatum episcopum, quo Arianorum factione passim ordinationum episcopalium ordo et tranquillitas perturbabatur; hujusque confusionis partem aliquam in Cyrillianum ordinationem pervenisse. De illa vero Cyrilli fidei et communionis variatione alias. Illos omitto, qui Acacii et Patrophili factione pulsum Maximum et Cyrillum institutum scribunt, quorum falsam, quantum ad expulsionem Maximi, sententiam ostendimus num. 23. Hic porro ostendendum suscipimus, nec Acacium nec Patrophilum Cyrillianae ordinationis arbitros exstitisse, nec Cyrillum sese ut episcopatum ab eis promereretur de presbyteri gradu dejecisse; sed ab episcopis provinciae canonice et de more ordinatum esse.

28. Primo enim illis omnibus scriptoribus opponimus longe superiorem Patrum concilii CP. oecumenici II. authoritatem, qui in epistola ad Damasum et Occidentales ecclesiasticarum Orientis rerum statum exponentes ita de Cyrillo loquuntur apud Theodoret. H. E.

obitum canonica subsecuta sit ordinatio), adversae partis calumnias in se trahebat, quippe cujus autoritatem suae causae devinciri, Eusebianis dubio procul magnopere studio esse debuit. Cf. Epiphan. haer. LXVI. 20. Sozom. H. E. V. 8. Theophan. Chronogr. p. 34. *Ἀντεισήγαγον* (scil. *Ἀχάκιος καὶ Πατρόφιλος*) *Κύριλλον, δοκοῦντες ἔχειν αὐτὸν ὁμόφρονα.* Hanc propter rerum considerationem, quae diserte deinceps et acri ingenio ad Cyrillum nostrum defendendum profert V. D. Touttéus, cautius aliquanto ponderanda sunt. Quam difficile his temporibus posteaque fuerit, sincera a falsis perfidisque secernere, praeter autores citt. docent S. Basilii epist. XCVIII. XCIX. CCXXXIX. CCXL. et passim.

Digitized by Google

v. cap. 9. *Τῆς δέ γε μητρὸς ἁπασῶν τῶν ἐκκλησιῶν τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις, τὸν ἀδεσμώτατον καὶ Θεοφιλέστατον ΚΥΡΙΛΛΟΝ ἐπίσκοπον εἶναι γνωρίζομεν, κανονικῶς τε παρὰ τῶν τῆς ἐπαρχίας χειροτονηθέντα πάλαι, καὶ πλεῖστα πρὸς τοὺς Ἀρειανοὺς ἐν διαφόροις τόποις ἀθλήσαντα.* Hoc amplissimo illustrissimoque concilii, quod inter oecumenica numeratur, testimonio, cadunt omnia quae in ordinationem Cyrilli congeruntur probra. Praesens fuerat Cyrillus, anno superiore concilio CP. ex eisdem episcopis congregato, quibus ipse sine dubio ordinationis suae rationem propter maledicta inimicorum exposuerat. Aderant episcopi complures sanctitate insignes et ecclesiasticis fastis adscripti: quorum plures e Syria, aliqui ex Palaestina fortassis, Orientales omnes de ecclesiasticis Syriae rebus melius sane instructi, quam Hieronymus, latinus homo. Scribebant haec in monumento authentico, in quo maxime intererat nihil nisi certi atque explorati proponi; ne, si qua in re falsi convicti fuissent, Occidentalium jam non valde faventium querimonias angerent. Quis hanc authoritatem non anteferat unius Hieronymi alioqui maxime suspiciendae authoritati? Ille chronicum suum junior anno superiore Constantinopoli ex variorum relatu aut vulgatis sermonibus scribebat; cum nondum in Syria satis versatus fuisset, ut Ecclesiae in iis regionibus statum penitus pernosceret; sese Paulianis ita partibus addixerat, ut omnia in deterius de diversae partis hominibus acciperet; qui si post illud concilium scripsisset, illudque ejus de Cyrillo testimonium legisset, non dubito quin ipsi fuisset acquior, ac revera in catalogo scriptorum ecclesiasticorum longe postea scripto nihil ad ejus laudem magnopere, at nihil ad criminationem refert. Secundo, quod diserte sine fuco atque ambage Cyrillum Arianis accenset, eumque cum ceteris Arianis ecclesiae Hierosolymitanae invasoribus confundit; primum in eo peccat, quod hominem sectae Arianae facit, qui in catechesibus eam data opera et pluries et gravissime refellit, et multa postea ab Arianis expertus est incommoda. Deinde separandus erat ab iis, qui ipso in odium catholicae fidei ac Arianis pulso, ab eis in sedem intrusi fuerant. Sed Arianos appellare solet Hieronymus quotquot Meletianis partibus addicti erant. Tertio, quod Acacium et episcopos Arianos post mortem Maximi ecclesiae Hierosolymitanae arbitros, et episcopatus ejus quibus vellent permittendi dominos supponit, male omnino cum praesenti Palaestinae ecclesiae conditione et statu conciliatur. Ariani episcopi duo tantum vel tres in quibus Acacius; caeteri omnes numero quatuordecim, ipso quo Maximus obiit anno, ab Acacio se avulserant, ejusque et depositioni et excommunicationi subcripserant;

Digitized by Google

quomodo illos ad sui arbitrium tam cito aversos flexerat, ut iniquis ejus molitionibus suffragarentur?

29. Quarto, quam ab Acacio propositam Cyrillo refert conditionem, ut Maximi ordinatione repudiata ad diaconi gradum se dejiceret, ea supponit Arianos catholicorum ordinationes rejecisse quasi nullas et iterasse: atqui nullum ejus rei monumentum istis temporibus reperitur: non nisi longe postea eo amentiae pervenerunt. Primum id tentatum a Georgio Alexandrino circa annum 356 apud Athan. apolog. ad Constant. n. 31, et ex Marcello et Faustino libelli supplicis pag. 77. Sed malum tunc non longe propagatum. Cum enim Basilius inaudivisset, Eustathium Sebastenum quosdam reordinare ausum esse, (ὅτι καὶ ἀναχειροτονῆσαί τινας ἐτόλμησεν), verus ne rumor esset, qui hominem omnium honori et detestationi objiceret, an figmentum ad calumniam compositum, dubitavit; ὃ μέχοι σήμερον οὐδεὶς τῶν αἱρετικῶν ποιήσας φαίνεται. Basil. Epist. cxxx. (al. 196) pag. 213. Cur autem praecipue Maximum oderat Acacius, ut presbyteralem Cyrilli ordinationem ab ipso factam repudiaret, diaconalem ejusdem a Macario probaret? Num infensior Arianis Maximus, quam Macarius, quo acriorem nullum pene hostem habuere? quem Arius uti praecipuum sui adversarium notat, qui Nicaeni concilii in Palaestina decreta promulgaverat, quem Sozomenus lib. II. cap. 20. ab Eusebii et Patrophili se communione ante mortem segregasse refert. Maximus contra multa Arianis seu fraude deceptus, seu vi adactus, seu animorum defectu, gratificatus erat. Si postquam se Athanasio adjunxerat, Cyrillum presbyterum fecisset; fuisset quidam Acacio repudiandae hujus ordinationis praetextus. Sed eo tempore Cyrillum ordinaverat, quo illum etiam Eusebiani inter suos numerare poterant. Quinto, si ab accipienda tam infami conditione Cyrillum non retrahebat religio et Christi sacramentorum reverentia, non tangebat illum pudor, non propriae existimationis cura? quia multos annos uti presbyterorum primus totam pene Ecclesiam rexerat, sese in diaconi gradum et officium segnis abjiceret? qui in populo clamor, quae apud provinciales episcopos infamia, omnium indignatio? Sexto tandem, incredibile non videri debet, hanc ab inimicis ejus intentatam in eum calumniam. Meletianis partibus favebat, Meletio etiam fuit intima familiaritate conjunctus. Satis id, ut Paulinianarum partium operas in se concitaret; multaque ab illis, ut suo loco dicemus, perpetienda habuit. Nota porro quae in Paulinianis partibus regnaverit de adversariis maledicendi licen-

Digitized by Google

tia. Unum exemplum sufficit de Meletio et Eusebio Samosatensi; qui, cum in concilio Antiocheno anno 363 consubstantialitatem essent solemni decreto amplexi, inventus est, qui petulanti scripto sub nomine: confutatio hypocrisis Eusebii et Meletii, eos negaret ex animo et sententia de fidei Nicaenae addixisse; cumque ambo Arianorum factione exularent, perfecerunt tamen inimici, ut Romae Damasus eos eodem tempore inter Arianos annumeraret, ex Basil. epist. CCLXVI (al. 321). Similia credimus Cyrillum maledicta expertum, quae Hieronymus recens a Paulino ordinatus, ejusdem partis hominibus plus aequo credulus transcripserit; et Ruffinus earundem partium studiosus non rejecerit.

30. Illud tandem Cyrillianae ordinationi objicitur, quod sibi omnino ab Acacio; pravae seu potius versatilis ac nullius fidei homine, nuper Sardicensis concilii anathemate perculso manus imponi permiserit. Primo ordinatum illum ab Acacio esse, non ita certa res est, ut in dubium vocari non possit, solidioraque hujus assertionis fundamenta postulari. Nam sola Hieronymi, Socratis ac Sozomeni, Theophanis ac similium authoritate nititur, quorum in narranda Cyrilli ordinatione suspectam omnino fidem probavimus. Unum id constat, ab episcopis provinciae canonice ordinatum esse Cyrillum. His tamen authoribus assentire possumus, Acacium ex metropolitico jure ordinationis administrum exstitisse, idque superstructarum in Cyrillum calumniarum fundamentum exstitisse. Sed quamobrem id Cyrillo fraudi esse debeat non video. Nondum ea designaverat Acacius, quae aeternam nomini ejus infamiam accersivere. In concilio Seleuciensi anno 359 et Constantinopolitano anni sequentis Arianorum princeps factus, mirum in modum in catholicos et Semi-Arianos saeviit, orbemque totum jussa Ariminensis formulae subscriptione, labe infecit. Post haec tamen scelera, sanctos Meletium Antiochenum et Pelagium Laodicenum, Athanasium Ancyranum, S. Basilii Epist. XXV. (al. 53) 53 et CCXLVI. (al. 66) encomiis celebrem, aliosque, pulsis episcopis bonis, extra propriam provinciam ordinavit. Quanto Cyrilli causa favorabilior, quem secundum canones ab provinciae Metropolita ordinari oportebat? Quod ab concilio Sardicensi exauthoratus fuerat. Acacius, locum non habuit. Episcopatum ipse et communionem ecclesiasticam constanter tenuit, nullo in sui locum subrogato. Nempe cum conciliorum Sardicensis et Philippopolitani Patres, principes adversae partis mutuis anathematis perculissent; de rei excusatione non admodum solliciti sunt visi. Sardicenses legatis ad Constantium missis Euphrata Coloniensi et Vincentio Capuano, id tantum postulavere, ut quos

Digitized by Google

synodus a culpa abesse judicarat episcopos, imperator ad suas ecclesias redire permitteret, quando ipse ejecisset. (Athan. hist. Arian. n. 20). De aliis vero in loca Theodori, Acacii, Ursacii et Valentis, depositione et excommunicatione mulctatorum substituendis, ne verbum quidem. Athanasius Acacium semper uti toleratum ab Ecclesia episcopum spectavit (de Syn. n. 13); Basiliumque Ancyranum una cum aliis in concilio Sardicensi excommunicatum, ut fratrem habet, vivo licet Marcello. (Ibid. n. 41.) Sed neque Eusebiani Julium Romanum, Protogenem Sardicensem, Osium, Gaudentium Ariminensem, Maximum Trevirensem quos vicissim eadem poena damnarant, pro veris episcopis habere desierunt. Nam quod Socrates ait. lib. II. cap. 22. ruptam fuisse post concilium Sardicense Orientis cum Occidente communionem, id non paucis mutuae communionis testimoniis refelli potest, nec necesse est; cum eodem loco fateatur intra Orientem episcopos, tametsi diversae fidei existerent, indifferentem tamen communionem habuisse. Cum nimirum catholici, episcopos Arianismi suspicione laborantes et sub catholicis in speciem professionibus delitescentes, legitimo judicio convincere et ejicere non possent, necessariam cum illis communionem retinebant: id quod sufficit, ut ab Acacio Cyrillus legitime potuerit ordinationem recipere.

31. Cyrilliani episcopatus initia singulari Hierosolymis portento consignata sunt. Nimirum die Maji septima an. 351. circa horam diei tertiam, hoc est nonam nostram matutinam, magna crux ex luce, solis radios splendore superans, complures horas visa super montem Golgatha, ad Olivarum usque montem se extendens. Continuo totus populus civitatis, omnis aetatis, sexus, conditionis, non indigetes tantum, sed et exteri, christiani et gentiles ad Ecclesiam accurrere, uno animo et uno tamquam ex ore Christum laudantes, ac religionis ejus veritatem coelesti viso comprobatam non dubitantes. Cyrillus ipse signi oculatus testis redditis primum Deo gratiis, signum hoc per litteras statim Constantio significandum existimavit: ratus imperatorem in religionis christianae amore per illud magis ac magis confirmatum iri, et novam ad debellandos hostes ex hoc divini erga se amoris et curae signo, fiduciam et alacritatem concepturum. Epistolam fausta precatione concludit, quae laudis in modum informata, Constantium tacite et officii et verae fidei admonet. Multa circa hujus ostenti et Cyrillianae epistolae veritatem, circa annum et diem, quo visa crux, et diversas, quae ab aliis authoribus referuntur circumstantias disputari

Digitized by Google

solent: de quibus cum in admonitione praevia in epistolam ad Constantium satis nos dixisse existimemus, eo lectorem ejusmodi rerum curiosum remittendum judicamus [1]).

CAPUT VI.

QUALIS IN EPISCOPATU FUERIT CYRILLUS. DISSIDIA EJUS CUM ACACIO CAESARIENSI; ET MUTUAE UTRIUSQUE ACCUSATIONES.

32. Admodum pauca de Cyrilli episcopatu conservavit historia. Cum omnia sublimis ejus officii munia strenue adimplevisse certo aestimare possumus, tum ex laboribus quos adhuc presbyter perfunctus, auxisse potius in episcopatu, quam minuisse censendus est; tum ex florenti Hierosolymitanae ecclesiae ejus temporibus statu. Quam enim multi illic essent sancti, quo in honore pietas, conjicere licet ex iis, quae Basilius in Epist. XLV. (al. 4.) ad monachum lapsum ait (pag. **144.** G.). Cum nempe cum Basilio ipso circa an. **357** Hierosolymam ivisse; illic multos sanctos osculatum; multos etiam manus ejus uti sanctas attrectasse et confovisse; genibus ipsius provolutos. Praedicationis officium per se adimplevisse Cyrillum illud probat, quod etiam exsul Tarsi apud hospitem Silvanum, concionandi officium episcopo permittente fungi voluerit ex Theodoret. lib. II. cap. **26.** Quam largus in egenos et effusus fuerit, abunde declaratum est decantato illo facto, quod ipsi Acacius crimini vertit. Cum enim Hierosolymorum regionem fames occupasset, egentium multitudo necessariis alimentis destituta in Cyrillum, utpote episcopum, oculos conjecit. Cum autem pecuniae deessent, quibus subveniri posset egentibus, Cyrillus thesauros Ecclesiae et sacravela divendidit. Haec Sozom. H. E. lib. IV. cap. **25.** quid inde sequutum postea narrabimus.

33. Non diu quietus in sede sua mansit Cyrillus. De primatu et metropolitico jure inter ipsum et Acacium aborta contentio, mutuas accusationes peperit. Arrepta criminandi causa Cyrillum Acacius in concilio ex episcopis sibi factione conjunctis deposuit circa anni **357** finem vel **358** initia. Quae omnia a nobis accu-

1. Vide Prolegomena in Tom. II. hujus editionis nostrae Cap. III.

Digitized by Google

ratius indaganda. Ac primo quidem contentionem Cyrilli de Primatu pene cum ipso Cyrilli episcopatu incepisse significare videtur Sozomenus lib. IV. cap. 25 his verbis: *ἐπειδὴ ἐπετράπη τὴν Ἱεροσολύμων ἐπισκοπὴν περὶ τῶν μητροπολιτικῶν δικαίων διεφέρετο πρὸς Ἀκάκιον τῆς Καισαρέως, ὡς ἀποστολικοῦ θρόνου ἡγούμενος.* Brevius rem explicat Theodoretus H. E. lib. II. cap. 26. *Οὗτοι πρὸς ἀλλήλους περὶ πρωτείων φιλονεικοῦντες μεγίστων κακῶν τοῖς κοινοῖς ἐγένεντο πρόξενοι.* Quid Cyrillus apostolici throni obtentu sibi adversus Acacium arrogaret, aut Acacius ex metropolitano jure contenderet, inquirendum. Tria tantum sibi arrogare poterat Cyrillus: metropolitica in Palaestinas ecclesias jura: vel superiorem Acacio confessus gradum: vel immunitatem suae ecclesiae ab Acacii jurisdictione. Cyrillum se metropolitanum Palaestinarum ecclesiarum dici voluisse, nullus testis prodit: nec porro id contendisse verisimile est. Hierosolymitanos enim praesules honorificum sibi Nicaeni concilii decretum can. 7. acceptasse et in eo adquievisse dubitare non licet [1]). Illud Macarius unus e praecipuis concilii Patribus sine dubio Palaestinis ecclesiis significat et promulgavit; ejusque et successorum maxime intererat, ut sartum integrumue conservaretur. Atqui conc. Nicaenum can. 7. dum ex consuetudine et antiqua traditione, consequentem post tres majorum sedium episcopos, (Romanum, Alexandrinum et Antiochenum, de quibus agit can. 6.) Hierosolymitano honoris gradum tuetur, salva et integra metropolitanae urbi jura manere decernit: *ἐχέτω τὴν ἀκολουθίαν τῆς τιμῆς, τῇ μητροπόλει σωζομένου οἰκείου ἀξιώματος.* Nihil ergo Cyrillum putamus metropolitici in Palaestinam juris sibi arrogasse. At ex consuetudine et jure superiorem Acacio confessus et dignitatis gradum sibi vindicabat: quem Acacius forte, qui nulla Nicaenae synodi reverentia tenebatur, Cyrillo negabat, poteratque nonnullis suorum decessorum exemplis se tueri, quos in Caesariensibus aliisve suae provinciae conciliis supra Hierosolymitanum sedisse monumenta quaedam fidem faciunt (Euseb. H. E. v. 23. et VII. 5.). Cyrillus praeterea immunem se, et so-

1. Conc. Nicaen. can. VII. *Ἐπειδὴ συνήθεια κεκράτηκε καὶ παράδοσις ἀρχαῖα, ὡς τὸν ἐν Αἰλίᾳ ἐπίσκοπον τιμᾶσθαι, ἐχέτω τὴν ἀκολουθίαν τῆς τιμῆς, τῇ μητροπόλει* (scil. *Καισαρείᾳ*) *σωζομένου τοῦ οἰκείου ἀξιώματος.* (Cf. Can. Arabb. Conc. Nicaen. ap. Bickel Geschichte des Kirchenrechts I. 1. append. Cod. Canon. Eccles. primit. illustr. a. G. Bevereg. cap. V. de Metropolit. n. 4. (in Coteler. PP. Apostol. II. p. 91.).

Digitized by Google

lutum a jurisdictione Caesariensis episcopi asserere visus est. Nam dum apostolicum thronum obtendit, quid aliud quam superiorem, et ab inferiori sede immunem suam ecclesiam statuit? Vocatus ab Acacio in jus per biennium continuum, sistere se Acacio judici recusavit, non accusationes reformidans, ut visum Socrati lib. II. cap. 40. (illae enim levissimae, teste Theodoreto lib. II. cap. 26. Cyrilloque potius honorificae quam timendae, Sozom. lib. IV. cap. 25.); sed nullam Acacii in se jurisdictionem admittere volens. Joannem Cyrilli successorem sese pariter ab jurisdictione cum Caesariensis metropolitae, tum patriarchae Antiocheni immunem propugnasse patet ex Hieronymo, qui graviter ea de re cum ipso expostulat et Nicaeni concilii authoritatem allegat epist. XXVIII. (al. 61.). Acacius sine dubio metropolitica suae in Hierosolymitanam ecclesiae jura tuebatur, poteratque se synodi Nicaenae, siquidem ea auderet uti, protegere. Hinc proprium Cyrilli judicem agebat, eum vocando in jus ac denique judicando.

34. Cujusnam esset causa potior, Acacii an Cyrilli forte lector inquirat; et utrum vere seu consuetudine seu jure immunis esset ab Caesariensis episcopi jurisdictione Hierosolymitanus episcopus, quamquam ipse nullam in alios qui sibi subjecti forent exerceret; an aliorum provincialium more Caesariensi metropoli subesset, priore inter ipsos loco et gradu post metropolitanum contentus? Quaestio est eruditorum contentionibus maxime agitata et versata, quam definire non facile est[1]). Eam litem componere nostri non est instituti nec virium nostrarum, quam tamen prorsus intactam relinqui locus iste non patitur. Videtur nobis Cyrillus legitima Ecclesiae suae ab omni Caesariensis episcopi jurisdictione liberae jura sustinuisse. Id suadet primo apostolici throni titulus. Primum episcopum habuerat S. Jacobum fratrem Domini, qui ipse multorum opinione fuit apostolorum unus; saltem propter eximiam viri virtutem et cum Domino consanguinitatem par ipsis apostolis censebatur [2]). Eum Paulus Gal. XI. 9. ante Petrum etiam et Johannem nominans, tres illas Ecclesiae columnas appellat. Epistolam ejus Ecclesia cum caeteris apostolorum scriptis in divinorum librorum canonem contulit. Ab ipso Domino Hierosolymitanae ecclesiae omnium matris gubernacula suscepisse nonnulli existimabant. Nullam vero in Romano imperio, neque porro

1. Cf. Mamachii Origg. et antiqq. tom. IV. l, 4. cap. 4. sq. Thomassin. Vet. et nova discipl. I. 1. cap. 2.

2. Vd. Kuhn, die Brüder Jesu und Jacobus Alphaei, in Annalibus Theolog. et Philos. christ. 1834. T. III.

Digitized by Google

in aliis orbis provinciis apostolicam sedem novimus, quae alteri episcopo subjecta pareret. Secundo, quamvis civilis dispositio metropoles ecclesiasticas regeret; vulgo tamen ea metropolis censebatur, ex qua se ad alias urbes praedicatio diffuderat, ex qua legem credendi et vivendi caeterae sumebant. Cum imperii dispositio Hierosolymam Palaestinae metropolim esse non sineret, saltem ea Ecclesia, quae omnibus initium dederat, apostolosque et fidem orbi transmiserat, caeteris quae ei filiarum loco erant, subdita esse non debebat. Tertio, peculiaris ejus Ecclesiae status non parum ad eam rem valet. Ab caeteris Palaestinae ecclesiis victu et cultu segregata erat: per annos centum ex solis fere Hebraeis constans, ex ea gente episcopos habens, circumcisionem et maximam legalium rituum partem retinens: pulsis Hierosolyma Judaeis novam formam recepit Ecclesia, ex Gentilibus solummodo composita. At etiam multos sibi peculiares ritus, quoad observationem Paschae retinuit, teste Firmiliano in epistola ad Cyprianum; adhucque sub Cyrillo peculiares habebat et a caeterarum ecclesiarum more distinctas consuetudines, quarum plurimas suo loco observavimus. Erat autem id moris, ut Ecclesiae aliis subjectae earum ritus vulgo sequerentur. Quae Alexandriae disciplina vigebat, ea totius Aegypti censenda; quae Antiochiae, totius Orientis; quae Romae, Occidentis fere universi. Quae ergo ecclesia separatis moribus agebat, ea sui juris et soluta a caeterarum dominatu censenda. Quarto, S. Jacobo vivente, quis crediderit Caesariensem episcopum metropolitica in ipsum jura exercere contendisse? Eo mortuo cladem Hierosolymitanam ex prophetia fugiens, ecclesia se Pellam in Arabiam contulit. Nihil tum in eam poterat Caesariensis. Post suum ad pristinas sedes reditum, an tum primum metropolitano parere incepit, cum haberet Simeonem episcopum non minus spectabilem, quam Jacobum ipsum? Tandem cum in novam formam mutata est, elapsis centum annis, quibus libera fuerat; an putamus Caesariensem episcopum, novum et decessoribus suis intentatum jus in Ecclesiam omni semper veneratione a christianis habitam praesumsisse? Quinto tandem, inusitatum in Ecclesia erat, ut superior pareret inferiori. Superiorem Caesariensi episcopo obtinebat Hierosolymitanus honoris et consessus gradum, quem ipsi ex antiqua consuetudine Nicaenum concilium conservavit. Ab Caesariensi igitur liber erat. Cum concilium CP. ejus urbis episcopo secundum in Ecclesia honoris gradum attribuit, simul ab Heracliensis episcopi metropolitae quondam sui jurisdictione absolvit. Id ad exemplum Hierosolymitanae ecclesiae factum credere par est.

35.[4] Huic sententiae quae liberam asserit Hierosolymitanam Ec-

Digitized by Google

clesiam, nihil vere opponi potest praeter S. Hieronymi authoritatem. Is epistola 38 (olim 61) de Johanne nostri successore conquerens, quod, cum eum inter et Hieronymum et Epiphanium exorta esset controversia occasione Pauliniani, ab Epiphanio citra Johannis consensum in monasterio quodam, quod iste Hierosolymitanae dioecesis esse asserebat, isti negabant, ordinati; Johannes utriusque accusationibus circa fidem pulsatus, omisso Caesariensi et Antiocheno episcopis, ad Alexandrinum quaerens subsidia confugisset: sic ait num. 63. *Tu qui regulas quaeris ecclesiasticas, et Nicaeni concilii canonibus uteris . . . . responde mihi, ad Alexandrinum episcopum Palaestina quid pertinet? Ni fallor, hoc ibi decernitur, ut Palaestinae metropolis Caesarea sit, et totius Orientis Antiochia. Aut igitur ad Caesariensem episcopum referre debueras, cui spreta communione tua communicare nos noveras; aut, si procul expetendum judicium erat, Antiochiam potius litterae dirigendae.* Verum in tota hac epistola tanto animi fervore atque impetu in Johannem invehitur Hieronymus domesticis injuriis incensus, ut actor controversiae magis quam aequus hujus dirimendae arbiter ac judex esse videatur. Alias nata controversia erat de Hierosolymitanae paroeciae finibus, num Hieronymi an Pauliniani monasterium ad eam pertineret. Ejus rei judex non Alexandrinus praesul, sed provinciae metropolita potius assumi debebat. Opponitur quoque quod in provincialibus Palaestinae conciliis, Caesariensis metropolita praesideret. Id patet de concilio in controversia Paschatis, cujus praesides ab Eusebio dicuntur lib. v. cap. 23 Theophilus Caesariensis et Narcissus Hierosolymitanus. At idem cap. 27 eadem recensens Narcissum praeponit Theophilo. Diu post Cyrilli tempora, cum Johannes Hierosolymitanus Diospolitano contra Pelagium concilio an. 315 interfuisset, S. Augustinus acta concilii, ut quidem videtur, secutus contra Julianum libr. I. bis capite videlicet 5. n. 19 et cap. 7. num. 32 Johannem post Eulogium Caesariensem nominat. Sed nihil illa Caesariensis in conciliis suae provinciae praesidentia adversus Hierosolymitanum concludit, cum ex ante dictis constet Johannem, qui secundo hic loco contentus erat, suam ab Caesariensi, imo et ab Antiochena immunitatem defendisse. Alioqui nihil prorsus ex ipsa praesidentia concludi potest. Nonne in concilio Nicaeno ante Alexandrum et Eustathium, illum Antiochiae, hunc Alexandriae praesulem, sedit Hosius nulla propriae sedis dignitate in hunc gradum sublatus? Qui se negatur concilii praeses extitisse, honorem hunc consecutus videtur Eustathius, qui certe Alexandrino inferior erat. Idem Hosius Sardicensi quoque concilio praefuit, cum omisso Athanasio, qui actor

Digitized by Google

erat, multi adessent metropolitani, quibus ipse inferior concedere debere videbatur. Sed, ut in Palaestinam revertar, cum Caesariensis solus jurisdictionem in provincia possideret, in conciliis sua authoritate convocatis et celebratis neminem alium praesidere par erat. At in conciliis generalibus vel extra provinciam, post Hierosolymitanum nulla altercatione sedebat. Sic in Antiocheno contra Paulum Samosatensem concilio, post Helenum Tarsensem, concilii ut apparet praesidem, proximus in synodicis litteris appellatur Hymenaeus Hierosolymitanus ante Theotecnum Caesariensem apud Euseb. hist. VII. 30. Atque ipse Eusebius cap. 28 Patrum, qui ad concilium convenerunt nomina recensens, Hymenaei nomen ante Theotecni refert. Sozomenus libri I. cap. 17 Apostolicarum sedium praesules, qui Nicaeno concilio tanquam principes interfuere memorans, omnium primum Macarium appellat, etiam ante Eustathium Antiochenum et Alexandrum Alexandriae. In rebus quoque ad provinciam Palaestinam pertinentibus priorem aliquando locum tenebat Hierosolymitanus. Eusebius H. E. VI. cap. 19 de litteris communibus loquens, quas in favorem Origenis ad Demetrium Antiochenum dedere Alexander Hierosolymorum et Theoctistus Caesareae, Alexandrum Theoctisto praeponit. Constantinus dum litteras ad universos Palaestinae episcopos scribit de aedificanda ad quercum Mambre ecclesia, quae res ad Hierosolymitanam dioecesim nihilo magis, quam ad alias spectabat, eas inscribit, ***Macario et ceteris Palaestinae episcopis.*** (Euseb. Vit. Constant. l. III. cap. 52). Atque ita habebat ipsum exemplar ad Eusebium metropolitanum transmissum, cum ex eo epistolam se transcribere testetur c. 51. Ex quibus concludimus, si quando Caesariensis episcopus ante Hierosolymitanum nominatur aut sedisse refertur, id hujus nec superiori concessui, nec immunitati adversari.

36. Cyrilli et Acacii de Primatu ac metropolitico jure dissidia subsecutae sunt mutuae circa fidem accusationes, de quibus haec apud Sozomenum non sine judicio admittenda. Sic ille H. E. IV. c. 25. *Ἐντεῦθεν δὲ εἰς ἀπέχθειαν κατέστησαν καὶ ἀλλήλους διέβαλον, ὡς οὐχ ὑγιῶς περὶ Θεοῦ φρονοῖεν. Καὶ γὰρ καὶ πρὶν ἐν ὑπονοίᾳ ἑκάτερος ἦν, ὁ μὲν τὰ Ἀρείου δογματίζων, Κύριλλος δὲ τοῖς ὁμοιούσιον τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν εἰσηγουμένοις ἑπόμενος.* Quibus ex verbis sequeretur Acacium, cum ipse purus Arianus esset idque publice profiteretur, Cyrillo crimini dedisse, quod filium patri similem secundum substantiam assereret. Longe aliter se rem habere modo probabimus. Nicephorus Callistus hunc Sozomeni locum in suam historiam lib. IX. c. 46 transcribens de industria commutat his verbis: *Ἐξ ὧν εἰς τὸ κατ' ἀλλήλων μῖσος ἀναφ[illegible]αγέντες, ὡς οὐκ ὀρ-*

Digitized by Google

θῶς περὶ Θεοῦ φρονοῖεν ἀλλήλους διέβαλλον. Ὁ μὲν γὰρ τοῦ Ἀρείου πρότερον ἦν δογματίζων, Κύριλλος δέ τοῖς τοῦ ὁμοουσίου στοιχοῦσιν ἐξ ἀρχῆς εἵπετο. Quamvis et tempore et authoritate Sozomeno longe inferior in historia Nicephorus, certius tamen amborum praesulum controversiae statum videtur attigisse. 1. Enim, ut omittam, illo Arianorum et Semi-Arianorum propter similitudinem substantiae divortio antiquiores videri mutuas duorum praesulum accusationes, natas ex contentione de primatu cum ipso paene Cyrilli episcopatu suscepta; is erat hoc tempore Cyrilli et Acacii rerum status, ut Acacius Cyrillo ***consubstantiale*** posset objicere, ***similitudinem substantiae*** non posset. Cyrillus unacum Maximo in concilio Hierosolymitano (an. **349**) Sardicensis concilii decreta, et consequenter Nicaeni fidem verisimiliter assentiendo susceperat. Idem initio episcopatus ad Constantium scribens, Trinitatem confessus erat consubstantialem. Haec plus quam sufficientia Acacio ad accusationem crimina. Sed ipse Acacius, quonam tandem modo similitudinem substantiae Cyrillo crimini daret, quam ipse jam dudum pluries, et in libris hoc tempore editis tutabatur? In professione Antiocheni an. **341** concilii filium in nullo dissimilem paternae divinitatis substantiae, consilii, et potestatis imaginem adseruerat ex Athan. de synod. c. **36** (opp. I. **364**. M.). Quae quidem concilii Antiocheni formula ab ipsis Semi-Arianis in concilio Seleuciensi, quando in Arianos a se divisos magno fervore ferebantur, pro communi fidei tessera usurpata est. Ante concilium Seleuciense epistolam ad Macedonium scripserat, et librum ediderat, quo similitudinem substantiae defendebat. Narrat enim Sozomenus H. E. lib. IV. cap. **22** orta in concilio Seleuciensi Acacium inter et Semi-Arianos contentione de similitudine Filii, Acacium cum voluntate similem tantum profiteretur, a Semi-Arianis substantia similem fortiter defendentibus convictum ex libro, quem scripserat et ediderat, fuisse, quod similia cum ipsis ante sensisset: *καὶ κατ' οὐσίαν ὅμοιον αὐτὸν ἰσχυρίζοντο, καὶ τὸν Ἀκάκιον ἤλεγχον διὰ τὸν λόγον ὃν συνεγράψατο, καὶ ἐκδέδωκεν, ὡς ὁμοίως αὐτοῖς ἐδόξαζε πρότερον.* Similia narrat Socrates lib. II. cap. **40**. **2.** Ut Semi-Arianorum et Arianorum divisio ante annum **357** vel **358** facta supponatur, Semi-Arianis tamen omissis, ad Arianos se transtulisse non videtur Acacius ante Cyrilli depositionem. Epiphanius haeresi LXXIII. cap. **23** ait, Acacium in concilio Seleuciensi pro eo, quo in Cyrillum flagrabat odio, se Basilio Ancyrano, Sylvano Tarsensi et aliis quos Semi-Arianos vocamus, cum aliis, quos sibi devinxerat, opposuisse; quasi tum primum contra illos se armasset, nimirum Sylvani erga Cyrillum hospitalitate offen-

Digitized by Google

sus. Certum tamen est initio an. 358 Acacium jam tum Eudoxio Antiocheno adjunctum fuisse, quibuscum in concilio Antiocheno et *consubstantiale* et *similitudinem substantiae* abrogavit [1]). Sed haec prima legitur Acacii adversus *similitudinem* substantiae molitio. 3. Etiamsi concesserimus Acacium, quo tempore Cyrillum criminabatur, jam tum in Arianorum partes concessisse, haud tamen illo tempore devenisse eo putem, ut similitudinem substantiae criminis loco aliis imputaret. Nam etiam postea in concilio CP. anno 360 cum Acacius factionis princeps, et conjuncti episcopi, Semi-Arianos fere omnes diversis causis episcopatu dejicerent, fidei causam non allegavere, authore Socrate lib. II. cap. 42 [2]). Rediens e concilio in locum exauctoratorum multos substituit, qui similitudinem substantiae omnino ad sensum consubstantialis praedicabant, ut Meletium, Pelagium Laodicenum aliosque qui in catholicorum et sanctorum etiam numero censentur. Anno sequenti in concilio Antiocheno, cum coram Constantio concionaretur post Georgium Laodicenum, doctrinam exposuit, quae revera sincerum ac purum apostolicae fidei characterem non tueretur, ab hujus tamen blasphemia longissimo intervallo sejunctam [3]). Atqui Georgius prius tanquam unus e Semi-Arianae partis principibus habebatur, ex Epiph. haeres. LXXIII. c. 1. Credibile igitur non est, Acacium Cyrillo similitudinem substantiae quasi crimen objecisse: nisi dixeris, eum similitudinem substantiae velut idem cum consubstantiali habuisse. Quam quidem rationem Sirmiensis an. 357 formulae authores adferre solebant, teste HILARIO de synod. c. 79. ***Excusant, se*** (Ursacius et Valens) ***idcirco homoousion et ho-***

1. Sozomen. H. E. IV. 12. *Συνελθὼν* (sc. *Εὐδόξιος*) *ἐν Ἀντιοχείᾳ ἅμα τοῖς τοιαῦτα φρονοῦσιν, ὧν ἦσαν καὶ Ἀκάκιος ὁ Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης ἐπίσκοπος καὶ Οὐράνιος ὁ Τύρου κτλ.* Synodus Antiochena V. habita est circa finem anni 357, quum Eudoxius Roma, morante adhuc ibidem Constantio Imperatore, confestim post Leontii mortem nuntiatam, Antiochiam proficisceretur. Constantius vero, qui IV. Cal. Maias Constantio Aug. IX. et Juliano Caesare II. Coss. Romam fuerat ingressus, eandem IV. Cal. Junias reliquit. (Cf. Fast. Idat. s. a. ed. Sirmand. et Ammian. Marc. XVI. 10. 12.)

2. Inchoata est Synodus III. CP. Mense Decembri 359. Cf. Theodor. H. E. II. 28. Socrat. l. c. *ἰστέον δὲ ὅτι οὐδέτερος διὰ θρησκείαν, ἀλλὰ διὰ ἑτέρας προφάσεις τὰς καθαιρέσεις πεποίηνται. Διακρινόμενα γὰρ περὶ πίστεως, ἐν τῷ καθαιρεῖν ἀλλήλους, τὴν ἀλλήλων πίστιν οὐ διεμέμφοντο.*

3. Theodor. H. E. II. 31. Socrat. l. c. II. 44. Celebrata est Synodus haec Antiochena VII. Tauro

Digitized by Google

moeousion taceri voluisse, quia unum atque idem significari verbo utroque existimarunt. Eadem ratione adduci potuit Acacius, cum in concilio Antiocheno formulam Sirmiensem laudavit et secutus est, et authoribus gratias agendas decrevit. (Sozomen. H. E. lib. IV. cap. 12). Eam fuisse Arianorum sententiam dubitari non potest, ex Philostorgio qui ὁμοιούσιον et ὁμοούσιον pro uno habuit, et Basilium Ancyranum, Eustathium Sebastenum aliosque ὁμοιουσίου defensores ubique pro ὁμοουσίῳ decertantes inducit. Cf. Philostorg. H. E. III. c. 16. IV. c. 9. 10. 12. Neque porro omnino fallebantur; nam Athanasio, Hilario et Basilio judicibus, recte intellecta substantiae similitudo, qualem Cyrillus sine dubio propugnabat, idem est omnino cum consubstantiali [1]).

37. Ex his abunde ut puto colligitur, Acacium nihil Cyrillo, nisi Nicaenam fidem objecisse. Sed si Acacius, earum saltem accusationum tempore, similitudinem quoad omnia et quoad substantiam sequebatur, quid aliud Cyrillus in Acacio criminabatur nisi ex his duobus alterum? aut insufficientem ad plenam et integram catholicae doctrinae professionem, similitudinem substantiae pertendebat esse: aut, quoniam cum hujus sententiae defensoribus et amicitia et communione conjunctus erat, Acacium accusabat, quod eam confessionem dolo et fraude corrumperet, pravisque interpretamentis a legitimo sensu deflecteret. Utrumvis sequare, perspicuum est catholicae Cyrilli doctrinae argumentum. Quodsi, ut vult Sozomenus, quodque nos cum illorum temporum historia aegre conciliari probavimus, similitudinem substantiae sequens Cyrillus purum in Acacio reprehendebat Arianismum; primum, hoc Cyrillo praecipuum decus, quod primus in Anomaeos gladium strinxerit. Deinde cum certum ex ejus scriptis sit, eum catholice prorsus et orthodoxe, tum de Filii, cum de Spiritus Sancti divinitate sensisse, Anomaeos ab ipso, non dimidiata, ut quidam forte Semi-Ariani et Macedoniani fecerunt, sed plena et integra catholicae fidei defensione impugnatos, dicemus.

38. Sive ob hanc Cyrillianae fidei intentatam ab Acacio accusationem, sive ob alias quas historia non satis expressit, seque ignorare fatetur Socrates, duobus annis continuis Cyrillum in jus vocavit Acacius. Sed frustra fuit, nusquam comparuit Cyrillus.

et Florentio Coss. 361. cf. Philostorg. VI. 4.

1. Vd. Commentt. in Catech. IV. 16. X. 7. XI. per totum.

Digitized by Google

Socrates ex quo haec didicimus, lib. II. cap. 40 hanc causam adfert, quod Cyrillus accusationes formidaret. Quod quidem, Socratis bona venia dictum sit, ne verisimile quidem est. Primum enim leves prorsus illae accusationes erant, Theodoreto teste lib. II. cap. 26 qui levissimas eas Cyrilli deponendi causas ab Acacio arreptas ait: ὁ μὲν γὰρ Ἀκάκιος μικράς τινας εὑρὼν ἀφορμὰς, καθεῖλε τὸν Κύριλλον, καὶ τῶν Ἱεροσολύμων ἐξήλασεν. Ipsae ob levitatem et futilitatem Socrati incognitae. Suae causae adeo confidebat Cyrillus, ut ab Acacio depositus majus concilium appellaret. In concilio Seleuciensi securus et fidens provocabat Acacium, qui judicium suum noluit ad concilii censuram revocari. Justa concilio visa est Cyrilli causa, eique honorifice adjudicata. Tandem Cyrillianae depositionis causam adfert Sozomenus lib. IV. cap. 25 Cyrillo magis honorificam quam reformidandam: nempe Ecclesiae pallium in egestate publica mercatori venditum a Cyrillo, et mulieri scenicae a mercatore; de quo sequenti capite dicemus. Non igitur accusationum metu judicium fugiebat Cyrillus, sed aut vim et fraudes nequissimi ac vaferrimi hominis verebatur, aut id, quod ego verisimilius credo, absolutum se ac liberum ab Acacii jurisdictione pertendens, Apostolici throni praesul, inferioris judicio se sistere recusabat, aut tandem inimici, et a se accusati hominis judicium subire secundum leges detrectabat.

39. Per illud biennium factum puto, quod Cyrillus Melitinensi cuidam in Armenia concilio interfuisse narratur, apud Sozom. lib. IV. cap. 25. Obscura prorsus hujus concilii memoria. Ante depositionem Cyrilli an. 357 factam celebratum esse, significant Anomaeorum in concilio CP. an. 360 querelae; in quibus concilii hujus, antequam abdicationis ipsius, mentionem faciunt. Cum inimicitiae jam inter Arianos et Semi-Arianos, aut saltem divortii semina hujus tempore concilii extitisse videantur, illud ante annum 357 collocandum non censemus. Arianos in eo dominatos, ejusque decreta a Semi-Arianis spreta et neglecta constat ex Anomaeorum in concilio CP. illius concilii vindices atque ultores se profitentium de Semi-Arianis propter eam rem expostulationibus apud Sozom. lib. IV. cap. 24 et 25. In eo depositus fuit Eustathius Sebastenus, (Basil. epist. CCLXIII. (al. 74) n. 3 qui se nihilominus ut episcopum habuit, et Semi-Arianorum conciliis postea interfuit, eorum legationibus ad Imperatorem honestatus: Melitinensisque concilii decreta abrogare et evertere studebat (Sozom. lib. IV. c. 24). Elpidius Satalorum episcopus, qui concilio interfuisse videtur, Eusebium quendam presbyterii gradu dejectum, contra ejus concilii sta-

Digitized by Google

tuta, restituit. Cyrillum verisimile est hujus concilii decretis intercessisse et opposuisse se; saltem ea in concilio CP. ejus abdicandi causa ab Anomaeis allegata est, quod cum Eustathio et Elpidio communicasset, qui Melitinensis synodi, cui ipse interfuerat, decreta abrogare studuerant. Non ipsi propria, sed cum aliis multis communis ea cum Eustathio et Elpidio communio. Oportet igitur ipsum Eustathii et Elpidii querelis suas adjunxisse, eorumque adversus concilium illud molitionibus favisse. Idque ad laudem Cyrilli cedit, quod displicuerit ipsi concilium, Anomaeorum laudibus et patrocinio infame. Eustathius porro et Elpidius his temporibus similitudini substantiae addicti, adversus Anomaeos fervide decertabant: et uterque postea Nicaenam fidem amplexus est. Elpidius Basilii encomiis celebratur Epist. CCLI. (al. 72) ne non Epist. LXXVIII. (al. 25). CCV. (al. 322).

CAPUT VII.

CYRILLUS AB ACACIO DEPONITUR, APPELLAT AD MAJUS CONCILIUM, SE AD SILVANUM TARSENSEM RECIPIT.

40. Acacius, frustra citato ad judicium per biennium continuum Cyrillo, illum praeveniendum arbitratus, unacum episcopis provinciae, qui idem cum ipso sentiebant, deposuit [1]). Ea Sozomeni verba, ***praeveniens deposuit*** (*φθάνει καθελών*), significare videntur, Acacium, cum timeret ne Cyrillus se adjudicium appellaret atque in concilio propter ea de quibus accusabat Acacium, damnari procuraret, Cyrillum ipsum sine mora episcopatu dejiciendum, seque in tuto collocandum judicavisse. Concilium itaque ex episcopis suae sententiae sibique addictis coegit. Numerosum illud non fuisse inde colligitur, quod numerosius appellarit Cyrillus in eo sede dejectus. Alioqui, cum octo ante annos quindecim in Palaestina episcopi essent Athanasianae causae addicti, utut quidam fato sublati, alii ab Acacio in suas partes illecti supponantur, non-

1. Sozomen. IV. 25. *οὕτω δὴ ἔχων Ἀκάκιος γνώμης σὺν τοῖς τὰ αὐτὰ φρονοῦσιν ἐπισκόποις τοῦ ἔθνους φθάνει καθελὼν Κύριλλον ἐπὶ προφάσει τοιᾷδε κτλ.* Cf. Theodoret. II. 26. *Ὁ μὲν γὰρ Ἀκάκιος μικράς τινας εὑρὼν ἀφορμάς, καθεῖλε τὸν Κύριλλον καὶ τῶν Ἱεροσολύμων ἐξήλασιν.* Cf. Socrat. H. E. II. 38. 40. Sozom. IV. 25.

Digitized by Google

nullos tamen Cyrillo et fidei favorabiles superfuisse credibile est: quare caeteri in angustum numerum contracti manent. In his numerare possumus Patrophilum Scythopolitanum, ex Arianorum pessimis unum; Eutychium Eleutheropolitanum, si jam tum cum Cyrillo suscepisset inimicitias; Petrum episcopum Hippi, Eusebium Sebastae, Charisium Azoti, qui Acacio in concilio Seleuciensi adjuncti reperiuntur apud Epiphan. haer. LXXIII. c. 26. Eos solos concilio praesentes fuisse, verba Sozomeni initio capitis citata significare possunt. Cyrillum verisimile est judicio se sistere noluisse, cum per duos annos continuos venire in jus recusarit. Absens itaque et inauditus damnatus fuit. Quo loco celebratum sit concilium, historici silent. Hierosolymis celebrari postulabat Ecclesiae consuetudo, ut in iis locis judicium instituatur, in quibus admissum crimen dicitur, possuntque testes audiri [1]). Ibi quoque celebratum esse probare videtur quod ait Theodoretus lib. II. cap. 26 non depositum ab Acacio solum Cyrillum fuisse, sed et Hierosolymis expulsum. Non enim sine vi quadam et impetu praesentis Acacii illa peragi potuisse videtur expulsio. Concilium sub finem an. 357 vel initium 358 coactum putamus, circa idem tempus quo Leontius Antiochenus decessit. Narrat enim Theodoretus lib. II. cap. 26 Cyrillum statim ab sua abdicatione Antiochiam contendisse, eamque pastore orbatam offendisse: *ποιμένος αὐτὴν ἐστερημένην εὑρών*. Atqui Leontius nonnisi sub finem an. 357 vel etiam anni 358 initio mortuus est. Qui ab Athanasio quasi vivus recensetur in histor. Arian. ad monach. c. 4. quo in opere Liberii et Hosii lapsum, hujusque mortem et in morte retractationem memorat num. 41 et 45 quae quidem ad summum sub extrema an. 357 contigere [2]).

41. Causas depositionis Cyrilli ab Acacio sumptas Theodoretus lib. II. cap. 26 levissimas appellat. Socrates lib. II. cap. 40 depositum dicit, *καθηρέθη δὲ ὅτι πολλάκις ἐπὶ τὸ κριθῆναι καλούμενος ἐφεξῆς δύο ἐνιαυτῶν διέφυγεν τὰς κατηγορίας εὐλαβούμενος*. Quibus verbis videtur significare, Acacium hoc Cyrillo crimen intendisse, quod suum tribunal non agnosceret; vel potius, Cyrilli absentiam et fugam judicii, quasi tacitam impositorum criminum confessionem et agnitionem sumpsisse, atque a concilio suo

1. Ejusmodi judiciis inserviere procul dubio canones quindecim anno 341 in concilio Antiocheno promulgati, quos vd. apud Bevereg. Pand. I. 429 — 452. Annot. II. 182. Cf. Tillémont. mém. VI. 318.

2. Cf. supra not. 35.

Digitized by Google

approbari curasse, nullisque praeterea conquisitis argumentis inauditum damnasse inimicum. Iniqua sane sententia Acacii erat, si pendente Cyrillum inter et ipsum de metropoliticis juribus et de fide accusationibus lite, ipse judicis in propria causa vices fungeretur, cum actor et accusator esset. Quodsi Cyrillum legitimis causis judicio se sistere detrectantem, quasi crimina per judicii fugam confitentem damnabat; iniquius erat, causas detrectati judicii, dissimulando adversarii innocentiam, opprimere [1]). Diversam prorsus adfert Sozomenus lib. IV. cap. 25 abdicandi Cyrilli causam ab Acacio arreptam. Cum Cyrillus in egestate publica thesauros Ecclesiae et sacra vela divendisset, ajunt quendam donarium suum agnovisse in muliere scenica, quae illo amicta erat, inquirentemque curiosius unde illud haberet, deprehendisse, quod mercator illud mulieri vendidisset, mercatori vero episcopus. Hanc ergo causam praetexens Acacius Cyrillum deposuit [2]). Eadem profecto historia est, quam Acacius post concilium Seleuciense, diversis prorsus ad inflammandum in Cyrillum imperatoris animum circumstantiis, ornatam regisset. Rem ita narrat Theodoretus lib. II. cap. 27. *Οὐχ ἥκιστα δὲ αὐτὸν χαλεπῆναι πεποίηκεν ἃ κατὰ τοῦ Κυρίλλου συντεθεῖκε· τὴν γὰρ ἱερὰν στολὴν ἣν ὁ πανεύφημος Κωνσταντῖνος ὁ βασιλεὺς τὴν Ἱεροσολύμων ἐκκλησίαν γεραίρων, δεδώκει τῷ Μακαρίῳ τῷ τῆς πόλεως ἐκείνης ἀρχιερεῖ, ἵνα ταύτην περιβαλλόμενος τὴν τοῦ θείου βαπτίσματος ἐπιτελῇ λειτουργίαν· ἐκ χρυσῶν δὲ αὕτη κατεσκεύαστο νημάτων· πεπρακέναι τὸν Κύριλλον ἔφη, καὶ ταύτην τινὰ τῶν ἐπὶ τῆς Θυμέλης λυγιζομένων πριάμενον περιβαλέσθαι μὲν, ὀρχούμενον δὲ πεσεῖν καὶ συντριβῆναι καὶ θανάτῳ παραδοθῆναι.* Haec a prima narratione diversa. 1. Res scenicis distracta, sacra vestis dicitur a Constantino ad usum baptismi data, cum Socrates unum ex sacris velis cortinisve significare videatur. 2. Vestis illa a Cyrillo scenico ipsi vendita fertur, quam Socrates

1. Can. LXXIV. Apostol. Episcopum rite in jus vocatum et detractantem, a Synodo jubet damnari, ne lucrifacere videatur, dum judicium subterfugit. Vd. Cotel. PP. App. opp. II. p.

2. Sozomen. l. c. *λιμοῦ καταλαβόντος τὴν Ἱεροσολύμων χώραν, ὡς εἰς ἐπίσκοπον ἔβλεπεν τὸ τῶν δεομένων πλῆθος, τῆς ἀναγκαίας τροφῆς ἀπορούμενον. Ἐπεὶ δὲ χρήματα οὐκ ἦν οἷς ἐπικουρεῖν ἔδει, κειμήλια καὶ ἱερὰ καταπετάσματα ἀπέδοτο. Ἐκ τούτων δὲ λόγος, τινὰ ἐπιγνῶναι οἰκεῖον ἀνάθημα γυναῖκα ἐκ τῶν ἐπὶ Θυμέλης ἡμφιεσμένην· πολυπραγμονῆσαι δὲ ὅθεν ἔχοι καὶ εὑρεῖν ἔμπορον αὐτῇ ἀποδόμενον· τῷ δὲ ἐμπόρῳ τὸν ἐπίσκοπον. Αἰτίαν δὲ ταύτην προισχόμενον, καθελεῖν αὐτὸν Ἀκάκιον.*

Digitized by Google

mercatori ab episcopo, mimo a mercatore venumdatam refert. 3. Dicitur scenicus ea indutus saltasse, cum ea mulierem in theatro indutam Socrates narret. 4. Additur scenicum dum saltaret, collapsum interiisse; nihil ea de re Socrates. Haec narrationis diversitas, quae malitiam prodit Acacii, potest in totam rem illam fabulae suspicionem aspergere. Sed si quid hic veri, magis in prima et simpliciori Socratis, quam in altera Acacii dolo corrupta narratione acquiescendum. Cyrillum vero deposuit Acacius vel ob rerum sacrarum in egestate publica distractionem, vel ob earundem in theatro profanationem et contaminationem. Sed non debuit imputari Cyrillo scelus alterius, vel scenici sacram vestem profanantis, vel mercatoris rem emptam mimo vendentis. Erit ad summum imprudentia Cyrilli, rei sacrae non satis caventis: quis autem credat eum necessarias cautiones neglexisse? Quodsi hoc Cyrillo crimen intenderit Acacius, quod Ecclesiae thesauros ad egestatem pauperum sublevandam distraxerit: nae, quod illi scelus arbitrabantur, nos maximam Cyrilli laudem ducimus. Quod enim Cyrillus, idem postea fecit S. Ambrosius Mediolanensis ad redemptionem captivorum; quod cum Ariani Ambrosio similes criminarentur, facti sui defensionem suscepit lib. de Offic. VIII. cap. 28. n. 136 et seqq. sanctique Laurentii se exemplo tutatus est. Fecit idem S. Exuperius Tolosanus, ea de re laudatus a S. Hieronymo Rusticum hortante, ut hujus sancti vestigia consectetur, epist. 95 (alias 4); fecit S. Caesarius Arelatensis; teste Cypriano vitae ejus scriptore num. 17 fecit Meroveus Pictavorum episcopus, a Gregorio Turonensi commemoratus Hist. Franc. lib. VII. c. 24.

42. Cyrillus cum depositus fuisset, inquit Socrates lib. II. c. 40 nihilominus appellationis libello ad eos qui se deposuerant misso, ad majus judicium provocavit; (*μεῖζον ἐπεκαλέσατο δικαστήριον. Οὗ τῇ ἐκκλήτῳ καὶ ὁ βασιλεὺς Κωνστάντιος ἐγεγόνει σύμψηφος. Μόνος καὶ πρῶτος παρὰ τὸ σύνηθες τῷ ἐκκλησιαστικῷ κανόνι Κύριλλος ἐποίησεν, ἐκκλήτοις ὡς ἐν δημοσίῳ δικαστηρίῳ χρησάμενος.* Ecclesiasticarum appellationum primam fuisse illam a Cyrillo interjectam, non omnes Socrati assentiunt; multas enim sive ad summum Pontificem, sive ad majus concilium, sive ad imperatorem ipsum in hoc et superioribus seculis praecessisse multi contendunt. Has alii non appellationes proprie dictas, sed vel confugia, vel revisendi judicii postulationes dici oportere contendunt. Eam litem componere nihil ad causam nostram pertinet. Nam si appellare appellatione proprie dicta Cyrillo licuerit sive ex jure naturali, sive ex Ecclesiae approbatione; parum interest, utrum aliorum exempla secu-

Digitized by Google

tus, an primus id fecerit; cum nullus ante eodem jure voluisset, aut rerum suarum necessitate coactus fuisset uti: eademque in eum, qui primus ante Cyrillum appellasset, querimonia intenderetur. Sed hoc agitur: 1° Utrum Cyrillo permissum fuerit pronuntiato adversum se judicio non stare. 2° Dato primam omnium Cyrilli appellationem esse, utrum crimen illi fuerit forensem appellandi morem in Ecclesiam introducere, cum ante non appellationibus proprie dictis, sed revisionibus solummodo judiciorum episcopalium actum esset. Ac primam quidem quaestionem definire non difficile est: optabile sane ut judicia Ecclesiastica hujusmodi semper essent, ut in eis nunquam innocentia opprimeretur. Quoniam tamen id divina providentia ab Ecclesia arcendum non censuit, non solum concessum semper, sed e re et utilitate Ecclesiae fuit, ut dejectus per injuriam episcopus praesidium innocentiae quaereret; ne injustorum hominum violentia impunita, ad Ecclesiae dedecus et perniciem, veritati et aequitati praevaleret. Id circo probatae Athanasii, Marcelli Ancyrani, Asclepae Gazensis appellationes, sive ad Romanum pontificem confugia, et postulationes novorum conciliorum; ut ea, quae in prioribus conciliis adversum se, seu vi seu ignorantia, statuta fuerant, emendarentur. Eorum precibus concessa concilia, Romanum et Sardicense. Idem Donatistarum importunitati semel et iterum, ac paucis ante annis haeresiarchae Photino datum. Concilia etiam ea de re leges condiderant, uti Sardicense canonibus 3. 4 et 7 etc. Antiochenum sex ante annos canonibus 12. 14 et 15 [1]). Atqui multae et gravissimae causae Cyrillo exstiterunt, ne latae adversum se Acacii et Acacianarum operarum sententiae staret. 1° Acacium forte judicem non agnoscebat, uti ab ejus jurisdictione solutus et liber, imo ipso superior. Quamquam episcopus superior et metropolita a subjectis sibi episcopis Ecclesiae lege judicari possit: quemadmodum Stephanus Antiochenus ante annos decem ab Orientalibus episcopis damnatus fuerat; et Theophilus in controversia, adversus Johannem Chrysostomum, se, si judicandus esset ab Aegyptiis episcopis, judicandum esse fatebatur [2]). 2° Itaque Cyrillus Acacii tanquam professi inimici judicium, uti nullum et cassum, ipso jure repudiare poterat. Sic Caecilianus Carthaginiensis inimicorum concilio citatus comparere detrectavit, et ab iis condemnatus sede non cessit, sed ecclesiam suam constanter retinuit (Aug. epist. XLIII. c. 7). Sic Aegyptii praesules in concilio Tyriensi postulaverunt, ut Athanasii hostes con-

1. Cf. Bevereg. l. c. p. 430 sqq. tom. II. annot. l. c.

2. Cf. Pallad. de vit. S. Joan. Chrysost. cap. 2. Ed. Bigot. Par. 1680.

Digitized by Google

sessu submoverentur (Athan. Apolog. contr. Arian. n. 77). Acacius autem cum Cyrillo publicas simultates exercuerat ab ipso fere Cyrilliani episcopatus exordio, propter metropolitica jura. Nec Acaciano judicio majus robur accedebat ex praesentia aliorum episcoporum, quos sibi sententiis conjunctos eodemque jure Cyrillo, quo Acacius ipse suspectos, raptim et festinanter collegerat ille teste Sozomeno lib. IV. cap. 25. σὺν τοῖς τὰ αὐτοῦ φρονοῦσιν ἐπισκόποις φθάνει καθελών, exclusis sine dubio amicis et fautoribus Cyrilli. 3° Mutuis se accusationibus circa fidem petierunt Acacius et Cyrillus: unde factum ut Acacius, tanquam accusatus, inimicus accusatoris sui censeretur, et judex esse non posset; ut accusator, multo minus. Nam ut recte Optatus lib. VII. in append. pag. 370. *Non potest quis in una causa eodem momento duas sustinere personas, ut in eodem judicio accusator esse possit et judex.* Acacius Cyrillum revera non judicavit ex ante intentatis circa fidem a se ipso accusationibus. At damnavit ut contumacem et suae citationi per biennium obtemperare detrectantem; quod erat suam ipsius causam judicare. 4° Levitas accusationum quibus damnatus erat Cyrillus, cum ob eam rem laudandus potius foret, palam Acacii iniquitatem publicabat, et legitimum Cyrillo huic sententiae non adquiescendi, imo et Acacium uti potestate sua abutentem in judicium vocandi jus dabat. Eadem accusationum levitate, seposita etiam falsitate, Caecilianus olim septuaginta episcoporum sententiae contra se latae parere detrectaverat (Optat. lib. I. c. 19). 5° Violentiam in judicio factam accusare poterat Cyrillus, cum eum Acacius non deposuisset solum, quod unum ecclesiasticae potestati concessum, sed Hierosolymis etiam expulisset, non sine vi et impetu. 6° Uti apostolicae sedis praesul, et unus e majoribus Ecclesiae proceribus, contendere poterat, se non in exiguo quodam paucorum episcoporum concilio, quale illud fuerat Acacii, sed in multo numerosiore et ex pluribus provinciis coacto judicari oportuisse. Nam Paulus Samosatenus, Antiochiae episcopus, superiore seculo judicatus fuerat in concilio majori plurium provinciarum, ad quod etiam Dionysius Alexandrinus appellatus fuit. S. Eustathius Antiochenus depositus ante annos viginti septem fuerat, in concilio, quod Philostorgius lib. II. c. 7 memorat, 250 episcoporum fuisse; Athanasius Alexandrinus in concilio Tyriensi numerosissimo, et ex toto fere Oriente collecto. 7° Denique, concilium Antiochenum can. 15 ratum et irrevocabile provincialis synodi judicium, adversus accusatum certis criminibus episcopum, eo tantum casu decreverat, si accusatus condemnetur ab omnibus episcopis ejusdem provinciae, cunctique consonanter ean-

Digitized by Google

dem contra eum formam decreti protulerint. Atqui Cyrillus non ab omnibus episcopis provinciae condemnatus, sed ab nonnullis tantum, quos in suam factionem et sententiam olim pertractos raptim ac festinato collegerat Acacius.

43. Cum tam multae Cyrillo suppeterent causae, quominus informi judicio adversum se lato acquiesceret, quaeritur, num judicii revisionem ex usitato prius more ab Imperatore postulare debuerit, non ex forensi consuetudine omnium primus ad majus concilium appellare. Loquor ex eorum sententia, qui nullas ante Cyrillianam in Ecclesia auditas fuisse appellationes contendunt. Verum adeo tenue est rei utriusque discrimen, ut cum alterum Cyrillo concessum fuisse fateantur, quod alterum praeoptarit, id criminis loco objicere ridiculum videatur. Hoc inter revisionem judicii et appellationem proprie dictam interest ex D. PETRO DE MARCA, quod in revisione judicii iidem iterum judices esse non prohibeantur, contra in appellatione judicium iis, a quibus est appellatio, eripiatur. Ex eodem praeterea Concord. lib. VII. cap 2 num. 6, hoc in Ecclesia a temporibus Antiocheni concilii statutum vigebat, ut qui a judiciis appellarent, ante omnia impetrarent rescriptum pro revisione judicii sui; in eoque versatam ait num. 10, innovationem a Cyrillo introductam, quod suis judicibus appellationem ex more forensi statim significarit, nec Imperatoris rescriptum postularit ac impetrarit, nisi post significatam appellationem. Qua in re a Cyrillo violata sit Ecclesiae dignitas, ignoro. Illud sane episcopis non decorum, quod eorum judiciis non stetur, novaque uti aequiora praecedentibus postulentur. Sed sive appellatio interponatur, sive revisio judicii postuletur, idque ante vel post rescriptum principis fiat, idem est ad dedecus ecclesiasticorum judiciorum. At Cyrillus legitimas causas habuit, ut non revisendum duntaxat judicium suum, sed etiam novum, a quo Acacius et sui judices excluderentur, postularet. Primo enim jure requirere poterat ne Acacius, ut inimicus, ut accusator, et a se accusatus, iterum de se judicaret, postquam in priori judicio, contra omnes Ecclesiae leges instituto, tam publica et perspicua dederat inimicitiarum adversum se argumenta. Secundo, non emendationem tantum judicii requirebat Cyrillus, sed se actorem adversus Acacium et accusatorem professus, eum plurimis de sceleribus, de vi, de ecclesiasticarum legum contemtu, de inflicta levissimis de causis gravissima depositionis et exilii poena, ac fortassis de usurpata adversum se authoritate postulabat. Id ex Cyrilli gestis in concilio Seleuciensi apparet. Athanasius eum (de synodis num. 12) perspicue

Digitized by Google

tradit, Acacium cum aliis accusatum fuisse eorumque principem, qui cum accusatorum suorum adversus se vociferantium criminationes timerent, adjunctis sibi Arianis secessionem fecerunt: aitque Socrates lib. II. cap. 40, Acacium a Patribus concilii (instante et persequente Cyrillo) in jus vocatum, ut causa ejus judicaretur. Eadem paene habentur apud Sozom. lib. IV. cap. 22.

44. Cyrillus sive appellationis beneficio, sive perspicua judicii quo dejectus fuerat iniquitate, quae legitima multis, hac et sequentibus aetatibus, sanctis episcopis gradus sui retinendi causa visa est, se semper ut episcopum habuit, sive apud Silvanum hospitem, sive in concilio Seleuciensi, in quo cum reliquis episcopis consedit, neque ut e consessu discederet ulla ratione potuit adduci: eodemque loco habitus est, nequicquam fremente et indignante Acacio, sive a Silvano et conjunctis episcopis, sive a Patribus concilii Seleuciensis. Ὁ δὲ Κύριλλος (pulsus Hierosolymis) τὴν μὲν Ἀντιόχειαν παρελήλυθεν, ποιμένος αὐτὴν (Leontio videlicet mortuo necdum subrogato ei Eudoxio) ἐστερημένην εὑρών· εἰς δὲ Ταρσὸν ἀφικόμενος τῷ θαυμασίῳ συνῆν Σιλβανῷ. Τοῦτο μαθὼν ὁ Ἀκάκιος ἐπέστειλε τῷ Σιλβανῷ καὶ τὴν καθαίρεσιν τοῦ Κυρίλλου μεμήνυκεν. Ὁ δὲ καὶ τὸν Κύριλλον αἰδούμενος καὶ τὸ πλῆθος ὑφορώμενος· (ἥδιστα γὰρ τῆς τοῦ Κυρίλλου διδασκαλίας ἀπήλαυε) τῆς ἐκκλησιαστικῆς οὐκ ἐκώλυσε λειτουργίας (Theodor. H. E. II. 26.). Communionem quoque ac forte consuetudinem tum fovit cum Basilio Ancyrano et Georgio Laodiceno, quae ipsi ab Arianis crimini data est, et in concilio CP. anni 360 ab eis in causis ejus depositionis allegata. (Sozomen. lib. IV. cap. 25). Forte Cyrillus Georgium et Basilium consilio et opera adjuverat, in iis quae ambo adversus Eudoxium illo tempore moliti sunt, cum coactum Georgii hortatu Ancyranum concilium, Sirmiensem formulam an. 357 ab Eudoxio in concilio Antiocheno probatam damnavit, et ab authoribus retractari procuravit. (Sozom. lib. IV. c. 12. 13.). Erunt contra qui Cyrillum accusent, quod ad Semi-Arianos confugerit, eorumque societate et communione sit usus. Nam tres modo memorati episcopi Silvanus, Basilius, Georgius, hujus factionis verbo consubstantialis inimicae principes erant. His est breviter respondendum.

45. Primo quo se reciperet, quem appellaret Cyrillus? Liberius adhuc exul agebat, sibi ipsi succurrendi impos; atque hoc ipso tempore urbis amore Athanasium et Nicaenum concilium turpi

Digitized by Google

lapsu deserebat [1]). Alexandriae incubabat lupus, Georgius, pulso per vim Athanasio, sedis ejus scelestus invasor. Antiochia episcopo destituta erat. Veri et sinceri fidei defensores vel in exiliis proscripti agebant, vel in latebris occultabantur. Semi-Ariani quos dicunt, fervens tum adversus Arianos studium demonstrabant. 2. Semi-Ariani extra Ecclesiae communionem non erant. Nullo publico Ecclesiae judicio, quod quidem exsecutioni mandatum fuisset, damnati aut proscripti fuerant. In Oriente, ut vidimus, promiscua communio erat. Omnes fere hujus partis erant, demptis Arianis numero paucis, ut apparet ex concilio Seleuciensi, in quo numero 105 fuerunt. (Hilar. contr. Constant. l. III. c. 12). Cum Occidentalibus ipsi communionem non recusabant. Ut enim omittam cetera communionis hujus, quae Semi-Arianorum ab Arianis divisionem praecesserunt argumenta ex conciliis Philippopolitano, Mediolanensi an. 349, Sirmiensi an. 351, Mediolanensi an. 355 sumpta, et quae Semi-Arianis sunt propria duntaxat recenseam: in concilio Ancyrano an. 358 circa Pascha, Gallicanorum episcoporum qui Sirmiensem an. 357 impietatem condemnarant, fidei imperturbatae inconcussaeque fama incitati sunt, ut eandem sub anathemate proscriberent, et ab ipsis authoribus eam in concilio Sirmiensi an. 358 ejurari satagerent. (Hilar. de synod. n. 3.). In proxime citato Sirmiensi concilio quatuor Africanos episcopos sibi conjunxere (Sozomen. lib. IV. cap. 15) tumque fortassis ad Afros et Orientales omnes scripserunt, ut ejicerent a sancta Ecclesia ὁμοούσιον; dicentes, secum sentire et Afros et Orientales omnes: quod testatur Marius Victorinus lib. I. pag. 262 eoque referri potest quod de Basilio Ancyrano conquerebantur Acaciani in conc. CP. an. 360, eum nempe Valentem et Ursacium apud episcopos Africae datis ad eos litteris insimulasse (Sozom. lib. IV. cap. 24). In concilio Seleuciensi, cum S. Hilarius eo cum caeteris convenisset, quaesitum ab eo, ait Sulpitius hist. sacr. lib. II. 255, quae esset Gallorum fides: quia tum Arianis prava de iis vulgantibus, suspecti ab Orientalibus habebantur, trionymam solitarii Dei unionem secundum Sabellium credidisse; sed exposita fide sua juxta ea quae Nicaeae erant a Patribus conscripta, Orientalibus perhibuit testimonium. Ita absolutis omnium animis, intra conscientiam communionis, nec non etiam in societatem receptus concilioque adscitus est. Post Seleuciense concilium, hujus legati Constantinopoli agentes, Ariminensis synodi legatis, quos prava sentire nesciebant, impiam Aetii haeresim et oc-

1. Cf. Tillem. mém. VIII. 1147. sqq. Ammian. Marc. XV. 7.

Digitized by Google

cultas Arianorum ne illa damnaretur molitiones denuntiarunt; eaque omnia Occidentalibus ecclesiis nuntianda suggessere. (Hilar. Fragm. x. num. 1.). Post concilium CP. an. 360 datis Hilario ad Gallicanos litteris, Arianorum triumphum et suscepta contra fidem consilia significarunt, quibus concilii Parisiensis episcopi fraternis et honorificentissimis litteris responderunt. (Hil. fragm. xi. n. 1. et 4.). Nec Occidentales penitus ab eorum communione abstinebant. Id non solum ex modo memoratis Hilarii in concilio Seleuciensi, et Parisiensis concilii exemplis constat: sed et ante Hilarius libr. de synodis n. 77. quos Semi-Arianos dicimus, vocat *sanctos viros Orientales episcopos,* n. 78. *studiosos apostolicae atque evangelicae doctrinae viros*, n. 79. *fratres carissimos;* num. 80. 88. etc. Simili modo Athanasius quoque (de synod. n. 41) Acacianis refutatis ad Semi-Arianos convertitur tanquam fratres solo nomine in controversiam adductos, et addit, talem esse Basilium Ancyrae in suis de fide scriptis; quibus, quoad externam saltem et oris professionem, adjungendi conjuncti ipsi episcopi. Tertio itaque, tametsi de occultis hominum sententiis nullum judicium institui possit, et ex consequentibus Eustathii Sebasteni, Georgii Laodiceni, Eleusii Cyziceni, etc. gestis, qui in haeresim aut schisma lapsi sunt, ingens suspicio in eorum hoc tempore fidem aspergatur; tamen ex eorum exteriori professione, quae nihil a Nicaena nisi verbo tenus dissidebat, rectequе intellecta eodem redibat, judice Athanasio l. c., et Hilario de synodis c. 72. 74. 77. 89. et ex eorum adversus Arianam impietatem studio, Cyrillus eos uti fratres et secum eadem sentientes spectare poterat, eorum communionem amplecti et in rebus afflictis patrocinium quaerere. Nec idcirco aut in fide, aut in communione variavit, quod ipsi a Ruffino objicitur. Quos enim Athanasius et Hilarius ut fratres habebant, an ipse pro inimicis habuisset? Neque idcirco consubstantialis aut fidem aut vocem rejecit, sicut neque Hilarius cum eis in concilio Seleuciensi residendo, neque Dianaeus Caesariensis in Cappadocia, vel Gregorius Naziazenus, Sancti pater, in generali Orientis communione remanendo, tametsi ambo postea Ariminensi formulae subscripserint; neque multi alii in Oriente, ubi neminem his temporibus consubstantialis propugnatorem exstitisse incredibilis prorsus res est.

46. Quarto denique, ii quibuscum communionem aut societatem hoc tempore retinebat Cyrillus, majorem omnibus fidei ardorem demonstrabant. Quinque maxime ab historicis memorantur, Basilius Ancyrae, Silvanus Tarsensis, Elpidius Satalensis, Georgius Laodicenus, Eustathius Sebastenus. De Basilio supra vidimus elo-

Digitized by Google

gium Athanasii. Is omnium quae Ancyrae et Sirmii adversum Anomaeos gesta sunt actor et incitator et conscriptor fuit. Similitudinem Filii cum Patre ad omnia prorsus eum extendisse fidem facit ejus subscriptio formulae Sirmiensis an. 359 (Epiph. haeres. LXXIII. c. 22). Silvanus Cyrilli hospes in concilio Seleuciensi confirmandae formulae Antiochenae author fuit. Inde ad Imperatorem delegatus cum Basilio, Eleusio, Eustathio, in collectione cum Eudoxio et Acacio coram imperatore habita, princeps disputationis fuit; in qua Anomaeos coegit, ut multas Arianas blasphemias anathemate ferirent, et consubstantialem Patri Filium credendum esse probavit; siquidem Theodoreto fides adhibeatur, (H. E. lib. II. cap. 27.). Nec minus in eo conflictu Eleusii et Eustathii eluxit constantia. Idem Silvanus cum Eustathio et Theophilo Castabalensi, multorum aliorum, in quibus est Elpidius, nomine an. 366 delegati ad Liberium pontificem, declarationem suae fidei dederunt, in qua Nicaenum Symbolum amplectuntur, seseque antea tenuisse profitentur (*κεκρατηκέναι καὶ κρατεῖν* Socr. lib. IV. cap. 12). Eustathius postea in haeresim lapsus. Sed nihil ad praesens tempus. Silvanus demum, quem Theodoretus ***admirandum virum*** dicere non dubitat, sancti quoque Basilii elogiis honoratur. Epist. CCXLIV. (al. 82) CCXXIII. (al. 79) LXVII. (al. 50). Elpidius unus e concilii Seleuciensis legatis fuit, qui Occidentalium adversus Anomaeos fidem imploravere, et in eorum qui ad Liberium delegavere an. 366 numero fuit, et a Basilio Epist. CCLI. (al. 72) laudatur. (Cf. Ep. LXXVIII. CCV.). Superest Georgius Laodicenus, cujus initia et finem non damnare non possumus. At anno 358 fervens adversum Anomaeos studium demonstrabat. Eudoxius enim, qui sine ejus et aliorum, ad quos electio pertinebat, consensu Antiochenam ecclesiam occupaverat, cum Arianam haeresim palam ac detecta fronte praedicaret, multos qui sibi adversabantur clericos ab Ecclesia ejecit. Qui cum ad Georgium Laodicenum se recepissent, litteras ille eis dedit ad Macedonium, Basilium et Cecropium Nicomediensem; quibus significat Eudoxium, Aetii discipulos, ab ipsis infamia mulctatos, in clerum promovisse, Aetium prae ceteris in deliciis habere; hortatur ut quam maximo numero possint, in unum conveniant, et aliorum episcoporum subscriptiones postulent, uti Eudoxius Aetium ecclesia expellat, promotos in clerum ejus discipulos dejiciat, et desinat Anomaeos dissimilitudinem praedicantes contraria docentibus anteponere. His Georgii litteris factum, ut Basilius et alii in synodo Ancyrana et postea Sirmiensi, similitudinem substantiae confirmarent; et impiam Sirmiensem an.

Digitized by Google

359 formulam non damnarent solum, sed et ab Ursacio et Valente damnandam procurarent. His temporibus, quae optima sane in vita hominis alioquin illaudati eluxerunt, Cyrillus consuetudinem cum eo habuit, quam abrupit sane, postquam se ille Acacii partibus reddidit, ante vel paulo post conc. CP. an. 360. (Epiph. haeres. LXXIII. num. 28).

CAPUT VIII.

DE SUCCESSORIBUS CYRILLO DIVERSIS TEMPORIBUS AB ARIANA FACTIONE DATIS, AC POTISSIMUM DE EUTYCHIO.

47. Cyrillum tantisper Tarsi hospitantem relinquamus, ut Jerosolymam reversi in substitutos ipsi successores inquiramus. Cum Cyrillus saepe depositus et ecclesia pulsus sit annis 358, 360, 367, quod ultimum exilium annorum duodecim fuit; diversi quoque ipsi diversis temporibus successores oppositi. In his recensendis non satis concors authorum sententia. Hic eos omnes uno conspectu repraesentare juvat, ut liberius postea decurrat oratio. Eorum nomina et ordinem secundum diversos authores sic habes:

EX HIERONYMO IN CHRONICO AD AN. CCCXLIX (CCCLIII).

Post Maximum, Cyrillus.
Eutychius.
Rursum Cyrillus.
Irenaeus.
Tertio Cyrillus.
Hilarius.
Quarto Cyrillus.

EX EPIPHANIO HAERES. LXVI. num. 20.

Cyrillus.
Herennius.
Cyrillus alter.
Hilarionus.

EX SOCRATE H. E. II. 45. ET SOZOM. IV. 30.

Cyrillus.
Herennius (Sozom.) Arrhenius. (Socr.)

Digitized by Google

Heraclius.
Hilarius.
Cyrillus Jerosolyma reversus.

EX AUTHORE ANTIQUO CATALOGI PATRIARCH. IN COD. COISL. N. 120. pag. 124.

Cyrillus annos XV.
Heraclius annos VI.
Helladius annos XII.
Cyrillus annos XXXV.

NICEPHORUS IN CHRONOGRAPHIA p. 410.

Cyrillus
Arsenius
Heraclius
Hilarius
Cyrillus ab exilio redux.

EX EUTYCHIO ALEX. ANNAL. TOM. I. p. 483.

Cyrillus
Eraclius Arianus annos III.
Arvis Manichaeus annos V.
Ilarius Arianus annos IV.
Cyrillus redux, annos XVI. in totum XXXII.

THEODORETUS (v. cap. 40.) nullum substitutorum Cyrillo nominat in indice Hierosolymitanorum episcoporum. THEOPHANES solum ex illis Hilarionem refert.

48. Haec conferendo invenias: 1. EUTYCHIUM a solo Hieronymo inter Hierosolymitanae sedis invasores numerari. 2. HELLADIUM pariter a solo authore catalogi Coisliniani, qui seculo septimo medio vixit; nam Hierosolymitanorum pontificum postremum recenset Modestum, et Romanorum Honorium. 3. HERACLIUM ab Hieronymo et Epiphanio aequalibus authoribus praetermitti. 4. Epiphanium solum esse qui CYRILLUM alterum a nostro numeret. 5. Eundem esse, qui Hieronymo IRENAEUS, Epiphanio et Sozomeno HERENNIUS, Socrati ARRHENIUS, Nicephoro ARSENIUS dicitur; cujus proprium nomen latinum fuisse videtur HERENNIUS, ex quo Graeci varia nomina finxerunt. 6. Quem Hieronymus, Socrates, Sozomenus, Nicephorus HILARIUM appellant, eum esse, qui Epiphanio dicitur HILARIONUS, eum forte quem Coislin. author HELLADIUM vocat. Jam de singulis pauca dicamus. IRENAEUS vel HERENNIUS post concilium

Digitized by Google

CP. an. 360 in quo depositus et Hierosolymis pulsus est Cyrillus, ejus sedi videtur impositus. Socrates enim Herennium Cyrillo substitutum memorat lib. II. 45. postquam gesta non solum anni 360 sed etiam anni 361 retulit. Cum vero Hieronymus Irenaeum Cyrillo successisse dicat, postquam iste sedem rursum conscendisset; non ante concilium Seleuciense, quo restitutus est sine dubio Cyrillus, et proxime secutum conc. CP. an. 360 quo est secunda vice depositus et exulavit, vacuam sedem invadere potuit Herennius. Sub Juliano Cyrillus Hierosolymam revertit, et Ecclesiam mortuo vel pulso Herennio administravit, ad annum usque 367 quo pulsus Ecclesia et urbe fuit. Tumque plures nominantur ab authoribus praefatis Ecclesiae invasores, Heraclius, Helladius, Arvis, Cyrillus alter, Hilarionus; quorum Hilarionus Epiphanio teste (haer. LXVI. 20), Ecclesiae praeerat et Arianorum communione infamis erat, an. 376 quo adversum Manichaeos scribebat Epiphanius. Hunc etiam Eutychius Arianum, anno Valentis septimo institutum, et post quatuor episcopatus annos mortuum ait. HERACLIUM nec Hieronymus nec Epiphanius memorant, quoniam annos forte vel menses paucos sedit. Ex ordine, quem ei assignant authores, eum sedisse colligimus an. 367 post Cyrilli exilium sub Valente. Idem est sine dubio quem Hieronymus a Maximo ante mortem successorem sibi substitutum, et a Cyrillo in presbyterorum ordinem redactum testatur. Eum Eutychius Arianum fuisse ait; et anno imperii Juliani primo ab Arianis constitutum, tres post annos mortuum esse. HELLADIUM catalogi Coisliniani medio seculo septimo scripti, eundem cum Hilario censemus, cujus in ordine et loco ponitur; nec multum discrepant nomina, ut commutari non aegre potuerint. Qui ARVIS ab Eutychio Alexandrino dicitur, facile a nobis ob levem non satis vetusti scriptoris authoritatem potest omnino praetermitti. Hunc Eutychius primo Valentis anno constitutum, et Manichaeum fuisse refert; et post quinque episcopatus annos mortuum. Eum Tillemontius eundem cum Herennio putat, qui ab Eutychio omittitur. Sed repugnat locus ipsi post Heraclium assignatus; quamquam accuratum ordinem in hujusmodi rebus non requirimus in Eutychio. Superest CYRILLUS alter a nostro diversus, quem, omisso Heraclio, post Herennium ante Hilarionem ponit Epiphanius. Sunt qui existiment, Cyrillum illum ab Epiphanio male statui, quasi a nostro diversum; qui cum post Herennium sub Juliano sedem recuperarit, ut Hieronymus fidem facit, ab Epiphanio alium Cyrillum in locum ejus, quem exulem putabat, excogitatum fuisse. Mihi autem aegre in animum induci potest Epiphanium in vicinia versantem in re tam

Digitized by Google

aperta et inquisitu facili falli potuisse. Non enim post Herennium modico temporis spatio, sed annos quinque totos Ecclesiam occupavit Cyrillus. Nec ignota fuit Epiphanio illa iterata Cyrilli episcopatus administratio, cujus nonnulla nobis eo tempore gesta retulit haeres. LXXIII. 37. Alterius a nostro Cyrilli, qui ei in sede successerit, meminit etiam JOHANNES NICAENUS in Epist. ad Zacharium etc. cujus fragmentum exstat ap. Combefis. Auctuar. Bibl. PP. t. II. 302 [1]). Aut igitur Cyrillus ille dicendus est idem cum Heraclio, qui duo nomina habuerit; aut mendum in Epiphanii textu agnoscendum, qui loco ἄλλος scripserit πάλιν; aut tandem Cyrillus alter a nostro diversus et ejus sedis invasor confitendus. Is forte Cyrillus est senior, quem Epiph. haer. LXXIII. n. 37 ait ab Eutychio vel amicis Caesariensis ecclesiae episcopum factum, pulso Philumeno, qui ei sedi a Cyrillo nostro impositus fuerat; qui cum a Gelasio Cyrilli sororio, et Euzoïo Caesarea pulsus esset, Hierosolymam Cyrillo exule vacuam dicendus erit occupasse. Proposita est mihi ab eruditissimo nostro D. BERN. DE MONTFAUCON ea de re conjectura. Vocem Ἱλαρίωνος in textu Epiphanii non in nominandi casu, quasi distinctum a caeteris Jerosolymorum episcopum constituat, positam esse; sed in gignendi casu, cum verbis Κύριλλος ἄλλος conjungendam, ut sit sensus: Cyrillus alter Hilarionis filius nimirum vel amicus; nam Ἱλαρίωνος, ου, difficile graecam terminationem videri, cum apud Graecos nomen hoc per Ἱλαρίος vel Ἱλαρίων efferri soleat. Non improbabilis suspicio, quam si sequimur, eundem cum Hilariono Cyrillum illum alterum dicemus, ab Hilarione patre vel amico Hilarionem vel Hilarium dictum, eoque nomine magis apud authores notum; quorum praeter Epiphanium nullus Cyrillum alterum et Hilarium, uti duos Ecclesiae Jerosolymitanae invasores distinguit. Haec in antecessum dixisse juvat, quo expeditior deinde fluat oratio [2]). Nunc ad Eutychium redeamus.

49. EUTYCHIUS ille, quem Hieronymus primo loco inter successores Cyrilli numerat, idem Valesio, Tillemontio etc. videtur esse cum Eleutheropolitano ejus nominis episcopo. Id suadent diuturnae ejus cum Cyrillo inimicitiae, quarum fidem facit Epiphanius ipsi alioquin Eutychio carus. Neque porro Eleutheropoli Hierosolymam translatus atque hujus ecclesiae episcopus proprie constitutus vi-

1. Vd. hujus Edit. vol. II. prolegom. in scripta apocryph. S. Cyrilli Hieros.

2. Cf. Baron. annal. CCCLI.

Digitized by Google

detur; nam Eleutheropolitanum semper episcopatum retinuit, et hoc ipso an. 358 Eleutheropoli agebat, cum Luciferum Calaritanum in hac urbe exulem multis atrocitatibus vehementer afflixit, testibus Fausto et Marcelliano in libello supplici ad Theodosium pag. 89; adeo ut Lucifero clausis januis mysteria celebrante, in ipsum irruentes viri divina sacramenta verterint, fratres illuc convenientes impia caede mulctarint, sacra vasa cum sacris codicibus Lucifero per vim eripuerint. Forte tamen tum contigit, quod ab concilio CP. an. 360 narratur, Theophilum ab episcopis Palaestinae Eleutheropoleos ordinatum episcopum, et jure jurando adstrictum, ne alterum praeter eorum sententiam ambiret episcopatum, ab Silvano Tarsensi Castabalorum episcopum ordinatum fuisse. Fieri enim potuit ut, Eutychio Jerosolymam translato, Theophilus ab Acacio Eleutheropolitanae sedi impositus sit; qui perspecta Cyrilli injusta depositione, et futura Eutychii ad primam sedem reversione hanc deseruerit pro Castabalitana. Si res non ita sit, Hierosolymitanae Eutychius ecclesiae solam tanquam vicinior episcopus administrationem habuisse videtur; sive alium interim quaereret Acacius, quem Hierosolymitanum crearet episcopum; sive appellatione Cyrilli prohiberetur, ne alium in ejus locum substitueret, donec causa in majori concilio quod appellaverat, finiretur. Nam jure Romano appellatione sententia suspendebatur. (Cod. Theod. lib. XI. tit. 30. legg. 41. 61. 66). Eutychius Epiphanio teste haeres. LXXIII. 23. a S. Maximo Hierosolymitano episcopo disertam rectae doctrinae professionem edoctus, propter suas adversus Cyrillum simultates, Acacii partibus in concilio Seleuciensi se adjunxit; catholicam fidem aliquanto tempore (ἄχρι καιροῦ) retinens, sed propriae dignitatis retinendae gratia dissimulans. Hieronymus Epist. 38. (al. 61) eum testatur S. Epiphanii reverentia tactum, sancto illi viro, qui tantum monasterii presbyter erat, libenter aures praebuisse. Sed susceptis semel cum Cyrillo inimicitiis, Luciferum tractavit atrociter, cum Anomaeis se adjunxit, atque in concilio Seleuciensi accusatus, tamdiu suae ecclesiae communione contentus esse jussus est, donec legitima satisfactione se ab impositis criminationibns purgaret; Cyrillumque ad extrema persequens, Philumenum a Cyrillo Caesariensi sedi impositum pepulit, ejusque loco Cyrillum quendam seniorem ei Ecclesiae praefecit, ipse vel ejusdem factionis socii (οἱ περὶ τὸν Εὐτύχιον Epiph. l. c. 37). Sed ad Cyrillum revertamur.

Digitized by Google

CAPUT IX.

CYRILLUS IN CONCILIO SELEUCIENSI SEDET; ACACIUM IN JUS VOCAT, QUI COMPARERE DETRECTANS DEPONITUR, ET CYRILLUS HIEROSOLYMITANAE ECCLESIAE RESTITUITUR.

50. Non diu majus illud concilium quod appellaverat exspectavit Cyrillus. Nam seu occasione impietatis Aetii, seu ob alias causas (cum tamen necessariae nullae subessent, ut disserit Athan. de synod. c. 5. 6.) concilium generale ex toto Romano imperio Nicaeam primo cogere voluerat imperator, quod deinde Nicomediam indixit. Quae urbs cum subito terrae motu collapsa esset, iterum proposita est Nicaea; sed Anomaeorum dolis et arte factum est, ut unius concilii loco duo indicerentur; Arimini unum, in quo Occidentales convenirent, alterum Seleuciae in Isauria, quo Orientales cogerentur. Seleuciam convenerunt ex diversis Orientis partibus episcopi supra CLX, tres in partes vel factiones divisi. Prima et numerosior Semi-Arianorum erat centum supra quinque (Hilar. lib. III. contr. Const. num. 12). Hujus antesignani ac duces Basilius Ancyranus, Eleusius Cyzicenus, Georgius Laodicenus, Eustathius Sebastenus, Sophronius Pompeiopolitanus, Macedonius Constantinopolitanus, Silvanus Tarsensis, ac Cyrillus noster. Secunda erat praesulum LXIII. (Epiphanium haeres. LXXIII. 26) quorum tamen quadraginta duntaxat nomina recensentur. Sed praetermissi nonnulli, quos vel ex ipso Epiphanio, vel ex aliis authoribus una adfuisse constat. Hujus factionis principes, Georgius Alexandrinae sedis invasor, Eudoxius Antiochenus, Uranius Tyriensis, et Acacius, qui etiam totius factionis incitator et actor, et moderator videtur fuisse, adjunctis sibi Patrophilo Scythopolitano et Eutychio Eleutheropolitano, cum tribus vel quatuor aliis e Palaestina. Acacium in odium Cyrilli segregatam factionem conflavisse dicere videtur Epiphanius l. c. cap. 23. 27 additque Eutychium iis se partibus adjunxisse pro eo quo in Cyrillum flagrabat odio. Philostorgius (H. E. IV. 12) quoque praecipuam causam, cur Acacius sese Basilio et conjunctis episcopis opposuerit, hanc adfert, quod illi Cyrillum haberent in honore. Tertia tandem episcoporum divisio Aegyptiorum fuit, qui numero paucissimi erant, quindecim circiter; qui soli teste Hilario (contr. Const. c. 12) homoousion constantissime obtinerent. De prima vero factione in qua Cyrillus, sic ait: ***ex his qui homoeusion praedicabant, aliqui nonnulla pie verbis praeferebant, quod et ex Deo esset, id est de substantia Dei,***

Digitized by Google

Filius, et semper fuisset. Favorabilius multo de omnibus primae factionis episcopis loquitur Athan. de syn. n. 12 ajens, omnia prorsus Nicaenae fidei capita ab eis approbata, *excepta sola consubstantialis voce, cujus obscuritatem praetexebant.* Neque id tamen de omnibus dictum velim; nullum enim in Oriente toto Nicaenae fidei defensorem exstitisse incredibilis res est. Hilarium certe in societatem concilii et communionem recepere, tametsi fidei Nicaenae se defensorem profiteretur. Credibile igitur est Cyrillum et alios consubstantialis professores, ne ab aliis separarentur, atque Acacianorum insidiis opportuniores forent, cum rem ipsam in tuto viderent, non magnopere de vocula laborasse. In tertia factione nihil nisi profanissimum audiebatur, eodem Hilario teste. *Negabant quidquam substantiae Dei simile esse posse, neque de Deo existere posse generationem, sed esse Christum creaturam; ita quod creatus est, id ei nativitas deputaretur; ex nihilo autem esse, et idcirco non esse filium nec Deo similem.* Nec omnium hujus factionis fuisse censendum est blasphema illa decreta, sed Eudoxii tantum et similium. Nam impiae huic sententiae repugnant omnia Acacii ante et post concilium gesta: non ea erat Eutychii Eleutheropolitani sententia, qui tamen retinendae dignitatis gratia catholicam fidem, in qua enutritus erat, tacitus suppressit non tandem Meletii postea Antiocheni episcopi, si tamen in concilio Seleuciensi erat, Acacianaeque parti adjunctus, quod Epiphanius haeresi LXXIII. num. 23 dicere videtur. In ambabus vero primis factionibus erant accusati diversis criminibus episcopi et accusatores. In Acaciana factione multo plures accusati erant, in quos severe animadverterunt oppositae partis episcopi. Acacius in primis a Cyrillo in jus vocabatur, sui in eum judicii rationem redditurus (Socrat. H. E. II. cap. 40). Cyrillus etiam cum Eustathio Sebasteno in eorum, qui accusabantur numero erat, cum uterque fuisset depositus. (Sozom. lib. IV. cap. 22).

51. Concilium quinque actionibus intra quinque dies absolutum est, cujus historia a Socrate ex actis per Sabinum collectis compendio descripta est non indiligenter H. E. lib. II. cap. 39. et 40; quae autem ad Cyrilli res pertinent hic repraesentabimus [1]). PRIMA sessione quae die 27. Septembris celebrata est, convenerunt omnium factionum episcopi; de industria tamen abfuere nonnulli, quos Socrates ait accusationum sibi impendentium formidine varias cur abes-

1. Annus Concil. Seleuc. CCCLIX.

Digitized by Google

sent praetexuisse rationes. Notantur inter eos Macedonius, Patrophilus; Cyrillum vero repraesentant historici, non ut subterfugientem judicium, sed ultro provocantem et lacessentem adversarios: ejus itaque praesentia optimae conscientiae index. Qui aderant episcopi, negarunt quidquam in quaestionem vocari debere, priusquam ii, qui aberant convenissent. Quod cum minime necessarium esse Leonas Quaestor ad moderandum concilium ab imperatore missus, et in Anomaeos propensior pronuntiasset, nata est inter Patres altercatio; cum alii prius de vita et moribus eorum, qui accusabantur, inquirendum esse dicerent, quam de fide disceptaretur; alii ante omnia fidei quaestionem agendam contenderent. Qui a priori sententia stabant, erant potissimum Acaciani, quos ait Athan. de synod. num. 12. praetextu quaestionis de fide habendae capto, quam ab accusatoribus suis concepissent formidinem non obscuris indiciis aperuisse. *Χρηματισάμενοι δῆθεν περὶ πίστεως ζητεῖν, οὐκ ἐλάνθανον τοὺς κατηγόρους δεδιότες*, ait quoque Sozomenus H. E. IV. 22. Acacium disputationes de fide data opera protraxisse, ut dissensione partium, accusationum examen rejiceretur longius, ac penitus tolleretur. Cyrillus sane ab eorum sententia stabat, qui causas accusatorum episcoporum primo agi volebant: cum ad concilium ea sola causa venisset, ut suam cum Acacio causam disceptaret. Vicit tamen ea sententia, ut fidei causa ante peculiarium causarum examen ageretur. Hinc graves altercationes, quas de industria protrahebant Acacius ejusque socii, dissolvendi concilii et accusationum examen tollendi occasionem captantes. Acacius enim novam fidem scribi, et abrogari Nicaenum symbolum volebat; et in primis nomen ***substantiae*** e medio tolli, uti in Sirmiensi ejusdem anni confessione coram Constantio a principibus Semi-Arianorum subscripta factum erat. Alii contra similitudinem substantiae acriter tuebantur, omnia Nicaeni concilii, praeter unam consubstantialis vocem, cujus obscuritatem criminabantur, approbantes. Pro ***homoousio*** soli Aegyptii teste Hilario constantissime pugnabant; quibus ipse Hilarius adjungendus. Silebant interim qui ex parte Orientalium consubstantiale admittebant, cum generalem tam Semi-Arianorum, quam Acacianiorum in eam vocem conspirationem viderent; et alioqui de verbis digladiandum non putarent; cum de re ipsa in majori concilii parte conveniret. Hanc Cyrilli et aliorum forte nonnullorum in concilio sententiam fuisse puto. Cum ad vesperam usque magna contentione altercati essent, clamavit Silvanus, nullam novam fidei formulam scribendam, sed in Antiochena acquiescendum esse. Quam ad vocem Acaciani secesserunt; reliqui vero supradictam formulam sibi praelegi fe-

Digitized by Google

cerunt, ac perlecta discesserunt. Eam forte proposuerat Silvanus, uti ad conciliandos omnium animos idoneam. Hanc enim olim subscriptione sua firmaverat Acacius.

52. Postridie, Septembris 28 die, Semi-Ariani soli, praesentibus tamen nonnullis adversae partis episcoporum lectoribus et diaconis a suis praesulibus missis, in Ecclesiam Seleuciensem convenere foribus occlusis: tumque supradictam Antiocheni concilii in Encaeniis formulam suis subscriptionibus approbavere; unacum iis lectoribus et diaconis absentium episcoporum, qui per illos suum definiendis rebus consensum accommodaturos contestati erant. Haec ex Semi-Arianorum parte. Num adfuerint Hilarius et Aegyptii, et una cum caeteris Antiochenae formulae subscripserint, non satis exprimunt historici. Nullos eos abfuisse dicit; et ex Hilario num. 14 patet, eum quartae omnino sessioni interfuisse. Cur abesset a secunda et tertia, nulla ratio erat. At Acaciani seorsum convenientes, libellum seu contestationem composuere, quem Leonae quaestori et Lauricio provinciae praefecto obtulerunt. In eo primum querebantur, quod in synodo e suis nonnulli contumeliis appetiti, alii loqui prohibiti, alii inviti e consessu exclusi fuissent; tum quod contra canonem ecclesiasticum recepti in consessum ab adversariis suis, quidam ex diversis provinciis episcopi, qui abdicati fuerant (in his primo ac praecipue Cyrillum notabat Acacius), et inde factum sit, ut tumultu synodus plena undique fuisset. Fidem deinde suam profitentes, negant se fidem Antiochiae Encaeniis expositam, et his temporibus quibus edita fuerat opportunam defugere: sed quoniam voces *ὁμοούσιον* et *ὁμοιούσιον* cum praeteritis temporibus Ecclesiam conturbaverint, tum etiam nunc conturbent; ac modo a quibusdam *τὸ ἀνόμοιον*, id est, ***dissimilitudo substantiae*** innovari dicatur: idcirco se ambo priora uti a scripturis aliena rejicere et postremum anathemate damnare profitentur. Similem deinde cum Patre Filium probant, et symbolum suum subjungunt, in quo nihil de similitudine Patris et Filii. Habetur hoc instrumentum ex integro descriptum apud Socrat. lib. II. cap. 40 et Epiph. haer. LXXIII. 25, ad quem num. 26 subjunguntur quadraginta episcoporum nomina; desuntque ad supplendum numerum praesulum 43 in fine notatum, nomina tria, Patrophili, Theoduli Chaeretaporum episcopi et Asterii, quos Socrates loco citato, et Athan. de synod. n. 12 cum Acacianis conjunctos memorant.

53. Tertio die qui 29 Septembris erat, Leonas operam dedit, ut omnes convenirent: et adfuere tum primum Macedonius CP. et Basilius Ancyranus. Qui cum ambo in unam eandemque oppositorum Acacio episcoporum partem se adjunxissent, Acaciani negarunt

Digitized by Google

se accessuros, nisi consessu ejicerentur, qui vel ante abdicati fuissent, vel in praesentia accusati. Cyrillum maxime his verbis petebat, quem postea in exemplum coram Imperatore adducens, concilium integrum criminabatur, quod eo in communionem recepto de aliis sententiam dicere aggressum esset. Contentione hac super re habita, concessum est Acacianis postulatum, suspicantibus oppositae partis episcopis, hanc Acacium dissolvendi concilii causam arripere, Aetianaeque haeresis damnationem, simul et accusationum adversum se intentatarum judicium maligne subterfugere. Egressi sunt itaque e concilio ii, qui vel depositi fuerant, vel accusabantur. Ex eis excipiendus est Cyrillus noster, de quo haec Theodoretus lib. II. cap. 26. *Ἐπειδὴ συνῆλθον εἰς τὴν Σελεύκειαν ἐκοινώνει μὲν τοῖς ἀμφὶ τὸν Βασίλειον καὶ Εὐστάθιον καὶ Σιλβανὸν καὶ τοῖς λοιποῖς ὁ Κύριλλος τοῦ συνεδρίου. Ὁ δέ γε Ἀκάκιος ἀφίκετο μὲν καὶ αὐτὸς πρὸς τοὺς συνεληλυθότας ἐπισκόπους, πεντήκοντα δὲ ἦσαν καὶ ἑκατόν. Ἔφασκε δὲ μὴ πρότερον αὐτοῖς κοινωνήσειν τῶν βουλευμάτων, πρὶν ἔξω γενέσθαι τοῦ συλλόγου τὸν Κύριλλον, ἅτε δὴ τῆς ἀρχιερωσύνης γεγυμνωμένον. Καί τινες μὲν τῆς εἰρήνης προμηθουμένων, ὑποχωρῆσαι τὸν Κύριλλον ἐκέτευον, ὑπισχνούμενοι μετὰ τὴν τῶν δογμάτων διάκρισιν καὶ τὴν κατ' αὐτὸν ὑπόθεσιν ἐξετάζειν. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ εἶξε, καταλιπὼν μὲν αὐτοὺς ὁ Ἀκάκιος ἐξελήλυθεν.* Quodsi discessit, paulo post rediit, nam in hac et sequenti die multa in frequenti concilio acerrime disputavit. Vereor ne Theodoretus, qui acta plurium dierum compendio refert, aut potius in unum confundit et miscet, discessum Acacii qui vel prima vel quinta die contigit, in hunc locum per errorem retulerit. Cyrillum verisimile est, ne e consessu egrederetur, hanc causam allegasse, quod aequo jure inter se et Acacium agi oporteret: se, ab Acacio depositum quidem fuisse; at sive a se sive ab aliis Acacium accusari; quamobrem vel concilio abstinerent ambo, vel interessent simul. Iniquitatem praeterea Acaciani judicii, quod manifeste nullum et irritum esset, praetendere poterat, et appellationem suam, cujus auxilio et beneficio tamdiu deberet frui, donec ejus causa legitime discuteretur. His rationibus dubio procul concessit Acacius. Quibus compositis Leonas libellum sibi ab Acacianis oblatum concilio praelegit: qua de re ingens excitata controversia est; Sophronio exclamante, si nova in dies singulos fidei expositio edatur, fieri non posse ut veritatis conservetur integritas. Ubi autem multa tum de hac re, tum de iis qui in crimen vocabantur episcopis ultro citroque agitata essent, concilium dimissum est.

54. Quarta die cum omnes iterum convenissent, de fide tota exstitit controversia, nihilo feliciore quam pridie exitu. Primum,

Digitized by Google

cum Acacius, in praecedentis diei disputationem pergens diceret, semel mutata Nicaeni concilii fide nihil obstare, quominus nova post tam multas fidei formula constituatur. Respondit Eleusius non convenisse concilium ut addisceret, quae non addidicisset, neque ut fidem acciperet quam non habuisset; sed fidem Patrum illud sequi, e qua ad mortem usque non discederet. Antiocheni in Encaeniis concilii formulam intelligebat: quo sane Acacii argumentum parum feliciter retundebatur. Altera exorta est contentio circa Acacianorum formulam pridie praelectam. Cum quaereretur quo sensu Filium Patri similem assererent, respondit Acacius: non secundum substantiam sed secundum voluntatem duntaxat. Cujus responsionis impiissimum sensum, ex cujusdam ejus factionis episcopi sententia sibi praecedentibus diebus aperta, refert Hilarius contr. Const. l. c. num. 14. Opposita Acacio ab adversariis propria sententia est, qui sive in litteris ad Macedonium, sive in libro a se conscripto, Filium fassus erat, cum aliis rebus omnibus, tum etiam substantia similem. Quibus ridicule respondit Acacius, neminem unquam ex his quae scripsisset judicatum. Cum vero Semi-Arianis objecissent, ut apparet, Acaciani, Sirmiensem ejusdem anni formulam a Basilio et Marco Arethusio conscriptam, qua substantiae nomen ab iis paulo ante sublatum erat, respondit Eleusius: quidquid Basilius vel Marcus seorsim egissent, ac quidquid privatim sibi mutuo objicerent Acacius et adversae partis homines, et rectene an secus haberent editae ab utrisque formulae, nihil id concilii interesse; sed in fidei confessione Antiochena omnino acquiescendum esse. Cui sententiae cum sui omnes — *οἱ σὺν αὐτῷ πάντες* — applausissent, nec certi quidquam inter oppositarum factionum episcopos statui potuisset, surgens Leonas concilium dimisit.

55. Postridie, nimirum prima Octobris die, rogatus Quaestor, ut ad concilium ex more accederet, negavit se adfuturum: missum enim se ab imperatore ut concilio concordi interesset. ***Quando autem nonnulli dissentiant,*** inquit, ***adesse non possum. Abite igitur, et in Ecclesia nugas agite.*** (*Ἀπέλθετε οὖν καὶ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ φλυαρεῖτε*). Haec ille favens Acacianis, quos in ejus aedibus offenderunt, qui ad eum invitandum deputati fuerant. Ejus voces avide arreptae ab Acacianis, ut quod ipsi optabant a concilio discederent. At partis adversae praesules in ecclesiam de more convenerunt. Ac nonnihil temporis interfluxit cum alii Acacianos citarent ad judicandam tum Cyrilli Hierosolymitani causam, tum reorum aliorum, qui ad partes Acacii confugissent; alii modo postula-

Digitized by Google

rent, ut certi episcopi in aedibus Leonae convenirent; modo sibi ab imperatore in mandatis datum dicerent, ut de aliis judicarent. Acaciani vero neque eandem fidem cum aliis confiteri, neque objectis sibi criminibus respondere, nec ad examinandum Cyrilli negotium accedere sustinebant, quem ipsi deposuissent. Cum itaque saepius accersiti non comparerent, tandem concilium sententiam dixit, qua primum omnium Acacium cum Georgio Alexandrino, Eudoxio Antioeheno, Patrophilo Scythopolitano aliisque nonnullis deponunt: alios vero, in quibus Eutychius, tamdiu propriae Ecclesiae communione contentos esse jubent, donec legitima satisfactione ab illatis sese criminibus purgaverint. CYRILLUM restitutum esse a concilio, quamvis historici sileant, dubitari non potest. Eum Hieronymus in chronico redditum suae Ecclesiae refert, antequam Herennius eo iterum pulso ejus sedi imponeretur. Herennii vero intrusionem non possumus nisi post concilium CP. anni sequentis collocare. Igitur ante illud concilium Hierosolymam reverterat Cyrillus, authoritate Seleuciensis concilii dubio procul fretus. Etiamsi nullum ejus concilii in favorem Cyrilli decretum proprie exstitisset; ipsa tamen Acacii depositio, quae ad Cyrilli accusationes praecipue concessa videtur, pro Cyrillianae causae absolutione et ejusdem redintegratione haberi poterat. Sed certum est Cyrillum Acacii judicio interfuisse, et una cum ceteris in ipsum sententiam tulisse. Nam querebatur ad imperatorem Acacius, quod eo assessore et consiliario Seleucienses judicare et de aliis sententiam ferre aggressi fuissent, (Theodor. H. E. lib. II. cap. 27). Ex quibus conjecturam ducimus, concilium Cyrilli causam primum examinasse, eumque innocentem comprobatum ad consessum admisisse, et consiliorum omnium ac judiciorum, quae in Acacium aliosve lata sunt, participem fecisse.

CAPUT X.

ACACIUS IMPERATORIS ANIMUM ADVERSUS CYRILLUM ACCENDIT, QUI A CONCILIO CP. AN. 360 ITERUM DEPONITUR, ET IN EXILIUM MITTITUR.

65. Seleuciense concilium decem ad imperatorem episcopos ipsius jussu delegavit, qui de rebus a se gestis referrent, quibus

Digitized by Google

nonnulli alii se adjunxisse videntur. Caeteri domum rediere, et Cyrillus Hierosolymam reversus suae iterum Ecclesiae gubernacula capessivit. Acacianae vero factionis principes Seleuciae depositi, ad aulam ipsi quoque profecti sunt Constantinopolim; ac Seleuciensibus legatis citius appulsi, primum quidem eos, qui in palatio plurimum poterant, partim secum in dogmatibus sua sponte consentientes, partim orationis lenocinio in suam sententiam adductos, partim muneribus ex opibus Ecclesiae redemptos sibi devinxere, ut hoc pacto imperatoris auribus sese facilius insinuarent. Tum Acacius Seleucienses probris omnibus coram imperatore oneravit, improborum hominum coetum appellans, ad perniciem et exitium ecclesiarum collectum. Sed nulla re magis ejus animum adversum illos commovit, quam cum diceret, eos consiliorum ac judiciorum participem habuisse Cyrillum Hierosolymitanum, qui vestem aureis filis contextam, a Constantino patre ad usum baptismi datam vendidisset mimo, qui ea inter saltandum amictus corruisset, et spiritum exhalasset: indignum eos tali consiliorum participe et consorte usos. Mitto quae interim contigere, priorum concilii Ariminensis legatorum praevaricationem die Octobris decima, dum apud Nicen urbem Thraciae omnia Arimini fortiter gesta in irritum deducunt, et novam formulam ad eliminandam substantiae vocem scribunt, quae Ariminum missa ab omnibus pene episcopis deplorabili casu subscripta est; disputationem geminam coram imperatore: primam Seleuciensium legatorum, postquam in urbem regiam advenere cum Acacio et Eudoxio, in qua impias Aetii voces eum damnare coegerunt et consubstantialis etiam vocabulum fortiter Theodoreto teste lib. II. cap. 27 propugnavere; alteram Basilii Ancyrani cum Aetio, in qua victus iste (Sozom. lib. IV. cap. 23) et in exilium missus est (Theodor. H. E. l. cit.); posteriorum concilii Ariminensis legatorum conjunctionem cum Acacianis initam, nequicquam se interponentibus Seleuciensibus legatis qui eos ad defendendam fidem hortabantur: denique Seleuciensium ipsorum, dolis adversariorum et minis imperatoris succumbentium, coactam Ariminensis formulae subscriptionem, extremo anni 359 die: haec inquam omnia ut ad Cyrilli historiam extranea praetermitto, indicasse contentus, quoniam concilio CP. de quo jam agendum, occasionem dedere.

57. Acacio enim parum erat, quod prostratis in Occidente catholicis omnibus, ex adversantibus sibi Orientis episcopis decem solummodo Seleucienses legatos subegisset; nisi eadem a caeteris exprimeret, et suas contra adversae partis principes injurias ulcisce-

Digitized by Google

retur. Concilium itaque an. 360 initio celebrant, accersitis ex Bithynia episcopis, quibus etiam alii accesserunt. Episcoporum numerus non satis constat, cum alii quinquaginta, alii septuaginta duos, alii ad quingentos numerent. Aderant omnes Arianorum principes; totiusque concilii dux et interpres Acacius, qui teste Philostorgio H. E. lib. IV. cap. 12 acta synodi, quae non pauca fuere, unus digessit et disposuit; isque, ut citatus Philostorgius observat, quamvis ab Eudoxio diversa sentiret, eadem sentire simulabat in odium Cyrilli a Basilio Ancyrano et adversa parte sustentati [1]). In hoc concilio Ariminensem formulam rejectis omnibus aliis probant, (Sozom. IV. 24) et toto orbe cum imperatoris mandato sub poena exilii subscribendam mittunt (ibid. IV. 26). Hujus subscriptionem exegerunt, tum ab Semi-Arianis, quos ad sententiam suam induxere promissa quam non praestiterunt dissimilitudinis damnatione (Sozom. VI. 7); tum etiam ab iis qui dissimilitudinem substantiae praedicabant (Philostorg. IV. 12). Tum etiam Aetium diaconatu abdicant et Ecclesia excludunt, et in episcopos quosdam, qui ejus damnationi subscribere noluerant, sententiam excommunicationis decernunt, nisi intra sex menses definitioni concilii assentiantur (Theodoret. H. E. II. 28). Inde ad ulciscendum Seleuciense concilium accedentes, omnes paene Semi-Arianae factionis principes, cum praesentes, tum absentes, variis ex causis deponunt Basilium, Eleusium, Silvanum etc. et CYRILLUM nostrum, cui haec duo tantum imputarunt (Sozom. IV. 25), quod communicasset cum Elpidio et Eustathio, qui decreta concilii Melitinensis, cui Cyrillus ipse interfuerat, abrogare studuerant, et quod post suam depositionem in Palaestina factam, communionem iniisset cum Georgio Laodiceno et Basilio Ancyrano. Quam insulsae et injustae essent hae accusationes supra diximus. (V. C. VI. 39 VII. 44). Ac manifesta erat hujus judicii, quo absens et inauditus damnatus fuerat Cyrillus, iniquitas. Nec caeterorum aequior condemnatio. Nam, ut ait Greg. Naz. orat. XXI. pag. 387 in eorum vitam nulla servata lege inquisitum est, mercede redempti calumniatores, et ab eis testimonia pretio compacto vendita. Quos vero deposuerunt, eos etiam ab imperatore exilio mulctari curarunt (Philostorg. V. 1); eosque Parisiense concilium in sua ad Orientales epistola Hilarius (fragm. XI. num. 4) indignissime exulare queritur. Quonam autem Cyrillus relegatus sit, nulli historici prodiderunt.

1. Philostorg. l. c. ἦν δὲ ὁ Ἀκάκιος Θαρσαλέος μὲν ἐν τοῖς ἀγῶσι, διανοηθῆναι δὲ πράγματος φύσιν ὀξὺς καὶ λόγῳ δηλῶσαι τὸ γνωσθὲν ἱκανός· ἐξ οὗ καὶ τὰ ταύτης τῆς συνόδου γράμματα, πολλὰ δέ ἐστιν, οὗτος ἦν μόνος ὁ διατεθέμενος.

Digitized by Google

58. Depositi praesules sententiae adversum se latae non concessere, synodum eam appellantes synodum praevaricatorum, quos nec pro episcopis haberi volebant, utpote pravae haeresis asseratores. Litteras, (Cf. Basil. ep. CCXXVI. al. 73) adversus Eudoxium et totam ipsius factionem dederunt ad omnes ecclesias, ut eorum communionem fugerent tanquam animarum pestem: contestantes se idcirco judicio, quo ab eis damnati fuerant stare non posse, quod ab haereticis decretum esset, ab hominibus, quos, ut idem refert, (Epist. CCXLII. al. 182) negabant Spiritus Sancti participes esse, ac per gratiam Dei ecclesias gubernare; quippe qui humanae potentiae favore et inanis gloriae desiderio gubernationes rapuerant. Talesne litteras suo nomine dederit Cyrillus incertum, sed id omnibus exauthoratis in commune tribuit Basilius. Qui vero Constantinopoli versabantur, per S. Hilarium litteras ad nostrates episcopos transmiserunt, quibus eis impia Aëtii dogmata denuntiantes, suamque condemnationem significantes, rogabant, ne pro episcopis agnoscerent eos, qui in sua loca fuerant substituti. (Hil. fragm. XI. num. 4). Eis benevolentissime responderunt Gallicani episcopi in Parisiensi concilio an. 360 congregati, per epistolam, quae fragmentum est S. Hilarii undecimum; communionem cum ipsis amplius stringentes, contestantesque pro apostatis se habituros, qui in loca fratrum indignissime exulantium substituti essent (ibid. n. 4). Haec epistola proprie data est ad eos, qui Constantinopoli per Hilarium Gallicanos convenerunt. Verum cum inscripta sit, ***dilectissimis et beatissimis consacerdotibus episcopis ORIENTALIBUS OMNIBUS per diversas provincias in Christo manentibus,*** ad unumquemque Seleuciensium praesulum in concilio CP. depositorum pertinere dicenda est; atque omnium sane, qui in eadem causa erant, nomine data erat epistola, cui Gallicani respondent. Philostorgius notat (H. E. v. 1), dejectos praesules cum in exilium ducerentur, subscriptiones suas, quibus Ariminensis concilii fidem confirmaverant revocasse: atque hos quidem consubstantialem, illos vero similis substantiae Filium iterum praedicasse. Sed nullam Cyrillus subscriptionem retractandam habuit: idque ex depositione sua lucrum fecisse videtur, ut a communi et generali omnium paene Rom. imperii episcoporum in subscribenda Ariminensi formula peccato immunis fuerit. Nam cum caeteri in eadem causa constituti, subscriptiones illas damnarent, ad quas Constantinopoli et dolis et vi compulsi erant; quomodo Cyrillus ultro ac sponte ei decreto subscripsisset, quod e concilio, in quo fuerat damnatus injuste, proficiscebatur? In locum depositorum epi-

Digitized by Google

scoporum, divina providentia multi dejectis etiam meliores substituti. Horum plurimam partem constituit Acacius; a quo in Cyrilli locum subrogatum Herennium fuisse dubitare vix licet.

CAPUT XI.

CYRILLUS SUB JULIANO HIEROSOLYMAM REDIT, IRRITOS FORE JUDAEORUM IN TEMPLO INSTAURANDO CONATUS PRAEDICIT.

59. Ecclesia trahere ruinam in Oriente videbatur, triumphantibus Arianis, et nova in dies ad fidei catholicae subversionem molientibus, pulsis ac de sede dejectis quotquot eorum audaciae resistebant episcopis, innumeris partim vi, partim fraude Nicaenae fidei condemnationi subscribentibus, cum longos ejus labores miseratus Deus Constantium sustulit, 3. Novem. die an. 361 et Juliani successoris prava adversus Ecclesiam voluntate, ad instaurandam omnibus in locis orthodoxam fidem, usus est. Ille enim statim atque ad imperium evectus est, Ecclesiam intestinis dissidiis distrahere ac dissipare cogitans, omnibus quotquot religionis causa sub Constantio exsularant, sive catholicis, sive Arianis aut alioqui haereticis, liberam ad suas ecclesias revertendi facultatem concessit an. 361 (Sozom. v. 5); quo factum ut catholici sedes amissas recuperantes, pristinam in eis revocarint fidem. Cyrillus quoque una cum caeteris rediit, ut tradunt Menaea, et firmat historia: ibique toto Juliani et Joviani tempore ac Valentis initiis pacifice degit usque ad an. 367. Quid de Herennio actum, mortuusne hoc tempore an pulsus fuerit ignoratur. Cyrillum statim a reddita exulibus libertate Hierosolymam repetisse probabile est; quod si ita est, dicendum eum non multo post Antiochiam ivisse; unde sub extremum anni 362 tempus Hierosolymam reverterit; tum enim fidei ejus credidit ac Hierosolyma abducendum tradidit Meletius juvenem quendam Daphnitici Flaminis filium, sui patris atque imperatoris iram fugientem. Is ad fidem christianam Diaconissae cujusdam opera conversus, cum sese ad eam recepisset atque a Meletio occultatus in superiori cubiculo fuisset, a patre detectus est et abductus domum: ac verberibus caesus, candentibusque veruculis pedes, manus ac dorsum inustus, in cubiculo claustris exterius additis inclusus gemebat, donec absente patre, qui

Digitized by Google

Daphnen redierat, omnia patris idola contrivit; et iram patris metuens Christum Dominum enixe rogavit, ut sibi laboranti opem ferret, contritisque claustris ipsi fores aperiret. Continuo cecidere repagula, apertisque januis ad Diaconissam cucurrit; quae illum muliebri habitu in blasterna collocatum ad Meletium rursus deduxit. Quem Meletius Cyrillo tradidit, qui cum eo in Palaestinam ipsa nocte profectus est. Post mortem Juliani, patrem adolescens ad veram religionem traduxit. Haec Theodoretus refert H. E. III. cap. 14 sibi juveni ab ipso Flaminis filio jam sene narrata. Cyrillus juvenem, qui nondum baptizatus erat, eruditum sine dubio sacro fonte lustravit. Haec contigere dum Julianus Antiochiae moraretur. Nam quo die juvenis primum se ad Diaconissam recepit, Daphnitico epulo praesente imperatore cum patre et fratre interfuerat; cumque aedituus esset templi, cibos ex more lustralibus aquis adsperserat. Julianus porro Antiochiam venit mense Julio: et cum Daphniticum templum de coelo tactum an. 362 Octobris 22. die incensum sit, ante id tempus eam historiam contigisse necesse est [1]). Ex ea discimus Cyrillum et communione et amicitia cum S. Meletio conjunctum fuisse. Quod quidem Paulianis partibus doluit; indeque Hieronymi et Ruffini adversus ipsum maledicta. Juliani gratia usi quoque e praesulibus concilii Seleuciensis multi a conc. CP. dejecti et relegati; conventusque in aliquot urbibus celebrarunt, in quibus damnatis Acacianis et Ariminensi formula, in Antiochena adquiescebant: mediamque se viam tenere gloriabantur, inter Aëtianos dissimilitudinis professores, et Occidentales sub consubstantialitatis praetextu divinarum hypostaseon proprietatem confundentes (Sozom. v. 14). Hinc nati Macedoniani, magna pars Spiritus-Sancti divinitati contumeliosi. Sed nulla Cyrilli in iis rebus consiliorum societas et conjunctio apparet.

60. Julianus omnes hostes Ecclesiae ad eam evertendam armans, etiam Judaeos incitavit; non permittens solum, sed et hortatu, praecepto, subministratisque impensis, animos addens, ut Salomonaeum in Hierosolymis templum, a Tito incensum et dirutum diligentissime instaurarent. Continuo ex omnibus locis advolare Judaei, et operi perficiendo alacriter incumbere. Ipsae etiam mulieres non solum monilia et ornamenta ad operis impensas conferre; sed et pretiosarum vestium ac naturalis mollitudinis oblitae, opus manu con-

1. Vd. Ammian. Marcell. XXII. 13. Liban. Antiochic. ed. Reiske. Vol. I. p. 301, 350. Gibbon. hist. Vol. II. cap. 23. p. 399. sq. Ed. Lond. 1781.

Digitized by Google

trectare, atque humum fodere. Restabant adhuc veteris aedificii grandia rudera, non fundamentorum solum et exterioris ambitus templi, sed etiam interioris aedis qua constabat templum proprie dictum, ubi Cherubim erant, (Vd. Cyrill. Cat. XV. c. 15) atque inde quotidie cives Aeliae lapides ad privata ac publica aedificia sumere consueverant (Euseb. demonstr. evang. lib. VIII. p. 406). Ac primum quidem Judaei vetera aedificia eruere et amoliri, sperantes in nova omnia constructuros; tum novis substructionibus fundamenta effodere, ac caementa praeparare. Sed cum fodere inciperent, et aggerem exportare, tametsi multa hominum millia huic operi interdiu incumberent, noctu agger in fossam reportabatur. Infinitos quoque calcis et gypsi modios, quos in unum congesserant, repente oborti turbines et procellae undequaque dissiparunt. Haec Theodoretus H. E. III. cap. 17. Permissum tamen eis a Deo est ut et vetera diruerent, et ad novum opus imponendum fundamenta denudarent. *Interea Judaei insultare nostris,* (Ruffini verba sunt H. E. I. cap. 37) *ac velut reparatis sibi regni temporibus comminari acrius, ac saevitiam ostentare, prorsus immani tum more ac superbia agere.* Dum autem Theodoretus ait (H. E. III. 17), eos veteris aedificii reliquias diruisse, id de omnibus solo prominentibus aedificiis ac veterum etiam fundamentorum parte maxima intelligendum. Nam post hanc aetatem conspecta adhuc Salomonaei templi quaedam saltem fundamenta authores gravissimi testantur. S. EPHRAEM. hom. de margarita. Ed. gr. pag. 398. ἕως τοῦ νῦν οἱ θεμέλιοι ἵστανται. Chrysostomus homil. adv. Jud. V. num. 11 (opp. I. p. 580. M.) historiam refert de qua agimus, aitque, cum Judaei fundamenta nudare coepissent, multumque aggeris exhausissent, jamjamque structuram essent aggressuri; multos, igne e fundamentis exsiliente combustos fuisse cum lapidibus etiam LOCI ILLIUS [1]). Unde colligimus eos non omnia eruisse fundamenta, sed quaedam saltem addito a lateribus caemento firmare voluisse. Idem hom. 75 in Matth. (l. c. pag. 794) ad haec verba: *Non manebit lapis super lapidem,* sibi objicit: Quomodo igitur mansit? Tum respondet: Et quid hoc ad rem? neque enim propterea (οὔπω) cecidit et irrita facta est sententia Domini. Aut enim his verbis integram et omnimodam solitudinem designabat; aut de loco illo in quo erat loquebatur, hujus enim quaedam partes ad fundamenta usque sunt exterminatae (μέχρι τῶν θεμελίων ἠφανισμένα). Illud quoque prae-

1. Cf. Vd. Ammian. Marc. XXIII. 1. Ambros. ep. XL. (opp. II. 946. M.) Warbuton. Julian. Lond. 1751. p. 60. sqq.

Digitized by Google

terea dicere possumus, ex iis quae jam contigere pertinaciores quoque persuaderi oportere, ipsas quoque reliquias penitus abolitum iri. Anonymus Vaticanus, qui Julianum Halicarnasseum citat, (in Catena in Marcum laudatus ad cap. XIV. v. 2 pag. 277. C.) negat prophetiam Christi de lapidibus intelligendam esse, sed de iis, quae in templo religiose fiebant; nam stantes adhuc quasdam templi partes conspici (*ὁρῶμεν γάρ τινα μέρη τοῦ ναοῦ ἑστῶτα*). VICTOR ANTIOCHENUS (Ibid. pag. 278) sibi, quemadmodum Chrysostomus, objicit, nondum perfecte completum Christi de structuris templi vaticinium, sed adhuc illarum superesse vestigia: *ἀλλ' ἔτι σώζεσθαι λειψάνων* (leg. *λείψανον*) *τούτων*. Quibus primum respondet Chrysostomi verbis supra relatis, sed paulum commutatis: tum alterius authoris verba subjicit, qui haec ad generalem omnium rerum in mundi consummatione ruinam et eversionem, in qua etiam templi lapides cum caeteris rebus diruentur, refert. Tandem GUILLELMUS TYRIUS (Hist. Belli sacri lib. I. cap. 2) referens, Homarum a Sophronio requisivisse, quonam olim in loco Salomonaeum templum extitisset, ait: ***ostendentes ei locum designaverunt, aliqua vetusti operis exstantia vestigia demonstrantes.*** Haec paulo fusius a me tractata, quod ea jam invaluerit opinio, Judaeos Juliani tempore omnia prorsus templi aedificia et fundamenta eruisse, suisque manibus Christi vaticinium adimplesse; quod uti maxima ex parte verum, ita non est usquequaque urgendum. Nec minus propterea impleta est Christi vaticinatio: sive tum, sive aliquot saeculis postea, cum templum eodem in loco a Saracenis excitatum est, plenum et integrum sortita effectum est. Sed et alterum eo tempore adimpletum est ipsius Cyrilli vaticinium, quo ante annos decem et septem dixerat (Cat. XV. c. 15): Futurum aliquando omnes ut templi lapides eruerentur; idque fortassis aliis causis, fortassis etiam aedificationis praetextu eventurum esse [1]). Quod autem addit, tum Anti-Christum venturum, id falsum esse ipso eventu comperit.

61. Postquam omnia novae aedificationi necessaria evertere, Judaei sese ad nova construenda alacriter compararunt. ***Apertis igitur fundamentis, calce caementoque adhibitis; nihil omnino deerat, quin postera die veteribus deturbatis nova jacerent fundamenta, (aut vetera novis substructionibus corroborarent).***

1. De situ Hierosolymorum illis temporibus deque ejusdem sanctuariis tunc superstitibus vd. notata quaedam in Commentt. ad Catech. XV. cap. cit.

Digitized by Google

Cyrillus vero imperterritus mansit, ac diligenti consideratione habita, vel ex illis quae in Danielis prophetia de temporibus legerat, vel quae in evangeliis Dominus praedixerat; persistebat, nullo genere fieri posse ut ibi a Judaeis lapis super lapidem poneretur. (Ruffin. H. E. I. 37). Cyrillo certum erat templum Judaicum nonnisi sub finem mundi ab Antichristo reparandum, imo superfutura ad illud usque tempus, quo Christi prophetia de lapide super lapidem non mansuro tandem perfecte compleretur, veteris aedificii vestigia. Id docuerat Cat. XV. I. c. Antichristi autem plurimas in eodem loco designaverat notas, quas in Julianum cadere non posse observaverat. Decem simul juxta Danielem, ut quidem putabat, Romanorum imperatores diversis forte in locis uno tamen eodemque tempore exsurrecturi erant, tres ab Antichristo humiliandi, septem reliqui ab ipso subjiciendi (Cat. XV. c. 12); nihil hujusmodi in Romano imperio et Juliani initiis deprehensum. Idola odio habiturus erat Antichristus (Ibid. c. 15), summum autem idolorum studium praeferri a Juliano videbat. Alias mitto Antichristi notas, nimirum sese Christum dicere, prosapiam sibi ex David accersere, (ibid. c. 15) quae omnia Juliano alienissima. Non igitur ille Antichristus, a quo solo templum instaurandum arbitrabatur. Unde autem haberet templum ante finem mundi et Antichristi tempora reparari nullo hominum conatu posse, id ex ejus doctrina diligentius indagandum. Ruffinus ait, id eum ex Danielis et Christi vaticiniis collegisse. Exstat in Daniele cap. IX. 26. 27, disserta secundum vulgatam prophetia: *post hebdomades sexaginta duas occidetur Christus... et civitatem et sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo; et finis ejus vastitas, et post finem belli statuta desolatio. Et erit in templo abominatio desolationis, et usque ad consummationem et finem perseverabit desolatio.* Haec inquam disserta: post mortem Christi dissipabitur a Romanis civitas, et templum sive sanctuarium per abominationem desolationis prius profanatum, et usque ad finem mundi perseveratura est illa civitatis et templi desolatio; cum neque civitatem ad propriam Rempublicam neque templum ad usus Judaicae religionis unquam reparari potuerint. At Cyrillus Danielem legebat ex Theodotionis versione, quae paulo diversa est. Pro his enim verbis: *occidetur Christus*, habetur: *peribit unctio.* Caetera parum discrepant, nam pro his verbis, *et finis ejus vastitas, et post finem belli statuta desolatio*, legitur: *Concidentur sicut in diluvio, et usque ad finem belli abbreviati ordine, internecionibus:* unde Chrysostom. adv. Jud. hom. V. 10 (opp. I. 644. M.) ex hac pro-

Digitized by Google

phetia concludit, ad mundi finem usque duraturam Judaeorum postremam sub Romanis captivitatem; et in argumentum sumit, quod irriti fuerint eorum et sub Adriano et sub Constantino sese in libertatem asserendi conatus, et sub Juliano coelitus impedita templi instauratio. Verum Chrysostomus praeviam irreparabili templi ruinae ejusdem profanationem, per abominationem desolationis factam agnoscebat sub Romanis, statua in templo collocata. Cyrillus contra ipsum Antichristum existimabat esse praedictam illam a Daniele desolationis abominationem (Cat. xv. 9. 15); quamobrem perseveraturam illam templi desolationem non omnino poterat ante Antichristum ex Daniele ponere, nisi duplicem admitteret, quod ego credo, abominationem desolationis: primam sub Romanis in templo Judaico, alteram Antichristum ipsum in reparato a se templo sedentem, ut prima desolatio ad secundam usque constanter perseveraret. Aliud exstat Danielis vaticinium cap. xi. 34, quod Hieronymus hunc locum commentans, a nonnullis explicatum refert de praesenti eventu. Sic legitur: *et cum infirmati fuerint sublevabuntur auxilio parvulo, et adjungentur ad eos multi in offensionibus.* Quae quidem non male ad rem nostram accommodari possunt. Cum enim contriti essent Judaei, Julianus eis opem quandam obtulit; sed quae nihil fere esset, tum plurimi Gentilium ad eos adjuncti, sed ita ut ipsi cum eis offensi caderent.

62. Christi autem vaticinium, quo adductus, teste Ruffino, Cyrillus confirmavit irritos Iudaeorum conatus fore, exstat in tribus evangeliis consignatum. *Non relinquetur lapis super lapidem qui non destruatur.* Prophetiam hanc jam adimpletam fuisse, cum templum a Romanis subversum fuisset, afferebat Cat. x. 11. Idem tamen Cat. xv. 15, eam perfecte non adimplendam fuisse dixit, nisi sub finem mundi, proxime ad Antichristi tempora qui illico esset adfuturus. Nihil mirari debemus, quod duplex uni prophetiae diverso tempore assignetur exsecutio. Idem Epist. ad Constant. cap. vi. de apparituro ex Christi praedictione lucido in coelis crucis signo docet. Sed ut alterum Christi prophetiae, post ruinam templi sub Vespasiano, in fine mundi assignaret eventum, fecit templi ruinae praedictio conjuncta in evangeliis cum novissimis temporibus, et cum Antichristi signis, ut Cyrillus intelligebat Cat. xv. 5—8; ac potissimum cum abominatione desolationis, quam non opinabatur aliam esse ab Antichristo ipso, qui templum esset instauraturus ut in eos se populorum adorationi Dei loco proponeret [1]) (Cat. xv.

1. Vd. Commentt. nostros in Catech. xv. 9, sqq.

Digitized by Google

n. 9 et 15); mansuras ergo ad tempus illud veteris templi ruinas, et inefficaces aliorum ad illud instaurandum conatus putabat; donec semel impleri coepta Christi vaticinatio plenum atque integrum effectum habuisset. Hunc autem duntaxat proxime ante Antichristi tempora erat habitura; nullum vero proximi Antichristi signum spectabatur. Igitur timendum non erat, ne vel Julianus novum templi aedificium ad Judaicae religionis usus excitaret, quod Antichristo servatum; vel Judaei veteris aedificii lapides omnes eruerent, quod instante solum Antichristi adventu, nondum proximo, futurum erat. Haec quidem Cyrillo secundum doctrinam a se olim in catechesibus expositam et cogitanda et dicenda erant. Verum Cyrilli dictum paulo aliter refert Socrates H. E. III. c. 20, qui ex Ruffino hausisse et commutasse videtur. Ait Cyrillum multis adstantibus palam eo tempore praedixisse, futurum brevi ut in templo lapis super lapidem non maneret, sed salvatoris oraculum penitus compleretur [1]). Quod quidem Cyrillus suarum catecheseon doctrinam sequens dicere non potuit, nisi proximum supponendo mundi finem et Antichristi adventum. Nisi, cum videret aequata solo exstantia omnia veteris structurae aedificia, et fundamentorum ipsorum maximam partem evulsam, suam illam correxerit, quam revera falsam comprobavit eventus sententiam, oraculum Christi de templo nonnisi in mundi fine et sub Antichristi tempora penitus complendum. Judaicae religionis usum nunquam instaurandum certo affirmare poterat, ex innumeris tum veteris, tum novae legis vaticiniis, quibus aeterna antiqui foederis abrogatio et commutatio et ad finem usque mundi duratura Judaici populi sine sacerdotio sacrificioque dispersio portendebatur. Quo fit, ut neque in millenario Christi regno assertam ab Apollinaristis templi et veterum sacrificiorum instaurationem, aequo animo Patres audire potuerint.

63. Cyrilli vaticinium non fefellit eventus. Nam ***subsequenti nocte quae ad incipiendum opus jam sola restabat, terrae motus ingens oboritur, et non solum fundamentorum saxa longe lateque jactantur, verum etiam totius loci paene aedificia complanantur. Porticus quoque publicae, in quibus Judaeorum multitudo***, *quae operi videbatur insistere, commanebat, ad*

1. Socrat. l. c. *Τότε δὴ Κύριλλος ὁ τῶν Ἱεροσολυμῶν ἐπίσκοπος τὸ τοῦ προφήτου Δανιὴλ κατὰ νοῦν ἐλάμβανεν, ὅπερ καὶ ὁ Χριστὸς ἐν τοῖς ἁγίοις εὐαγγελίοις ἐπεσφραγίσατο· πολλοῖς τε προέλεγεν, ὡς ἄρα νῦν ἥκει ὁ καιρὸς, ὅτε λίθος ἐπὶ λίθον οὐκ ἂν μένοι εἰς τὸν ναὸν, ἀλλὰ τὸ τοῦ σωτῆρος λόγιον πληρωθήσεται.*

Digitized by Google

solum deductae, omnes Judaeos qui reperti sunt oppressere. (Ruffin. H. E. I. 38). Postquam motus terrae conquievit, qui supererant Judaei, cum Imperatoris mandatis, quibus parere nefas erat pressi, tum complaciti operis perficiendi desiderio stimulati, rursus instare operi. Ac dum denudare fundamenta et aedificare apparant, *metuendi flammarum globi, prope fundamenta,* (vel ex fundamentis ipsis secundum Chrysostomum, Theodoretum, ac Sozomenum) *crebris assultibus erumpentes, fecere locum exustis aliquoties operantibus inaccessum; adeo ut plurimis fodientium consumptis, caeteri fuga salutem comparare coacti sint.* (Ammian. Marc. XXIII. 1). Iidem ignes lapides etiam loci illius combussere, uti ait Chrysostomus, quos nimirum terrae quassus nocte non excusserat. Qui tum fugere ad propinquam quandam ecclesiam perrexerunt partim orationis causa, partim ut in ejusmodi rebus accidere solet, eo quod offerebatur ad periculi propulsationem utentes. Quid iis factum, referre pergit Nazianzenus: Sunt, inquit, qui eos ne a templo quidem admissos fuisse commemorant; sed cum ad apertas fores accessissent repente easdem clausas pessuloque obductas offendisse potentia quadam invisibili [1]). Hoc autem uno jam ore omnes referunt ac pro certo habent, quod eos summa vi atque contentione ingressum sibi aperire conantes, ignis e templo occurrens inhibuit: eosque partim exussit et absumpsit, partim praecipuis corporis partibus truncatos, vivam columnam divinae adversum peccatores comminationis et motionis reliquit. Nec ibi ultrix flamma constitit. Nam in parte alia, cum ad requirendos eos, quos noctu porticuum oppresserat ruina, prima luce concurrerent Judaei; ex aede quadam et camera inferiori inter porticus dejectas aditum habente, in qua ferramenta aliaque operi necessaria recondebantur, subito globus quidam ignis emicuit, qui per medium plateae decurrens, adustis exanimatisque qui aderant Judaeis, ultro citroque ferebatur. Quod quidem iterum, saepiusque et frequentissime per totam illam diem continuatum. Socrates (H. E. III. 17) aliud prodigium ignis e coelo delapsi narrat: qui, cum frequens convenisset ad spectanda tot monstra Judaeorum multitudo, iis praesentibus omnia opificum instrumenta consumsit, malleos, scalpra, secures, ascias etc. quo in incendio totus dies insumtus est. Neque hic divinae irae demonstratio conquievit, cum tot prodigiis necdum rebellis populi pertinacia frangeretur. Eadem enim et proxime insequenti nocte, lux in coelo stetit crucem in orbem describens,

1. Greg. Nyss. orat. v. 4. Ed. Maur. Par. 1778. p. 145.

Digitized by Google

quae victoriae adversus impios a Christo reportatae trophaeum signabat. Ea crux (Theophan. Chronogr. p. 44) a Golgatha ad montem usque Olivarum protensa, multo splendidior ea, quae sub Constantio visa fuerat, apparuit. Praeterea in omnibus Judaeorum vestibus inustae divinitus ac consignatae cruces, atro colore suffusae, quae nullis lotionibus aboleri potuerunt, tantaeque tenacitatis fuere, ut Nazianzenus miraculi testes et conscios postea contestaretur, uti proferrent vestes suas illas tum crucibus signatas; non uno quidem in loco notatas, sed iis signis repletas [1]). Addit autem Nazianzenus, simul ac quispiam sive nostrorum sive exterorum haec narrabat aut narrantes audiebat, statim hoc miraculum in se ipso vel in vicino suo perspexisse: adeo ut vel ipse sese stellatum notisque distinctum, vel illum ita in vestimentis notatum intueretur; ut omnem textorii artificii elegantiam ac summa cura elaboratam picturam notae illae admirabili varietate superarent [2]). Quod quidem monstrum non Hierosolymis solum, sed Antiochiae reliquisque in urbibus evenisse refert; nec in solis sive Judaeorum sive christianorum vestibus, verum etiam in altarium mappis, libris, caeterisque hujusmodi ecclesiae ornamentis.

64. His omnibus prodigiis deterriti cum Judaei, tum Julianus ipse opus inceptum dimittere coacti sunt. Multos Judaeorum et Paganorum eo tempore veritate agnita ad Christianam religionem accessisse in confesso est. Nazianzenus (l. c. p. 150) ait omnes ferme quasi ex signo uno atque una voce Christianorum Deum invocasse, eumque multis laudibus ac precibus placare studuisse. Plurimos etiam non in longius rem extrahentes, sed eodem ipso tempore quo haec acciderunt, ad sacerdotes nostros properavisse; adhibitisque multis precibus in Ecclesiam admissos, sublimioribus mysteriis imbutos, sacroque baptismate purificatos esse. In ea re dubio procul emicuit Cyrilli nostri charitas et pia sollicitudo; ut cum nulla res ad gloriam Christi illustrior, ita nulla ad commendandam Cyrilli in divinis oraculis fidem, atque in amplificanda Dei ecclesia sedulitatem honorificentior contingere potuerit. Multos tamen extitisse Judaeos qui increduli et obstinati manserint, testatur Chrysostomus orat. LXV. (opp. v. p. 510. M.). Alii, ut refert Ru-

1. Theodoret. H. E. III. 20. *καὶ αὐτά τε τῶν Ἰουδαίων ἐσθήματα σταυρῶν ἐπεπλήρωτο οὐκ ἔτι μέντοι φωτοειδῶν, ἀλλ' ἐκ μελαίνης κατεσκευασμένων χροίας.* Cf. Chrysost. hom. XLV. in Actt. App. c. 3. (opp. IX. 312. M.) Niceph. H. E. X. 33. Oros. VII. 30.

2. Greg. Nyss. l. c. p. 151.

Digitized by Google

finus H. E. I. 39, qui ignem illum ex aede inferiori per medium plateae discurrentem et obvios quosque adurentem viderunt, pavore ingenti et trepidatione deterriti, solum verum Deum Jesum Christum confiteri cogebantur inviti. Sed, ut addit Socrates, voluntati ejus non idcirco gesserunt morem, sed opinione Judaismi mentibus antecepta omnino tenebantur adstricti. Eventus ille tanti ad gloriam Christi et religionis ejus veritatem momenti, per se incredibilis, tum multis ac diversi generis testibus confirmatur; ut si fidem detrectare quis velit, nihil ille certi habere possit in historia. E christianis testimonium ferunt sancti, quorum fidem ac perspicacitatem accusare sceleris est. Factum eodem, quo contigit, vel sequenti anno referebat Gregorius Nazianzenus, eorum qui conscii et testes fuerant fidem appellans. Chrysostomus, qui non in uno sed in pluribus operum suorum locis eandem historiam regerit, rem ante annos viginti contigisse refert; nec senibus solum sed et maxime juvenibus notam et manifestam ait: ac nudata in testimonium fundamenta appellat. *Hujus,* inquit, *rei nos omnes testes sumus.* Ambrosius idem factum refert Epist. XL. c. 12, scripta anno 388; his accedunt Ruffinus in Hierosolymitanis locis diu versatus. Theodoretus qui vixit non procul in Syria: Socrates, qui haec omnium fama celebrata fuisse, et ad aures Juliani pervenisse memorat: Sozomenus, qui suo tempore fuisse ait, qui hoc ab ipsis spectatoribus audivissent, nec alia quaeri oportere testimonia, praeter ipsa rudera et imperfecti operis vestigia: ex Arianis Philostorgius H. E. VII. 9, 14; tandem ex paganis Ammianus Marcellinus lib. XXIII. c. 1. Cum vero idem Ammianus eventum illud ad eum annum commemoret, quo Julianus tertium consul fuit cum Sallustio; anno 363 illud consignari necesse est. Cyrillo martyrii gratiam eripuit mors ejusdem Imperatoris paulo post subsecuta. Praeceperat enim, si Orosio referenti (H. E. VII. c. 30) fides, amphitheatrum Hierosolymis exstrui, in quo reversus a Parthis, episcopos, monachos, omnesque ejus loci sanctos bestiis etiam arte quadam saevioribus factis objiceret, spectaretque laniandos. Sed immania illa consilia antevertit Deus, Juliano divina clementia vigesima sexta Junii ejusdem anni, e vivis sublato.

Digitized by Google

CAPUT XII.

CYRILLI GESTA PRIMIS VALENTIS TEMPORIBUS.

65. Dulce et jucundum Ecclesiae, sed diuturnum non fuit Joviani, qui Juliano successit, imperium. Is reconciliata Ecclesiis pace, revocatoque Athanasio ac rejectis Arianorum adversus eum supplicationibus, libertate Nicaenae fidei professoribus reddita, cujus sese sectatorem denuntiabat, omnia in statum optimum reparare satagebat. Nihil de Cyrillo ab historicis illo tempore proditum. Nulla ejus mentio in supplici libello a Basilio Ancyrano, Silvano Tarsensi et quinque aliis a conc. CP. dejectis, et eadem qua Cyrillus in causa versantibus, imperatori oblato; quo rogabant, ut et Seleuciensis concilii decreta manerent, et quae eis contraria facta erant abrogarentur, et Anomaeis pulsis, ipsi in ecclesias ab eis invasas, eorum loco inducerentur. De eo etiam siletur in concilio Antiocheno an. 363, in quo, ducibus Meletio et Eusebio Samosatensi, praesules amplius XXV. et ipse etiam Acacius cum Eutychio Eleutheropolitano, aliisque ejusdem provinciae factioni suae conjunctis episcopis, Nicaenam fidem approbarunt, et vocem ***consubstantialis***, eo quod vox illa quae nonnullis peregrina videbatur, a Patribus vera errorique non obnoxia interpretatione donata esset: ut significaretur Filium ex substantia Patris genitum, eidemque secundum substantiam similem esse, remoto omnis carnalis generationis vitio [1]). Cyrillus Hierosolymis agebat pacifice, refertque Socrates H. E. IV. 1. ipsum initio Valentis imperii hoc est an. 364 Ecclesiam Hierosolymitanam tenuisse [2]).

66. VALENS, sive antequam ad imperium perveniret, haeresi jam Ariana contaminatus et ab Eudoxio baptizatus esset, quae Socratis existimatio est (H. E. IV. 1); sive postea tantum, ut refert Theodoretus H. E. IV. 12, ab Albia Dominica uxore corruptus et

1. Conc. VIII. Antiochenum habitum mense Octobris ineunte 363, quum e Perside Jovianus imperator reliquias exercitus Juliani reducens Antiochiae paullisper moraretur. Vd. Ammian. Marcell. XXV. 10. Socrat. H. E. III. 25. Sozomen. VI. 4. Cf. Pagi critt. ad. ann. 363. n. VIII. Tillemont. mém. VIII. 221. sqq.

2. Socr. l. c. *τῶν δὲ περὶ τὰ Ἱεροσόλυμα Κύριλλος αὖθις ἐκράτει.* Jovianus Dadastanae (Amm. Marc. l. n.) 17. Febr. 364 mortuus est, cui post X. dierum interregnum successit Valentinianus Imp. VALENS vero V. Cal. April. ejusdem anni consors regni factus, (Vd. Gibbon. hist. II. 25. p. 483. Godefroy dissert. ad Philostorg. VIII. 8. p. 334) Orientis provincias administrandas suscepit.

Digitized by Google

ad Arianas partes translatus sit, atque ab Eudoxio baptizatus (Hieronym. in chronico anno Christi 367); ab ipsis tamen imperii primordiis Arianis commodior, catholicisque iniquior fuit. Sed post reportatam e Procopio tyranno victoriam anno 366, maximeque post susceptum anno 367 ab Eudoxio baptismum, gravissime in Asia primum, deinde Palaestina, post et in aliis imperii partibus Ecclesiam afflixit. Nihil ad Cyrillum attinet LAMPSACENSE Semi-Arianorum seu Macedonianorum concilium, quamvis a conjunctis ante in eadem cum ipso causa episcopis celebratum. Hi an. 365 Valentis permissu Lampsacum convenientes, praemissa duorum mensium deliberatione, statuere, acta concilii CP. opera ac studio Acacii et Eudoxii sancita abroganda esse: explodendam fidei formulam Ariminensem, standum in voce *similis substantiae*, ad servandam personarum distinctionem necessaria: tenendam in omnibus Ecclesiis professionem Antiochenam in concilio Seleuciensi confirmatam. Decreverunt praeterea, ut ejecti per nefas ab Anomaeis episcopi ecclesias suas reciperent; ac si quis adversus aliquem ex illis episcopis accusationem proponendam haberet, ut ea lis coram episcopis provinciae et finitimis, aequa lege ac pari accusatoris et accusati periculo dirimeretur. Eudoxium deinde et socios in jus scitavere, poenitentiae locum eis offerentes. Qui cum non comparuissent, adversus Acacium et Eudoxium tamquam jure exauctoratos tulere sententiam [1]). Nulla Cyrilli pars in his decretis fuisse videtur. Quoniam tamen dubitabile est, num aliquid ad illum ex hujus concilii consectariis pertineat, haec nos oportuit breviter attingere.

67. Acacio Caesariensi haud dudum post Lampsacense concilium vita functo an. 365 exeunte vel 366, Cyrillus uti primarius ac nobilissimus provinciae episcopus ejus ecclesiae curam suscipiens, ei sedi PHILUMENUM quendam imposuit. Quo vel sponte se ob turbas abdicante vel per contrariam factionem sublato, Eutychius Eleutheropolitanus, quem continuas cum Cyrillo exercuisse inimicitias legimus, aut ipsius mortui factio, CYRILLUM quendam seniorem ei ecclesiae praefecit. Non tulit injuriam Cyrillus; sed GELASIUM sororis suae filium, virum omnibus virtutum et doctrinae ornamentis insignem, pulso cognomine, episcopum constituit. Is diu sedem non tenuit. Nam quo tempore Cyrillus ipse Valentis per-

1. De Synodo Lampsacena cf. Socr. H. E. IV. 4. Sozom. VI. 7. Constant. epp. Rom. Pontific. p. 454. Pagi critt. ad ann. 364. n. V. 365. n. IV.

Digitized by Google

secutione exulavit anno ut putamus 376, Ariani rerum domini, depulso Gelasio, EUZOIUM e suo grege in Caesariensi sede collocarunt; qui toto deinde Valentis imperio ecclesiam nullo turbante rexit: corruptamque Origenis et Pamphili bibliothecam multo labore in membranis instaurare conatus est; ac varios multiplicesque tractatus, quos nosse perfacile erat, edidit [1]). Sed ad extremum sub Theodosio principe pulsus est; Gelasiusque in sua sede restitutus, quam ad mortem usque circa an. 395 retinuit.

68. Contigit hoc anno LX. paene episcoporum delegatio Romam, et per legatos suos conjunctio cum Romano pontifice Liberio: quos inter cum unus Cyrillus computetur, quem multi eundem cum nostro existimant, aliasque eorum principes ejusdem olim causae societate conjuncti cum Hierosolymitano Cyrillo fuerint; hujus rei historiam praeterire hoc loco non possumus, indagaturi postea aliusne a nostro an idem fuerit Cyrillus ille, cujus nomen inter episcopos, ad quos datae sunt Liberii litterae, reperitur. Dum Valens bello adversus Procopium detinetur, Macedoniani qui anno superiore Lampsaci concilium celebrarant, nihil sibi magnopere timendum existimabant. Verum sublata an. 366, 28. Maji Procopii tyrannide, metuentes, ne Eudoxius imperatorem et familiares suis partibus conciliaret, suisque adversarios calumniis premeret; conatus ejus praevertere et acta concilii Lampsaceni Augusto significare statuerunt; ipsique e Thracia revertenti apud Heracleam obviam fiunt. Sed imperatorem et aulicos offenderunt jam artibus Eudoxii occupatos. Illos enim primum hortatus, ne ab Eudoxio disjungerentur: cum illi repugnarent et fraudem in concilio CP. factam, eversaque ibi Seleuciensis concilii decreta objicerent Eudoxio; inflammatus iracundia jussit in exilium ire, eorumque ecclesias aliis tradi. Concilio deinde Arianorum Nicomediam indicto, praesens ipse, metu exsilii et bonorum confiscationis, invitum et renitentem Eleusium coegit eorum dogmatibus assentiri. Qui poenitens facti Cyzicum reversus propriam culpam fassus est, et abire volens plebis suae charitate et amore retentus. Macedoniani vero reliqui impendentium malorum metu, de civitatibus suis alter ad alterum legatos mittere, significareque necessario confugiendum, cum ad Valentinianum imperatoris fratrem, tum ad Liberium Romanum pontificem: quorum fidem potius amplectendam, quam conjungendam, uti volebat imperator, cum Eudoxio communionem. Quoniam vero non licebat ipsis in unum convenire, diversis conventibus Smyrnae, in Pisidia,

1. Ita Hieronym. Scriptt. c. 113.

Digitized by Google

Pamphilia et Lycia celebratis, tres in Occidentem legatos mittunt; Eustathium Sebastenum, Silvanum Tarsensem, ac Theophilum Castabalensem: quibus in mandatis datum, ne cum Liberio de fide contenderent; sed cum Romana ecclesia communionem ineuntes, fidem consubstantialitatis assensu suo comprobarent. His litteras dedere tum ad Valentinianum imperatorem, quem in Galliis bello contra Sauromatas occupatum legati adire non potuerunt, tum ad Liberium Romanum pontificem, reliquosque Occidentis episcopos, utpote qui fidem sinceram et firmam ab apostolis tenerent, et prae caeteris religioni prospicere tenerentur: orantes ut legatis suis viribus omnibus praesto essent; cum ipsis quid factu optimum esset consultarent, ut status Ecclesiae in melius restitueretur. Ii qui litteras illas scripserunt, sunt dubio procul quinquaginta novem illi episcopi, quibus per litteras suas respondet Liberius, omnium nominibus in inscriptione praefixis. Paucorum nota sunt et nomina et sedes. CYRILLUS secundo loco recensetur, sitne noster an alius, mox indagabitur [1]).

69. Legati tres Romam appulsi litteras suas Pontifici obtulere. Ille primum respuere, quasi oblatas ab Arianae partis hominibus, qui Nicaenam fidem abrogassent. Qui cum agnita veritate resipuisse se dicerent, Anomaeorum haeresim jam pridem rejecisse, et similem quoad omnia Patri Filium confessos, quod nihil a consubstantiali discreparet: jussit eos scripto suam fidem ac sententiam profiteri. Illi dato ad Liberium libello declarant, se ab diversis episcoporum conventibus deputatos, tam suo quam delegantium nomine Nicaenam fidem, in qua verbum ***consubstantiale*** sancte et pie adversus Arianam haeresim positum sit, et tenuisse, et tenere ad finem usque servaturos. Damnant etiam Arium et doctrinam ejus cum discipulis et sectatoribus, haeresesque omnes Sabelli, Patripassianorum, Marcionistarum, Photinianorum, Marcellinianorum, Pauli Samosatensis; anathemate feriunt doctrinam omnem Nicaeno concilio adversantem; imprimis Ariminensem formulam, cui ex Nice Thraciae adportatae Constantinopoli subscripsissent, dolis et perjurio subducti. Tum subjecta ex integro Nicaeni concilii fide, hanc in extrema epistola clausulam adjiciunt: quodsi quis in posterum adversus ipsos, aut eos a quibus sunt delegati, crimen aliquod intendere voluerit, cum pontificis litteris, ad quoscunque probaverit pontifex orthodoxos episcopos, veniat, et ipsis judicibus secum

1. Cf. Constant. epp. Rom. Pontiff. l. c. Socrat. H. E. IV. 6. 11. Sozomen. IV. 6. sq.

Digitized by Google

disceptet; et quodcunque probatum fuerit crimen, in authorem vindicetur. Hac sponsione obstrictos Liberius in communionem recepit, datisque tum suo, tum Italiae et Occidentis episcoporum nomine ad delegantes praesules, omnesque Orientis orthodoxos episcopos litteris dimisit. In iis gratulatur Orientis episcopis, quod tum ex eorum litteris ad se perlatis, tum ex trium legatorum professione intellexerit eos et secum et cum aliis Occidentis episcopis in eadem fide consentire; monitosque cupit, eos omnes episcopos, qui Arimini dolo et injuriis ad subscribendum fuerant compulsi, revocata jam sententia formulam illam impiam anathemate damnasse, et Nicaenae fidei, magno Arianae doctrinae odio atque horrore, subscripsisse. Acta haec Romae ante 24. Septembris, quo die Liberius obiit, GRATIANO ET DAGLAIFO Coss. hoc est an. 366. Revertentes legati in Siciliam proficiscuntur: ubi concilio provinciae convocato ac fide Nicaeni concilii confirmata, litteras ab Orientis episcopis ejusdem cum Liberianis tenoris accepere. Non in Siciliam solum, sed in alias etiam Occidentis partes, eos vel simul, vel separatim alium in aliam partem, contendisse credibile est; cum ad TYANENSE concilium attulerint cum Liberii et Siciliae episcoporum litteris, alias Italiae, Africae et Galliae praesulum litteras [1]). Tyanense illud concilium anno 367 sequente, verno tempore celebratum est. In quo recepti ad communionem legati, dataeque ad omnes ecclesias litterae ut eos in communionem admitterent, rogato etiam hujus rei et suffragiorum concordiae in scriptis testimonio. Tarsum quoque concilium indixerunt ad certum diem, ut pax Ecclesiae et concordia communi consensu stabiliretur. Concilium illud Tarsense impeditum est, cum ab imperatore per Eudoxium adversus catholicos incenso, tum a pertinacioribus quibusdam Macedonianis episcopis, qui ANTIOCHIAE in Caria ad triginta quatuor congregati ***consubstantialis*** vocabulum nunquam admittere voluerunt, et in Antiocheno symbolo Seleuciae confirmato adquiescere se professi sunt [2]). Gravior deinde Valentis persecutio subsecuta est. Is Asiaticorum episcoporum ad Liberium delegationis finis. Nunc inquirendum sitne Cyrillus noster qui in Liberii litteris secundus appellatur.

70. Eum esse mihi omnino persuadere nequeo, plurimis de causis. Primo enim, quid haec Romana delegatio ad Cyrillum, qui

1. Sozomen. VI. 12. De Concilio SICILIENSI (367) vd. Socrat. IV. 12. Tyanensis synodi mentionem facit S. Basil. ep. CCXXVI. (al. LXXIII.). Falso Card. Baronius s. a. idem concilium ad 365 cum Lampsaceno adscripserat.

2. Cf. Sozom. l. c. Niceph. H. E. IX. 11.

Digitized by Google

Hierosolymis pacifice agehat; quemque nihil contigerat metus ille, qui delegantes impulit, ut in Occidente patrocinium quaererent. Metuebant sibi a concilio Lampsaceno, in quo male mulctaverant Eudoxium, quem ne injurias suas ulcisceretur, una Procopiani belli ratio remorata erat. (Socr. H. E. IV. 3). Denuntiaverat eis imperator, ut se cum Eudoxio conjungerent (Sozom. VI. 7 c. 7), quod malum ut averterent, Romae et apud Valentinianum quaerendum praesidium censuere. Nihil Cyrillo commune in illa Eudoxii offensione, nihil in illis Augusti de conjungenda cum ipso societate mandatis. Secundo, omnes illi episcopi ad eam Romani imperii partem pertinebant, quam nos Asiam minorem nunc solemus dicere. Quorum sedes et nomina novimus, sunt ex Thracia, Lycia, Cilicia, Armenia, Cappadocia, Isauria. Eorum conventus teste Socrate (H. E. IV. 10), unde ad Liberium litteras dedere, Smyrnae, in Pisidia, Isauria, Pamphilia, Lycia, celebrati. Haec distant maxime a Palaestina; nec eo occurrere videtur potuisse Cyrillus, cum raptim et festinanter coacta sunt haec concilia. Nam ita celeriter transacta res est, ut mirum sit, tam multis rebus satis temporis suppeditasse. Romam pervenit legatio non serius Septembris mensis initiis: nec decreta est nisi aliquanto tempore post mortem Procopii, quae extremis Maii diebus contigerat. Nam Procopio in Phrygia debellato et occiso, Valens fratrem Romam proficiscentem aliquot dierum viam comitatus est. Inde ei revertenti, Heracleae obviam fiunt Lampsaceni concilii legati; quibus male habitis consultant inter se episcopi, legatis in urbes alter ad alterum missis, de quaerendo in Occidente subsidio. Tum in privatis conventibus quos in locis maxime dissitis celebrant, de mittenda in Occidentem legatione statuunt. Non potuere in his conventibus nisi finitimi episcopi interesse; nec dissitos episcopos exspectandi tempus fuit, ut Cyrillus e Palaestina in Ciliciam et Isauriam adventaret. Tertio, ne eo Cyrillus adiret, prohibebant occupationes in Palaestina ei ex Acacii morte natae. Nam hoc anno duos Caesareae creavit episcopos, Philumenum, eoque statim expulso, Gelasium. Quarto, illi omnes episcopi Nicaenam fidem abrogaverant, quorum litteras ea ratione primo recipere detrectabat Liberius. Cui responderunt legati eos agnita veritate resipuisse. Per illam Nicaeni symboli abrogationem intelligebat Liberius subscriptionem confessionis Ariminensis, quam in sua ad eos epistola subscriptam ab eis fraude et perjurio deceptis ait. Atqui Cyrillum nullibi legimus huic formulae subscripsisse; secutumque ejus exilium, antequam ea per provincias deferretur, eum videtur ab hac subscriptione liberasse. Quamquam

Digitized by Google

fateor verba Liberii ita urgenda non esse, ut nemo eorum ad quos scribit a subscriptione illa liber fuerit; eademque ratione qua Cyrillum, quosdam in concilio CP. absentes depositos, qui in litteris tamen Liberii comprehenduntur, subscriptionis hujus immunes agnosci posse, ut Neonam Seleuciensem. Quinto, ex gestis concilii Tyanensis colligitur, episcopos, de quibus agimus, alienos fuisse a communione eorum praesulum, qui sub Joviano una cum Meletio consubstantialitatem receperant. Legatos enim eorum atque ipsos ad communionem admisere, utque idem in omnibus ecclesiis fieret per litteras admonuere. Atqui Cyrillus jam ante Antiochenum sub Joviano concilium in Meletii et communionem et familiaritatem admissus erat, ut vidimus Cap. XI. n. 59. His omnibus argumentis adducor, ut alium prorsus a nostro Cyrillum in Liberii litteris commemorari existimem. Quis ille sit, conjicere possumus, non affirmare; neque enim Cyrillos omnes qui id aetatis fuerunt, novimus. Facile crederem illum esse Cyrillum in Armenia episcopum, de quo Basilius epistolis CXX. et CXXI., si constaret eum fuisse ante haec tempora ordinatum.

CAPUT XIII.

CYRILLUS SUB VALENTE TERTIUM SEDE DEJECTUS EXULAT. QUIS EO EXULE PALAESTINAE ET IN PRIMIS HIEROSOLYMITANAE ECCLESIAE STATUS.

71. Certum est Cyrillum sub Valente exilio mulctatum ecclesiam tertio amisisse. Epiphanius qui anno 375 scribebat, recenset episcopos, qui eo depulso ecclesiam ejus tenuissent; et hoc tempore ab Hilariono occupatam testatur. Hieronymus et Sozomenus, Cyrillum post Valentis mortem, Theodosio principe, ecclesiam suam recuperasse tradunt. Amiserat igitur sub Valente; quo autem Valentis anno, non satis constat. Sed cum diuturnum fuerit ejus exilium, non uno, sed pluribus interim ejus sedis invasoribus in historia memoratis; expulsionem ejus non ad aliud possumus magis opportunum tempus revocare, quam ad annum 367, quo Valens ab Eudoxio baptizatus, singulis cujusque provinciae praefectis mandatum dedit, ut abdicati Constantii temporibus episcopi, qui sub Juliano fuissent in sacerdotia sua restituti, ecclesiis expellerentur. Quo quidem mandato Athanasius abiit Alexandria, multique alii catholici episcopi

Digitized by Google

suis civitatibus ejecti [1]). In his Cyrillum nostrum numerare licet. Ejus sedem toto illo tempore tenuere secundum Socratem, Sozomenum et Nicephorum, HERACLIUS et HILARIUS, qui idem est cum Helladio ab authore catalogi Coisliniani post Heraclium nominato: secundum Epiphanium, CYRILLUS alter a nostro et HILARIONUS idem cum Hilario. Hieronymus post restitutum secundo Cyrillum, unum Hilarium qui ei successerit refert. Quo autem migraverit Cyrillus, altum in historia silentium; sed eum loca exilii varia commutasse colligi potest ex concilii CP. verbis, in quo patres dum Cyrillum laudant, ajunt, eum plurima variis in locis contra Arianos certamina subiisse: quorum omnium certaminum causas et modos tacuit historia.

72. Quam luctuosa absente Cyrillo Palaestinae et Hierosolymitanae ecclesiae facies fuerit, non tacuerunt scriptores. In eam enim influxerunt et Ariani et Apollinaristae et Pneumatomachi, et omnis generis haeretici: eamque labem domesticae turbae consecutae sunt. Gregorius Nyssenus Palaestinam numerat inter provincias, quae haereticam vastationem et grassationem expertae sunt, pulsis ecclesiarum praesidibus propter fidei defensionem insignibus. Caesareae pulso Gelasio, quem Cyrillus ei ecclesiae praefecerat, substitutus ex Arianorum grege Euzoius [2]). Erant quoque alii ex eadem factione episcopi, ut Gemellinus, Philippus, Scythopolitanus Patrophili successor, et Anastasius Philippi aliique. *Οἵ τινες*, ait Epiphanius (haer. LXXIII. 37), *οὐκ ἐν κρυφῇ, ἀλλὰ μετὰ παῤῥησίας ὡς ἀπειραγαθήσαντες οὐ μόνον τὰ Ἀρείου διδάσκουσιν, ἀλλ' ὑπερμαχοῦσι τῶν αὐτῶν αἱρήσεως καὶ τοὺς τὴν ἀλήθειαν διδάσκοντας διώκουσιν, οὐκ ἔτι λόγοις βουλόμενοι ἀνατρέπειν, ἀλλὰ καὶ ἐχθρίαις καὶ πολέμοις καὶ μαχαίραις παραδίδοντες τοὺς ὀρθῶς πιστεύοντας· λύμην γὰρ οὐ μικρὰ πόλει καὶ χώρᾳ εἰργάσαντο, ἀλλὰ πολλαῖς.* Haec ille circa an. 375; addit n. 38, eos publice praedicare non dubitasse: *κτιστὸν μὲν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, κτιστὸν δὲ καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα καὶ ἀλλότριον παντάπασιν τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας.* Idem n. 24 de illis ait: *νῦν δὲ μετὰ τὴν ἐκείνων τελευτὴν, ὅτε εἰς πλάτος ἐλήλακεν ἡ αὐτῶν κακοδοξία καὶ μετὰ παῤῥησίας τυγχάνουσι διὰ τὴν τῆς σαρκὸς δεξιὰν καὶ μηκέτι ἐμποδιζόμενοι κηρύττουσι σαφῶς τὸ αὐτῶν ἐπιχείρημα. Οὐκέτι γὰρ οὔτε αἰδοῖ τινι κατεχόμενοι, οὔτε ἐνδαλλόμενοι ἀπό*

1. Cf. Tillémont. mém. v. 474 sqq. Gibbon. history l. c. cap. xxv. p. 505. Moehler. Athanasius II. p. 247.

2. Cf. Greg. Nazianz. orat. XLIII. (opp. p. 795. M.)

Digitized by Google

τινος προστάγματος, εἰς τὸ μή τινα δοκεῖν κατὰ καινοῦ φέρεσθαι. Apollinaria etiam haeresis in eadem provincia grassabatur. Cum enim post mortem Athanasii episcopi Aegyptii nonnulli in Palaestinam relegati essent, S. Basilius Epist. CCLXV. (al. 293) in litteris quas ad eos dedit, divinam providentiam laudat, quod in eam provinciam ad comprimendam Apollinarianorum haeresim destinati videantur.

73. Mala haec omnia sese in desertam a legitimo catholicoque episcopo Hierosolymitanam ecclesiam propensius effuderunt. Cumque locus magna confluentium ex omnibus partibus Christianorum frequentia celebraretur, eo facilius sub episcopis Arianis haereticorum et cujusvis generis pestium patebat accessui. Dominabatur praesertim haeresis Ariana imperatoris authoritate adjuta sub Hilariono, quem narrat Epiphanius (haeres. LXVI. num. 20), Arianae communionis accusatum fuisse. Nulla communione jungebatur cum exulibus propter fidem Aegyptiis Diocaesareae versantibus. Johannem enim Cyrilli successorem, qui tum juvenis jam in clerum fuisse adscriptus videtur, his verbis castigat HIERONYMUS Epist. XXXVIII (al. 61): *Eo tempore quo totum Orientem, excepto papa Athanasio atque Paulino, Arianorum et Eunomianorum haeresis possidebat, quando tu Occidentalibus et in medio exitio confessoribus non communicabas; ille* (Epiphanium intelligit) *vel presbyter monasterii ab Eutychio audiebatur, vel postea episcopus Cyri a Valente non tangebatur.* Sed quo tempore Epiphanius episcopus factus est, anno nimirum 367, vix Johannes decennis aut duodennis erat. Quam ob rem haec Hierosolymitanae ecclesiae ab Occidentis communione separatio, non potest ad ea tempora extendi, cum Epiphanius adhuc monasterii presbyter esset, et ecclesiae clavum teneret Cyrillus. Idem Hieronymus inferius in eadem epistola, sciscitari non vult, utrum Johannes persecutionis Valentis tempore crederet, quod postea profitebatur: *SS. Trinitatem ejusdem substantiae et coaeternam ejusdem gloriae et divinitatis esse;* num amaret eos, qui talia praedicaverunt; cum quibus esset quando ista dicentes exilia sustinebant; sed ipsi objicit, quod Theone presbytero Spiritum Sanctum Deum in ecclesia praedicante, clauserit aures forasque cum suis concitus fugerit, ne tantum audiret piaculum [1]). Ex quo tamen colligimus non adeo deditam Arianis ecclesiam fuisse, quin sane orthodoxae doctrinae a Cyrillo traditae generosos haberet professores; sed erant in eadem ecclesia, Pneumatomachi, quos ab

1. Cf. S. Hieronym. ep. XXXVIII. ad Pammach. (opp. IV. 310).

Digitized by Google

Ecclesiae communione extorres, post Cyrilli reversionem ab exilio, Melania curis et sollicitudinibus suis Ecclesiae reconciliavit, ut cap. seq. dicemus. Apollinarianae quoque haeresis contagio eadem laborabat Ecclesia, unde turbae inter fideles maximae excitatae. De iis post Cyrilli reditum maxime inflammatis eodem capite a nobis agetur; sed antequam revocaretur ab exilio disputationes circa incarnationem, ab Apollinaristis dubio procul exortae, solitarios monasterii in monte Olivarum aedificati turbaverant et sciderant. Palladius et Innocentius ex eodem monasterio Basilium rogarunt, ut pacis sequester esse vellet. Qui respondit Epist. CCLIX. (al. 134) an. 372, cupere se vehementer arbitrum pacis esse; sed hoc voto non succedente, dolorem quidem ex ea re capere, haud tamen propterea cuiquam inimicum esse posse, cum bonum pacis jam dudum amissum esset (*εἰδὼς ὅτι πάλαι ἀφ' ἡμῶν ἤρθη τὸ τῆς εἰρήνης καλόν*). Idem de iis turbis ad Epiphanium scripsit Epist. CCLVIII. (al. 335) an. 377, aitque: Epiphanium fratrum in monte Oliveti dissensionem moleste excepisse, ac pacem inter eos conciliari cupivisse; nec porro ignorasse quae a nonnullis male adinventa turbas ingenerassent. Subdit deinde, Palladium et Innocentium scripsisse sibi de addendis ad Nicaenam fidem, praeter articulum de Spiritu Sancto, capitibus aliquibus circa incarnationem, quae neque examinasset neque recepisset. In causa sine dubio erat eorum minime necessaria subtilitas. Cyrillo, qui pacis sequester ex officio esse debebat, absente, Basilius et Epiphanius fuerant in subsidium appellati. His omnibus malis accedebat catholicorum inter ipsos divortium, propter oppositas Paulini et Meletii factiones. Paulinum sequebantur Occidentales, quorum multi Hierosolymis monasticam vitam exercebant. Haec omnia Cyrillo, cum ab exilio revertit, multum negotii facessivere.

CAPUT XIV.

CYRILLUS AB EXILIO POST MORTEM VALENTIS REVERTITUR; ECCLESIAM OFFENDIT MAXIME DIVISAM.

74. Valente a Gothis prope Adrianopolim die 9. Aug. an. 378 superato [1]) et exusto, GRATIANUS Asia et residua Africae parte

1. Vd. Ammian. Marcell. XXXI. 13. Sozom. VI. 40. Oros. VII. 33.

Digitized by Google

imperio suo adjuncta, malis Ecclesiae a patruo illatis medicaturus praecepit, ut episcopi ab illo religionis causa in exilium ejecti restituerentur; ecclesiaeque illis redderentur qui Damasi communionem amplecterentur [1]). Vi legis hujus multi revera episcopi rediere. Unum ex illis Cyrillum fuisse, probat tum id quod affirmat Sozomenus, quo tempore Gratianus Theodosium consortem adscivit imperii, nimirum 19 Januarii an. 379, Arianos omnes Orientis ecclesias patriarchales videlicet, Hierosolymitana excepta, etiamnum tenuisse, tum quod Socrates ait H. E. v. c. 3, eodem tempore Cyrillum Hierosolymitanae ecclesiae praefuisse. Quodsi praefatus Sozomenus alibi dicat (H. E. IV. c. 30); Cyrillum *Theodosio demum imperante* ad ecclesiam suam revertisse, ita intelligendum est, quasi tempus omne, quod ab obitu Valentis exactum est, in Theodosii imperio computet, Hieronymus ait in catalogo c. 132. *Cyrillum saepe pulsum Ecclesia, et receptum, ad extremum sub Theodosio principe octo annis inconcussum episcopatum tenuisse.* Cum Cyrillus anno 386 et Martio quidem mense decesserit, nisi ab anno jam 378 reverterit, non possunt octo anni inconcussi episcopatus numerari: qui ne sic quidem pleni et integri obtinentur, sex fere mensium spatio decurtati [2]).

75. Perturbatam superiorum temporum confusione offendit ecclesiam, dum omnia haereticis licent, ac nullus est moderator [3]). Ex domesticis turbis et scissionibus vitium in mores influxit, qui tum Hierosolymis, ut infra videbimus, corruptissimi fuere. Turbas peperere Apollinaristae et Pneumatomachi; quibus accessere et Pauliniani et fervidi catholici, Cyrillum propter vetera cum Semi-Arianis foedera suspectantes. Hae turbae ecclesiis cognitae causa fuerunt, cur concilium quoddam eo tempore celebratum, cum decerneret, Gregorium Nyssenum ad reparandam Arabiae ecclesiam eo se cum publica authoritate conferre, simul statuerit, ut cum esset Arabia Hierosolymis contermina, Gregorius eam quoque urbem inviseret, cum ecclesiarum Hierosolymitanarum praesidibus consultaturus, quid remedii turbatis rebus adferri posset; nam ibi mediatore opus erat. Quodnam fuerit concilium illud, cum inter eruditos disputetur, facile adquiesco in Baronii sententia (quam sequitur Tillemontius nota 5. in Greg. Nyss. pag. 735), hic designari concilium Antiochenum anno 379, nono vel decimo post S. Basilii mortem mense, hoc est

1. Tillémont. hist. des Emper. T. v. p. 158. sq.

2. Sozom. VII. 2. Vd. Dom. Ceillier. hist. des Aut. Patr. VI. 482.

3. Greg. Naz. orat. XXXV. 3. XLII. 23. (opp. 630. 764.).

Digitized by Google

Septembri vel Octobri celebratum, teste Nysseno vit. S. Macrinae, (opp. I. pag. 187) [1]). Non ex Antiochia Arabiam et Hierosolymam extemplo se contulit Nyssenus, sed in patriam remeavit, Macrinae sororis funeri interfuturus, quae ajebat ipsi in extremis posita, eum ad auxilium et correctionem ab ecclesiis mitti et vocari. Sancta haec virgo sub finem anni 379 decessit, nec ante annum sequentem destinatum iter peragere potuit. Interim Melania et Ruffinus post Aegyptiorum confessorum revocationem ab exilio Hierosolymam appulsi, monasterium ibi exstruere: clerum ecclesiae donis plurimis et alimentis suppeditatis honoraverunt: reconciliandaeque paci studentes, cura, studio, persuasione perfeceruut, ut omnes haereticos Pneumatomachos, hoc est Spiritus Sancti divinitatis hostes, ad ecclesiam adducerent, (*πάντα αἱρετικὸν Πνευματόμαχον συμπείσαντες, εἰσήγαγον εἰς τὴν ἐκκλησίαν*). Haec PALLADIUS Lausiacae histor. cap. 118. Haeretici illi, ut vidimus, cap. superiori num. 73. in Ecclesia et fortassis in clero erant, dum abesset Cyrillus, ita, ut cum Johannes nostri postea successor, contrariam doctrinam in Ecclesia praedicari audiret a Theone presbytero, cum suae haeresis sociis aufugerit. Hilarionum Arianae communionis labe infamem verisimile est, mitiorem Ariana haeresim et ex ea natam non admodum dure insectatum esse. Quamobrem illam Pneumatomachorum ab Ecclesia separationem et excommunicationem possumus in Cyrillum optimo jure conferre; qui cum presbyter catecheses pronuntiaret, non semel adversus eos, qui Spiritum Sanctum a Trinitate separabant, strinxerat stylum. Pneumatomachorum porro conversionem ad hunc annum referimus; quoniam anno sequente Hierosolymam cum venisset Nyssenus, omnes in orthodoxa SS. Trinitatis fide concordes se reperisse testatur. (Epist. ad. Eustathiam l. c. pag. 657). Ne Pauliniani schismatis finem, ejusdem Melaniae curis perfectum, hoc quoque anno ponamus, obstant eae, quas idem Nyssenus postea offendit, turbae.

1. CONC. IX. ANTIOCHEN. a Pagio critt. s. a. ad 380 assignatur, cujus epistol. Synodicam ex Cod. Par. publici juris fecit COTELERIUS MONUM. Gr. III. pag. 99. Eidem Synodo V. D. CAVEUS Epistolam adscribit inter Basilianas XCII. (al. 69). —. S. Damasi Summi Pontificis litterae synodicae ad Paullinum Antioch., quibus assentiri sese testantur Patres Orientales in epist. cit., scriptae sunt, si Card. Baronio fidem habemus circa 373, post Conc. V. Roman. (Vales. in not. ad Theodor. V. 11. eandem in an. 382 rejicit; sed nullo jure). Cf. L. Holsten. Collect. Rom. p. 163. Coustant. epp. Rom. PP. I. 500. Labbéi Conc. II. p. 900.

Digitized by Google

76. Gregorius anni sequentis verno tempore iter ingressus, lustrata Arabia Hierosolymam pervenit. Turbarum authores sic incensos reperit, ut ipsius etiam Gregorii, qui pacis sequester venerat, communionem defugerent. *Τί,* inquit, *ἀδικοῦμεν καὶ ὑπὲρ τίνος μισούμεθα; καὶ τί βούλεται ἡ τῶν καινῶν θυσιαστηρίων ἀντεξαγωγή* [1]*; μὴ ἄλλον Ἰησοῦν καταγγέλλομεν κ. τ. λ.;* Nullum habebat Gregorius Hierosolymis altare, praeter illud, in quo catholicus episcopus loci sibi communione conjunctus sacrum faciebat; quodque omnibus unitatem Ecclesiae catholicae retinentibus commune erat. Hi ergo aliud contra Cyrillum, cui Gregorius communicabat, exstruebant altare; ut loquitur Gregorius l. c. 657: *σχίζοντες τὸν χιτῶνα τὸν ἄῤῥηκτον καὶ πρὸς Παῦλον καὶ Κηφᾶν τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου καταμερίζοντες.* Cujusmodi essent schismatici illi, non satis aperit Gregorius, sed ex notis, quibus eos ille depingit, conjiciendum, Apollinaristas fuisse, vel qui ejus haeresis suspicione laborant. Primum eos nihil a catholica de Trinitate doctrina alienum tenuisse, satis probant hae Gregorii querelae dum mirari se ait, *unde nata sint divortia, cum omnes Patrem et Filium et Spiritum Sanctum, qui unam in confusa et distincta Trinitate naturam, gloriam et potestatem obtineant, pie glorificent et adorent* [2]). Secundo eos eodem loco describit, uti homines divino se zelo agi jactantes, qui sibi plus caeteris et scientiae et puritatis atque innocentiae arrogarent; caeterorumque simplicitatem adeo contemnerent, ut abominabiles spectarent cum recta quamvis Christi praedicatione ad se accedentes. Tertio, hos patet praeterea inani Arianismi formidine Cyrillum despexisse, quasi unum ex illis episcopis, qui iniquis Ecclesiae temporibus humana gratia et favore evecti essent; quos despuere et rejicere aequum esset, ne humana potestas sese efferret adversus veritatem. Id suadent illa Gregorii verba, quae ut puto ad aliud pertinere non possunt (l. c. pag. 657): *Ὅτε ἐπεκράτει τὰ τῆς ἀρέσεως δόγματα καὶ τὸ παρακινδυνεῦσαι πρὸς τὰς ἐξουσίας, δι' ὧν ἐδόκει τὸ τῶν ἀντικειμένων δόγμα κρατύνεσθαι, καλῶς εἶχεν* (ὁ πόλεμος)*· ὡς ἂν μὴ καταδυναστεύοιτο ταῖς ἀνθρωπίναις δυναστείαις ὁ σωτήριος λόγος· νυνὶ δὲ κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἀπ' ἄκρου*

1. Greg. Nyss. ep. Eustath. t. 660. (Ed. Morel. t. 1093).

2. Greg. Nyss. l. c. *Εἰ δὲ Πατὴρ καὶ Υἱὸς καὶ ἅγιον Πνεῦμα εὐσεβῶς δοξάζοιτο καὶ προσκυνοῖτο παρὰ τῶν πιστευόντων ἐν ἀσυγχύτῳ καὶ διεκεκριμένῃ τῇ ἁγίᾳ τριάδι, μίαν εἶναι καὶ φύσιν καὶ δόξαν καὶ βασιλείαν καὶ δύναμιν καὶ τὴν ἐπὶ πάντων ἐξουσίαν· ἐνταῦθα ὁ πόλεμος τίνα εὔλογον αἰτίαν ἔχει;*

Digitized by Google

τοῦ οὐρανοῦ καὶ ἕως τοῦ ἄκρου αὐτοῦ ἴσως κηρυσσομένης ἐν φανερῷ τῆς εὐσεβείας, ὁ τοῖς κηρύσσουσι τὴν εὐσέβειαν πολεμῶν, οὐκ ἐκείνοις μάχεται, ἀλλὰ τῷ παρ' αὐτῶν εὐσεβῶς κηρυσσομένῳ. Quarto, inter Gregorium et schismaticos illos videtur fuisse quaedam circa incarnationem doctrinae diversitas. Id patet ex Gregorii defensione, qua errores Apollinaristarum ita a se removet, quasi eorum vel schismaticos insimulet vel ab illis insimulatus fuerit. Nam in epistola ad Eustathiam, qua justos de infelici itineris sui successu dolores expromit, ait (p. 660), se alta voce praedicare: ὅτι Χριστὸς Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία, ἀεὶ ἄτρεπτος, ἀεὶ ἄφραστος (l. ἄφθαρτος, κἂν ἐν τῷ τρεπτῷ καὶ φθαρτῷ γέγηται· οὐκ αὐτὸς μολυνόμενος, ἀλλὰ τὸ μολυνθὲν καθαρίζων. Se nec alium Jesum annuntiare, nec alterum Christum designare, non alias proferre scripturas. Μὴ τὴν ἁγίαν παρθένον τὴν Θεοτόκον ἐτόλμησέ τις ἡμῶν καὶ ἀνθρωποτόκον εἰπεῖν; ὅπερ ἀκούομέν τινας ἐξ αὐτῶν ἀφειδῶς λέγειν. Μὴ τρεῖς ἀναστάσεις μυθοποιοῦμεν; μὴ χιλίων ἐτῶν γαστριμαργίας ἐπαγγελλόμεθα; μὴ τὴν Ἰουδαϊκὴν ζωοθυσίαν ἐπαναληφθήσεσθαι λέγομεν; μὴ περὶ τὴν κάτω Ἱερουσαλὴμ τὰς ἐλπίδας τῶν ἀνθρώπων κλίνομεν, ἀνοικισμὸν αὐτῆς διὰ τῆς εὐφανεστέρας τῶν λιθῶν ὕλης ἀναπλάσσοντες; Quae quidem duplicem sensum habere possunt: ut aut Gregorius ab illis schismaticis Apollinarianae haeresis insimulatus, eam a se ableget ac removeat; aut eos ipse tanquam hujus suspicione adspersos tacite notet et figat. Quod quidem multo mihi probabilius videtur: si enim primum concesserimus, fatendum erit schismaticos illos Apollinarismi odio in contrariam haeresim, quae postea Nestoriana fuit, abductos esse; dum alium et alium Jesum et Christum praedicarent beatamque Virginem Hominiparam dicerent; atqui longe postea Gregorius (ad Theophilum Alexandrinum contra Apollinarem I. p. 862) dicebat, hanc Apollinaristarum catholicae fidei criminationem esse, quod nonnulli in catholica Ecclesia duos filios colerent, unum natura, alterum adoptione; se autem a nemine talia praedicari audivisse [1]). Non ergo ea erat horum schismaticorum doctrina, sed potius Apollinaristae cum essent, Gregorio, Cyrillo, et catholicis oppositam haeresim imputabant.

77. Existimo ergo 1. Hos homines Apollinaristas fuisse, quibus optime convenit zelus ille, quo se erga SS. Trinitatem, et promotos Ariana factione episcopos agi jactabant. Nam hujus haeresis

1. Cf. Greg. Nazianz. orat. XXII. 13. (opp. 422. M.) Vd. Moehler. Athanas. T. II. 372.

Digitized by Google

authores inter fervidos consubstantialis et Athanasianae causae defensores habiti, qui Paulini, spreto Meletio, communioni adhaeserant. Illa quoque scientiae affectatio et aliorum simplicitatis despectio ab Apollinaristis aliena non est, quorum haeresis multis subtilitatibus constabat. Quod autem B. Virginem contra omnem catholicorum omnium usum, modo Dei-param, modo Homini-param appellarent: ut id Nestorianae haeresi oppositum, quae, modo sibi cohaereat, Deiparae nomen admittere non potest; ita Apollinaristis optime convenit, qui divinitatem in carnem, qua sola hominem in Christo constare dicebant, conversam arbitrabantur. Hos tamen Apollinaristas magis suspicionem haeresis de se sparsisse, quam haeresim palam professos censeo; hos enim Gregorius non occulte et tacite quasi per ironiam fixisset solummodo, sed palam publiceque diffamasset; nec ad pacem prius quam errorem deposuissent, invitasset. Apollinaristarum vero nota versutia est, sub ambiguis professionibus delitescentium, ut in aliorum communionem irreperent, vel obtentam retinerent. Eos quoque mihi persuadeo, cum Hierosolymitanis Pauliniarum partium catholicis fuisse conjunctos. Ad Paulinianos enim mihi pertinere videntur illae de ordinatione Cyrilli querelae, iis, quae Ruffinus et Hieronymus ab eis dubio procul hausta et accepta narrant, geminae et simillimae. Nam Ruffinus Cyrillum ait, sacerdotium, confusa jam propter Arianorum dominatum ordinatione, suscepisse; Hieronymus: de Acacii manu ejus voluntatibus obsecutum mercedis loco hanc dignitatem obtinuisse. Nihil propter inflexam schismaticorum pertinaciam promovere potuit Gregorius: quare maerens et tristis, infecta re, domum abire coactus est, lustratis prius sanctis locis. Praeter eam dissensionem gravi morum corruptione deformatum offendit ecclesiae Hierosolymitanae statum. Nullum impudicitiae genus erat, quod apud eos non perpetraretur impune. Veneficia, adulteria, invidiae, caedes passim audiebatur. Tanta ibi ad trucidandum proclivitas et furor, ut frigidi lucelli gratia belluino more in sanguinem contribulium mutuo grassarentur. Hujus mali causam refundimus, primo in promiscuum peregrinorum confluxum; nam inter eos, qui pietatis causa loca sancta adibant, vagorum et sceleratorum hominum, ut fieri solet, admixta colluvies suis urbem malis inficiebat. 2. Accedebat diuturna legitima episcopi, et multorum forte ex optimis ministris absentia; cum Ecclesiae invasores, suis magis quam Christi rebus intenti, nutantem authoritatem suam tueri unice studentes, subditorum mores componere negligunt, aut defectu authoritatis legitimae forte non valent. Dubitari non potest, Cyrillum reliquo vitae et epi-

Digitized by Google

scopatus tempore reformando Ecclesiae statui diligenter adlaborasse. Nec revera tales postea de corruptis Hierosolymae moribus querimonias legimus, Hieronymusque epist. XLIX. ad Paulin. Paulinum ab itinere Hierosolymitano dehortans, nihil Hierosolymis reprehendit, nisi quod in caeteris magnis urbibus esse solebat: *curia*, videlicet *aula militum, scorta, mimi, scurrae*, et omnia quae solent esse in caeteris urbibus.

78. Post Gregorii Nysseni discessum ponimus Paulianae factionis monachorum, qui ab ecclesia separati degebant, reconciliationem, Ruffini et Melaniae studiis operaque perfectam. Narrat enim PALLADIUS (Lausiacae histor. cap. 118. Coll. PP. eccles. T. III.), eorum curis quadringentos fere monachos Paulinianae partis schismate separatos, Ecclesiae conjunctos fuisse. (Ἤνωσαν δὲ καὶ τὸ σχίσμα τὸ κατὰ Παυλῖνον ὡς ἀνδρῶν τετρακοσίων μοναζόντων). Monachos illos magnam forte partem Latinos exstitisse probabile est. Certum multos Latinos ad monasticen profitendam Hierosolymam proficisci solitos esse. Eos ab amplectenda Cyrilli communione revocabant sine dubio sparsae in illa parte Paulini adversus Cyrilli canonicam ordinationem calumniae. Parum eis refellendis idoneus erat Ruffinus, quem iis fidei nonnihil habuisse constat, et alioqui Cyrillo parum aequum fuisse apparet. Hoc quoque anno saltem ante concilium CP. quo tantus ejus urbis episcopo concessus est honoris gradus, contigisse putamus historiam, quae in VITIS PATRUM refertur lib. v. (interprete Pelagio, n. XV. *de humilitate* c. 88). Duo nempe fratres in quodam Alexandrini episcopatus tractu monasticen professi, castitatis studio, scientiae et discretionis expertae, castraverunt se, quasi propter regnum coelorum. Quodcum rescivisset archiepiscopus Alexandrinus, ambos excommunicavit. Illi culpam ex evangelio male intellecto defendentes, Hierosolymitanum episcopum adiere, ut per eum a vinculo excommunicationis solverentur; qui illis patienter auditis idem responsum dedit, *et ego vos excommunico*. Ab eo repulsi Antiochiam primum ad episcopum perrexere, a quo non melius habiti, Romam profecti nihil aliud a summo pontifice praeter responsum hoc retulerunt, *ego vos excommunico et segregati estis*. Nondum fracta tot repulsis pertinacia quatuor illos episcopos honorem sibi invicem neglecta aequitate deferre rati, Epiphanium Salaminensem quasi virum sanctum, prophetam, et ab humanis dissimulationibus alienum adire constituunt. Qui quum appropinquarent ad urbem, episcopus de coelo admonitus, in occursum eorum misit, qui eis denuntiarent ne civitatem ingrederentur. Tot episcoporum concordia, propheticoque Epiphanii oraculo

Digitized by Google

perculsi, culpam agnovere tandem, eamque confitentes in communionem recepti, et cum litteris commendaticiis ad proprium episcopum sunt remissi. Quod inter majores episcopos fratribus illis Constantinopolitani in mentem non venerit, argumento est, ante concilium CP. contigisse hanc historiam, quae alioqui eminentiam Hierosolymitanae sedis haud parum declarat.

CAPUT XV.

CYRILLUS CONCILIO CONSTANTINOPOLITANO INTEREST, CUI ORDINATIONEM SUAM APPROBAT, EJUSQUE AUTHORITATE COMMENDATUR.

79. Hoc anno Theodosius, ad componendum Orientalis ecclesiae statum, non haereticorum tantummodo, verum etiam catholicorum inter se divortiis scissae, Constantinopoli concilium ex episcopis totius imperii sui coegit. Centum et quinquaginta vulgo numerari solent episcopi, ex iis, qui consubstantialitatem profitebantur; aderant enim ex Macedonianis sex et triginta. Sed inter illos quinquaginta centum comprehenduntur Aegyptii et Macedones, qui tamen non nisi post Meletii mortem ab Imperatore potius quam a concilio vocati occurrere [1]). Eo Cyrillus Hierosolymis accersitur cum Gelasio Caesariensi, qui in subscriptionibus concilii Cyrillo postponitur. Cyrillum Socrates et Sozomenus dum episcopos concilii recensent, inter trium majorum sedium episcopos numerant; quem etiam cum illis concilio praesedisse narrat Sozomenus, et ex eo affirmant Theophanes, Cedrenus et Glycas. Sed contumeliosum Cyrillo, quod affirmant Socrates et Sozomenus, Cyrillum eo tempore consubstantiali adhaesisse ex resipiscentia; ὅτι τὸ πρότερον, addit Sozomenus (H. E. VII. 7), τὰ Μακεδονίου ἐφρόνει. Nulla enim alia Cyrilli cum Macedonio praeterquam in concilio Seleuciensi societas legitur. Jam ab an. 362 Meletii communionem sequebatur, qui tum omnem cum Arianis conjunctionem abjecerat, atque a Macedonio semper sejunctus videtur fuisse. Nihil unquam Cyrillo in Macedonianorum rebus

1. Socr. H. E. V. 8. Sozom. VII. 7. Theodor. V. 7. Phot. bibl. Cod. 257.

Digitized by Google

iis praesertim quae adversus Nicaenam fidem et divinitatem Spiritus Sancti gessere, commune fuit: imo Pneumatomachos Hierosolymis, cum ab exilio rediit, a communione Ecclesiae retinuit alienos, donec haeresim emendassent; Gregoriusque Nyssenus, cum Jerosolymis anno superiore versaretur, certum de integerrima Cyrilli circa SS. Trinitatem fide testimonium tulerat. Concilii gesta quae omnibus nota sunt, non persequar; tantum commemorabo quod Cyrillo proprium videbitur. Cum synodus illegitimam Maximi contra Gregorium ordinationem pronuntiasset, summoque favore Gregorium in hujus sedis possessione confirmasset, subita morte praereptus est Meletius Antiochenus; quem Gregorius Nyssenus unus e concilii patribus, oratione in ejus funere coram concilio habita (pag. 587. Ed. Mor. I. 1019): *Patrem communem et ducem concilii* vocat. Justis ejus memoriae persolutis, nonnulli, neglecto foedere quod Meletium inter et Paulinum non ita pridem fuerat, ut, qui alteri superstes foret, Ecclesiam obtineret solus, de successore Meletio subrogando ad concilium retulere; Gregoriique Nazianzeni qui tum concilio praeerat, ea in re subsidium et operam rogavere. Ille omnibus viribus, ne id fieret obniti, utque ea finiendi schismatis Antiocheni occasio arriperetur, supplicare. Non audita est ejus oratio ad pacem pertinens. Juniores adversum ipsum etiam cum impetu exsurrexere, ab eisque seniores nimis molliter passi sunt se abduci. Horum ratio erat, quoniam Christus in Oriente natus esset, idcirco aequum esse, ut praecipua authoritas penes Orientales maneret. Quae quidem ratio erat potissimum a Cyrillo urgenda, ejus loci praesule, in quo totum illud Orientis decus positum erat. Certe ut esset Paulinianae factioni infensior, perficere poterant turbae ab illa parte in ipsum annis superioribus excitatae, sparsaeque ab eis adversus ejus ordinationem calumniae, de quibus, ut infra dicemus, probabile est, eum ad concilium retulisse. Sed cum anno superiore Paulinianos Melaniae et Ruffini interventu sincere ad pacem admisisset, nihil nos cogit, ut eum fervide adversus Paulinum egisse dicamus.

80. Ea concilii adversus optima Gregorii consilia reluctatio, tantum ejus animo doloris injecit, ut a conventibus se subducere, ac de secessu cogitare coeperit [1]). Interim Aegyptii et Macedones advenere, qui Gregorium in locum Maximi a Timotheo Alexandrino in pretio habiti, ab Orientalibus in sedem CP. evectum fuisse, inique tulere, et varios adversus hanc ejus ordinationem, quasi canonum vindices allegavere praetextus. Aliunde parum Aegyptiis et

1. Cf. S. Greg. Nazianz. Carm. de vita sua p. 1810 sqq. 1961 etc.

Digitized by Google

Macedonibus cum Orientalibus conveniebat. Quapropter Gregorius, id quod jam in solemni conventu proposuerat, ut se videlicet abdicaret episcopatu, exsequi decrevit; praesulesque exoravit, ut ad sedandam, quam ipse non excitaverat in Ecclesia tempestatem, sese Jonae exemplo in mare praecipitari paterentur. Conditio a majori episcoporum etiam Orientalium parte excepta cum plausu, stupente et indignante Gregorio, quamvis se onere absolutum gauderet. Fuere tamen permulti, qui dum ita facile Gregorio postulata concedi viderent, sibi aures occluserint, abierintque e consessu, neminem alium in ejus sedem induci patientes. Qui illi fuerint, tacet Gregorius. Cum in hoc concilio non pauci sederent sancti, quos Ecclesia in sanctorum tabulas retulit, hos tamquam humanis affectibus minus obnoxios, melioribus consiliis obsecutos credibile est. Unus autem ex eis erat Cyrillus; quem saltem a turba plaudentium de abdicatione Gregorii episcoporum excipere licet. Ii enim, ipso teste, fuere, qui vel in Meletii successore designando, cui rei se ille opponebat, ardentiores erant (CARM. XIII. pag. 85); vel qui ejus eloquentiae nonnulla invidentia torquebantur, (DE EPISCOPIS p. 302. a.) vel virtutem ejus invidis oculis intuebantur (ibid. b.), vel tandem qui doctrinae ab ipso de Spiritu Sancto praedicatae iniquiores erant; aut saltem fiduciam et libertatem qua Spiritum Sanctum Deum esse praedicabat, reprehendebant (ORAT. XXXII. pag. 519 et carm. CXXIII. pag. 187 c). At nulla earum rationum ad Cyrillum pertinebat, qui sese Paulinianis Hierosolymae etiam vivente Meletio reconciliaverat; qui virtutem ac fidem in discipulis etiam suis majorem et firmiorem sua et praecipiebat et optabat (Cat. XV. c. 12. Cat. XV. c. 7), cui adesset eloquentia, etsi Gregoriana inferior, at non poenitenda, qua populos sui studio tenebat adstrictos; qui denique longe ante Gregorium in catechesibus non minus diserte sanctissimae Trinitatis unam Deitatem et Sancti Spiritus divinitatem praedicarat; Pneumatomachosque paulo antea judicaverat ab Ecclesia alienos nisi resipiscerent. Cum igitur duplicem illam ob causam, contentionem nempe de successore S. Meletio adtribuendo, et exceptam facilius abdicationem Gregorii, factum sit, ut ille concilium (CARM. I. pag. 27) *gracculorum gregem et vesparum examen*, et (CARM. XI. pag. 81) magnam ejus episcoporum partem *grues et anseres* appellaverit; Cyrillum possumus ab hoc grege segregare.

81. In locum Gregorii postea ordinatus est Nectarius. Cyrillum etiam probabile est de ecclesiae Hierosolymitanae statu retulisse; commemoratisque ac refutatis adversariorum in suam ordinationem calumniis, eam concilio approbasse ejusque authoritate con-

Digitized by Google

firmari sategisse. Id satis diserte significat hujus concilii Patrum, iterum in concilium anno sequenti congregatorum testimonium, quod infra referemus. Ordinato ecclesiarum statu, quaedam ad refellendas haereses et sanciendam ecclesiasticam disciplinam decrevit synodus, quibus facile Cyrillus adsensit [1]). Confirmata est Nicaena fides, cujus doctrinam Cyrillus in catechesibus expresserat, ipsa voce ***consubstantialis*** jam ab initio sui episcopatus approbata, et in litteris ad Constantium praedicata. Haeretici pronuntiati non Ariani solum, sed et Semi-Ariani seu Pneumatomachi, jam ab ipso Ecclesia exclusi; Apollinaristae turbarum adversus Cyrillum authores; ipsi infensissimi Marcelliani, quorum haeresim jam ante complures annos atque in ipsis initiis debellaverat (Cat. XV. c. 27), symbolum Nicaenum auctum articulis, quorum doctrinam in catechesibus jam docuerat, ac verba ipsa tantum non ex symbolo Hierosolymitano expressa. De caeteris canonibus, quoniam nihil ad Cyrillum pertinent taceo. Concilio exacto domum cum caeteris reversus est. In reditu autem adstitisse videtur Antiochiae ordinationi Flaviani, quam Patres concilii CP. anni sequentis factam affirmant (Theodoret. H. E. v. 9), in concilio ab episcopis provinciae et Orientalis dioecesis, summo et unanimi Antiochenae ecclesiae suffragio ac consensu. Una autem ex quindecim Orientis dioecesis provinciis Palaestina erat. Cum vidisset in concilio CP. Patrum paene omnium conspirantem in adtribuendo Meletio successore sententiam, et totius paene Antiochenae Ecclesiae ejus rei desiderium, suum etiam suffragium non denegandum judicavit, quidquid de re tota prius in concilio censuisset.

82. Eodem anno quo celebratum est concilium CP. aliud AQUILEIAE sub finem anni mense Septembri ab Occidentalibus celebratum est; qui audito Orientalium decreto, ut alius neglecto Paulino in locum Meletii subrogaretur, datis ad Imperatorem litteris [2]), rogaverunt, ut hac super re generale concilium Alexandriae cogeretur. At imperator Theodosius Orientalibus praecepit tantum, ut Constantinopolim accederent. Concilium tamen generale Romam indictum est. Quod tum exspectatur, Maximus veteribus Petri Alexandrini litteris munitus, quas in aliquo Italiae concilio obtulit, Occidentales adversus quum Gregorii tum postea Nectarii in sede CP. ordinationem maxime commovit: hi ad generale concilium, quod Romae celebran-

1. Cf. Labbéi histor. concil. ad 381. p. 920 sqq.

2. Cf. S. Ambros. ep. x. ad Impp. (al. 12). Gesta Concil. Aquilejensis in Ambros. opp. III. p. 820. sqq. Ed. Maur. et ap. Vigilium Taps. ed. Chifflet. p. 485 sqq.

Digitized by Google

dum erat, causam ejus remittentes, imperatorem per litteras obsecrarunt, ut Romam mitteret Orientales de communibus Ecclesiae rebus simul deliberaturos [1]). Orientales ex Theodosii datis anno superiore mandatis Constantinopolim accedunt anno 382. Erant hi magna pars eorundem praesulum, qui anno superiore Constantinopoli concilium celebraverant: Cyrillusne eodem accesserit, incertum. Ibi coacti, episcoporum, qui Romae jam ad celebrandum concilium congregabantur, litteras, quibus ad eam synodum invitabantur, synodicas accipiunt, una cum imperatoris litteris idem jubentibus. At illi, qui Constantinopolim solum ab imperatore jam ab anno superiore convenire jussi erant, neque de illa Romana peregrinatione quidquam ante suum in regiam urbem accessum audierant, ad iter longius imparati, nullaque episcoporum qui in provinciis remanserant, consensione et authoritate ad alterius praeter Constantinopolitanum concilii celebrationem muniti, definitique temporis angustiis pressi; synodicas ad Romanum concilium litteras per tres episcopos eo delegatos dedere, quibus absentiam suam, cum ex memoratis modo, tum ex aliis pluribus causis excusant. Tum fidei suae rationem reddituri, summum aperiunt Nicaeni symboli studium, ac compendiariam SS. Trinitatis et Incarnationis mysteriorum explanationem edunt, ad fusiorem a se factam, tum in Antiocheno an. 379, tum in CP. anni superioris concilio declarationem remittentes. Significant deinde ex Nicaeni concilii praecepto apud se ecclesias administrari, et Constantinopoli in concilio generali Nectarium, Antiochiae Flavianum in concilio cum ex provincia, tum ex tota Orientis dioecesi coacto canonice ordinatos fuisse. Hierosolymitanae vero omnium ecclesiarum matris reverendissimum ac Deo dilectissimum Cyrillum episcopum esse declarant, olim ab episcopis provinciae juxta canonum rescripta ordinatum multaque in variis locis contra Arianos certamina expertum. Haec de canonicis trium praesulum Constantinopolitani, Antiocheni et Jerosolymitani ordinationibus tanto studio adjecta, quoniam prima Occidentalibus a Maximo fraude deceptis displicebat, altera ab eisdem contra foedera et leges attentata dicebatur: Cyrilli tandem ordinationem noverant ab inimicis ejus, tam in Oriente, quam in Occidente, injustis criminationibus infamatam.

1. Cf. Ambrosii epist. ad imperat. l. c.

Digitized by Google

CAPUT XVI.

CYRILLI OBITUS ET CULTUS IN UNIVERSA ECCLESIA. EJUS FORMAE DESCRIPTIO SECUNDUM GRAECOS RECENTIORES. EFFIGIES ANIMI EX EJUS GESTIS AC SCRIPTIS EXPRESSA. PRAECIPUAE EJUSDEM VIRTUTES, AB IMPACTIS CALUMNIIS FIDES EJUS VINDICATUR.

83. De Cyrillo post concilium CP. an. 382 nihil amplius auditur in historia. In concilio quod Theodosius an. 383 Constantinopoli coegit, cui sectarum omnium principes interesse voluit, erant Palaestini, Phoenices, et Syri, qui pro Flaviani Antiocheni partibus adversum Aegyptios, Arabes et Cyprios contentionem suscepere. Unusne ex illis Palaestinis fuerit Cyrillus, incertum. Nec multo post obiit. Mortem ejus vulgo consignant an. 386. Eam Sozomenus (H. E. VII. 14) post Ruffinum, cum Timothei Alexandrini morte conjungit. Mortuus autem est Timotheus Coss. ARCADIO PRIMO ET BAUTONE [1]), qui est annus 385. Cum vero aliunde Hieronymus affirmet, Cyrillum octo annis sub Theodosio principe inconcussum episcopatum tenuisse, non potest ejus obitus citius anno 386 consignari. Cumque Martio mense decesserit, ab extremis an. 378 temporibus quibus sedem recuperavit, ad Martium usque an. 386 mensem, plenos et integros annos octo obtinere non possumus; sed menses sex saltem deficiunt. Die *Martii octava decima* mortem ejus consignant Graeci tum in Menaeis, tum in S. Sabae Typico [2]), quod sequuti sunt ii, qui nomen ejus eadem die in *Romanum martyrologium* intulerunt. *In synaxario Claromontano* notatur ejus memoria ad undecimam diem Martii, quo die praecipue S. Sophronii festum celebratur. Sed aliud habetur in eodem libro Cyrilli elogium ad diem 18. Martii, qua decessit. In *Calendario Syriaco* an. 1624 Romae excuso, quod ecclesiastico gentis illius officio praefixum est, eadem Martii mensis die, mors Cyrilli nostri recolitur. At in *martyrologio Arabico-Aegyptio*, Roma ad Bollandistas misso, ad 20. diem mensis Martii habetur memoria S. Cyrilli episcopi Jerosolymitani. Mense quoque Martio, sed sine notatione diei habetur elogium Cyrilli in duplici Arabico calendario perantiquo: quorum in uno Cyrilli nomen cum elogio DIVINI reperit il-

1. Socrat. H. E. V. 12. Ita et Idatius et Chronic. Alexandr. Cf. Pagi critt. ad an. 384.

2. Cf. supra Cap. III. n. 11.

Digitized by Google

lustrissimus Risius archiepiscopus Damascenus. In altero autem, quod ab amabili Burzaeo Ricomagensi latine redditum est, quodque priori calendario fere respondet, continentur orationes quaedam, multorum simul sanctorum commemorationem complexae, quarum septima Martio mensi subserviens, circa medium habet haec verba: *Magnificemus Cyrillum innocentem.* Ex his omnibus, quae Bollandistarum fere diligentiae debemus, patet Cyrilli memoriam in omnibus ecclesiis, Romana, Graeca, Syriaca, Aegyptia, tanquam unius e sanctis celebrari. Qui quidem universalis cultus abunde calumnias vivo et mortuo impactas refellit. Cum anni 351 initio episcopatum susceperit, fuit episcopus annos 35, e quibus anni fere sexdecim quibus absens fuit excipiendi. Quamobrem annos novemdecim tantum Ecclesiam praesens rexit. Fuit autem ejus vita annorum fere septuaginta.

84. Graeci in Menaeo nonnulla de habitu ejus exteriore narrant, quae vereor, ut ex optimis monumentis accepta sint. Ajunt enim Cyrillum statura corporis mediocri fuisse, pallidum, promissis capillis, simo naso; lato ore, seu vultu quadrato, superciliis in directum crispantibus; canis, densisque pilis genas vestientibus, barba in duas partes sub mentum divisa; adduntque moribus omnibus rusticitatem quandam praetulisse. Corpore laboris patientissimo fuisse facile crediderim, cum Hierosolymis magnum onus indefesse praedicandi alacriter sustineret. Si qua in illo rusticitas erat, tota vultus atque habitus erat, cum magna in eo ex ejus catechesibus erga subjectos comitas ac mansuetudo passim effulgeat.

85. Verum potior ejus imago ex ejus scriptis, gestis ac virtutibus exprimenda. Fuit animo, quantum conjicimus, excelso et forti, quem praecipue in suscepta cum Acacio contentione prodidit. Nihil enim veritus versutum juxta ac audacem omnia aggredi virum, in aula imperatoris potentissimum, Ecclesiae suae jura firmiter intrepideque tutatus est; ab eoque injuste depositus et expulsus, majus concilium civili more, novo ut ferunt exemplo, provocavit; oratusque in concilio Seleuciensi, ut ad postulationem Acacii e consessu ad tempus discederet, gradu vel minimum cedere constantissime detrectavit. Emicuit etiam ejus fortitudo in praeficiendo contra Eutychii et Arianorum factionem Caesariensi ecclesiae episcopo, non uno tantum, sed et altero post depulsionem prioris, violentamque alterius invasionem. Fides illi firma, curiositatis aliena, vacillationis expers ac interrita. Symbolum traditurus monet, ut hanc intemeratam intactamque fidem toto vitae tempore custodiant, neque ulla arte aut vi aliam sibi induci patiantur, etiamsi ipse mutatus alia doceret. Vi-

Digitized by Google

tandam in divinis rebus curiositatem, et nihil ultra id quod in scripturis Deus revelavit, inquirendum, millies repetit. Quam negligenda rationis ipsius aut sensuum contra fidei mysteria reluctatio, tota Catech. XXII. et XXIII. docet: quanta vero in mediis, quae in Ecclesia nascantur scandalis, constantia et fidelitate persistendum sit, Cat. XV. c. 7. Firma in divinis oraculis fide, et divinarum promissionum exspectatione, negat se iniquissimis Antichristi temporibus de robore et nervis Ecclesiae diffidere (Cat. XV. 16), Judaeorumque in templo instaurando sub Juliano conatus risit. Ecclesiae traditionem et decreta uti inviolabilia habuit; et ne latum quidem unguem ab eis recedi posse persuasum habebat. (Cf. Catech. IV. 35. XVIII. 16). Religione summa omnes usus et ritus Ecclesiae suspexit. Magnifica sunt quae de vi exorcismorum, exorcizatarumque rerum, uti aquae, olei, chrismatis; deque habenda in signo crucis, uti ad multa potentissimo fiducia, ac de sanctarum reliquiarum vi et efficacia passim disserit. Ex illo Ecclesiae amore natum illud haereticorum odium, quod ubique magno studio praecipit et inculcat. Quam alte animo imbiberat fidem, fortiter data occasione confessus est. Consubstantialem Trinitatem sui episcopatus initio praedicavit in litteris ad Constantium hujus doctrinae inimicissimum datis. Multa variis in locis pro catholica veritate contra Arianos certamina subiit, triplex exilium passus; suaeque quam cito licuit, sese Ecclesiae reddens, Apollinaristis et schismaticis ita restitit, ut gravem sibi ab eis vexationem concitarit.

85. Magnus in ejus scriptis passim effulget de Deo sensus. Magnifica sunt, quae de re ea disserit catechesis sextae initio. Hanc sequebatur vilis illa de se existimatio, demissioque sui, dictis et gestis declarata, in evangelio et SS. Patribus tantis laudibus cumulata virtus. Ea fit primum, ut parum in nobis ipsis praesidii nobis putemus esse, spemque omnem in Deo collocemus. Hic in Cyrilli scriptis ubique sensus elucet. In omnibus fere catechesibus de rebus praecipuis dicturus divinam se gratiam, quae sibi ad recte dicendum necessaria sit, exspectare ait, et auditorum precibus confisum sermonem aggredi (Cf. Catech. XII. 4. XIII. 8). Nolebat ab auditoribus quidquam sua unius authoritate excipi ac credi; ac nisi idonea ex scripturis argumenta producat, aequo animo sibi fidem denegari patitur multis in locis, praesertim Cat. IV. 17. XII. 5. XIII. 8. Eadem humilitatis virtus facit, ut quorum ipsi bonorum nos inopes et indigos sentimus, ea non solum aliis non invideamus; sed ut illi habeant peroptemus, et habentibus gratulemur. Cyrillus auditoribus suis dona miraculorum et prophetiae, illis temporibus satis

Digitized by Google

communia, frequenter apprecatur; cum ipse prophetiae dono non se carere solum, sed et indignum esse profiteatur (Catech. xv. 4). *Non prophetantibus,* inquit, *nobis; indigni enim sumus.* Dissidens sibi monet, ne si ipse mutatus contraria doceret, ipsum sequantur (Catech. v. 12). Aut si ipse culpae succumbat, unacum ipso perire velint (Catech. xv. 7): *Neque etiamsi ego qui te doceo peream, tu una mecum pereas, sed fas est auditorem magistro meliorem fieri; et eum qui novissimus venit, priorem effici.* Is demissae de se opinionis sensus tanto praedicabilior, quod non in tenui abjectoque ingenio, sed in excelso erectoque, forti ac grandi animo versabatur. Quo fit, ut eam quam in persequenda causa sua fortitudinem et constantiam retinuit, non pertinaciae suique ipsius amori, sed officii conservationi adscribere debeamus. Magno ad promovendum Dei cultum studio aestuabat, ut suo labori non parceret; indefessae tum in sua, quam ei Deus commiserat Ecclesia, tum in iis, ubi hospitabatur, divini verbi praedicationi insistens. Amorem et beneficentiam ejus in pauperes declaravit illa in egestate publica ad sublevandam eorum inopiam sacrae suppellectilis distractio; suscitata ipsi ab inimicis ob eam rem vexatione, et persequutione a Deo coronata. Pacis amans, et turbarum osor, primum Maximo vivente, medium se et nulli parti addictum in ecclesiasticis dissidiis gravissimis habuit: dein Consubstantialitatem amplexus, eorum, qui fide in tuto posita, de voce sola ambigere videbantur, communionem non detrectavit; Meletioque ab inimicis suis ordinato, cum ille sinceram et orthodoxam fidem professus esset, eum non solum uti episcopum, sed etiam in familiarium numero habuit. Paulinianos quoque monachos, ab illa parte quamvis offensus gravissime, ad pacem sine detrectatione recepit. E conciliis tam multis quae sub Constantio celebrata sunt, pauca sunt omnino quibus ille interfuerit, nulli rei se ducem atque intermedium ingerens. Cumque in concilio CP. multis cum aliis depositus fuisset, illi et statim, et sub Juliano, Joviano et Valente, multa adversus eos, a quibus damnati fuerant, et concilia et conventus celebravere, quorum nulli Cyrillus legitur interfuisse. Multas alias ejus virtutes in ipsius officio recensent Graeci, ajentes: *eum animam suam virtutibus exornasse, mentem corporeis rebus superiorem effecisse; cum mentem haberet divino timore inflammatam, omnem voluptatis fomitem in cineres redegisse; lacrymarum imbribus affectuum flammas exstinxisse, lampademque suam inexstinctam conservasse; ac denique desidiae somnolentia ab palpebris animae constanter ejecta, in somnum justis convenientem placide ob-*

Digitized by Google

dormivisse. Quae omnia sint ne communes loci, quibus Sanctorum omnium ornatur pietas, an ex peculiaribus ejus virtutum characteribus expressa, ambigi merito potest.

86. Patientiam sancti viri Deus toto ejus episcopatus tempore variis probavit modis, ter injustis accusationibus sede dejectus et in exilium pulsus. In exiliis suis, saltem in postremo, multa est ab Arianis passus. Domum redux intestinis dissidiis turbatam, et factionibus adversum se suscitatis offendit ecclesiam; ordinationem suam doluit injustis suspicionibus infamari, quas etiam sancti et docti viri, ut Hieronymus et Ruffinus, scripto posteritati consignarunt. Tria praecipue in Cyrillo reprehenduntur, ordinatio ejus, variatio in fide, et in communione. Ordinationem ejus Ruffinus media temporum confusione factam ait; Hieronymus vero incredibilibus prorsus circumstantiis praeditam refert. Haec omnia nos, ex melioribus authoribus et monumentis suo loco dissolvisse speramus. Ruffinus ait: *Cyrillum aliquando in fide, saepius in communione variasse.* Astipulantur fere Socrates et Sozomenus, dum ajunt eum concilio CP. interfuisse, tum ex mutata sententia Consubstantiali adhaerentem. Non credo illi alia de causa fidei variationem imputari, quam propter variationem communionis ipsi temere adscriptam. Sed prius agamus de fide. Dissentire non possunt ejus adversarii, prima ejus et extrema episcopatus tempora cum sincera fide transacta esse; orthodoxamque ejus in catechesibus de Trinitate doctrinam dissertationis tertiae initiis invicte probabimus [1]). Ut idem de intermediis temporibus judicetur, nisi obstent disserta in contrarium argumenta, lex aequi justique postulat. Qualem certe num. 84 descripsimus Cyrilli fidem, in eam minime omnium variationis et mutationis suspicio cadere potest; cum sese in antecessum judicio ipse suo damnaverit, si fidem mutaret unquam (Catech. v. 12). Alias, nullam aliam legitur Arianam formulam sua subscriptione approbasse, nisi Antiochenam forte cum aliis in concilio Seleuciensi; at ei forte una subscripsit Hilarius ibidem praesens; qui saltem in libro de synodis jam probaverat, eam nihil nisi verum et catholicum continere; nec ad Arianum sensum flecti potest, nisi contortis et alienis prorsus ab obvio et legitimo sensu interpretamentis. Vocem CONSUBSTANTIALIS primo suspectam videtur habuisse. Hunc ipsi sine dubio scrupulum excussit Athanasius an. 349. Eo sane vocabulo fidem suam de SS. Trinitate

1. Omnes hasce de fide S. Cyrilli orthodoxa disceptationes et documenta partim in hujus Editionis commentarios partim in proprios volum. II. excursus congessimus.

Digitized by Google

professus est ad Constantium scribens, quod in sua cum Acacio de mutua utriusque fide contentione retinuisse videtur. Nec hujus abdicatio in formula Antiochena continetur; tantum praetermissio ac silentium. Non igitur ei subscribendo consubstantiali repudium dedit. Ad summum, cum in concilio Seleuciensi idoneorum testium authoritate de vocula solum, non de subjecta ipsi significatione ambigeretur, si vocem deseruisset ad praesidium fidei positam, peccatum est, quod, inimicis fatentibus, poenitentia diluit et toleratis gravissimis ab Ariana factione poenis.

87. Veniamus deinde ad objectam ipsi communionis variationem. Primum, cum adhuc vivente Maximo solum presbyter esset, ecclesiae suae et episcopi morem et judicium sequutus, communionem cum Athanasio, in Tyriensi concilio sede dejecto, nec fovit proprie nec rupit; alienum et inexpertum a turbis ecclesiasticis illius temporis cum tota ecclesia sua se habens. Ejus communionem amplexus est synodi Jerosolymitanae an. 349 tempore. Utrum Acacii de manu ordinationem susceperit, dubitabile est; sed fac ita esse, non continuo cum Athanasio communionem rupit; qui cum sedem suam illo tempore nemine turbante obtineret, ad eum sine dubio synodicas et communionis initio episcopatus litteras dedit, si jam tum ille mos obtinebat. Fuerat Acacius gravi Sardicensis synodi, quam ecclesia Hierosolymitana receperat, fulmine percussus; sed iniquitate temporum factum est, ut ea sententia effectu careret. Nec Acacii communionem tempore concilii Seleuciensis, cum illa priora multo gravioribus crimina cumulasset, inire dubitavit S. Hilarius. Quanto innocentior Cyrillus, si, quod tamen incertum est, ejus manu consecrationem episcopalem recepit. Quae certe ordinatio, judice conc. CP. an. 382 secundum canones peracta fuit. Ab Acacio praeter jus fasque depositus, receptum habuit apud Silvanum Tarsensem, iisque temporibus communionem, ac forte conciliorum societatem habuit cum Semi-Arianae partis principibus. At ii vel semper catholici fuere, una voce a rigidioribus veritatis defensoribus discrepantes, vel eo tempore sanam et orthodoxam fidem profitebantur: quod enim aliqui haeresim, quam postea publicarunt, jam tunc fortassis in corde latentem premerent, id cognitori cordium Deo servandum judicium erat. Certe omnes quibuscum conjunctus videtur Cyrillus, magno tunc animo adversum Arianos decertabant, solique illos palam impugnabant; cum id quod supererat fortium consubstantialis defensorum, in exiliis aut in latebris occultati essent; qui quidem Semi-Arianos illo tempore pro fratribus charissimis, et sola a se vocula divisis habebant. In concilio Seleuciensi cum omnibus statim

Digitized by Google

communicavit, sanctique Hilarii exemplo nimium tutus est. Sciderunt se postea ab Semi-Arianis Anomaei quibuscum nullam postea legitur societatem et communionem junxisse. Meletio sese adjunxit Antiocheno an. 362, qui jam propter generosam veritatis confessionem exularet; et omnem, quam prius fovisse cum Arianis videbatur, societatem abruperat. Nullam deinde in Macedoniorum rebus partem habuit; nisi socium se eis praestiterit in delegandis ad Liberium episcopis, qui delegantium nomine in Nicaeni symboli verba jurarent; cujus rei Cyrillum existimo participem non fuisse. Suum sub Valente exilium non promeruit, nisi susceptis cum Ariana factione certaminibus, quorum etiam multa subiit in exilio. Inde reversus, tantum in largienda sua communione delectus ac judicii habuit, ut Pneumatomachos ab ecclesia tenuerit alienos. Ex quibus omnibus, quae in tota Dissertatione fusius exposita sunt, apparet, constantem ab ipso servatam hanc ineundae communionis legem fuisse, ut eam nemini nisi sententia catholico, aut exterius eam fidem profitenti concederet. Voluisset Ruffinus credo, ut cum Acacio, Meletio, Eusebio Samosatensi abrumperet, et Latinorum communionem sectaretur. Verum ipse in Oriente positus longe melius earum partium statum perspectum habebat. Nec accusari Cyrillus potest, quin eadem criminatione plurimi sanctitate celebres includantur episcopi.

Nunc ut summa Cyrillianae vitae capita tota hac Dissertatione sparsa, longeque a se avulsa colligam, hanc brevem illius synopsin uno conspectu repraesento.

CHRONOLOGICUM S. CYRILLI VITAE COMPENDIUM.

Nascitur Cyrillus Hierosolymis vel in vicinia circiter annum 315.

Monasticae vitae institutis imbuitur et virginitati consecratur c. 330.

Diaconus ordinatur a S. Macario serius 334.

Presbyter creatur a S. Maximo c. 345.

Homiliam in paralyticum dicit, ante catecheses et satis novus presbyter.

Catecheses XVIII. ad Illuminandos per totam Quadragesimam et v. mystagogicas ad Neophytos hebdomade Paschatis pronuntiat 347 s. 348.

In concilio Hierosolymitano Athanasius praesens in communionem recipitur et subscripta synodus Sardicensis c. 349.

Digitized by Google

Maximus moritur 349 s. 350.

Sedes aliquamdiu vacat.

Cyrillus ab episcopis provinciae canonice ordinatur 350 s. 351.

Die 7 Maii apparet Hierosolymis crux in coelo ex luce: quod statim Cyrillus Constantio nuntiat per litteras 351.

Ab ipso paene episcopatus exordio contentionem suscipit cum Acacio de Metropoliticis juribus: secutae sunt mutuae utriusque circa fidem accusationes 352 et seq.

Acacius per biennium Cyrillum ad suum tribunal judicandum appellat 356 (357).

Cyrillus interest Concilio Melitinensi in Armenia, cujus decretis obsistentes Elpidium et Eustathium fovet 357.

Cyrillus ab Acacio in tumultuario Concilio deponitur et Hierosolymis expellitur, initio anni 358.

Substituitur in ejus locum Eutychius.

Cyrillus appellat ad Concilium majus et se ad Silvanum Tarsensem recipit.

Acacius illum Tarso frustra exturbare conatur. Cum Basilio Ancyrano et Georgio Laodiceno communionem ac forte conciliorum societatem adversus Eudoxium et Acacium init.

Adest in concilio Seleuciensi, in quo a Patribus sedi restituitur et Hierosolymam revertitur 359.

Acacius animum imperatoris adversus Cyrillum accendit.

Cyrillus secundo deponitur in concilio CP. et in exilium mittitur 360.

Substituitur in ejus sedem Herennius.

Mortuo Constantio Cyrillus ab exilio revocatur et sedem secundo recuperat 360.

Antiochiae fuit cum Meletio hujus anni aestate, unde adducit Hierosolymam conversum ad fidem Daphnitici flaminis filium.

Praedicit inanes fore Judaeorum in templo instaurando conatus 363.

Sub Joviani et Valentis initiis, Hierosolymis pacifice degit.

Acacio mortuo Caesariensi ecclesiae Cyrillus praeficit Philumenum, eoque per Eutychianam factionem deturbato, Cyrilloque seniore in ejus locum substituto; Cyrillus iterum hoc pulso in ea sede substituit Gelasium sororis suae filium 366.

Cyrillus noster, quorundam sententia, cum multis aliis ad Liberium delegat, ad suscipiendam Nicaenam fidem 366.

Valentis mandato Cyrillus tertio ejicitur in exilium 367.

Ipsi subrogantur Heraclius, Cyrillus alter et Hilarius, qui sedem obtinebat 375.

In variis exiliis multa contra Arianos certamina subiit.

Digitized by Google

Post Valentis mortem Hierosolymam revertitur ac sedem tertio recuperat 378.

Ecclesiam suam haeresibus, schismatibus et morum corruptelis deformatam offendit: petitque auxilium a conc. Antiocheno 379.

Ruffinus et Melania ipsi Pneumatomachos omnes ab Ecclesia expulsos reconciliant 379—380.

Gregorius Nyssenus conc. Antiocheni mandato Hierosolymam ad pacificandam ecclesiam missus, praevalente schismaticorum et haereticorum pertinacia, re infecta, abit 380.

Quadringenti Monachi Paulinianae partis Ruffini et Melaniae opera, Cyrilli communionem amplectuntur 380.

Cyrillus duos monachos ab Alexandrino episcopo propter sui castrationem excommunicatos rejicit.

Interest concilio CP. oecumenico II. 381.

Laudatur ejus vita et a CP. concilio canonica ordinatio defenditur 382.

Astitit forte in concilio CP. 383.

Cyrillus moritur 18 Mart. 386.

Digitized by Google

II.

DE CATECHESEON

S. CYRILLI HIEROSOLYMITANI

INDOLE,

AUTORITATE, ORIGINE ET AUTHENTIA DISSERTATIO EDITORIS.

CAPUT I.

DE CATECHESI ET CATECHUMENIS IN GENERE.

Etsi Baptismus sicut et reliqua Ecclesiae Christi Sacramenta, gratiam sibi specialem, per merita Redemtoris ejusque institutum; non vero propter virtutem aut meritum illorum conferat, qui eundem accipiunt seu ministrant: si quis tamen homo adultus hoc mysterio initiandus est, fides in ipso requiritur supernaturalis, explicita per professionem externam, simul et mentis devota dispositio, ut quae praesto sint salutis media, vere cognoscat et desideret, eaque ipse consulto et humiliter a ministris Ecclesiae, dispensatoribus mysteriorum Dei, postulet. Sub eadem enim conditione, in qua positum hominem invenerat gratia praeveniens, servatis naturae creatae facultatibus propriis, haec illum assumit, quem ad statum novae vitae mirifice reformet. Quapropter Ecclesia mater infantulum recens natum, nec scire adhuc valentem nec velle, ex genitricis fidelis ulnis suscipit Christo sponso regenerandum coelestibusque thesauris

Digitized by Google

ultro ditandum; adultum vero, qui jam homo sui juris et capax rationis vocatur ad gratiam, antequam per baptismi Sacramentum revera membrum fieri possit corporis mystici Salvatoris, institutionibus assiduis eadem instruit sanctaque disciplina ejus animum praeparat, ut Sancti Spiritus lumine praeveniente et concomitante, et ipse proprio consensu mentis affectum a vita hucusque in peccatis et ignorantia Dei acta avertat totoque cordis anhelitu adspiret ad Christum, quem ex auditu verborum fidei unicum Mediatorem et Redemtorem jam cognovit. Hoc proinde munus, per quod in Ecclesia fidei elementa traduntur, et praeparantur animi ad digne et legitime suscipiendum Baptismatis Sacramentum, ***munus est Catecheticum***, ex mandato Jesu Christi (Matth. XXVIII. 18. Marc. XVI. 15. 16.) Apostolis eorumque successoribus impositum.

Catechesis definitio.

1. ***Catechesis*** igitur stricto sensu doctrinae christianae significat institutiones [1]), quae viva voce et nomine Ecclesiae Christi traduntur iis, qui ad Baptismi Sacramentum initiandi sunt; qua quidem nota catechesis proprie distinguitur a praedicatione evangelii ad omnium auditum directa, licet a veteribus quibusdam Apostolorum quoque conciones ad Judaeorum populum aut ethnicos habitas, catecheses oblique appellatas sciamus. (Vd. S. Autoris Catech. XVII. 26 et Commentt. in h. l.). Egregie ex mente S. Pauli apostoli (Hebr. v. 12). S. CLEMENS ALEXANDRINUS Catechesin ***lacteo*** comparat ***nutrimento animae***, quod suo tempore excipit τὸ αἷμα ἀμπέλου τοῦ Λόγου, ***vinum rubicundam perfectum introductionis praebens laetitiam.*** (Strom. v. 8. p. 675. P.). Singulari autem usu ***Catechesis*** nomen non modo de doctrinae christianae elementis proferendis valuit, sed in genere et iis institutis impositum est, in quibus magistri celeberrimi scientiam litterarum sacrarum profun-

1. Radix κατηχέω — insonare auribus, dein, docere viva voce — vertitur; at exstat modo apud scriptores aevi sequioris, Lucianum et Josephum Fl. (vit. c. 5. 65.) Saepius in N. T. (Luc. I. 14. Act. XVIII. 25. I. Cor. XIV. 19. Gal. VI. 6.) sensu latiori eadem vox „doctrinam christianam explicandam" universim complectitur, (Θεοσύνη, ἡ θεῖα διδασκαλία Glossar. S. Cyr. Al.). Ad etymologiam verbi κατηχεῖσθαι alludit S. Autor noster Procatech. cap. VI. (p. 9. not. 4.), per terminos κατηχεῖσθαι et περιηχεῖσθαι pronuntiationem verborum fidei coram auditoribus nec non in ἐνηχεῖσθαι Spiritus Sancti testimonium internum indigitans. In eundem sensum ad Galat. VI. 6. exponit Mar. Victorin. „Sensus iste: κατηχίζειν est circumsonare vel juxta adsonare, quod contingit, quum aliquis initio christianus incipit esse, et illi Deus et Christus adsonantur et dicitur in aures ejus, atque in animum immittitur." (Ang. Mai Nov. Coll. III. 47.). Cf. Tertull. de idol. c. 10.

Digitized by Google

diorem dogmatumque christianorum expositionem quam dicunt speculativam coram viris et juvenibus ingeniosis profitebantur: unde et clarissima illa schola Christiana Alexandriae fundata, *Catechetica*, simpliciterque ab Eusebio Caesariense ἡ *Κατήχησις* dicta[1]). Sed non de istis nobis sermo; quum succincte tantum, quo tutius de Catecheseon Cyrillianarum indole, in quibus venerandae et antiquissimae Ecclesiae Hierosolymitanae ritus moresque resplendent, judicemus, de communi hujus disciplinae in Ecclesia Christi institutione et usu hic disserendum sit.

Catechistae. 2. *Catechizandi officium* nullo tempore speciali alicui clericorum ordini deputatum invenimus. Quoniam quidem a principio penes Apostolos fidei depositum cum munere praedicandi steterat, nec longo semper intervallo dilata mansit initiatio ejus per Baptismi Sacramentum, qui verba salutis animo fideli susceperat (Actt. VIII. X.); ipsi tunc Apostoli et discipuli Jesu *Catechistarum* officio fungebantur, commissuri deinceps idem successoribus legitime ordinatis, qui, ubi singulorum labores propter multitudinem accedentium non amplius sufficerent, in tanti ministerii partem asciscerent, quos e fidelium numero aut eruditione aut dono Spiritus Sancti insignes et huic rei aptos probassent. (Cf. S. Clem. Rom. ep. I. ad Corinth. cap. 42. S. Cyprian. ep. 29. Ed. Goldh. al. 24[2]). Ejusmodi institutionis primitivae monumentum esse videtur *Catechistarum dignitas* apud Ecclesias Orientis Patriarchales in honoris locum passim servata[3]). Simul vero strictius observari coe-

1. Cf. Euseb. H. E. VI. 3. 6. Hieronym. catalog. c. 69. et alios apud Guerik. de Schola Alex. Catechetica. p. 9—12.

2. Audiendi etiam in hac re testes ven. antiquitatis libri Pseudo-Clementini nec non Apostolorum Constitutiones. In epistola ad Jacobum fratrem Domini, catechizandi ministerium ipsi successori tradidisse S. Petrum, Clemens refert: *πολυμαθῆ οὖν καὶ ἀνεπίληπτον πεπείροντα καὶ δῆλον τὸν κατηχοῦντα εἶναι δεῖ, ὡς αὐτοὶ* (suppl. *δοκιμάσετε*) *ἔσεσθαι Κλήμεντα μετ' ἐμὲ κατηχεῖν μέλλοντα.* (Epist. Clem. ad Jacob. c. 13. Cotel. I. 609.). Non exclusive autem hoc officium dignitati inhaerere episcopatui, ex iis, quae continuo sequuntur, in propatulo; quum Ecclesia sub navis imagine descripta, *ὁ πρωρεὺς* comparatur *ἐπισκόπῳ, οἱ ναῦται πρεσβυτέροις, οἱ τοιχάρχοι διακόνοις, οἱ ναυστολόγοι τοῖς κατηχοῦσιν* (Ibid. cap. 14.). Pari modo Clement. hom. III. 71. (Cotel. I. 650.) *ἀκολουθῶς οὖν τιμᾶτε πρεσβυτέρους, κατηχήτας, διακόνους.* Et Constitt. Apost. VIII. 32. *Ὁ διδάσκων, εἰ καὶ λαϊκὸς ᾖ, ἔμπειρος δὲ τοῦ λόγου καὶ τὸν τρόπον σεμνὸς διδασκέτω* (coll. I. III. 20.), Conc. IV. Carthag. (398) can. XII. viduis quoque et sanctimonialibus concedit, ut mulieres imperitas et rusticas ad baptismi susceptionem instruendo praeparent.

3. Vd. Ducange Gloss. s. v.

Digitized by Google

pere catechumenatus gradus distincti, et catechetici muneris administratio illorum respectu diversa a diversis erat exercenda. Potiori enim parti debitae et legitimae instructionis, quae per *traditionem symboli* insignita immediate praecedebat Baptismum, statutis locis sacris et diebus rituque liturgico coram facie Ecclesiae celebranda, per clericos usque ordinum majorum, Episcopum seu presbyteros providebatur; cujus rei documenta praeter egregias S. Autoris nostri catecheses duodeviginti priores, leguntur apud SS. Patres Ecclesiae tam latinae quam graecae, expositiones in Symbolum Apostolicum, maxima ex parte ad baptizandorum usum pronuntiatae [1]). Restabat vero remotior initiandorum praeparatio, qua rudes adhuc accedentes primis doctrinae sacrae elementis imbuerentur, cujusque officium, sicut priscis Apostolorum aevis, ab unoquoque fidelium licuit quaeri, quem seu clericum seu laicum eruditionis fama aut morum sanctitas hujusmodi fiducia dignum ostenderat. (Vd. S. August. de catechiz. rudib. init. *Dixisti enim (Deogratias), quod apud Carthaginem, ubi Diaconus es, ad te saepe adducantur, qui fide christiana primitus imbuendi sint, eo quod existimeris habere catechizandi uberem facultatem et doctrina fidei et suavitate sermonis etc.*). Simili modo nonnunquam Patrini et matrinae ipsae informare quantum poterant baptizandum soliti [2]).

Catechumenorum gradus.

3. *Catechumenorum nomine* generatim a fidelibus jam Baptizatis discernebantur, qui ad Christianorum coetum intrandum aliquo modo aspirabant. Sed in specie ita appellati Ecclesiae candidati, simul atque fidei rudimentis auditis nec non primis votis oblatis per *Crucis signum christiani facti* [3]) sunt. Catechumenatus, qui exinde coepit, gradus, quamvis de certo eorum numero nec ubique apud ecclesias singulas nec quavis aetate legitimus idem constiterat

κατηχήτης. Ejusd. Catalog. dignit. in Append. ad CP. Christ. s. v. Codin. de offic. eccl. Const. ed. Goar. Venet. 1729.

1. Cf. S. August. ll. de fide et symbolo, de symb. ad Catechumenos; ejusd. sermon. de tradit. symboli etc. Ruffini, Fortunati, S. Ambrosii, S. Nicetae aliorumque explanationes in symbolum fidei. Vd. S. Chrysost. catheches. ad illumin. (opp. II. 224. Montf.) Euseb. H. E. VI. 3. Bingham. Origg. III. 10.

2. Cf. Binterim Denkwürdigk. T. I. P. 1. p. 187. seqq.

3. Cf. S. August. de catech. rud. cap. 26. (opp. VI. 293. Venet.) Euseb. V. C. IV. 62. Idem confirmant libri antiqui rituales in quibus exstant orationes et benedictiones „ad christianum faciendum." Vd. Marten. de antiqq. eccl. rit. T. I. cap. 1. §. 7. Mabill. Liturg. Gall. III. 247. Ejusd. Lit. Rom. vet. I. 593. Asseman. Cod. Lit. I. 85.

Digitized by Google

usus, optimo tamen jure duo praecipui a Graecis canonum Commentatoribus recensentur: unum ***imperfectiorum***, alterum eorum, qui ***perfectiores*** nuncupati sunt [1]). Haec illorum opinio non impedit, quin cum aliis VV. DD. tres aut quatuor catechumenatus gradus dividas, quum utervis eorum duplicem complectatur aspirantium et praeparandorum locum. Prior enim gradus *τῶν ἀτελεστέρων*, ubi ***Signationem*** (*σφράγισμα*) statum putaris singularem, in altero absolvitur *τῶν ἀκροωμένων* loco: quorum ea erat conditio, ut ad conventus sacros admitterentur ***audientes*** Scripturarum divinarum lectionem, et expositiones homileticas, quibus finitis jussi sunt discedere unacum paganis et Judaeis [2]). ***Perfectiorum*** (*τελειωτέρων*) proximus erat gradus, cujus locum inferiorem tenebant ***Genuflectentes*** (*γόνυ κλίνοντες*), super quos, lectionibus homiliisque in sacra synaxi dictis, Episcopus unacum fidelium coetu litaniarum more proferebat orationem catechumenorum et benedictiones liturgicas, post quas et ipsi mandato Diaconi exibant e templo [3]). Remansere adhuc, ceteris gradibus catechumenorum hoc modo dimissis, coram Episcopo constituti ***Competentes, Electi*** quoque apud Occidentales, ***Illuminandi*** — *φωτιζόμενοι* — in Oriente nuncupati, quorum summus erat in catechumenatu locus, unde etiam a scriptoribus veteribus nonnunquam et recentioribus, quod deinceps paullo latius referendum est, ***Photizomenatus*** status distinguitur a ceteris Catechumenatus gradibus. Candidati Baptismatis hi jam ***nomina sua dederant,*** quae in diptycha viventium inscripta publice recitarentur; et ipsi con-

1. Th. Balsamon. ad can. 5. Con. Neocaes. (314) *Δύο τάξεις τῶν κατηχουμένων εἰσίν· οἱ μὲν ἄρτι προσέρχονται καὶ ὡς ἀτελέστεροι μετὰ τὴν ἀκρόασιν τῶν γραφῶν καὶ τῶν θείων εὐαγγελίων εὐθὺς ἐξίασιν. Οἱ δὲ ἤδη προσῆλθον καὶ γεγόνασι τελειώτεροι, ὅθεν καὶ τὴν ἐπὶ τοῖς κατηχουμένοις εὐχὴν ἀναμένοντες τὸ γόνυ κλίνουσιν ἐν ταύτῃ.* (Apud Bevereg. Pandect. I. 405. Cf. ibid. J. Zonaras et Arist. in can. cit.). Eodem modo distinguit Origen. c. Cels. III. 59. (opp. I. 487. R.)

2. Constitt. Apost. VIII. 5. 12. Isidor. Origin. VI. 19. (Tertull. de poenitent. cap. 6. 7.) De differentia aliqua catechizandorum rudium et jam in ecclesia audientium exponendus est celeber Origenis locus c. Cels. III. 51. *Χριστιανοὶ δὲ κατὰ τὸ δυνατὸν αὐτοῖς προβασανίσαντες τῶν ἀκούειν σφῶν βουλομένων τὰς ψυχὰς καὶ κατ' ἰδίαν αὐτοῖς προεπάσαντες, ἐπὰν δοκῶσι αὐτάρκως οἱ ἀκροαταὶ πρὶν εἰς τὸ κοινὸν εἰσελθεῖν ἐπιδεδωκέναι ἐπὶ τὸ θελεῖν καλῶς βιοῦν, τὸ τηνικάδε αὐτοὺς εἰσάγουσιν* (I. 481. R.).

3. Hujusmodi orationis exemplar praebent Constitt. Apost. VIII. 6. S. Chrysost. hom. II. in 2. Cor. cap. 8. (opp. X. 440. M.). Cf. Conc. Laod. can. 19. (Labb. I. p. 1534. Mansi II. 571.).

Digitized by Google

fortati per suffragia episcopi et fidelium cum benedictionibus manuumque impositione, abstinentes et jejunantes, ut mentem corpusque ad mysterium suscipiendum digne praepararent, operam strenuam impendebant [1]). Ad tales autem ex professo dictae sunt S. Cyrilli nostri catecheses XVIII priores, quarum de indole pretioque eximio infra loquemur.

Tempus catechumatus.

4. Apostolorum aetate, dum in virtute evangelii extraordinaria mirifice florerent charismatum dona, ubicunque per ea fides ex Spiritu Sancto cordibus infusa jam manifestabatur, baptismus quoque, nulla mora interposita, dari solitus. At paullatim in locum miraculorum succedentibus firmis sanctae disciplinae fundamentis, postquam insuper fidelium crescente coetu et ministrorum evangelizantium numerus augendus majorque propter metum ficte aut indigne accedentium cautio fuerat adhibenda: certis aliquatenus legibus etiam *de tempore Catechumenatus* in Ecclesia convenit [2]). Ea igitur causa fuit, ut pro ratione scientiae, quam postulantium quisque ad capessendam religionem veram ipse secum afferebat, Judaeis spatium plerumque brevius, biennium ethnicis ad Catecheses audiendas praescriberetur, quod Flaminibus et iis, qui inter catechumenatum facinus aliquod inhonestum patraverant, ad triennium et ultra productum est [3]). Institutiones deinceps quam maxime graves et perfectae de rebus fidei morumque habebantur, ex quo per nominum inscriptionem catechumeni facti fuere Competentes seu Electi; et quum baptismi tempus solemne in Paschatis vel Pentecostes vigiliis fere per totum orbem christianum illis aevis celebraretur, *quadragesima*, quae antecedebat, integra plerumque catechesibus dicata erat et curae pro baptizandis [4]). Hanc intra tesseracosten praeter alios ritus et ceremonias baptismati praevias, de quibus quae necesse visa

1. Cf. Constitt. Apost. VIII. 9. S. August. de cur. pro mort. cap. XII. (opp. VI. 525.). Leo M. ad episc. Sic. epist. 16, 5. (II. 80. Ball.) Vd. infra S. Cyrill. Procatech. c. 3 — 5.

2. Jam in libris Clementinis ex persona Apostolorum praeparationis tempora assignantur varia; e. g. Clem. hom. III. 73. μετὰ τρεῖς ἡμέρας βαπτίζειν ἀρξάμενος, (sc. ὁ Πέτρος). Recogn. X. 71. „intra septem dies XM. baptizati sunt." Cf. autem Recogn. VII. 34. II. 67. Constitt. Apost. VIII. 32. ὁ μέλλων κατηχεῖσθαι, τρία ἔτη κατηχείσθω.

3. Con. Nic. can. 14. Conc. Agath. can. 34. Con. Elib. can. 4. ap. Labb. II. 39. V. 527. I. 997. Cf. Tertull. de bapt. c. 18. Greg. M. epp. VII. 24. et Greg. Nyss. orat. catech. praef. Novell. Justin. 144.

4. Vd. infra S. Cyrill. Procatech. c. 3. Cat. I. 5. et passim. Tertull. de bapt. c. 19. S. August. Confess. IX. 6. Socrat. H. E. VII. 28. Hieron. in Zach. XIV. 8.

Digitized by Google

in Commentarios in S. Autoris Catechesin primam mystagogicam congessimus, *scrutinia* (Ἐξετάσεις) sunt adhibita, proxime apud Occidentales ita appellata, per quae inter exorcismata inquirebat Episcopus, antequam baptizandi ipsi redderent symbolum, an satis instructi studio ferverent salutis, sincero et contrito animo ad tantum mysterium adituri [1]).

Catecheseon ratio et distributio.

5. Institutionum catecheticarum universim non eundem coram omnibus tenorem esse potuisse, res ipsa docet. Alio enim modo cum homine disciplinis exculto liberalibus, et alio tractandum cum rudi; et qui Judaeus venit, diverso modo de fide vera convincendus, quam qui falsos Deos fugeret, paganus [2]). Solennes autem catecheses tribus stadiis decurrisse, optime jam Cl. Touttéus observavit. Ubi primum admissus est baptizandus ad conciones sacras, *expositionem* accepit *symboli Apostolici,* quae sensim ac pedetentim progrediens singulorum tradidit notitiam articulorum; quam fidei catholicae regulam dein sollicite custodiret et dato tempore ejusdem verba profiteretur [3]). Hanc instructionem secuta est *orationis dominicae* interpretatio brevis, quam cognoscere debebant catechumeni quique, priusquam orare eam cum fidelibus post baptismum susceptum illis permitteretur [4]). Proxime demum ante Baptismum de hujus Sacramenti mysterio presbyteri aut Episcopus dare consueverunt expositionem accuratam, breviorem vero de Confirmatione et de SS. Eucharistia; quae baptizatis et initiatis cuncta denuo revelarent instructione luculenta et uberiore [5]). Inter haec Ecclesia perpetuam vitae morumque catechumenorum curam exercebat, tradens prae-

1. Marten. de antiqq. eccl. ritt. I. 11. p. 29. Conc. Laod. can. 46. Ὅτι δεῖ τοὺς φωτιζομένους τὴν πίστιν ἐκμανθάνειν καὶ τῇ πεμπτῇ τῆς ἑβδομάδος ἀναγγέλλειν (reddere) τῷ ἐπισκόπῳ ἢ τοῖς πρεσβυτέροις. Cf. S. August. de Symb. II. 1. (opp. VI. 155). Mabill. Museum Italic. II. p. XCV.

2. Greg. Nyss. orat. catech. praef. et cap. 2. 3. ed. Krab. S. Aug. de catech. rud. l. c. passim.

3. Cf. S. Iren. adv. haer. III. 4. IV. 33. Tertull. de praescript. c. 13. Constitt. Apost. VII. 39—41. S. Cyrill. Catech. V. 1.

4. Minus recte cl. Touttéus (dissert. II. pag. CXIII.) censuit, catechumenos orationis dominicae nescios demum baptismo peracto, hanc didicisse, quum S. Cyrillus ipse ejusdem explicationem mystagogicis postposuisset. At etiam in Ecclesia Orientali baptizati, simul ex aquis ascendere, orationem Domini recitare jussi (S. Chrysost. hom. VI. in ep. ad Col. n. 4. opp. XI. 370. εὐθέως γὰρ ἀνελθών, ταῦτα φθέγγεται τὰ ῥήματα· Πάτερ ἡμῶν κτλ.). Quod quomodo fieri potuit nisi ab antea edoctis? De usu Latinorum in hac re videsis Marten. l. c. p. 90. 102. 120. Assem. Cod. Lit. I. 14.

5. Cf. S. Cyrill. Catech. XVIII. 32. 33. XIX. 1. et Commentt. in locc. citt.

Digitized by Google

cepta, quemadmodum credentes vivere deberent, et per sanctam disciplinam dirigens animos, ut contriti et pietate quam maxima tanti Sacramenti gratiam peterent et acciperent [1]).

6. Quum fides sicut diximus, ex auditu veniat, tradita per Apostolos eorumque legitimos successores, penes quos depositum fidei; catechesis proinde omnis sermone simplici aeque ac lucida, artis rhetoricae minus splendida ornatu, ex ore docentis in Ecclesia proferebatur. Hanc enarrationem (quamvis methodus illa, quam heuristicam hodie seu Socraticam alias vocant, veteribus doctrinae christianae magistris prorsus ignota maneret, indoli profecto Ecclesiae quam maxime aliena,) nonnunquam interrogatione aliqua ad catechumenos eorumque responsionibus interrumpi, rei magis explicandae difficultas auditorum suasit ingenium tardius, quam usus aliquis communis commendavit [2]). Methodus et locus Catecheseon.

Catechumeni inter synaxes sacras usque ad lectiones homiliasque finitas suo loco cum fidelibus constituti, orationes catecheticas accipiebant intra moenia sacrata. Singulis hic ecclesiis mos fuit, ut in *baptisterio* vel ejus *vestibulo* (προάυλις) proferrentur Catecheses; plerumque autem in ipsa *basilicae navi*, seu *sacello* aliquo, martyris monumento aut pia alia memoria insigni, illas habitas fuisse, antiquitatis christianae Viri ostendere peritissimi [3]). De *horis*, quibus dicebantur catecheses, nihil per legem aut usum communem certius quid provisum. Quae intra quadragesimam sacram pronuntiandae erant instructiones, post synaxes a nona hora celebratas, inde ad vesperam usque habitae sunt, aliae diebus festis et Dominicis, per horas matutinas aut circa meridiem [4]). His de Catecheseon in Ecclesia antiqua institutione usuque generatim dictis, ad illud nunc intendimus animum, quae Cyrillianorum sermonum propria fuerit indoles, dispositio et autoritas.

1. Cf. infr. Catech. I. 2. 5. Euseb. V. C. IV. 61. S. Aug. de fide et opp. I. 1. 5. 12.

2. Cf. S. Greg. Nyss. orat. Catech. praef. et cap. I. S. August. de catech. rud. l. c. „quaerendum etiam de illo, utrum haec aliquando jam audierit — et agendum pro ejus responsione, ut aut planius et enodatius loquamur, aut opinionem contrariam refellamus etc.

3. Vide quae in Commentt. notavimus ad S. Cyrill. Procat. c. 4. 14. Catech. XVIII. 33. XX. 4. Non pertinent huc porticus illae τὰ κατηχουμενεῖα dictae, in quibus Aedem Sacram in alto ambientibus mulieres consistebant S. Liturgiam audientes, de quibus vd. Ducang. Constantinop. Christ. II. c. 37. 38.

4. Cf. S. Epiph. adv. haer. Expos. fid. III. 22. (I. 1105. P.) Constitt. Apost. V. 18. 19.

Digitized by Google

CAPUT II.

DE CATECHESEON CYRILLIANARUM INDOLE, DISPOSITIONE ET AUTORITATE.

Scripta S. Cyrilli.

7. S. Cyrillus haud scriptorum copia, sed uno tantum opere Catechetico inter autores ecclesiasticos ordinem insignem tenet. Catalogi ecclesiarum Orientalium permultas quidem insuper homilias et sermones S. Autori nostro adscribunt [1]): at ex antiquitatis monumentis nullum reperitur testimonium, complura eundem praeter ea fere, quae ad nos pervenere scripta, composuisse. Tripartita haec sunt, quae adhuc exstant S. Cyrilli Hier. opera genuina. I. CATECHESES DUODEVIGINTI ad ILLUMINANDOS per quadragesimam dictae. II. CATECHESES MYSTAGOGICAE QUINQUE, quae hebdomade Paschali ad Neophytos habitae sunt. III. HOMILIA deinde in Paralyticum ad piscinam jacentem. Non est dubium, Cyrillum presbyterum tanta diligentia praedicandi officio perfunctum, plures insuper pronuntiasse homilias, et expositiones in ss. lectiones dedisse; sed, quum ipse ne Catecheses quidem scriberet, sed solummodo a notariis eas ex ore dicentis excipi permitteret, omnes illae praeter integram unam et aliquot reliquarum fragmenta, magno posteritatis christianae dolori, deperditae sunt [2]). Ex eo autem tempore, per quod episcopatum gessit Hierosolymorum S. Cyrillus, unicum superest documentum, ejus EPISTOLA AD CONSTANTIUM de crucis apparitione super sanctam urbem in coelis facta. Hujus de authenticitate sicut et de Homiliis fragmentisque genuinis et pseudepigraphis, in Prolegomenis in secundum hujus Editionis Volumen, quae ad rem pertinent asseremus; heic modo de OPERE CATECHETICO S. Cyrilli, quam brevissime potuimus, praefaturi.

Catecheseon genus, dispositio et methodus.

8. Munus catechetae gravissimum per plures annos in Ecclesia Hierosolymitana S. Cyrillum sustinuisse presbyterum, in Vita ejus luculenter ostensum est. Sed unius tantummodo anni Catecheses, per tachygraphos inter ipsam pronuntiationem consignatae, scripto ad posteros servatae sunt. Earum, uti supra diximus, duplex distinguitur genus. *A. Catecheses praeparatoriae* XVIII priores ad Baptizandos; *B. Mystagogicae* V jam baptizatis dictae Catecheses.

1. Cf. Cod. Vatic. 81. (al. 44.) arab. Cod. Vat. 698 (al. 94.) arab. et Prolegomena in Tom. II. hujus Edit.

2. S. Cyrilli ipse nonnunquam in Catechesibus homiliarum meminit, quas in synaxibus praedicaverat; cf. Catech. X. 14. XIII. 6. XII. 18.

Digitized by Google

Prioribus cunctis in ll. mss. titulus praefixus legitur: *Κατηχήσεις τῶν φωτιζομένων*, quo nomine Ecclesia Hierosolymitana baptizandos alloqui consueverat. Baptismum a Graecis *φώτισμὸν* nuncupatum indeque baptizandorum appellationem apud S. Cyrillum derivatam, apud eruditos omnes in confesso est [1]). Alterum vero Catecheseon genus inscribitur: *Κατηχήσεις Μυσταγωγικαί*, seu in aliis ll. mss. vetustis: *Λόγοι πρὸς τοὺς νεοφωτίστους*. Totum dein institutionum catecheticarum corpus in modum praefationis antecedit *ἡ Προκατήχησις*, in qua ad audiendas ss. instructiones et disciplinam convenientem observandam, catechumenos suos S.Doctor invitat et admonet.

9. Sermones catechetici ***duodeviginti*** priores totius Theologiae dogmaticae offerunt compendium breve et doctissimum. Institutionibus de POENITENTIA, de BAPTISMO et de FIDE per primas tres catecheses praemissis, et proposita in Catechesi quarta Summa doctrinae Christianae praeclarissima, fidei deinceps SYMBOLUM HIEROSOLYMITANUM per articulos omnes S. Cyrillus, a catechesi quinta usque ad duodevigesimam inclus. explanans, totum Theologiae corpus absolvit. Has de fide institutiones sequuntur Catecheses ***quinque mystagogicae***, uti diximus, inscriptae, quarum nomen de ***mysteriis*** depromtum est, ***Baptismo*** nempe, ***Confirmatione*** et ***Eucharistia***, quae a baptizatis Paschatis vigiliis suscepta iisdem nunc demum declaranda erant [2]). Dictae illae sunt hebdomade Paschali a feria secunda usque ad Sabbatum in Albis. (Cf. Catech. XVIII. 33, et Commentt. in h. l.). Ex mystagogicis duae Catecheses de ***Baptismi*** agunt ritibus; una ***Chrismatis Sacramento***, postrema utraque ***mysterio SS. Eucharistiae*** dicata est.

10. Quodsi deinceps accuratius lectionum Catecheticarum rationem et dispositionem inspexerimus, unum eundemque omnibus illis habitum communem observabimus. Singulis enim Catechesibus TITULI in ll. mss. praefixi sunt, qui summam earum et argumentum breve exhibent. Mediis in Catechesibus quarta et sexta, titulos quoque minores capitibus distinctis superscriptos invenimus. Horum de origine et aetate in iis prorsus acquiescendum, quae jam cl. V. Touttéus probavit: titulos istos a primis catecheseon scriptoribus, a libraríis scilicet et notariis, qui ex ore S. Doctoris easdem excepere, minime tamen a S. Cyrillo ipso, fuisse praefixos. Diversorum temporum libri mss. varietatem satis magnam in his inscriptionibus passim ostendunt;

1. Reliqua de voce *φωτιζόμενοι* notanda vd. in Commentt. in Procatech. cap. 1.

2. Chrysost. hom. in S. Pascha. n. 5. (opp. III. 755.) Ambros. de myster. c. 8. (opp. II. 422.).

Digitized by Google

praesertim ubi argumento generali speciale aliud adjunctum est [1]). Procatechesis autem, Catechesis undevigesima nec non vigesima tertia titulo et argumento carent. Post titulum seu argumentum generale, LECTIO SCRIPTURAE indicatur, hoc est, initium pericopes ex Veteri aut Novo Testamento selectae, ex qua publice in synaxi recitata, Catechetes sermonis thema hauserat. Eae lectiones nequaquam ordinem illarum sequebantur, quae in ecclesiae conventibus solennibus pro singulis diebus dominicis et festis distributae legebantur; sed per Catechetam ad rei necessitatem et commodum propriae tum breviores quum prolixiores eligi poterant [2]). Hac ex lectione immediate plerumque excurrit oratio, et ad eandem per totum illius contextum S. Doctor perpetuo respicit.

11. Multus est cl. Dom. Touttéus in dissertatione II. de Cyrilliana docendi et docendi ratione; quod paucis absolvimus. Hac in quaestione duo praecipue ponderanda sunt, rei primum indoles ipsa, quam praestandam S. Cyrillus susceperat, et proprii deinceps ipsius ingenii mos et virtus. Nullus enim in Catechesibus enuntiandis locus concessus fuit sermonibus nimis prolixis et ratiocinationibus subtilioribus; ne voces quidem mere Theologicas licuit assumi. Simplici omnia methodo tractanda erant et argumentis solummodo firmissimis divinaque autoritate munitis utendum [3]). Mira profecto patientia in hac regula persistebat S. Cyrillus, qui, quantumvis maximae jam sui tempore presbyteratus de verborum dogmaticorum significatione agitarentur contentiones, nil harum coram catechumenis attingit, iis satagens instruere auditores iisque persuadere rationibus, quae in scripturis et traditione apostolica revelatae in Ecclesia credendae proponebantur. (Cf. Catech. IV. 32. 33. XVI. 1. 24. XII. 5).

Tali officio et Viri indoles singularis, et schola Theologica, cui procul dubio addictus erat S. Autor, maxime consentaneae apparent. Quod enim stylus dicendique ratio palam ostendunt nec non vitae fata veterumque testimonia confirmant, Vir fuit S. Cyrillus mentis sincerae fortis et tranquillae, sed ingenii acris; verborum ipse parcus magis, quam ornamenti rhetorici studiosus. Ejusmodi compendiariae dogmatum expositionis exemplum, vix ab alio superandum, in Catechesi quarta S. Autoris nostri, docti quique admirantur. Quapropter minime vocibus subtilius eligendis operam impendit: nec longioribus utitur periodis; sed oratione sat facili et perspicua, enuntiationibus

1. Cf. Catech. VII. 1. XV. 1.

2. Cf. Catech. XIII. quae integrum Jesaiae cap. LIII. explanat; Catech. XVIII. item Ezechielis cap. XXXVII. Brevissimae sunt sermonum mystagogicorum lectiones. Vd. Catech. XIV. 24.

3. Vd. supra cap. I. 5. 6.

Digitized by Google

concisis, moreque conversationis familiaris, auditores de rebus mysteriisque altissimis instruit, et ad leges eos observandas paterna quasi clementia tanquam filios et infantes admonet eorumque animos ad pietatem dirigit. Quam vero in SS. Scripturarum expositione et ratiociniis dogmaticis viam S. Cyrillus secutus fuerit, ad unam omnes, nullo relicto dubio, produnt ejus orationes catecheticae. Jam enim aliquot ex decenniis, antequam in cathedram ascenderet S. Cyrillus Hierosolymitanus, Antiochiae floruit schola celeberrima, a Dorotheo et Luciano presbyteris condita, clarissimorumque Ecclesiae orthodoxae, at etiam (quod maxime dolendum) haereticorum doctorum per integrum seculum magistra paene unica. Quamvis vero perdifficilis sit quaestio, qui eo ipso tempore, quo scientia sancta primum imbui debuit S. Cyrillus, claruerint Antiochiae doctores in locum Luciani, Malchionis et Dorothei succedentes [1]); nec tuto possit insuper anquiri, an in Urbe natali peregrinusne litteris sacris S. Autor operam navarit; illud sane absque haesitatione affirmandum est, in allegandis exponendisque SS. Scripturae V. et N. T. locis cum schola Antiochena litteram magis S. Cyrillum et historiam sequi, quam allegoricis interpretationibus eum indulgere. (Cf. Catech. XIII. 9 et Comment. in h. l.). Nec tamen omnino interpretationem allegoricam et typicam respuit; sed elucidandae magis veritati, quam stricte probandae inservire eam posse, censuit. (Vd. Catech. XIV. 8. 11. XIII. 18. 9.). Similem morem clarus quoque scholae Alexandrinae tunc temporis praefectus observabat DIDYMUS ὁ τυφλὸς, qui quamvis haud prorsus allegoricam interpretandi rationem deseruisset, contra Judaeos tamen et haereticos litteralem semper et grammaticam interpretationem adhibebat [2]). Copiosissimus in autoritatibus SS. Scripturae utriusque testamenti allegandis, canonem librorum, quem Ecclesia Hierosolymitana tenebat, auditoribus suis S. Cyrillus tradit (cf. Catech. IV. 33—36 et Comment. in hh. ll.), quorum ex disertis testimoniis fidem, convictis Judaeis et haereticis, confirmat. Egregia sollicitudine effata V. T. prophetica et typos cum rebus consociare studet christianis; ita ut omnia, quae Christus egerit mysteriaque commiserit Ecclesiae suae, longe ante a prophetis nuntiata et praefigurata esse,

1. Cf. Socrat. H. E. VIII. 13. IX. 6. Philostorg. II. 13. Inter celebres Antiochenae ecclesiae viros Eustathium et Leontium Cyrillus juvenis nosse potuit; vir et senex Meletii, Carterii, Diodori et Flaviani coaevus. Vd. Theodor. H. E. II. 24. Facund. contr. Moc. VIII. 5. II. 2. Ed. Sirm. Par. 1629. (Galland. Bibl. PP. XI. 665).

2. Cf. Didym. de trinit. I. 503. Ed. Mingarell. Guericke de Schol. Alex. II. 2. p. 84.

Digitized by Google

penitus velit suos habere perspectum. (Cf. XIII. 8. 13.). Qua in re autoritatem Ecclesiae et antiquas traditiones summe veneratus (cf. Catech. XVIII. 23.), vitium felicissime fugerat, quo paulo post schola Antiochena notata est; quod neglecta nempe interpretatione ecclesiastica, proprio quisque magister arbitratu suo SS. Scripturas exponendo, testimoniorum propheticorum vires, remisso inter utrumque foedus V. et N. vinculo, divinitus et intime connexo, petulanter infringeret [1]).

12. Ceterum Catecheseon is semper finis summus elucescit, non ut magno verborum impedimento nec ratiocinatione artificiosa Christi fides praedicetur: sed ut veritas catholica per Ecclesiam tradita, necessariis tantum argumentis munita, distincta vero quam accuratissime ab opinionibus humanis commentisque haereticorum, tuto ab auditoribus percipi memoriaeque mandari possit. Quapropter ad explananda dogmata singularia hanc communiter methodum S. Cyrillus ingressus est: praemissa brevi introductione seu exordio morali, oppositam primo dogmati catholico enarrat doctrinam; tunc fidei professionem catholicam eidem objicit, qua ratiociniis convenientibus confirmata, objectiones solvit adversariorum, et praeceptis denique moralibus ex re proposita depromptis, nonnunquam oratione aliqua pia, semper vero doxologia consueta, orationem catecheticam concludit. Hostes autem, quos propter fidei unitatem pacemque ecclesiasticam oppugnandos susceperat S. Doctor, tripartiti apparebant, uti in Procatech. cap. IV. eorundem castra recensens ipse professus est. Exstitere adhuc ecclesiae inimicissimae Gentilium reliquiae, quarum ultimum et acerbum contra regnum Dei certamen sub Juliano Apostata, jamjam instabat. Has contra ex rationis testimonio, minime vero Scripturarum argumentis, pugnandum praecipit (Catech. XVIII. 10.); et veritatem ipse mysteriorum Verbi incarnati historicam ex monumentis, quae Hierosolymis in omnium conspectu adhuc supererant, adversus paganos et Judaeos demonstratione quasi oculis subjecta evincit. (Cf. l. c. c. 38). Judaeos ex libris Veteris Testamenti omni modo arguebat, dum vaticinia prophetarum in deperdito Judaeorum sui temporis statu regnoque novo Jesu, de die in diem magis efflorescente et super cunctam terrae faciem jam dilatato, certissime completa ostendit. (Cf. Catech. X. XII. XIII.).

Et unde fortius adversus Judaicam perfidiam telum stringi potuit, nisi ex ipsa ea Urbe, e conspectu arcis David montiumque sacrorum, in qua per tot secula pignus foederis antiqui steterat, nunc

1. Cf. Actt. Conc. II. (P. IV. 19. V. 94. Facund. l. c. III. 6.).

Digitized by Google

vero ibidem templi antiqui rudera, exstructaque in ejus locum Ecclesiae Christi monumenta magnifica de victoria Crucis, impletis vaticiniis, testimonium sole clarius exhibuere? (Cf. Catech. x. 11. VII. 6. XVIII.). Multa in hac causa cum Eusebii Caesariensis demonstratione evangelica, post Concilium Nicaenum ab illo conscripta, commune habet S. Cyrillus; nec desunt rationes, quae expresse ad hoc nobilissimum opus eundem passim respexisse prodant. Tertium haereticorum agmen oppugnari debuit. Idem varie ex Gnosticorum, Manichaeorum nec non Anti-Trinitariorum turbis compositum, novitate jam suspectum (Catech. VI. 20. XVI. 9.), et invicem divisum, male usurpato Ecclesiae catholicae nomine, ab omni etiam autoritate Scripturarum et traditionis apostolicae destitutum esse S. Autor probat. (Catech. XVIII. 26. VI.). Eximio item studio pro rei catholicae veritate ad seriem successionis apostolicae et incorruptum sanctissimorum in Ecclesia Doctorum testimonium provocat. (Catech. x. 17 — 19. IV. 28. XIV. 15 — 21). Ex praeceptis autem ethicis haud systemate aliquo praefixo, sed data per fidei doctrinam occasione, S. Cyrillus ea primum quae in evangeliis et institutis ecclesiasticis proposita erant ad salutem mandata et monita, sermone clementi, imo et magna prece animis inculcat; orationis fervorem, sensuum mortificationem studiumque Scripturarum indefessum suis quam maxime commendans. Quantum vero ad mores Christiano nomine dignos et ubique servandos attinet, fugam voluptatum mundanarum et superstitionum praecipit, paedagogus ipse sicut ante eum piissimus Clemens Alexandrinus, juvenum et adultorum cautissimus. Virginitatis laudator monasticaeque vitae addictissimus S. Cyrillus, nunquam tamen vocationum distinctarum regulas confundit; sed propria cuique in Ecclesia ordini amore aeque calenti praecepta convenientia tradit. Cyrillianarum institutionum de fide et moribus Ecclesiasticis maximum denique comparet pretium, quoniam ex monumentis veteribus cunctis nullum huic simile seu aequale adhuc supersit. Nam utrumque, quod huc afferri possit, opus catecheticum, S. AUGUSTINI videlicet liber *de catechizandis rudibus*, nec non GREGORII NYSSENI ORATIO MAGNA CATECHETICA, plane a nostro est diversum. (Vd. supra hujus dissert. cap. I. 2. cum nott.). Quod enim ad librum S. Augustini attinet, is tantum ejusdem finis exprimitur, ut arti catecheticae consulat regulis certis et exemplis praescriptis; minime autem id sibi propositum habuit S. Doctor, ut quemadmodum S. Cyrillus noster, integras institutiones catechumenis et ex professo exhiberet [1]). Sicuti vero

1. Cf. Höfling, das Sacrament der Taufe. Erlang. 1846. I. p. 162.

Digitized by Google

in Occidente pro arte catechizandi laboravit S. Augustinus, eodem modo jam paulo ante praeclarissimus Nyssae Episcopus GREGORIUS in oratione laudata (*Λόγος κατηχητικὸς ὁ μέγας*) Ecclesiae Orientis praecepta saluberrima tradiderat. Nyssenus quoque nequaquam ad catechumenos sermonem suum dirigit; sed eos modo, qui catechetico ipsi munere in Ecclesia funguntur, quomodo cum catechumenis, tum iis, qui ex Gentibus, quum qui ex Judaeismo accedant, pro more et necessitate singulorum tuto agendum sit, sapientissime instruit. Quapropter magna haec oratio Nysseni catechetica, institutio potius apologetica seu demonstratio evangelica appellari possit[1]). Quae vero inter litterarum veterum documenta ceteri exstant hujus disciplinae libelli, numero paucissimi, breviores sunt, ut cum hoc nostri Cyrilli opere ullo modo possint comparari[2]).

13. Quod tantis virtutibus illustre est opus catecheticum, vix tandem ut de aliquibus ejusdem vitiis queramur, merebitur. Minime negandum, quod si ad artis oratoriae amussim judicare velis, quos lecturus sis Catecheticos sermones, plura procul dubio reperiri posse aliquatenus vituperanda: stylus nonnunquam minus politus, periodi contortae, crebrae repetitiones et SS. Scripturarum allegationes non omni loco certae seu ad verbum descriptae. (Cf. Catech. I. 2. IV. 31. XIV. 20 et passim). Quis vero talia evenisse miretur aut reprehendere haec vitia possit in sermonibus ex tempore cunctis dictis et ita ab aliena manu consignatis, nunquam vero ad rhetorices regulas ab Autore suo compositis? Annon potius laudanda a peritis hominibus, ingenii et scientiae sanctae copia, simplicis orationis candor et venustas in ea, haud anxie quaesita, sed, utut erat, ex pectore semper charitatis igne divinae repleto sponte sua nata? Nusquam orationis dignitatem, nusquam rationum acumen in ea desideras. Magis autem in Catechesibus mystagogicis quam in XVIII praecedentibus, festivus est S. Autor, rerum tractandarum sanctitate commotus; unde styli aliqua diversitas inter hanc utramque partem operis Catechetici dudum ab eruditis observata est.

14. Maxima semper, teste codicum antiquissimorum copia, in Ecclesia fuit Catecheseon Cyrillianarum aestimatio. Quantumvis etiam earundem Autor, quod in ejus Vita satius relatum est, varias a viris insignibus passus sit calumnias; inter tantas nihilominus tristissimorum temporum tenebras, laudes Catecheseon Hierosolymitanarum invictae usque enituere. Earundem autoritatem pro fide tuenda ca-

1. Greg. Nyss. orat. catech. ed. Krabinger, Praefat. p. 8.

2. Cf. hujus dissert. cap. I. 2. not. 5.

Digitized by Google

tholica, unacum celeberrimis coaetaneis Gregorio Nysseno, Athanasio, Didymo etc. scriptores ecclesiastici quinti et sexti seculi, nec non concilia oecumenica frequenter appellavere. Quale autem postea et in hodiernum usque diem, hujus operis pro re catholica pretium fuerit, apertissime probant Novatorum decimi sexti seculi irae infensae, quibus venerabile hoc monumentum, curis tunc Grodecii Glogoviensis Decani et Prevotii Parisiis publici juris factum, tanquam suppositum et commentitium sua autoritate privare mirum quantum laboraverint, pondere sane tot et tam clarorum ejusdem pro cultus et liturgiae catholicae antiquitate testimoniorum nimis pressi; quibus de conatibus in capite sequenti pauca accuratius memoranda sunt. Saniori autem hujus aevi indoli, quae in hac saltem disciplina vetera odia ignorare didicit, ut amplioribus argumentis de hujus operis praestantia persuadere conemur, labor minus nunc necessarius videtur. Nam praeter eam, quam quotquot fidem catholicam profitentur, his integerrimae traditionis reliquiis piam semper vovent venerationem; eorum quoque virorum eruditorum, qui, nulla alia ratione habita, scientiam rerum christianarum historicam tantum et dogmaticam, pari modo ac ceteras literarum disciplinas, ambiunt ac colunt, maxime omnium interierit, fidissimum hunc sui temporis dogmatum interpretem studiosius tractantes, quae Ecclesiasticae institutionis illius aevo fuerit methodus, qui ritus exstiterint in sacrosanctis mysteriis celebrandis, quae morum viguerit disciplina, quae SS. Scripturarum denique expositio ab Ecclesia data sit, ex hoc uno opere posse rimari et agnoscere. Quapropter legentium fastidio parcentes ad reliqua jam, quae adhuc praemittenda sunt, transeamus.

CAPUT III.

QUO IN LOCO, QUO ANNO QUIBUSQUE DIEBUS HABITAE SINT CATECHESES S. CYRILLI.

15. Hierosolymis omnes Catecheses S. Cyrilli dictas esse, innumeris illarum locis ipse certissimam rem facit. Quos quum nimis longum sit singulatim enumerare, ad Catecheses ipsas commentariosque et indices adjectos studiosum delegare cogimur lectorem. (Vd. Catech. III. 7. IV. 28. 10. 14. VII. 6. X. 11. 19. XII. 20. XIII. 4. 22. 38. 39. XIV. 9. 14. XVI. 4. XVII. 13. 16. XVIII. 33. 34.). Grave saepenumero auditoribus pro dictorum veritate ex iis argumentum proponens, quae usque in praesentem diem con-

Digitized by Google

spicua haberent mysteriorum divinorum, quae Hierosolymis peracta essent, monumenta superstita; ea occasione dignitatis eximiae, qua habitatores Urbis omnium sacratissimae optimo jure gauderent [1]), eosdem commonefacere, nunquam S. Doctor negligit.

16. Ecclesia autem, in qua conventus Catechetici agebantur, Basilica fuit magnificentissima, *ΑΝΑΣΤΑΣΙΣ* dicta, quam in monte Golgotha Constantini imperatoris filiorumque ejus pietas liberalis, omni auri et argenti ornatu resplendentem exstruxerat, cujusque encaenia, vicesimo secundo anno post edictum Mediolanense, (quum eundem fere aetatis annum ageret Cyrillus, futurus Hierosolymorum episcopus), magna cum hilaritate frequentique episcoporum coetu Idibus Sept. 335, celebrata fuere. Hujus basilicae magnificentiam et gloriam plusquam semel S. Cyrillus laudibus suis extollit. (Cf. Catech. XIV. 14. 22.). Catecheses ipsae publice media in Ecclesia, non in vestibulo aut extra ecclesiam in porticu, quod quidam opinati sunt, coram pleno fidelium consessu pronuntiabantur, quod ex locis supra citatis nec non ex Procatech. capp. 4. 14. patet. (Cf. hujus dissert. cap. I. 6). Solummodo Catecheses mystagogicae in ipso Resurrectionis sacello ad monumentum Domini (*ἀνάστασις*) baptizatis dictae sunt. Vd. Catech. XVIII. 33. XX. 4. 7. Alterius ecclesiae meminit ipse Cyrillus, in qua de Spiritu Sancto doctrinam praedicari, conveniens esset (*ὥςπερ τὰ περὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ Γολγοθᾶ, ἐν τῷ Γολγοθᾷ τούτῳ λέγομεν, οὕτω περὶ ἁγίου Πνεύματος ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ λέγειν ἐκκλησίᾳ*); at, *quoniam*, ait S. Autor, *qui illic descendit, ejus, qui hic crucifixus est gloriae consors est, idcirco in hoc loco verba facimus de eo, qui illic descendit: pius enim cultus separationem non admittit.* (Cf. Catech. XVI. 4. et Commentt. in h. l.). Constat itaque ex testimoniis allatis, cunctas Catecheses, nulla excepta, in Basilica Resurrectionis Hierosolymis fuisse dictas.

17. Quamvis de tempore, quo habitae sunt Catecheses S. Cyrilli, nullum generatim dubium relictum sit; difficillima tamen semper, quo praecise anno eaedem ponendae, quaestio restat. Quae vero ad tempus originis definiendum argumenta valere possint specialia, haec sunt in compendium redacta: 1. Catech. VI. 20. *septuaginta* ante annos *Manetem* sub Probo imperatore prodiisse refert S. Cyrillus. Hieronymus in chronico, Manichaeorum haeresis

1. Vd. Catech. XVIII. 34. XIII. 22. 23. coll. S. Hieronymi Epp. XLVI — XLIX. (opp. IV. 565 sqq.).

Digitized by Google

initia ad annum II. Probi (Antiochen. aer. 325) assignat, qui est 281 p. Chr. S. Leo Manetem Coss. PROBO et PAULLINO innotuisse narrat, qui annus cum Scaligeriana chronici Eusebiani editione 277 numerandus [1]). Proinde, numero aliquo rotundo posito, medio circiter quarti seculi anno 348—350 Catecheses habitae sunt. 2. Concionabatur dein S. Cyrillus sub Imperatoribus, qui Ecclesiam resurrectionis exstruxerant Catech. XIV. 14; et viderat adhuc ipse Bethlehem, silvis et dumetis consitum locum, quem postea S. Helena imperatrix ornamentis tanta memoria dignis restauravit [2]). Catech. XII. 20. Haec autem pia imperatorum opera cuncta paene inchoata et perfecta sunt circa annos 333—336, maximo praesertim Constantini imp. studio, cujus etiam jam defuncti (*μακαρίας μνήμης*) S. Cyrillus mentionem facit Catech. XIV. 22. 3. In eadem vero Catech. XIV. cap. 14 Constantini filios CONSTANTEM et CONSTANTIUM inter vivos numerat (*οἱ δὲ νῦν βασιλεῖς*), qui magnam illorum operum partem una cum Constantino patre susceperint. Quum vero Constans Imp. 350 caede interierit, Catecheses non serius eo anno dictae esse possunt. Idem 4. ex eo constat, quod per totum suorum sermonum corpus, S. Cyrillus de consilio quidem contra Arianos et Sabellianos pugnet (Catech. IV. 8. XV. 10); at nullibi aperte prioribus haeresis nomen infligat; quippe qui vivo adhuc Constante tecte tantum et latenter errores suos propagarint. Confestim vero, Constante sublato, hic rerum status in pessimum mutatus, nemini fere praeter S. Athanasium, quam S. Cyrillo ipsi persecutiones vehementiores commovere coepit [3]). 5. Catech. XV. 27. MARCELLI haeresin *προσφάτως ἀναφυεῖσαν* S. Autor nuncupat. Marcellus vero Ancyranus publice haeresis accusatus et damnatus fuit per Synodum CP. mensibus primis 336, eodem anno, quo et Arius morte abreptus est [4]). Apollinaristae autem et Macedonius, Pneumatomachorum caput, in opere catechetico nondum memorantur, quorum bella demum post 350 palam incensa sunt. 6. Eo tempore, quo Catecheses proferebat S. Cyrillus, templi antiqui rudera certa adhuc Hierosolymis conspiciebantur (Catech. XV. 15). Haec sub Juliano imperatore, novis positis fundamentis partim eruta, partim ignibus, inter illos conatus Judaeorum erumpentibus, terraeque

1. Cf. S. Leonis M. serm. II. de Pentecost. cap. 6. (opp. I. 304. B.) Petavii Ration. tempor. III. 102.

2. Cf. Euseb. V. C. III. 35. IV. 25. 45. 47. Niceph. H. E. VIII. 30.

3. Cf. Vita S. Cyrilli II. 26. p. XL. not. 2.

4. Vd. Socrat. H. E. I. 37. Hilar. fragm. III. 1309.

Digitized by Google

motu ad extrema usque vestigia evanuere [1]). 7. Universam deinceps suae aetatis conditionem ita describit S. Cyrillus, ut, persecutionum memoria adhuc vivente, imo multis superstitibus, qui in ipsis vel fideles passi tormenta vel infideles sanctis inter eas insidiati erant, (Catech. III. 15. XVI. 8) ecclesiam pace et honore recreatam cognoscamus, non exstinctis prorsus in ea charismatum donis, quae post baptisma susceptum, in fidelium coetu sanationum et prophetiae gratia mirifice eluscescebant. Catech. I. 5. X. 13. XIII. 23. 40. XVI. 19. XVII. 36. 8. Ex rebus denique publice gestis, bellum commemoratur (Catech. XV.6.) ad Euphratis et Tigridos ripas inter Romanos et Persas flagrans, quod diuturnum et laboriosum, post mortem tandem Juliani, infausta Joviani pactione, tristi eventu finitum est (363). Haec quae attulimus, omissis minus accuratis, argumenta historica, terminum, intra quem dicti sunt sermones catechetici, in tantum definiunt, ut non anno 345 prius, nec 350 serius eorundem origo assignari possit. Ratione igitur temporis generatim constituta ad certioris anni definitionem paucis accingimur.

18. Eruditorum ratiocinationes, ut supra ostensum est, inter annos tantum 345—352 variare possunt. TILLEMONTIUS (mém. VIII.) primus Catecheses ad an. 347 adscribit, ductus praecipue (Catech. VI. 20) LXX. annis, quos a Manetis exordio ad sua usque tempora S. Cyrillus numeraverat. Alio modo THEOPHANES in chronographia, catecheseon pronuntiationem cum illa crucis apparitione sub Constantio facta consociat, per quam infidelium multitudo ad baptisma petendum commota fuerit [2]). At haec Theophanis sententia uno hoc argumento refutatur, Cyrillum vivo adhuc utroque Imperatore Constante et Constantio publice docuisse. Cf. Catech. XIV. 14. XXIII. 8. THOMAS MILLESIUS denique ex illa belli Mesopotamici Catech. XV. 16. commemoratione concludit, quadragesima anni 350 Catecheses fuisse habitas; contra quem cl. DOM. A. TOUTTEUS annum defendit 348, et quidem tribus praesertim ex rationibus. 1. Pascha anni 348 die III. Aprilis inciderat, unde Catecheses inter hyemis reliquias verisque prima initia per quadragesimam dictae; quod tum ex Catech. IV. 30. XVIII. 7, probare nititur, ubi hyemis adhuc vestigia iis diebus superstita describuntur; quum ex Catech. XIV. 10, quo loco aequinoctium paucis ante diebus fuisse, verque jam isto mense Xanthico instare, S. Autor expressis verbis annunciat. At similis tempestatis descriptio etiam in annos 347 vel

1. Vd. Vita S. Cyrilli cap. XI. p. LXXXVIII.

2. Cf. Vita S. Cyr. cap. V. n. 24. not. 1. Prolegg. p. XXXVIII.

Digitized by Google

350 cadere potest, quum priori secundum tabulas Paschales dies resurrectionis XII. April., altero vero XV. April. celebratum sit, nec tam paucorum dierum differentia necessario naturae habitum et aspectum in diversum plane mutare debeat. 2. Argumentum sui computi secundum, Dom. Touttéus ex bello inter Persos et Romanos deducit, cujus mentionem facit S. Cyrillus Catech. XV. c. 6. his verbis: *Γίνεται δὲ ἀρα νῦν Περσῶν πρὸς Ρωμαίους περὶ τὴν Μεσοποταμίαν πόλεμος ἢ οὐ;* Agitur in hac quaestione de anno tantum induciarum definiendo, quo hoc crudele et diuturnum bellum uno quieverat; at difficillime hic rerum nodus solvitur. Theophanes chronographus, qui obsidionem urbis Nisibis ad annum 345—346 ponit, chronico S. Hieronymi contradicit, quod eandem rem ad 352 assignat; nisi opinari velis, Theophanem primam cum altera Nisibis oppugnatione commutasse. Prima enim Nisibis obsidio, quum paullo post Constantini mortem Sapor rex infesta manu adversus Romanos descendisset[1]), anno 341—342 inchoata est; quam excepit altera 350—351; induciae dein per aliquod menses factae, quibus a Sapore violatis, pugna nocturna apud Singaram commissa est. Inter annos itaque 345—350 bellum perpetuum ad Tigrim amnem flagravit, decem proeliis gravissimis insigne, ad quod tanquam mundi finis adventuri portentum S. Cyrillus l. c. pleno jure respicere poterat. Ea igitur, quae ex commemoratione allegata deduci potest ratio, nil amplius probat, quam serius 351 catecheses non fuisse dictas, quum ex eo anno usque ad 359 bellum Persicum quieverit. 3. Tertiam denique rationem, Dom. Touttéus descriptionem ponit, quam Catech. XV. 7 S. Cyrillus de dissidiis et contentionibus infensissimis inter episcopos ecclesiasque diversas actis, exhibet. Haec bella interna, quae ex Synodo Tyria Ecclesiam Orientis continuo turbabant, post Sardicense concilium in apertissimam violentiam erupisse, testes sunt S. Athanasius, Hilarius, Socrates et Sozomenus. Libenter damus, citatum S. Cyrilli locum coll. cap. 9 et 27, ad rerum, Concilio Sardicensi finito, statum perturbatum debere referri; unde denuo, quum Sardicenses sub finem anni 347 consessum solvissent, Catecheses Cyrillianae ad annum 348—350 ponendae. Quemnam vero inter hos tres, qui restant originis hujus operis annos, eligamus; una tantum ratione certum videtur. Annus 349, quo Pascha XXIII. Aprilis celebratum est, mi-

1. Vd. S. Jacobi Nisib. serm. V. Ed. Antonell. 1756. p. 89. Cf. super Vit. S. Cyr. cap. V. n. 23. not. et Spanhem. annot. in Orat. I. Julian. p. 22. seqq.

Digitized by Google

nime convenit cum mensium et dierum computo; quem Catech. XVIII. 7 et XIV. 10 indicatum habemus. Quum vero Catech. XIV. 22. Constans Imp. adhuc inter vivos recensitus sit, qui mense Januario 350 in Galliis Magnentii armis occubuerat; annus quoque hic pro Catecheseon tempore valde dubius existit; nisi mortem Constantis mense Januarii factam, primis diebus Aprilis nondum Hierosolymis, quod vix credendum, innotuisse putaris. Unicum itaque certissimum cum Touttée, annum 348 Catechesibus Cyrillianis ortum dedisse, etiam nos agnoscimus.

19. Catecheses S. Cyrillum per s. quadragesimam habuisse, ex usu ecclesiarum communi nec non ex propriis S. Autoris verbis, probe scimus [1]). Observabatur autem more Ecclesiarum Palaestinensium jejunium ante-paschale per sex hebdomadas integras, ita ut inchoatum a feria secunda post primam Quadragesimae dominicam nocte Sabbati sancti finem acciperet, quadraginta unoque diebus completis [2]). Quonam modo Catecheses Illuminandorum duodeviginti per singulos quadragesimae dies distributae fuerint, non omni ex parte certum definitur. Catechesis prima ad quintam inclusive in prima hebdomade dictae apparent ex Catech. IV. 3, ubi *διάστημα τῶν ἡμερῶν τῆς ἁγίας τεσσαρακοστῆς ἀπάσης* adhuc intercessurum, praedicatur. His forte Dominica ipsa Quadragesima prima Procatechesis coram fidelium conventu pronuntiata antecesserat. (Procat. c. 4). Ad secundam septimanam attinent sermones catechetici VI. — VIII.; quibus continuo additi sunt X.—XIII. Catechesin decimam quartam primis mensis Xanthici post aequinoctium diebus, proinde II. hebdomadis majoris feria habitam jam cognovimus; reliquarum seriem Catechesis duodevigesima Sabbato sancto dicta, claudit. Excepta procatechesi, nulla alia Dominica die habita est, neque sabbato praeter Sabbatum sanctum; quum his diebus synaxes fidelium solennes celebrarentur [3]). Catech. IV. 24. I. 5, 6. Mystagogicas Catecheses per integram Paschatis hebdomadam pronuntiatas fuisse, supra commemoravimus. Praeter Procatechesin, quae inter synaxin Dominicae habita est, reliquae diebus ferialibus post

1. Cf. huj. dissert. cap. I. n. 6. S. Cyrilli Catech. I. 5. III. 16. Procatech. c. 4.

2. Sozom. H. E. VII. 19. Cordær. caten. in Luc. XXII. 7. Circa sextum autem seculum Hierosolymis quoque septem hebdomadarum jejunium institui coepit. Cf. Dorothei Archim. doctrin. de vitae inst. XV. (Ed. Auctuar. Ducaei T. I. p. 750). S. Joan. Dam. opp. de jejun. orat. (opp. I. p. 504 Leq.).

3. Cf. S. Cyrill. Catech. IV. 37, et Commentt. in h. l.

Digitized by Google

meridiem, horis vespertinis dictae. Cf. Catech. IV. 20. XIII. 8. XIV. 27. XV. 33. XVII. 20. Verisimile videtur, sermones ad Catechumenos psalmodiam vesperae praecessisse, quae secundum ritus vetustissimos post solis occasum recitabatur [1]). Unde saepius S. Autor temporis angustiis concionantem sese premi, conquestus est. Cf. Catech. locc. citt. et XIII. 22.

CAPUT IV.

DE CATECHESEON S. CYRILLI AUTHENTICITATE.

20. Quaestionem, an genuinae nobis relictae sint orationes S. Cyrilli catecheticae, paucis licet absolvere. Quotquot enim recentiores de re litteraria scriptores in easdem inquisivere, amplius de authenticitate earum dubium movere veriti sunt; inter illos autem, qui e castris olim Calvinistarum contra S. Cyrilli opus tela strinxerant, inimicissimos ALBERTINUM et RIVETUM nominasse satis est; quippe quorum adversus antiquitatis christianae objectiones ex odio magis, quam e rationibus criticis natas fuisse, eruditorum neminem nunc latet [2]). Viros vero Gallicos citatos in Germania secuti sunt soli HOTTINGERUS et HUELSEMANNUS, Theologiae protestanticae professores alias haud incelebres. Catholicos omnes uno ore S. Cyrilli causam justissimisque ex rationibus dixisse, in propatulo; e quibus praeter eos, qui de rebus litterariis ex professo docebant *Possevinum*, *Dupinium*, *Dom-Ceillerium* multosque alios notissimos, longam pro suae aetatis necessitudine authentiae composuit defensionem cl. D. A. TOUTTEUS in dissertatione secunda Editioni operum S. Cyrilli praemissa. Quam hic describere, et hujus libri nos vetant termini positi, nec non, quod hodie ejusmodi in causis adhiberi solet eruditorum judicium sanius, refutationem prolixam objectionum maxima ex parte scurrilium, superfluam nunc fecisse, censemus. Egregriam simul ante D. Touttéum S. Cyrilli paraverant defensionem

1. Constitt. Apost. VIII. 40. Socrat. H. E. V. 21.

2. Albertini (Aubertin) de l'Eucharistie. Daventr. 1654. l. II. p. 422. Riveti Critt. Sacr. III. 8. Genev. 1640. Hottinger. elenchus scriptt. suppos. p. 78. Lips. 1747. Hülsemann. Patrologia. Ed. Scherzer. p. 1036.

Digitized by Google

Theologi celeberrimi ecclesiae Anglicanae episcopalis, *Guilielmus Caveus, O. Wittacherus, G. Bullus* et qui splendidissimam operis catechetici procuraverat Oxoniae Editionem, Equ. Thomas Millesius S. T. B. ex aede Christi [1]). Idem pro genuino aestimavere jam seculo ante elapso etiam inter protestantes Germaniae, *I. Alb. Fabricius, G. Stollius, J. Walchius* etc. [2]).

21. Antiquissimas esse, quas sub S. Cyrilli nomine habemus catecheses, et quae in iis observantur argumenta chronologica nec non archaeologica, pari modo et orationis mira simplicitas, quae primaevae ecclesiae ingenium pulcherrime prodit, aperte testantur. Priora cuncta earundem origines ad quarti Ecclesiae seculi dimidium assignare, hujus dissertationis Cap. III. n. 17, ostendimus. Eadem ratione in ipso Catecheson contextu certissima repereramus indicia, easdem Hierosolymis in aede Resurrectionis fuisse pronuntiatas. (l. c. n. 16). Nil in iis ne argutia quidem infensissima potuit detegere, quae seu aetati seu loco, unde natae traduntur, contraria vel aliena fuerint. Hierosolymis autem medio seculo quarto neminem novimus, quem Catecheseon autorem veterum testimonia nobis referant, praeter S. Cyrillum nostrum. Jam enim S. Hieronymus eidem paene coaetaneus et post hunc testes summae autoritatis plurimi, quorum eclogen infra Prolegg. IV. exhibemus, una voce asserunt, Catecheses S. Cyrillum adolescentem in Ecclesia Hierosolymitana composuisse.

22. Catecheseon integrum corpus unius autoris esse, non minus firmis constat argumentis. 1. Quamvis enim in Catechesibus mystagogicis pressior aliquando sermo stylusque festivior possit cognosci, non ea tamen est diversitas, quae alterum ac praecedentium indicet autorem. 2. Saepius inter catecheses Illuminandorum de iis jam loquitur S. Cyrillus, quae in mystagogicis latius exponenda essent; imo se has statutis diebus habiturum, verbis expressis ipse annuntiat. Catech. XVIII. 23. 3. In prima denique Catechesi mystagogica autorem sese etiam sermonum antecedentium S. Cyrillus profitetur (Catech. IX. 9); et ita clare quidem, ut nemo sanus de integritate unius hujus operis catechesis amplius dubitare possit. Te-

1. G. Cavei hist. litt. s. Cyrillo; Wittacheri de scriptt. eccles. controv. I. Bulli defensio fidei Nicaenae Oxon. 1685.

2. J. A. Fabricii Bibl. Gr. VII. 134. G. Stolles Nachricht von d. KV. Jen. 1733. p. 261. Walchii hist. eccles. p. 1316.

Digitized by Google

stimonia quoque externa catechesibus mystagogicis certissima haud desunt; quorum specimen infra l. c. una cum ceteris autoritatibus collectum habes.

23. Ex Riveti denique objectionibus adversus authentiam, sufficit unum aliudve exemplum apposuisse. Primo, *verisimile non esse,* ait Rivetus, *Cyrillo adolescenti Catechumenorum institutionem fuisse commissam; nec tantam ejus valuisse famam, ut ejus omnia dicta a notariis excepta essent.* Haec quam levia sint, nemo non videt. Quomodo juxta antiquos ritus in Ecclesia Catechesibus dicendis et a quibus provisum fuerit, nec illud a presbytero adolescente et perdocto, qualis S. Cyrillus fuit, alienum esse potuisse; satis superque probatum habemus; nec primas has fuisse scimus, quas dixerit S. Cyrillus catecheses; unde ejus autoritas in ecclesia saltem sua dudum clarescere potuit. Objicit 2. Rivetus, in uno codice Ms. Catecheses nostras S. Joanni Hierosolymitano tribui. Quod minime constat. Liber enim ille unicus, cujus primam mentionem fecerat Marcus Velserus in catalogo bibliothecae reipublicae Augustanae (ap. Possevinum apparat. Colon. 1708. T. II. in append). Catechesibus XVIII. prioribus nullum autoris inscribit nomen; mystagogicis tantum Joannis Hierosolymitani nomine praeposito [1]). Unane igitur haec librarii alias prorsus ignoti notitia arbitraria, quid tot de Cyrillo autore testimoniis praevalebit? An quid inde pro Riveti et omnium traditionis inimicorum fine commodisque profectum, si Catecheses nostrae mystagogicae, quod minime concedendum, Joannem, S. Cyrilli an. 386 successorem in cathedra Hierosolymitana, haberent autorem? Num forte propterea illarum pro fide et liturgia ecclesiae catholicae testimonia, autoritate sua destitui negarive plane possint?

24. Reliquum objectionum apparatum Albertinus, Rivetus eorumque sequaces ex iis conquisivere, quae de virginitatis pretio, de reliquiarum S. Crucis veneratione, de S. Mariae Virginis gloria, de Eucharistia missaeque sacrificio etc. in suis sermonibus docuisset S. Cyrillus. Quaecunque quoniam ad illorum opinionem sequioris aevi aestimanda erant commenta Pontificia, idcirco etiam quodvis opus ex antiquitate traditum et servatum, in quo ulla ejusmodi rerum mentio fuisset facta, minime pro genuino et vere antiquo haberi potuit. His scurrilitatibus et quisquiliis ut etiam nunc respondeamus,

1. Codex iste cum reliquis biblioth. August. II. Mss. Monacum translatus est. Vd. infra apparat. litt.

Digitized by Google

nemo eruditus, cujusvis est partis, aut officium nobis imponet aut etiam, ut illud ultro agamus, serio permittere potest[1]). His itaque de Catecheseon S. Cyrilli authentia, uti confidimus, jam satis dictis, eam, quae de reliquis scriptis, quae S. Cyrilli nomen ferunt, disquisitio adhuc suscipienda est, ad secundi hujus Editionis Voluminis prolegomena reponimus.

1. In eandem farraginem abit liber contra Ven. Dom. Touttéum ardore fanatico dictatus SEB. DEYLINGII „S. Cyrillus a corruptelis pontificiis quas recentissimus ejus elucidator Ant. Aug. Touttaeus aliique ei affinxerunt, vindicatus, Autore et Respondente F. C. Cyriaco. Lips. 1726. 4.“

Digitized by Google

III.

APPARATUS LITTERARIUS.

A. CODICES.

Codices Monacenses. Cod. CCCXCIV. membran. folio. titulis et initialibus miniatis. f. 261. nitidissime uncialibus minutis circiter seculo decimo, in Oriente scriptus. Exhibet idem liber XII. S. Ignatii Martyris epistolas interpolatas.

Hunc codicem potissimum ad emendationem textus contulimus, qui multo Codd. RE. Casaub. antiquior, cum Ottobonianis et Coisliniano affinis videtur. Signatus est in Editione nostra C. Mon. 1. seu C. M.

Cod. CCLXXVIII. chartac. titulis et initialibus rubricatis. 4°. f. 473. Saec. XVI. a Andr. Darmario scriptus litteris minusc. (Cod. Velseri).

Hujus l. Ms. lectiones e variis aliis Mss. compilatae saepissime cum Codd. RE. Casaub. consonant. Occurrit conjectura, codicem hunc Editioni Viennensi 1560 curandae inserviisse, cujus copiam nec Th. Millesius, nec D. Touttéus habuere, neque ipsi adhuc ejusdem exemplar investigare potuimus. Iste l. recens Ms., subsidiario tantum modo ad textus recensionem a nobis adhibitus est; sign. C. Mon. 2.

Cod. DLI. bombycin. titul.. miniat. 4°. charact. minutiss. sec. XV.

Continet inter fragmenta Patrum copiosa, ex S. Cyrilli Catech. IV. cap. 27. integrum. Liber ceteroquin pro nostro fine nullius pretii.

Codex Viennensis LV. (al. 46) membran. fol. seculi incerti. CP. ab A. Busbeckio comparatus; uti Lambeccius (Commentt. p. 202) observat bonae notae et antiquus.

Digitized by Google

Continet: Propheticarum Eclogarum de Christo l. IV. (hactenus quantum scimus inediti, autoris incerti), Philoponi et Philonis opuscula quaedam; dein fol. 155—249 Cyrilli Hier. Catecheses, tum ad Illuminandos, quum mystagogicas. Codex nondum collatus, cujus usum tamen pro vol. II. nancisci nos posse, speramus.

CODICES ANGLICI. E BIBL. COISLIN. Cod. CCXXVII (ol. 101) membran. fol. 230. Enclystrae in Cypro olim servatus, seculo circiter XI scriptus.

Collatus a D. Touttéo; desunt in eo procatechesis, initium et media catech. primae pars et quinta mystagogica, cujus modo inscriptionem fol. 230 exhibet. (Cf. Bibl. Coislin. San-German. Ed. Montf. 1715. p. 279).

E BIBL. BODLEIAN. OXON. Cod. CCLXXI, e bibl. Sir Thomas Roe. Membran. sec. XI. fol. 294.

Collatus per Th. Millesium, signatus RE. Exhibet f. 1—200 Catecheses XVIII ad Illuminandos; f. 200—215 C. mystagogicas; epistolam dein ad Constantium et fragmentum homiliae in Paralyticum fol. 217. Liber a scriptoribus passim correctus et interpolatus.

Cod. 2877. Nicetae Choniatae et Gennadii opera exhibens, chartac. sec. XIV. S. Cyrilli quoque continet Catechesin IV. VI. VIII. IX. X. XV. XVI. XVIII. fol. 167—196.

Collatus a Th. Millesio, sign. Bodl. cujus ad marginem cel. Isaac Casaubonus lectiones variantes ex alio codice adscripserat, C. Casaub. insignitas. (Cf. Montfauc. bibl. bibliothecc. I. p. 688. Biblioth. Joannis Mori Norvicensis Episcopi.). Casauboni lectiones raro a Cod. RE. discedunt, ita ut uterque idem Th. Millesio et D. Touttéo visus sit, quod vero non constat. (Vd. Catalogus ll. Mss. Angliae et Hibern. Oxon. Sheldon. 1697.)

CODICES BIBLIOTHECAE REGIAE PARISIENSIS. Cod. 954. bombycin. olim. bibl. Colbert. sec. XIV.

Comparatus a G. Morelio et Dom. Touttéo, exhibb. Catecheses IV. VI. VII. IX. X. XI. XVII. Sign. Colb.

Cod. Reg. 467 (ap. Touttéum 1824) Fonteblandensis, chartac. fol. sec. X.

Continet sub S. Basilii nomine Orationem de Baptismo, quae est S. Cyrilli Hier. Procatechesis. C. Reg. Touttéi.

Cod. Reg. 969 (ol. Mazarin.) epistolarum S. Basilii. 4°. Sec. XIV. Exhibet sub N. 7 Basilii homiliam, *quo ostenditur Deum esse incomprehensibilem,* quae non S. Basilii, sed Cyrilli est Catechesis nona.

Digitized by Google

Contulit hunc librum D. Touttéus, cui e Rom. codicibus S. Basilii lectiones variantes communicaverat D. Bernard de Montfaucon. Sign. C. Basil.

Cod. Reg. 771 (ol. 1717) Colbertinus. Membran. fol. seculi XIII—XIV. Habet inter S. Athanasii, Chrysostomi, Basilii etc. homilias, unam S. Cyrilli Hier. homiliam in Christi passionem, quae est ejusdem Catechesis XIII. Sign. Touttéo C. Colb. alter.

Cod. Mesmianus (Montf. I. 185) sec. XI. continet Catech. IV. VI. VIII. IX. X. XV. XVIII. et quinque mystagogicas.

Editus est iste codex a Guil. Morellio 1564. Sign. Morel. In exemplari hujus Editionis, quod ex bibliotheca San-Genovefana, olim Du-Fresnio proprium acceperat Dom. Touttéus, lectiones exstant variantes a docto viro e codicibus aliis duobus adscriptae, notis Ms. et $\gamma\varrho$ distinctae. Praeterea in eodem libro Xmae catechesis lacuna suppleta et Epistola ad Constantium e codice alio ignoto adscripta est. Sign. Ms. San-Genov. (vet.)

CODICES ROMANI. Codices Vaticani J. PREVOTII, quorum de numero et notis nec Prevotius, nec Montfauconius, nec D. A. Touttéus, nec ipsi certius quid adhuc reperire potuimus.

Optimi sane videntur et integri, quorum ope Prevotius Ed. Grodecii et Morelii multis in locis emendavit. Sign. Ed. Prevot. 1608. 1630. 1641.

Cod. Ottobon. (Montf. I. 185.) ol. Rom. IV. membran. sec. XI. continet Catecheses omnes et Epist. ad Constantium.

Cod. Ottob. alter (Montf. I. 189) recens; chartaceus, catecheseon omnium.

Accedit Ottobonianus III. Catechesis secundae.

Trium horum codicum lectiones R. Philippus Raffier in usum D. Touttéi Romae exscripsit. Sign. C. Ottob. 1. 2. 3.

COD. VENETIANI bibl. S. Mauri 573. Chartac. fol. sec. XV. Continet inter opera Nicetae, Zonarae et Photii S. Cyrilli Catecheses XII—XV incl. Plura de hoc libro vd. Prolegg. in Volum. II.

Ex Bibliotheca Grimmana ibidem Montfaucon. l. c. I. 478. meminit codicis recentis Catecheseon S. Cyrilli, cujus de existentia, forma etc. non amplius adhuc instructi sumus.

Codicem S. Cyrilli Hier. idem cl. Vir Montfauconius in bibliotheca Scorialensi (Escurial) regni Hispanici, se vidisse ait, (Cf. Bibl. II. 618), cum multis scriptis apocryphis sub ejusdem nomine, etiam Catecheses ad Illuminatos exhibentem.

Digitized by Google

Multo plures, quam de Catechesibus, in bibliothecis publicis exstant opusculorum reliquorum et homiliarum S. Cyrilli codices Mss., de quibus singulis in prolegomenis secundo volumini praefixis, quae necessaria visa, dicemus.

B. EDITIONES.

a) Editio JACOBI UCHANSKI, Archiepiscopi Gnesnensis, Polono-Slavonica (?). De hac versione per solum Grodecium, decanum Glogoviensem, certiores reddimur. Uchanski Archiepiscopus ex Macedonia et Bulgaria Catecheses Slavonum idiomate conscriptas nactus fuerat, et in Polonicam linguam transtulerat annis pluribus, antequam Grodecio suum illud Sclavono-Polonum exemplar traderet; postquam intellexerat, graeco-latinas Cyrilli Catecheses haberi, curavit diligenter, ut translatio utraque cum origine graeca conferretur. „Quo factum est, inquit Grodecius, ut ex mirabili quadam concordia diversae linguae et translationis, constans veritas elucesceret. Quamvis enim menda nonnulla et hiatus, qui vitio librariorum committi solent, in utroque exemplari non deessent; ex mutua tamen collatione, sublatis illis et quae desiderabantur in integrum restitutis, series doctrinae et orationis sic concordabat, ut nulla posset superesse suspicio, quin istae Catecheses sint Cyrilli verissimae". Haec vero Grodecii de versione J. Uchanski relatio librum potius manuscriptum, quam impressum indicare videtur, nec ullum hucusque notum est ejusdem libri excusi vestigium.

b) S. Cyrilli mystagogicae Catecheses ad eos, qui sunt recens illuminati. Quae nunc primum graece et latine simul eduntur, ut qui dubitet latinis ad graecas possit recurrere, qui graecas non satis intelligat, latinas legat, Joanne Grodecio interprete. Viennae Austriae 1560.

De hujus anni Editione incertus est J. A. Fabricius l. c. neque ejus copiam sese nactos esse, multa quamvis opera impensa, Eq. Th. Millesius et D. A. Touttéus testantur. Praeter M. Velseri Catalog. Bibl. August. in quo eadem recensetur, hanc se possidere affirmat V. D. quidam in Ephem. Litt. Jenens. 1806. N. CCXXIII. p. 603. at etiam in bibl. Reg. Mon. ea non reperta est.

c) S. Cyrilli Hier. Catecheses id est institutiones ad res sacras, Graece editae, ex bibliotheca Henrici Memmii, cum versione latina. Cura Guil. Morelii. Paris. G. Morel. 1564. 4°. min.

d) S. Cyrilli H. Catecheses Graece et Latine, ex interpretatione Joan. Grodecii, nunc primum editae, ex variis bibliothecis, praecipue

Digitized by Google

Vaticana, studio et opera Joan. Prevotii. Paris. (Claude Morellus). 1608. 4°.

Recusa cum Synesii epistolis et orationibus ibid. 1631. 1640. fol.

e) S. Cyrilli Hier. Arch. opera quae supersunt omnia. Quorum quaedam nunc primum ex Codd. Mss. edidit, reliqua cum Codd. Mss. contulit; plurimis in locis emendavit, notisque illustravit, Thomas Millesius S. T. B. in Aede Christi. Oxoniae e theatro Sheldoniano impensis Rich. Sare bibliop. Lond. 1703. fol.

f) S. Cyrilli Hier. opera, quae exstant omnia et ejus nomine circumferuntur, ad Mss. codices nec non ad superiores editiones castigata, dissertationibus et notis illustrata, cum nova interpretatione et copiosis indicibus. Cura et studio Domni Antonii-Augustini Touttéi, Presbyteri et Benedictini e congreg. S. Mauri. Paris. typ. Jac. Vincent. 1720. fol. (Recusa Venet. 1763).

Opus praeclarissimum suum non vidit in lucem editum, Vir piissimae memoriae Domnus Touttéus, morte praematura abreptus an. 1718. Libri editionem curavit, qui et fratris defuncti elogium consignavit, cl. PRUDENTIUS MARANUS.

C. VERSIONES.

a) S. Cyrilli Hier. Catecheses ad Illuminandos et mystagogicae. Interpretatus est Joannes Grodecius. Romae 1564. 8°.

Principem hanc versionem, quae codicis locum tenet, Joan. Grodecius, Decanus Glogoviensis et canonicus Vratislaviensis, dum Romae in comitatu cel. Stanislai Hosii Cardinalis moraretur, perfecit ad fidem codicis Graeci Cardinalis Guil. Sirleti, ex quo jam Hosius Cardinalis in Confessione synodi Petricoviensis edita 1562, vicesimam secundam et vigesimae primae partem ediderat. Adhibuit insuper, ut supra relatum, J. Grodecius exemplar Slavono-Polonicum, a I. Uchanski communicatum. Interpretatio Grodeciana multoties recusa, in omnibus editionibus graecis usque ad Touttéi novam versionem in latere textus graeci haeserat.

b) Les catecheses de Sainct Cyrille. Traduit par Louis Ganey. Paris. 1564.

c) Cyrill's Schriften übersetzt und mit Anmerkungen versehen von J. Mich. Feder. Bamberg. 1786. 8.

d) Cyrilli Hier. Catecheses in Armen. Linguam versae. Viennae 1828. 8.

Digitized by Google

IV.

VETERUM TESTIMONIA

DE

S. CYRILLO HIEROSOLYMITANO,

EJUSQUE SCRIPTIS, SELECTA.

Epiphanius Haeres. LXVI. 20.

Καὶ ἀπὸ τότε, καὶ ἕως δεῦρο ἄλλοι ἐπίσκοποι· Βάζας, Ἔρμων, Μάκαρις (leg. *Μακάριος*), *Μάξιμος, ΚΥΡΙΛΛΟΣ, Ἑρέννιος, Κύριλλος ἄλλος, Ἰλαρίωνος, νῦν κατέχων τὴν ἐκκλησίαν, προσεγκληθεὶς τῇ τῶν Ἀρειανῶν κοινωνίᾳ.*

Ibid. Haeres. LXXIII. 23.

Ἀκάκιος γὰρ ὁ Παλαιστῖνος, ὁ Καισαρείας, ἅμα Μελητίῳ, καὶ Οὐρανίῳ τῷ Τυρίῳ, καὶ Εὐτυχίῳ τῷ Ἐλευθεροπολίτῃ, διὰ τὸν πρὸς ΚΥΡΙΛΛΟΝ τὸν Ἱεροσολυμίτην ζῆλόν τε καὶ μῖσος, ἀνθίστατο τοῖς περὶ Βασίλειον, καὶ Γεώργιον τὸν Λαοδικέα, καὶ Σιλουανὸν τὸν Ταρσέα, Ἐλεύσιόν τε τὸν Κυζίκου, Μακεδόνιον τὸν Κωνσταντινουπολιτανὸν, Εὐστάθιον τὸν Σεβαστείας, καὶ Ἀνιανὸν τὸν Ἀντιοχέα, τότε κατασταθέντων κατ' αὐτῶν ἑαυτὸν στρατεύσας ὁ αὐτὸς Ἀκάκιος πολλὴν φύρσην εἰργάσατο.

— — — — — — — — — — —

Εὐτύχιος μὲν γὰρ ὁ Ἐλευθεροπολίτης, οἷα δὴ ἀπὸ τοῦ μακαρίου Μαξιμωνᾶ τοῦ Ἱεροσολυμίτου ὁμολογητοῦ ἐπισκόπου τὴν πίστιν ἔχων σαφῆ τῆς ὀρθοδοξίας, διὰ τὴν πρὸς τὸν ΚΥΡΙΛΛΟΝ

Digitized by Google

ἐχθρίαν, οὐκ ἐμίγη τοῖς περὶ Ἀκάκιον, ὀρθοδόξως μὲν ἔχων ἄχρι καιροῦ, ὑποκρινόμενος δὲ διὰ τὸν ἴδιον θρόνον.

Ibid. n. 27.

Ἃ γὰρ ἕκαστος ἐφρόνει, ταῦτα καὶ ὁ ἕτερος εἶχεν, εἰς σχίσματα δὲ διῃρέθησαν πρὸς ἀλλήλους, ἢ μίσει τινὶ τῷ πρὸς ἀλλήλους, διὰ τὸ ΚΥΡΙΛΛΟΝ τὸν Ἱεροσολυμίτην πρὸς Εὐτύχιον ἔχειν μῆνιν, καὶ Εὐτύχιον πρὸς ΚΥΡΙΛΛΟΝ· εἶναι δὲ τὸν ΚΥΡΙΛΛΟΝ ἅμα Βασιλείῳ τῷ Γαλάτῃ, καὶ Ἀνιανῷ τῷ καταστάθέντι ἐπὶ τῆς Ἀντιοχείας, καὶ Γεωργίῳ τῷ Λαοδικείας.

D. Hieronymus in Catalogo scriptor. Ecclesiast. cap. 112.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ Ἱεροσολύμων ἐπίσκοπος, πολλάκις ἐξεωθεὶς τῆς ἐκκλησίας, ὕστερον Θεοδοσίου βασιλεύοντος, ἐπὶ ἐνιαυτοὺς ὀκτὼ ἀσάλευτον ἔσχε τὴν ἐπισκυπὴν, οὗ τινός εἰσιν κατηχήσεις, ἃς ἐν τῇ νεότητι συνέταξεν.

Ruffinus Histor. Ecclesiast. lib. I. cap. 23.

In Hierosolymis autem post CYRILLUM Joannes Apostolicas reparat sedes.

Theodoret. H. E. III. cap. 14.

Ὁ δὲ τῷ τῶν Ἱεροσολύμων με παρέδωκεν ἐπισκόπῳ· ΚΥΡΙΛΛΟΣ δὲ τηνικαῦτα ἦν· καὶ οὕτω νύκτωρ εἰς τὴν Παλαιστίνην ὥρμησαμεν.

Ibid. v. 8.

Παρῆν δὲ καὶ Πελάγιος ὁ Λαοδικείας, καὶ Εὐλόγιος ὁ Ἐδέσσης, καὶ Ἀκάκιος, καὶ Ἰσίδωρος ὁ ἡμέτερος, καὶ ΚΥΡΙΛΛΟΣ ὁ Ἱεροσολύμων, καὶ Γελάσιος ὁ Καισαρείας τῆς Παλαιστίνης, λόγῳ καὶ βίῳ κοσμούμενος, καὶ ἕτεροι πλεῖστοι τῆς ἀρετῆς ἀθληταί.

Indiculus Episcoporum, qui magnis Urbibus praefuerunt. (Theodoret. H. E. v. 40.).

Ἱεροσολύμων ἐπίσκοποι· Μακάριος, Μάξιμος, ΚΥΡΙΛΛΟΣ, Ἰωάννης, Πραῦλιος, Ἰουβενάλιος.

Digitized by Google

Socrates H. E. II. 40.

Οἱ δὲ τοῦ ἄλλου μέρους διαιρεθέντες, καὶ συνελθόντες κατὰ τὴν ἐκκλησίαν, ἐκάλουν τοὺς περὶ Ἀκάκιον, ἐπὶ τῷ κρῖναι τὰ κατὰ ΚΥΡΙΛΛΟΝ τὸν ἐπίσκοπον Ἱεροσολύμων. Ἱστέον δὲ, ὅτι ΚΥΡΙΛΛΟΣ ἤδη πρότερον κατηγόρητο, καὶ διὰ τί μὲν οὐκ ἔχω φράσαι. Καθηρέθη δὲ, ὅτι πολλάκις ἐπὶ τὸ κριθῆναι καλούμενος, ἐφεξῆς δύο ἐνιαυτῶν διέφυγε, τὰς κατηγορίας εὐλαβούμενος. Καθαιρεθεὶς δ' οὖν, ὅμως ἐκκλήτου βιβλίον τοῖς καθελοῦσι διαπεμψάμενος, μεῖζον ἐπεκαλέσατο δικαστήριον. Οὗ τῇ ἐκκλήτῳ καὶ ὁ βασιλεὺς Κωνστάντιος ἐγεγόνει σύμψηφος. Τοῦτο μὲν οὖν μόνος καὶ πρῶτος παρὰ τὸ συνηθὲς τῷ ἐκκλησιαστικῷ κανόνι ΚΥΡΙΛΛΟΣ ἐποίησεν, ἐκκλήτοις ὡς ἐν δημοσίῳ δικαστηρίῳ χρησάμενος. Τότε δὲ ἐν τῇ Σελευκείᾳ παρῆν κριθησόμενος. Καὶ διὰ τοῦτο οἱ ἐπίσκοποι τοὺς περὶ Ἀκάκιον ἐκάλουν, ὡς μικρῷ ἔμπροσθεν ἐμνημονεύσαμεν, ὅπως ἂν περὶ τῶν κατηγορουμένων διαγνόντες κοινὴν ἐξενέγκωσι ψῆφον.

Ibid. II. 42.

Καθεῖλον δὲ καὶ Νεωνᾶν τὸν Σελευκείας, ἐν ᾗ ἐγεγόνει ἡ σύνοδος, ἔτι μὴν καὶ Σωφρόνιον τὸν Πομπηϊουπόλεως τῆς ἐν Παφλαγονίᾳ, καὶ Ἐλπίδιον Σατάλων τῆς Μακεδονίας, καὶ τῶν Ἱεροσολύμων ΚΥΡΙΛΛΟΝ, καὶ ἄλλους δι' ἄλλας αἰτίας ἐξέβαλλον.

Ibid. II. 45.

Ἐν δὲ τοῖς Ἱεροσολύμοις ἀντὶ ΚΥΡΙΛΛΟΥ προεχειρίσθη Ἀρῤῥήνιος. Ἱστέον δὲ, ὅτι καὶ μετ' ἐκεῖνον Ἡράκλειος κατέστη, καὶ αὖθις Ἱλάριος. Ὕστερον δὲ χρόνῳ ΚΥΡΙΛΛΟΣ ἐπέβη τῶν Ἱεροσολύμων, καὶ τῆς ἐκεῖ ἐκκλησίας ἐγκρατὴς ἐγένετο.

Ibid. V. 3.

Κατὰ δὲ τὸν χρόνον τοῦτον, τῆς μὲν ἐν Ῥώμῃ ἐκκλησίας. Λάμασος προΐστατο, διαδεδεγμένος Λιβέριον· τῆς δὲ Ἱεροσολύμων ἔτι ΚΥΡΙΛΛΟΣ ἐκράτει.

Ibid. V. 8.

Συνῆλθον οὖν τῆς μὲν ὁμοουσίου πίστεως, ἐκ μὲν Ἀλεξανδρείας Τιμόθεος, ἐκ δὲ Ἱεροσολύμων ΚΥΡΙΛΛΟΣ, τότε ἐκ μεταμελείας τῷ ὁμοουσίῳ προσκείμενος.

Digitized by Google

Sozomenus H. E. IV. 5.

Ἐν δὲ τῷ τότε ΚΥΡΙΛΛΟΥ μετὰ Μάξιμον τὴν Ἱεροσολύμων ἐκκλησίαν ἐπιτροπεύσαντος, σταυροῦ σημεῖον ἐν τῷ οὐρανῷ ἀνεφάνη, καταυγάζον λαμπρῶς, οὐχ οἷον κομήτης τὰῖς ἐλλάμψεσιν ἀποῤῥέων, ἀλλ' ἐν συστάσει πολλοῦ φωτὸς ἐπιεικῶς πυκνόν καὶ διαφανές. Μῆκος μὲν ὅσον ἐκ τοῦ κρανίου μέχρι τοῦ ὄρους τῶν ἐλαιῶν ἀμφὶ δέκα καὶ πέντε στάδια τὸν ὑπὲρ τὸν χῶρον τοῦτον οὐρανὸν ἀπολαβόν· εὖρος δὲ τῷ μήκει ἀνάλογον. Ὡς ἐπὶ παραδόξῳ δὲ τῷ συμβεβηκότι θαύματι, καὶ δέος πάντας ἔσχεν: οἰκίας δὲ καὶ ἀγορὰς, καὶ ὅπερ ἔτυχεν ἕκαστος ἐργαζόμενος καταλιπὼν, ἅμα παισὶ καὶ γυναιξὶν εἰς τὴν ἐκκλησίαν συνῆλθον, καὶ κοινῇ τὸν Χριστὸν ὕμνουν, καὶ Θεὸν προθύμως ὁμολόγουν. Οὐ μετρίως δὲ καὶ πᾶν τὸ καθ' ἡμᾶς οἰκούμενον ἡ περὶ τούτου ἀγγελία κατέπληξεν. Ἐγένετο δὲ τοῦτο οὐκ εἰς μακράν· ὡς γὰρ εἰώθει, ἐκ πάσης, ὡς εἰπεῖν, γῆς κατ' εὐχὴν καὶ ἱστορίαν τῶν τῇδε τόπων Ἱεροσολύμων ἐνδημοῦντες, ὧν ἐγένοντο θεαταὶ τοῖς οἰκείοις ἐμήνυσαν. Ἔγνω δὲ τοῦτο καὶ ὁ βασιλεὺς, ἄλλων τε πολλῶν ἀναγγειλάντων, καὶ ΚΥΡΙΛΛΟΥ τοῦ ἐπισκόπου γράψαντος. Ἐλέγετο δὲ παρὰ τῶν τὰ τοιάδε ἐπιστημόνων, κατά τινα προφητείαν θείαν πάλαι ταῦτα προμεμηνύσθαι ἐν ταῖς ἱεραῖς βίβλοις· καὶ τὸ μὲν ὧδε συμβὰν, πολλοὺς Ἑλλήνων καὶ Ἰουδαίων εἰς Χριστιανισμὸν ἐπηγάγετο.

Ibid. IV. 17.

Γράφει (Constantius) τοῖς τότε ἐν Ἀριμίνῳ, καὶ Σελευκείᾳ, τὰ περὶ τῆς πίστεως ἀμφίβολα προδιαθεῖναι· ἐν τέλει δὲ διαλαβεῖν κατὰ τὸν τῆς ἐκκλησίας θεσμὸν, καὶ περὶ τῶν ἀδίκως καθῃρῆσθαι ἢ ὑπερορίας οἰκεῖν μεμφομένων ἐπισκόπων, ὧν εἷς ἦν ΚΥΡΙΛΛΟΣ Ἱεροσολύμων.

Ibid. IV. 20.

Οἱ μὲν γὰρ ἀμφὶ Ἀκάκιον, καὶ Πατρόφιλον ἀφελόμενοι Μάξιμον, τὴν Ἱεροσολύμων ἐκκλησίαν ΚΥΡΙΛΛΩΙ ἐπέτρεψαν.

Ibid. IV. 22.

Ἐντεῦθεν (Seleuciae) οἱ μὲν πρότερον τὸ δόγμα ἐξετάζειν, οἱ δὲ τοὺς βίους ἀνακρίνειν τῶν κατηγορουμένων ἐν αὐτοῖς· ὧν ἦν ΚΥΡΙΛΛΟΣ Ἱεροσολύμων, καὶ Εὐστάθιος ὁ Σεβαστείας, ἀναγκαῖον ἔλεγον. — — Οὐ δὲ τὴν αὐτὴν πίστιν ὁμολογεῖν ἠβούλοντο (Acaciani) ἢ περὶ τῶν ἐγκλημάτων ἀπολογεῖσθαι, οὔτε εἰς τὴν κατὰ ΚΥΡΙΛΛΟΝ ἐξέτασιν παραγενέσθαι ἠνείχοντο, ὃν αὐτοὶ καθεῖλον.

Digitized by Google

Ibid. VII. 7.

Συνῆλθον οὖν, ἐκ μὲν τῶν ὁμοούσιον τὴν τριάδα δοξαζόντων, ἀμφὶ ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα· τῶν δὲ ἀπὸ τῆς Μακεδονίου αἱρέσεως, ἓξ καὶ τριάκοντα, ὧν οἱ πλείους ἐτύγχανον ἐκ τῶν περὶ τὴν Ἑλλήσποντον πόλεων. Ἡγοῦντο δὲ τούτων Ἐλεύσιος ὁ Κυζίκου, καὶ Μαρκιανὸς ὁ Λαμψάκου. Τῶν δὲ ἄλλων Τιμόθεος, ὁ τῶν Ἀλεξανδρέων διέπων θρόνον, οὐ πρὸ πολλοῦ τετελευτηκότα Πέτρον, ἀδελφὸν ὄντα αὐτοῦ διαδεξάμενος· καὶ Μελίτιος ὁ Ἀντιοχείας ἐπίσκοπος, ἤδη πρώην εἰς Κωνσταντινούπολιν διὰ τὴν Γρηγορίου κατάστασιν ἀφικομένος· καὶ ΚΥΡΙΛΛΟΣ ὁ Ἱεροσολύμων, μεταμεληθεὶς τότε, ὅτι πρότερον τὰ Μακεδονίου ἐφρόνει.

Leontii Hier. contra Monophysitas quaest. (A. Mai Coll. T. VII. 134.)

Κυρίλλου Ἱεροσολυμῶν ἐκ τοῦ εἰς τό· Πορεύομαι πρὸς τὸν Πατέρα μου· Φαίνεσθαι δὲ τὴν διάγνωσιν τῶν φύσεων ἐκ τῆς διαφορᾶς τῶν λεγομένων.

Concil. Nicaen. II. Oecumen. act. V. (Labb. VII. 548).

Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου ἀρχιεπισκόπου Ἱεροσολύμων, κατήχησις δεύτερα, ἧς ἀρχή· δεῖνον· καὶ μεθ' ἕτερα· τίνα γὰρ ὑπόνοιαν ἔχεις περὶ τοῦ Ναβουχοδονόσορ;

Joannes Damascenus Orat. III. de Imaginibus (opp. II. 282).

ΚΥΡΙΛΛΟΥ πατριάρχου Ἱεροσολύμων, τῆς δωδεκάτης κατηχήσεως· εἰ τοίνυν ζητεῖς τῆς Χριστοῦ παρουσίας τὸ αἴτιον, ἀνάδραμε ἐπὶ τὸ πρῶτον τῶν γραφῶν βιβλίον. Ἐν ἓξ ἡμέραις ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ἀλλ' ὁ κόσμος διὰ τὸν ἄνθρωπον. Ἥλιος μὲν γὰρ λαμπρότατος, αὐγαῖς ἀποστίλβων, ἀλλὰ διὰ τὸν ἄνθρωπόν φαμεν ἐγένετο κ. τ. λ.

Theophan. Chronogr. p. 34. Ed. Par., 1655. (Ed. J. Classen I. 62).

Τούτῳ τῷ ἔτει Μάξιμον τὸν Ἱεροσολύμων καθεῖλεν Ἀκάκιος ὁ Καισαρείας, καὶ Πατρόφιλος ὁ Σκυθοπόλεως, Ἀρειανοὶ ὄντες, καὶ ἀντεισήγαγον ΚΥΡΙΛΛΟΝ, δοκοῦντες ἔχειν αὐτὸν ὁμόφρονα. Ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ, ΚΥΡΙΛΛΟΥ ἐπισκοποῦντος Ἱεροσολύμων, τὸ σημεῖον τοῦ ζωοποιοῦ σταυροῦ ἐφάνη ἐν τῷ οὐρανῷ, τῇ ἡμέρᾳ τῆς πεντηκοστῆς, φωτοειδὲς, μεταβαῖνον ἀπὸ τοῦ Γολγοθᾶ, ἔνθα ἐσταυρώθη ὁ Χριστὸς, ἕως τοῦ ὄρους τῶν ἐλαίων,

Digitized by Google

ὁθεν ἀνελήφθη. Κύκλῳ δὲ τοῦ φανέντος σημείου στέφανος, ὡς ἴρις τὸ εἶδος ἔχων. Καὶ τῇ αὐτῇ δὲ ἡμέρᾳ, καὶ τῷ Κωνσταντίῳ ὤφθη. Περὶ τούτου δὲ φέρεται ΚΥΡΙΛΛΟΥ ἐπιστολὴ πρὸς τὸν βασιλέα Κωνστάντιον, ἐν ᾗ εὐσεβέστατον αὐτὸν καλεῖ. Ὅθεν τινὲς ἀρειονόφρονα διαβάλλουσι τὸν αὐτὸν ΚΥΡΙΛΛΟΝ, λέγοντες, καὶ τὴν τοῦ ὁμοουσίου φωνὴν παρασεσιγηκέναι αὐτὸν, ἐν ταῖς κατηχήσεσιν, αἷς ἐξέθετο ἐπ' ὠφελείᾳ τῶν ἀπείρων λαῶν τῶν τῷ θείῳ προσελθόντων βαπτίσματι διὰ τὸ θαῦμα τοῦ ζωοποιοῦ σταυροῦ. Σφάλλονται δὲ, καὶ ἁμαρτάνουσιν. Ἐχρῆν γὰρ καὶ τὸν βασιλέα ἐξ ἁπλότητος, καὶ οὐκ ἐκ διαθέσεως τῇ κακουργίᾳ τῶν Ἀρειανῶν ἀποκλαπέντα εἰς τὴν αἵρεσιν, καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ μήπω τελείως καταστραφέντος, εὐσεβέστατον λέγειν· καὶ τὴν τοῦ ὁμοουσίου φωνὴν σιγῆσαι, τέως ταράττουσαν τοὺς πολλοὺς, καὶ τῇ ἀντιθήσει τῶν ἐχθρῶν ἐκκόπτουσαν τοὺς βαπτιζομένους. Διὰ δὲ τῶν ἰσοδυναμούντων λέξεων τὸ τοῦ ὁμοουσίου τρανῶσαι. Ὅ καὶ πεποίηκεν ὁ μακάριος ΚΥΡΙΛΛΟΣ τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν κατὰ λέξιν ἀναπτύξας, καὶ Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ κηρύξας.

Ibid. pag. 47.

Τούτῳ τῷ ἔτει Λιβέριος ἐπίσκοπος Ῥώμης, καὶ Ἀθανάσιος Ἀλεξανδρείας, καὶ Μελέτιος Ἀντιοχείας, καὶ ὁ Σαμοσάτων Εὐσέβιος, ἀνακληθέντες ἐκ τῆς ἐξορίας ὑπὸ Ἰουλιανοῦ ἐν τῷ ὀρθῷ λόγῳ διέπρεπον, καὶ ὁ Ἱεροσολύμων ΚΥΡΙΛΛΟΣ, καὶ ἕτεροι ἐπίσκοποι τῆς ὀρθοδοξίας πρόμαχοι.

Ibid. p. 58.

Τῶν δὲ ἁγίων ρν' προηγοῦντο Τιμόθεος ὁ Ἀλεξανδρείας, Μελέτιος Ἀντιοχείας, ΚΥΡΙΛΛΟΣ ἱερώτατος Ἱεροσολύμων, καὶ ὁ θεῖος Γρηγόριος Κωνσταντινουπόλεως.

Nicephorus Patriarcha CP. Chronograph. Ed. Lupar. 410.

ΚΥΡΙΛΛΟΣ, ὁ ἐξεωσθεὶς ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν· ἀντ' αὐτοῦ δὲ γεγόνασι τρεῖς· Ἀρσένιος, Ἡράκλειος, καὶ Ἱλάριος· καὶ πάλιν ἀνακληθεὶς ἐπὶ Γρατιανοῦ ἐν τῇ δευτέρᾳ συνόδῳ εὑρέθη ἐν Κωνσταντινουπόλει· εἰσὶν ἔτη ξβ'.

Photius in Collectaneis de Episcopis et Metropolitis etc. ab J. Casaubano e Cod. descriptum.

Οὗτος νῦν καὶ ἅγιος παρὰ πᾶσίν ἐστί τε καὶ ὀνομάζεται· οὗτος καὶ τὰς πρὸς τοὺς φωτιζομένους κατηχήσεις ἐν ὑψηλῇ θεολογίᾳ συνεγράψατο.

Digitized by Google

Simeon Metaphrastes in Vita S. Athanasii Tom. I. pag. 149. Ed. Paris. 1698.

Ἀκάκιος δὲ καὶ Πατρόφιλος, φοιτηταὶ ὄντες Ἀρείου, τὸν ἅγιον Μάξιμον τῶν Ἱεροσολύμων ἐξωθήσαντες ΚΥΡΙΛΛΟΝ ἀντεκαθέστησαν. (Cf. Photii histor. Manich. et nott. in S. Cyrill. Catech. VI. 22. p. 184.)

Scriptor incertus Vitae S. Athanasii (S. Athan. opp. I. 120.)

Πάλιν Ἀκάκιος ὁ πολὺς τὴν κακίαν, καὶ Πατρόφιλος ὁ τοῦ τῆς ἀσεβείας πατρὸς Ἀρείου φίλος, Ἱεροσολύμοις ἐπιφοιτῶντες, καὶ Μάξιμον ἐξωθοῦντες, καὶ ἀντικαθιστῶντες ΚΥΡΙΛΛΟΝ, ἄνδρα ὅσονγε ὁ μέγας ἐν εὐσεβείᾳ, τοσαῦτα τῷ τῆς ἀσεβείας ζήλῳ ἀντίθετον.

Nicephorus Callistus H. E. IX. 14.

Πάντων δ' ἐπέκεινα τῶν ἐν τῇ ἕῳ πεπαῤῥησιασμένῳ λόγῳ ἀπῆξ τῶν ἐν Νικαίᾳ δοξάντων εἴχοντο, Παῦλος ὁ Κωνσταντινουπόλεως, καὶ Ἀθανάσιος κ. τ. λ. Πολλοὶ δὲ καὶ ἄλλως ἑλλόγιμοι ἄνδρες τοῖς αὐτοῖς συνήκμασαν ἔτεσι, ταῖς ἐκκλησίαις Θεοῦ διαπρέποντες, ὧν περὶ λόγων εἴδησιν τῶν ἄλλων διαφέροντες ἦσαν, Εὐσέβιος ὁ τῶν Ἐμεσσηνῶν ἱερατικῶς διῳθύνας κ. τ. λ. καὶ ΚΥΡΙΛΛΟΣ ὁ τὸν τῶν Ἱεροσολύμων θρόνον μετὰ Μάξιμον οἰακίζων.

Idem. lib. IX. cap. 46.

Ἐπὶ δὲ πᾶσι τούτοις, τρισκαιδέκατον καθεῖλον καὶ τὸν Ἱεροσολύμων ΚΥΡΙΛΛΟΝ· ἄνδρα ἐπ' ἀρετῇ διαβόητον, καὶ δεινὸν κατηχῆσαι λόγοις τὰ πλήθη. Οὗ συγγράμματα, ἃ ΚΥΡΙΛΛΕΙΑ ἡ ἐκκλησία ὠνόμασεν. Αἴτια δὲ ἦσαν τῆς καθαιρέσεως· πρῶτον μὲν ὡς κοινωνήσειεν Εὐσταθίῳ, καὶ Ἐλπιδίῳ, οἱ ἐναντία τῇ ἐν Μελιτινῇ συνόδῳ ἐσπούδασαν, ἧς καὶ αὐτὸς μέρος τὸ κράτιστον ἦν· καὶ ὡς Βασιλείῳ καὶ Γεωργίῳ τῷ Λαοδικείας ἐπισκόπῳ κοινωνίας μεταδοὺς, μετὰ τὴν ἐν Παλαιστίνῃ ἐκείνων καθαίρεσιν. Ἔτι δὲ, καὶ ὡς τὴν τῶν Ἱεροσολύμων ἐπιτραπεὶς, ἅτε δὴ θρόνου ἐπιβὰς ἀποστολικοῦ, περὶ τῶν τῆς ἐνορίας δικαίων πρὸς Ἀκάκιον τὸν Παλαιστινὸν διεφέρετο. Ἐξ ὧν εἰς τὸ κατ' ἀλλήλων μῖσος ἀναῤῥαγέντες, ὡς οὐκ ὀρθῶς περὶ Θεοῦ φρονοῖεν ἀλλήλους διέβαλλον· ὁ μὲν γὰρ τὰ Ἀρείου πρότερον ἦν δογματίζων, ΚΥΡΙΛΛΟΣ δὲ τοῖς τῷ ὁμοουσίῳ στοιχοῦσιν ἐξ ἀρχῆς εἵπετο. Δολερῶς δὲ διὰ ταῦτα καὶ Ἀκάκιος πρὸς αὐτὸν ἔχων, τοὺς περὶ Παλαιστίνην ἐπισκόπους ἀθροίσας, οἳ ὁμόφρονες αὐτῷ ἦσαν,

Digitized by Google

φθάνει παύσας τοῦτον τοῦ ἱερᾶσθαι, αἴτιαν μάλιστα τήνδε προβεβλημένος. Λιμὸς ἐπόνει τὴν Παλαιστίνην, τὸ δὲ πλῆθος ἐνδείᾳ τῶν ἀναγκαίων πρὸς τὸν ἐπίσκοπον ἔβλεπεν. Ἐπεὶ δὲ κἀκεῖνον πρὸς τοῖς χρήμασι καὶ τὰ σῖτα ἐπέλιπε, κειμήλια καὶ ἱερὰ ἔπιπλα ἀποδόμενος, ὡς γ' ἐνῆν παρεμυθεῖτο τὴν ἔνδειαν· καί τινα λόγος ἀνάθημα σφέτερον ἐπιγνῶναι τῶν οὐχ ἁσέμνων γυναῖκα ἠμφιεσμένην. Ἐπεὶ δ' ἐρεύνῃ διδοὺς ὅθεν ἔχοι ἔγνω, ὡς ἔμπορός τις αὐτὸ οἱ ἀπέδοτο, τῷ δ' αὖ ὁ ἐπίσκοπος· αἰτίαν ταύτην προβαλλόμενον τὸν Ἀκάκιον, καθελεῖν αὐτόν. Ταύτην αἰτίαν ἐπυθόμην τῆς καθαιρέσεως ΚΥΡΙΛΛΟΥ, οὐ προσήκουσάν γε μὴν τέως ἐμοί, ὅτι λιμοῦ καὶ πενίας ἡ πρόφασις ἦν.

Menaeum Graecorum ad XVIII. diem Martii.

Εἴσελθε κέρδος ἐκ ταλάντων προσφέρων εἰς τὴν χαρὰν ΚΥΡΙΛΛΕ τοῦ σοῦ κυρίου.

Ὀγδοάτῃ δεκάτῃ θάνατος μέλας εἶλε ΚΥΡΙΛΛΟΝ.

Οὗτος ἔφυ γονέων μὲν εὐσεβῶν, καὶ τὴν ὀρθὴν πρεσβευόντων πίστιν· ἐφ' ὁμοίοις δὲ παιδεύμασιν αὐτὸς ἐνετέθραπτο. Ἐπὶ τῆς βασιλείας Κωνσταντίου, ἐπειδὴ τῶν Ἱεροσολύμων ὁ ἐπίσκοπος εἰς τὴν ἀγήρω ζωὴν μετέστη, ὁ μακάριος οὗτος ΚΥΡΙΛΛΟΣ τῆς ἐπισκοπικῆς χάριτος ἠξιώθη, τῶν ἀπιστολικῶν δογμάτων προθύμως ὑπερμαχῶν. Ἀκακίου δὲ τὸν ἐν Καισαρείᾳ τῆς Παλαιστίνης θρόνον κατέχοντος, ὑπὸ δὲ τῆς ἐν Σαρδικῇ συνόδου ἀποκηρυχθέντος, διὰ τὸ μὴ ἀνέχεσθαι τῷ Πατρὶ τὸν Υἱὸν ὁμοούσιον λέγειν, καὶ τὴν ἐξενεχθεῖσαν ὑπ' αὐτῶν καθαιρετικὴν ψῆφον μὴ καταδεξαμένου, ἀλλ' ἔτι τὸν θρόνον τυραννοῦντος, ἐπεὶ γνώριμος τῷ βασιλεῖ ἦν ἐκεῖθεν ἕλκων τὴν ἐξουσίαν, τὸν μακάριον τοῦ θρόνου καθεῖλε ΚΥΡΙΛΛΟΝ, καὶ τῶν Ἱεροσολύμων ἐξέωσεν. Ὁ δὲ ΚΥΡΙΛΛΟΣ εἰς Ταρσὸν ἀφικομένος, τῷ θαυμασίῳ συνῆν Σιλουανῷ· καὶ δὴ εἰς Σελεύκειαν συγκροτηθείσης συνόδου, δι' αὐτὸ δὴ τοῦτο Ἀκάκιος ἀπεσκίρτησε, καὶ πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐξέδραμε· καὶ οἷς εἶπε τὸν τοῦ βασιλέως ἀνῆψε θύμον κατὰ ΚΥΡΙΛΛΟΥ, καὶ ὑπερορίᾳ τοῦτον καταδικάζει· τοῦ οὖν Κωνσταντίου τὸν βίον ἀπολιπόντος, καὶ Ἰουλιανοῦ τὴν βασιλείαν διαδεξαμένου, εἰς εὔνοιαν ἅπαντας τούτους ἑφελκόμενος, τοὺς ὑπὸ Κωνσταντίου τῶν ἐκκλησιῶν ἐξελαθέντας ἐπισκόπους, εἰς τὰς οἰκείας ἐκκλησίας ἐπανελθεῖν ἐκέλευσε μετὰ πάντων οὖν καὶ αὐτὸς τὸν ἴδιον θρόνον ἀπείληφεν· καλῶς δὲ καὶ θεοφιλῶς τὸ πιστευθὲν αὐτῷ ποίμνιον ποιμάνας, καὶ τὰς ἐμφερομένας αὐτῷ κατηχήσεις μνημόσυνον τῇ ἐκκλησίᾳ καταλε-

Digitized by Google

λοιπὼς, ὀλίγον χρόνον μετὰ τὴν ἐπάνοδον βιοὺς, ἐπανεπαύσατο μακαρίως. Ἦν δὲ κατὰ τὸν τύπον τοῦ σώματος, τὴν ἡλικίαν μέτριος, ὠχρὸς, κομήτης, ὑπόσιμος, τετράγωνος τὸ πρόσωπον, τὰς ὄφρυς εὐθύτητι περιφέρων ἐπισουμένας, γενείῳ τὰς σιαγόνας λευκῷ δασυνόμενος, διχῇ κατὰ τὸν πώγωνα διηγημένῳ, ἀγροικῷ τὸ πᾶν ἦθος προσεοικώς.

Martyrologium Romanum ad XVIII. Martii.

Hierosolymis sancti CYRILLI Episcopi (natalis), qui ab Arianis multas fidei causa perpessus injurias, et ab Ecclesia sua saepe pulsus, tandem sanctitatis gloria clarus in pace quievit; cujus intemeratae fidei Synodus oecumenica Damaso scribens, praeclarum testimonium dedit.

Synaxarion Mss. Collegii Claromontani S. J. apud Bolland. XI. Mart. (tom. II. Mart. append. 748.)

Μνήμη τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν ΚΥΡΙΛΛΟΥ ἀρχιεπισκόπου Ἱεροσολύμων.

Οὗτος ἐγένετο ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ μεγάλου· πρότερον μοναχὸς γενόμενος καὶ ἀσκήσας· ὕστερον διὰ τὴν ἐνάρετον αὐτοῦ πολιτείαν προεχειρίσθη ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων. Οὕτως δὴ ὁσίως διατρέψας ἐν τῇ ἀρχιερωσύνῃ, ὡς καὶ ἐν τῇ συνόδῳ προσκληθῆναι καὶ ἐπιστομῆσαι καὶ καταισχύναι τὸν δυσσεβῆ Μάνεντα καὶ τὸν σύμφρονα αὐτοῦ λῆρον καὶ πνευματόμαχον Μακεδόνιον, καὶ πληρῶσαι τὴν πανήγυριν τῆς ὀρθοδόξων χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης πνευματικῆς. Καλῶς δὲ ἀγωνισάμενος ἐν τοῖς ὀρθοδόξοις δόγμασι, καὶ θαύματα πλεῖστα εἰς δόξαν Θεοῦ ἐργασάμενος, καὶ τὸ καταπιστωθὲν αὐτῷ ἐκ Θεοῦ ποίμνιον καλῶς ἰθύνας, πρὸς Κύριον ἐξεδήμησεν, ἀπολαβὼν τὴν βασιλείαν αἰώνιον καὶ ζωὴν, καὶ συνευφραινόμενος τοῖς Ἁγίοις.

Digitized by Google

V.

CATECHESEON UNDECIM,

QUAE

IN HOC TOMO CONTINENTUR,

TITULI E COD. ANTIQUISSIMO MONACENSI.

Προκατήχησις (Ed. Prevot. 1608. *περὶ τοῦ μὴ πειρᾶσαι.*).

Α'. Κατήχησις εἰσαγωγικὴ τοῖς τῷ βαπτίσματι προσελθοῦσι καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Ἡσαΐου· λούσασθε καὶ τὰ ἑξῆς.

Β'. Κατήχησις περὶ μετανοίας καὶ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν καὶ περὶ ἀντικειμένου, καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Ἰεζεκιὴλ· δικαιοσύνη δικαίου καὶ τὰ ἑξῆς.

Γ'. Κατήχησις περὶ βαπτίσματος καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Ῥωμαίους· ἢ ἀγνοεῖτε ὅτι ὅσοι ἐβαπτίσθησαν καὶ τὰ ἑξῆς.

Δ'. Κατήχησις περὶ τῶν δέκα δογμάτων ἀκροθιγῶς· καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Κολοσσαεῖς· βλέπετε μή τις ὑμᾶς ἔσται ὁ συλαγαγῶν καὶ τὰ ἑξῆς.

Ε'. Κατήχησις περὶ πίστεως, καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Ἑβραίους· ἔστι δὲ πίστις ἐλπιζομένων ὑπόστασις κ. τ. ἑξῆς.

ς'. Κατήχησις περὶ Θεοῦ μοναρχίας καὶ κατὰ αἱρέσεων καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Ἡσαΐου· ἐγκαινίζεσθε πρὸς μὲ νῆσοι κ. τ. ἑξῆς.

Digitized by Google

Ζ'. Κατήχησις περὶ Πατρὸς καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Ἐφεσίους· τούτου χάριν κάμπτω τὰ γόνατά μου πρὸς τὸν Πατέρα καὶ τὰ ἑξῆς.

Η'. Κατήχησις περὶ Παντοκράτορος, καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Ἱερεμίου· Ὁ Θεὸς, ὁ μέγας καὶ ὁ ἰσχυρὸς Κύριος κ. τ. ἑξῆς.

Θ'. Κατήχησις εἰς τὸ ΠΟΙΗΤΗΝ ΟΥΡΑΝΟΥ ΚΑΙ ΓΗΣ ΟΡΑΤΩΝ ΤΕ ΠΑΝΤΩΝ ΚΑΙ ΑΟΡΑΤΩΝ καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Ἰὼβ· τίς οὗτος ὁ κρύπτων με βουλήν; κ. τ. ἑξῆς.

Ι'. Κατήχησις εἰς τὸ ΚΑΙ ΕΙΣ ΕΝΑ ΚΥΡΙΟΝ ΙΗΣΟΥΝ ΧΡΙΣΤΟΝ καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Κορινθίους α'· καὶ γὰρ εἴπερ εἰσὶ λεγόμενοι θεοὶ κ. τ. ἑξῆς.

ΙΑ'. Κατήχησις περὶ τῆς ἐκ Πατρὸς τοῦ Υἱοῦ γεννήσεως πρὸ αἰώνων καὶ θεότητος αὐτοῦ, καὶ εἰς τὸ· ΔΙ ΟΥ ΤΑ ΠΑΝΤΑ καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς· Πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ Θεὸς λαλήσας κ. τ. ἑξῆς.

Digitized by Google

SANCTI

PATRIS NOSTRI CYRILLI

ARCHIEPISCOPI HIEROSOLYMITANI

CATECHESES.

Digitized by Google

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ

ΚΑΤΗΧΗΣΕΙΣ.

ΠΡΟΚΑΤΗΧΗΣΙΣ [1])

ἤτοι πρόλογος τῶν Κατηχήσεων τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Κυρίλλου Ἀρχιεπισκόπου Ἱεροσολύμων.

Illuminandorum felicitas

Α. Ἤδη μακαριότητος ὀσμὴ πρὸς ὑμᾶς, ὦ ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΟΙ, ἤδη τὰ νοητὰ [3]) *ἄνθη συλλέγετε πρὸς πλοκὴν ἐπουρανίων στεφάνων· ἤδη τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου ἔπνευσεν ἡ εὐωδία. Ἤδη περὶ τὸ προαύλιον* [4]) *τῶν βασιλείων γεγόνατε· γένοιτο δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ βασιλέως εἰσαχθῆτε* [5]). *Ἄνθη γὰρ νῦν ἐφάνη τῶν δένδρων· γένοιτο δὲ ἵνα καὶ ὁ καρπὸς [τέλειος ᾖ]* [6]). *Ὀνοματογραφία τέως ὑμῖν* [7]) *γέγονε, καὶ στρατείας κλῆσις· καὶ νυμφαγωγίας λαμπάδες, καὶ οὐρανίου πολιτείας ἐπιθυμία, καὶ πρόθεσις ἀγαθὴ, καὶ ἐλπὶς ἐπακολουθοῦσα· ἀψευδὴς γὰρ ὁ εἰπὼν, ὅτι τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς τὸ ἀγαθόν. Ὁ μὲν γὰρ Θεὸς δαψιλής ἐστιν εἰς εὐεργεσίαν· περιμένει δὲ ἑκάστου τὴν γνησίαν προαίρεσιν. Διὰ τοῦτο ἐπήγαγεν ὁ Ἀπόστολος λέγων, τοῖς κατὰ πρόθεσιν κλητοῖς οὖσιν· ἡ πρόθεσις γνησία οὖσα, κλητόν σε ποιεῖ· κἂν γὰρ τὸ σῶμα ὧδε ἔχῃς, τὴν δὲ διάνοιαν μὴ ἔχῃς, οὐδὲν ὠφελῇ.*

Simonis magi praesumptio.

Β. Προσῆλθέ ποτε καὶ Σίμων τῷ λουτρῷ ὁ μάγος [8])· *ἐβαπτίσθη, ἀλλ' οὐκ ἐφωτίσθη· καὶ τὸ μὲν σῶμα ἔβαψεν ὕδατι, τὴν δὲ καρδίαν οὐκ ἐφώτισε Πνεύματι· καὶ κατέβη μὲν τὸ σῶμα,*

1. *Προκατήχησις - Ἱεροσολύμων*] Cod. Mon. brevius inscribit *Προκατήχησις α' περὶ τοῦ μὴ πειράσαι*: ceteris omissis. C. M. 2. demum a Catechesi prima incipit.

3. *τὰ νοητὰ ἄνθη*] Cod. Reg. Paris. 1824. et Mon. exhibent *συλλέγεται*: Cod. RE. *συνελέχθησαν*. Liber Monacensis saepissime ex itacismi ratione diphthongos *αι* et *ε*, aequo modo *η* et *ι* vitiose permutat. *Τὰ νοητά* = *τὰ μὴ ὁρατὰ καὶ ἁπλῶς τὰ μὴ αἰσθητά*. Suid.

4. *προαύλιον*] Ita C. M. Eadem forma Catech. XIX. 2. Vulgo h. l. legebatur: *πρόαυλιν*. Grod. porticum. Cf. Catech. III. 2. *νῦν*

Digitized by Google

SANCTI PATRIS NOSTRI
CYRILLI
ARCHIEPISCOPI HIEROSOLYMORUM
CATECHESES.

PROCATECHESIS

seu praevius Catechesibus sermo Sancti Patris nostri Cyrilli, Archiepiscopi Hierosolymorum.

I. Jam est beatitudinis odor in vobis, o ILLUMINANDI. Jam flores spiritales colligitis ad plectendas coelestes coronas. Jam Spiritus Sancti spiravit fragrantia: jam circa vestibulum regiae fuistis: utinam vero et ab Rege introducamini. Flores enim nunc arborum apparuere: utinam vero et fructus [perficiatur]. Nominum vobis jam facta est inscriptio et ad militiam vocatio, et lampades pompae nuptialis et supernae civitatis desiderium, bonumque propositum et spes subsequens. Neque enim mendax est qui dixit: ***Quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum.*** Liberalis namque est Deus ad benefaciendum; exspectat vero cujusque *sinceram voluntatem: propterea subjecit Apostolus: ***Secundum propositum vocatis.*** Sincerum namque propositum vocatum te facit: quantumvis enim corpus hic habeas, mentem vero non adhibeas, nihil tibi proderit. Rom. VIII. 28. * Grod. propriam. ib. v. 28.

II. Accesserat aliquando etiam Simon magus ad hoc lavacrum: baptizatus est, sed non est illuminatus; ac corpus quidem aqua tinxit, cor autem non illuminavit Spiritu; descendit quidem corpus

γὰρ τέως ἔξω τῆς θύρας ἑστηκας. De aedibus baptisterii vd. Commentt.

5. γεγόνατε ... εἰσαχθῆτε] Cod. Reg. γεγόναμεν .... εἰσαχθῶμεν.

6. τέλειος ἡ] Cod. Reg. nec non Mon. γένοιτο δὲ ἵνα καὶ ὁ καιρός: prior etiam ἵνα omitt. Consentiunt RE. et Casaub. quapropter τέλειος ἡ delenda uncis inclusimus. De ὀνοματογραφία vd. Commentt. Cf. autem Procat. n. 4. 13. Catech. III. 2.

7. ὑμῖν] C. M. ὑμῶν.

8. ὁ μάρος] Desiderantur hae voces in Cdd. Reg. et Mon. Prior prosequitur: ἐβαπτίσθη μὲν, οὐκ

Digitized by Google

καὶ ἀνέβη· ἡ δὲ ψυχὴ οὐ συνετάφη Χριστῷ, οὐδὲ συνηγέρθη [1]). Ἐγὼ δὲ λέγω τὰς ὑπογραφὰς τῶν πτωμάτων, ἵνα μὴ σὺ ἐμπέσῃς [2]). Ταῦτα γὰρ τυπικῶς ἐγένετο [3]) ἐκείνοις, γέγραπται δὲ πρὸς νουθεσίαν τῶν μέχρις σήμερον προσερχομένων. Μήτις ὑμῶν [4]) εὑρεθῇ πειράζων τὴν χάριν· μήτις ῥίζα πικρίας ἄνω φύουσα ἐνοχλῇ· μήτις ὑμῶν εἰσέλθῃ λέγων· Ἀφὲς ἴδωμεν τί ποιοῦσιν οἱ πιστοί· εἰσελθὼν ἴδω, ἵνα μάθω τὰ γινόμενα. Ἰδεῖν προσδοκᾷς, τὸ δὲ ὀφθῆναι οὐ προσδοκᾷς [5]); καὶ νομίζεις, ὅτι σὺ μὲν πολυπραγμονεῖς τὰ γιγνόμενα, Θεὸς δὲ σοῦ οὐ πολυπραγμονεῖ τὴν καρδίαν;

Vestes nuptiales.

Γ. Ἐπολυπραγμόνησέ τίς ποτε τὸν γάμον ἐν τοῖς εὐαγγελίοις· καὶ ἀνάξιον ἔνδυμα λαβὼν εἰσῆλθε, καὶ ἀνέπεσε, καὶ ἔφαγε· συνεχώρησε γὰρ ὁ νυμφίος. Ἔδει δὲ αὐτὸν ἰδόντα τὸ λευχειμονοῦν πάντων, καὶ αὐτὸν ἀναλαβέσθαι τοιοῦτον [6]) ἔνδυμα. Ἀλλ' ἴσως [7]) μὲν μετελάμβανε βρωμάτων· ἀνισότητα δὲ εἶχε σχημάτων καὶ προαιρέσεως. Ἀλλ' ὁ νυμφίος, εἰ καὶ δαψιλὴς, ἀλλ' οὐκ ἄκριτος [5])· περιερχόμενος δὲ τῶν ἀνακειμένων ἕκαστον καὶ θεωρῶν, [ἔμελε [9]) γὰρ αὐτῷ, οὐχ ὅπως φάγωσιν, ἀλλ' ὅπως εὐσχημονῶσιν] [10]), ἰδών τινα ἀλλότριον, μὴ ἔχοντα [11]) γάμου ἔνδυμα, ἔλεγε πρὸς αὐτόν [12])· Ἑταῖρε, πῶς εἰσῆλθες ὧδε; ποίῳ χρώματι [13]); ποίᾳ συνειδήσει; ἔστω, ὁ θυρωρὸς οὐκ ἐκώλυσε, διὰ τὸ δαψιλὲς τοῦ παρέχοντος· ἔστω, ἄγνοιαν εἶχες ποταπῷ δεῖ σχήματι εἰσελθεῖν εἰς τὸ συμπόσιον· εἰσῆλθες, εἶδες ἀστράπτοντα ὥσπερ τὰ σχήματα τῶν ἀνακειμένων· οὐκ ἔδει σε κἂν ἐκ τῶν φαινομένων διδαχθῆναι; οὐκ ἔδει σε ἐξελθεῖν εὐκαίρως, ἵνα καὶ εὐκαίρως εἰσέλθῃς [14]); Νῦν δὲ ἀκαίρως εἰσῆλθες, ἵνα ἀκαίρως ἐκβληθῇς. Καὶ

ἐφωτίσθη δέ· ἐπειδὴ τὸ μὲν σῶμα. κ. τ. λ.

1. *συνηγέρθη*] Gloss. in Cod. Reg. *ἐπειδὴ μὴ ἐκ καθαρᾶς διανοίας προσῆλθεν*: „quum quidem non sincera mente accessisset.“

2. *σὺ ἐμπέσῃς*] Sic Cdd. Prevot. et Oxon. nec non C. Mon. Vulg. *πέσῃς* ex Cod. Reg. quem secuta est Edit. Maur.

3. *ἐγένετο*] C. M. *ἐγίνετο*. Imperfectum adhibet etiam Apostolus I. Cor. x. 11. *ταῦτα δὲ πάντα τύποι συνέβαινον ἐκείνοις κ. τ. λ.*

4. *Μήτις ὑμῶν*] Vitiose C. Mon. *μή τις Σίμων*: ex imitatione loci subsequentis *μηδεὶς ἐν ὑμῖν Σίμων*: Procat. n. 4.

5. *οὐ προσδοκᾷς*] C. Mon. et Reg. *προσδ.* omittunt. Ejus loco RE. et Casaub. legunt *οὐκ ἐννοεῖς*; similiter versio Grod. „visurum te proposueras, videri vero te non putabas?“ Textus antiquissimus verbo repetito *προσδοκᾷς* caruisse videtur.

6. *τοιοῦτον*] C. M. *τὸ τοιοῦτον*.

7. *ἴσων*] C. Mon. RE. et Casaub. *ἴσως*: econtra Reg. et editt. *ἴσων*: Grod. „aequalem.“ In sequentibus Reg. mendose habet: *καὶ οὐ προαιρέσεως*.

Digitized by Google

et ascendit: anima vero non consepulta est cum Christo, neque una cum ipso surrexit. Ego vero praevaricationum exempla propono, ne etiam tu illabaris. Haec enim typice in illis gesta sunt, scripta autem ad institutionem eorum qui usque hodie accedunt. Ne quis vestrum reperiatur gratiae tentator; ne qua radix amaritudinis sursum exuberans molestet; ne quis vestrum introeat, dicens: Sine videamus quid faciant fideles; ingressus videbo, ut ea quae agantur cognoscam. Visurum tene exspectas, visum vero te iri non exspectas? An putas, te quae fiant perscrutaturum, Deum autem cor tuum non perscrutaturum? Rom. vi. 4. Col. ii. 12. Hebr. xii. 15.

III. Perscrutatus est olim quidam nuptias in evangeliis; et indigno sumpto habitu ingressus est, et accubuit et comedit: conceserat enim ita *sponsus. Sed oportuit, candidos omnium videntem amictus, ipsum iisdem vestibus indui. Sed is quidem pares una cum aliis capiebat cibos, habitum gestans et propositum dispar. Atqui sponsus, quamvis liberalis, non est tamen indiscretus: circumiens enim apud singulos convivas, et contemplans, [non quidem curavit, quomodo manducarent, sed quam decore se haberent,] viso extraneo quodam, nuptiali veste non induto, dixit illi: ***Amice, quomodo huc intrasti?*** quo colore? quali conscientia? Esto, ostiarius non prohibuit, propter convivatoris liberalitatem; esto, ignorabas quali habitu convivium ingredi oporteret. Sed ingressus quasi fulgurantia vidisti discumbentium vestimenta: nonne te oportuit ex conspectis saltem instrui? nonne opportune egredi debuisti, ut opportune ingredereris? Nunc vero importune intrasti, ut et importune ejiciaris. Ac Matth. xxii. 11. sqq. *Grod. ostiarius. Matth. l. c. v. 12.

8. ἄκριτος] Ita mss. omnes praeter RE. et Casaub.: ἀχάριστος: Reg. κατάκριτος: neutrum ad sensum autoris. Cf. Catech. xviii. 1.

9. ἔμελε] Mendose C. M. ἔμελλεν. Quod sequitur αὐτῷ in RE. et Casaub. invenitur, unde in textum Ed. Maur. jure illud recepit.

10. εὐσχημονῶσι] Grod. „quomodo essent ornati". Millesius ex Codd. Casaub. et RE. φάγωσιν in δυσειμονῶσιν „quomodo turpiter vestiti essent", transcripsit, nulla ratione sensus nec codicum meliorum autoritate suffragante.

11. μὴ ἔχοντα] C. Reg. singulariter: ἰδ. τινα ἀλλότριον ἔχοντα γάμου ἔνδυμα· „videns quendam vestem nuptiis alienam habentem".

12. πρὸς αὐτὸν] Haec verba in RE. et Casaub. modo exstant. Matth. xxii. 12. λέγει αὐτῷ.

13. ποίῳ χρώμ.] C. M. ποίῳ δὲ. Cdd. omnes χρώματι legunt; neque est quod Casauboni conjecturam requiramus: ποίῳ σχήματι; — Color baptismalis candidus fuit, qui et nuptialis. Cf. Catech. iii. 2.

14. οὐκ ἔδει — εἰσέλθῃς] Econtra Maurin.: οὐκ ἔδει σε εἰσελθεῖν εὐκαίρως, ἵνα εὐκαίρως ἐξέλθῃς; „nonne opportune in-

Digitized by Google

προστάσσει τοῖς ὑπηρέταις· Δήσατε αὐτοῦ πόδας, τοὺς τολμηρῶς εἰσβάλλοντας· δήσατε αὐτοῦ χεῖρας [1]), τὰς μὴ εἰδυίας ἔνδυμα περιβαλέσθαι φαιδρόν· καὶ ἐκβάλετε [2]) αὐτὸν εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον· ἀνάξιος γάρ ἐστι λαμπάδων νυμφικῶν. Ἰδὲ [3]) τί συνέβη τῷ τότε· ἀσφάλισαι τὰ σεαυτοῦ.

Quid faciendum indigne ingresso?

Δ. Ἡμεῖς μὲν γὰρ, οἱ διάκονοι Χριστοῦ, δεδέγμεθα ἕκαστον, καὶ θυρωρῶν ὥσπερ τάξιν ἐπέχοντες, ἀνέτην ἀφήκαμεν τὴν θύραν. Ἐγχωρεῖ [4]) δέ σε βεβορβορωμένην ἔχοντα τὴν ψυχὴν ἁμαρτίαις, καὶ τὴν προαίρεσιν ἐσπιλωμένην, εἰσελθεῖν. Εἰσῆλθες· κατηξιώθης· ὄνομά σου ἐνεγράφη. Βλέπεις μοι τὸ σεμνὸν τοῦτο τῆς ἐκκλησίας κατάστημα; θεωρεῖς μοι τάξιν καὶ ἐπιστήμην [5]); γραφῶν ἀνάγνωσιν, κανονικῶν [6]) παρουσίαν, διδασκαλίας ἀκολουθίαν; δυσωπήθητι καὶ τὸν τόπον [7]), καὶ παιδεύθητι ἐκ τῶν φαινομένων· ἔξελθε εὐκαίρως τὰ νῦν, καὶ εἴσελθε αὔριον εὐκαιρότατα. Εἰ φιλάργυρον ἔχεις [8]) τὸ σχῆμα τῆς ψυχῆς, ἄλλο ἐνδυσάμενος εἴσελθε· [ἔκδυσαι τὸ σχῆμα ὃ εἶχες, μὴ ἐπικαλύψῃς] [9]) ἔκδυσαί μοι πορνείαν καὶ ἀκαθαρσίαν, καὶ ἔνδυσαί μοι σωφροσύνης λαμπροτάτην στολήν. Ἐγὼ παραγγέλλω, πρὶν ὁ νυμφίος τῶν ψυχῶν εἰσέλθῃ Ἰησοῦς, καὶ ἴδῃ τὰ σχήματα [10]). Πολλή σοι ἡ προθεσμία· τεσσαράκοντα ἡμερῶν μετάνοιαν ἔχεις [11])· ἔχεις πολλὴν εὐκαιρίαν καὶ ἐκδύσασθαι καὶ ἀποπλύνασθαι, καὶ ἐνδύσασθαι καὶ εἰσελθεῖν. Εἰ δὲ ἐπιμένεις [12]) κακῇ προαιρέσει, ὁ

gredi debebas, ut opportune egredereris?" quae codd. lectio haud commodum sensum praebet. Jam cl. Casaubonus recte conjecit: „οὐκ ἔδει σε ἐξελθεῖν εὐκαίρως, ἵνα εὐκαίρως εἰσέλθῃς;" uti infra n. 4. ἔξελθε εὐκαίρως καὶ εἴσελθε αὔριον εὐκαιρότατα. C. Mon. scriptio h. l. dubia εἰς — sive ἐξέλθῃς. In rem vd. Catech. III. 2.

1. πόδας - χεῖρας] Articulos ante χεῖρας et πόδας omittunt C. M. RE. Cas. Cod. Reg. duplices articulos habet τοὺς π. τοὺς τολμ. κ. τ. λ.

2. ἐκβάλετε] Ita C. M. RE. Cas. et Matth. XII. 13.

3. Ἰδὲ] Ed. Oxon. et Maur. εἶδες. Prevotius et C. M. ἰδὲ rectius. Accedunt RE. et Cas. ἴδες, Reg. οἶδας. Articulus τῷ τότε, pro αὐτῷ, quod ferunt RE. et Casaub., defenditur etiam C. Mon.

4. ἐγχωρεῖ - ἔχοντα] C. M. solus: οὐ χωρεῖ - ἔχοντα - εἰσελθεῖν: aliter Cdd. RE. et Casaub. legunt: ἐγχωρεῖ δέ σε βεβορβορωμένην ἔχειν τὴν ψυχὴν ἁμαρτίαις καὶ προαίρεσιν αὐτὴν ἐσπιλωμένην. Εἰσῆλθες κ. τ. λ. Utrique lectioni vulgatam difficiliorem praeferendam duximus.

5. τάξιν καὶ ἐπιστήμην] C. Reg. ἐπιστήμην γραφῶν „scientiam scripturarum." Sed nil agitur de cognitione ss. litterarum. Ἐπιστήμη stylo ecclesiastico „ordinem et disciplinam rite compositam" significat, quo quisque suo munere fungi debet. V. Catech. VI. 35. Locus classicus ex-

Digitized by Google

praecipit ministris: *Ligate pedes ejus,* audacius intrantes: *ligate et manus ejus,* quae splendido illum nescierunt ornare vestitu, et projicite in tenebras exteriores; indignus est enim taedis nuptialibus. *Vide, quid illi tunc homini contigerit: tuto tuis rebus consule. l. c. v. 13. *Grod. vides.

IV. Nos enim qui ministri Christi sumus, unumquemque excepimus, et tanquam in ostiariorum ordine constituti, apertum esse sivimus ostium. Possibile est autem, ut animam peccatorum luto inquinatam et propositum male infectum ferens introiveris. Intrasti, admissus es, nomen tuum inscriptum est. *Aspicis venerandum hoc Ecclesiae institutum? Vides ordinem ac disciplinam? Scripturarum praelectionem, regularium pràesentiam, et doctrinae seriem? Reverearis et locum, et ex iis quae apparent, erudire. Exi potius nunc opportune, et ingredere cras opportunissime. Si avaram cupidamque habes animae formam, exue illam et ingredere [exue quam habuisti vestem, neu tegas]. Exue, quaeso, scortationem et immunditiam, et indue splendidissimam temperantiae stolam. Ego te commonefacio, priusquam sponsus animarum Jesus ingrediatur, et vestimenta tua conspiciat. Satis longum habes intervallum: dierum quadraginta poenitentia tibi datur: habes plurimam opportunitatem et exuendi et abluendi, ac rursus induendi et introgrediendi. Quod si in malo proposito perseveraveris, orator ipse vacat culpa, tu vero * Gr. Aspice.

stat Constitt. Apost. II. 57. (Cf. etiam Ducangii gloss. med. et inf. graec. s. v. ἐπιστημονάρχης.)

6. κανονικῶν] Male Reg. καὶ νομικῶν παρουσίαν „jurisperitorum praesentiam.“ Vertimus κανονικῶν cum Grod. „regularium“ Touttéus: „canonicarum personarum praesentiam.“ Vd. Commentt.

7. δυσωπήθητι] Cdd. Reg. RE. Casaub. δυσωπήθητι καὶ τὸν τρόπον (Reg. τόπον) παιδεύθητι ἐκ τ. φ. „reverere et bonos mores disce ex his etc.“

8. Εἰ - ἔχεις] Ita rectius C. M. et Grod. Vulg. εἶχες. RE. et Casaub. omitt. εἰ, sensu parum mutato.

9. ἔκδυσαι - ἐπικαλύψῃς] Verba uncis inclusa desunt in C. M. Reg. Ottobon. nec non apud Grod. Recepit ea Millesius e mss. RE. et Casaub., quamvis neutiquam ad contextum necessaria videantur.

10. σχήματα] Gloss. in C. Reg. τ. σχ. ἀλλότρια τοῦ γάμου· καὶ ἀκούσῃς ἅπερ ἀπεύχομαι, καὶ πάθῃς ὅπερ μὴ γένοιτο „aliena nuptiis vestimenta: et audias quae abominor, et patiaris quod utinam ne eveniat.“

11. μετάνοιαν ἔχ.] Succincte C. M. μετάν. ἔχεις, πόλλην εὐκαιρίαν κ. τ. λ. „De praeparatione quadragesimali ad baptismum vd. Commentt.“

12. ἐπιμένεις] Sic ex C. M. legimus pro vulg. ἐπιμένῃς. In sequenti τὸ μὲν γὰρ ὕδωρ particulam γὰρ, quae in C. M. et Coisl. deest, deletam velim.

Digitized by Google

μὲν λέγων ἀναίτιος, σὺ δὲ μὴ προσδόκα λήψεσθαι τὴν χάριν· τὸ μὲν [γὰρ] ὕδωρ σε δέξεται, τὸ δὲ πνεῦμά σε οὐ δέξεται[1]). Εἴ τις σύνοιδεν ἑαυτῷ τὸ τραῦμα, τὴν ἔμπλαστρον λαβέτω· εἴ τις ἔπεσεν, ἐγειρέσθω· μηδεὶς ἐν ὑμῖν Σίμων, μηδεμία ὑπόκρισις, μηδὲ περιεργία τοῦ πράγματος.

Retia ecclesiastica.

Ε. Ἐγχωρεῖ σε καὶ προφάσει ἄλλῃ ἐλθεῖν· ἐγχωρεῖ γὰρ[2]) καὶ ἄνδρα βούλεσθαι γυναικὶ καθικετεῦσαι, καὶ διὰ τοῦτο προσελθεῖν· ἀντιστρέφει καὶ ἐπὶ γυναικῶν τὸ ὅμοιον ὁ λόγος· καὶ δοῦλος πολλάκις δεσπότῃ, καὶ φίλος φίλῳ ἀρέσαι ἠθέλησε. Δέχομαι τὸ δέλεαρ τοῦ ἀγκίστρου, καὶ καταδέχομαί σε, κακῇ προαιρέσει μὲν ἐλθόντα, ἐλπίδι δὲ ἀγαθῇ σωθησόμενον. Ἴσως οὐκ ᾔδεις ποῦ ἔρχῃ, οὐδὲ ποία σε σαγήνη λαμβάνει· γέγονας ἔσω δικτύων ἐκκλησιαστικῶν· ζωγρήθητι· μὴ φύγῃς· ἀγκιστρεύει γάρ σε Ἰησοῦς, οὐχ ἵνα θανατώσῃ, ἀλλ' ἵνα θανατώσας ζωοποιήσῃ· δεῖ γάρ σε ἀποθανεῖν καὶ ἀναστῆναι· ἤκουσας γὰρ τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· Νεκροὶ μὲν τῇ ἁμαρτίᾳ, ζῶντες δὲ τῇ δικαιοσύνῃ· ἀπόθανε τοῖς ἁμαρτήμασι, καὶ ζῆσον τῇ δικαιοσύνῃ[3])· ἀπὸ τοῦ σήμερον ζῆσον.

Gratia vocationis.

ς. Βλέπε μοι πηλίκην [σοι][4]) ἀξίαν ὁ Ἰησοῦς χαρίζεται. Κατηχούμενος ἐλέγου, ἔξωθεν περιηχούμενος· ἀκούων ἐλπίδα, καὶ μὴ εἰδώς· ἀκούων μυστήρια, καὶ μὴ νοῶν· ἀκούων γραφὰς, καὶ μὴ εἰδὼς τὸ βάθος. Οὐκ ἔτι περιηχῇ, ἀλλ' ἐνηχῇ· τὸ γὰρ ἔνοικον Πνεῦμα, λοιπὸν οἴκους θείους[5]) τὴν διάνοιάν σου ἐργάζεται. Ὅταν ἀκούσῃς τὰ περὶ τῶν μυστηρίων γεγραμμένα, τότε νοήσεις ἃ μὴ ᾔδεις. Καὶ μὴ νομίσῃς ὅτι μικρὸν πρᾶγμα λαμβάνεις· ἄνθρωπος ὢν οἰκτρὸς, Θεοῦ λαμβάνεις προσηγορίαν.

1. τὸ δὲ πν. - δέξεται] Editt. Prevot. et Oxon. τὸ δὲ πνεῦμα οὐ δέξεται. Nos cum C. M. Coisl. Ottob. et Maur. legimus. Ed. Maur. vero ex Reg. RE. Casaub. propter antithesin ἀποδέξεται recepit. Sub finem pro μηδεμία editt. antiquae habent μηδέ. Vulg. firmant C. M. Reg. RE. — Grod. forte: μηδεὶς ὑποκριτής legerat.

2. Ἐγχ. γὰρ καὶ] Sic C. M. alias: ἐγχωρεῖ καὶ. Loco βούλεσθαι - καθικετεῦσαι RE. et Casaub. βουλόμενον ἀρέσαι γυναικὶ (RE. γυναῖκα) προελθεῖν. Τοῦτο ἀντιστρέφει καὶ ἐπὶ γυν. κ. τ. λ. exhibent, quae omnia ex emendatione grammatici cujusdam arguti orta videntur.

3. ἀπόθανε - δικαιοσύνῃ] Exstant haec verba in C. M. RE. et Casaub. ex quibus posterioribus jam Millesius ea in textum supplevit Praetermissa sunt in Editt. antiquis nec non apud Grodecium, qui deinceps finem capituli ad initium novi ponit, vertens: „Jam ab hodierna die vitam agens (ζήσας pro ζῆσον f. leg.) considera etc.“

Digitized by Google

ne praesumas gratiam te esse accepturum. Aqua quidem te recipiet, Spiritus vero te non recipiet. Si quis vulneris alicujus sibi conscius est, emplastrum accipiat: si quis ceciderit, resurgat. Nullus sit inter vos Simon, nulla *simulatio, nulla hujus rei vana curiositas. * Gr. simulator.

V. Possibile est, ut et alio sub praetextu venias. Fieri enim potest, ut vir mulierem demereri cupiat, eaque de causa accedat: quod etiam de mulieribus vicissim verbum valet: ac servus saepe domino, et amicus amico placere voluit. Capio hami escam, ac recipio te, malo quidem proposito venientem, spe autem bona salvandum. Fortassis ignorabas, quo venires, cujusmodi rete te exciperet: incidisti in retia ecclesiastica: vivus capere: ne fugias. Capit enim te hamo Jesus, non ut occidat, sed ut occisum vivificet: nam et mori te et resurgere oportet. Audisti siquidem Apostolum dicentem: ***Mortui quidem peccato, viventes autem justitiae:*** morere peccatis, et vive justitiae: jam ex hodierno die vive. Matth. XIII. 47. Rom. VI. 11. 1. Petr. II. 24.

VI. Considera quantam tibi Jesus dignitatem contulerit. Catechumenus vocabaris, *exteriori circumpulsatus sono: audiens spem, nec sciens: audiens mysteria, nec intelligens: audiens Scripturas, et profunda earum ignorans. Nunc jam non amplius exterior sonus aures tuas pulsat, sed interior adest; inhabitans enim Spiritus mentem tuam deinceps aedes divinas efficit. Cum audieris ea, quae de mysteriis scripta sunt, tunc quae nesciebas intelliges. Neu rem exiguam te accipere putes: qui cum sis homo miserabilis, Dei cognomen accipis. * Gr. foris subsistens. Rom. VIII. 9.

4. *πηλίκην σοι*] Ex RE. Casaub. et Grod. pronomen *σοι* in Maurin. transiit. Ad fidem tamen Cdd. vett. e textu illud expunximus. In locum sequentem *Κατηχούμενος ἐλέγου κ. τ. λ.* vd. Commentt. Cl. Touttéus in versione assonantiam verborum *κατηχεῖσθαι, περιηχεῖσθαι, ἐνηχεῖσθαι* quantum potuit conservare nisus est, cujus paraphrasin et nos secuti sumus. Grod. interpretatur active: „Nunc vero non amplius foris, sed intus sonas," cum paraphrasi: „hoc est, jam non amplius superficie tenus discis, vocem exteriorem hominis audiens, sed intus etiam Spiritu Sancto doceris," quae non exstat in mss. graecis.

5. *οἴκους θείους*] Codd. fere omnes ita legunt, exceptis RE. et Cas., qui *οἶκον Θεοῦ* habent. Loco *τὴν διάνοιάν σου* Prevot. et Oxon. editt. scribunt: *οἴκους θείους ἐν τῇ διανοίᾳ σου* (cod. Reg. sine *ἐν*), Grod. „Divinas aedes in mente tua aedificat." De re dogmatica vd. Commentt.

Digitized by Google

Ἄκουε Παύλου λέγοντος· Πιστὸς ὁ Θεός· ἄκουε ἄλλης γραφῆς λεγούσης· Θεὸς [1]) πιστὸς καὶ δίκαιος. Τοῦτο προβλέπων ὁ Ψαλμῳδὸς ἔλεγεν ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ, ἐπειδὴ μέλλουσιν ἄνθρωποι Θεοῦ προσηγορίαν λαμβάνειν· Ἐγὼ εἶπα [2]), Θεοί ἐστε, καὶ υἱοὶ Ὑψίστου πάντες· ἀλλὰ βλέπε, μὴ πιστοῦ μὲν ἡ προσηγορία [3]), ἀπίστου δὲ ἡ προαίρεσις. Εἰσῆλθες εἰς ἀγῶνα [4]), κάμε τὸν δρόμον· ἄλλον καιρὸν τοιοῦτον οὐκ ἔχεις. Εἴ σοι γάμων ἡμέραι προέκειντο, οὐκ ἂν κατεφρόνησας πάντων, καὶ περὶ τὴν ἑτοιμασίαν τῆς ἑστιάσεως ἐγένου [5]); μέλλων δὲ τὴν ψυχὴν καθοσιοῦν τῷ ἐπουρανίῳ νυμφίῳ, οὐκ ἀργήσεις [6]) σωματικῶν, ἵνα ἄρῃς πνευματικά;

Non reiteratur baptisma.

Ζ. Οὐκ ἔνι δὶς καὶ τρὶς λαβεῖν τὸ λουτρόν· ἐπεὶ ἦν [7]) εἰπεῖν· Ἅπαξ ἀποτυχὼν, δεύτερον κατορθῶ· ἐὰν δὲ τὸ ἅπαξ ἀποτύχῃς, ἀδιόρθωτον τὸ πρᾶγμα. Εἷς γὰρ Κύριος, καὶ μία πίστις, καὶ ἓν βάπτισμα· μόνον γὰρ αἱρετικοί τινες [8]) ἀναβαπτίζονται· ἐπειδὴ τὸ πρότερον οὐκ ἦν βάπτισμα.

Η. Οὐδὲν γὰρ ἄλλο παρ' [9]) ἡμῶν ζητεῖ ὁ Θεὸς, εἰ μὴ προαίρεσιν ἀγαθήν· μὴ λέγε· Πῶς μου ἐξαλείφονται αἱ ἁμαρτίαι; Ἐγώ σοι λέγω, τῷ θέλειν, τῷ πιστεύειν· τί τούτου συντομώτερον; Ἐὰν δὲ τὰ μὲν χείλη σου λέγῃ τὸ θέλειν, ἡ δὲ καρδία μὴ λέγῃ [10]), καρδιογνώστης ὁ κρίνων. Ἄργησον ἀπὸ τῆς σήμερον

1. *Θεὸς πιστός*] C. M. et Reg. Ὁ *Θεός*. Deuteron. XXXII. 4. *πιστὸς Θεὸς καὶ οὐκ ἔστιν ἀδικία κ. τ. λ.* Cf. etiam I. Joh. I. 9.

2. *εἶπα*] C. Reg. *εἶπον*. Ps. LXXXI. 6. Forma *εἶπα* jonica plerumque apud Patres h. l. servatur: cf. Const. Apost. II. 26. Eus. in Ps. 81, 6. (ed. Montf. I. 508.), sed et *εἶπον* apud Theodoret. in Ps. 135. n. 3. in Exod. qu. 52. p. 102. nec non ipse Euseb. in Ps. 85, 8. (l. c. p. 533.).

3. *ἡ προσηγορία*] Ante *ἡ προσηγ.* cl. Touttéus legendum censet *ἦ*. Sed saepius S. Autor verbum *εἶναι* tacite supponit, e. g. Catech. X. 3. *λέγεται γὰρ θύρα· ἀλλὰ μὴ ξυλίνην* (*εἶναι* Coisl.) *νόμιζε τὴν προσηγορίαν*. XVI. 18. *Ἡσαΐας ἐτῶν ἔγγυς πρὸ χιλίων καὶ ἔβλεπεν*, ubi unus Codex *ἦν* habet, quod supplevit etiam h. l. Ed. Maur. Et ita passim.

4. *ἀγῶνα*] C. M. *αἰῶνα* mendose. Dein pro *κάμε τὸν δρόμον* Reg. habet *μὴ ἀνάμενε τὸν δρόμον* „ne differas cursum.“

5. *ἐγένου*] C. M. *ἐγίνου*, mutatione temporum libro nostro ms. satis frequenti. Sed lect. vulg. tenenda est. Ἄν cum Aoristo aeque ponitur Joh. XIV. 28. Act. XVIII. 14. post Imperfectum in thesi conditionata. (cf. Herman. ad Viger. p. 900).

6. *ἀργήσεις*] Ita cum RE. Reg. Casaub. etiam C. M. — Prevot. et Oxon. falso *ἀργήσῃς*. Pro sequenti *σωματικῶν* RE. et Cas. legunt: *σωματικῶς*, ex emendatione inepta. Milles. proponit: *ἀργήσεις ἀπὸ σωματικῶν*, uti re-

Digitized by Google

Audi Paulum dicentem: ***Fidelis Deus***: audi aliam Scripturam quae dicit: ***Deus fidelis et justus.*** Hoc praevidens Psalmista ex persona Dei, quando quidem homines Dei cognomen erant accepturi, locutus est: ***Ego dixi, Dii estis, et filii Altissimi omnes:*** sed vide ne fidelis tantum (sit) cognomen, infidelis vero propositum. Ingressus es in certamen, *operam navato cursui: aliud tempus ejusmodi non habes. Si tibi nuptiarum dies praesto essent, an non omnia alia negligeres ac de apparatu convivii sollicitus esses? Quum autem animam tuam coelesti sponso sanctificari cupias, an non a corporeis abstinebis, ut accipias spiritualia?

1. Cor. I. 9. 1. Joh. I. 9. (Deuteron. XXXII. 4.) Ps. LXXXI. 6. * Gr. perfice cursum.

VII. Non licet bis aut ter hoc lavacrum suscipere: alioquin liceret dicere: Quod semel male evenit, id altera vice reintegrabo. Sed ubi vel semel male evenit, nihil est reintegrandum. ***Unus enim Dominus et una fides, et unum baptisma.*** Solummodo haereticorum quidam rebaptizantur, siquidem prius illud baptisma non erat.

Ephes. IV. 5.

VIII. Nihil enim aliud a nobis requirit Deus nisi propositum bonum. Ne dicas: Quomodo mea deleantur peccata? Ego dico tibi: Hac una re: cum volueris, cum credideris. Quid hoc *compendiosius? Quodsi vero labia quidem tua te velle dicant, cor autem neget: scrutator cordium est ille qui judicat. Cessato jam ex hac die ab

*Gr. facilius.

vera Noster infr. n. 8. ἄρχησον ἀπὸ παντὸς φαύλου πράγματος. Sed etiam apud Atticos ἄρχω cum genitivo simplici construitur. Vd. ceterum S. Clem. Rom. I. Cor. XXXIII.

7. ἐπεὶ ἦν] Sic Mss. omnes praeter Reg. qui ἐνῆν emendavit. Usus vocalarum ἐστί et ἦν pro ἔξεστι etc. grammaticis satis constat (cf. R. Kühner Gr. gr. T. II. §. 639. III. §. 821. annot. 3.). Quod ex RE. et Cas. in textum inseruit Milles. εἰπεῖν, etiam C. Mon. exhibet, nec minus κατορθῶ pro κατορθῶσαι, quod legebant Editt. antiquae.

8. μόνον γὰρ αἱρετ. τινες] Hanc praeclaram lectionem e C. M. recepimus. Ed. Maur. μόνον γὰρ οἱ αἱρετικοὶ ἀναβαπτίζονται. Gravissimae inde quaestiones de doctrina S. Patris et de praxi ecclesiae Hierosolymitanae circa baptismi reiterationem oriuntur, quibus cl. Touttéus diss. III. c. 8. (editioni Maur. praefixa) solvendis operam navat. Sed ostendemus in Commentariis ad h. l., S. Cyrillum minime de haereticis generatim, sed de Manichaeis aliisque quibusdam sectis fuisse locutum, cui sententiae optime lectio laudata respondet. Librarius C. Reg. sine dubio difficultate dogmatica offensus totam phrasin a μόνον usque ad Οὐδὲν γὰρ κ. τ. λ. suppressit. Grodec. „nam soli haeretici rebaptizantur," sec. vulgatam lectionem.

9. ἄλλο παρ' ἡμῶν] C. M. male: ἄλλο ἡμῶν.

10. λέγῃ] C. M. rectius θέλῃ, forte ex correctura. Quod sequitur ἄρχησον jam Milles. emendavit ex ἄρκησον, quod ferebant Editt.

Digitized by Google

ἀπὸ παντὸς φαύλου πράγματος· μή σου λαλησάτω ἡ γλῶσσα ἄσεμνα ῥήματα· μή σου τὸ βλέμμα ἁμαρτανέτω, μηδὲ ῥεμβέσθω τὰ μὴ χρήσιμα [1]).

Exorcismorum virtus et essentia.

Θ. Οἱ δὲ πόδες σου εἰς τὰς κατηχήσεις σπευδέτωσαν. Τοὺς ἐπορκισμοὺς δέχου μετὰ σπουδῆς· κἂν ἐμφυσηθῇς, κἂν ἐπορκισθῇς, σωτηρία σοι τὸ πρᾶγμα [2]). Νόμισον εἶναι ἀργὸν χρυσὸν, καὶ δεδολωμένον, ποικίλαις ὕλαις ἀναμεμιγμένον, χαλκῷ, καὶ κασσιτέρῳ, καὶ σιδήρῳ, καὶ μολύβδῳ· ζητοῦμεν τὸν χρυσὸν μόνον ἔχειν· χρυσὸς μὴ δύναται ἄνευ πυρὸς καθαρθῆναι τὰ ἀνοίκεια· οὕτως ἄνευ ἐπορκισμῶν [3]) οὐ δύναται καθαρθῆναι ψυχή· εἰσὶ δὲ θεῖοι, ἐκ θείων γραφῶν συνειλεγμένοι· ἐσκέπασταί σου τὸ πρόσωπον, ἵνα σχολάσῃ λοιπὸν ἡ διάνοια· ἵνα μὴ τὸ βλέμμα ῥεμβόμενον ποιήσῃ ῥέμβεσθαι καὶ τὴν καρδίαν. Τῶν δὲ ὀφθαλμῶν ἐσκεπασμένων, οὐκ ἐμποδίζεται τὰ ὦτα δέξασθαι [4]) τὸ σωτήριον. Ὃν γὰρ τρόπον οἱ τῆς χρυσοχοϊκῆς ἐργασίας ἔμπειροι, διὰ τινῶν λεπτῶν ὀργάνων τὸ πνεῦμα τῷ πυρὶ παρεμβάλλοντες, καὶ τὸ ἐν τῇ χώνῃ κεκρυμμένον χρυσίον ἀναφυσῶντες, τὴν παρακειμένην ἐρεθίζοντες φλόγα εὑρίσκουσι τὸ ζητούμενον· οὕτω τῶν ἐπορκιζόντων, διὰ Πνεύματος θείου ἐμβαλλόντων τὸν φόβον, καὶ ὥσπερ ἐν χώνῃ, τῷ σώματι, τὴν ψυχὴν ἀναζωπυρούντων· φεύγει μὲν ὁ ἐχθρὸς δαίμων, παραμένει δὲ ἡ σωτηρία, καὶ παραμένει ἡ ἐλπὶς τῆς αἰωνίου ζωῆς, καὶ λοιπὸν ἡ ψυχὴ καθαρθεῖσα τῶν ἁμαρτημάτων [5]) ἔχει τὴν σωτηρίαν. Παραμένωμεν τοίνυν τῇ ἐλπίδι, ἀδελφοὶ, καὶ δῶμεν ἑαυτοὺς, καὶ ἐλπίσωμεν· ἵνα ὁ Θεὸς τῶν ὅλων, τὴν ἡμετέραν προαίρεσιν ἰδὼν, καθάρῃ μὲν ἡμᾶς τῶν ἁμαρτιῶν, ἐλπίδας δὲ ἡμῖν ἀγαθὰς παράσχῃ [6]) τῶν πραγμά-

Morell. et Prevot. Ἄργησον exhibent Mon. Reg. Ottob.

1. μηδὲ ῥεμβέσθω κ. τ. λ.] Secuti sumus C. M. lectionem, quae ῥεμβέσθω subjecto τὸ βλέμμα connectit. Simili modo Grod. „non peccet amplius oculus tuus neque commoditatibus inhiet," ita et Editt. antiquae graecae. Locus parallelus infra n. 9. ἵνα μὴ τὸ βλέμμα ῥεμβόμενον ποιήσῃ ῥέμβεσθαι καὶ τὴν καρδίαν. Ed. Maur. μηδὲ ῥεμβέσθω ὁ νοῦς σου ex uno Cod. Reg. Pro ἀχρήσιμα vulg. ex Cdd. Mon. et Reg. τὰ μὴ χρήσιμα substituimus. Grod. vertit: „commoditatibus" (χρήσιμα f. l.).

2. κἂν ἐμφυσηθῇς - πρᾶγμα] Ita Cdd. omnes praeter RE. Reg. Casaub., qui scribunt σωτηρίαν, cum verbo regenti νόμισον εἶναι. In enuntiatione sequenti Ἀργόν χρυσόν tunc ἐστι supplendum est, unde totius loci habitus immoderate contorquetur. Recte igitur jam cl. Touttéus Νόμισον εἶναι initium sequentis phrasis statuit. Pro ἀργόν forte lectio Mss. RE. Casaub. et Mon. ἀργύριον probanda, cui non obstat, quod S. Pater deinceps tantum auri men-

Digitized by Google

omni re turpi, ne proferat lingua tua verba inverecunda: non peccet amplius oculus tuus, neque oberret circa inutilia.

IX. Pedes autem tui ad catecheses festinanto. Exorcismos cum intentione suscipe: sive fueris insufflatus, sive exorcizatus fueris, saluti tibi haec res est. Infectum puta aurum atque adulteratum, diversisque materiis, aere et stanno et ferro ac plumbo permixtum. Aurum solum habere contendimus: aurum non potest absque igne expurgari ab alienis: in eundem modum absque exorcismis non potest anima mundari: divini autem illi sunt, ex Scripturis divinis collecti. Velamine obductus fuit vultus tuus, ut in reliquum vacaret cogitatio, neve oculus vagus ipsum quoque cor vagari efficeret. Veruntamen velatis oculis, nequaquam impediuntur aures, quominus quae ad salutem juvant, suscipiant. Quemadmodum enim artis aurificae periti subtilibus quibusdam instrumentis spiritum igni immittentes atque aurum in vase fusorio reconditum conflantes, dum appositam flammam incitant quaesito potiuntur: ita etiam dum ii, qui exorcizant, per Spiritum divinum timorem injiciunt atque animam velut in vase conflatorio in corpore positam denuo ad vitam exsuscitant, aufugit inimicus daemon, permanet autem salus, nec non permanet spes vitae sempiternae: et anima denique repurgata a peccatis salutem consequitur. Permaneamus igitur in spe, fratres, et nosmet ipsos dedamus ac speremus: ut Deus universorum, hoc mentis nostrae propositum respiciens, purificet nos a peccatis nostris, et spem bonam de rebus

tionem faciat. De exorcismis et insufflationibus vd. Commentt.

3. *ἄνευ ἐπορκισμῶν*] C. M. RE. Casaub. *ἄνευ ἐφορκιστῶν*, „sine exorcistis," sed inepte. Male etiam C. M. *εἰσὶ δὲ θεῖαι - συνειλεγμέναι* (*ἐπορκισμός, ὁ, ἡ*) ubi RE. Casaub.: *Εἰσὶ δὲ θεῖοι οὗτοι οἱ ἐφορκισμοὶ, ἐκ θείων δὲ γραφῶν εἰσι συνειλεγμένοι.*

4. *δέξασθαι*] C. M. *δέχεσθαι.*

5. *καθαρθεῖσα τ. ἁμαρτημ.*] C. M. *καθαρθ. ἀπὸ τ. ἁμαρτημάτων*: rectius. Licet enim verba „separandi" et „amovendi" apud Hellenistas saepissime cum genitivo objecti indirecti simpliciter componantur, verba tamen *καθαρίζειν, καθαίρειν, λούειν, λυτροῦν* etc. praepositionem *ἀπὸ* in N. T. et apud scriptores ecclesiasticos crebrius retinent. Cf. Act. xx 26. II. Cor. VII. 1. Econtra potius adjectiva *καθαρός, ἀθῶος, ἄμωμος* genitivum absque praepositione assumunt. cf. Catech. XVII. 29. XX. 2. 3. XVI. 19.

6. *παράσχῃ*] C. M. forma media *παράσχηται.*

Digitized by Google

των, καὶ δώῃ ἡμῖν μετάνοιαν σωτηρίας [1]). *Θεὸς ἐκάλεσε, σὺ δὲ ἐκλήθης.*

Catecheseon utilitas.

I. Παράμενε [2]) *ταῖς κατηχήσεσιν· εἰ καὶ πολλὰ παρατείνωμεν λέγοντες, μήποτε ἡ διάνοιά σου ἐκλυθῇ· ὅπλα γὰρ λαμβάνεις κατὰ ἀντικειμένης ἐνεργείας· ὅπλα λαμβάνεις κατὰ αἱρέσεων* [3]), *κατὰ Ἰουδαίων, καὶ Σαμαρειτῶν, καὶ Ἐθνῶν· πολλοὺς ἐχθροὺς ἔχεις, πολλὰ βέλη λάμβανε· πρὸς πολλοὺς γὰρ ἀκοντίζεις· καὶ χρεία σοι μαθεῖν πῶς κατακοντίσῃς τὸν Ἕλληνα, πῶς ἀγωνίσῃ* [4]) *πρὸς αἱρετικόν, πρὸς Ἰουδαῖον καὶ Σαμαρείτην· καὶ τὰ μὲν ὅπλα ἕτοιμα, καὶ τὸ ξίφος τοῦ Πνεύματος ἑτοιμότατον· δεῖ δὲ καὶ δεξιὰς* [5]) *τείνειν διὰ προαιρέσεως ἀγαθῆς, ἵνα πόλεμον Κυρίου πολεμήσῃς, ἵνα νικήσῃς ἀντικειμένας ἐνεργείας, ἵνα ἀήττητος γένῃ παντὶ αἱρετικῷ πράγματι.*

Catecheseon et homiliarum studium.

IA. Παραγγελία δέ σοι καὶ τοῦτο ἔστω· τὰ λεγόμενα μάνθανε, καὶ τήρει εἰς τὸν αἰῶνα. Μὴ νομίσῃς τὰς συνήθεις εἶναι προσομιλίας [6])· *κἀκεῖναι μὲν γὰρ ἀγαθαί, καὶ πίστεως ἀξίαι· ἀλλ' ἐὰν σήμερον ἀμελήσωμεν, αὖριον μανθάνομεν· τὰ δὲ περὶ τοῦ λουτροῦ τῆς παλιγγενεσίας κατ' ἀκολουθίαν διαδιδόμενα* [7]) *διδάγματα ἐὰν σήμερον ἀμεληθῇ, πότε κατορθωθήσεται; Νόμισόν [μοι]* [8]) *φυτείας εἶναι δένδρων καιρόν· ἐὰν μὴ σκάψωμεν καὶ βαθύνωμεν, πότε δύναται ἄλλοτε καλῶς φυτευθῆναι τὸ ἅπαξ κακῶς φυτευθέν; Νόμισόν μοι οἰκοδομὴν εἶναι τὴν κατήχησιν· [ἐὰν μὴ βαθύνωμεν, καὶ θεμέλιον θῶμεν,]* [9]) *ἐὰν μὴ κατ' ἀκολουθίαν δεσμοῖς οἰκοδομῆς ἁρμολογήσωμεν τὸν δόμον, ἵνα μὴ εὑρεθῇ τι χαῦνον, καὶ σαθρὰ γένηται ἡ οἰκοδομὴ, οὐδὲν ὄφελος*

1. *μετάνοιαν σωτηρίας*] Sic C. M. Reg. RE. Cas. ut Cat. XIV. 17. *Ἰησοῦς παραγέγονεν ἐπὶ μετανοίᾳ τῆς σωτηρίας.* Vulg. *μετάνοιαν σωτηρίαν*, „poenitentiam salutarem" Grod.

2. *παράμενε*] C. M. *παράμεναι.*

3. *κατὰ αἱρέσεων*] Vertit Grodecius, „adversus haereticos," videtur ergo legisse: *καθ' αἱρετικῶν*, quod melius componitur cum verbis sequentibus, „adversus Judaeos etc." et inferius: „quomodo pugnes contra haereticum." Touttée. Sed nulla Codd. varietas conspicitur.

4. *ἀγωνίσῃ*] C. Reg. *ὅπως ἀκοντίσας ἀγωνίσῃ πρὸς αἱρετικοὺς, πρὸς Ἰουδαίους, καὶ Σαμαρείτην.*

5. *δεξιὰς*] C. Reg. *δεξιᾷ.* Grod. sine dubio *δεξιάν* repererat.

6. *συνήθεις - προσομιλίας*] Hanc rariorem formam praebent C. M. RE. Casaub.; alias *ὁμιλίας.* Loquitur S. Pater de homiliis, quas in synaxibus ad totum fidelium coetum pro more consueto habuit; cf. Catech. X. 14. XIV. 24. (vd. Bern. Ferrarii de sacris concion. I. 5.)

7. *διαδιδόμενα*] Sic C. M. et Milles. In Reg. et Editt. vett. *διδόμενα.* Casaub. *διαδόμενα.*

Digitized by Google

nostris nos habere jubeat, ac concedat nobis poenitentiam salutarem. Deus vocavit, tu vero vocatus es.

X. Persevera in catechesibus: etiamsi longo sermone easdem producamus, tu ne unquam mente deficias. Arma enim accipis adversus oppositam potestatem: arma accipis adversus haereses, adversus Judaeos et Samaritas et Gentiles. Multos habes hostes, multa tela accipe: adversus multos enim telo concurris: ac discendum tibi est, quomodo transfigas Graecum, quomodo decerteris contra haereticum, contra Judaeum et Samaritam. Et arma quidem promta sunt, gladius vero Spiritus promtissimus: *manus autem conserere oportet per bonam voluntatem, ut proelium Domini proelieris, ut devincas oppositas potestates, ut invictus deinceps stes omni haereticorum molimini.

* Gr. dexteram.

XI. Haec quoque tibi sit admonitio. Quae dicuntur cura, ut addiscas et in perpetuum eadem custodias. Ne existimes has esse consuetas homilias: quamvis hae quoque sint bonae et fide dignae: verum si quid in illis hodie neglexerimus, crastino eadem addiscere poterimus. Quae vero de lavacro regenerationis per ordinem traduntur institutiones, si hodie fuerint neglecta, quando tandem reparabuntur? Existima tempus id esse plantationis arborum: quo nisi fodiamus et in altum excavemus, quando alias poterit rectius plantari quod semel est male plantatum? Aedificium quoddam catechesin esse intelligas; [nisi fodiamus et fundamentum ponamus] nisi per ordinem structurae vinculis apte jungamus domum, ne quid taxum et hians reperiatur, et ruinosa fiat aedificatio, irritus erit etiam prius

8. *Νόμισόν μοι*] Praeter Reg. nullus l. ms. exhibet *μοι*, quod ideo delendum.

9. *ἐὰν - θῶμεν*]. Verba uncis inclusa ex uno Reg. recepit Edit. Maur. Desiderantur prorsus in Mss. et Editt. omnibus et eo magis e textu tollenda videntur, quo certius Cod. Reg. aliis glossematibus refertus apparet. Nec Grod. ejusmodi vestigium h. l. prodit. Discrepat ceterum a l. vulg. in phrasi proposita haec versio antiquissima, ita exponens: „Aedificium quoddam intelligas catechesin, ac nisi ordine vinculis constringamus structuram, ne quid laxum et hians reperiatur, debile fiet aedificium. Sed est operae pretium etc.“ uti etiam Cdd. Mon. Ottob. et plerique alii verba *οὐδὲν ὄφελος οὐδὲ τοῦ προτέρου κόπου* omittunt. Ed. Maur. ex RE. et Casaub. eadem adscripsit. Tutius itaque legeremus: *νόμισόν μοι οἰκοδομὴν εἶναι τὴν κατήχησιν. Ἐὰν μὴ κατ' ἀκολουθίαν δεσμοῖς οἰκοδομῆς ἁρμολογήσωμεν* (C. Reg. *οἰκοδομήσωμεν*) *τὸν δόμον, ἵνα μὴ εὑρεθῇ τι χαῦνον, σαθρὰ γίνεται* (s. *γενήσεται*) *ἡ οἰκοδομή.*

Digitized by Google

οὐδὲ τοῦ προτέρου κόπου· ἀλλὰ δεῖ κατ' ἀκολουθίαν λίθον μὲν λίθῳ ἀκολουθεῖν, καὶ γωνίαν γωνίᾳ ἔπεσθαι· ἀποξεόντων δὲ [ἡμῶν] τὰ περιττὰ, οὕτως τελείαν οἰκοδομὴν ἀναβαίνειν [1])· οὕτω προσφέρομέν σοι λίθους ὥσπερ γνώσεως [2])· δεῖ ἀκούειν τὰ περὶ Θεοῦ ζῶντος· δεῖ ἀκούειν τὰ περὶ κρίσεως· δεῖ ἀκούειν τὰ περὶ Χριστοῦ· δεῖ ἀκούειν τὰ περὶ ἀναστάσεως [3])· καὶ πολλά ἐστιν ἀκολούθως λεγόμενα, νῦν μὲν σποράδην εἰρημένα, τότε δὲ καθ' ἁρμονίαν προσφερόμενα· ἐὰν δὲ μὴ συνάψῃς ἓν τῷ ἑνὶ, καὶ μνημονεύσῃς τῶν πρώτων καὶ τῶν δευτέρων [4]), ὁ μὲν οἰκοδομῶν οἰκοδομεῖ, σὺ δὲ σαθρὰν ἕξεις τὴν οἰκοδομήν.

Disciplina arcani.

IB. Ὅτε τοίνυν ἡ κατήχησις λέγηται, ἐάν σε κατηχούμενος ἐξετάσῃ, τί εἰρήκασιν οἱ διδάσκοντες, μηδὲν λέγε τῷ ἔξω· μυστήριον [6]) γάρ σοι παραδίδομεν, καὶ ἐλπίδα μέλλοντος αἰῶνος· τήρησον τὸ μυστήριον τῷ μισθαποδότῃ. Μή ποτέ σοί τις εἴπῃ· τί βλάπτῃ, ἐὰν κἀγὼ μάθω; Καὶ οἱ νοσοῦντες τὸν οἶνον ζητοῦσιν· ἀλλ' ἐὰν ἀκαίρως δοθῇ, φρενῖτιν ἐργάζεται· καὶ δύο κακὰ γίνεται, καὶ ὁ νοσῶν ἀπόλλυται, καὶ ὁ ἰατρὸς διαβάλλεται· οὕτως ὁ κατηχούμενος [7]), ἐὰν ἀκούσῃ παρὰ πιστοῦ· καὶ ὁ κατηχούμενος φρενιτιᾷ, οὐκ οἶδε γὰρ τί ἤκουσε, καὶ ἐλέγχει τὸ πρᾶγμα, καὶ ἐκμυκτηρίζει τὸ λεγόμενον· καὶ ὁ πιστὸς ὡς προδότης κατακρίνεται. Ἤδη δὲ σὺ ἐν μεθορίῳ στήκεις, βλέπε μοι [8]) μὴ ἐκλαλήσῃς· οὐχ ὅτι οὐκ ἄξια λαλιᾶς τὰ λεγόμενα, ἀλλ' ὅτι ἡ ἀκοὴ ἀναξία τοῦ δέξασθαι· ἧς καὶ σύ ποτε κατηχούμενος, οὐ διηγησάμην σοι τὰ προκείμενα· ὅταν τῇ πείρᾳ λάβῃς τὸ ὕψωμα τῶν διδασκομένων, τότε ἂν γνώσῃ, ὅτι ἀνάξιοι οἱ κατηχούμενοι τῆς ἀκοῆς.

Conversatio ante exorcismos.

IΓ. Μιᾶς μητρὸς γεγόνατε υἱοὶ καὶ θυγατέρες, οἱ ἀπογραφέντες· ὅταν εἰσέλθητε πρὸ τῆς ὥρας τῶν ἐξορκισμῶν, εἷς ἕκαστος ὑμῶν λαλείτω τὰ πρὸς εὐσέβειαν· κἂν τις ὑμῶν μὴ

1. ἀποξεόντων - ἀναβαίνειν] Locus difficilis varieque tentatus. Editt. antiquae legebant: ἀποξεόντων δὲ τὰ περισσὰ οὕτω δεῖ λίαν οἰκοδομὴν ἀναβαίνειν. E vocula λίαν, quae nullum sensum efficit, Ed. Maur. conjecit λείαν, quod vertitur „aequabilis." Sanatur omnino locus opera Codicis nostri Mon.: ἀποξεόντων δὲ τὰ περισσὰ, οὕτως τελείαν οἰκοδομὴν ἀναβαίνειν. Assentitur et Grod. „atque superfluis abscissis, perfectas aedes efficere." Lectionum varietas δεῖ λίαν (Milles. Prevot.), δεῖ ἄν (C. Reg.) et cett. e voce τελείαν corrupta fluxit. Velimus et ἡμῶν tanquam gloss. eliminari, quod exhibent tantum RE. et Casaub.

2. γνώσεως] C. M. add. Θεοῦ.

3. περὶ ἀναστάσ.] C.M. singulariter ejus loco: τὰ περὶ ἁγίου

laboriosum opus: oportet autem per ordinem lapidi lapidem apponi, et angulum ad angulum consequi; et superfluis abscissis, hoc modo perfectam aedificationem adsurgere. Ad eundem modum adferimus tibi, ut ita dicam, lapides cognitionis: audire oportet de Deo vivente; *audire de judicio; audire oportet de Christo; audire oportet de resurrectione. Et alia multa sunt ex ordine dicenda, quae nunc quidem *sparsim narrantur, tunc autem ordine continuo proferuntur: quae nisi in unum colligas ac memoria priora et posteriora contineas, architectus quidem aedificabit, tu vero ruinosum habebis aedificium.

*Aud. de jud. Grod. omitt.

*Gr. summatim.

XII. Quando igitur catechesis pronunciabitur, si catechumenus ex te quaesierit, quid dixerint doctores, nihil dicas externo. Mysterium enim tibi tradimus, et spem futuri saeculi. Secretum serva ei qui ejus mercedem reddit. Ne quisquam tibi dicat aliquando: Quid oberit tibi, si et ego quoque didicero? Nimirum etiam aegroti vinum postulant, quod ubi illis intempestive datum est, phrenesim inducit: et duo nascuntur mala: et aeger perit, et medicus calumniatur. Idem contingit catechumeno, si audiat mysteria a fideli: nam et catechumenus phrenesim patitur; [non percipit enim quae audierit, et rem obtrectat, et quod dicitur, obsannatur;] simul vero fidelis ut proditor condemnatur. Tu jam in confinio consistis: cave ne quid efferas: non quod ea quae dicuntur non sint digna narratu, sed quod auditus illius, ut percipiat, indignus est. Fueras et tu aliquando catechumenus, neque ego res propositas enarrabam tibi: quando sublimitatem eorum, quae docentur, experientia cognoveris, tunc plane intelliges, dignos non esse catechumenos, qui ea audiant.

XIII. Unius matris filii et filiae *facti estis, quicunque inscripti estis: quando ingressi fueritis ante horam exorcismorum, unusquisque vestrum loquatur quae sunt pietatis; et si quis ex vobis non

*Grod. omnes.

Πνεύματος, ductus ut patet, antecedentibus *Θεοῦ* et *Χριστοῦ*.

4. *ἐὰν δὲ μὴ - δευτέρων*] Diverse a nostra interpretatione vertit Grod.: „si vel unum ex his non perceperis, etiamsi primorum aut secundorum memineris: aedificator quidem etc.“ licet nulla praesto sit in Mss. varietas lectionis.

5. *τοίνυν ἡ*] Articulum reposuimus ex C. M. *Ὅτε* cum „conjunctivo Luc. XIII. 35. [cf. Act. Philolog. Mon. I. 2. p. 147.]

6. *μυστήριον*] C. M. *μυστήρια*.

7. *οὕτως ὁ κατηχ.*] Ed. Maur. *οὕτως καὶ ὁ κατηχ.* ex RE. et Casaub. Nullo jure. Quae deinceps sequuntur voces: *καὶ ἐλέγχει τὸ πρᾶγμα* in Cdd. Millesii, RE. et Casaub. praetermittuntur, exstant in reliquis.

8. *βλέπε μοι*] C. M. *μοι* omitt.

Digitized by Google

παρῇ, ἐπιζητήσατε. Εἰς τράπεζαν εἰ ἐκλήθης, οὐκ ἂν περιέμενες τὸν συγκεκλημένον; ἀδελφὸν εἰ εἶχες, οὐκ ἂν τῷ ἀδελφῷ τὸ ἀγαθὸν ἐζήτεις; Μὴ πολυπραγμόνει λοιπὸν πραγμάτων ἀνωφέλειαν· μὴ, τί ἐποίησε πόλις; μὴ, τί ἐποίησε κώμη; μὴ, τί ἐποίησε βασιλεὺς; μὴ, τί ἐποίησεν ἐπίσκοπος; μὴ, τί ἐποίησε πρεσβύτερος; ἄνω βλέπε [1])· ὁ καιρὸς ὁ σὸς ἐκείνου χρείαν ἔχει. Σχολάσατε καὶ γνῶτε, ὅτι ἐγώ εἰμι ὁ Θεός. Ἐὰν ἴδῃς τοὺς πιστοὺς διακονοῦντας, καὶ μὴ μεριμνῶντας· ἔχουσι τὸ ἀσφαλὲς, οἴδασι τί ἔλαβον, κατέχουσι τὴν χάριν· σὺ δὲ ἀκμὴν ἐν ζυγῷ στήκεις, ἢ δεχθῆναι, ἢ μὴ δεχθῆναι· μὴ μιμήσῃ τοὺς ἔχοντας τὸ ἀμέριμνον, ἀλλὰ μέτελθε τὸν φόβον [2]).

ΙΔ. Καὶ ὅταν ἐπορκισμὸς γένηται, ἕως ὅτου οἱ ἄλλοι ἐπορκιζόμενοι παραγένωνται [3]), ἄνδρες μετ᾽ ἀνδρῶν, καὶ γυναῖκες μετὰ γυναικῶν. Νῦν γάρ μοι χρεία τῆς τοῦ Νῶε κιβωτοῦ· ἵνα ᾖ Νῶε χωρὶς [4]) καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ· καὶ ἡ γυνὴ, καὶ αἱ γυναῖκες τῶν υἱῶν αὐτοῦ. Εἰ γὰρ καὶ μία ἦν ἡ κιβωτὸς, καὶ κεκλεισμένη ἦν ἡ θύρα· ἀλλὰ ἐσχημάτιστο τὰ πράγματα. Εἰ καὶ [5]) κέκλεισται ἡ ἐκκλησία, καὶ πάντες ὑμεῖς ἔνδον· ἀλλὰ διεστάλθω τὰ πράγματα, ἄνδρες μετ᾽ ἀνδρῶν, καὶ γυναῖκες μετὰ γυναικῶν· μὴ γένηται ἡ ὑπόθεσις τῆς σωτηρίας, πρόφασις ἀπωλείας· κἂν ἡ ὑπόθεσις καλὴ [6]), πλησίον ἀλλήλων καθέζεσθαι, ἀλλὰ μακρὰν ἔστω τὰ πάθη. Εἶτα οἱ ἄνδρες καθεζόμενοι καὶ ἐχέτωσαν [7]) βιβλίον χρήσιμον· καὶ ὁ μέν τις ἀναγινωσκέτω, ὁ δέ τις ἀκουέτω· κἂν μὴ βιβλίον παρῇ, ὁ μὲν προσευχέσθω, ὁ δέ τι χρήσιμον λαλείτω. Καὶ ὁ σύλλογος πάλιν ὁ παρθενικὸς οὕτω συνειλέχθω, ἢ ψάλλων ἢ ἀναγινώσκων ἡσυχῇ [8])· ὥστε λαλεῖν μὲν τὰ χείλη, μὴ

Typus arcae Noe.

1. βλέπε] Addunt RE. et Casaub. πρὸς τὸν Θεόν. In linea praecedenti iidem Libb. Mss. phrasin μὴ, τί ἐποίησεν ἐπίσκοπος; praetermittunt. Articulum ὁ ante καιρός ex C. M. supplevimus.

2. μέτελθε τὸν φόβ.] Haec verba Grodecius ad initium capituli proximi traducit: „ac reverentiam adhibe cum fit exorcismus: quousque alii etc.“ Sed libri graeci more recepto textum interpungunt.

3. ἕως ὅτου - παραγένωνται] C. M. παραγίνονται. Posset placere Indicativus, quum de facto „certo“ sermo sit, uti etiam Matth. v. 25. ἕως ὅτου εἶ ἐν τῇ ὁδῷ κ. τ. λ. De ritu exorcismorum vd. Commentt. in h. l.

4. ἵνα ᾖ Νῶε χωρὶς] Maur. ἐν ᾗ ἦν Νῶε καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ: ex conjectura secundum Grod.: „arcae Noae, in qua erat et uxor ejus.“ Ast Codd. omnes ἵνα ᾖ exhibent: RE. et Casaub. ἵνα Νῶε καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ χωρὶς ὦσι. Antithesis εἰ γὰρ καὶ μία κ. τ. λ. apertissime notionem „separationis“ jam antecedentem

Digitized by Google

aderit, perquirite. Ad convivium si invitatus esses, nonne exspectares alium, qui tecum pariter vocatus est? Fratrem si haberes, nonne quod bonum est fratri quaereres? Ne nimis ceterum negotiis implicare iisque inutilibus: ne, quid fecerit urbs, quid fecerit vicus; ne, quid fecerit *Imperator, quid Episcopus, quid Presbyter. Sursum respice: tempus tuum hoc ipsum deposcit. ***Vacate et cognoscite quia ego sum Deus.*** Si fideles videris inservientes, et curis expeditos: in tuto illi sunt, sciunt quid acceperint, gratiam apud se tenent; tu vero adhuc in bilance, utrum admittendus sis necne, consistis: noli imitari illos qui securitatem habent, sed metum insequere.

* Gr. Rex.

Ps. XIV. 11.

XIV. Cum autem fiat exorcismus, quousque alii qui exorcizantur, accesserint, viri cum viris, mulieres cum mulieribus sunto. Nunc mihi arca Noe opus est, ut sit Noe et filii ejus seorsim, uxor ejus atque uxores filiorum ejus. Nam licet una esset arca, et ostium clausum, omnia tamen decenter disposita fuerunt. Quamvis clausa sit ecclesia et vos omnes intus, haec tamen separata sunto, ut viri cum viris sint, mulieres cum mulieribus: ne salutis subsidium vertatur in occasionem interitus: etsi enim pulchrum sit institutum sibi invicem assidere, tamen procul absint affectiones perversae. Tum vero assidentes viri librum aliquem utilem prae manibus habeant; et unus quidem legat, alius vero audiat. Si autem desit liber, unus oret, alter vero boni aliquid loquatur. Virginum porro conventus sic esto collectus, ut psallat vel legat, sed tacite: ita ut labia quidem loquantur, vocem autem alienae aures non au-

postulat, quapropter lectione tutissima ἵνα ᾖ conservata χωρὶς ex RE. et Casaub. in textum restituimus „ut sit Noe et filii ejus seorsim“ nisi potius legendum ἵνα ἦν (adverb. loci: „ubi erat.“). In rem vd. Commentt.

5. *Εἰ καί*] C. M. et Reg. *καί*. Pro *ἀλλὰ διεστάλθω* C. M. mendose: *ἀλλ' εὐστάλθω*.

6. *κἂν ἡ ὑπόθ. καλή*] Obscurius C. Reg. *κἂν πλησίον ἀλλήλων καθέζησθε, ἀλλὰ κ. τ. λ.* C. M. post *ἔστω τὰ πάθη* legit gloss. *κυμάστω τὰ πάθη* (a *κυμαίνω*, fluctuare.). Explicitius Reg. „*ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ οὔτε ἄρσεν οὔτε θῆλυ· νενέκρωται τὰ τῆς ἀκολασίας ὄργανα· ἐσταύρωται τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ.* (Gal. III. 18.)

7. *ἐχέτωσαν*] C. M. et Reg. *μετὰ χεῖρας* addunt. Reg. in seq. pro *ὁ δέ τις* exhibet *οἱ δὲ ἀκουέτωσαν*.

8. *ἡσυχῇ*] Ita C. M. cum Reg. RE. Casaub. In Editt. antiquis *εὐχῇ*.

Digitized by Google

ἀκούειν δὲ τὰ ἀλλότρια ὦτα. Γυναικὶ γὰρ λαλεῖν ἐν ἐκκλησίᾳ [1]) οὐκ ἐπιτρέπω· καὶ ἡ ἔγγαμος [2]) [δὲ] ὁμοίως μιμείσθω· καὶ προσευχέσθω, καὶ τὰ χείλη κινείσθω, φωνὴ δὲ μὴ ἀκουέσθω· ἵνα παρέλθῃ Σαμουὴλ, ἵνα σου ἡ στεῖρα ψυχὴ γεννήσῃ τὴν σωτηρίαν Θεοῦ ἐπακούσαντος. Ὁ γὰρ Σαμουὴλ ταύτην ἔχει τὴν ἑρμηνείαν.

Vigiliae Paschales.

ΙΕ. Ὄψομαι τὴν σπουδὴν ἑκάστου, ὄψομαι τὸ εὐλαβὲς ἑκάστης. Πυρούσθω ἡ διάνοια πρὸς εὐλάβειαν, χαλκευέσθω ἡ ψυχὴ, σφυροκοπείσθω τὸ σκληρὸν τῆς ἀπιστίας, ἀποπεσάτωσαν αἱ περιτταὶ [3]) τοῦ σιδήρου λεπίδες, μενέτω τὸ καθαρόν· ἀποπεσάτω τοῦ σιδήρου ὁ ἰὸς, μενέτω δὲ τὸ γνήσιον. Ποτὲ ὑμῖν δείξῃ [4]) ὁ Θεὸς ἐκείνην τὴν νύκτα, τὸ σκότος τὸ ἡμεροφανὲς, περὶ οὗ εἴρηται· Σκότος οὐ σκοτισθήσεται ἀπὸ σοῦ, καὶ νὺξ ὡς ἡ ἡμέρα φωτισθήσεται· τότε ὑμῶν ἑκάστῳ καὶ ἑκάστῃ [5]) παραδείσου θύρα ἀνοιχθῇ. Τότε ὑδάτων ἀπολαύσητε [6]) Χριστοφόρων, ἐχόντων εὐωδίαν. Τότε Χριστοῦ προσηγορίαν λάβητε, καὶ ἐνέργειαν θείων πραγμάτων. Ἤδη μοι τῆς διανοίας τὸ ὄμμα ἀναβλέψατε [7])· ἤδη μοι χοροὺς ἀγγελικοὺς ἐννοήσατε, καὶ δεσπότην τῶν ὅλων Θεὸν καθεζόμενον, Υἱὸν δὲ μονογενῆ ἐν δεξιᾷ συγκαθήμενον, καὶ Πνεῦμα συμπαρόν, Θρόνους δὲ καὶ Κυριότητας λειτουργοῦντας· καὶ ὑμῶν δὲ ἕκαστον καὶ ἑκάστην, σωζόμενον καὶ σωζομένην. Ἤδη ὑμῶν τὰ ὦτα ὥσπερ κατηχεῖσθαι ποιήσατε [8]) ἐκείνην τὴν καλὴν ἠχὴν, ὅτε ὑμῶν σωθέντων οἱ ἄγγελοι ἐπιφωνήσουσι· Μακάριοι ὧν ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι, [καὶ ὧν ἐπεκαλύφθησαν αἱ

1. ἐκκλησίᾳ] Cdd. RE. et Casaub. ἐκκλησίαις, ad tenorem 1. Cor. XIV. 34.

2. ἔγγαμος] Pleraque codd. pars ἐν γάμοις, quod et Editt. vett. Vulg. ex Reg. RE. Cas. Similiter Catech. XVII. 7. τοὺς ἐγγάμους. Vitiose C. M. ἄγαμος.

3. αἱ περιτταί] Sic Ottob. Mon. et RE. Alias οἱ περισσοί. Add. post καθαρόν Reg. τῆς πολιτείας, post τὸ γνήσιον subjungit τῆς εἰς Χριστὸν ὁμολογίας.

4. Ποτὲ - δείξῃ] Cdd. Anglic. Mon. et Cdd. antiqui interrogatorio modo Πότε, sine alia quaestionis nota. Rectius itaque Maur. cum RE. ποτέ. Loco ὑμῖν Monacensis habet ἡμῖν. Vd. ceterum Commentt. in h. l.

5. ἑκάστῳ καὶ ἑκαστῇ] Ex Mon. Reg. Ottob. Editt. antiquae ὑμῶν ἑκάστου: male. Emendavit Casaub. ἑκάστῳ. Dein ἀνοιχθῇ legunt Mon. Reg. RE. pro ἀνεῳχθῇ in Editt. Prevot. et Milles.

6. Τότε ὑδάτων] C. Reg. ῥευμάτων. RE. et Casaub. ἀρωμάτων, quod optime de chrismatis unctione possit dici. Forte legendum: Τότε ὑδάτων ἀπολαύσητε καὶ ἀρωμάτων Χριστοφόρων,

Digitized by Google

diant. ***Mulieri enim loqui in Ecclesia non permitto:*** et nupta quoque similiter agat: ut et oret, et labia moveat, vox vero non audiatur: ut prodeat Samuel, ut sterilis anima tua pariat exaudientis Dei salutem. Samuel enim hanc habet interpretationem. 1. Tim. II. 11. 1. Reg. I. 13.

XV. Videbo unius cujusque viri studium, videbo uniuscujusque feminae devotionem. Inflammetur mens ad pietatem, ad incudem quasi tundatur anima, procudatur et excutiatur infidelitatis durities: decidant superfluae ferri squamae; maneat id quod purum est: detergatur ferri aerugo, maneat genuina materies. Aliquando vobis ostendat Deus noctem illam, *et tenebras luce claras, de quibus dictum est: ***Tenebrae non obscurabuntur a te, et nox sicut dies illuminabitur.*** Tunc unicuique vestrum paradisi porta aperiatur. Tunc aquis fruamini christiferis, suavitatem odoris ferentibus. Tunc Christi appellationem accipiatis, et rerum divinarum efficaciam. Jam nunc mentis oculum sursum levate: jam angelicos animo choros recogitate, universorumque Dominum Deum sedentem, et Filium unigenitum a dextris assidentem, et Spiritum simul *praesentem, Thronos vero et Dominationes ministrantes: et vestrum vero unumquemque et unamquamque, salvatum et salvatam. Jam aures vestras parate quasi jam circumsonatas suavissima illa melodia, quando salvatis vobis angeli concinent: ***Beati, quorum remissae sunt iniquitates*** [et quo- *Gr. et tenebras in die apparentes. Ps. CXXXVIII. 12. *Gr. persistentem. Ps. XXXI. 1.

ἐχ. εὐωδ. Quod confirmatur Catech. XXI. 1. καὶ ὑμῖν ὁμοίως ἀναβεβηκόσιν ἀπὸ τῆς κολυμβήθρας τῶν ἱερῶν ναμάτων, ἐδόθη χρίσμα, τὸ ἀντίτυπον οὗ ἐχρίσθη Χριστός. — Particulam τότε pro πότε quod habebatur alias, ex RE. et Casaub. jam Ed. Maur. recepit.

7. ἀναβλέψατε] Unus Reg. ἀνανεύσατο [leg. ἀνανεύσατε]. Post ἐν δεξιᾷ C. M. συγκαθήμενον praetermittit; RE. et Casaub. legunt καθεζόμενον. In Reg. phrasis Υἱὸν - συγκαθήμενον prorsus desideratur.

8. κατηχεῖσθαι ποιήσατε] Maur. κατηχείσθω· ποθήσατε. De voce κατηχεῖσθαι nil firmi in Cdd. Mss. C. Mon. κατιχήσθω; Reg. κατηχείσθω; Prevot. cdd. ἐκατηχεῖσθε. At ποιήσατε omnes Mss. exhibent, praeter Reg. ποθήσατε. Non dubitamus itaque, quin conjecturae cl. Touttéi locum demus: ἤδη ὑμῶν τὰ ὦτα ὥσπερ κατηχεῖσθαι ποιήσατε· Grod. „jam auribus vestris, quemadmodum instruebamini [ὥσπερ ἐκατηχεῖσθε] personet vox," [? ποθήσατε - ἠχήν]. De cantu Ps. XXXI. 1. vd. Commentt.

Digitized by Google

ἁμαρτίαι] [1]) ὅτε, ὥσπερ ἀστέρες τῆς Ἐκκλησίας, εἰσέλθητε φαιδροὶ τῷ σώματι, καὶ φωτεινοὶ τῇ ψυχῇ [2]).

Encomia Baptismi.

Ις. Μέγα, τὸ προκείμενον βάπτισμα· αἰχμαλώτοις λύτρον· ἁμαρτημάτων ἄφεσις· θάνατος ἁμαρτίας· παλιγγενεσία ψυχῆς· ἔνδυμα φωτεινόν· σφραγὶς ἁγία ἀκατάλυτος [3])· ὄχημα πρὸς οὐρανόν· παραδείσου τρυφή· βασιλείας πρόξενον· υἱοθεσίας χάρισμα. Ἀλλὰ δράκων παρὰ [4]) τὴν ὁδὸν τηρεῖ τοὺς περιπατοῦντας.

Tentatio et victoria fidelium.

βλέπε μὴ δάκῃ τῇ ἀπιστίᾳ. Βλέπει τοσούτους σωζομένους, καὶ ζητεῖ τίνα καταπίῃ. Πρὸς Πατέρα πνευμάτων εἰσέρχῃ, ἀλλὰ δι' ἐκείνου τοῦ δράκοντος διέρχῃ· πῶς οὖν αὐτὸν διέλθῃς [5])· Ὑπόδησαι τοὺς πόδας ἐν ἑτοιμασίᾳ τοῦ εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης·, ἵνα κἂν δάκῃ, μὴ βλάπτῃ· πίστιν ἔνοικον ἔχε, κραταιὰν ἐλπίδα, κρηπίδα ἰσχυρὰν, ἵνα διέλθῃς τὸν ἐχθρὸν, καὶ εἰσέλθῃς πρὸς τὸν δεσπότην. Τὴν σαυτοῦ καρδίαν ἑτοίμασον εἰς ὑποδοχὴν διδασκαλίας, εἰς κοινωνίαν ἁγίων μυστηρίων. Εὔχου πυκνότερον, ἵνα ὁ Θεός σε καταξιώσῃ τῶν ἐπουρανίων καὶ ἀθανάτων [6]) μυστηρίων. Μήτε ἡμέραν ἄργει, μήτε νύκτα· ἀλλ' ὅταν ὁ ὕπνος ἐκ τῶν ὀμμάτων σου ἐκπέσῃ, τότε ἡ διάνοιά [σου] [7]) εἰς προσευχὴν σχολαζέτω. Κἂν ἴδῃς λογισμὸν αἰσχρὸν ἀναβάντα εἰς τὴν διάνοιάν σου, λάβε κρίσεως [8]) ὑπομνηστικὸν σωτηρίας· σχόλασον τὴν διάνοιαν εἰς τὸ μαθεῖν, ἵνα ἐπιλάθῃ φαύλων πραγμάτων [9]). Ἐὰν ἴδῃς τινά σοι λέγοντα· Καὶ εἰσέρχῃ εἰς τὸ ὕδωρ καταβῆναι; ἄρτι γὰρ οὐκ ἔχει ἡ πόλις βαλανεῖα; Γίνωσκε ὅτι ὁ δράκων τῆς θαλάσσης ταῦτά σοι κατασκευάζει· μὴ πρόσεχε τοῖς χείλεσι τοῦ λαλοῦντος [10]), ἀλλὰ τῷ ἐνεργοῦντι

1. καὶ ὧν ἐπεκαλ. αἱ ἁμαρτ.] Haec verba desunt in C. M. Ottob. RE. et Grodec. quae procul dubio a librariis ex Ps. xxxi. 1. ad arbitrium adscripta sunt. Editt. antiqq. ἀπεκαλύφθησαν, typographorum errore. Quod jam recepit Ed. Oxon. ὥσπερ ἀστέρες exhibent Mon. et Reg.

2. φαιδρ. τ. σώματι - τ. ψυχῇ] C. M. φαιδροὶ τῷ σχήματι· Grod. „splendida specie," quod rei magis conveniens duxerim. Φωτεινοὶ τῇ ψυχῇ rectius praecedenti ὥσπερ ἀστέρες respondet, cujus loco Editt. antiquae ὡς περιστεραί [C. Ottob.], Grod. „tanquam columbae" habebant. Vide Catech. xviii. 34.

3. σφραγὶς ἁγ. ἀκατάλ.] C. M. vocibus σφραγὶς ἁγία omissis, conjungit ἀκατάλυτον ὄχημα. Totum baptismi encomium omnes II. mss. exhibent, praeter Reg. qui periochen αἰχμαλώτοις - χάρισμα inclus. praeterit. Ex Cyrillo nostro forte hausit S. Basil. exhort. ad baptism. (opp. ed. Morell. 1638. t. p. 431.). Paullo inferius C. M. παραδείσου τρυφή, ut videtur, ex libr. incuria omisit.

4. παρὰ τὴν ὁδ.] Ita edd. Mon. Reg. RE.; περὶ legebant Milles. et Prevot. Grod. „circa viam."

Digitized by Google

rum tecta sunt peccata,] quando tamquam Ecclesiae sidera, intrabitis corpore splendidi et anima luce radiantes.

XVI. Magna res sane baptisma propositum: captivis redemtionis pretium, peccatorum remissio, mors peccati, animae regeneratio, indumentum lucidum, signaculum sanctum et indelebile, vehiculum ad coelum, deliciae paradisi, regni pignus, charismaque adoptionis filiorum. Verumtamen draco juxta viam transeuntes observat: cave ne te mordeat infidelitate. Videt tam multos, qui salutem consequuntur, et ***quaerit quem devoret.*** Ad Patrem spirituum ingrederis, sed per illum draconem transeundum est: quomodo igitur illum praeteribis? Calcea ***pedes in praeparatione Evangelii pacis,*** ut etiamsi mordeat, non laedat tamen: fidem inhabitantem habe, spem firmam, calceamentum forte, ut hostem pertranseas, et ingrediare ad Dominum. Cor tuum praepara ad recipiendam doctrinam, ad sanctorum mysteriorum communicationem. Frequentius ora, ut Deus te dignetur coelestibus et immortalibus mysteriis. Neque die neque nocte cessa: et simul atque ab oculis tuis somnus recesserit, tunc mens tua vacet orationi. Si quam turpem cogitationem in mentem tuam ascendere adverteris, sume judicii salutarem commemorationem. Intende mentem tuam ad condiscendum, ut rerum obliviscatur turpium. Si quem videris dicentem tibi: Tunc illuc ingrederis in aquam descensurus? *num enim recens non habet urbs balnea? Scito draconem maris haec tibi machinari: noli labiis loquentis attendere animum sed Deo operanti. Custodi animam tuam, ut captione

1. Petr. v. 8.

Ephes. VI. 15.

* Gr. adhuc civitas balnea non habet.

Παρὰ h. l. similiter ut Matth. IV. 18. *περιπατῶν παρὰ τὴν θάλασσαν.* Luc. V. 1. Act. X. 6. „an dem Wege hin."

5. *διέλθῃς*] C. Reg. *παρέλθῃς· ὑπόδησαι τοὺς πόδας σου.* Grod. „pedes tuos." Pro *δραχ. διέρχῃ* C. M. *εἰσέρχῃ*: inepte.

6. *ἐπουρανίων κ. ἀθ.*] Hae voces non exstant in Reg. et Grod. C. M. *οὐρανίων καὶ ἀθ.*

7. *σου*] Pronomen *σου* delendum ad fidem Codd. omnium praeter RE. et Casaub.

8. *κρίσεως ὑπομνηστ.*] Quod Maur. receperat *ἔννοιαν* ex Reg. RE. et Casaub. ad autoritatem reliquorum Mss. ejecimus. Duo posteriores exhibent *ὑπομνηστικὴν ἔνν.*

9. *σχόλασον - πραγμάτ.*] Paraphrasis hujus loci in C. Reg.: *σχολάσατε τὴν διάνοιαν εἰς τὸ μαθεῖν, τίνα μέν ἐστι τὰ φαῦλα τοῦ διαβόλου ἔργα, καὶ τούτων λήθην ποιήσασθε· τίνα δὲ τὰ ἀγαθὰ καὶ σωτήρια, καὶ ἐν τούτοις καταγίνεσθε ἡμέρας τε καὶ νυκτός.*

10. *γίνωσκε - λαλοῦντος*] C. Reg. *γίνωσκε ὅτι ἐχθρὸς μέν ἐστι τοῦ Θεοῦ, διαβολικὸς δὲ δράκων, ὁ ταῦτά σοι κατασκευάζων· μὴ πρόσεχε τοῖς χεί-*

Digitized by Google

Θεῷ. Φύλασσε τὴν σαυτοῦ ψυχὴν, ὅπως ἄληπτος γένῃ· ἵνα παραμείνας τῇ ἐλπίδι, κληρονόμος γένῃ σωτηρίας αἰωνίου [1]).

Officia mutua.

IZ. Ἡμεῖς μὲν ταῦτα, ὡς ἄνθρωποι, καὶ παραγγέλλομεν [2]) καὶ διδάσκομεν. Μὴ ποιήσητε δὲ τὴν οἰκοδομὴν ἡμῶν χόρτον [3]), καὶ καλάμην, καὶ ἄχυρα· ἵνα μὴ τοῦ ἔργου κατακαέντος, ζημιωθῶμεν· ἀλλὰ ποίησατε τὸ ἔργον χρυσίον, καὶ ἀργύριον, καὶ λίθους τιμίους. Ἐν ἐμοὶ μὲν γάρ ἐστι τὸ εἰπεῖν, ἐν σοὶ δὲ τὸ προθέσθαι [4]), ἐν Θεῷ δὲ τὸ τελειῶσαι. Νευρώσωμεν τὴν διάνοιαν· συντείνωμεν τὴν ψυχήν· ἑτοιμάσωμεν τὴν καρδίαν· περὶ ψυχῆς τρέχομεν· περὶ αἰωνίων πραγμάτων ἐλπίζομεν [5]). Δυνατὸς δὲ ὁ Θεὸς, [ὁ τὰς καρδίας ὑμῶν εἰδὼς, καὶ γινώσκων τίς μέν ἐστι γνήσιος [6]), τίς δὲ ὑποκριτὴς] τὸν μὲν γνήσιον φυλάξαι, τὸν δὲ ὑποκριτὴν πιστοποιῆσαι. Δύναται γὰρ ὁ Θεὸς καὶ τὸν ἄπιστον πιστοποιῆσαι, ἐὰν μόνον δῷ τὴν καρδίαν. Καὶ ἐξαλείψαι [7]) τὸ καθ' ὑμῶν χειρόγραφον· ἀμνηστίαν δὲ ὑμῖν παράσχοι τῶν πρώτων παραπτωμάτων· φυτεύσοι δὲ ὑμᾶς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ στρατεύσοι ὑμᾶς ἑαυτῷ, ὅπλα περιβαλὼν τῆς δικαιοσύνης· οὐρανίων δὲ πραγμάτων [8]) καινῆς διαθήκης πληρώσειε, καὶ Πνεύματος ἁγίου σφραγίδα δώῃ ἀνεξάλειπτον εἰς τοὺς αἰῶνας, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

λεσι τοῦ λαλοῦντος τὰ δόλια ῥήματα, ἀλλὰ τῷ ἐνεργοῦντι ἐν αὐτῷ πνεύματι τῆς ἀπιστίας καὶ πλάνης. Post λαλοῦντος etiam C. M. gloss. addit: τ. λ. διδασκάλου, ὡς ἄ, τε ὁμοιοπαθοῦς σοι ἀνθρώπου. Loco ὅπως C. M. cum Editt. antiquis: πῶς. Prius exh. Ottob. Reg. RE.

1. φύλασσε - αἰωνίου] Hanc phrasin ita explicat C. Reg.: φύλασσε τὴν σεαυτοῦ ψυχὴν, ὅπως μὴ ληφθῇς τοῖς τοῦ πολεμίου θανατηφόροις μηχανήμασι, καὶ παραμένῃς ἐν τῇ ἀγαθῇ ἐλπίδι γενέσθαι κληρονόμος καταξιωθῇς (-θείς l.) τῆς ἐπουρανίου καὶ αἰωνίου σωτηρίας.

2. καὶ παραγγέλλ.] C. M. καὶ ante παραγγ. omittit, quod praeoptaverim.

3. μὴ ποιήσ. - χόρτον] C. M. μὴ ποιήσατε δὲ ἡμῶν τ. οἰκοδ. χόρτον. Editt. antiquae ὑμῶν. Ita et Grod.

4. προθέσθαι] Ita Cdd. mss. praeter Reg. et Ottob. προσθέσθαι, quod Toutt. vertit „aggredi ad opus." Laudat cl. Editor Prov. IX. 9. γνώριζε δικαίῳ, καὶ προσθήσει του δέχεσθαι· Eccles. XXI. 15. λόγον σοφὸν ἐὰν ἀκούσῃ ἐπιστήμιον, αἰνέσει αὐτὸν καὶ ἐπ' αὐτὸν προσθήσει. Sed in utroque loco προστιθέναι non „de opere exequendo" intelligi potest; nil enim aliud et apud Atticos et Hellenistas significat: nisi „adjungere, assentiri." Acquiescendum itaque lectioni vulg. προθέσθαι „proponere, bonam voluntatem habere" quemadmodum in

Digitized by Google

superior evadas, ut perseverans in spe, haeres efficiaris aeternae salutis.

XVII. Nos quidem haec uti homines et annuntiamus et docemus. Nolite autem aedificium nostrum foenum, et stipulam, et paleas efficere, ut non opere igni combusto poenas patiamur: sed opus facite aurum, et argentum, et lapides pretiosos. Meum est dicere, tuum vero *suscipere propositum, Dei vero perficere. Confortemus mentem, excitemus animam, praeparemus cor; de anima certamen instituimus, de rebus aeternis spem concipimus. Potens est autem Deus, [qui novit corda vestra, et perspectum habet quis sit sincerus, quis vero simulator,] sincerum quidem servare, simulatorem vero fidelem efficere. Potest enim Deus etiam infidelem fidelem facere, si modo cor illi praebuerit. Deleat ille chirographum quod est contra vos, oblivionem autem tribuat vobis priorum *delictorum; atque in Ecclesiam vos transplantet, sibique milites allegat, arma vobis justitiae circumponens: coelestibus Novi Testamenti rebus repleat, et Spiritus Sancti det signaculum indelebile in saecula, in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria in saecula saeculorum. Amen.

1. Cor. III. 12. 13.

*Gr. agere.

Proverb. VII. 23.

Col. II. 14.

*Gr. rerum.

toto catecheseon opere, S. Pater hanc praecipuam salutis conditionem commendat. C. Reg. etiam h. l. latius describit: ἐν ἐμοὶ γάρ ἐστι τὸ εἰπεῖν καὶ ὑποδεῖξαι τῶν πρακτέων τὴν ἀθάνατον καὶ μόνιμον ἐνέργειαν· ἐν σοὶ δὲ τὸ προσθέσθαι καὶ μεταδιῶξαι τούτων τὴν πεῖραν. Θεοῦ δὲ τὸ τελειῶσαι καὶ ἀσάλευτον ἐν σοὶ τὴν τοιούτων πίστιν φυλάξαι.

5. Ἐλπίζομεν] C. Reg. prosequitur: περὶ ἀθανάτων δωρεῶν ἀγωνιζόμεθα· ὁ δὲ Θεὸς ὁ τὰς καρδίας ἡμῶν εἰδὼς, καὶ ἐφορῶν τὰς προαιρέσεις, καὶ τίς μὲν γνήσιος καὶ ἀληθινὸς δοῦλος, τίς δὲ ὑποκριτὴς καὶ νόθος, τὸν μὲν γνήσιον διατηρήσῃ, τὸν δὲ ὑποκριτὴν πιστὸν ποιήσῃ. Δύναται γὰρ κ. τ. λ. uti in textu.

6. γνήσιος] Sic Codd. Mon. Reg. RE. Casaub. Alii: δίκαιος. C. M. omitt. ἐστι. In sequentibus Mss. variantur inter πιστοποιῆσαι et πιστὸν ποιῆσαι. Ad fidem meliorum Codd. forma prior S. Cyrillo magis usitata. Cf. Catech. III. 15. XIII. 9. et passim.

7. Ἐξαλείψαι] Optativo modo, quem clarius ostendit lectio C. M. Reg. RE. Cas. ἐξαλείψειε. Prev. et Edd. vett. ἐξαλεῖψαι, infinitivo dependenti a δύναται, sicut et Grod. conjungit „potest Deus facere fidelem — — et chirographum delere."

8. πραγμάτων] C. M. πραγμάτων καὶ καινῆς διαθ. quod observat etiam Grod. „coelestibusque rebus ac novi testamenti." C. Reg. ἐπουρανίων δὲ καὶ ἀθανάτων ἀγαθῶν κ. δ.

Digitized by Google

Προσλόγιον [1]).

[*Τὰς τῶν Φωτιζομένων κατηχήσεις ταύτας, τοῖς μὲν τῷ βαπτίσματι προσερχομένοις, καὶ τοῖς τὸ λουτρὸν ἔχουσιν ἤδη πιστοῖς, εἰς ἀνάγνωσιν παρεχόμενος, μὴ δὸς τὸ σύνολον μήτε κατηχουμένοις, μήτε ἄλλοις τισὶ τοῖς μὴ οὖσι χριστιανοῖς· ἐπεὶ τῷ Κυρίῳ λόγον δώσεις. Καὶ ἐὰν ποιῇς ἀντίγραφον, ὡς ἐπὶ Κυρίου ταῦτα πρόγραψον*].

1. *προσλόγιον*] Sic more veterum et Grodecii vestigia prementes, hanc obtestationem inscribimus. Expedit clarissimi Editoris de illa censuram apponere: „haec, inquit V. D. „obtestatio, cui Grodecius, nescio utrum e manuscriptis, praefixit titulum Ad Lectorem, desideratur in multis Codd. ut Reg. RE. Casaub. et Ottobon. vetustiori (nec non in Codd. Monac. R.). Si hae catecheses a studiosis ex ore Cyrilli pronunciantis exceptae, numquam ab ipso litteris consignatae sint, ejus quidem esse non potest illa denuntiatio. Sin autem ille, quod multis Patribus usu fuit, sermones prius viva voce habitos postea scripto digesserit, cur non hujus obtestationis autor sit, non video. Nam similes isti multae observantur ab autoribus editae ad Lectorem aut librarium conte-

Digitized by Google

Ad Lectorem.

[Catecheses istas Illuminandorum, iis quidem qui ad baptismum accedunt, et fidelibus qui hoc lavacrum jam habent, legendas exhibeas: neu vero prorsus tradas Catechumenis, et aliis quibuslibet, qui Christiani non sunt: alioquin redditurus sis Domino rationem. Ubi autem earundem exemplar descripseris, id quasi in conspectu Domini conscribas].

stationes, v. g. S. Joannes Apostolus parem adpinxit ad finem Apocalypsis cap. XXII. 17.; LXX. interpretes referente Aristea p. 891. pari denuntiatione usi sunt, sed voce, non scripto. Irenaeus quoque ad calcem libri περὶ ὀγδοάδος (Euseb. H. E. V. 20.). Eusebius ipse initio chronici sui etc. Antiquam et primorum qui has catecheses scripserunt, esse istam contestationem, id mihi suadere videtur, quod ecclesiae Hierosolymitanae consuetudinem contineat in distinctione Φωτιζομένων et Catechumenorum, cum istis eas Catecheses communicari prohibens. Hanc notationem Valesius existimat, non hic sed ad finem Catecheseon adscribi debere." TOUT. Perioche suprema καὶ ἐὰν — πρόγραψον deest etiam in versione antiqua. R.

Digitized by Google

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΥΡΙΛΛΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ α'

ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ,

ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα, ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΗ[1] *τοῖς τῷ βαπτίσματι προσελθοῦσι. Καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Ἡσαΐου· Λούσασθε, καθαροὶ γίνεσθε· ἀφέλετε τὰς πονηρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν μου, καὶ τὰ ἑξῆς.*

Vocatio ad Christi mysteria.

Α'. Καινῆς διαθήκης μαθηταὶ, καὶ Χριστοῦ μυστηρίων κοινωνοὶ, νῦν μὲν τῇ κλήσει, μετ' ὀλίγον δὲ καὶ τῇ χάριτι, καρδίαν ἑαυτοῖς ποιήσατε καινὴν, καὶ πνεῦμα καινὸν, ἵνα εὐφροσύνης ὑπόθεσις γένησθε[2] *τοῖς οὐρανίοις. Εἰ γὰρ ἐπὶ ἑνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι χαρὰ γίνεται κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον, πόσῳ μᾶλλον ἡ τοσούτων σωτηρία ψυχῶν κινήσει πρὸς εὐφροσύνην τοὺς οὐρανίους*[3]*; Ἀγαθῆς ὁδοῦ καὶ καλλίστης ἐφαψάμενοι, τὸν τῆς εὐσεβείας εὐλαβῶς δράμετε δρόμον. Εἰς γὰρ τὴν ὑμετέραν ἀπολύτρωσιν ἑτοιμότατος πάρεστιν ὁ μονογενὴς υἱὸς τοῦ Θεοῦ, λέγων· Δεῦτε πρός με*[4] *πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς. Οἱ τὸ χαλεπὸν τῶν πταισμάτων ἠμφιεσμένοι, καὶ σειραῖς τῶν οἰκείων ἁμαρτιῶν ἐσφιγμένοι, τῆς προφητικῆς φωνῆς ἀκούσατε λεγούσης· Λούσασθε, καθαροὶ γίνεσθε· ἀφέλετε τὰς πονηρίας ὑμῶν ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν, ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν μου· ἵνα ἀγγελικὸς ὑμῖν ἐπιφωνήσῃ*[5] *χορός· Μακάριοι ὧν ἀφέθησαν αἱ ἀνομίαι, καὶ ὧν ἐπεκαλύφθησαν αἱ ἁμαρ-*

1. *εἰσαγωγ.*] Cdd. RE. et Casaub. *βαπτιζομένων*. De „discrimine vocum" *φωτιζόμενοι* et *βαπτιζόμενοι* vide sis Commentt. in Procat. n. I. — C. M. in superscriptione aliquantum a ceteris Libb. Mss. differt: *Κατήχησις α' φωτιζομένων ἐν Ἱεροσ. εἰσαγωγικὴ τοῖς προσελθοῦσι σχεδιασθεῖσα, καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Ἡσαΐου· λούσασθε, καθαροὶ γένεσθε, ἀφέλεσθε τὰς πονηρίας ὑμῶν ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν κ. τ. λ.*

2. *εὐφροσύνης ὑπόθ. γένησθε*] Ita C. M. RE. Casaub. Vulg. *εὐφροσύνη γένηται*. In Cod. Coisl. qui proxime ad Monacensem accedit, folia prima desunt, et incipit apud eundem Catech. I^ma^ a fine capitis tertii: *ὥσπερ γὰρ κάλαμος γραφικός κ. τ. λ.*

Digitized by Google

SANCTI PATRIS NOSTRI

CYRILLI

ARCHIEPISCOPI HIEROSOLYMORUM

CATECHESIS PRIMA

ILLUMINANDORUM,

Hierosolymis ex tempore pronuntiata, *INTRODUCTIVA iis qui ad baptisma accedunt. Et lectio ex Jesaia: ***Lavamini, mundi efficimini, auferte malitias ab animabus vestris coram oculis meis,*** et caetera. *Gr. institutio. Jes. I. 16.

I. Novi Testamenti discipuli, et mysteriorum Christi participes effecti, nunc quidem vocatione, paulo post vero et gratia, cor novum vobis ipsis facite, et spiritum novum, ut coelitibus laetitiae argumentum sitis. Si enim ***super uno peccatore poenitentiam agente fit gaudium,*** secundum Evangelium: quanto magis tot animarum salus ad laetitiam coelestes commovebit? Bonam et speciosissimam viam aggressi, *religiose cursum pietatis percurrite. Ad redemptionem enim vestram paratissimus adest unigenitus Dei filius, ***Venite,*** inquiens, ***omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos.*** Qui gravissimo delictorum vestrorum amictu estis circumdati, et peccatorum propriorum catenis constricti, propheticam vocem dicentem percipite: ***Lavamini, mundi estote, auferte malitias vestras ab animabus vestris, coram oculis meis;*** ut angelorum vobis chorus acclamet: ***Beati, quorum remissae sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata.*** Qui fidei lampades nuper accendistis, inexstinctas easdem in manibus

Luc. xv. 7. *Gr. caute. Matth. xi. 28. Jes. I. 16. Ps. xxxi. 1.

3. τοὺς οὐρανίους] C. M. Casaub. RE.; οὐρανούς Editt. antiquae nec non Oxon.

4. Δεῦτε πρός με] Pronomen c. praep. recepimus ex C. M. RE. et Casaub. (uti Matth. xi. 28.). Quae sequuntur οἱ τὸ χαλεπὸν τ. πταισμάτων ἡμφ. C. M. habet. οἱ τῶν χαλεπτόντων (leg. τὸν χαλεπὸν τῶν) πταισμάτων ῥύπον ἡμφ. Similiter et RE. Casaub. Sed Ottob. et Grod. ῥύπον omitt. Frequens est alioquin S. Pater in ejusmodi peccati imaginibus: v. g. Cat. XVIII. 20. οἱ σπίλοι τῶν ἁμαρτιῶν, XX. 3. τὰ ἴχνη τῶν ἁμαρτημάτων. Vd. Commentt. in Catech. XII. n. 5.

5. ἐπιφωνήσῃ] Sic correximus ad fid. utriusque C. M. RE. Cas. Alias: ἐπιβοήσῃ.

Digitized by Google

τίαι. Οἱ τὰς τῆς πίστεως λαμπάδας ἐξάψαντες ἀρτίως, ἀσβέστους ἐν χερσὶ διατηρήσατε ταύτας· ἵν' ὁ τῷ λῃστῇ τότε τὸν παράδεισον ἐν τῷ παναγίῳ τούτῳ Γολγοθᾷ διὰ τὴν πίστιν ἀνοίξας, τὸ νυμφικὸν ὑμῖν ᾄσαι παράσχοι μέλος.

Sacramentum cor mundum exigit.

Β'. Δοῦλος εἴ τίς ἐστιν ἐνταῦθα τῆς ἁμαρτίας, ἑτοιμότατος γενέσθω διὰ τῆς πίστεως, εἰς τὴν ἐλευθέριον [1]) τῆς υἱοθεσίας ἀναγέννησιν· καὶ τὴν μὲν τῶν ἁμαρτιῶν κακίστην δουλείαν ἀποθέμενος, τὴν δὲ τοῦ Κυρίου μακαριωτάτην δουλείαν κτησάμενος, καταξιωθήτω τὴν τῶν οὐρανῶν κληρονομῆσαι βασιλείαν. Ἐκδύσασθε τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης, διὰ τῆς ἐξομολογήσεως, ὅπως ἐνδύσησθε τὸν καινὸν, τὸν ἀνακαινούμενον κατ' ἐπίγνωσιν [2]) τοῦ κτίσαντος αὐτόν. Τὸν ἀῤῥαβῶνα τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου κτήσασθε διὰ τῆς πίστεως, ὅπως δυνηθῆτε δεχθῆναι εἰς τὰς αἰωνίους σκηνάς [3]). Προσέλθετε εἰς τὴν μυστικὴν σφραγίδα, ἵνα εὔγνωστοι ἦτε τῷ δεσπότῃ· συγκαταριθμήθητε τῇ ἁγίᾳ καὶ λογικῇ [4]) τοῦ Χριστοῦ ποίμνῃ, εἰς τὰ δεξιὰ αὐτοῦ ἀφορισθησόμενοι, καὶ κληρονομοῦντες τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν ζωήν. Οἷς γὰρ ἔτι τὸ τραχὺ τῶν ἁμαρτιῶν περίκειται, οὗτοι ἐν τοῖς ἀριστεροῖς τυγχάνουσι, διὰ τὸ μὴ προσελθεῖν τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι, τῇ δοθείσῃ διὰ Χριστοῦ ἐπὶ τῇ τοῦ λουτροῦ ἀναγεννήσει. Ἀναγέννησιν δὲ οὐ σωμάτων λέγω, ἀλλὰ ψυχῆς τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν. Τὰ μὲν γὰρ σώματα διὰ τῶν φαινομένων γονέων γεννᾶται [5]), αἱ δὲ ψυχαὶ διὰ τῆς πίστεως ἀναγεννῶνται· τὸ γὰρ Πνεῦμα ὅπου θέλει πνεῖ. Καὶ τότε ἀκοῦσαι ἔχεις, ἐὰν ἄξιος γένῃ· Εὖ δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστέ, ὅταν εὑρεθῇς μηδὲν ἀκάθαρτον ὑποκρίσεως ἔχων ἐν συνειδήσει.

Simulatio excludatur.

Γ'. Εἰ γάρ τις τῶν ἐνταῦθα νομίζοι πειράζειν [6]) τὴν χάριν, ἑαυτὸν ἀπατᾷ, καὶ τὴν δύναμιν ἀγνοεῖ. Ἀνυπόκριτον ἔχε τὴν ψυχὴν, ὦ ἄνθρωπε, διὰ τὸν ἐτάζοντα καρδίας καὶ νεφρούς. Ὥσπερ γὰρ οἱ μέλλοντες στρατεύειν, ἐρευνῶσι τὰς ἡλικίας καὶ τὰ σώματα τῶν στρατευομένων, οὕτω καὶ ὁ Κύριος στρατολογῶν τὰς

1. εἰς τὴν ἐλευθέριον τ. υἱοθ.] C. M. εἰς τὴν ἐλευθερίαν, τῆς υἱοθ. ἀναγέν. cui affinis lectio RE. Cas. εἰς τὴν ἐλευθερίαν καὶ εἰς τὴν τῆς υἱοθ. ἀναγέννησιν.

2. κατ' ἐπίγνωσιν] RE. Cas. κατ' εἰκόνα, sec. Coloss. III. 10. τὸν ἀνακαινούμενον εἰς ἐπίγνωσιν κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν. Deinceps C. M. articulum τὸν ante ἀῤῥαβῶνα haud inelegante praetermittit; aequo modo idem διὰ πίστεως pro διὰ τῆς π. legit.

3. σκηνάς] Ita scribimus cum C. M. RE. Casaub. et Grod. pro vulg. μονάς „mansiones." Locus

Digitized by Google

conservate: ut qui latroni paradisum olim in hoc sanctissimo monte Golgotha per fidem aperuit, nuptiale quoque canticum vobis decantare concedat. Luc. XXIII. 43.

II. Si quis hic praesto est servus peccati, paratus sit per fidem ad ingenuam adoptionis filiorum regenerationem; et deposita peccatorum servitute pessima, ac felicissimam Domini servitutem consecutus, regni coelestis haereditate capienda dignus censeatur. Exuite *veterem hominem, qui corrumpitur secundum desideria erroris,* per confessionem: ut induatis *novum qui renovatus est secundum agnitionem ejus, qui creavit illum.* Arrhabonem Spiritus Sancti acquirite per fidem, ut possitis in aeterna recipi tabernacula. Accedite ad mysticum signaculum, ut favorabiliter a Domino agnoscamini. Accenseamini in sancto ac rationabili Christi grege, ut aliquando ad dexteram ejus segregati, paratam vobis vitam haereditate consequamini. Quibus enim adhuc peccatorum asperitas inhaeret, a sinistris illi consistent, eo quod ad gratiam Dei, quae in lavacri regeneratione per Christum datur, non accesserint. Regenerationem dein non corporum dico, sed animae spiritalem alteram *nativitatem. Corpora enim per visibiles parentes generantur, animae vero regenerantur per fidem. Nam *Spiritus ubi vult spirat.* Tumque si dignus fueris effectus, audire tibi licebit: *Euge serve bone et fidelis;* nempe cum nihil impurae simulationis in tua conscientia habens deprehensus fueris. Ephes. IV. 22—24. Coloss. III. 10. II. Cor. V. 4. * Gr. renovationem. Joh. III. 8. Matth. XXV. 21.

III. Si enim quispiam ex his qui hic adsunt, gratiam Dei tentare se putet, se ipsum decipit, et virtutem* ignorat. Sinceram, o homo, animam habe, propter eum qui scrutatur corda et renes. Sicut enim qui milites sunt conscripturi, deligendorum aetates et corpora explorant: ita Dominus delectum facturus animarum, voluntates * Gr. virt. divinam.

Evangelii Luc. XVI. 9. in omnibus Codd. σκηνάς habet.

4. καὶ λογικῇ] C. M. καθολικῇ ex errore librarii. Paullo post Codex noster ὑμῖν ante ζωήν omittit, quod omnes reliqui Codd. exhibent.

5. γεννᾶται] Sic uterque Cod. Mon. pro γεννῶνται vulg. Edit.

6. νομίζοι πειράζ.] Succincte C. M. πειράζοι, quod et Grod. legisse videtur: „si quisquam tentat Deum.“ ὦ ante ἄνθρωπε non exstat in C. M.

Digitized by Google

ψυχὰς, ἐρευνᾷ τὰς προαιρέσεις· κἂν μὲν ὑπόκρισιν εὕρῃ[1]) κρυπτομένην, ἀπέβαλε τὸν ἄνθρωπον ὡς τῆς ἀληθοῦς στρατείας ἀνεπιτήδειον· εἰ δὲ ἄξιον καταλάβῃ, τούτῳ δίδωσιν ἑτοίμως τὴν χάριν. Οὐ δίδωσι τὰ ἅγια τοῖς κυσίν· ἀλλ' ὅπου βλέπει τὴν ἀγαθὴν προαίρεσιν[2]), ἐκεῖ τὴν σωτηριώδη δίδωσι σφραγίδα, τὴν θαυμασίαν, ἣν τρέμουσι δαίμονες καὶ γινώσκουσιν ἄγγελοι· ἵνα οἱ μὲν φύγωσιν ἐλασθέντες, οἱ δὲ περιέπωσιν ὡς οἰκεῖον. Τοῖς οὖν λαμβάνουσι τὴν πνευματικὴν ταύτην σφραγίδα καὶ σωτήριον, χρεία καὶ τῆς οἰκείας προαιρέσεως. Ὥσπερ γὰρ κάλαμος γραφικὸς ἢ καὶ[3]) βέλος χρείαν ἔχει τοῦ συνεργοῦντος, οὕτω καὶ ἡ χάρις χρείαν ἔχει τῶν πιστευόντων.

Paradisus est Ecclesia.

Δ'. Ὅπλον λαμβάνεις οὐ φθαρτὸν, ἀλλὰ πνευματικόν. Καταφυτεύῃ λοιπὸν εἰς τὸν νοητὸν παράδεισον[4]). Λαμβάνεις ὄνομα καινὸν, ὃ πρότερον οὐκ εἶχες. Πρὸ τούτου Κατηχούμενος ἦς, νῦν δὲ κληθήσῃ Πιστός. Μεταφυτεύῃ[5]) λοιπὸν εἰς τὰς ἐλαίας τὰς νοητὰς, ἐξ ἀγριελαίου εἰς καλλιέλαιον ἐγκεντριζόμενος· ἐξ ἁμαρτιῶν εἰς δικαιοσύνην, ἐκ μολυσμῶν εἰς καθαρότητα. Γίνῃ κοινωνὸς τῆς ἁγίας ἀμπέλου. Ἀλλ' ἐὰν μὲν ἐπιμείνῃς ἐν τῇ ἀμπέλῳ[6]), αὔξῃ ὡς κλῆμα καρποφόρον· ἐὰν δὲ μὴ ἐπιμείνῃς, ὑπὸ τοῦ πυρὸς καταναλωθήσῃ. Καρποφορήσωμεν τοίνυν ἀξίως. Μὴ γένοιτο γὰρ, ἵνα ἐν ἡμῖν γένηται[7]) τὸ, κατὰ τὴν ἄκαρπον ἐκείνην συκῆν, μή ποτε ἐλθὼν ὁ Ἰησοῦς καὶ νῦν καταράσηται διὰ τὴν ἀκαρπίαν. Ἀλλ' εἴη πάντας ἐκεῖνο λέγειν· Ἐγὼ δὲ ὡσεὶ ἐλαία κατάκαρπος ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ, [ἤλπισα ἐπὶ τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν αἰῶνα[8])]· ἐλαία οὐκ αἰσθητὴ, ἀλλὰ νοητὴ, φωτοφόρος.

1. ὑπόκρισιν εὕρῃ] Edit. Maur. ὑπόκρ. ἔχῃ τίς κρ. Secuti sumus lectionem C. M. RE. Casaub. Grodec. „ac si quam hypocrisin (f. ὑπόκρ. τινα) deprehenderit occultatam." Minus placet Casauboni conjectura ἀποβάλλει pro ἀπέβαλε. Usus „Aoristi in actione," quae continuo alteram per nexum necessarium sequitur, in N. T. nec non apud ipsos Atticos constans reperitur. cf. Joh. xv. 6. ἐὰν μή τις μείνῃ ἐν ἐμοὶ, ἐβλήθη ἔξω ὡς τὸ κλῆμα. Eph. v. 29. (Vd. Herm. ad Viger. p. 746. ejusd. de emend. rat. p. 187. 192.)

2. προαίρεσιν] Sic C. M. RE. Casaub. Praefert eandem Ed. Oxon. lectioni vulg. συνείδησιν. Grod. vertit „propositum." Sub finem hujus phrasis Editt. antiquae legunt περιέπωσιν, ὡς οἰκεῖοι, Grod. „tanquam domestici." At Codicum pleraque pars exhibet: οἰκεῖον, (RE. οἰκείαν (σφραγ.) objectum directum verbi transitivi: περιέπωσιν. Cf. infra n. 6. Catech. III. 3. XVIII. 34.

3. ἢ καὶ βέλος] C. M. omit-

Digitized by Google

inquirit: et si hypocrisim occultatam deprehenderit, rejicit hominem tanquam ad veram militiam ineptum; si vero dignum deprehenderit, huic promptissime confert gratiam. Non dat sancta canibus: sed ubi bonum videt propositum, illic salutare et admirabile sigillum imprimit, quod contremiscunt daemones et agnoscunt angeli; ita ut illi quidem fugiant abacti, hi vero ut cognatum et familiare concomitentur. Qui igitur spiritale illud ac salutare sigillum suscipiunt, opus est ut proprio quoque proposito id faciant. Sicut enim calamus scriptorius vel telum, ut ab aliquo impellatur, necesse est, ita etiam gratia indiget credentibus. Matth. VII. 16.

IV. Arma accipis non corruptibilia, sed spiritualia: in intelligibilem deinceps paradisum insereris: nomenque novum accipis quod prius non habebas. Antea Catechumenus eras, nunc Fidelis vocabere. Transplantaris deinceps in intelligibiles oleas, ex oleastro in frugiferam oleam insertus; ex peccatis in justitiam, ex sordibus in puritatem. Particeps efficeris sanctae illius vitis: at si permanseris in vite, cresces uti palmes fructifer: si vero non permanseris, igne absumeris. Fructum igitur digne feramus, absit enim ut idem nobis contingat quod in infructuosa illa ficu: ne veniens Jesus etiamnum *maledicat propter sterilitatem. Sed concessum sit omnibus in hanc sententiam confiteri: ***Ego autem sicut oliva fructifera in domo Dei, speravi in misericordiam Dei in aeternum.*** Oliva non sensibilis, sed intelligibilis, lucifera. Igitur ejus quidem est plantare et rigare, tuum vero fructum ferre. Dei est gratiam conferre, tuum vero ac- Apoc. XI. 7. 17. Rom. XI. 24. * Gr. maledicat tibi. Ps. LI. 10. (8.) I. Cor. III. 6.

tit καί. Mox loco συνεργοῦντος idem liber habet: ἐνεργοῦντος. Sed de „operatione" tantum Spiritus Sancti in cordibus humanis S. Autor terminum ἐνεργεῖν frequentius adhibet. Vd. Commentt. in Catech. V. n. 9—11.

4. νοητὸν παράδεισον] Cf. Apoc. II. 7. et Commentt. in h. l.

5. μεταφυτεύῃ) C. M. καταφυτεύῃ; nullo sensus discrimine. De „mysterio" vd. Commentt. in Catech. XX. (myst. II.) n. 3.

6. ἐπιμείνῃς ἐν τῇ ἀμπ.] Praepositionem ἐν ex C. M. recepimus, quae legitur in sacro textu Joh. XV. 4. 5. in optimis quibusque codd. Mox pro ἐπιμείνῃς C. M. μείνῃς, ut apud Joh. XV. 5. ἐὰν μή τις μείνῃ ἐν ἐμοί,

7. ἐν ἡμῖν γέν.] C. M. ἡμῖν γένηται: Grod. „agatur nobiscum."

8. ἤλπισα - αἰῶνα] C. Coisl. RE. Casaub. et Grod. hanc alteram Psalmi cit. LI. 10. versiculi partem omittunt, sine dubio in reliquos Mss. a librariis ultro insertam. C. Mon. etiam sequentem periochen: ἐλαία - φωτοφόρος, ex scriptoris

Digitized by Google

Αὐτοῦ μὲν οὖν ἐστι τὸ καταφυτεῦσαι καὶ τὸ ποτίσαι, σὸν δὲ τὸ καρποφορῆσαι. Θεοῦ τὸ χαρίσασθαι, σὸν δὲ τὸ λαβεῖν καὶ διατηρῆσαι· μὴ διὰ τὸ δωρεὰν δίδοσθαι τὴν χάριν, καταφρόνει· ἀλλὰ λαβὼν συντήρησον εὐλαβῶς.

Confessio praevia.

Ε'. Καιρὸς ἐξομολογήσεως ὁ παρών. Ἐξομολόγησαι τὰ πεπραγμένα, τὰ ἐν λόγῳ, τὰ ἐν ἔργῳ· τὰ ἐν νυκτὶ, τὰ ἐν ἡμέρᾳ· ἐξομολόγησαι ἐν καιρῷ δεκτῷ· καὶ ἐν ἡμέρᾳ σωτηρίας δέξαι τὸν ἐπουράνιον θησαυρόν. Σχόλασον εἰς τοὺς ἐπορκισμούς [1])· παρέδρευε ταῖς κατηχήσεσι, καὶ μέμνησο τῶν λεχθησομένων. Λέγεται γὰρ, οὐκ ἵνα μόνον ἀκούσῃς, ἀλλ' ἵνα διὰ τῆς πίστεως ἐπισφραγίσῃς τὰ λεγόμενα. Πᾶσαν μέριμναν ἀνθρωπίνην ἐξάλειψον ἀπὸ σοῦ· περὶ ψυχῆς γὰρ τρέχεις. Τὰ τοῦ κόσμου πάντως καταλιμπάνεις· μικρὰ τὰ καταλιμπανόμενα, μέγαλα δὲ τὰ παρὰ τοῦ Κυρίου δωρούμενα. Κατάλειπε τὰ παρόντα, καὶ πίστευε εἰς τὰ μέλλοντα. Τοσούτους κύκλους ἐνιαυτῶν διῆλθες, περὶ τὸν κόσμον μάτην ἀσχολούμενος· καὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας οὐ σχολάζεις [2]), διὰ τὴν σαυτοῦ ψυχήν; Σχολάσατε, καὶ γνῶτε ὅτι ἐγώ εἰμι ὁ Θεός, φησιν ἡ γραφή. Τὸ λαλεῖν πολλὰ ἀργὰ παραίτησαι· μήτε καταλάλει, μήτε ἡδέως ἄκουε καταλαλοῦντος· ἀλλὰ μᾶλλον εἰς προσευχὰς ἕτοιμος ἔσο· δεῖξον ἐν ἀσκήσει, τῆς καρδίας σου τὸ νενευρωμένον [3]). Καθάρισόν σου τὸ ἄγγος, ἵνα πλείονα δέξῃ τὴν χάριν. Ἡ μὲν γὰρ ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν ἐξ ἴσου δίδοται τοῖς πᾶσιν· ἡ δὲ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου κοινωνία, κατ' ἀναλογίαν δεδώρηται [4]) τῆς ἑκάστου πίστεως. Ἐὰν ὀλίγα κάμῃς, ὀλίγα λαμβάνεις· ἐὰν δὲ ἐργάσῃ πολλὰ, πολὺς ὁ μισθός. Σεαυτῷ τρέχεις, τὸ συμφέρον σκόπει [5]).

Reconciliatio mutua.

ς'. Εἴ τι κατά τινος ἔχεις, ἄφες. Προσέρχῃ λαβεῖν ἁμαρτιῶν ἄφεσιν, ἀνάγκη καὶ σε συγχωρῆσαι τῷ ἡμαρτηκότι. Ἐπεὶ ποίῳ προσώπῳ τῷ Κυρίῳ λέξεις, Ἄφες μοι τὰς πολλάς μου

incuria praeterit. Grod. quoque φωτοφόρος non legerat. Ante ποτίσαι articulum τὸ ex eodem ms. supplevimus.

1. ἐπορκισμούς] Editt. antiquae et C. Coisl. ἐξορκισμούς: RE. formam ἐφορκισμούς ubique praefert. Vd. Catech. II. 12. Mox loco οὐκ ἵνα C. M. οὐχ ἵνα. Grod. periochas singulas aliter atque editiones graecae interpungit: „Confitere in tempore accepto et in die salutis. Suscipe coelestem thesaurum etc."

2. οὐ σχολάζεις] Ed. Maur. οὐ σχολ. (τῇ προσευχῇ). Quod jam uncis notavit cl. Touttéus glossema otiosum, ad fidem C. M., cui adstipulantur RE. Cas. omnino delevimus. Paullo inferius φησιν ἡ γραφή leg. C. M. ἡ θεία γραφή: Grod. „scriptura divina." Mox

ceptare et custodire. Non ideo quia gratis datur, contemnas eam: sed religiose potius, cum acceperis, illam cura ut custodias.

V. Tempus praesens est tempus confessionis. Confitere quae perpetrasti, sive verbo, sive opere; sive nocte, sive die. Confitere in tempore acceptabili, et in die salutis suscipe coelestem thesaurum. 2 Corinth. VI. 2. In exorcismis studiose verseris. Catechesibus assiduus esto, et quae ibi dicentur memoria reconde. Dicuntur enim non ut audias solum, sed ut per fidem quae audieris obsignes. Omnem humanam sollicitudinem abstergas abs te: nam de anima in stadio cursus susceptus est. Quaecunque mundi sunt prorsus relinquis: exigua quidem illa quae relinquis; magna vero quae tribuntur a Domino. Relinque praesentia et fidem habe in futura. Tam multorum annorum circulos mundo incassum operam navans transegisti: nec quadraginta diebus vacabis pro anima tua? *Vacate, et cognoscite quoniam ego sum Deus,* inquit Scriptura. Otiosa multa loqui recusa: neque tu ipse detrahas, neque detrahentem libenter audi: sed potius ad preces promtus paratusque esto. Monstra in exercitationibus animi tui robur et nervos. Munda vas tuum, ut gratiam capiat abundantiorem. Remissio enim peccatorum ex aequo tribuitur omnibus: communicatio vero Spiritus Sancti, secundum fidei uniuscujusque proportionem donatur. Si parum laboraveris, parum accipies: si vero multa operatus fueris, multa erit merces. Tibi ipsi curris, conveni-entia prospice. Prov. VII. 23. Ps. XLV. 11.

VI. Si quid contra quemquam habes, remitte. Accedis ut veniam peccatorum accipias: oportet ut tu quoque ei, qui delinquerit, ignoscas. Alioquin qua fronte dices Domino: Remitte mihi multa mea Matth. VIII. 23. sqq.

μήτε ἡδέως ἄκουε voculam quoque *ἡδέως* cum C. M. et Grod. obliteratam velim.

3. *νενευρωμένον*] Ita C. Coisl. et Mon. Editt. antiquae *ἐντεθυρωμένον* „occlusum" Grod. sensu perobscuro. RE. et Casaub. *τὸν ἐρευνώμενον* corrupte ex *νενευρ*. Vd. Procat. n. 17. *νευρώσωμεν τὴν ψυχήν*; similiter Catech. II. 1. XVIII. 1.

4. *δεδώρηται*] Placet magis lectio C. M. *δωρεῖται*, Grod. „donatur."

5. *τὸ συμφέρον σκόπει*] Aliter versio Grodecii. Omissis verbis *τὸ συμφέρον*, ea vocem *σκόπει* ad initium capitis sequentis deducit: „Reputa, si quid contra aliquem" etc. Quantum nos quidem scimus, nullus liber Ms. graecus ita legit.

Digitized by Google

Praeparatio religiosa.

ἁμαρτίας [1]), αὐτὸς σὺ μηδὲ τὰς ὀλίγας τῷ συνδούλῳ συγχωρήσας; Εἰς τὰς Συνάξεις ἔσο σπουδαῖος· μὴ μόνον νῦν, ὅτε καὶ ὑπὸ τῶν κληρικῶν τὴν σπουδὴν ἀπαιτῇ, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸ λαβεῖν τὴν χάριν. Εἰ γὰρ πρὶν λάβῃς, καλὸν τὸ γινόμενον, ἆρα οὐχὶ καὶ μετὰ τὴν δόσιν καλόν; Εἰ πρὶν ἐγκεντρισθῇς, ἀσφαλὲς τὸ ποτίζεσθαι, καὶ γεωργεῖσθαι· μετὰ τὴν φυτείαν ἆρ' οὐχὶ πολὺ κάλλιον; Ἀγώνισαι περὶ τῆς σαυτοῦ ψυχῆς, μάλιστα ἐν τοιαύταις ἡμέραις· Θρέψον σου τὴν ψυχὴν ἀναγνώσεσι θείαις· ἡτοίμασε γάρ σοι τράπεζαν πνευματικὴν ὁ Κύριος. Εἰπὲ καὶ αὐτὸς κατὰ τὸν ψαλμωδὸν [2])· Κύριος ποιμαίνει με, καὶ οὐδέν με ὑστερήσει· εἰς τόπον χλόης ἐκεῖ με κατεσκήνωσεν, ἐπὶ ὕδατος ἀναπαύσεως ἐξέθρεψέ με· τὴν ψυχήν μου ἐπέστρεψεν· ἵνα καὶ ἄγγελοι συνευφρανθῶσι, καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς ὁ μέγας ἀρχιερεὺς, τὴν ὑμετέραν προαίρεσιν ἀποδεξάμενος, προσφέρων ὑμᾶς ἅπαντας, εἴπῃ τῷ πατρί· Ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδία, ἃ μοι ἔδωκεν ὁ Θεός· ὃς πάντας ὑμᾶς εὐαρεστοῦντας αὐτῷ συντηρήσειεν· Ὧ ἡ δόξα [καὶ τὸ κράτος] [3]) εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων· Ἀμήν.

1. Ἄφες - ἁμαρτίας] Haec verba in C. M. praetermittuntur, ex librarii errore. Exstant in omnibus ll. Mss. reliquis. Periodos ambas subsequentes Grod. versio in unam congerit: „si priusquam facta esset insertio bene erat, nonne rigari et excoli etiam post plantationem multo pulchrius est?"

2. κατὰ τ. ψαλμ.] RE. et Casaub. μετὰ τοῦ ψαλμωδοῦ: prior citandi forma S. Patri usitatior.

Digitized by Google

peccata; cum tu neque pauca conservo tuo condonaveris? Synaxibus studiosus intersis, non solum nunc, cum ejusmodi zelus per clericos abs te exigatur; verum etiam post acceptam gratiam. Si enim antequam acciperes eam, bonum id erat; annon et post quam data est, bonum erit? Si priusquam inplantareris, tutum erat rigari et coli; nonne post plantationem istud multo melius? Decertare pro tua ipsius anima, his praesertim diebus: pasce animam tuam lectionibus divinis. Mensam enim spiritalem paravit tibi Dominus: dic et tu secundum Psalmistam: ***Dominus pascit me, et nihil mihi deerit: in loco pascuae, ibi me collocavit, super aquam refectionis educavit me; animam meam convertit:*** ut et angeli una gaudeant, et ipse Christus magnus summusque sacerdos, propositum vestrum ratum habens, et vos omnes offerens, Patri dicat: ***Ecce ego et pueri, quos dedit mihi Deus,*** qui vos omnes sibi placentes custodiat. Ipsi gloria [et imperium] in infinita saecula saeculorum. Amen.

Ps. XXII. 1—3.

Jes. VIII. 18.

3. δόξα καὶ τὸ κράτος] Verba inclusa desunt in C. Coisl. Mon. RE. Casaub. In doxologia catecheseon plurium, ll. Mss. admodum inter se dissonant. Ingenuam speciem h. l. C. Mon. nobis offerre visum: ᾧ ἡ δόξα καὶ νῦν καὶ εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. Eodem modo finiunt C. Coisl. RE. Casaub. nisi quod etiam ἀτελευτήτους hi omnes supprimant.

Digitized by Google

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ Β.

ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ,

Ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα ΠΕΡΙ ΜΕΤΑΝΟΙΑΣ, καὶ ἀφέσεως ἁμαρτιῶν, καὶ περὶ Ἀντικειμένου[1]*. Καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Ἰεζεκιήλ· Δικαιοσύνη δικαίῳ*[2] *ἐπ' αὐτὸν ἔσται, καὶ ἀνομία ἀνόμῳ ἐπ' αὐτὸν ἔσται. Καὶ ὁ ἄνομος ἐὰν ἐπιστρέψῃ ἐκ πασῶν τῶν ἀνομιῶν αὐτοῦ, καὶ τὰ ἑξῆς.*

Liberum arbitrium et peccatum.

Α. Δεινὸν ἡ ἁμαρτία, καὶ νόσος χαλεπωτάτη ψυχῆς ἡ παρανομία· ὑποτέμνουσα μὲν αὐτῆς τὰ νεῦρα, καὶ πυρὸς δὲ αἰωνίου[3] *γιγνομένη παραίτιος. Κακὸν αὐτεξούσιον, βλάστημα προαιρέσεως· καὶ ὅτι γε αὐτοπροαιρέτως ἁμαρτάνομεν, λέγει που σαφῶς ὁ προφήτης· Ἐγὼ δ' ἐφύτευσά*[4] *σε ἄμπελον καρποφόρον πᾶσαν ἀληθίνην, πῶς ἐστράφης εἰς πικρίαν ἡ ἄμπελος ἡ ἀλλοτρία; Ἡ φυτεία καλή, ὁ δὲ καρπὸς ἐκ προαιρέσεως κακός· καὶ διὰ τοῦτο ὁ φυτουργὸς ἀναίτιος*[5]*, ἡ δὲ ἄμπελος κατακαυθήσεται πυρὶ, ἐπειδὴ εἰς ἀγαθὸν ἐφυτεύθη, καὶ εἰς κακὸν ἐκαρποφόρησεν ἐκ προαιρέσεως. Ἐποίησε γὰρ ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον εὐθῆ*[6]*, κατὰ τὸν Ἐκκλησιαστὴν, καὶ αὐτοὶ ἐζήτησαν λογισμοὺς πολλούς. Αὐτοῦ γάρ ἐσμεν ποίημα, κτισθέντες ἐπὶ ἔργοις ἀγαθοῖς, φησὶν ὁ Ἀπόστολος. Ὁ μὲν οὖν κτίστης, ἀγαθὸς ὤν, ἐπ' ἔργοις ἀγαθοῖς ἔκτισεν· τὸ δὲ κτισθὲν, ἐξ οἰκείας προαιρέσεως εἰς πονηρίαν ἐτράπη. Δεινὸν μὲν οὖν κακὸν, ὡς εἴρηται, ἡ ἁμαρτία, ἀλλ' οὐκ ἀθεράπευτον· δεινὸν τῷ κατέχοντι· εὐίατον δὲ τῷ διὰ μετανοίας ἀποτιθεμένῳ. Ὑπόθου γάρ μοι κατέχειν ἐν*

1. *περὶ Ἀντικειμένου*] Exstat haec tituli pars in Cdd. Mon. Coisl. Ottob. 1. 2.; deest in RE. Casaub. et Grod. Altera hujus catecheseos recensio, quam in commentariis ad fidem Mss. denuo recognitam exhibemus (Vd. infra cap. XIV. not.) lectionem sacram ex Ezech. XXXIII. 11. *Ζῶ ἐγώ* κ. τ. λ. depromsit.

2. *δικαίῳ*] C. M. *δικαίου* ut in hebr. textu; LXX. *δικαίῳ* (κ. ἑκδ.) Grod. et Editt. antiquae gr. locum citatum jam his verbis finiunt. C. M. RE. Casaub. vero addunt: *ἐπ' αὐτὸν ἔσται*, sicut et Ed. Maur. Liber Mon. prosequitur: *καὶ ἀνομία ἀνόμου* (LXX. *ἀνόμῳ*). C. M. RE. Cas. *ἐπιστρέψῃ*, ubi LXX. (κ. ἑκδ.) *ἀποστρέψῃ*.

3. *ὑποτέμνουσα - αἰωνίου*] Praegnantius C. M. *ὑποτέμνουσα τὰ νεῦρα ταύτης καὶ πυρὸς αἰωνίου* κ. τ. λ. Etiam RE. Cas. *δέ* post *πυρός* omittunt. Grod. „nervos omnes."

Digitized by Google

CATECHESIS SECUNDA.

ILLUMINANDORUM,

Hierosolymis ex tempore habita, DE POENITENTIA, *et remissione peccatorum*, et *de Adversario*, et lectio ex Ezechiele: *Justitia justi super ipsum erit, et impietas impii super ipsum erit.* Et *impius si conversus fuerit ab omnibus iniquitatibus suis* et reliqua. Ezech. XVIII. 20.

I. Dirum quid est peccatum, et morbus animae gravissimus legis transgressio: quae quidem et nervos illius succidit, et ignis aeterni praeterea causa existit. Malum libere delectum, voluntarii germen propositi: nam quod nostra sponte arbitrioque peccemus, palam alicubi dicit Propheta: *Ego plantavi te vineam, fructiferum totam veram; quomodo conversa es in amaritudinem vinea aliena?* Plantatio bona, fructus vero ex proposito malus: et propterea qui plantavit sine culpa est, vinea vero igne comburetur: quoniam in bonum erat plantata et in malum ex delectu libero fructum tulit. *Fecit* namque *Deus hominem rectum*, juxta Ecclesiasten; *et ipsi multas quaesivere ratiocinationes. Ipsius enim sumus factura, creati in bonis operibus,* inquit Apostolus. Creator itaque cum sit bonus, in *bonis creavit operibus; creatura vero ex proprio proposito in malitiam versa est. Dirum igitur malum, sicut dictum est, peccatum; attamen non immedicabile: dirum ei qui retinet; sed curatu facile ei qui per poenitentiam illud deponit. Supponas mihi sis aliquem in manu ignem tenere; Jerem. II. 21. Eccl. VII. 30. Eph. II. 10. *Gr. bonos cr.

4. ἐφύτευσά σε] Pronomen addidimus ex C. Coisl. Mon. RE. Cas. et LXX. Eodem modo Catech. IV. 19. (cf. Cat. XIII. 29.) praefati II. σε pron. apponunt.

5. ἡ φυτεία - ἀναίτιος] Ed. Maur. ἡ φυτ. καλὴ, ὁ καρπὸς κακός· ἐκ προαιρέσεως τὸ κακὸν· ὁ φυτουργὸς ἀναίτιος κ. τ. λ. ita etiam Prevot. Milles. Secuti sumus nos C. M. Coisl. et Ottob. 2. quorum primus accurate exhibet quam in textum recepimus lectionem. Huic ad litteram suffragantur Ottob. 2. et Grodecii versio. Paullo ab iisdem discedit lectio C. RE. ἡ φυτεία καλὴ, ἧς (Casaub. omitt.) ὁ καρπὸς ἐκ προαιρ. κακός. Καὶ (deest in Casaub.) διὰ τοῦτο ὁ φυτουργός κ. τ. λ. Mox πυρὶ post κατακαυθήσεται in C. M. desideratur, similiter apud Grod.

6. εὐθῆ] Ita Cdd. M. Coisl. etc. et LXX. — Vulg. εὐθύν. Post ἔργοις ἀγαθ. lib. Mon. et Ottob. 2. ex Eph. II. 10. suppleverunt: οἷς προητοίμασεν ὁ Θεὸς, ἵν' ἐν αὐτοῖς περιπα-

Digitized by Google

χειρί τινα τὸ πῦρ· ἕως ὅτου κατέχει τὸν ἄνδρακα, φλέγεται [1]) πάντως. Εἰ δὲ ἀπόθοιτο τὸν ἄνθρακα, συναπέβαλε ἄν [2]) καὶ τὸ φλέγον· εἰ δέ τις νομίζει μὴ κατακαίεσθαι ἁμαρτάνων, τούτῳ λέγει ἡ γραφή· Ἀποδήσει τις πῦρ ἐν κόλπῳ, τὰ δὲ ἱμάτια οὐ κατακαύσει; Καίει γὰρ ἡ ἁμαρτία· τὰ νεῦρα τῆς ψυχῆς [ὑποτέμνεται καὶ συντρίβει τὰ νοητὰ τῆς διανοίας ὀστέα· καὶ σκοτοῖ τὸ φωτεινὸν τῆς καρδίας [3])].

Quid sit peccatum.

Β. Ἀλλ' ἐρεῖ τις, τί ποτε ἄρα ἐστὶν ἡ ἁμαρτία; ζῷόν ἐστιν; ἄγγελός ἐστι, δαίμων ἐστί; τί ἐστι, τοῦτο τὸ ἐνεργοῦν; Οὐκ ἔστιν ἐχθρὸς ἔξωθεν, ἄνθρωπε, καταγωνιζόμενος [4]), ἀλλὰ βλάστημα κακὸν αὐτοπροαιρέτως αὐξάνον ἀπὸ σοῦ. Ὀρθοῖς [5]) βλέπε τοῖς ὄμμασί σου, καὶ οὐκ ἔστιν ἐπιθυμία. Μὴ ἅρπαζε τὰ ἀλλότρια· καὶ ἁρπαγὴ κεκοίμηται· μνημόνευε τῆς κρίσεως· καὶ οὔτε πορνεία, οὔτε μοιχεία, οὔτε φόνος, οὐδέ τι τῶν παρανομημάτων ἰσχύσει παρὰ σοί. Ὅταν δὲ ἐπιλάθῃ τοῦ Θεοῦ, τότε λοιπὸν ἄρχῃ λογίζεσθαι πονηρὰ, καὶ συντελεῖν παράνομα.

Princeps peccati Satan.

Γ. Οὐ μόνος δὲ σὺ καθέστηκας τοῦ πράγματος ἀρχηγός· ἀλλὰ καὶ ἄλλος τίς ἐστι κάκιστος ὑποβολεύς, ὁ διάβολος. Ὑποβάλλει μὲν οὖν [6]) ἐκεῖνος, οὐ μὴν βίᾳ ἐπικρατεῖ τῶν μὴ πειθομένων. Διὰ τοῦτο λέγει ὁ Ἐκκλησιαστής· Ἐὰν πνεῦμα τοῦ ἐξουσιάζοντος ἀναβῇ ἐπὶ σὲ, τόπον σου μὴ ἀφῇς. Ἐὰν ἀποκλείσῃς [7]) τὴν θύραν σου, καὶ μάκρον σοῦ τυγχάνων οὐ βλάψει σε. Ἐὰν δὲ ἀδιαφόρως δέξῃ τὴν ἐνθύμησιν ἐπιθυμίας, διὰ τῶν λογισμῶν ῥίζας ἐν σοὶ καταβάλλεται, καὶ καταδεσμεῖ σου τὴν διάνοιαν, καὶ κατασπᾷ σε εἰς βόθρον κακῶν. Ἀλλ' ἴσως λέγεις, Πιστός εἰμι,

τήσωμεν. Loco κτίστης idem liber habet κτίσας ἀγαθὸς ὤν cum RE. et Casaub. Vocem ἔργοις ad fidem C. M. Coisl. RE. Ottob. 2. delendam notavimus.

1. φλέγεται] Vocem φλέγειν h. l. offerunt C. M. et Coisl. Posterior genere activo: ἕως κατέχῃ, φλέγει ὁ ἄνθραξ. Sic et Ottob. 3.

2. συναπέβαλε ἄν] Editt. antiquae συναπέλαυε ἄν: emendavit Milles. συναπέλαυνε ἄν, quod placuit etiam Touttéo. Rectius C. M. συναπέβαλε ἄν: nolim hoc loco particulam ἄν desiderari. Vd. Herm. ad. Vig. p. 900. Matthiae gr. gr. II. 1154.

3. ὑποτέμνεται - καρδίας] Haec verba ad fidem Mss. optimae notae, C. M. antiqui et Ottob. 2. pro genuinis S. Patris in textum reposuimus. — Aliquantulum discrepant Ottob. 1. RE. et Casaub. nec non Coisl. καὶ συντρίβει τὰ νοήματα (Coisl. Ottob. 1. 3. ὀστᾶ) τῆς διανοίας. Proinde Coisl. solus ἐπικαλύπτει τὸ φωτεινὸν τῆς ψυχῆς. Similiter quoque alter C. Mon. recentior. Grod. „et conterit ossa mentis spiritalia ac lumen cordis obtenebrat."

4. καταγωνιζόμενος] C. Coisl. ἐπεισαγόμενος „adscitus." Dein ex C. M. et Ottob. 2. αὐτυπρο-

Digitized by Google

quamdiu quidem tenet carbonem, procul dubio uritur: si vero carbonem excutiat, una id quod urebat abjecerit. Si quis vero non uri se peccantem existimet, huic dicit Scriptura: ***Abscondet aliquis ignem in sinu, ut vestimenta non ardeant?*** Urit enim peccatum: nervos [animae succidit, et conterit spiritualia mentis ossa lumenque cordis obscurat.] Prov. VI. 27.

II. Sed dicet aliquis, quid tandem est peccatum? est ne animal, an est angelus, num daemon est? Quid est hoc, quod illud operatur? Non est hostis, o homo, exterius depugnans; sed est germen malum tua sponte a te procrescens. ***Rectis vide oculis tuis,*** et non erit concupiscentia. Ne rapias aliena: et quiescit rapina: memineris judicii; et nec scortatio, neque adulterium, neque homicidium, neque ulla prorsus praevaricatio apud te invalescet. Ubi vero oblitus fueris Dei, tunc demum incipis prava cogitare, et perficere illicita. Prov. IV. 24.

III. Neque vero tu solus dux es et autor facti, sed alius quidam pessimus instigator est, Diabolus. Instigat profecto iste, at non vi quicunque non *consentiunt, exsuperat. Quamobrem dicit Ecclesiastes: ***Si spiritus potestatem habentis ascenderit super te, locum tuum ne dimiseris.*** Si ostium tuum obstruxeris, ille etiam procul a te factus, minime nocebit tibi. Si vero indifferenter libidinis cogitationem admiseris, per suggestiones radices in te figet, et mentem tuam ligabit, teque in malorum abyssum projiciet. Sed forte dicis: Fidelis sum, et non me superveniet concupiscentia, etiamsi *Gr. reluctantem. Eccl. X. 4.

αιρέτως (RE. Casaub. ἀπροαιρέτως, corrupte) ante αὐξάνον restituimus. Grod. „voluntarie propagata.“ Vd. Commentt. in h. l.

5. Ὀρθοῖς βλέπε] C. Coisl. et Ottob. 3. ὀρθὰ βλέπε, uti LXX. in Proverb. IV. 24. Pro ὄμμασί σου C. M. τοῖς σοῖς ὄμμασι legit. Mox linea sequenti ad fidem C. M. Coisl. RE. et Casaub. in locum vulg. κάτεχε τὰ σὰ καὶ μὴ αἶρε τὰ ἀλλότρια lectionem simpliciorem μὴ ἅρπαζε τὰ ἀλλότρια praeferendam duximus. Versio Grod. idem exhibet.

6. ὑποβ. μὴν οὖν] Ed. Maur. ὑποβ. πᾶσιν ἐκεῖνος. Sed antithesis particulam convenientem μὲν οὖν, quae exstat in C. M. RE. et Casaub. aperte postulat, quum lectio vulg. πᾶσιν parum ad rem conferre videatur. Respondet in eundem modum optime οὐ μὴν βία, (C. M. RE.) ubi alias legebatur: ἀλλ' οὐκ ἐπικρατεῖ. Grodec. „ille et incitat, sed non vi superat reluctantem.“

7. ἐὰν ἀποκλείσῃς] Ita C. M. RE. Casaub. Cod. rec. Mon. ἀπόκλεισον τὴν θύραν σου, καὶ μάκρυνον ἀπὸ σοῦ καὶ οὐ βλάψει σε. Ed. Maur. sec. fidem Coisl. Ottob. ἀπόκλεισον τὴν θύραν σου καὶ μάκρυνον ἀπὸ σοῦ καὶ

Digitized by Google

καὶ οὐ περιγίνεταί μου ἐπιθυμία, κἂν ἐνθυμήσω[1]) πυκνότερον. Ἀγνοεῖς ὅτι καὶ πέτραν ἔῤῥηξε ῥίζα παραμένουσα πολλάκις; Μὴ δέξῃ τὸν σπόρον, ἐπεὶ διαῤῥήξει σου τὴν πίστιν· πρὶν [ἢ] ἀνθήσῃ, πρόῤῥιζον ἔξελε τὸ κακόν· μὴ ῥαθυμήσας ἐξ ἀρχῆς, πέλυκας ὕστερον, καὶ πῦρ πολυπραγμονήσῃς· ἀρχόμενος ὀφθαλμιᾷν, θεραπεύου κατὰ καιρόν· ἵνα μὴ τυφλωθεὶς, τότε ζητήσῃς τὸν ἰατρόν.

Autor mali Angelus apostata.

Δ. Ἀρχηγὸς μὲν οὖν ἁμαρτίας ὁ διάβολος, καὶ γεννήτωρ τῶν[2]) κακῶν· τοῦτο δὲ ὁ Κύριος εἴρηκεν, οὐκ ἐγώ· ὅτι ἀπ' ἀρχῆς ὁ διάβολος ἁμαρτάνει· πρὸ αὐτοῦ ἥμαρτεν οὐδείς. Ἥμαρτε δὲ, οὐκ ἐκ φύσεως ἐπάναγκες τὸ ἁμαρτητικὸν λαβών· ἐπεὶ πάλιν ἀνατρέχει ἡ τῆς ἁμαρτίας πρόφασις εἰς τὸν οὕτω κατασκευάσαντα· ἀλλ' ἀγαθὸς κατασκευασθεὶς, διάβολος γέγονεν ἐξ οἰκείας προαιρέσεως, ἐκ τῆς πράξεως λαβὼν τὴν προσηγορίαν. Ἀρχάγγελος γὰρ ὢν, διάβολος ὕστερον ἐκλήθη, ἀπὸ τοῦ διαβάλλειν· καὶ ἀγαθὸς ὢν ὑπηρέτης Θεοῦ, γέγονε Σατανᾶς φερωνύμως[3])· ὁ γὰρ Σατανᾶς εἰς τὸν ἀντικείμενον διάβολον ἑρμηνεύεται. Ἐστὶ δὲ οὐκ ἐμὼ ταῦτα τὰ διδάγματα, ἀλλ' Ἰεζεκιὴλ τοῦ πνευματοφόρου προφήτου. Ἐκεῖνος γὰρ λαβὼν θρῆνον ἐπ' αὐτὸν, λέγει· Σὺ ἀποσφράγισμα ὁμοιώσεως[4]), καὶ στέφανος κάλλους ἐν τῷ

οὐ βλ. σε. Nostram lectionem confirmat et versio Grod. „si ostium occluseris, minime tibi nocebit." Paullo infra vox καταδεσμεῖ (cf. Luc. VIII. 29.) in C. M. habetur καταδεσμείει (καταδεσμεύει) RE. corrupte: καταδεσμένει. Velimus καταδεσμεύει, quum forma δεσμεύω in verbo composito frequentior (ἐκδεσμεύω, συνδεσμεύω).

1. ἐνθυμήσω] Grod. „concupivero." Sic Codd. Mon. Ottob. 2. RE. Ejus loco Ed. Maur. ex Coisl. ἐνθυμηθῶ „animo informem" = cogitem, sc. delectatione morosa. Sed non agit S. Pater proxime de consensu interno vitando; intendit enim, modo animam cautam (ἀπόκλεισον) timidamque reddere, ne tentationes daemonis parvi unquam pendeat (μὴ ῥαθυμήσας ἐξ ἀρχῆς.) — Deinceps πρὶν ἢ cum C. M. ἢ eliminamus; pro ἐξ ἀρχῆς idem liber exhibet ἐν ἀρχῇ. Vd. Commentt. in h. l. — Pro πολυπραγμονήσῃς C. M. modo imperativo πολυπραγμόνει; mox ibidem ἰατρεύου loco θεραπεύου. Grod. in suo cod. Slavon. vel Graeco aliter legisse videtur, pro πέλυκας ὕστερον interpretatus: „postea necquicquam incidas" (ὕστερον μάτην ἐμπέσῃς?).

2. γεννήτωρ τῶν κ.] C. M. art. τῶν omitt. Dein in Coisl. deest τοῦτο δὲ et ibidem nec non in Ottob. 1. 3. legitur: (Τοῦτο δὲ) Ἰησοῦς εἶπεν ὁ Κύριος. Mox verbis ἀρχάγγελος - ὢν C. M. RE. et Cas. addunt: ἀγαθός, ut etiam Grod. „archangelus cum esset bonus." At jam per vocem ἀρχάγγελος dignitas et excellentia virtutis satis exprimitur, opposito insuper: ἀγαθὸς ὢν ὑπηρέτης κ.

Digitized by Google

*frequentius quidquam praemeditatus fuerim. An nescis, quod saepe pe- *Gr. obscu-
tram disscindat radix continuo infixa? Ne suscipias semen, quoniam rius.
discindet fidem tuam. Priusquam floreat, radicitus extrahe malum;
ne si ab initio levius egeris, de securibus atque igne sit tibi postea Jerem. XXIII.
cogitandum. Lippitudini incoeptae tempestive medere, ne caecus 29.
factus, tum demum medicum quaeras.

IV. Primus igitur autor peccati est Diabolus, et pater malorum. Hoc Dominus ipse dixit, non ego: Quod ***ab initio Diabolus peccat.*** Joh. III. 8. VIII. 44. Ante illum peccavit nemo. Peccavit vero non ex naturae necessitate vitiorum rationem suscipiens, quum hoc modo causa peccati recurreret in eum, qui illum ita creasset: sed bonus creatus, Diabolus factus est ex proprio arbitrio, ab actione appellationem assumens. Archangelus enim quum esset, Diabolus, id est calumniator postea a calumniando dictus est: et quum esset minister Dei bonus, Satanas nomine ex re congruo hausto, factus est; satanas enim in ***Adversarium*** diabolum interpretatur. Non meae sunt hae doctrinae, sed Ezechielis spiritiferi prophetae. Ille enim planctum adversus istum exorsus dicit: ***Tu signaculum similitudinis, et*** Ezech. XII. ***corona pulchritudinis, in paradiso Dei genitus es.*** Et paucis 12. seq.

τ. λ. Vd. Commentt. in h. l. et Catech. VIII. 4.

3. φερωνύμως] Ita ll. Mss. praeter RE. et Casaub. φερώνυμος, quod melius putaverim. Simili modo apud Theodoret. H. E. I. c. 3. (ed. Vales.) Μακάριος ἐπιστεύθη, φερώνυμος ἀνὴρ καὶ παντοδαποῖς κοσμούμενος ἀγαθοῖς. Oppositum quoque ψευδώνυμος personaliter plerumque construitur. Apud antiquos ἐπώνυμος pro φερώνυμος in usu fuit. (Eustath. in Hom. 1567,56 Ἐπώνυμον δὲ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, τὸ δὲ παρὰ τοῖς ὕστερον φερώνυμον, ἤγουν ἐνθὰ τὸ ὄνομα ἐμφερὲς τοῖς πράγμασιν. Vd. et iam Athen. Deipn. II. p. 35. Quae sequuntur, diverse exhibent ll. Mss. Vulg. ὁ γὰρ Σατανᾶς εἰς τὸν ἀντικείμενον ἑρμηνεύεται. (Ottob. 2. RE. Casaub. et Grod.); C. Coisl. Ottob. 2. et Prevot. Codd. ὁ γὰρ Σατανᾶς τὸν διάβολον ἑρμηνεύει: C. M. demum: ὁ γὰρ Σ. εἰς τὸν ἀντικείμενον διάβολον ἑρμηνεύεται. Haec lectio eo magis probatur, quo certius constat, vocem Satan in SS. Scriptura utrumque significare et „Deo adversarium“ (Zach. III. 1. 2.) et „calumniatorem“ (Hiob. II. 2. I. Chron. XII. 1. Apoc. XII. 10.) Cf. Sohar Bo f. 33. (Solisb.): „Satanas maximus calumniator et adversarius omnium.“ Nomen Satanae ἀντικείμενος saepius apud S. Cyrillum occurrit. Catech. XV. 11. XVI. 13. Vd. Commentt. in h. l.

4. ὁμοιώσεως] Vulg. ὁμοιότητος. Secuti sumus C. M. Coisl. (ὁμοιώματος), RE. et Casaub. nec non LXX. — ἐγεννήθης habet C. M. antiq. textus vero sacer ἐγενή-

Digitized by Google

παραδείσῳ τοῦ Θεοῦ ἐγεννήθης· καὶ μετ' ὀλίγα· Ἐγεννήθης ἄμωμος ἐν ταῖς ἡμέραις σου, ἀφ' ἧς ἡμέρας σὺ ἐκτίσθης, ἕως οὗ εὑρέθη τὰ ἀδικήματα ἐν σοί. Πάνυ καλῶς τὸ, εὑρέθη ἐν σοί. Οὐ γὰρ ἔξωθεν ἐπεισηνέχθη, ἀλλ' αὐτὸς ἐγέννησας τὸ κακόν. Καὶ τὴν αἰτίαν ἐξῆς εἴρηκεν· Ὑψώθη ἡ καρδία σου ἐπὶ τῷ κάλλει σου· διὰ τὸ πλῆθος τῶν ἁμαρτιῶν σου, καὶ διὰ τὰς ἁμαρτίας σου ἐτραυματίσθης [1]) καὶ ἐπὶ τὴν γῆν ἔῤῥιψά σε. Ὁ Κύριος τούτῳ συμφώνως πάλιν ἐν εὐαγγελίοις λέγει· Ἐθεώρουν τὸν Σατανᾶν ὡς ἀστραπὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεσόντα. Βλέπεις παλαιᾶς διαθηκῆς πρὸς καινὴν συμφωνίαν [2]). Οὗτος ἐκπεσὼν συναπέστησε πολλούς· οὗτος ἐμβάλλει τὰς ἐπιθυμίας τοῖς πειθομένοις· ἐκ τούτου μοιχεία, πορνεία, καὶ πᾶν εἴ τι κακόν. Διὰ τοῦτον ὁ προπάτωρ ἡμῶν Ἀδὰμ ἐκ παρακοῆς ἐξεβλήθη· καὶ ἀντὶ παραδείσου αὐτομάτως θαυμασίους [3]) φέροντος καρποὺς, τὴν ἀκανθοφόρον ἀντικατηλλάξατο γῆν.

Peccatum originale et mors.

Ε. Τί οὖν; ἐρεῖ τις, ἀπολώλαμεν ἀπατηθέντες· ἆρ' οὐκ ἔστι λοιπὸν σωτηρία; πεπτώκαμεν· ἆρ' οὐκ ἔστιν ἀναστῆναι; ἐτυφλώθημεν· ἆρ' οὐκ ἔστιν ἀναβλέψαι; χωλοὶ γεγόναμεν· ἆρ' οὐκ ἔστιν ἀρτιποδῆσαι [4]); ἵνα δὲ συντόμως εἴπωμεν, ἀπεθάνομεν· ἆρ' οὐκ ἔστιν ἀναστῆναι; Ἆρ' ὁ τὸν Λάζαρον τὸν τετραήμερον ἐγείρας, ἄνθρωπε, τὸν ὀδωδότα [5])· ἆρα τὸν ζῶντά σε

θης. Tertull. adv. Marc. II. 10. „in deliciis paradisi Dei tui natus es.“ Verba: ἀφ' ἧς ἡμέρας σου ἐκτίσθης: desunt in Coisl. et Ottobonianis codd. Mox loco ἐπὶ τῷ κάλλει σου C. M. ἐν τῷ κ. σ. Grod. etiam πάνυ καλῶς τὸ, εὑρέθη ἐν σοί, ad locum Ezechielis assumit: „omnino pulcher reperiebaris,“ ac si legisset: πάνυ καλὸς σὺ εὑρέθης, quae lectio nuspiam in ll. Mss. gr. exstat.

1. ἐτραυματίσθης] Ezech. XXVIII. 16. sec. LXX. ἐτραυματίσθης ἀπὸ ὄρους τοῦ Θεοῦ: sed neque textus sacer neque ulla versio voces καὶ διὰ τὰς ἁμαρτίας σου exhibet. Mos SS. Patrum communis versus S. Scripturae ex memoria et generatim proferendi, ejusmodi insertionem ἀδιαφόρον satis excusat. Nihilo minus RE. et Casaub. haec verba suppressere, nec Grod. eadem verterat. Inepte codices citt. pro ἔῤῥιψασε, scribunt ἔῤῥιψάς σε. Post συμφώνως. C. M. adverbium πάλιν praetermittit, uti et versio Grodecii: „et Christus in evangeliis similiter.“

2. βλέπεις - συμφωνίαν] Sic C. M. RE. Casaub. et Grod. Econtra Coisl. et editt. antiquae: βλέπεις παλαίαν συμφωνίαν πρὸς καίνην: corrupte. Deinceps sumsimus ἐμβάλλει ex Coisl. Ottob. 2. et Mon. pro εἰσβάλλει vulg.; ex iisdem codd. ante ἐξεβλήθη reposuimus ἐκ παρακοῆς, quod of-

Digitized by Google

interjectis: ***Genitus es *immaculatus in diebus tuis, ex qua die creatus es, donec inventa est iniquitas in te.*** Apposite omnino dixit: ***inventa est in te,*** neque enim exterius illatum est, sed tute ipse genuisti malum. Et causam continuo effatus est: ***Elevatum est cor tuum in decore tuo; propter multitudinem peccatorum tuorum, et propter peccata tua vulneratus es, et in terram projeci te.*** Idem Dominus denuo in Evangeliis concordi sensu dicit: ***Videbam Satanam sicut fulgur de coelo cadentem.*** Vides veteris testamenti cum novo consonantiam. Iste cadens multos secum seduxit. Et idem concupiscentias obsequentibus sibi suggerit: ex hoc adulterium, fornicatio, et quidquid usquam est mali. Per hunc primus noster parens Adam propter inobedientiam expulsus est, ac paradisum sponte sua mirabiles fructus ferentem, terra spinas ferente commutavit.

* Vulg. perfectus decore.

Luc. x. 18.

V. Quid igitur? dixerit aliquis, decepti perimus, non est ulla deinceps salus? cecidimus, num non licet resurgere? excaecati sumus, an non fas est visum recuperare? claudi facti sumus, annon spes est sano pede aliquando ambulare? ut in summa dicam, mortui sumus, non licet resurgere? An vero qui Lazarum quatriduanum, et foetentem, o homo, excitavit, non potius viventem te facilius excitabit? Qui pretiosum

Jerem. VIII. 4.

Joh. XI. 17. seq.

ferunt etiam RE. Casaub. Cod. Coisl. legit: ἐκ παρακοῆς πέπτωκεν.

3. αὐτομάτως θαυμασίους] C. M. solus sed optime: θαυμασίους αὐτομάτους. Adjectivum αὐτόματος, reperitur adverbii loco apud Poetas aeque ac Rhetores (cf. Eustath. l. c. Ilias ε, 749.) Longius rem explicit S. Basil. de parad. orat. III. 6. (opp. I. 349.) πάντα (ἐν παραδ.) τέλεια, πάντα ὥριμα, οὐ κατὰ μικρὸν αὐξηθέντα· οὐ γὰρ ἀπὸ ἄνθους ἐπὶ τὴν ἀκμὴν τῷ χρόνῳ προέρχεται, ἀλλ' αὐτόθεν μετὰ τῆς οἰκείας ἀκμῆς ἐκφυέντα· καὶ ἀποτελέσματα φύσεως, οὐκ ἀνθρωπίνης ἐπιχειρήσεως.

4. ἀρτιποδῆσαι] Sic Codd. M. Ottob. 2. Coisl. — Ἀρτίπους = ὑγιεῖς τοὺς πόδας ἔχων (Suid.) aptius opponitur τῷ χωλοὶ γεγ. quam quod alias legebatur ὀρθοποδῆσαι = εὐθυπορεῖν Gal. II. 14. „recto semite incedere" (ἅπ. λεγ.). Similiter Plat. Legg. VII. p. 794. ὅπως ἀρτίποδες καὶ ἀρτίχειρες πάντες καὶ πᾶσαι γένοιντο (ed. Ast. tom. VII. 22.).

5. τὸν ὀδωδότα] Haec voces non exstant in C. M. Pro ἐκχέας Ottob. 2. habet. ἐκχέσας: C. M. δούς. Mox loco ἀπογνῶμεν ἑαυτοὺς C. M. vult ἑαυτῶν, quod frequentius. Particulam γὰρ post προσδοκῶν, C. M. et Grod. rectius omittunt. Uterque insuper liber pro τὰ κακὰ ponit τὰς ἁμαρτίας „accumulat peccata."

Digitized by Google

μᾶλλον οὐκ εὐκοπώτερον ἀναστήσει; Ὁ τὸ τίμιον αἷμα ὑπὲρ ἡμῶν ἐκχέας, αὐτὸς ἡμᾶς ῥύσεται τῆς ἁμαρτίας. Μὴ ἀπογνῶμεν ἑαυτοὺς, ἀδελφοί· μὴ ἀποῤῥίψωμεν ἑαυτοὺς εἰς ἀνέλπιστον κατάστασιν. Δεινὸν γάρ ἐστι τὸ μὴ πιστεύειν εἰς μετανοίας ἐλπίδα. Ὁ μὴ προσδοκῶν γὰρ τὴν σωτηρίαν, ἀφειδῶς προστίθησι τὰ κακά· ὁ δὲ τὴν ἰατρείαν ἐλπίσας, εὐμαρῶς τὸ λοιπὸν ἑαυτοῦ φείδεται. Ὁ γὰρ λῃστὴς ὁ μὴ δωρεὰν προσδοκῶν, εἰς ἀπόνοιαν χωρεῖ[1]· ἐλπίσας δὲ τὴν ἄφεσιν, εἰς μετάνοιαν ἔρχεται πολλάκις. Εἶτα, ὅφις μὲν ἀποτίθεται τὸ γῆρας· ἡμεῖς δὲ οὐκ ἀποθησόμεθα τὴν ἁμαρτίαν; Καὶ ἀκανθώδης γῆ γεωργηθεῖσα καλῶς εἰς καρποφόρον μετεβλήθη· ἡμῖν δὲ ἀδιόρθωτος ἡ σωτηρία; Ἡ μὲν οὖν φύσις ἐπιδέχεται τὴν σωτηρίαν, ζητεῖται δὲ λοιπὸν ἡ προαίρεσις.

Salus ex misericordia Dei.

Ζ. Φιλάνθρωπος ὁ Θεὸς, καὶ φιλάνθρωπος οὐκ ὀλίγον. Μὴ γὰρ εἶπῃς, Ἐπόρνευσα, ἐμοίχευσα· τὰ δεινά μοι πέπρακται, καὶ οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ πολλάκις· ἆρα συγχωρήσει; ἆρα παρέξει τὴν ἀμνηστίαν; Ἄκουε, τί λέγει ὁ ψαλμῳδός· Ὡς πολὺ τὸ πλῆθος τῆς χρηστότητός σου Κύριε. Οὐ νικᾷ σου τὰ συναχθέντα[2]) ἁμαρτήματα, τὸ πλῆθος τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ Θεοῦ· οὐ νικᾷ σου τὰ τραύματα τὴν ἀρχιατρικὴν ἐμπειρίαν. Δὸς μόνον σεαυτὸν μετὰ πίστεως· λέγε τῷ ἰατρῷ τὸ πάθος· εἰπὲ καὶ αὐτὸς κατὰ τὸν Δαβίδ[3]). Εἶπα, ἐξαγορεύσω κατ' ἐμοῦ τὴν ἀνομίαν μου τῷ Κυρίῳ· καὶ γενήσεται ἐπὶ σοῦ τὸ παραπλήσιον, τὸ ἐξῆς εἰρημένον· Καὶ σὺ ἀφῆκας τὴν ἀσέβειαν τῆς καρδίας μου[4]).

Dei indulgentia in Adamum.

Ϛ. Θέλεις ἰδεῖν Θεοῦ φιλανθρωπίαν, σὺ ὁ νεωστὶ εἰς τὴν κατήχησιν ἐληλυθώς; Θέλεις ἰδεῖν Θεοῦ φιλανθρωπίαν, καὶ τῆς μακροθυμίας τὸ πλῆθος; Ἄκουσον περὶ τοῦ Ἀδάμ. Παρήκουσεν Ἀδάμ, ὁ πρωτόπλαστος τοῦ Θεοῦ· ἆρ' οὐκ ἐδύνατο τὸν θάνατον εὐθὺς ἐπαγαγεῖν; ἀλλ' ὅρα τί ποιεῖ ὁ φιλανθρωπότατος Κύ-

1. ἀπόνοιαν χωρεῖ] Ita C. M. Ottob. RE. Grod. „devenit" Casaub. ἔρχεται. Miror, cur cl. Touttéus αὔξει servarit, quod minime sensum praebet. Nam αὔξει verbum παραιτικὸν h. l. omni objecto destituitur) Eadem ratio postulavit, ut deinceps pro χωρεῖ lectionem C. M. RE. Ottob. 2. et Casaub. ἔρχεται reciperemus. Ed. Maur. vero: εἰς μετάνοιαν χωρεῖ πολλάκις. Loco εἰς καρποφόρον editt. antt. εἰς καρποφορίαν legunt.

2. Οὐ νικᾷ - τοῦ Θεοῦ] C. M. συναχθέντα cum Casaub. et Grodec. praetermittit.

3. τὰ τραύματα - Δαβίδ] Admodum h. l. Mss. discrepant. Priorem perioches partem textu vulgato: οὐ νικᾷ σου τὰ τραύματα τὴν ἀρχιατρικὴν ἐμπειρίαν· tu-

Digitized by Google

sanguinem suum effudit pro nobis, ipse nos expediet ex peccato. Ne nos *ipsos desperemus, fratres: ne nos in desolationis desperatum abjiciamus statum. Dira res est non credere in spem poenitentiae. Nam qui non exspectat salutem, immoderate mala cumulat: qui vero sanare posse sese sperat, facile in reliquum sibi ipsi parcit. Latro etenim qui gratiam non amplius exspectat, ad contumaciam procedit: si vero veniam speret, saepe ad poenitentiam venit. Quid, et serpens potest deponere senectutem; nos vero peccatum non deponemus? Ac terra quidem spinosa, ubicunque pulchre fuerit exculta, in frugiferam transmutatur: nobis autem salus irreparabilis sit? Natura profecto itaque salutem recipit, quaeritur ceterum ad finem nostrum arbitrii propositum.

* Gr. in ipso.

VI. Benignus est Deus, et non modice benignus. Tu namque cave ne dixeris: Scortator, et adulter fui, funesta perpetratus sum, idque non semel, sed frequentissime: numquid ille condonabit? numquid eorum non amplius recordabitur? Audi quid Psalmista dicat: ***Quam magna multitudo dulcedinis tuae, Domine!*** Non exsuperant tua cumulata peccata multitudinem miserationum Dei, non exsuperant vulnera tua summi medici experientiam. Trade tantummodo te ipsum cum fide, confitere medico morbum tuum; dic et ipse cum David: ***Dixi, confitebor adversum me injustitiam meam Domino:*** et fiet in te idem quod sequitur continuo: ***Et tu remisisti impietatem cordis mei.***

Ps. xxx. 20.

Ps. xxxi. 5.

VII. Vin' tu videre Dei benignitatem tu qui recens ad Catechesim accessisti? Vin' videre benignitatem Dei, et magnanimitatis ejus multitudinem? Audi de Adamo. Praeceptum transgressus est Adam primus a Deo conditus homo: an non potuit eodem momento mortem super eum inducere? Sed vide quid agat hominum amantissimus Dominus.

entur C. M. Coisl. Ottob. 2. Grodec. Contra cod. Ottob. 1. 3. Casaub. et editi: *οὐ νικᾷ σου τὰ τραύματα ὁ τὴν ἰατρικὴν ἐμπειρίαν ἔχων;* — Alteram enuntiationis partem praeclare absolvit C. M. *ἔξειπε τῷ ἰατρῷ τὸ πάθος, λέγων κατὰ τὸν Δαβίδ.* Vulg. vero exhibent omnes reliqui II. Mss. praeter RE. Grod. *μετὰ τοῦ Δαβίδ.* Quae jam in t. vulg. susceptae sunt voces *ἐπὶ σοῦ* post *γενήσεται* (ex RE. et Casaub.) etiam C. M. praebet. Coisl. totam phrasin *καὶ γενήσεται - εἰρημένον* praeterit.

4. *ἀφῆκας - καρδίας μου*] Codd. RE. Casaub. Grod. *καὶ αὐτὸς ἐφῆκε* (legas: *ἀφῆκεν*). Pro *τῆς καρδίας μου* sec. LXX. C. M. *τῆς ἁμαρτίας μου*, ut verterat Symmachus.

Digitized by Google

ριος. Ἐκβάλλει μὲν αὐτὸν τοῦ παραδείσου· [τῆς γὰρ ἐκεῖ διατριβῆς ἀνάξιος ἦν διὰ τὴν ἁμαρτίαν] κατοικίζει δὲ τοῦ παραδείσου κατέναντι, ἵνα βλέπων ὅθεν ἐξέπεσε, καὶ ἐξ οἵων, εἰς οἷα κατηνέχθη, λοιπὸν ἐκ μετανοίας σωθῇ. Καὶν ὁ πρωτότοκος ἄνθρωπος, ἀδελφοκτόνος γέγονεν εὑρετὴς τῶν κακῶν, καὶ ἀρχηγὸς τῶν φόνων, καὶ βάσκανος πρῶτος, ἀλλ' ἀνελὼν τὸν ἀδελφὸν, τί κατακρίνεται; Στένων καὶ τρέμων ἔσῃ ἐπὶ τῆς γῆς· μέγα τὸ ἁμάρτημα, καὶ μικρὰ [1]) ἡ καταδίκη.

Gigantes tempore Noë.

Η. Φιλανθρωπία μὲν οὖν ἀληθῶς καὶ αὕτη Θεοῦ, ἀλλ' ἔτι μικρὰ πρὸς τὰ ἐπιφερόμενα. Λόγισαι [γάρ] μοι τὰ ἐπὶ Νῶε. Ἥμαρτον οἱ γίγαντες, καὶ παρανομία πολλὴ τότε τῆς γῆς κατεχύθη, καὶ διὰ ταύτην κατακλυσμὸς ἔμελλεν ἐπέρχεσθαι· καὶ τῷ πεντακοσιοστῷ μὲν ἔτει τὴν ἀπειλὴν ἐκφέρει ὁ Θεὸς, τῷ δὲ ἑξακοσιοστῷ τὸν κατακλυσμὸν ἐπήγαγεν ἐπὶ τὴν γῆν. Βλέπεις φιλανθρωπίας Θεοῦ πλάτος, εἰς ἑκατὸν παρατεινομένης χρόνους; Ἆρα, ὅπερ ἐποίησε τότε μετὰ τὴν ἑκατονταετίαν, οὐκ ἠδύνατο καὶ παραχρῆμα ποιῆσαι [2]); Ἀλλ' ἐπίτηδες παρέτεινεν, διδοὺς ἔνδομα τῆς μετανοίας. Βλέπεις Θεοῦ ἀγαθότητα; καὶ εἴγε μετενόησαν οἱ τότε, οὐκ ἂν ἀπέτυχον τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας.

Exempla poenitentiae.

Θ. Ἐλθέ μοι λοιπὸν καὶ ἐπὶ τοὺς ἄλλους, τοὺς ἐκ μετανοίας σωθέντας. Ἀλλ' ἴσως καὶ ἐν γυναιξὶν ἐρεῖ τις· ἐπόρνευσα, ἐμοίχευσα, ἐμόλυνα τὸ σῶμα παντοίαις ἀκολασίαις· ἆρ' ἔστι σωτηρία;

Rahab meretrix.

Ἀπόβλεψον, ὦ γύναι, εἰς τὴν Ῥαάβ, καὶ προσδόκα καὶ σὺ τὴν σωτηρίαν· εἰ γὰρ ἡ φανερῶς καὶ δημοσίᾳ πορνεύσασα, διὰ μετανοίας ἐσώθη· ἆρα ἡ ἅπαξ ποτὲ πορνεύσασα πρὸ τῆς χάριτος, διὰ μετανοίας καὶ νηστείας [3]) οὐ σώζεται; πῶς γὰρ ἐσώθη ἐκείνη, ζήτησον· τοῦτο μόνον εἶπεν, Ὅτι ὁ Θεὸς ὑμῶν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, ὁ Θεὸς ὑμῶν· ἑαυτῆς γὰρ, οὐκ ἐτόλμησεν εἰπεῖν διὰ τὴν ἀσέλγειαν· καὶ εἰ θέλεις δέξασθαι τοῦ σωθῆναι ταύτην, μαρτυρίαν ἔγγραφον, ἔχεις ἀνάγραπτον, ἐν ψαλμοῖς· Μνησθήσομαι Ῥαάβ καὶ Βαβυλῶνος, τοῖς γινώσκουσί με· ὦ μεγάλης τοῦ

1. καὶ μικρὰ] Addidimus καὶ ex C. M. Satis diverse Grod. „etiam hic post peccatum est dilatio mulctae." — Capite sequenti, particulam γὰρ quae vere redundat, ad fidem C. M. Coisl. Ottob. 2, deletam velim. Paullo inferius loco χρόνους C. M. habet χρόνον (suppl. ἐτῶν). Ottob. 2. Coisl. ἔτη. Grod. „centum usque annos."

2. καὶ παραχρῆμα ποιῆσαι) Sic C. M. Coisl. Ottob. 2. — Ed. Maur. παραχρῆμα οὐκ ἐδύνατο ποιῆσαι. Sequentia διδοὺς ἔνδομα τ. μετανοίας C. M. ita habet ἔνδοσιν διδ. μεταν. Forma rarissima ἔνδομα facilius in ἔν-

Digitized by Google

Ejicit illum ex paradiso; (erat enim hac mansione indignus propter peccatum) collocat eum vero e regione paradisi, ut videns unde ex- Gen. III. 24.
ciderit, et ex quibus in quae dejectus sit, deinceps per poenitentiam salvetur. Cain, primogenitus homo, fratricida factus est; inventor malorum, et princeps caedium, invidusque primus; sed posteaquam e medio sustulit fratrem quam sententiam patitur? ***Gemens et tre-*** Gen. IV. 12.
mens eris super terram. Peccatum grande, et exigua poenae sententia.

VIII. Benignitas vere et haec Dei fuit, sed adhuc exigua iis comparata quae sequuntur. Recordare quae tempore Noë facta sint. Peccavere Gigantes, et iniquitas magna in terra tum diffusa est, et propter hanc diluvium oportuit induci: ac quingentesimo quidem anno comminationem profert Deus; sexcentesimo vero diluvium super terram induxit. Viden' benignitatis Dei latitudinem in centum usque annos protensae? numquid enim, quod centum post annos fecit, non poterat etiam illico facere? sed de industria illud protendit, dans poenitentiae *hortamentum. Viden' Dei bonitatem? neque illi, si tum poeni- *Gr. indultentiam egissent, nequaquam Dei benignitate excidissent. gentiam.

IX. Venias nunc et ad reliquos, qui per poenitentiam salvi facti sunt. Forte inter mulieres quaedam dicit: Scortata sum, adultera fui, omni luxuriae genere corpus violavi; anne est salus? Inspice, o mulier, in Rahab, et salutem tu quoque exspecta. Nam si Jos. II. 1.
ea quae palam et vulgivaga scortabatur, per poenitentiam salva facta est, an ea quae semel aliquando ante gratiam peccavit, per poenitentiam et jejunium non salvabitur? Quemadmodum salva enim facta sit illa, require: hoc unum dixit: ***Quia Deus vester in coelo et in terra. Deus vester***, inquit: suum enim dicere non ausa est propter impudicitiam. Et si vis fide eandem esse salvatam, accipere scripturae testimonium, habes scriptum in psalmis: ***Memor ero Rahab et Babylonis scientium me.*** O magnam Dei benigni- Ps. LXXXVI. 4.

δοσιν mutari potuit, praesertim quum significatio utriusque eadem esset.

3. νηστείας] C. M. νηστειῶν. Mox εἰποῦσα lectionem C. M. loco vulg. εἶπεν, praeferremus, si alia praesto esset codicum autoritas Θεὸς ὑμῶν RE. ἡμῶν. LXX. ὅτι κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν, Θεὸς ἐν οὐρανῷ ἄνω καὶ ἐπὶ τῆς γῆς κάτω. (Jos. II. 11.) Dein in phrasi: καὶ εἰ θέλεις, indicativum laudamus pro θέλῃς vulg., quamvis et S. Cyrillus sicut plerique posterioris aevi scriptores, εἰ saepe cum conjunctivo ponat. Sed h. l. etiam Coisl. Ottob. 2. RE. καὶ θέλεις indicativo modo, omisso εἰ, legunt.

Digitized by Google

Θεοῦ φιλανθρωπίας, καὶ πορνῶν μνημονευούσης ἐν γραφαῖς· ἀλλ' οὐχ ἁπλῶς. Μνησθήσομαι Ῥαὰβ καὶ Βαβυλῶνος, ἀλλὰ μετὰ τοῦ· Τοῖς γινώσκουσί με. Ἔστιν οὖν καὶ ἐπὶ ἀνδρῶν σωτηρία καὶ ἐπὶ γυναικῶν ὁμοίως, ἡ διὰ μετανοίας προξενουμένη.

Israelitarum et Aaronis crimen.

I. Κἂν ὁλόκληρος δὲ λαὸς ἁμάρτῃ, οὐ νικᾷ τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν. Ἐμοσχοποίησεν ὁ λαὸς, καὶ οὐκ ἀπέστη ὁ Θεὸς τῆς φιλανθρωπίας· ἠρνήσαντο οἱ ἄνθρωποι τὸν [1]) Θεὸν, ἀλλ' ὁ Θεὸς ἑαυτὸν οὐκ ἠρνήσατο. Οὗτοι οἱ θεοί σου Ἰσραὴλ, εἰρήκασιν· καὶ πάλιν συνήθως ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ, σωτὴρ αὐτῶν ἐγένετο. Καὶ οὐ μόνος δ' ὁ λαὸς [2]) ἥμαρτε, ἀλλὰ καὶ Ἀαρὼν ὁ ἀρχιερεύς. Μωϋσῆς γάρ ἐστιν ὁ λέγων, Καὶ ἐπ' Ἀαρὼν ἐγένετο ὀργὴ Κυρίου· καὶ ἐδεήθην, φησὶν, ὑπὲρ αὐτοῦ, καὶ συνεχώρησεν αὐτῷ ὁ Θεὸς. Εἶτα Μωϋσῆς μὲν αἰτῶν ὑπὲρ ἀρχιερέως ἁμαρτάνοντος, ἐδυςώπει τὸν Κύριον· Ἰησοῦς [3]) δὲ ὁ μονογενὴς, αἰτῶν ὑπὲρ ἡμῶν οὐ δυςωπεῖ τὸν Θεόν; Κἀκεῖνον μὲν διὰ τὸ πταισθὲν οὐκ ἐκώλυσεν ἐλθεῖν εἰς ἀρχιερωσύνην· σὲ δὲ ἐξ ἐθνῶν ἐλθόντα, κεκώλυκεν [4]) εἰσελθεῖν εἰς τὴν σωτηρίαν; Μετανόησον, ἄνθρωπε, λοιπὸν καὶ αὐτὸς ὁμοίως, καὶ οὐ κεκώλυταί σοι ἡ χάρις. Ἀνεπίληπτόν σου παράστησον εἰς τὸ ἔξῆς τὸν τρόπον· φιλάνθρωπος γὰρ ἀληθῶς ὁ Θεὸς, καὶ οὐ δυνήσεται ὁ πᾶς χρόνος [5]) κατ' ἀξίαν ἐξειπεῖν αὐτοῦ τὴν φιλανθρωπίαν· οὐδ' ἂν πᾶσαι αἱ γλῶσσαι συνέλθωσιν ἀνθρώπων ὁμοῦ, οὐδ' οὕτως μέρος τι τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας διηγήσασθαι δυνήσονται. Ἡμεῖς γὰρ λέγομεν μέρος τι τῶν γεγραμμένων περὶ τῆς εἰς ἀνθρώπους αὐτοῦ φιλανθρωπίας· ἀλλ' οὐκ οἴδαμεν ὅσα καὶ ἀγγέλοις συνεχώρησεν. Συγχωρεῖ γὰρ κἀκείνοις, ἐπειδὴ εἷς μόνος ἀναμάρτητος, ὁ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν καθαρίζων Ἰησοῦς. Καὶ περὶ μὲν ἐκείνων αὐτάρκως.

Angelis condonat Deus.

1. τὸν Θεὸν] Articulus in C. M. exstat, nec non in RE. et Casaub. Paulo supra pro ὁ Θεὸς τῆς φιλανθρωπίας C. M. τῆς φιλ. ὁ Κύριος. Grod. „Dominus Deus." Vitiose dein loco ἑαυτὸν, Coisl. αὐτὸν, RE. et Casaub. αὐτούς. —. Post συνήθως ὁ Θεὸς C. M. τοῦ Ισραὴλ praetermittit.

2. οὐ μόνον δ' ὁ λάος] δὲ exhibet C. M. ibidem: μόνον pro μόνος, minus recte. De „Aaron summo Pontifice" Vd. Commentt. in h. l. Deuter. IX. 20. sec. LXX. καὶ ἐπὶ Ἀαρὼν ἐθυμώθη ἐξολοθρεῦσαι αὐτὸν, καὶ ηὐξάμην καὶ περὶ Ἀαρὼν ἐν τῷ καίρῳ ἐκείνῳ.

3. Ἰησοῦς δὲ ὁ μονογ.] Ejus loco C. M. Coisl. Ottob 2. υἱὸς δὲ μονογενής. Ed. Maur. dein: δυςωπει (ut et Editt. antiquae); Mss. rectius δυςωπεῖ.

4. κεκώλυκεν] Ita Mss. Il.

Digitized by Google

tatem, quae et meretricum meminit in Scripturis: neque simpliciter. ***Memor*** ero, ait, ***Rahab et Babylonis,*** sed et illud, ***Scientium me.*** Est igitur aeque viris salus ac mulieribus per poenitentiam concilianda.

X. Etiamsi universus populus peccaverit, non superabit divinam benignitatem. Vitulum populus fabricaverat, nec tamen Deus destitit a clementia: negaverunt homines Deum, sed Deus se ipsum non negavit. ***Isti sunt,*** dixere illi, ***dii tui, Israel,*** et iterum pro more suo Deus Israel salvator eorum fuit. Nec populus tantum peccavit: verum etiam et Aaron summus sacerdos. Moyses ipse est qui dicit: ***Et super Aaron facta est ira Domini; et rogavi,*** ait, ***pro ipso, et condonavit illi Deus.*** Ita dein Moyses pro summo sacerdote peccante supplicans placavit Deum: Jesus autem unigenitus orans pro nobis, non placabit Deum? Neque illum propter commissum prohibuit quominus ad summum sacerdotium veniret; te vero ex Gentibus venientem ad salutem ingredi prohibebit? Poenitentiam age similiter et tu, o homo; et gratia non prohibita est a te. Irreprehensibilem postea vitae tuae statum dispone. Vere enim hominum amans est Deus; neque *omne tempus digne benignitatem ejus enarrare potest: neque etiam si omnes hominum linguae in unum conveniant, ne sic quidem partem aliquam divinae benignitatis exponere valeant. Dicimus enim nos partem quandam eorum, quae scripta sunt de Dei erga homines benignitate: sed nescimus quanta et angelis condonaverit. Nam et illis condonat; quando quidem ipse tantum unus est absque peccato, qui nostra peccata mundat Jesus. Sed de his quidem satis.

II. Tim. II. 13.

Exod. XXXII. 4.

Deuter. IX. 20.

*Gr. ullus homo.

omnes praeter Coisl. *κωλύσει*, quem secuta est Ed. Maur. Sed praeteritum *κεκώλυκεν* minus ineptum videbitur, ubi hypothesin antecedentem integram restitueris: *σὲ δὲ ἐὰν ἐλθῇς* (s. *εἰ ἦλθες*), *κεκώλυκεν*; cf. Matthiae gr. Gr. II. 1125. Winer Grammat. d. neutest. Sprachidioms. §. 41. p. 249. — Verba *καὶ αὐτὸς ὁμοίως* desunt in C. M.

5. *ὁ πᾶς χρόνος*] Fere omnes Codd. optimae notae Anglicani, Regii et Monacc. ita legunt; Editi vero et Grodecius: *πᾶς ἄνθρωπος*: quod retinuit Maurin. Sed quare denuo *γλῶσσαι ἀνθρώπων* memorentur, ubi jam supra de hominibus sermo fuit? — Pro *ἐξειπεῖν* C. M. *εἰπεῖν*; particulae disjunctivae ibidem: *οὔτ' ἄν - οὔτε οὕτως*. Editt.: *οὐχ*. — *μόν*. *ἀναμαρτ*. Grod. „qui peccare non possit."

Digitized by Google

David exemplar poenitentiae.

ΙΑ. Εἰ δὲ βούλει, σοὶ περὶ ἡμῶν καὶ ἄλλους τύπους παραστῆναι[1]), ἐλθὲ καὶ ἐπὶ τὸν Δαβὶδ τὸν μακάριον, καὶ τύπον αὐτὸν λάβε τῆς μετανοίας. Ἐσφάλη ὁ μέγας· μετὰ κοίτην, τὸ δειλινὸν, περιπατῶν ἐπὶ τοῦ δώματος, ἴδεν ἀδιαφόρως, καὶ ἔπαθέν τι ἀνθρώπινον[2]). Ἐτελέσθη ἡ ἁμαρτία, ἀλλ' οὐ συναπέθανεν ἡ περὶ τὴν ὁμολογίαν τοῦ πταίσματος εὐγνωμοσύνη. Ἦλθε Ναθὰν ὁ προφήτης, ἔλεγχος[3]) ταχὺς, ἰατρὸς τοῦ τραύματος. Ὠργίσθη, φησὶν, ὁ Κύριος, καὶ ἥμαρτες, τῷ βασιλεύοντι ὁ ἰδιώτης ἔλεγεν. Ἀλλὰ Δαβὶδ ὁ[4]) βασιλεὺς [ὁ πορφυροφόρος] οὐκ ἠγανάκτησεν· οὐ γὰρ προσεῖχε τῷ λαλοῦντι, ἀλλὰ τῷ ἀποστείλαντι. Οὐκ ἐτύφωσεν αὐτὸν τὸ περιεστὸς τῶν στρατιωτῶν στίφος· ἐνενόει γὰρ τὸν ἀγγελικὸν τοῦ Κυρίου στρατὸν, καὶ τὸν ἀόρατον ὡς ὁρῶν ἠγωνίασε. Καί φησι τῷ ἐλθόντι, μᾶλλον δὲ δι' ἐκείνου τῷ ἀποστείλαντι, ἀποκρινάμενος· Ἡμάρτηκα τῷ Κυρίῳ. Βλέπεις τοῦ βασιλέως ταπεινοφροσύνην, βλέπεις ἐξομολόγησιν. Μὴ γὰρ ἦν ἐλεγχθεὶς ὑπό τινος; μή πολλοὶ συνῄδεισαν τῷ πράγματι; Ὀξέως ἐπράχθη τὸ πρᾶγμα, καὶ ὁ προφήτης εὐθὺς παρῆν κατήγορος, καὶ ὁ πταίσας ὁμολογεῖ[5]) τὸ κακὸν, καὶ ἐπειδὴ εὐγνωμόνως ὡμολόγησεν, ὀξυτάτην ἔσχε τὴν ἰατρείαν[6]). Ὁ γὰρ ἀπειλήσας προφήτης Ναθὰν, φησὶν εὐθέως· Καὶ Κύριος παρεβίβασε τὴν ἁμαρτίαν σου. Βλέπεις ὀξυτάτην Θεοῦ φιλανθρώπου μεταβολήν. Πλήν φησι· Παροξύνων παρώξυνας τοὺς ἐχθροὺς Κυρίου· πολ-

1. παραστῆναι] Lectio antiquissima, C. M. et Editt. — RE. et Casaub. παραστῆσαι suppl. με. Ottob. Coisl. παραστήσω (Maur.); σοι habent C.M. Coisl. Ottob. at Editt. σύ.

2. ἔπαθεν - ἀνθρώπινον] C. M. ἔπαθέν τι καὶ αὐτὸς ἀνθρώπινον. Ad vocem ἀδιαφόρως cl. Touttéus confert locum S. Ephraim Syri paraen. 36. (Ed. gr. p. 307.) ἐν τῷ ἀδιαφόρῳ ὀφθαλμῷ τυγχάνει ἡ μοιχεία. — S. Clem. Alex. τῷ ἀδιαφόρῳ opponit τὸ ὑπέρτονον. Strom. III. 5. (p. 529. de Potter.) ἢ γὰρ τοι ἀδιαφόρως ζῆν διδάσκουσιν (αἱ αἱρέσ.) ἢ τὸ ὑπέρτονον ἄγουσαι κ. τ. λ. — Theodoret. quaest. in 2 Regg. XXIV. διακύψας τοίνυν ἁπλοϊκῶς, οὐ περιέργως, εἶδε (ὁ Δαβὶδ) τὸ γύναιον. (Ed. Schulze I. p. 423).

3. ἔλεγχος] αἰσχύνη Suid. Sed potius „redargutio, convictio," uti ἐλέγχειν apud S. Ignat. Mart. ad Magn. X. ἐπεὶ ἀπὸ τῆς ὀσμῆς ἐλεγχθήσετε. Philad. VII. τὰ κρυπτὰ ἐλέγχει. Grodec. „celerrimus redargutor." — Mox ante ἰατρὸς τοῦ τραύμ. conj. καὶ ex autoritate C. M. Coisl. Ottob. delevimus; uterque posterior succincte legit: Ναθὰν ὁ προφήτης ἔλεγχος, ταχὺς ἰατρός.

4. Ἀλλὰ Δαβὶδ] Ita C. M. Ottob. 2. RE. Casaub. Grod. „verum David rex," qui omnes vocem

XI. Si vero cupis tibi alios quoque typos conditionis nostrae praesentari, venias ad beatum David, illumque typum poenitentiae praeclarum accipe. Deliquit vir ille magnus: cum post cubitum tempore pomeridiano in solario * domus deambularet, vidit indifferenter, et humani quid passus est. Perfectum fuit peccatum; sed non periit una in confitendo peccato animi ingenuitas. Venit Nathan propheta, reprehensor promptus, vulneris medicus. ***Iratus est, Dominus, et peccavisti,*** regem arguit privatus. Sed David, rex [purpuratus] minime indignatus est: non enim ad eum respiciebat qui loquebatur, sed ad eum qui hunc miserat. Non inflavit eum circumstans militum agmen; recogitabat enim angelicum Domini exercitum, et ***invisibilem tamquam videns*** expavescebat. Venienti, seu potius per illum mittenti, respondens, ***Peccavi*** ait ***Domino.*** Viden' regis humilitatem, vides confessionem. An fuerat convictus ab aliquo? num multi fuerant facinoris conscii? Celeriter transacta est res, et confestim propheta adfuit accusator; et delinquens, peccatum confitetur. Et quia ingenue confessus est, velocissimam medelam adeptus est. Nathan enim propheta postquam fuerat comminatus, extemplo dicit: ***Dominus quoque transtulit peccatum tuum.*** Vides velocissimam Dei hominum amantis mutationem. Attamen dicit: ***Irritans irritavisti inimicos Domini.*** Multos enim propter justitiam hostes habebas, sed custodiebat te castitas; quia vero fortissimam

2 Reg. xi. 2.

* Gr. palatio.

2 Reg. xii. 1. sqq.

Hebr. xi. 27.

II. Reg. xi. v. 14.

ὁ πορφυροφόρος praetermittunt. Vulg. ἔλεγεν βασιλεὺς ὁ πορφυροφόρος οὐκ ἠγ. Dein ἐτύφωσεν praebent C. M. Coisl. Ottob. ἐτύφλωσεν reliqui II. Mss. et Grodec. Prior sine dubio rei magis conveniens. Post verba μᾶλλον δὲ δι' ἐκείνου C. M. addit: μετανοῶν „poenitens per illum."

5. ὁ προφήτης - ὁμολογεῖ] Non statim sed ferme post annum, nimirum nato jam Davidi ex adulterio filio, Nathan ad eum redarguendi causa missus est. Touttéus. Sed S. Pater hoc interstitium satis exiguum non tangit et accedit insuper observandum, peccatum demum caede Uriae perpetrata, perfectum videri. Eo minus emendatione opus est, quam tentavit librarius Cod. Coisl. nec non probavit cl. Ed. Maur. in annotatione: ὀξέως ἐπράχθη τὸ πρᾶγμα· οὐ προφήτης παρῆν, ἔλεγχος οὐ παρῆν, κἀκεῖνος ὁμολογεῖ τὸ κακόν. Loco ὁμολογεῖ C. M. ὡμολόγει.

6. ὀξυτάτην - ἰατρείαν] C. M. ὀξύτατα καὶ τῆς ἰατρείας ἀπήλαυσεν (leg. ἀπήλαυεν cf. Theodoret. E. H. I. 2.) Grod. „celeriter percipit medicinam." — Locus II. Reg. XII. 14. παροξύνων παρώξυνας sec. LXX. ita in Hexaplis exstat. (Montf. I. 333.) Ed. Rom.: παροργίζων παρώργισας. Aqu. ὅτι διασύρων διέσυρας τοὺς ἐχθροὺς κυρίου.

Digitized by Google

λοὺς μὲν διὰ τὴν δικαιοσύνην εἶχες ἐχθροὺς, ἀλλ' ἐφρούρει σε ἡ σωφροσύνη· προδοὺς δὲ τὸ μέγιστον ὅπλον, ἑτοίμους ἔστῶτας ἔχεις κατὰ σοῦ τοὺς ἐχθροὺς ἐπαναστάντας.

Poenitentia David perseverans.

ΙΒ. Ὁ μὲν οὖν προφήτης οὕτως αὐτὸν παρεμυθήσατο, ὁ δὲ [1]) μακάριος Δαβὶδ, εἰ καὶ τὰ μάλιστα ἤκουσεν, ὅτι Κύριος παρεβίβασε τὸ ἁμάρτημά σου, οὐκ ἀπέστη τῆς μετανοίας ὁ βασιλεύς· ἀλλὰ περιεβάλετο μὲν σάκκον ἀντὶ πορφύρας, ἀντὶ δὲ χρυσοκολλήτων θρόνων, ἐπὶ σποδοῦ καὶ γῆς ὁ βασιλεὺς ἐκαθέζετο. Καὶ οὐκ ἐπὶ σποδοῦ μόνον ἐκάθητο, ἀλλὰ καὶ σποδὸν εἶχε τὴν βρῶσιν, καθὼς καὶ αὐτός φησιν· Ὅτι σποδὸν ὡσεὶ ἄρτον ἔφαγον [καὶ τὸ πόμα μου μετὰ κλαυθμοῦ ἐκίρνων] [2]). Ἐξέτηξε δάκρυσι τὸν ἐπιθυμητὴν ὀφθαλμόν· Λούσω καθ' ἑκάστην νύκτα τὴν κλίνην μου, λέγων, ἐν δάκρυσί μου τὴν στρωμνήν μου βρέξω. Ἀρχόντων παρακαλούντων φαγεῖν ἄρτον, οὐκ ἐπείθετο· εἰς ἑβδόμην ὁλόκληρον ἡμέραν παρέτεινε τὴν νηστείαν. Εἰ βασιλεὺς οὕτως ἐξωμολογεῖτο, σὺ ὁ ἰδιώτης οὐκ ὀφείλεις ἐξομολογήσασθαι; Καὶ μετὰ τὴν τοῦ Ἀβσαλὼμ ἐπανάστασιν, πολλῶν οὐσῶν ὁδῶν αὐτῷ τῆς φυγῆς, διὰ τοῦ ὄρους τῶν Ἐλαιῶν φεύγειν εἵλατο [3]), μονονουχὶ τῇ διανοίᾳ τὸν ἀναβησόμενον εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἐκεῖθεν λυτρωτὴν ἐπικαλούμενος [4])· καὶ καταρωμένου πικρῶς αὐτὸν τοῦ Σεμεΐ λέγει, Ἄφετε αὐτόν· ἤδει γὰρ, ὅτι τῷ ἀφιέντι ἀφεθήσεται.

Salomonis poenitentia et Achab.

ΙΓ. Βλέπεις ὅτι καλὸν τὸ ἐξομολογήσασθαι. Βλέπεις ὅτι τοῖς μετανοοῦσίν ἐστι σωτηρία. Καὶ Σαλομὼν ἐκπέπτωκεν· ἀλλὰ τί φησιν; Ὕστερον ἐγὼ μετενόησα. Καὶ ὁ Ἀχαὰβ ὁ τῆς Σαμαρείας βασιλεὺς [5]), γέγονε παρανομώτατος εἰδωλολάτρης, ἐξαίσιος, ὁ προφητοκτόνος, ὁ ἀλλότριος τῆς εὐσεβείας, ἀγρῶν ἐπιθυμητὴς καὶ ἀμπελώνων ἀλλοτρίων· ἀλλ' ὅτε τὸν Ναβουθαὶ διὰ τῆς Ἰεσαβὲλ ἀπέκτεινεν, ἐλθόντος Ἠλίου τοῦ προφήτου καὶ μόνον ἐπα-

1. Ὁ μὲν οὖν προφήτ.] Haec verba ad fidem C. M. ad initium capitis XII. deduximus, quae vulgo praecedens finiebant. Longius a lectione vulg. distat Coisl. cum Ottob. quorum textum in altera catecheseos recensione exhibemus. — Mox pro περιεβάλλετο aptius cum C. M. Coisl. etc. περιεβάλετο, leges.

2. καὶ τὸ πόμα - ἐκίρνων] Hanc alteram versus citati partem, quam expunxerat Ed. Maur. ad fidem C. M. RE. Casaub. et Grod. restituendam censuimus. — στρωμνήν μου exhibent C. M. RE. et LXX. — Dein loco οὐκ ὀφείλεις C. Mon. elegantius: ἆρ' οὐκ ὀφ.

3. εἵλατο] Ed. Oxon. et Maur. εἵλετο. Ast praeter RE. et Casaub. reliqui ll. Mss. omnes formam alexandrinam in α retinent. (cf. Actt. VII. 21. Gal. v. 4.). Vitiose editiones Prevot. ἤλατο.

Digitized by Google

hanc armaturam prodidisti, paratos habes hostes stantes, et adversum te consurgentes.

XII. Hoc modo ergo propheta illum consolatus est, sed beatus David, tametsi certissimum audisset illud: ***Dominus transtulit peccatum tuum;*** non destitit tamen quamvis rex a poenitentia. Verum pro purpura saccum induit, et pro inauratis thronis, in cinere et humi rex sedebat. Nec in cinere sedebat tantum, verum etiam cinere pascebatur, uti ipse ait: ***Quoniam cinerem tamquam panem manducabam et *potum meum cum fletu miscebam.*** Lacrymis vindicabat oculum nimis cupidum: ***Lavabo,*** inquit, ***per singulas noctes lectum meum: et lacrymis meis stratum meum rigabo.*** Cum autem proceres illum ut manducaret panem hortarentur, non adquievit, jejuniumque integrum in septimum diem produxit. Si rex ita confitebatur, tu ne qui privatus es, non debes confiteri? Post Absalomi seditionem, quum multae illi paterent ad fugam viae, per Olivarum montem fugere elegit, quasi mente invocans Salvatorem, qui isthinc erat in coelos adscensurus. Et cum Semei acerbissime ipsum exsecraretur, ***Sinite,*** inquit, ***illum,*** sciebat enim quod remittenti remittetur.

Ps. CI. 10. * Gr. poculum. Ps. VI. 7.

XIII. Vides pulchrum esse confiteri. Vides esse poenitentibus salutem. Etiam Salomon ceciderat: sed quid ait? ***Postea ego poenitentiam egi.*** Achab quoque rex Samariae erat nequissimus idolorum cultor, excellenti improbitate, ille prophetarum interemtor, destitutus pietate, agrorum appetens et vinearum alienarum. Verum postquam Nabuthaeum per Jesabelem interemerat, et Elias propheta ingressus solummodo comminationes intentatus esset, discidit vestimenta

Prov. XXIV. 32. sec. LXX. III. Reg. XXI. 25.

4. ἐπικαλούμενος] Codd. RE. et Casaub. paraphrastice prosequuntur: ἐπικ. ἀλλὰ καὶ ἀεὶ ἀρωγὸν αὐτὸν τῆς δὲ τῆς ζωῆς ἔχων· καὶ καταρωμένου τούτου πικρῶς τοῦ Σεμεΐ, ἀνεχόμενος ἦν πρὸς τοὺς οἰκείους λέγων· κ. τ. λ. Conjunctionem καὶ ante ἄφετε ad fidem C. M. Coisl. et Ottob. eliminavimus. Loco βλέπεις C. M. unus: ὁρᾷς; praeferendum forte etiam ἔνεστι ex C. M. pro vulg. ἔστι. De poenitentia Salomonis vd. Commentt. in h. l.

5. καὶ ὁ Ἀχαὰβ - βασιλεύς] C. M. καὶ ὁ τῆς Σαμ. βασιλεὺς Ἀχαάβ (Prevot. Ἀχάβ); pro Ναβουταὶ plerique Mss. Ναβουθέ ex itacismi loquendi more. Ἡλίου (genit. Luc. I. 17. IV. 25.) in C. M. leg. Ἡλία. (cf. Thilo Acta Thomae p. LXVIII.)

Digitized by Google

πειλήσαντος, διέῤῥηξε τὰ ἱμάτια, καὶ περιεβάλλετο σάκκον. Καὶ τί φησιν ὁ φιλάνθρωπος Θεὸς πρὸς τὸν Ἠλίαν; Ἑώρακας πῶς κατενύγη [1]) Ἀχαὰβ ἀπὸ προσώπου μου; μονονουχὶ πείθων τὸ διάπυρον τοῦ προφήτου, συγκαταβῆναι τῷ μετανοοῦντι. Οὐκ ἐπάξω, [γάρ φησι] τὴν κακίαν ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτοῦ· καὶ ὅμως, μέλλοντος αὐτοῦ μετὰ τὴν συγχώρησιν οὐκ ἀφίστασθαι τῆς πονηρίας, συγχωρεῖ ὁ συγχωρῶν· οὐκ ἀγνοῶν τὸ μέλλον, ἀλλὰ τῷ παρόντι τῆς μετανοίας καιρῷ κατάλληλον τὴν συγχώρησιν δωρούμενος. Δικαίου γὰρ δικαστοῦ ἐστι, πρὸς ἕκαστον τῶν γεγεννημένων [2]) προσφόρως ἀποκρίνασθαι.

Jerobeam et Manassis poenitentia.

ΙΔ. Πάλιν Ἱεροβοὰμ εἱστήκει θύων τοῖς εἰδώλοις ἐπὶ τῷ βωμῷ [3]). Ξηρὰ γέγονεν αὐτοῦ ἡ χεὶρ, ἐπειδὴ ἐκέλευσε συλληφθῆναι τὸν ἐλέγχοντα προφήτην· ἀλλὰ τῇ πείρᾳ γνοὺς τὴν ἐνέργειαν τοῦ παρόντος, λέγει· Δεήθητι τοῦ Κυρίου ὑπὲρ ἐμοῦ. Καὶ διὰ τοῦτο τὸ ῥῆμα πάλιν ἀπεκατέστη ἡ χεὶρ αὐτοῦ. Εἰ τὸν Ἱεροβοὰμ ἰάσατο ὁ προφήτης, σὲ Χριστὸς ἆρα οὐ δύναται τῶν ἁμαρτιῶν ἰασάμενος ἐλευθερῶσαι; Γέγονε καὶ Μανασσῆς παρανομώτατος, ὁ τὸν Ἡσαΐαν πρίσας, καὶ ἐν παντοίαις εἰδωλολατρείαις μιανθείς, καὶ πλήσας αἱμάτων ἀθώων τὴν Ἱερουσαλήμ· ἀλλὰ αἰχμάλωτος ἀχθεὶς εἰς Βαβυλῶνα, τῇ πείρᾳ τῶν κακῶν εἰς μετανοίας ἰατρείαν συνεχρήσατο. Λέγει γὰρ ἡ γραφὴ, ὅτι ἐταπεινώθη Μανασσῆς ἐνώπιον Κυρίου, καὶ προσηύξατο, καὶ εἰσήκουσε Κύριος, καὶ ἐπανήγαγεν αὐτὸν εἰς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ. Εἰ ὁ τὸν προφήτην πρίσας, διὰ μετανοίας ἐσώθη· σὺ δὲ, μηδὲν τοσοῦτον ἐργασάμενος οὐ σωθήσῃ; βλέπε μὴ τῇ δυνάμει τῆς μετανοίας μάτην ἀπιστήσῃς [4]).

Confessionis virtus in Ezechia rege.

ΙΕ. Βούλει γνῶναι πόσον ἰσχύει μετάνοια; θέλεις γνῶναι τὸ καρτερὸν τῆς σωτηρίας [5]) ὅπλον, καὶ μαθεῖν πόσον ἐξομολόγησις ἰσχύει; Ἑκατὸν ὀγδοήκοντα πέντε χιλιάδας ἐχθρῶν Ἐζεκίας δι' ἐξομολογήσεως ἐτρέψατο· μέγα μὲν ἀληθῶς καὶ τοῦτο,

1. πῶς κατενύγη] LXX. ὡς κατενύγη. RE. ὅπως κατενύγη. Post μετανοοῦντι C. RE. et Casaub. addunt: ἀλλὰ καὶ ἀκοῦσαι. Verba γάρ φησι desunt in C. M. RE. et Grod. et rectius delentur.

2. γεγεννημένων] C. M. γινομένων: Coisl. RE. γεγενημένων, aptius.

3. ἐπὶ τῷ βωμῷ] C. M. ἐπὶ τοῦ βωμοῦ. Coisl. ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου. Quae sequuntur Δεήθητι τ. Κ. ὑπὲρ ἐμοῦ lectionem simpliciorem ex C. M. RE. Casaub. et Grodec. probavimus; vulg. Δεήθητι τοῦ προσώπου τοῦ Κ. τοῦ Θεοῦ σου textui LXX. accommodatum est. Vocem πάλιν ante ἀπεκατέστη, C. M. rectius omittit; minus apte idem liber Ms.

Digitized by Google

sua, et induit saccum. Et quid dicit misericors Deus ad Eliam? *Vidisti quomodo compunctus est Achab a facie mea?* quasi fervidum prophetae zelum ut poenitenti conciliaretur, compescere laborans. *Non enim*, [inquit,] *inducam malum in diebus ejus:* et quamvis ille post veniam non erat ab improbitate sua cessaturus, condonans tamen condonat, haud nescius futuri, sed praesenti poenitentiae momento consentaneam tribuens indulgentiam. Justi enim judicis est, accommodatam unicuique facto aptam sententiam pronuntiare. III. Reg. XXI. 27. l. l. v. 29.

XIV. Rursus Jeroboam stabat sacrificans idolis super aram. Arida facta est manus ejus, quoniam redarguentem se prophetam comprehendi jusserat: sed experimento praesentis hominis virtutem edoctus dicit: *Deprecare Dominum pro me:* et propter hoc effatum manus illius in integrum restituta est. Si Jeroboam sanavit propheta, nonne te Christus a peccatis sanando poterit liberare? Fuit et Manasses sceleratissimus, qui Jesaiam dissecuit, et in omni genere idololatriae contaminatus, sanguine innocentium Hierosolymam replevit: sed captivus abductus in Babylonem, malorum experientia ad poenitentiae medicinam usus est. Dicit enim Scriptura, quod *humiliatus est Manasses coram Domino, et oravit, et exaudivit eum Dominus, et reduxit illum in regnum ejus.* Si is qui prophetam dissecuerat, per poenitentiam salvus factus est; tu qui nihil ejusmodi perpetrasti, non servaberis? Vide ne sine causa poenitentiae virtute desperes. III. Reg. XIII. 1. sqq. IV. Reg. XXI. 2. Chron. XXXIII. 12. sqq.

XV. Vin' cognoscere, quantum valeat poenitentia? vin' cognoscere, robustissima haec salutis arma, et discere *quantum valeat confessio? Centum octoginta quinque millia hostium Ezechias per confessionem in fugam verterat: magnum quidem * Gr. quam multis praevaleat.

εἰς μετάνοιαν ἰατρείας loco εἰς μετανοίας ἰατρείαν exhibet.

4. οὐ σωθήσῃ - ἀπιστήσῃς] Verba οὐ σωθήσῃ, si ad fidem C. M. Coisl. et Ottob. praetermitterentur, concisior procul dubio appareret oratio; sed repugnat reliquorum Mss. autoritas nec non Grod. versio. Brevissime Coisl. καὶ σὺ τῇ μετανοίᾳ ἀπιστεῖς; — Magis placet, quod ll. Mon. Coisl. et Ottob. 2. suadent, caput proximum in verbis Βούλει γνῶναι incipi, quum phrasis βλέπε - ἀπιστήσῃς lucubrationi superiori finem aptum imponat.

5. τὸ καρτ. τῆς σωτηρ.] C. M. τὸ καρτ. τοῦτο τῆς σωτηρίας. Dein loco δι' ἐξομολογήσεως

ἀλλὰ ἔτι μικρὸν πρὸς τὸ ῥηθησόμενον [1]). Ἀπόφασιν θείαν ἐξενεχθεῖσαν ἀνεκαλέσατο διὰ μετανοίας ὁ αὐτός. Νοσήσαντι γὰρ αὐτῷ φησιν ὁ Ἡσαΐας· Τάξαι περὶ τοῦ οἴκου σου· ἀποθνήσκεις γὰρ σὺ, καὶ οὐ ζήσῃ. Ποία λοιπὸν προσδοκία; ποία ἐλπὶς εἰς σωτηρίαν τοῦ προφήτου λέγοντος· ἀποθνήσκεις γὰρ σύ; Ἀλλ' οὐκ ἀπέστη τῆς μετανοίας Ἐζεκίας, μεμνημένος δὲ τοῦ γεγραμμένου· Ὅταν ἀποστραφεὶς στενάξῃς [2]), τότε σωθήσῃ. Ἀπεστράφη πρὸς τὸν τοῖχον, καὶ τείνας τὴν διάνοιαν ἀπὸ τῆς στρωμνῆς εἰς τὸν οὐρανὸν, (οὐ γὰρ ἐμποδίζει παχύτης τῶν τοίχων προσευχαῖς μετ' εὐλαβείας ἀναπεμπομέναις) φησὶ, Κύριε μνήσθητί μου· αὐτάρκες γὰρ εἰς ἰατρείαν τὸ, σὲ μνησθῆναί μου· οὐκ ὑποβέβλησαι χρόνοις, ἀλλ' αὐτὸς εἶ τῆς ζωῆς ὁ νομοθέτης· οὐ γὰρ κατὰ γένεσιν, καὶ πλοκὴν ἄστρων, ὥς τινες ματαιολογοῦσιν, ζῶμεν. Ἀλλ' αὐτὸς καὶ τοῦ ζῆν, καὶ ὅτε δεῖ ζῆν [3]), ὡς βούλει νομοθέτης τυγχάνεις. Καὶ ᾧ τὸ ζῆν ἀνέλπιστον διὰ τὴν προφητικὴν ἀπόφασιν, τούτῳ πεντεκαιδεκαετὴς προσετίθετο χρόνος ζωῆς, ἡλίου παλίνδρομον διὰ τὸ σημεῖον ποιησαμένου τὴν πορείαν. Εἶτα, διὰ μὲν τὸν Ἐζεκίαν ἥλιος ὑπέστρεψεν, διὰ δὲ τὸν Χριστὸν ἥλιος ἐξέλιπεν· οὐκ ἀναποδίσας, ἀλλ' ἐκλείπων, καὶ διὰ τοῦτο δείξας τὴν διαφορὰν ἑκατέρων, Ἐζεκίου λέγω καὶ Ἰησοῦ. Καὶ ὁ μὲν ἴσχυσεν ἀπόφασιν Θεοῦ λῦσαι [4])· Ἰησοῦς δὲ οὐ χαρίζεται ἄφεσιν ἁμαρτιῶν; ἀπόστρεψον καὶ στέναξον σεαυτὸν, ἀπόκλεισον τὴν θύραν καὶ πρόσευξαι, ἵνα σοι ἀφεθῇ, ἵνα σου περιέλῃ τὰς φλόγας τὰς καυστικάς· ἰσχύει γὰρ ἐξομολόγησις σβέσαι καὶ πῦρ, ἰσχύει καὶ λέοντας ἡμερῶσαι.

C. M. διὰ τῆς ἐξ. Idem l. Ms. καὶ ante τοῦτο omittit.

1. πρὸς τὸ ῥηθ.] Ed. Maur. τὸ πρὸς ῥηθησ. typographorum vitio; ll. enim Mss. omnes verba ex ordine sueto exhibent. — Mox ἀνεκαλέσατο legitur in C. M. Ottob. etc. Coisl. ἔλυσε „solvit;" editt. ἐξεκαλέσατο. C. Mon. ποία ἐλπὶς πρὸς σωτηρίαν ubi alii: εἰς σωτ. Vitiose ibidem verba ἀποθνήσκεις γὰρ σύ desunt.

2. ἀποστραφεὶς στενάξῃς] Ita C. M. Coisl. et Lxx. — Editt. ἐπιστραφείς. Aequo modo στενάξῃς omnes ll. Mss. et Lxx. (κ. ἐκδ.) habent: C. Alex. Lxx. (Grab. ed.) στενάξῃ. Lectio πρὸς τὸ τοῖχον, quae exstat in C. M. RE. Casaub. et Lxx. forte receptae εἰς τὸν τ. praeferenda est. Post ἰατρείαν C. M. addit ἐμοί: Grod. „sufficit ad sanitatem mihi."

3. ὅτε δεῖ ζῆν] C. M. ἕως ὅτε (f. leg. ἕως ὅτου), melius ad sensum. —. ᾧ τὸ ζῆν C. M. Coisl. Ottob. Casaub. RE. — Prevotius: ὡς τὸ ζῆν: corrupte. Post χρόνος ex C. M. et Grod. addidimus: ζωῆς: Coisl. εἰς τὴν ζωήν, προσετέθη et continuo prosequitur: καὶ τὸ σημεῖον δέκα ἀναβαθμοὺς ὁ ἥλιος ὑπέστρεψεν.

Digitized by Google

id revera; sed, exiguum adhuc respectu eorum, quae dicenda sunt. Divinam sententiam jam promulgatam poenitentia idem revocavit. Aegrotanti enim illi dixerat Jesaias: ***Dispone domui tuae; morieris enim tu, et non vives.*** Quae jam reliqua exspectatio? quae spes salutis propheta dicente: ***morieris enim tu?*** Sed non deterritus est a poenitentia Ezechias: memor enim illius quod scriptum est: ***Cum conversus ingemueris, tunc salvaberis:*** convertit se ad parietem; mentemque a strato in coelum elevans, (neque enim obstat parietum spissitudo precibus quae devote sursum mittuntur) ***Domine,*** ait, ***memento mei:*** sufficit enim ad sanitatem mihi, si tu mei memineris; non temporibus subjectus es, sed ipse es vitae legislator: neque enim secundum nativitatem atque astrorum conjunctionem, uti nonnulli delirant, vivimus; sed tu et vivendi et quamdiu liceat vivere, legislator pro voluntate tua existis. Et cui, propter propheticam sententiam jam desperata vita erat; illi annorum quindecim tempus additum est, solis cursu in portentum retrogrado facto. Jam vero sol propter Ezechiam remeavit: propter Christum vero sol defecit, non retrocedens sed delinquens: atque hac re quid inter utrumque, Ezechiam dico et Jesum, interesset, demonstrans. Atque ille quidem potuit sententiam Dei solvere: Jesus autem non tribuat peccatorum remissionem? Avertere, et tibi ipsi ingemisce; claude januam, et ora ut tibi remittatur, ut disjiciat a te flammas urentes: potest enim confessio ignem exstinguere, potest et leones cicurare.

4 Reg. xx. 35.

Jes. xxxviii. 1.

Jes. xxx. 15.

Libri quoque Monacenses post ποιησ. τ. πορείαν apponunt: δέκα βαθμούς. Mox loco Χριστὸν C. M. scribit Ἰησοῦν, ut capite superiori. Formam ὑπέστρεψεν Codd. melioris notae omnes conservant; Prevot.: ἐπέτρεψεν (ἐπέστρεψεν?) ad litteram sacri textus IV. Regg. 20, 9. legerat. Cf. autem Catech. XII. 2. — διὰ τοῦτο C. M. διὰ τούτου.

4. Καὶ ὁ μὲν ἴσχυσεν] Ex hinc liber Monac. vetustior a textu editionis Maurinae, discedit. Codex Coisl. Ottob. 2. et Grod. usque ad finem Catecheseos propositae, cum editis Prevotii et Millesii tanquam una librorum Mss. familia, textum vulg. constituunt. Altera ex parte C. Mon. vetustior, nec Codd. RE. et Casaub. diversam ab editis catecheseos recensionem exhibent. Religio nobis visum, qui textum hucusque pro genuino editum servaremus, quamvis multae nos rationes possent movere, ut singulis in locis alteram recensionem vulgatae praeferemus. Illam vero integram Commentariis in Catech. II^{dam} subjungimus, addito lectionum Codd. Monacc. specimine. Missis igitur quantum licet his libris, capita, quae restant, ad fidem C. Coisl. Ottob. 2. a cl. Edit. Maurin. collatorum, nec

Digitized by Google

Ananiae deprecatio.

Ις. Εἰ δὲ ἀπιστῇς, ἐννόησον τί συγκατέβη τοῖς περὶ τὸν Ἀνανίαν· ποίας ἐξέχεαν πηγάς; πόσοι ξέσται ὕδατος, τὴν ἐπὶ τεσσαράκοντα ἐννέα πήχεις ἀνερχομένην [1] *φλόγα σβέσαι ἠδύναντο; Ἀλλ' ὅπου ὀλίγον ὑπερανέβη ἡ φλὸξ, ἐκεῖ ποταμηδὸν ἐξεχύθη ἡ πίστις, καὶ ἐκεῖ ἔλεγον τὸ ἀντιφάρμακον τῶν κακῶν· Δίκαιος εἶ, Κύριε, ἐπὶ πᾶσιν οἷς ἐποίησας ἡμῖν* [2]*· ἡμάρτομεν γὰρ καὶ ἠνομήσαμεν· καὶ ἡ μετάνοια ἔλυσε τὰς φλόγας. Εἰ ἀπιστεῖς ὅτι δύναται σβέσαι τὸ τῆς γεέννης πῦρ ἡ μετάνοια, ἐκ τῶν περὶ τὸν Ἀνανίαν γεγενημένων μάθε. Ἀλλ' ἐρεῖ τις τῶν ὀξέως ἀκροωμένων* [3]*· ἐκείνους ὁ Θεὸς δικαίως ἐῤῥύσατο τότε, διὰ τὸ μὴ θελῆσαι εἰδωλολατρῆσαι, ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ Θεὸς τὴν δύναμιν. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο παρέστη, ἔρχομαι λοιπὸν ἐφ' ἕτερον τύπον μετανοίας.*

Nabuchodonosoris crimen et expiatio.

ΙΖ. Τίνα ὑπόνοιαν ἔχεις περὶ Ναβουχοδονόσορ; Οὐκ ἤκουσας ἀπὸ τῶν γραφῶν, ὅτι αἱμοβόρος, ἀγριώδης, λεοντώδη τὴν προαίρεσιν ἔχων; Οὐκ ἤκουσας ὅτι τὰ ὀστέα τῶν βασιλέων [4] *ἐκ τῶν τάφων ἐξήνεγκεν εἰς τὸ φῶς; Οὐκ ἤκουσας ὅτι τὸν λαὸν ἐξηχμαλώτευσεν; Οὐκ ἤκουσας ὅτι τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ βασιλέως ἐξετύφλωσε, προϊδόντος τὰ τέκνα ἐσφαγμένα; Οὐκ ἤκουσας ὅτι τὰ Χερουβὶμ συνέτριψεν; οὐ λέγω τὰ νοητὰ, ἄπαγε, μὴ τοῦτο ὑπολάβῃς ἄνθρωπε, ἀλλὰ τὰ γλυπτά· ἀλλὰ τὸ ἱλαστήριον, οὗ ἀνὰ μέσον ἐλάλει ὁ Θεὸς φωνῇ· τὸ καταπέτασμα τῆς ἁγιωσύνης κατεπάτησεν· τὸ θυμιατήριον λαβὼν, ἐπὶ εἰδωλεῖον ἀπήνεγκε· πάντα τὰ προσφερόμενα περιεῖλε· τὸν ναὸν ἐκ θεμελίων ἐνεπύρισε· πόσων τιμωριῶν ἄξιος ἦν, ἐπὶ τῷ ἀνελεῖν βασιλέας, ἐπὶ τῷ ἐμπρῆσαι τὰ ἅγια, ἐπὶ τῷ αἰχμαλωτῆσαι τὸν λαὸν, ἐπὶ τῷ τὰ ἱερὰ σκεύη ἔνδον εἰδώλων θέσθαι; ἆρ' οὖν οὐκ ἦν θανάτων μυρίων ἄξιος;*

ΙΗ. Εἶδες τὸ μέγεθος τῶν κακῶν· ἐλθὲ λοιπὸν ἐπὶ τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν. Ἐπεθηρώθη, ἐν τῇ ἐρήμῳ διέτριβεν, ἐμαστιγοῦτο ἵνα σωθῇ· εἶχεν ὄνυχας ὡς λέων· ἁρπακτικὸς γὰρ ἦν τῶν ἁγίων· εἶχε τρίχας λεόντων· λέων γὰρ ἦν ἁρπάζων καὶ

non versionis Grodecianae, descripsimus.

1. *ἀνερχομένην*] Haec vox deest in Prevot. et Oxon. Editt. recepta a cl. Touttée ex RE. Casaub. Pro *ὀλίγον* iidem ll. et C. M. *μεγάλως*: male.

2. *οἷς ἐποίησας ἡμ.*] Cod. Alex. Lxx. *ἡμῖν*, quod deest in Edit. vulg. *ἡμάρτομεν γὰρ* Lxx. *ὅτι ἡμάρτομεν.*

3. *ὀξέως ἀκροωμένων*] Grod. „qui celeriter omnia percipiunt."

Digitized by Google

XVI. Quodsi non credis, recogita quid acciderit iis, qui erant cum Anania. Cujusmodi effuderunt fontes? quot aquae sextarii flammis ad quadraginta novem cubitos exsurgentibus exstinguendis pares erant? Sed ubi modicum exsuperavit flamma, ibi fluvii instar fides effusa est: et illic dicebant, pro antidoto malorum: ***Justus es, Domine, in omnibus quae fecisti nobis:*** ***peccavimus enim et inique egimus.*** Ac poenitentia dissolvit flammas. Si non credis, posse poenitentiam gehennae ignem exstinguere, ex his quae Ananiae et sociis contigere, disce. Sed dixerit aliquis acutus audientium: Illos tunc Deus juste liberavit: quia noluerunt idolo servire, Deus illis hanc virtutem dedit. Quoniam revera ita fuit, venio deinceps ad aliud exemplar poenitentiae. Dan. III. 27. l. c. v. 29.

XVII. Quam opinionem de Nabuchodonosore habes? Nonne audisti ex Scripturis, quod sanguinolentus et ferus homo erat, et leoninam mentem habens? non audisti ossa regum ex sepulchris eum sub aethere projecisse? populum captivum abduxisse? Nonne audisti regis oculos postquam filios caesos ille conspexerat, eundem excaecasse? Nonne audisti Cherubim ab eo contrita esse? non illa dico spiritualia; absit, homo, ne tale quid fingas, sed sculpta; sed et propitiatorium, cujus e medio Deus vocem edebat et velum sanctificationis conculcavit: thuribulum raptum ad idolorum delubrum transtulit: omnia quae offerebantur deturbavit: templum a fundamentis exussit. Quantam ille meruerat ultionem, propter reges interemtos, ob sancta combusta, quod populum in captivitatem abduxisset, quod vasa sacra in idolorum templis collocasset? numquid non qui mortes mille pateretur, dignus erat?

XVIII. Vidisti scelerum magnitudinem: convertere deinde ad Dei benignitatem. Fera effectus est, in solitudine degebat, flagellabatur ut salvus fieret: habebat ungues ut leo; raptor enim sanctorum fuerat: habebat crines leonum; leo enim erat rapiens Dan. IV. 31.

C. RE. et Casaub. *ὀξέως ἀποκριναμένων*. Cf. Catech. XIII. 14. — *δικαίως*, sic Prevot. Milles. *δικαίους* ex Coisl. probavit Ed. Maur. Grod. „justos."

4. *τὰ ὀστέα τ. βασιλέων*] Ita C. Coisl. Editt. *τὰ ὀστέα τῶν τάφων τῶν βασιλέων*. RE. et Casaub. *τὰ ὀστέα ἐκ τῶν βασιλέων τῶν τάφων*. Grod. „ossa ex sepulcris regum."

Digitized by Google

ὠρυόμενος· χόρτον ὡς βοῦς ἤσθιε· κτηνος γὰρ ἦν, οὐκ εἰδὼς τὸν δεδωκότα τὴν βασιλείαν· ἐβάφη τὸ σῶμα αὐτοῦ ἀπὸ τῆς δρόσου· ἐπειδὴ προϊδὼν κατασβεσθὲν ὑπὸ τῆς δρόσου τὸ πῦρ, οὐκ ἐπίστευσε. Καὶ τί γίνεται; Μετὰ ταῦτα, φησὶν, ἐγὼ Ναβουχοδονόσορ τοὺς ὀφθαλμούς μου εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνέλαβον, καὶ τὸν ὕψιστον ηὐλόγησα, καὶ τῷ ζῶντι εἰς τοὺς αἰῶνας ᾔνεσα καὶ ἐδόξασα. Ὅτι τοίνυν ἐπέγνω τὸν ὕψιστον, καὶ τὰς εὐχαριστηρίους φωνὰς ἀνέπεμψε τῷ Θεῷ, καὶ ἦλθεν εἰς μεταμέλειαν ὧν διεπράξατο, καὶ ἐπέγνω τὴν οἰκείαν ἀσθένειαν· τότε ὁ Θεὸς ἀποδίδωσιν αὐτῷ τὴν τιμὴν τῆς βασιλείας.

Hortatio ad poenitentiam

ΙΘ. Τί οὖν; τῷ μὲν Ναβουχοδονόσορ τοιαῦτα διαπραξαμένῳ, καὶ ἐξομολογησαμένῳ, δέδωκε τὴν συγχώρησιν καὶ τὴν βασιλείαν· σοὶ δὲ μετανοοῦντι, οὐ δίδωσι τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτημάτων, καὶ τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν, ἐὰν ἐπαξίως πολιτεύσῃ; Φιλάνθρωπος ὁ Κύριος καὶ ταχὺς εἰς συγχώρησιν, βραδὺς δὲ εἰς τιμωρίαν. Μηδεὶς οὖν ἀπελπίσῃ [1]) τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας. Πέτρος ὁ κορυφαιότατος καὶ πρωτοστάτης τῶν ἀποστόλων, ἐπὶ παιδισκαρίου ἠρνήσατο τρὶς τὸν Κύριον· ἀλλὰ μεταμεληθεὶς, ἔκλαυσε πικρῶς. Τὸ δὲ κλαῦσαι, τὴν μετάνοιαν τὴν ἐγκάρδιον παρίστησιν, καὶ διὰ τοῦτο, οὐ μόνον ἔλαβε τὴν ἄφεσιν ἐπὶ τῇ ἀρνήσει, ἀλλὰ γὰρ καὶ τὸ ἀποστολικὸν ἀξίωμα ἔσχεν ἀναφαίρετον.

Κ. Ἔχοντες οὖν, ἀδελφοὶ, πολλοὺς τύπους τῶν ἁμαρτησάντων, καὶ μετανοησάντων, καὶ σωθέντων, προθύμως καὶ αὐτοὶ ἐξομολογήσασθε τῷ Κυρίῳ· ἵνα καὶ τὴν συγχώρησιν λάβητε τῶν προγεγενημένων ἁμαρτημάτων, καὶ τῆς ἐπουρανίου δωρεᾶς [2]) καταξιωθῆτε, καὶ τὴν ἐπουράνιον κληρονομήσητε βασιλείαν μετὰ πάντων τῶν ἁγίων· ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, ᾧ ἐστιν ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

1. ἀπελπίσῃ] Sic Coisl. Grod. „desperet.“ Editt. ἀπιστήσῃ.

2. οὐρ. δωρεᾶς] Editt. τῆς ἐπουρανίου βασιλείας. Dein ver-

Digitized by Google

et rugiens: foenum ut bos comedebat; pecus enim fuit, ignorans eum, qui regnum ipsi contulerat: madefiebat corpus ejus rore; cum enim exstinctum a rore vidisset ignem, non credidit. Et quid factum est? ***Postea,*** inquit, ***ego Nabuchodonosor oculos meos*** Dan. III. 50. ***in coelum levavi, et Altissimo benedixi, et viventem in sempiternum laudavi et glorificavi.*** Quia demum agnovit Altis- Dan. IV. 32. simum, et voces gratias agentes ad Deum misit, et venit ad compunctionem propter iniquitates, quas perpetraverat, et agnovit propriam imbecillitatem: tunc Deus illi regni honorem restituit.

XIX. Quid igitur? Nabuchodonosori, qui tanta perpetraverat scelera, confitenti Deus veniam et regnum dedit: tibi vero poenitenti non dabit peccatorum remissionem, et regnum coelorum, si tu digne ambulaveris? Benignus est Dominus et velox ad indulgendum, tardus autem ad vindictam. Nemo igitur de sua ipsius salute desperet. Petrus Apostolorum summus et princeps, coram ancillula ter Dominum negavit; sed recordatus peccati, flevit amare. Qui fletus intimam ejus et ex corde poenitentiam Matth. XXVI. manifestat: atque idcirco non solum negationis hujus remissionem 69. accepit, verum etiam dignitatem apostolicam non ablatam retinuit.

XX. Habemus igitur, fratres, multa peccantium, qui poenitentiam egerunt et salutem adepti sunt exempla. Alacriter et ipsi confitemini Domino: ut et peccatorum antea patratorum veniam accipiatis, et coelesti dono digni effecti, regnumque supercoeleste haereditate consequamini cum omnibus sanctis: in Christo Jesu, cui est gloria in secula seculorum. Amen.

bis transpositis: *τὴν ἐπουράνιον ἐστιν* C. M. *δι' οὗ ἡ δόξα κ. κληρονομήσατε δωρεάν.* Loco ᾧ τ. λ.

Digitized by Google

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ Γ

ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ.

Ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα, ΠΕΡΙ ΒΑΠΤΙΣΜΑΤΟΣ. Καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Ῥωμαίους· Ἢ ἀγνοεῖτε, ὅτι ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθημεν Ἰησοῦν, εἰς τὸν θάνατον αὐτοῦ ἐβαπτίσθημεν; Συνετάφημεν οὖν[1] *αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος (εἰς θάνατον), καὶ τὰ ἑξῆς.*

Praeparatio ad nuptias spirituales.

Α. Εὐφραίνεσθε οὐρανοὶ καὶ ἀγαλλιάσθω ἡ γῆ, διὰ τοὺς μέλλοντας ὑσσώπῳ ῥαντίζεσθαι, καὶ καθαρίζεσθαι ὑσσώπῳ τῷ νοητῷ, καὶ τῇ δυνάμει[2] *τοῦ κατὰ τὸ πάθος ὑσσώπῳ καὶ καλάμῳ ποτισθέντος. Καὶ αἱ μὲν οὐράνιαι δυνάμεις χαιρέτωσαν· αἱ δὲ μέλλουσαι ψυχαὶ τῷ νοητῷ νυμφίῳ συνάπτεσθαι, παρασκευαζέσθωσαν. Φωνὴ γὰρ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ· Ἑτοιμάσατε τὴν ὁδὸν Κυρίου· τὸ γὰρ πρᾶγμα οὐ μικρὸν, οὐδὲ σωμάτων*[3] *συνήθης ἐστὶν ἄκριτος συμπλοκή· ἀλλὰ Πνεύματος, τοῦ τὰ πάντα ἐρευνῶντος, ἡ κατὰ πίστιν ἐκλογή. Αἱ μὲν γὰρ κατὰ τὸν κόσμον*[4] *ἐπιγαμίαι καὶ συνθῆκαι, οὐ πάντως γίνονται κατὰ κρίσιν· ἀλλ' ὅπου δ' ἂν ἡ πλοῦτος ἢ κάλλος, ἐκεῖ ταχέως ἐπένευσεν ὁ νυμφίος· ᾧδε δὲ, οὐχ ὅπου σωμάτων ἐστὶ κάλλος, ἀλλ' ὅπου ψυχῆς ἀκατάγνωστος συνείδησις· ᾧδε οὐχ ὁ μαμωνᾶς ὁ κατεγνωσμένος, ἀλλ' ὁ τῆς ψυχῆς ἐν εὐλαβείᾳ πλοῦτος.*

Vocationis gratia.

Β. Πείσθητε τοίνυν, ὦ τέκνα δικαιοσύνης, Ἰωάννῃ παρακαλοῦντι καὶ λέγοντι· Εὐθύνατε τὴν ὁδὸν Κυρίου· ἐξάρατε πάντα τὰ σκῶλα[5] *καὶ τὰ σκάνδαλα, ἵνα εὐθυπορήσητε πρὸς αἰώνιον ζωήν. Ἑτοιμάσατε τῇ ψυχῇ τὰ ἀγγεῖα καθαρὰ διὰ τῆς ἀνυποκρίτου πίστεως, πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἄρξασθε πλύνειν τὰς στολὰς ὑμῶν διὰ μετανοίας, ἵνα εἰς τὸν*

1. *Συνετ. οὖν*] C. Coisl. *γάρ* (Vulg. Rom. VI. 4. consepulti enim). Verba *εἰς θάνατον* exstant modo in Coisl. et RE. aptiusque delentur.

2. *καὶ τῇ δον.*] Libri Mss. omnes *καὶ* legunt, praeter RE., quem secuta est Ed. Maurin. Mox loco *τὸ γὰρ πρᾶγμα*; RE. Casaub. *τὸ δὲ πρᾶγμα.*

3. *σωμάτων*] Ita C. M. Coisl. RE. Casaub. Editt. antiquae: *οὐδὲ συνήθης ἐστιν* (*καὶ* RE. Casaub.) *ἄκριτος συμπλοκή.* Dein RE. *τοῦ πάντα*, ut in sacro textu. (I. Cor. II. 10.)

Digitized by Google

CATECHESIS TERTIA

ILLUMINANDORUM.

Hierosolymis ex tempore pronuntiata, ***DE BAPTISMO.*** Lectio ex Epistola ad Romanos: ***An ignoratis, quod quicunque baptizati sumus in Christum Jesum, in mortem ejus baptizati sumus? Consepulti ergo sumus ipsi per baptismum (in mortem)*** et quae sequuntur. Rom. VI. 3. 4.

I. Laetamini coeli et exsultet terra, propter eos, qui adspergentur hyssopo, et mundabuntur hyssopo intellectuali et virtute illius qui in propria passione hyssopo et arundine potatus est. Ac coelestes quidem virtutes gaudeant: animae vero quae sponso intelligibili copulandae sunt, se praeparent. Vox enim ***clamantis in deserto: Parate viam Domini.*** Res enim non parva est, non corporum usitatus ac indiscretus complexus; sed Spiritus, omnia perscrutantis, secundum fidem electio. Nam connubia secundum mundum et conventiones non omnino cum discretione fiunt; sed ubi vel divitiae, vel venustas, ibi ocius sponsus annuit: hic econtra, non ubi corporum venustas, sed ubi animae irreprehensibilis conscientia est; hic non Mammonas damnatus adest, sed animae opes in pietate. Joh. XIX. 29. Jes. XL. 8.

II. Obsequimini itaque, o justitiae filii, Joanni adhortanti et dicenti: ***Dirigite viam Domini:*** auferte omnia impedimenta et offendicula, ut ad vitam aeternam recta via pergatis. Praeparate munda vasa animae per sinceram fidem ad susceptionem Sancti Spiritus. Incipite vestimenta vestra lavare per poenitentiam, ut ad thalamum vocati, mundi reperiamini. Sponsus enim omnes Joh. I 23. Matth. XXII. 9. 10.

3. κατὰ τ. κόσμον] Sic C. M. Coisl. RE. Casaub. —. Editt. εἰς τὸν κόσμον. Verba καὶ συνθῆκαι desunt in RE. Casaub. et Grod. — ταχέως in Mss. citatis, —. Editt. ταχύ.

4. τὰ σκῶλα] = σκάνδαλα ex una radice σκάζω, σκάω). σκῶλον Hesych. ἐμποδισμός. Unus codex Monac. σκολιὰ, ut apud Jes. XL. 4. καὶ ἔσται πάντα τὰ σκολιὰ εἰς εὐθεῖαν: quem locum S. Autor respicit. Dein pro διὰ μετανοίας, RE. Casaub. διὰ τῆς μεταν. Post διακρ. λοιπὸν verba ὁ αὐτὸς desunt in iisdem Codd.

Digitized by Google

νυμφῶνα καθαροὶ κληθέντες εὑρεθῆτε. Ὁ μὲν γὰρ νυμφίος καλεῖ πάντας ἁπλῶς, ἐπειδὴ δαψιλὴς ἡ χάρις· καὶ μεγαλοφώνων κηρύκων φωνὴ συνάγει τοὺς πάντας· διακρίνει δὲ λοιπὸν ὁ αὐτὸς, τοὺς ἔνδον εἰσελθόντας [*εἰς τὸν τυπικὸν γάμον*] [1]). *Μὴ γένοιτό τινα τῶν ὀνοματογραφηθέντων ἀκοῦσαι νῦν· Ἑταῖρε, πῶς εἰσῆλθες ὧδε, μὴ ἔχων ἔνδυμα γάμου; Εἴη δὲ πάντας ὑμᾶς* [2]) *ἀκοῦσαι· Εὖ, δοῦλε ἀγαθὲ καὶ πιστέ· ἐπ' ὀλίγα ἦς πιστὸς, ἐπὶ πολλῶν σε καταστήσω· εἴσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου. Νῦν γὰρ τέως ἔξω τῆς θύρας ἕστηκας· γένοιτο δὲ πάντας ὑμᾶς εἰπεῖν· Εἰσήνεγκέ με ὁ βασιλεὺς εἰς τὸ ταμεῖον αὐτοῦ· ἀγαλλιάσθω ἡ ψυχή μου ἐπὶ τῷ Κυρίῳ· ἐνέδυσε γάρ με ἱμάτιον σωτηρίου, καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης· ὡς νυμφίῳ περιέθηκέ μοι μίτραν, καὶ ὡς νύμφην κατεκόσμησέ με κόσμῳ· ἵνα εὑρεθῇ πάντων ὑμῶν ἡ ψυχὴ μὴ ἔχουσα σπῖλον, ἢ ῥυτίδα, ἤ τι τῶν τοιούτων· οὐ λέγω πρὸ τοῦ λαβεῖν τὴν χάριν·* [*πῶς γὰρ, οἵγε ἐπὶ ἀφέσει ἁμαρτιῶν ἐκλήθητε;*] *ἀλλ' ἵνα διδομένης τῆς χάριτος, ἀκατάγνωστος ἡ συνείδησις εὑρεθεῖσα συνδράμῃ τῇ χάριτι.*

Baptismi dignitas et gloria.

Γ. Μέγα τὸ πρᾶγμα ἀληθῶς, ἀδελφοὶ, καὶ μετὰ προσοχῆς [3]) *αὐτῷ προσέλθετε. Μέλλει ἕκαστος ὑμῶν παρίστασθαι τῷ Θεῷ, ἐνώπιον μυριάδων στρατιῶν ἀγγέλων· μέλλει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον σφραγίζειν ὑμῶν τὰς ψυχάς· μέλλετε στρατολογεῖσθαι τῷ μεγάλῳ βασιλεῖ. Οὐκοῦν ἑτοιμάσασθε, παρασκευάσασθε· οὐχ ἱματίων λαμπροτάτας ἐνδυσάμενοι στολὰς, ἀλλὰ ψυχῆς εὐσυνείδητον εὐλάβειαν. Μὴ ὡς ὕδατι λιτῷ πρόσεχε* [4]) *τῷ λουτρῷ· ἀλλὰ τῇ μετὰ τοῦ ὕδατος δεδομένῃ πνευματικῇ χάριτι. Ὥσπερ γὰρ τὰ τοῖς βωμοῖς προσφερόμενα, τῇ φύσει ὄντα λιτὰ, μεμολυσμένα γίγνεται τῇ ἐπικλήσει τῶν εἰδώλων· οὕτως ἀπεναντίας τὸ λιτὸν ὕδωρ Πνεύματος ἁγίου καὶ Χριστοῦ καὶ Πατρὸς* [5]) *τὴν ἐπίκλησιν λαβὸν, δύναμιν ἁγιότητος ἐπικτᾶται.*

1. *εἰσελθόντας*] Vulg. additum est: *εἰς τὸν τυπικὸν γάμον.* Non exstat haec phrasis in Mss. optimae notae C. M. Coisl. (RE. Casaub.) quae glossa verbi *ἔνδον* est. —. Prosequitur C. Coisl. *μὴ γένοιτο οὖν τινα τῶν ἔνδον εἰσελθόντων καὶ ὀνοματογραφηθέντων κ. τ. λ.* — C. Mon. rec. *ὀνομαγραφέντων* —. *ἀκοῦσαι νῦν* C. M. RE. Alias: *νῦν ἀκ.* Grod. „qui nomina dederunt et in album relati sunt.

2. *πάντας ὑμᾶς*] C. M. RE. Casaub. —. Editt. et Grod. *ἡμᾶς πάντας ἀκοῦσαι· δοῦλε, εὖ.* Loco *θύρας* RE. Casaub. *χάριτος*, explicative. Quae sequuntur *Εἰσήνεγκέ με — αὐτοῦ* desiderantur in C. M.; RE. et Casaub. — *μίτραν* exhibent C. M. RE. Casaub. —. Edit. 1608. Prevot. *μήτραν.*

Digitized by Google

simpliciter vocat, quoniam liberalis est gratia; et vox praeconum alte clamantium omnes colligit: ipse vero deinceps discernit ad nuptias typicas ingressos. Absit, ut eorum ullus qui nomina dederunt unquam audiat: ***Amice, quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem?*** Liceat vobis omnibus audire: ***Euge, serve bone et fidelis; super pauca fuisti fidelis, super multa te constituam, intra in gaudium Domini tui.*** Hucusque enim extra portam stetisti: contingat vero ut omnes vos dicatis: ***Introduxit me rex in cellularia sua. Exsultet anima mea in Domino: induit enim me vestimento salutis et tunica laetitiae: quasi sponso circumposuit mihi mitram, et tanquam sponsam ornavit me mundo:*** ut inveniatur omnium vestrum anima, non habens maculam, aut rugam, aut aliquid hujusmodi: non hoc dico, antequam gratiam acceperitis; (quomodo enim, qui ad remissionem demum peccatorum vocati estis?) sed ut, quum gratiam acceperitis, conscientia irreprehensibilis inventa gratiae concurrat.

Matth. xxii. 12.

Matth. xxv. 21.

Cant. i. 3.

Jes. lxi. 10.

Eph. v. 27.

III. Magna vere res est, fratres, itaque cum attentione ad illam accedite. Unusquisque vestrum Deo praesentabitur, coram facie angelicorum myriadum exercituum. Spiritus Sanctus animas vestras obsignaturus est: deligendi estis in militiam magno regi. Quapropter praeparate vos et instructi estote; non candidissimos induentes vestium amictus, sed animae bene consciae pietatem. Cave, ne tanquam nudae aquae attendas huic lavacro, sed gratiae spirituali, quae una cum aqua exhibetur. Nam ut illa, quae in aris offeruntur, cum natura sua sint nuda et simplicia, contaminata efficiuntur idolorum invocatione; sic econtra aqua simplex Spiritus Sancti et Christi et Patris invocationem accipiens, virtutem sanctitatis acquirit.

3. προσοχῆς] = ἀκριβὴς ἐπιμελεία Suid. Solus RE. προσευχῆς. — Pro ἑτοιμάσασθε, παρασκ. C. M. et Casaub. nec non Coisl. ἑτοιμάσθητε, (καὶ C. M.) παρασκευάσθητε. RE. ἑτοιμάσθητε καὶ παρασκευάζεσθε.) cf. infra Catech. xvii. 35.

4. πρόσεχε] C. M. RE. Casaub. —. Editt. πρόσελθε.

5. Χριστοῦ καὶ Πατρός] Ita C. M. Coisl. RE. Casaub. et Grodec. —. Editt. καὶ Πατρὸς omissis, legg.: πρὸς τὴν ἐπίκλησιν. Sed illud πρὸς ex uncialibus abbreviatis ΠΡΟΣ natum est. Vd. Commentt. in h. l. —. Loco ἐπικτᾶται C. M. mendose: ἐπικαλεῖται.

Digitized by Google

Materia et forma Sacramenti Bapt.

Δ. Ἐπειδὴ γὰρ διπλοῦς ὁ ἄνθρωπος, ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος συγκείμενος, διπλοῦν καὶ τὸ καθάρσιον· τὸ μὲν ἀσώματον, τῷ ἀσωμάτῳ, τὸ δὲ σωματικὸν, τῷ σώματι. Καὶ τὸ μὲν ὕδωρ καθαίρει τὸ σῶμα, τὸ δὲ Πνεῦμα σφραγίζει τὴν ψυχήν· ἵνα [πνεύματι] ἐῤῥαντισμένοι [1]) τὴν καρδίαν, καὶ λελουμένοι τὸ σῶμα ὕδατι καθαρῷ, προσέλθωμεν τῷ Θεῷ. Μέλλων τοίνυν εἰς τὸ ὕδωρ καταβαίνειν, μὴ τῷ ψιλῷ τοῦ ὕδατος πρόσεχε· ἀλλὰ τῇ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐνεργείᾳ τὴν σωτηρίαν ἐκδέχου· ἄνευ γὰρ ἀμφοτέρων ἀδύνατόν σε τελειωθῆναι. Οὐκ ἐγώ εἰμι ὁ τοῦτο λέγων, ἀλλ' ὁ Κύριος Ἰησοῦς [Χριστὸς] ὁ τοῦ πράγματος τὴν ἐξουσίαν ἔχων, φησὶ [2])· Ἐὰν μή τις γεννηθῇ [ἄνωθεν, καὶ ἐπιφέρει λέγων] ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Οὐδὲ ὁ τῷ ὕδατι βεβαπτισμένος, μὴ καταξιωθεὶς δὲ τοῦ Πνεύματος, τελείαν ἔχει τὴν χάριν· οὐδὲ κἂν ἐνάρετός τις γένηται τοῖς ἔργοις, μὴ λάβῃ δὲ τὴν δι' ὕδατος σφραγίδα, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Τολμηρὸς ὁ λόγος, ἀλλ' οὐκ ἐμός· Ἰησοῦς γὰρ ὁ ἀποφηνάμενος· καί μοι λαβὲ τὴν τῶν λόγων ἀπόδειξιν [3]) ἀπὸ τῆς Θείας γραφῆς. Κορνήλιος ἦν ἀνὴρ δίκαιος, ἀγγέλων ὀπτασίας καταξιωθεὶς, στήλην ἀγαθὴν ἐν οὐρανοῖς παρὰ τῷ Θεῷ τὰς ἑαυτοῦ προσευχὰς καὶ ἐλεημοσύνας ἀναστήσας [4]). Ἦλθεν ὁ Πέτρος, καὶ τὸ Πνεῦμα ἐπεχύθη τοῖς πιστεύσασι, καὶ ἐλάλησαν γλώσσαις ἑτέραις, καὶ προεφήτευσαν· καὶ μετὰ τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν ἡ γραφή φησιν, ὅτι προσέταξεν αὐτοὺς ὁ Πέτρος ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ βαπτισθῆναι· ἵνα τῆς ψυχῆς διὰ τῆς πίστεως ἀναγεννηθείσης, μεταλάβῃ καὶ τὸ σῶμα διὰ τοῦ ὕδατος τῆς χάριτος.

1. ἵνα (πνεύματι) ἐῤῥαντισμ.] Vox πνεύματι in Coisl. RE. et Casaub. tantum exstat; in sacro textu: ἐῤῥαντισμένοι τὰς καρδίας. Antithesis λελουμένοι τὸ σῶμα, vocem πνεύματι neque expressam nec subintellectam postulat, antithesi per τὴν καρδίαν rite formata. — λελουμένοι Cod. Coisl. —. Editt. et C. M. λελουσμένοι.

2. ἔχων, φησὶ] RE. et Casaub. φησὶ γὰρ. Paullo ante cognomen Χριστὸς ad fidem Mss. deleatur. Verba ἄνωθεν - λέγων, desunt in C. M. RE. et Casaub. Exhibet eadem Grodec. quae tamen rectius eliminantur. Vox ἄνωθεν, quae legitur Joh. III. 3. ex arbitrio glossatoris in v. 5. deducta est. — Βεβαπτισμένος ex C. M. RE. et Casaub. recepimus; forte cum iisdem legendum: οὔτε ὁ τ. ὑδ. βεβαπτ. pro οὐδὲ ὁ. —. Editt. οὐδὲ τῷ ὕδατι βαπτιζόμενος. Maur. οὐδὲ ὁ τῷ ὕδατι βαπτιζόμενος.

3. καί μοι λαβὲ τῶν λογ.]

Digitized by Google

IV. Quum enim duplex sit homo, ex anima et corpore compositus, duplex quoque datur purgatio: incorporea quidem incorporeo, corporea vero corpori. Et aqua quidem corpus mundat, Spiritus vero animam obsignat; ut [spiritu] adspersi cor et abluti corpus aqua munda, accedamus ad Deum. Qui itaque in aquam descensurus es, ne ad simplicitatem aquae attende, sed Spiritus Sancti efficacia salutem suscipe: nam sine utroque perfectus fieri non potes. Non ego sum, qui haec dico, sed Dominus Jesus Christus, qui hujus rei potestatem habet: ***Nisi quis renatus,*** inquit, ***fuerit*** [***desursum*** et addit] ***ex aqua et Spiritu, non potest introire in regnum Dei.*** Neque si quis aqua baptizatus fuerit, Spiritu vero non sit dignus habitus, gratiam perfectam tenet: neque, si quis etiam virtutis operibus admodum instructus sit, signaculum vero per aquam non recipiat, introibit ille in regnum coelorum. Audax revera hic sermo, sed non meus: Jesus est, qui hoc effatus est: cujus rei mihi accipe ex divina Scriptura demonstrationem. Cornelius erat vir justus, angelorum visione dignus habitus, qui preces suas et eleemosynas in coelis apud Deum excelsae instar columnae constituerat. Venit Petrus, et Spiritus effusus est super credentes, locutique sunt linguis aliis, et prophetaverunt: at tamen post hanc Spiritus gratiam Scriptura dicit: ***Jussit eos Petrus in nomine Jesu Christi baptizari:*** ut ubi anima per fidem jam foret renata, corpus quoque per aquam gratiae particeps fieret.

Hebr. x. 22.

Joh. III. 5.

Act. x. 3.

Act. x. 48.

Frequens apud S. Patrem dativus ethicus pronominum personalium apparet. Minus recte C. M. *καί με λαβὲ κ. τ. λ.* Articulum *τὴν* ex autoritate C. M. RE. Casaub. anteponimus; vulg. *τῶν λόγων τὴν ἀπόδ.* —. Pro *ἀγγέλων* RE. Casaub. sec. Act. x. 3. *ἀγγέλου ὀπτασίας* habent, dein iidem ll. *εὐχὰς* loco *προσευχάς.*

4. *ἀναστήσας*] Editt. et Coisl. *παραστήσας.* — „In Codd. RE. et Casaub. sequuntur haec verba: *ἀλλ' οὐκ ἤρκεσεν αὐτῷ πάντα πρὸς τελείωσιν ἕως οὗ καὶ δι' ὕδατος καὶ πνεύματος βάπτισμα ἐδέξατο παρὰ Πέτρου.* Quae forsan a glossatore in margine scripta Textui horum Codd. vel oscitantia, vel inscitia librariorum inserebantur." MILLES. —. Mox *πιστεύσασιν* pro vulg. *πιστεύουσιν* probavimus ex C. M. RE. et Casaub. — C. M. ante *ἐλάλησαν* omittit *καί.* Prevot. (1609): *καὶ ἐπροφήτευσαν.* — *προσέταξεν αὐτοὺς ὁ Πέτρος* C. M. RE. Casaub. artic. *ὁ* suppressere.

Digitized by Google

Cur per aquam Baptisma?

Ε. *Εἰ δέ τις ποθεῖ γνῶναι, διὰ τί δι' ὕδατος* [1]), *καὶ μὴ δι' ἑτέρου τῶν στοιχείων ἡ χάρις* [*δίδοται*], *τὰς θείας γραφὰς ἀναλαβὼν εὑρήσει. Μέγα γάρ τι τὸ ὕδωρ, καὶ τῶν τεσσάρων τοῦ κόσμου στοιχείων τῶν φαινομένων τὸ κάλλιστον. Ἀγγέλων ἐνδιαίτημα ὁ οὐρανὸς* [2]), *ἀλλ' ἐξ ὑδάτων οὐρανοί· γῆ τὸ τῶν ἀνθρώπων χωρίον, ἀλλ' ἐξ ὑδάτων ἡ γῆ· καὶ πρὸ πάσης τῶν γενητῶν τῆς ἑξαημέρου κατασκευῆς, Πνεῦμα Θεοῦ ἐπεφέρετο ἐπάνω τοῦ ὕδατος. Ἀρχὴ τοῦ κόσμου τὸ ὕδωρ· καὶ ἀρχὴ τῶν εὐαγγελίων ὁ Ἰορδάνης. Ἐλευθερία τῷ Ἰσραὴλ ἀπὸ τοῦ Φαραὼ διὰ τῆς θαλάσσης· καὶ ἐλευθερία ἁμαρτιῶν* [3]) *τῷ κοσμῷ, διὰ τοῦ λουτροῦ τοῦ ὕδατος ἐν ῥήματι Θεοῦ. Ὅπου διαθήκη πρός τινας, ἐκεῖ καὶ τὸ ὕδωρ. Μετὰ τὸν κατακλυσμὸν, ἐτέθη διαθήκη πρὸς Νῶε· διαθήκη τῷ Ἰσραὴλ ἐξ ὄρους Σινᾶ· ἀλλὰ μετὰ ὕδατος, καὶ ἐρίου κοκκίνου καὶ ὑσσώπου. Ἠλίας ἀναλαμβάνεται, ἀλλ' οὐ χωρὶς ὕδατος· πρῶτον γὰρ διαβαίνει τὸν Ἰορδάνην, εἶτα ἱππηλατεῖ τὸν οὐρανόν. Πρῶτον ὁ ἀρχιερεὺς λούεται* [4]), *εἶτα θυμιᾷ· πρῶτον γὰρ Ἀαρὼν ἐλούσατο, εἶτα γέγονεν ἀρχιερεύς. Πῶς γὰρ ἐνεχώρει τῶν ἄλλων ὑπερεύχεσθαι, τὸν δι' ὕδατος οὔπω κεκαθαρισμένον; Καὶ σύμβολον ἔκειτο τοῦ βαπτίσματος, λουτὴρ ἔνδον τῆς Σκηνῆς ἀποκείμενος.*

Baptismus V. T. finis et N. initium.

ϛ. *Παλαιᾶς τὸ τέλος καὶ τῆς καινῆς διαθήκης ἀρχὴ τὸ βάπτισμα* [5]). *Ἰωάννης γὰρ ἦν ἀρχηγὸς, οὗ μείζων ἐν γεννητοῖς γυναικῶν οὐδὲ εἷς· τέλος μὲν προφητῶν. Πάντες γὰρ οἱ προφῆται* [6]) *καὶ ὁ νόμος ἕως Ἰωάννου· τῶν δὲ εὐαγγελικῶν πραγ-*

1. *Εἰ δέ τις - ὕδατος*] Ita C. M. Coisl. RE. Casaub. et Grodec. Editt. immediate post *χάριτος* scripserunt: *καὶ μὴ δι' ἑτέρου κ. τ. λ.* Vocem *δίδοται* non norunt C. M. RE. et Casaub. et potest hoc verbum dimitti, subintelligendo *ἐστι*, ellipsi praecipue post praepositionem *διὰ*, etiam in N. T. observata. cf. Rom. IV. 13. I. Cor. XV. 21. — Loco *στοιχείων τῶν φαιν.* cum C. M. RE. Casaub. legendum: *τῶν φαιν. στοιχείων.* (Coisl. *στοιχείου*).

2. *ὁ οὐρανός*] C. M. *οὐρανός* sine artic. Dein pro *οὐρανοί* RE. et Casaub. *ὁ οὐρανός*. Articulum *τοῦ* ante *Θεοῦ* expunximus ad fidem C. M. et supra citt. utriusque Codicis. — Loco *Ἰορδάνης* scriptor Cod. Coisl. male rem perspiciens, posuit *Ἰωάννης*. —. *τῷ Ἰσραὴλ* exhibent C. Coisl. C. M. RE. Casaub. iidem autem omnes: *τοῦ κόσμου*. Editt. *τοῦ Ἰσραήλ*.

3. *ἁμαρτιῶν*] RE. et Casaub. *τῶν ἁμαρτιῶν*: iidem *Θεοῦ* omittunt. — *μετὰ ὕδατος* Cdd. quique optimi. —. Editt. *καὶ μετὰ ὕδατος*: Maur. *μεθ' ὕδατος*.

4. *λούεται*] Sic C. M. Coisl. Ottob. et ex conjectura Edit. Oxon. — Editt. antiq. *θύεται* —. Mox *ἐνεχώρει* ex C. M. Coisl. RE. Casaub. —. Editt. *ἂν ἐχώρει*. Ordinem verborum *τῆς Σκηνῆς ἀποκ.*

Digitized by Google

V. Quod si quis scire avet, quamobrem per aquam, non autem per aliud elementum gratia detur, divinas Scripturas revolvens reperiet. Magnum quiddam est aqua, et ex quatuor mundi elementis conspicuis pulcherrimum. Angelorum habitatio coelum est; atqui ex aquis coeli: terra hominum locus, atqui ex aquis terra: et ante omne rerum creatarum opificium sex dierum; ***Spiritus Dei ferebatur super aquam.*** Gen. I. 2. Principium mundi, aqua; principium Evangeliorum, Jordanes. Libertas a Pharaone Israeli per mare, et libertas a peccatis mundo per lavacrum aquae in verbo Dei. Ubicumque foedus Eph. v. 26. * cum aliquibus, ibi et aqua. Post diluvium foedus pactum est * Grod. add. inter Deum et homines. cum Noë: foedus cum Israel ex monte Sina, verum cum aqua et lana coccinea et hyssopo. Elias assumitur, sed non sine Gen. IX. 9. aqua: prius enim Jordanem transgreditur, deinde coelum curru Hebr. IX. 19. et equis petit. Prius summus sacerdos abluitur, deinde thu- 4 Reg. II. 11. rificat. Prius enim lotus est Aaron, postea summus sacerdos Exod. XXIX. effectus est: quemadmodum enim ei conveniret pro aliis orare 4. qui nondum per aquam mundatus fuisset? Symbolum eti- Levit. VIII. 6. am collocatum erat baptismi labrum, intra tabernaculum po- 7. Exod. XL. 6. situm. 7.

VI. Veteris testamenti finis et Novi initium, baptismus. Joannes enim erat princeps, quo major inter natos mulierum Matth. XI. 11. nullus: prophetarum vero finis. ***Omnes enim prophetae et*** Matth. XI. 13. ***lex usque ad Joannem,*** evangelicarum rerum idem principium. Marc. I. 1. 4.

(alias: ἀποκ. τ. Σκ.) posuimus ad fidem C. M. RE. Casaub.

5. *Παλαιᾶς - βάπτισμα*] RE. Casaub. τὸ ante τέλος omitt. Discedit a. l. vulg. Coisl. qui commate neglecto exhibet: ἀρχὴ τοῦ βαπτίσματος Ἰωάννης, οὗ μείζων κ. τ. λ. „veteris testamenti et novi initium Joannes baptismi (suppl. ἀρχηγὸς) autor.“ Quae textus varietas in hoc libro Ms. ex glossa marginali orta videtur, quam ex Catech. X. 19. scriptor attentus notaverat: μαρτυρεῖ Ἰωάννης ὁ βαπτίστης, ὁ μέγιστος μὲν ἐν προφήταις, ἀρχηγὸς δὲ καινῆς διαθήκης καὶ τρόπον τινὰ συνάπτων ἀμφοτέρας ἐν αὐτῷ τὰς διαθήκας, πάλαιάν τε καὶ καινήν. — Loco οὐδὲ εἷς C. M. οὐδείς uti passim.

6. *Πάντες γὰρ οἱ προφ.*] Particula γὰρ exstat in C. M. Coisl. RE. Cas. —. Editt. πάντες οἱ πρ. —. τῶν δὲ C. M. δὲ omittit. — φησι post Χριστοῦ RE. Casaub. habent, minime necessarium. Deinde Editt. ἐγένετο Ἰωάννης βαπτίζων βάπτισμα: textum receptum tuentur C. M. Coisl. RE. Casaub. et Marc. I. 4. —. Verba τὸν Θεσβίτην interpolata judicamus; desiderantur enim in II. Mss. supra citatis. Editt. τὸν ante ἀναληφθ. ignorant; pro εἴποις RE. Casauh. εἴπῃς. —. μβ-

Digitized by Google

μάτων ἀπαρχή. Ἀρχὴ γὰρ τοῦ εὐαγγελίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, [φησι] καὶ τὰ ἑξῆς· Ἐγένετο Ἰωάννης ἐν τῇ ἐρήμῳ βαπτίζων. Κἂν Ἠλίαν [τὸν Θεσβίτην] εἴποις τὸν ἀναληφθέντα· ἀλλ' οὐκ ἔστι μείζων Ἰωάννου. Μετετέθη ὁ Ἐνὼχ, ἀλλ' οὐκ ἔστι μείζων Ἰωάννου[1]). Μωσῆς μέγιστος νομοθέτης, καὶ πάντες [θαυμαστοὶ][2]) οἱ προφῆται· ἀλλ' οὐ μείζονες Ἰωάννου. Οὐκ ἐγὼ προφήτας προφήταις τολμῶ συγκρίνειν· ἀλλ' ὁ δεσπότης αὐτῶν τε καὶ ἡμῶν, ὁ Κύριος Ἰησοῦς ἀπεφήνατο· Μείζων[3]) ἐν γεννητοῖς γυναικῶν Ἰωάννου οὐκ ἐγήγερται· οὐκ ἐν γεννητοῖς παρθένων, ἀλλὰ γυναικῶν. Τῷ μεγάλῳ δούλῳ πρὸς τοὺς συνδούλους ἡ σύγκρισις· τῷ υἱῷ δὲ πρὸς οἰκέτας, ἀσύγκριτος ἡ ὑπεροχὴ[4]) καὶ ἡ χάρις. Βλέπεις πηλίκον ἄνθρωπον ἀρχηγὸν ταύτης τῆς χάριτος ὁ Θεὸς εἵλατο; ἀκτήμονα καὶ φιλέρημον, οὐ μισάνθρωπον· ἀκρίδας ἐσθίοντα, καὶ πτεροφυήσαντα τὴν ψυχήν· μέλιτος ἐμφορούμενον, καὶ μέλιτος ἡδύτερά τε καὶ ὠφελιμώτερα λαλοῦντα· ἔνδυμα περικείμενον ἀπὸ τριχῶν καμήλου, καὶ τῆς ἀσκήσεως τὸν τύπον ἐν ἑαυτῷ δεικνύντα· ὃς καὶ ὑπὸ Πνεύματος ἁγίου, ἔτι ἐν γαστρὶ μητρὸς κυοφορούμενος, ἡγιάσθη. Ἡγιάσθη καὶ[5]) Ἱερεμίας, ἀλλ' οὐκ ἐπροφήτευσεν ἐν γαστρί· μόνος δὲ Ἰωάννης κυοφορούμενος, ἐσκίρτησεν ἐν ἀγαλλιάσει· καὶ σαρκὸς ὀφθαλμοῖς μὴ βλέπων, τὸν δεσπότην ἐγνώριζε τῷ πνεύματι. Ἐπειδὴ γὰρ μεγάλη βαπτίσματος ἦν[6]) ἡ χάρις, ἐδεῖτο καὶ μεγάλου τοῦ προστάτου.

τετέθη ὁ Ἐνὼχ. C. M. Ἐνὼχ μετετέθη. Editio Prevot. 1609. hanc phrasin praetermiserat; restituit eandem Editio 1631.

1. μείζων Ἰωάνν.] C. M. ἀλλ' οὐ μείζων Ἰωάννου, omisso ἐστί. Idem liber addit: πατριάρχης καὶ ἀρχηγὸς τῆς πίστεως Ἀβραάμ, ἀλλ' οὐ μείζων Ἰωάννου. Μωϋσῆς κ. τ. λ. Tacent de exemplo Abraham Codices reliqui.

2. πάντες (θαυμαστοὶ) οἱ πρ.] Epitheton θαυμαστοὶ RE. et Casaub. minime vero reliqui ll. Mss. legunt, quapropter spurium idem notavimus. — ἀλλ' οὐ μείζονες C. M. et Prevot. 1609. ἀλλ' οὐ μείζων (Edit. 1631. μείζονες). Forte vitio aliquo antiquitus tradito textus noster laborat, cujus vestigia genuina in verbis dubiis θαυμαστοὶ et οὐ μείζων adhuc exstant. Quid si legamus: Μωσῆς μέγιστος νομοθέτης καὶ θαυμασιώτερος ἢ καὶ πάντες οἱ προφῆται· ἀλλ' οὐ μείζων Ἰωάννου? Quod sequitur: οὐκ ἐγὼ προφήτας προφήταις τολμῶ συγκρίνειν huic conjecturae satis suffragatur. Θαυμάσιοι viri sancti saepissime apud scriptores ecclesiasticos audiunt: ipsumque Mosen S. Autor Noster Catech. xv. 31. nomine Μωσέως δικαίου ὄντος καὶ θαυμασίου ἀνδρός insignit. Moses „solus," apud SS. Patres,

Digitized by Google

Initium enim, inquit, ***Evangelii Jesu Christi*** et quae sequuntur: ***fuit Joannes in deserto baptizans.*** Etiamsi Eliam [Thesbitem] dixeris, sursum assumtum, non est ille major Joanne. Translatus est Enoch; sed non est major Joanne. Moses maximus est legislator, et omnes prophetae [admirabiles]: sed non majores Joanne. Non ego prophetas cum prophetis comparare audeo: sed ipse herus cum illorum tum nostri, Dominus Jesus pronuntiavit: ***Major inter natos mulierum Joanne non surrexit:*** non inter natos virginum, sed mulierum. Magno servo cum conservis est comparatio: Filio vero ad domesticos, incomparabilis est excellentia et gratia. Vides quantum hominem Deus principem hujus gratiae elegerit, hominem qui nihil possidebat, et solitudines amabat, non vero oderat homines; qui locustas edebat, animaeque praeparabat alas; qui melle vescebatur, sed dulciora melle et utiliora enuntiabat; qui veste ex pilis cameli cinctus vitam asceticam in se ipso demonstrabat; qui et a Spiritu Sancto, dum adhuc in utero matris gestaretur, sanctificatus est. Sanctificatus est et Jeremias, sed non in utero prophetavit. Solus Joannes, in utero clausus exsultavit in jubilatione: ac licet carnis oculis non videret, Dominum spiritu agnovit. Quum enim magni erat baptismi gratia, magno quoque indigebat administratore.

Marc. I. 1. 4. Matth. XI. 11. Jes. XL. 31. Luc. I. 15. Jerem. I. 5.

primas cum Joanne inter prophetas partes tenet; cf. Iren. adv. haer. IV. 4. Basil. hom. in ps. 44, 5. (opp. I. 160.). (Constitt. Apost. VI. 19. Clem. Alex. Strom. II. 5. Ed. Pott. p. 439.) —. τολμῶ C. M. τολμῶν συγκρίνειν, om. προφήταις: perperam; RE. Casaub. τολμῶ συγκρίνειν προφήταις.

3. *Μείζων*] RE. Casaub. ὅτι μείζων. —. Mox μεγ. δούλῳ πρὸς τ. συνδ. C. M. μεγ. δούλῳ πρὸς τοὺς μεγάλους συνδούλους.

4. *ἡ ὑπεροχὴ καὶ*] Haec verba desunt in C. M. RE. Casaub. Grod. „gratia et excellentia." Coisl. τῷ δὲ υἱῷ προσέθηκε τὰς ἀσυγκρίτους χάριτας. Dein ὁ Θεὸς εἵλατο exhibent C. M. Coisl. —. RE. Casaub. Θεὸς εἵλετο Editt. simpliciter εἵλετο —. πτεροφυήσαντα Coisl. πτεροποιήσαντα.

5. *Ἡγιάσθη καὶ Ἱερεμ.*] Ita C. M. RE. Casaub. Grodec. — Ἡγιάσθη Ἱερεμ. Edit. Maurin. — ἐπροφήτευσεν RE. Casaub. προεφήτευσεν. Utraque conjugandi methodo S. Cyrillus passim utitur, vd. supra n. 4. (cf. Matth. VII. 22. XI. 13. XV. 7.). —. τὸν δεσπότην RE. Casaub. τὸν Κύριον. —. ἐγνώριζε C. M. ἐγνώρισε.

6. *ἐπειδὴ γὰρ μεγάλη β.*] Sic C. RE. Casaub. Grodec. nec non Prevot. et Oxon. editiones. C. M. et Maur. μεγάλου βαπτίσματος:

Digitized by Google

Baptisma et praedicatio Joannis.

Z. Οὗτος ἐβάπτιζεν ἐν τῷ Ἰορδάνῃ, καὶ ἐξεπορεύετο πρὸς αὐτὸν πᾶσα ἡ Ἱεροσόλυμα[1]), βαπτισμάτων ἀπαρχῆς ἀπολαύουσα· τὸ γὰρ ἁπάντων ἀγαθῶν ἀξίωμα ἐν Ἱεροσολύμοις. Ἀλλὰ γνῶτε οἱ Ἱεροσολυμῖται, πῶς οἱ ἐξερχόμενοι ἐβαπτίζοντο ὑπ' αὐτοῦ, ἐξομολογούμενοι τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν. Πρῶτον ἐδείκνυον τὰ τραύματα, εἶτα ἐπῆγεν ἐκεῖνος τὰ ἰατρεύματα, καὶ τοῖς πιστεύουσιν ἐδίδου λύτρωσιν αἰωνίου πυρός. Καὶ εἰ θέλεις αὐτὸ[2]) τοῦτο πεισθῆναι, ὅτι λύτρωσίς ἐστι τὸ βάπτισμα Ἰωάννου πυρὸς ἀπειλῆς, ἄκουε λέγοντος αὐτοῦ· Γεννήματα ἐχιδνῶν, τίς ὑπέδειξεν ὑμῖν φυγεῖν ἀπὸ τῆς μελλούσης ὀργῆς; μὴ οὖν ἔσο λοιπὸν ἔχιδνα, ἀλλὰ ἐχίδνης γέννημά[3]) ποτε γενόμενος, ἀπόδυσαί, φησι, τῆς πρώτης ἁμαρτητικῆς ζωῆς τὴν ὑπόστασιν. Πᾶς γὰρ ὄφις εἰς στενὸν ἐνδύνας ἀποτίθεται τὸ γῆρας, καὶ τὴν παλαιότητα διὰ τῆς ἀποθλίψεως ἐκδυσάμενος, νεάζει λοιπὸν τῷ σώματι· οὕτως εἴσελθε καὶ σὺ διὰ τῆς στενῆς καὶ τεθλιμμένης θύρας· ἀπόθλιψον σεαυτὸν[4]) διὰ τῆς νηστείας, ἐκβίασαί σου τὴν ἀπώλειαν· ἀπόδυσαι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον σὺν ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ, καὶ εἰπὲ τὸ ἐν Ἄσμασιν ἐκεῖνο· Ἐξεδυσάμην τὸν χιτῶνά μου, πῶς ἐνδύσομαι αὐτόν; Ἀλλ' ἴσως ἐστί τις[5]) ἐν ὑμῖν ὑποκριτὴς, ἀνθρωπάρεσκος, καὶ τὸ μὲν εὐλαβὲς ὑποκρινόμενος, μὴ ἀπὸ καρδίας δὲ πιστεύων, Σίμωνος ἔχων τοῦ μάγου τὴν ὑπόκρισιν· οὐχ ἵνα μεταλάβῃ τῆς χάριτος προσελθὼν, ἀλλ' ἵνα πολυπραγμονήσῃ τὸ διδόμενον· ἀκουέτω καὶ οὗτος[6]) παρὰ Ἰωάννου· Ἤδη δὲ καὶ ἡ ἀξίνη πρὸς τὴν ῥίζαν τῶν δένδρων κεῖται· πᾶν οὖν δένδρον μὴ ποιοῦν καρπὸν καλὸν, ἐκκόπτεται καὶ εἰς πῦρ βάλλεται· ἀδυσώπητος ὁ δικαστὴς, ἄφελε τὴν ὑπόκρισιν.

haud apte. —. Vertit ipse Touttéus: „quandoquidem magna erat baptismi gratia." —. ἦν desideratur in C. M. RE. Casaub. —. Coisl. ἐπειδὴ γὰρ τοῦ βαπτίσματος ἦν ἡ ἀρχή: male quidem. ἐδεῖτο C. M. RE. Casaub. ἔδει.

1. ἡ Ἱεροσόλυμα] Artic. ἡ abest in C. M. Mox γνῶτε οἱ Ἱερος. articulum supplevimus ex C. M. RE. Casaub. —. οἱ ἐξερχ. RE. Casaub. οἱ τότε Ἱεροσολυμῖται ἐξερχόμενοι. —. Verbum φησι in RE. Casaub. legitur, quos sequitur Maurin. ἐξομολογούμενοί φησι τ. ἁμαρτ.

2. αὐτὸ] Ita C. M. Coisl. RE. Casaub. —. Editt. αὐτός. —. λέγοντος αὐτοῦ C. M. αὐτοῦ λέγοντος. Paullo infra pro μὴ οὖν RE. Casaub. μὴ τοίνυν.

3. ἐχίδνης γέν.] Vocem ἐχίδνης praeter RE. Casaub. et Grod. Mss. libri ceteri neglexerunt. Sed ea sublata incerta redditur no-

Digitized by Google

VII. Hic baptizabat in Jordane, et exibat ad eum omnis Hierosolyma baptismatum primitiis fruens: omnium enim bonorum primatus in Hierosolymis. Sed cognoscite, vos Hierosolymitae, quemadmodum illi qui exierant, baptizabantur ab ipso: ***Confitentes peccata sua.*** Primum ostendebant vulnera, deinde ille medicamenta apponebat, et credentibus redemtionem dabat ex igne aeterno. Si illud cupis tibi probari, redemtionem esse baptisma Joannis ex comminatione ignis, audi ipsum dicentem: ***Progenies viperarum quis demonstravit vobis fugere a ventura ira?*** Ne sis igitur amplius vipera; sed qui viperae progenies olim fuisti, exue, inquit, prioris illius peccaminosae vitae *substantiam. Quilibet enim serpens in angusta subiens, senectutem deponit; et vetustate per compressionem exuta, novo deinceps corpore juvenescit. Sic, inquit, et tu ingredere per angustam et compressam portam: comprime te ipsum per jejunium: vim perditioni tuae inferas. Exue veterem hominem cum actibus suis, et illud quod in Canticis loquere: ***Exspoliavi me tunica mea, quomodo induar illa?*** Sed fortasse quidam est inter vos simulator, et gratiae humanae captator, qui pietatem quidem simulet, minime vero ex corde credat, Simonis magi hypocrisim ferens; accedensque non ut gratiae particeps fiat, sed uti id quod datur exploret: audiat et iste a Joanne: ***Jam securis ad radicem arborum posita est: omnis ergo arbor, quae non facit fructum bonum, exciditur et in ignem mittitur.*** Inexorabilis est judex, aufer simulationem.

Matth. III. 5. Marc. II. 5. Matth. III. 6. Matth. III. 7. * Gr. personam. Matth. VII. 13. 14. Coloss. III. 9. Cant. V. 3. Matth. III. 10.

minis γέννημα relatio. — ἐνδύνας C. M. δύνας. RE. Casaub. ἔνδυμα: vitiose. Post εἴςελθε denuo delevimus φησι ad fidem C. M. Coisl. RE. Casaub.

4. ἀπόθλιψον σεαυτὸν] Ita C. M. RE. Casaub. — Editt. nec non Maurin. ἀποθλίψας ἑαυτὸν (melius f. ἀποθλίψας σεαυτὸν). Saepius adhibet S. Pater imperativos ἀσυνδέτως positos: cf. Catech. XI. 21. XIV. 30. XXIII. 23. et passim. — ἐνδύσομαι C. M. ἐνδύσωμαι.

5. ἀλλ' ἴσως τις] Ita RE. et Casaub. Haud incommode C. M. ἀλλ' εἴ τις. Editt. ἀλλ' ἐστι — τὸ διδόμενον; cum puncto interrogationis. — ἀνθρωπάρεσκος: C. M. RE. Casaub. —. Editt. ἀνθρωποπάρεσκος.

6. ἀκουέτω καὶ οὗτος] Ita C. M. RE. Casaub. — Editt. καὶ αὐτός. Dein ἤδη δὲ ἀξίνη C. M. sine καὶ quod deest etiam in Cod. D. sacri textus.

Digitized by Google

Poenitentiae fructus.

H. Τί οὖν δεῖ[1] *ποιεῖν; καὶ τίνες εἰσὶν οἱ καρποὶ τῆς μετανοίας; Ὁ ἔχων δύο χιτῶνας μεταδότω τῷ μὴ ἔχοντι· [ἀξιόπιστος ἦν ὁ διδάσκων, ἐπειδὴ καὶ πρῶτος ἐπετέλει τὸ διδασκόμενον· οὐκ ἐδυσωπεῖτο λέγειν· οὐ γὰρ ἐπεῖχεν ἡ συνείδησις [κωλύουσα]*[2] *τὴν γλῶσσαν] καὶ ὁ ἔχων βρώματα, ὁμοίως ποιείτω. Πνεύματος ἁγίου χάριτος ἀπολαῦσαι θέλεις, καὶ βρωμάτων αἰσθητῶν πένητας οὐκ ἀξιοῖς; τὰ μεγάλα ζητεῖς, καὶ μικρῶν οὐ μεταδίδως; κἂν τελώνης, κἂν πόρνος ἦς, ἔλπιζε τὴν σωτηρίαν. Οἱ τελῶναι καὶ αἱ πόρναι προάγουσιν ὑμᾶς εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ· καὶ μάρτυς ὁ Παῦλος λέγων· Οὔτε πόρνοι, οὔτε εἰδωλολάτραι, οὔτε οἱ καθεξῆς, βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσιν. Καὶ ταῦτά τινες ἦτε· ἀλλὰ ἀπελούσασθε, ἀλλὰ ἡγιάσθητε· οὐκ εἶπε, τινές ἐστε, ἀλλὰ, ταῦτά τινες ἦτε· ἡ ἐν τῇ ἀγνοίᾳ ἁμαρτία συγχωρεῖται, ἡ δὲ ἐπίμονος κακία καταδικάζεται.*

Baptisma in Spiritu Sancto.

Θ. Ἔχεις καύχημα τοῦ βαπτίσματος, αὐτὸν τὸν υἱὸν[3] *τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ. Τί γάρ μοι λοιπόν ἐστι λέγειν περὶ ἀνθρώπου; Μέγας Ἰωάννης, ἀλλὰ τί πρὸς τὸν Κύριον; μεγαλόφωνος ἡ φωνὴ, ἀλλὰ τί πρὸς τὸν Λόγον; κάλλιστος ὁ κήρυξ, ἀλλὰ τί πρὸς τὸν βασιλέα; καλὸς ὁ βαπτίζων ἐν ὕδατι, ἀλλὰ τί πρὸς τὸν βαπτίζοντα ἐν ἁγίῳ Πνεύματι καὶ πυρί; Πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρὶ τοὺς Ἀποστόλους ἐβάπτισεν ὁ Σωτὴρ, ὅτε ἐγένετο ἄφνω ἐκ τοῦ οὐρανοῦ ἦχος, ὥσπερ φερομένης πνοῆς βιαίας, καὶ ἐπλήρωσεν ὅλον τὸν οἶκον οὗ ἦσαν καθήμενοι· καὶ ὤφθησαν αὐτοῖς διαμεριζόμεναι γλῶσσαι ὡσεὶ πυρός· καὶ ἐκάθισεν ἐφ' ἕνα ἕκαστον αὐτῶν, καὶ ἐπλήσθησαν ἅπαντες Πνεύματος ἁγίου.*

Baptisma sanguinis.

I. Εἴ τις μὴ λάβοι[4] *τὸ βάπτισμα, σωτηρίαν οὐκ ἔχει· πλὴν μόνων μαρτύρων, οἳ καὶ χωρὶς τοῦ ὕδατος λαμβάνουσι τὴν*

1. *Τί οὖν δεῖ*] Editt. *τί δεῖ*. — *ἐπετέλει* C. M. RE. Casaub. *ἐτέλει*. — Art. *ὁ* ante *διδάσκων* non exstat in C. M. — *ἐδυσωπεῖτο* Editt. *ἐδυσῳπεῖ τὸ*.

2. *κωλύουσα*] Haec vox deest in C. M. RE. Casaub. otiosa vere, quum *ἐπεῖχε* notionem impedimenti satis clare exprimat. Forte ex glossa margin. in textum ea irrepsit. — Paullo infra post *Πνεύματος ἁγ.* nomen *χάριτος* in RE. Casaub. excidit; simili modo post *προάγουσιν* pronomen *ὑμᾶς* in C. M. et cod. utroque citato. —. *οὔτε οἱ καθεξῆς* RE. Casaub. *οὔτε οἱ τούτοις καθεξῆς*. C. M. *οὐ* ante *κληρονομήσουσιν* praetermittit, quod Codd. N. T. omnes h. l. exhibent. Cod. deinceps RE. et Casaub. uterque, totam periochen *ἀλλὰ ἀπελούσασθε — τινες ἦτε*, offensus verbo repetito *ἦτε*, omittit.

Digitized by Google

VIII. Quid igitur facto opus? et qui sunt poenitentiae fructus? ***Qui habet duas tunicas, det non habenti:*** [fide dignus erat doctor ille, quoniam ipse primus quae docebat, perficiebat; non confundebatur per ea, quae dicebat; neque enim conscientia linguam [prohibens] continebat] et ***qui habet escas, similiter faciat.*** Spiritus Sancti gratia frui cupis, et cibis sensibilibus pauperes non dignaris? magna quaeris, et ex parvis non communicas? etiamsi publicanus, etiamsi fornicator eras, spera salutem. ***Publicani et meretrices praecedunt vos in regnum Dei.*** Et testis est Paulus dicens: ***Neque fornicarii, neque idolis servientes, neque alii qui sequuntur, regnum Dei possidebunt. Et haec quidam fuistis; sed abluti estis, sed sanctificati estis:*** non dixit, ***quidam estis,*** sed, ***haec quidam fuistis.*** Quod in ignorantia peccatum est, condonatur, sed malitia pertinax condemnatur.

Luc. III. 11. Matth. XXI. 31. I. Cor. VI. 9 — 11.

IX. Habes gloriationem baptismi ipsum filium Dei unigenitum. Quid enim amplius de homine verba faciam? Magnus Joannes, sed quid ad Dominum? altisona quidem vox, sed quid ad Verbum? praeclarissimus est praeco, sed quid ad Regem? praeclarus in aqua baptizans, sed quid ad baptizantem in Spiritu Sancto et igne? Spiritu Sancto et igne Apostolos baptizavit Salvator, quando ***factus est repente de coelo sonus tamquam advenientis spiritus vehementis, et replevit totam domum ubi erant sedentes, et apparuerunt illis dispertitae linguae tamquam ignis; et sedit supra singulos eorum, et repleti sunt omnes Spiritu Sancto.***

Joh. I. 23. Matth. III. 11. Act. II. 2.

X. Si quis baptisma non recipiat, salutem non habet; solis martyribus exceptis, qui etiam sine aqua regnum recipiunt.

3. *αὐτὸν τὸν υἱὸν*] Editt. *τὸν υἱόν*. Pronomen *αὐτὸν* recepimus ex C. M. RE. Casaub. et Coisl. ex quo jam illud inseruerat cl. Ed. Maur. —. *ἐστε* post *λοιπὸν* RE. et Casaub. omitt. Idem Cod. uterque *μεγάλη ἡ φωνὴ* pro *μεγαλόφωνος* Grod. „magnifica vox.“ — *πρὸς τὸν Λόγον* Editt. *πρὸς τὸν Κύριον*. Quum contra posita sint, *φωνὴ* et *Λόγος*, (cf. Orig. in Joh. T. I. n. 42. adv. Cels. VI. 71.) lectio prior praestat. —. *ἐν ἁγίῳ Πνεύμ.* scribimus ex C. M. RE. Casaub. pro vulg. *ἐν Πν. ἁγίῳ.* —. *ἄφνω* quod alias post *ἦχος* legebatur, ex RE. Casaub. (et C. M.) post *ἐγένετο* jam cl. Ed. Maur. posuit.

4. *Εἴ τις λάβοι*] Ita C. M. RE. et Casaub. Vulg. *λάβῃ*. —. *μόνων* Codd. citati; Editt. *μόνον*. —. *ἐν καιροῖς* RE. et Casaub. *καιρῷ*.

Digitized by Google

βασιλείαν. Λυτρούμενος γὰρ τὴν οἰκουμένην ὁ Σωτὴρ διὰ τοῦ σταυροῦ, καὶ τὴν πλευρὰν νυγείς, ἐξήγαγεν αἷμα καὶ ὕδωρ· ἵνα οἱ μὲν ἐν καιροῖς εἰρήνης ἐν ὕδατι βαπτισθῶσιν, οἱ δὲ ἐν καιροῖς διωγμῶν ἐν οἰκείοις αἵμασι βαπτισθῶσι [1]). Καὶ τὸ μαρτύριον γὰρ οἶδε βάπτισμα καλεῖν ὁ Σωτὴρ, λέγων· Δύνασθε τὸ ποτήριον πιεῖν ὃ ἐγὼ πίνω, καὶ τὸ βάπτισμα, ὃ ἐγὼ βαπτίζομαι, βαπτισθῆναι; Καὶ οἱ μὲν μάρτυρες ὁμολογοῦσι, θέατρον τῷ κόσμῳ γενόμενοι καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις· σὺ δὲ μετ' ὀλίγον ὁμολογήσεις. Ἀλλὰ οὔπω σοι περὶ τούτων ἀκούειν καιρός.

Christus baptizatur ut sanctificaret baptisma.

ΙΑ. Ἡγίασε τὸ βάπτισμα ὁ Ἰησοῦς βαπτισθεὶς αὐτός. Εἰ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐβαπτίσθη, τίς ἔτι βαπτίσματος καταφρονῶν εὐσεβεῖ [2]); Ἐβαπτίσθη δὲ, οὐχ ἵνα ἁμαρτιῶν λάβῃ συγχώρησιν, [ἀναμάρτητος γὰρ ἦν] ἀλλὰ ἀναμάρτητος ὢν ἐβαπτίσθη, ἵνα χάριν θείαν καὶ ἀξίαν παράσχῃ τοῖς βαπτιζομένοις. Ὥσπερ γὰρ, ἐπειδὴ τὰ παιδία κεκοινώνηκεν αἵματος καὶ σαρκὸς, καὶ αὐτὸς [παραπλησίως] [3]) μέτεσχε τῶν αὐτῶν, ἵνα τῆς ἐνσάρκου παρουσίας αὐτοῦ κοινωνοὶ γενόμενοι, καὶ τῆς θείας αὐτοῦ χάριτος κοινωνοὶ γενώμεθα· οὕτως ἐβαπτίσθη Ἰησοῦς, ἵνα καὶ διὰ τούτου πάλιν ἡμεῖς τῇ κοινωνίᾳ [4]) λάβωμεν μετὰ τῆς σωτηρίας τὴν ἀξίαν· Ὁ δράκων ἦν ἐν τοῖς ὕδασι κατὰ τὸν Ἰὼβ, ὁ δεχόμενος τὸν Ἰορδάνην ἐν τῷ ὀφθαλμῷ [5]) αὐτοῦ· ἐπεὶ οὖν ἔδει συντρίψαι τὰς κεφαλὰς τοῦ δράκοντος, καταβὰς ἐν τοῖς ὕδασιν ἔδησε τὸν ἰσχυρὸν, ἵνα ἐξουσίαν λάβωμεν πατεῖν ἐπάνω ὄφεων καὶ σκορπίων· οὐ μικρὸν ἦν τὸ θηρίον, ἀλλὰ φοβερόν [6]). Πᾶσα ναῦς ἁλιευτικὴ βύρσαν μίαν οὐρᾶς αὐτοῦ ἐνεγκεῖν οὐκ ἠδύνατο· ἐμ-

1. ἐν οἰκείοις αἱμ. βαπτ.] C. M. RE. Casaub. ἐν omittunt. Sed S. Autor βαπτίζειν plerumque cum praepositione jungit, cf. Catech. XVII. 8. 9. Locus parallelus reperitur apud S. Basil. hom. in XL. M. M. (opp. II. 155.) ἐβαπτίσθη εἰς αὐτὸν, οὐχ ὑπὸ ἄλλου, ἀλλ' ὑπὸ τῆς οἰκείας πίστεως· οὐκ ἐν ὕδατι, ἀλλ' ἐν τῷ ἰδίῳ αἵματι. Simili modo etiam S. Chrysost. hom. in S. Luciam n. 2. Vd. Commentt. in h. l. —. τὸ ποτήριον πιεῖν sic ad fidem C. M. RE. Casaub. Vulg. πιεῖν τὸ ποτ. Loco πίνω C. Coisl. μέλλω πίνειν ex sacro textu. — γενόμενοι C. M. γινόμενοι.

2. τίς ἔτι - εὐσεβεῖ] Vulg. τίς ἐστι βαπτίσματος καταφρονῶν εὐσεβής; Lectionem nostram defendunt Codd. M. Coisl. RE. Casaub. — Particula ἔτι correlata ad conj. εἰ, membrum θέσεως utrumque in comparativi speciem connectit. (Vd. Poppo ad Thucyd. I. p. 300.) Groȷl. „quis pius potest baptismum contemnere?“ — Mox θείαν post χάριν praetermittunt RE. Casaub.

3. αὐτὸς (παραπλησίως)] Adverbium παραπλησίως in RE. et Casaub. modo legitur, ex sacro textu

Digitized by Google

Nam qui orbem terrarum Salvator redemit per crucem et latus transfixus sanguinem et aquam effudit; ut alii quidem tempore pacis per aquam baptizarentur, alii vero persecutionum temporibus in propriis sanguinibus baptizarentur. Nam et martyrium baptisma consuevit Salvator vocare dicens: ***Potestis bibere calicem, quem ego bibo, aut baptismo, quo ego baptizor, baptizari?*** Ac martyres quidem confitentur, spectaculum facti mundo et angelis et hominibus: tu vero paulo post confiteberis. Sed nondum tempus, ut de his audias. Joh. XIX. 34. Marc. X. 38. 1. Cor. IV. 9.

XI. Sanctificavit baptismum Jesus, ipse baptizatus. Si filius Dei baptizatus est, quis adhuc baptismum spernens pius censeatur? Baptizatus est autem, non ut peccatorum remissionem acciperet; [peccati enim expers erat] verum, qui impeccabilis erat, baptizatus est, ut divinam gratiam et dignitatem baptizandis impertiret. Sicut enim, ***quia pueri communicaverunt sanguini et carni, et ipse similiter participavit eisdem;*** ut corporalis ejus praesentiae participes facti etiam divinae ejus gratiae participes essemus: ita baptizatus est Jesus, ut per illud nos denuo ex participatione una cum salute et dignitatem acciperemus. Draco, in aquis erat, secundum Hiob, qui Jordanem oculo suo recipiebat: quando igitur conterenda erant capita draconis, descendens in aquas ligavit fortem, ut ***potestatem acciperemus calcandi supra serpentes et scorpiones.*** Non parva erat bellua, sed et horrenda. ***Omnis navis piscatoria corium unum caudae illius*** Hebr. II. 14. Job. XL. 18. 19. Ps. LXXIII. 14. Luc. X. 19.

transcriptum. Eodem modo C. M. post αὐτῶν addit παθημάτων quod forte probandum; et glossema amplius in RE. et Casaub. μέτεσχε τῶν αὐτῶν· οὕτω πάλιν ἐπειδὴ αὐτὸς ὑπὲρ αὐτῶν ἔπαθε, δεῖ καὶ αὐτοὺς τῶν αὐτοῦ μετασχεῖν παθημάτων. Grod. vulgatam l. interpretatur. — παρουσίας αὐτοῦ RE. Casaub. παρουσίας κοινωνοί. — καὶ ante διὰ τούτου ad fidem C. M. RE. Casaub. aptius deletur.

4. τῇ κοινωνίᾳ] C. Coisl. ἵνα διὰ τούτου καὶ ἡμεῖς τὴν κοινωνίαν λάβωμεν.

5. ἐν τῷ ὀφθαλμῷ] Vulg. ἐν τῷ στόματι. Lectio difficilior Cdd. M. RE. et Casaub. praeferenda. Alludit S. Cyrillus ad Job. XL. 18. 19. sec. LXX. πέποιθεν ὅτι προσκρούσει ὁ Ἰορδάνης εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ· ἐν τῷ ὀφθαλμῷ αὐτοῦ δέξεται αὐτόν.

6. ἀλλὰ φοβερόν] Editt. τὸ φοβερόν. Articulum rectius omittunt C. M. Coisl. RE. Casaub. —. πᾶσα ναῦς RE. Casaub. πᾶσα γὰρ ν. Post vocem ἁλιευτικὴ idem uterque codex addit: φησι.

Digitized by Google

προσθεν αὐτοῦ ἔτρεχεν ἡ ἀπώλεια, λυμαινομένη τοὺς ἀπαντῶντας· προσέδραμεν ἡ ζωὴ [1]), ἵνα λοιπὸν ὁ θάνατος φιμωθῇ, ἵνα οἱ σωθέντες ἅπαντες εἴπωμεν· Ποῦ σου θάνατε τὸ νῖκος; ποῦ σου ᾅδη τὸ κέντρον [2]). Λύεται δὲ τοῦ θανάτου τὸ κέντρον διὰ τοῦ βαπτίσματος.

Gratia obsignat animam immersi.

IB. Κατέρχῃ μὲν γὰρ εἰς τὸ ὕδωρ φορῶν [3]) τὰς ἁμαρτίας. ἀλλ' ἡ τῆς χάριτος ἐπίκλησις σφραγίσασα τὴν ψυχὴν, οὐ συγχωρεῖ λοιπὸν ὑπὸ τοῦ φοβεροῦ καταποθῆναι δράκοντος. Νεκρὸς ἐν ἁμαρτίαις καταβὰς, ἀναβαίνεις ζωοποιηθεὶς ἐν δικαιοσύνῃ. Εἰ γὰρ σύμφυτος ἐγένου τῷ ὁμοιώματι τοῦ θανάτου τοῦ Σωτῆρος, καὶ τῆς ἀναστάσεως καταξιωθήσῃ. Ὥσπερ γὰρ Ἰησοῦς τὰς οἰκουμενικὰς ἁμαρτίας ἀναλαβὼν ἀπέθανεν, ἵνα θανατώσας τὴν ἁμαρτίαν ἀναστῇ [4]) ἐν δικαιοσύνῃ· οὕτω καὶ σὺ καταβὰς εἰς τὸ ὕδωρ, καὶ τρόπον τινὰ ἐν τοῖς ὕδασιν ἐνταφεὶς, ὥσπερ ἐκεῖνος ἐν τῇ πέτρᾳ, ἐγείρῃ πάλιν ἐν καινότητι ζωῆς περιπατῶν.

Baptisma arma praebet adversus Daemonem.

IΓ. Εἶθ' ὅταν τῆς χάριτος καταξιωθῇς, τότε σοι πρὸς τὰς ἀντικειμένας δυνάμεις παλαίειν δίδωσι τὴν ἐξουσίαν. Ὥσπερ γὰρ μετὰ τὸ βάπτισμα τεσσαράκοντα ἡμέρας ἐπειράζετο [5])· οὐχ ὅτι καὶ πρὸ τούτου νικᾷν οὐκ ἠδύνατο, ἀλλ' ὅτι πάντα τάξει καὶ ἀκολουθίᾳ πράττειν ἐβούλετο· οὕτω καὶ σὺ πρὸ τοῦ βαπτίσματος τοῖς ἀντικειμένοις παλαίειν μὴ τολμήσας, λαβὼν δὲ τὴν χάριν καὶ λοιπὸν θαρσῶν, τοῖς τῆς δικαιοσύνης ὅπλοις ἀγωνίζου τότε, καὶ εἰ θέλεις, εὐαγγελίζου.

1. *προσέδραμεν*] RE. Casaub. *προσέδραμεν τοίνυν*. Grod. „succurrit deinde." — *φιμωθῇ* pro *φοβήθῃ*, quod in editis alias legebatur, ex Coisl. RE. Casaub. jam emendavit cl. Touttéus. Cui suffragantur Codd. Monacc. Vox *φιμοῦσθαι* frequens in N. T. cf. Luc. IV. 35. Marc. I. 25. Lectionem priorem *φοβήθῃ* defendere posset Catech. XIV. 19. Ἐξεπλάγη ὁ θανατὸς — τίνος ἕνεκεν, ὦ πυλωροὶ ᾅδου τοῦτον ἰδόντες ἐπτήξασθε; τίς ὁ κατέχων ὑμᾶς ἀσυνήθης φόβος; ἔφυγεν ὁ θανατὸς κ. τ. λ. Cf. Orig. in Matth. tom. XVI. 8. (de la Rue III. 393.) et Evangelium Nicodemi cap. III. (apud Thilo Cod. apocryph. N. T.).

2. *Ποῦ σου θαν - κέντρον*] Vulg. ex Ottob. *Ποῦ σου θάνατος τὸ κέντρον; ποῦ σου ᾅδη τὸ νῖκος;* prout sacer textus I. Cor. XV. 55., ubi vero etiam Cod. D. et Vatic. 367. verba *κέντρον* et *νῖκος* commutant. — Codd. S. Cyrilli h. l. valde inter se discrepant. Textum receptum habent C. M. Coisl. Ottob. et RE. nec non Grodec. C. Casauboni: *ποῦ σου ᾅδη τὸ νῖκος; ποῦ σου θάνατε τὸ κέντρον*. Repetit hunc locum S. Pater Catech. XIV. 19. *Ποῦ σου θ. τὸ νῖκος; ποῦ σου ᾅδη τὸ κέντρον*, ita omnium Cdd. consensu. Apud Patres antiquissimos hic S. Apostoli locus, saepe in uno eodem opere in utrumque modum laudatur;

Digitized by Google

ferre non potuit: currebat ante illum perditio, exitium parans occurrentibus: accurrit vita ut in reliquum mors recluderetur, et salutem consecuti omnes diceremus: *Ubi est mors victoria tua, ubi est inferne stimulus tuus?* Per baptismum solvitur mortis stimulus. Job. xl. 26. xli. 13. (sec. lxx.) 1. Cor. xv. 55.

XII. Descendis quidem in aquam ferens peccata tua; sed gratiae invocatio obsignans animam, non permittit in posterum te ab horrendo dracone deglutiri. Qui mortuus in peccatis descendisti, adscendis vivificatus in justitia: si enim complantatus fueris similitudini mortis Salvatoris, simul et resurrectione dignus habeberis. Quemadmodum enim Jesus totius mundi peccata in se suscipiens mortuus est, ut interemto peccato resurgat in justitia: ita et tu descendens in aquam, et quodammodo consepultus in aquis, ut ille in petra fuit, *in novitate vitae ambulans* resuscitaris. Rom. vi. 2 sqq. Rom. vi. 7. 9. Rom. vi. 4.

XIII. Deinde postquam ea gratia dignus effectus es, tunc tibi adversus oppositas potestates decertandi dat potestatem. Sicut enim post baptismum per quadraginta ipse tentabatur dies; non quod et antea vincere non posset, sed quia omnia ordine et serie peragere voluit, ita et tu ante baptismum cum adversariis decertari non ausus: accepta gratia deinceps armis justitiae confisus decertare tunc, et si vis Evangelium praedica. II. Cor. vi. 7.

c. g. cum textu nostro recepto legg. Iren. adv. haer. III. 24. n. 7. Orig. in Jerem. XXXI. 15. de princip. II. 3. (opp. III. 168. I. 59.) cum lectione variante: Iren. adv. haer. V. 13. n. 3. Orig. de orat. n. 25. (opp. I. 158.) cf. Basil. de bapt. I. 11. (opp. ed. Garn. II. 637.) —. Ordinem verborum ad finem capitis ita ponunt RE. et Casaub. nec non C. M. λύεται δὲ τοῦ θανάτου τὸ κέντρον διὰ τοῦ βαπτίσματος, quem vulg. διὰ τ. βαπτ. λύεται τ. θ. τὸ κέντρον praeferendum judicavimus. Grod. „Solvitur enim etc.“

3. φορῶν] C. M. ἔτι φορῶν. RE. et Casaub. ἔτι φέρων. — σφραγίσασα τὴν ψυχήν. RE. Casaub. σφραγ. σου τὴν ψυχήν. — καταποθῆναι Cdd. quique optimi; quos secuti sunt Milles. et Toutt. Editt. καταπονθῆναι: perperam. — τῷ ὁμ. τοῦ θαν. τοῦ Σωτῆρος RE. Casaub. τοῦ Σωτῆρος ὁμοιώματος. Loco Ἰησοῦς Cod. uterque citatus: ἐκεῖνος.

4. ἀναστῇ ἐν δικ.] Ita C. M. Coisl. RE. Casaub., sensui magis accommodatum. Vulg. ἀναστήσῃ σε. — Dein ἐνταφείς ex C. M. Coisl. RE. Casaub. —. Editt. συνταφείς, omiss. ἐν τοῖς ὕδασιν. — μετὰ τὸ βάπτισμα C. M. RE. Casaub. μετὰ τὸ βαπτισθῆναι.

5. ἐπειράζετο] C. M. Coisl. RE. Casaub. Male Editt. ἐπειρᾶτο. Pro τολμήσας cl. Milles. legen-

Digitized by Google

Christus ante Baptisma non praedicavit.

ΙΔ. Ἰησοῦς Χριστὸς Θεοῦ υἱὸς ἦν[1]· ἀλλ' οὐ πρὸ τοῦ βαπτίσματος εὐηγγελίσατο· εἰ ὁ δεσπότης αὐτὸς μετήρχετο κατὰ τάξιν τὸν καιρὸν, ἆρά γε οἱ δοῦλοι τολμᾶν ἀτάκτως ὀφείλομεν; Ἀπὸ τότε ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς κηρύσσειν, ὅτε κατῆλθεν ἐπ' αὐτὸν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον σωματικῷ εἴδει ὡσεὶ περιστερά· οὐχ ἵνα Ἰησοῦς τοῦτο ἴδῃ πρῶτος· [ᾔδει γὰρ καὶ πρὸ τοῦ σωματικῶς ἐλθεῖν] ἀλλὰ ἵνα θεωρήσῃ ὁ βαπτίζων Ἰωάννης. Ἐγὼ γὰρ, φησὶν, οὐκ ᾔδειν αὐτόν· ἀλλ' ὁ πέμψας με βαπτίζειν ἐν ὕδατι, ἐκεῖνός μοι εἶπεν· Ἐφ' ὃν ἂν ἴδῃς τὸ Πνεῦμα καταβαῖνον καὶ μένον ἐπ' αὐτὸν, ἐκεῖνός ἐστιν[2]). Ἐὰν καὶ αὐτὸς ἔχῃς ἀνυπόκριτον εὐλάβειαν, κατέρχεται καὶ ἐπὶ σὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ φωνή σοι πατρικὴ ἄνωθεν ἐπηχεῖ· οὐχ, οὗτός ἐστιν ὁ υἱός μου, ἀλλ' οὗτος νῦν γέγονεν υἱός μου. Ἐπ' ἐκείνου μὲν γὰρ τὸ[3]), ἔστιν· ἐπειδὴ ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος· ἐπ' ἐκείνου τὸ, ἔστιν· ἐπειδὴ πάντοτέ ἐστιν υἱὸς Θεοῦ· ἐπὶ δὲ σοῦ τὸ, νῦν γέγονεν· ἐπειδὴ οὐ κατὰ φύσιν ἔχεις, ἀλλὰ κατὰ θέσιν τὴν υἱοθεσίαν λαμβάνεις· ἐκεῖνος ἀΐδιός ἐστι· σὺ δὲ ἐκ προκοπῆς λαμβάνεις τὴν χάριν.

Ascesis ante Baptisma requiritur.

ΙΕ. Οὐκοῦν ἑτοίμασον τῆς ψυχῆς τὸ ἄγγος, ἵνα υἱὸς γένῃ Θεοῦ, καὶ κληρονόμος[4]) μὲν Θεοῦ, συγκληρονόμος δὲ Χριστοῦ· εἴπερ ἑτοιμάζεις ἑαυτὸν, ἵνα καὶ λάβῃς· εἰ ἐκ πίστεως προσέρχῃ, ἵνα πιστοποιηθῇς· εἰ ἀποτίθεσαι τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον ἐκ προαιρέσεως. Πάντα γὰρ ὅσα σοι πέπρακται συγχωρηθήσεται, κἂν πορνεία, κἂν μοιχεία, κἂν ἄλλο τι τῶν τοιούτων ἀκολασίας

dum suadet τολμήσῃς ex RE. et Casaub. At constructionem licet paullo difficiliorem μὴ τολμήσας — ἀγωνίζου tuentur una voce ll. Mss. reliqui.

1. Ἰησοῦς - ἦν] C. M. RE. Casaub. Ἰησοῦς υἱὸς ἦν Θεοῦ. — Paullo post κατῆλθεν ἐπ' αὐτὸν, ubi Editt. κατῆλθε tantum. Pronomen exhibent C. M. RE. Casaub. et Grod. quod jam suscepit Ed. Maurin. — σωματικῷ correxit idem pro σωματικῶς editionum antt., ex Coisl. RE. et Casaub. cui accedit C. M. — ὡσεὶ C. M. ὡς. — Cl. Touttéus loco πρῶτος conjicit πρώτων sive πρώτως: sed Codd. ejusmodi vestigium non produnt. Utitur S. Pater adjectivo saepe sensu adverbiali. Vd. supra. p. 43. n. 3. —. Voces ἐν ὕδατι desunt in C. M. RE. et Casaub.

2. ἐκεῖνός ἐστιν] C. Coisl. gloss. addit: ὁ βαπτίζων ἐν πνεύματι ἁγίῳ καὶ πυρί. cf. Cat. XVII. 9. — Ἐὰν καὶ C. M. RE. Casaub. ἐὰν οὖν καὶ αὐτός. Ante φωνὴ inseruit cl. Touttéus καὶ ex Coisl. RE. Casaub. quibus accedit C. M. —. ἀλλ' οὗτος: iidem Mss.

Digitized by Google

XIV. Jesus Christus Dei filius erat: attamen ante baptisma Evangelium non praedicabat: si ipse Dominus secundum temporis ordinem procedebat, numquid nos servi audere quidquam praeter ordinem debemus? ***Exinde coepit Jesus praedicare,*** cum descendit super illum Spiritus Sanctus corporali specie, sicut columba: non ut Jesus illum videret *primus: [noverat enim et antequam corporea specie veniret] sed ut Joannes baptista illum conspiceret. ***Ego enim,*** inquit, ***nesciebam illum: sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum descendentem et manentem super eum, ille est.*** Si et tu sinceram habueris pietatem, descendet in te quoque Spiritus Sanctus, et paterna tibi vox desuper audietur: non, ***Hic est filius meus;*** sed, ***Hic nunc factus est filius meus:*** de illo ecquidem: ***Est:*** quandoquidem ***in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum:*** illi convenit: ***Est,*** quum sit semper filius Dei: de te vero: Nunc factus est; quoniam, non secundum naturam habes, sed secundum positionem, filiorum adoptionem accipis: ille sempiternus est: tu vero ex profectu gratiam adquiris.

Matth. IV. 17. Luc. III. 22. *Gr. primum. Joh. I. 33. Matth. III. 17. Joh. I. 1.

XV. Praepara igitur vas animae tuae, ut filius efficiaris Dei, et haeres quidem Dei, cohaeres autem Christi; si quidem te ita praeparaveris, ut accipias: si ex fide accesseris, ut vere fidelis fias: si veterem hominem ex proposito deposueris. Omnia sane, quaecunque a te patrata sunt, condonabuntur, sive fornicatio, sive adulterium, sive quodcun-

Rom. VIII. 17.

et Catech. XI. 9. — Editt. ἀλλ' ὅτι Grod. „sed quod."

3. ἐκείν. μὲν γὰρ τὸ] Editt. ἐν ἐκείνῳ μὲν γὰρ τὸ. Emendavit cl. Ed. Maur. ἐπ' ἐκείνου, quod affirmant C. M. Coisl. RE. Casaub. Loco μὲν γὰρ unus C. Coisl. praebuit μόνου, quod, nescio qua ratione motus, idem Vir eruditissimus in textum recepit. Restituimus lectionem antiquam ad fidem Cod. utriusque Mon. et reliquorum ll. Mss. Grod. „in illo enim est ipsum esse." — Θεὸς RE. Casaub. ὁ Θεός. —. ἀΐδιος: ita C. M. Coisl. et Editt. — Edit. Maur. ἀϊδίως ex RE. et Casaub.

4. καὶ κληρονόμος] Part. καὶ exstat in C. M. Coisl. Ottob. —. RE. Casaub. Grod. Θεοῦ, κληρον. Optime C. M. Θεοῦ κληρονόμος· κληρονόμος μὲν Θεοῦ, συγκληρ. —. ἑαυτὸν RE. Casaub. σεαυτὸν, permutatione frequenti. —. ἀποτίθεσαι Cdd. supra citati; Editt. ἀποτίθεσθαι, errore typogr. — κἂν πορν. RE. Casaub. κἂν μοιχείᾳ, κἂν πορνείᾳ. —. C. M. τῶν ante τοιούτων omittit. —. Χριστὸν RE. Casaub. τὸν Χριστόν.

Digitized by Google

εἰδός ἐστιν. Τί μεῖζον τοῦ σταυρῶσαι Χριστόν; καὶ τούτου καθάρσιόν ἐστι τὸ βάπτισμα. Τοῖς γὰρ προσελθοῦσι [1]) τρισχιλίοις ἔλεγεν ὁ Πέτρος, τοῖς σταυρώσασιν τὸν Κύριον πυνθανομένοις καὶ λέγουσι· τί ποιήσομεν [2]) ἄνδρες ἀδελφοί; μέγα γὰρ τὸ τραῦμα. Ἐπέστησας ἡμᾶς, ὦ Πέτρε, τῷ ἡμετέρῳ πτώματι, εἰπών· τὸν ἀρχηγὸν τῆς ζωῆς ἀπεκτείνατε. Ποία ἐστὶν ἔμπλαστρος τηλικούτου τραύματος; ποῖον καθάρσιον τηλικούτου ῥύπου; τίς ἡ σωτηρία τῆς τοιαύτης ἀπωλείας; Μετανοήσατε, φησὶ, καὶ βαπτισθήτω ἕκαστος ὑμῶν ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ Κυρίου ἡμῶν εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, καὶ λήψεσθε τὴν δωρεὰν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. [3]Ὢ ἀνεκδιήγητος τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπία! τὸ σωθῆναι οὐκ ἐλπίζουσι, καὶ Πνεύματος ἁγίου καταξιοῦνται [3]). Βλέπεις τοῦ βαπτίσματος τὴν δύναμιν. Εἴ τις ὑμῶν λόγοις βλασφήμοις ἐσταύρωσε τὸν Χριστόν· εἴ τις ὑμῶν κατ' ἄγνοιαν ἐνώπιον ἀνθρώπων ἠρνήσατο· εἴ τις διὰ πονηρῶν ἔργων βλασφημηθῆναι τὸ δόγμα παρεσκεύασεν· εὔελπις ἔστω μετανοῶν· πάρεστι γὰρ καὶ νῦν ἡ αὐτὴ χάρις.

Exhortatio ad fiduciam.

Ις. Θάρσει Ἱερουσαλήμ, περιελεῖ [4]) Κύριος πάντα τὰ ἀδικήματά σου· ἐκπλυνεῖ Κύριος τὸν ῥύπον τῶν υἱῶν καὶ τῶν θυγατέρων αὐτοῦ, ἐν πνεύματι κρίσεως καὶ πνεύματι καύσεως, ῥαντιεῖ ἐφ' ὑμᾶς ὕδωρ καθαρὸν, καὶ καθαρισθήσεσθε ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας ὑμῶν· χορεύσουσι [5]) περὶ ὑμῶν ἄγγελοι, καὶ ἐροῦσι·

1. τοῖς γὰρ προσελθοῦσι] „Locus iste in utroque codice RE. et Casaub. ita legitur: τοῖς γὰρ προσελθοῦσι τρισχιλίδις ἔλεγεν ὁ Πέτρος, τοῖς σταυρώσασιν τὸν Κύριον πυνθανομένοις κτλ. Sed an haec a Cyrillo fuere, vel potius ad Glossatorem referenda sint, penes eruditos esto judicium." Millesius. —. Editt. antiquae legerant, τοῖς γὰρ προσελθοῦσι τῷ Κυρίῳ πυνθαμένοις — ἐπιστήσας ἡμᾶς, ὦ Πέτρε. Ita etiam versio Grod. Res pro textu nostro recepto acta videtur, quum praeter Coisl. quem secutus est cl. Touttéus, Cod. quoque Mon. codicibus Edit. Oxon. suffragetur. Alias periodus nimis perturbatur; nam quod Editor Maurin. verbum regens proposuit φησὶ, post μετανοήσατε, latius quam fas sit, ab antecedentibus distat.

2. τί ποιήσομεν] Ita C. Coisl. et sacer textus. Reliqui Mss. τί ποιήσωμεν. —. ἡμετέρῳ Editt. ὑμετέρῳ. Vulg. confirmant C. M. RE. Casaub. Grod. — C. Coisl. ἐπέστησας ἡμᾶς, ὦ Πέτρε, τὰ ἡμέτερα ἁμαρτήματα· εἰπὼν κ. τ. λ. —. ποία C. M. ποία τοίνυν. Editt. ποία ἐστιν ἔμπλαστρος τηλικούτου ῥύπου; omissis verbis ποῖον καθάρσιον; Observavit jam V. D. Millesius vocem ἔμπλαστρος minime respondere nomine ῥύπου, textumque ideo qualem adhuc legimus, ex RE. et Casaub. restituit. Emendationem Millesii confirmant Coisl. C. M. et Grod. —. Loco τῆς τοιαύτης forte τηλικαύτης ex C. M. RE. Casaub. ponen-

Digitized by Google

que aliud ejusdem generis licentiae. Quid majus, quam Christum crucifixisse? sed et hujus expiatio est baptisma. Accedentibus enim illis tribus millibus, qui Dominum crucifixerant, loquebatur Petrus, et sciscitantibus: ***Quid faciemus viri fratres?*** magnum immo vulnus est. Admonuisti nos Petre ruinae nostrae dicens: ***Autorem vitae interfecistis:*** quod emplastrum erit tali ulceri? quae expiatio tali maculae? quae est salus tantae abominationis? ***Poenitentiam agite,*** ait, ***et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu Christi Domini nostri in remissionem peccatorum, et accipietis donum Spiritus Sancti.*** O inenarrabilem Dei benignitatem! desperant salvari, et Spiritus Sancti dono dignantur. Cernis baptismi virtutem. Si quis vestrum verbis blasphemis Christum crucifixit: si quis per ignorantiam coram hominibus negavit; si quis ex malignis operibus causa fuit, ut dogma Christi male audiret; optima speret poenitentiam agens: adest enim etiamnunc eadem gratia. Act. II. 37. ibid. v. 38.

XVI. ***Noli timere Hierusalem: auferet Dominus omnes iniquitates tuas. Abluet Dominus sordes filiorum et filiarum suarum, in spiritu judicii et spiritu combustionis. Sparget super vos aquam mundam, et mundabimini ab omni iniquamento vestro.*** Choreas ducent Soph. III. 14. Jes. IV. 5. Ezech. XXXVI 25.

dum; Coisl. brevius: σωτηρία ἁμαρτίας. —. ὑμῶν post ἕκαστος deest RE. Casaub. —. ὀνομ. Κ. Ιησοῦ Χριστοῦ: idem uterque codex: τοῦ Κ. Ιησοῦ Χρ. Pronomen ἡμῶν liber quoque Mon. omisit.

3. καὶ Πνεύμ.-καταξιοῦνται] Editt. haec verba praetermiserant, unde oratio imperfecta remansit. Restituit eadem ex RE. Casaub. V. D. Millesius, cui suffragantur Codd. Ed. Maurin. et nostri Monacenses. — Quae sequuntur εἴ τις ὑμῶν λόγοις — εἴτις ὑμῶν κατὰ ἄγν. in Editt. transposita leguntur. In locum convenientem phraseos membra restituit cl. Ed. Maur. ad fidem Coisl. RE. Casaub. Ottob. Grod. quibus accedit C. M.

4. περιελεῖ] Futurum ut infra ἐκπλυνεῖ exhibent Codd. C. M. Coisl. RE. Casaub. et sacer textus. Editt. περιεῖλε et ἔπλυνε. Grod. „abstulit, abluit.“ —. Post υἱῶν C. M. addit αὐτοῦ; dein vero post θυγατέρων illud praetermittit. — ἀπὸ πάσης ἁμαρ. RE. Casaub. ἀπὸ τῆς ἁμαρτ.

5. χορεύσουσι] Ita C. M. et Grod. Vulg. χορεύουσι. At futurum tempus postulat universus orationis propositae habitus. —. ἀδελφιδόν secundum LXX. (Cantt. VIII. 5.), ad regulam vero scribendum erit ἀδελφιδοῦν, quemadmodum proximo loco omnes II. Mss. habent praeter C. M. ἀδελφιδόν. —. ἀποδεχόμενος Editt. δεχόμενος.

Digitized by Google

Τίς αὕτη ἡ ἀναβαίνουσα λελευκανθισμένη, ἐπιστηριζομένη ἐπὶ τὸν ἀδελφιδὸν αὐτῆς; Ἡ γὰρ πρότερον δούλη ψυχὴ νῦν ἀδελφιδοῦν αὐτὸν τὸν δεσπότην ἐπεγράψατο· ὃς τὴν ἀνυπόκριτον ἀποδεχόμενος προαίρεσιν ἐπιφωνήσει· Ἰδοὺ, εἶ καλὴ ἡ πλησίον μου[1]*, ἰδοὺ εἶ καλή· ὀδόντες σου ὡς ἀγέλαι τῶν κεκαρμένων· διὰ τὴν εὐσυνείδητον ὁμολογίαν· καὶ ἐξῆς· αἱ πᾶσαι διδυμεύουσαι· διὰ τὴν διπλῆν χάριν, λέγω δὲ τὴν ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος τελουμένην, ἢ διὰ τὴν ἐκ τῆς παλαιᾶς*[2]*) καὶ καινῆς διαθήκης καταγγελλομένην. Καὶ γένοιτο πάντας ὑμᾶς τὸν δρόμον τῆς νηστείας τελέσαντας, μνημονεύοντας τῶν λεγομένων, καρποφοροῦντας ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς, ἀμώμως τῷ νοητῷ νυμφίῳ παραστάντας, τυχεῖν τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ· ἐν αὐτῷ Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων*[3]*). Ἀμήν.*

1. *ἡ πλησίον μου*] C. Coisl. addit: *καὶ μῶμος οὐκ ἔστι ἐν σοὶ* ex Cantt. IV. 7. — *αἱ πᾶσαι* (C. Coisl. RE. Casaub. *ἅπασαι*) *διδυμεύουσαι* ad fidem Mss. emendavit Milles; ubi Editt. *αἱ πᾶσαι διαμένουσαι*. —. *λέγω* C. M. *λέγων*: perperam.

2. *διὰ τὴν - παλαιᾶς*] Ed. Maur. *τὴν διὰ τῆς παλαιᾶς-διαθήκης* ex RE. Casaub. — Cod. Coisl. *ἡ διὰ τῆς π. καὶ κ. διαθήκης καταγγελλομένη*: mendose quidem. Lectionem priorum Editt. denuo confirmant ll. Mss. Monacc. quam contextus quoque postulat.

Digitized by Google

circum vos Angeli, et dicent: *Quae est ista quae adscendit dealbata, et innixa super fratruelem suum?* Quae antea serva fuerat anima, nunc fratruelem ipsum Dominum sibi adscribit: qui sincerum propositum ratum habens acclamabit: *Ecce pulchra es propinqua mea, ecce quam pulchra es: dentes tui sicut greges tonsarum,* propter confessionem ex conscientia bona: et deinceps: *Omnes gemellis foetibus:* propter duplicem gratiam: eam dico quae ex aqua et Spiritu perficitur, vel per eam quae ex Vetere et Novo testamento praedicatur. Utinam contingat, ut vos omnes cursum jejunii perficientes, memores eorum quae dicuntur in bonis operibus fructificantes, irreprehensibiles sponso intelligibili adstantes, remissionem peccatorum consequamini a Deo in ipso Christo Jesu Domino nostro, cui gloria in secula seculorum. Amen.

Cant. VIII. 5. (sec. LXX.)

Cant. IV. 1.

— ἀμώμως: malim ἀμώμους cum C. M. RE. Casaub. Uterque posterior codex ἡμᾶς legit pro ὑμᾶς; idem cum C. M. τῶν νηστειῶν loco νηστείας.

3. ᾧ ἡ δόξα - αἰώνων] Doxologiam descripsimus ex C. M. Coisl. RE. Casaub. In utroque Cod. posteriori post δόξα additur καὶ τὸ κράτος. Vulg. ὑπὸ τοῦ Θεοῦ· ᾧ ἡ δόξα σὺν Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. Similiter Grodec.

Digitized by Google

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ Δ΄

ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ

Ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα, ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΔΕΚΑ[1] *ΔΟΓΜΑΤΩΝ. Καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Κολοσσαεῖς· Βλέπετε μή τις ὑμᾶς ἔσται ὁ συλαγωγῶν διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ κενῆς ἀπατῆς, κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου, καὶ τὰ ἑξῆς.*

Virtutis et pietatis rationes.

Α΄. Μιμεῖται τὴν ἀρετὴν ἡ κακία, καὶ τὸ ζιζάνιον βιάζεται σῖτος νομισθῆναι· σχήματι μὲν πρὸς τὸν σῖτον ἐξομοιούμενον, ἐκ δὲ τῆς γεύσεως ὑπὸ τῶν διακριτικῶν ἐξελεγχόμενον[2]*. Καὶ ὁ Διάβολος μετασχηματίζεται εἰς ἄγγελον φωτὸς, οὐχ ἵνα ἐπανέλθῃ ὅπου καὶ ἦν· [ὥσπερ γὰρ ἄκμων, ἀνήλατον τὴν καρδίαν κτησάμενος, ἀμετανόητον λοιπὸν ἔχει τὴν προαίρεσιν] ἀλλ᾽ ἵνα τοὺς ἰσάγγελον βίον πολιτευομένους, ἀβλεψίας σκότει, καὶ ἀπιστίας λοιμώδει περιβάλλῃ καταστάσει. Πολλοὶ λύκοι περιάγουσιν ἐν ἐνδύμασι προβάτων, προβάτων μὲν ἐνδύματα κεκτημένοι, οὐ μὴν καὶ ὄνυχας καὶ ὀδόντας*[3]*· ἀλλὰ τὴν ἥμερον περικείμενοι δορὰν καὶ τῷ σχήματι τοὺς ἀκάκους ἀπατῶντες, τὴν φθοροποιὸν τῆς*

1. *Περὶ τῶν δέκα δογμ.*] Codd. Coisl. RE. Casaub. inscribunt: *ἑνδεκα*. C. M. *δέκα δογμάτων ἀκροθιγῶς*. Ast inter codices, qui titulos singulares exhibent, (nam libri Guil. Morelii nec non Colbertinus inscriptiones praeter unam aut aliam, prout suo loco notabimus, prorsus ignorant) ll. antiquissimi, Monacensis, Coislinianus et Ottobonianus XIV dogmata numerant, quot et marginalia Libri S. Genovefae, nec non Editiones Milles. et Maurin. praeferunt. Codd. RE. et Casaub. septem titulos, duos tantum Cod. Bodl. novit. Simili modo in titulis distinctis haud eadem ubique rerum nomina occurrunt. E. G. *περὶ κρίσεως* titulus in C. M. et Ottob. *περὶ παρουσίας* insignitus est: atque ita passim. Disceptatur praeterea, quae sint illa DECEM DOGMATA PRINCIPALIA, e quibus Catechesi nostrae in Mss. antiquis et apud Theodoretum dialogo *ΑΣΥΓΧΥΤΟΣ* (opp. tom. IV. p. 161. Ed. Schulz.) nomen inditum sit? Duplex in hac re exstat computi ratio. TH. MILLESIUS XIV titulos ita dividit, ut capitibus DE SEPULTURA et DE CRUCE unitis, dein V capita DE ANIMA, DE CORPORE, DE CIBIS, (De Vestitu) et DE RESURRECTIONE, autoritate suffultus Coisl. RE. Casaub. in UNUM dogma congerat, collective: *ΠΕΡΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ* inscriptum. Altera ratione TOUT-

Digitized by Google

CATECHESIS QUARTA

ILLUMINANDORUM

Hierosolymis extemporalis habita, DE DECEM DOGMATIBUS. Et lectio ex Epistola ad Colossenses: *Videte, ne quis vos decipiat per philosophiam et inanem fallaciam, secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi,* et cetera. Coloss. II. 8.

I. Imitatur virtutem improbitas, et zizania pro tritico haberi contendunt; quae quidem specie tritico assimilantur, ex gustu vero a discernentibus deprehenduntur. Diabolus quoque transformatur in angelum lucis: non ut eo iterum ascendat, ubi fuit; [nam incudis instar inflexibile cor gerens, poenitentiae incapax in posterum habet animi propositum;] sed ut eos qui vitam angelis aequalem degunt, caecitatis caligine, et pestilenti incredulitatis statu irretiat. Multi obambulant lupi vestimentis ovium contecti, qui ovium quidem vestes nacti sed non et ungues et dentes habent: sed mansuetam pellem induti, ea specie simplices decipiunt, et impietatis exitiale virus ex den- II. Cor. XI. 14. Matth. VII. 15.

TÉUS caput IV. et V., DE CRUCE ET SEPULTURA et utrumque DE RESURRECTIONE ET ASSUMTIONE unum quodque dogma ponit, ac sub titulo DE CORPORE capitibus DE CIBIS ET DE VESTITU connexis, UNDECIMUM de SCRIPTURIS addit. Nos Th. Millesii computum secuti, titulos principales DECEM, litteris majusculis prae ceteris distinctos heic fecimus inprimi. —. Loco κενῆς ex Coloss. II. 8. Bodl. et Coisl. legunt καινῆς: at mendose.

2. ἐξελεγχόμενον] C. M. ἐλεγχόμενον. Idem lib. καὶ διάβολος μετασχημ. μὲν — at non respondet δὲ antitheticum. —. Post ὅπου ἦν additur in Codd. Coisl. Mor. Colb. Bodl. ἀλλ' ἵνα ἀπατήσῃ τοὺς ἀνθρώπους: quod rectius omittunt C. M. RE. Casaub. et Grod. Postremus parenthesin quoque ὥςπερ γὰρ — προαίρεσιν non agnoscit. — Loco ἄκμων C. M. ἄκμονα mendose lectum ex Ἀκμωναηλ. —. Ἀλλ' ante ἵνα, ab Editt. omissun, exstat in C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. Ottob. Colb. Coisl. Bodl. Deest βίον in C. M. ex scriptoris incuria; mox ibidem et RE. et Casaub. περιβάλῃ pro περιβάλλῃ.

3. ὄνυχας καὶ ὀδ.] C. M. RE. Casaub. ὄνυχας ἢ ὀδόντας. —. Voces ἐκ τῶν ὀδόντων desunt in Bodl. —. προσχέουσιν RE. Casaub. περιχέουσιν. Grod. „emittunt" —. Θείας non exstat in Bodl. et Morell. Edit. 1564.

Digitized by Google

ἀσεβείας ἐκ τῶν ὀδόντων προσχέουσιν ἰόν. Χρεία τοίνυν θείας ἡμῖν χάριτος, καὶ νηφαλίου [1]) διανοίας καὶ βλεπόντων ὀφθαλμῶν· ἵνα μήτε τὸ ζιζάνιον ὡς σῖτον φαγόντες, ἐξ ἀγνοίας βλαβῶμεν· μήτε τὸν λύκον πρόβατον ὑπολαβόντες, θηρευθῶμεν· μήτε ἄγγελον ἀγαθὸν, τὸν ὀλεθροποιὸν Διάβολον ὑποπτεύσαντες, καταποθῶμεν. Περιέρχεται γὰρ ὡς λέων ὠρυόμενος, ζητῶν τίνα καταπίῃ [2]), κατὰ τὴν γραφήν. Διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία νουθετεῖ, διὰ τοῦτο τὰ παρόντα διδασκαλεῖα, διὰ τοῦτο τὰ ἀναγνώσματα γίνονται.

Β'. Ὁ γὰρ τῆς θεοσεβείας τρόπος ἐκ δύο τούτων συνέστηκε, δογμάτων εὐσεβῶν [3]), καὶ πράξεων ἀγαθῶν. Καὶ οὔτε τὰ δόγματα, χωρὶς ἔργων ἀγαθῶν εὐπρόσδεκτα τῷ Θεῷ· οὔτε τὰ μὴ μετ' εὐσεβῶν δογμάτων ἔργα τελούμενα, προσδέχεται ὁ Θεός. Τί γὰρ ὄφελος, εἰδέναι μὲν τὰ περὶ Θεοῦ δόγματα καλῶς, καὶ πορνεύειν αἰσχρῶς; τί δ' αὖ πάλιν ὄφελος σωφρονεῖν μὲν καλῶς, καὶ βλασφημεῖν [4]) ἀσεβῶς; Μέγιστον τοίνυν κτῆμά ἐστι, τὸ τῶν δογμάτων μάθημα· καὶ χρεία νηφαλίου ψυχῆς, ἐπειδὴ πολλοί εἰσιν οἱ συλαγωγοῦντες, διὰ τῆς φιλοσοφίας καὶ κενῆς ἀπάτης. Καὶ οἱ μὲν Ἕλληνες, διὰ τῆς εὐγλωττίας κατασύρουσι· Μέλι γὰρ ἀποστάζει ἀπὸ χειλέων γυναικὸς πόρνης· οἱ δὲ ἐκ περιτομῆς, διὰ τῶν θείων γραφῶν, ἃς παρεξηγοῦνται [5]) κακῶς, τοὺς προσερχομένους ἀπατῶσιν· ἐκ παιδίου μελετῶντες ἕως γήρως, καὶ ἐν ἀμαθίᾳ καταγηρῶντες. Αἱρετικῶν δὲ παῖδες, διὰ τῆς χρηστολογίας καὶ εὐγλωττίας ἀπατῶσι τὰς καρδίας τῶν ἀκάκων· ὥσπερ μέλιτι, τῇ τοῦ Χριστοῦ προσηγορίᾳ τὰ τῶν δυσσεβῶν δογμάτων ἰοβόλα συγκαλύπτοντες. Περὶ ὧν ἁπάντων ἅμα λέγει ὁ Κύριος· Βλέπετε μή τις

1. *νηφαλίου*] Ita C. M. et Coisl. —. Editt. *νηφαλέου*. At Codd. optimi aliis in locis formam priorem in — *ιος* confirmant. — *μήτε τὸ ζιζάνιον* exh. C. M. RE. Casaub. et Bodl. Vulg. *ἵνα μὴ ζιζ.* —. *ὡς* ante *σῖτον*, quod praetermiserant Editt., in omnibus fere ll. Mss. legitur. —. *ἀγαθὸν* C. M. et Mor. Ejus loco *ἀγαθοποιὸν* Ottob. RE. Casaub. quod accepit Touttéus. *Ὀλεθροποιὸν* C. Mon. 1. 2. et Codd. supra citati: Prevot. et Milles. *αἰσχροποιόν*.

2. *καταπίῃ*] RE. Casaub. Bodl. et Mor. *καταπιεῖν*, uti in sacro textu Cod. B. —. *Διὰ τοῦτο τὰ παρόντα διδασκάλια* C. M. *διὰ τοῦτο τὰ παρ. διδασκ. παραδιδεῖ* (jonice: *παραδιδοῖ*) *διὰ τοῦτο τὰ ἀναγνώσματα* om. *γίνονται*. Ita etiam RE. et Casaub. — Codd. Bodl. ac Mor. cum Grod. totam periochen *διὰ τοῦτο τ. παρ. διδ.* praetermittunt.

3. *δογμάτων εὐσεβῶν*] Editt. addunt: *ἀκριβείας*. At rectius jam Ed. Maurin. illud cum Coisl. RE. et Casaub. quibus suffragatur C. M. delevit. Eundem locum refert tecto Autoris nomine S. Nilus epp. II. 165. Ed. Allat. —. *τῷ* ante *Θεῷ* omitt. C. M. —. *προσδέχεται* RE.

Digitized by Google

tibus infundunt. Opus est igitur nobis divina gratia et sobria mente et videntibus oculis; ne zizaniis pro tritico vescentes, ex ignorantia offendamus: neu existimantes, qui lupus sit esse ovem, praeda capiamur: neve angelum bonum suspicati eum, qui diabolus est et perditionis autor, devoremur. *Circuit enim tamquam leo rugiens, quaerens quem devoret,* ut scriptum est. Propterea admonet Ecclesia; propterea praesens auditorium instituitur; propterea lectiones fiunt. 1. Petr. v. 3.

II. Nam pietatis modus in his duobus consistit, piis dogmatibus, et actionibus bonis. Neque dogmata sine operibus bonis accepta Deo; neque quae sine piis dogmatibus perfecta sunt Deus opera recipit. Quid enim prodest bene scire dogmata de Deo, et turpiter fornicari? quid vero rursus confert, satis esse temperantem, et blasphemare impie? Maxima igitur possessio est dogmatum scientia, cui et necessario requiritur animae sobrietas, quandoquidem multi sunt qui per philosophiam et vanum errorem decipiunt. Ac Gentiles quidem Coloss. II. 8. per linguae facundiam seducunt: *Mel* enim *distillat ex labiis* Prov. v. 3. *mulieris meretricis.* Qui vero ex circumcisione sunt, per divinas scripturas, quas ratione perversa et malitiosa inter- Tit. I. 10. pretantur, accedentes decipiunt; a pueris ad usque senectutem commentantes, et in ignoratione rerum consenescentes. Jes. XLVI. 3. 4. Haereticorum vero filii, per blandiloquentiam. et disputandi facundiam simplicium corda seducunt, et quasi melle, Christi nomine, im- Rom. XVI. piorum dogmatum jacula venenata occultant. De quibus omnibus 18.

et Casaub. *δεκτὰ παρὰ Θεῷ.* — *ὁ Θεὸς* C. M. *Θεός.* — Mox RE. et Casaub. *τὰ περὶ Θεοῦ καλῶς,* praetermisso *δόγματα.*

4. *καὶ βλασφημεῖν*] C. M. RE. Casaub. *βλασφημεῖν δέ.* — Loco *τοίνυν* Cod. uterque citt. *μὴν οὖν* (melius: *μενοῦν*), *ἐστι* post *κτῆμα* omiss. —. *τὸ τῶν δογμ. μάθημ.* C. M. *τὸ τῶν ἀσεβῶν δογμ. μάθημ.* (de scientia opinor dictum, quam fidelium quisque de haereticorum commentis, quae cavenda sint, acquirere debeat). At perperam. — *Εὐγλωττίας* C. M. *εὐλογίας* sec. Rom. XVI. 18. *καὶ διὰ τῆς χρηστολογίας καὶ εὐλογίας ἐξαπατῶσιν τὰς καρδίας τῶν ἀκάκων.*

5. *παρεξηγοῦνται*] Ita C. M. Ottob. et Ed. Maurin. —. Editt. *ὥσπερ ἐξηγοῦνται,* Coisl. *ἃς γὰρ ἐξηγ.* Utraque lectio ex corrupto *παρεξηγ.* prodiit. —. Mox: *εὐγλωττίας* hic quoque C. M., ubi RE. et Casaub. *εὐλογίας.* — *συγκαλύπτ.* RE. Casaub. *δογματίζοντες.* — *ἅμα* deest C. M. Ὁ ante *Κύριος* adjecimus ex C. M. RE. Casaub. Optime C. Mon. *καὶ αἱ εἰς αὐτὴν ἐξηγ.* ubi propter *καὶ* antecedens art. *αἱ* in Mss. reliquis exciderat.

Digitized by Google

ὑμᾶς πλανήσῃ. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ τῆς Πίστεως διδασκαλία, καὶ αἱ εἰς αὐτὴν ἐξηγήσεις γίνονται.

Introductio dogmatica.

Γ'. Πρὸ δὲ τῆς εἰς τὴν Πίστιν παραδόσεως, καλῶς ἔχειν μοι δοκεῖ, νῦν ἀνακεφαλαιώσει συντόμῳ χρήσασθαι τῶν ἀναγκαίων δογμάτων· ἵνα μὴ τὸ πλῆθος τῶν λεχθησομένων, καὶ τὸ μεταξὺ διάστημα τῶν ἡμερῶν τῆς ἁγίας[1]) τεσσαρακοστῆς ἀπάσης, λήθην ἐμποιήσῃ τῶν ἐν ὑμῖν ἀφελεστέρων τῇ διανοίᾳ. Ἀλλ' ἵνα νῦν κεφαλαιωδῶς ὑποσπείραντες, μὴ ἐπιλαθώμεθα τῶν αὐτῶν πλατυτέρως[2]) γεωργουμένων ὕστερον. Ἀνασχέσθωσαν δὲ τῶν συμπαρόντων οἱ τελειότεροι τὴν ἔξιν, καὶ τὰ αἰσθητήρια ἤδη γεγυμνασμένα ἔχοντες πρὸς διάκρισιν ἀγαθοῦ τε καὶ κακοῦ, νηπιωδεστέρων ἀκούοντες καὶ τῆς γαλακτώδους εἰσαγωγῆς· ἵνα ἅμα καὶ οἱ τῆς κατηχήσεως χρείαν ἔχοντες, ὠφεληθῶσι· καὶ οἱ τὴν γνῶσιν ἔχοντες, περὶ ὧν προγινώσκουσιν ἤδη τὴν μνήμην ἀναζωπυρηθῶσιν.

ΠΕΡΙ ΘΕΟΥ[3])·

Deus unus.

Δ'. Πρῶτον τοίνυν ὑμῶν τῇ ψυχῇ τεθεμελιούσθω δόγμα τὸ περὶ Θεοῦ· ὅτι ὁ Θεὸς εἷς ἐστι μόνος, ἀγέννητος, ἄναρχος, ἄτρεπτος, ἀναλλοίωτος· οὔτε ὑφ' ἑτέρου γεγεννημένος, οὐθ' ἕτερον ἔχων τῆς ζωῆς διάδοχον· καὶ οὔτε ἐν χρόνῳ τοῦ ζῆν ἀρξάμενος, οὔτε ποτὲ τελευτῶν· καὶ ὅτι αὐτός ἐστιν ἀγαθὸς καὶ δίκαιος· ἵνα ἐάν ποτε ἀκούσῃς λέγοντος αἱρετικοῦ, ἄλλον εἶναι τὸν δίκαιον καὶ ἄλλον τὸν ἀγαθόν, εὐθὺς ὑπομνησθεὶς γνῷς τὸ τῆς αἱρέσεως ἰοβόλον. Ἐτόλμησαν γάρ[4]) τινες ἀσεβῶς τὸν ἕνα Θεὸν διαχωρίσαι τῷ λόγῳ· καί τινες εἶπον ἄλλον μὲν τὸν δημιουργὸν τῆς ψυχῆς καὶ δεσπότην, ἄλλον δὲ τὸν τῶν σωμάτων, ἀνοήτως ἅμα καὶ δυσσεβῶς διδάσκοντες. Πῶς γὰρ δύο κυρίων εἷς γίνεται δοῦλος[5]) ἄνθρωπος, τοῦ Κυρίου λέγοντος ἐν εὐαγγελίοις·

1. ἁγίας] Deest in C. M. RE. Casaub. — ὑμῖν C. M. et Bodl. ἡμῖν. — ἀφελεστέρων C. M. Coisl. Ottob., quod jam conjecerat cl. Casaub. Editt. ἀσφαλεστέρων. Grod. „quae diligenter mente tenenda essent." —. ὑποσπείραντες C. M. 1. 2. RE. et Casaub. κατασπείραντες, quod malim propter κατὰ praep. compos. (Vd. R. Kühner Gr. gr. §. 607.)

2. πλατυτέρως] C. M. πλατύτερον. Editt. τοῦ αὐτοῦ πλατύτερον. Ἀνασχέσθ. Ed. Maur. ex RE. et Casaub. supplevit τῶν αὐτῶν πλατυτέρως γεωργ. ὕστερον, cui accedunt C. Mon. 1. 2. et Grod. — Ἀγαθοῦ τε C. M. RE. et Casaub. καλοῦ τε. — ἀναζωπυρηθῶσι RE. et Casaub. ἀναζωπυρήσωσι.

3. περὶ Θεοῦ] Hic titulus exstat in omnibus Mss. praeter Colb.

Digitized by Google

simul ait Dominus: *Videte ne quis vos in errorem inducat.* Propter hoc et Fidei institutiones traduntur, et in eam expositiones fiunt. Matth. xxiv. 4.

III. Sed ante Fidei traditionem praeclare acturus videor, si compendio brevi recenseam necessariorum summam dogmatum: ne dicendorum multitudo, et intervallum totius sanctae Quadragesimae dierum, oblivionem inducat eorum animis qui inter vos simpliciores sunt: sed quo nunc capitulatim spargentes, latius in posterum eadem exculta minus obliviscamur. Patienter autem ferant, qui in hoc coetu nostro perfectiores sese sciunt, jamque exercitatos sensus habent ad discretionem boni pariter et mali, quum exigua haec exordia, et quasi lacteam introduc- Hebr. v. 13. 14.
tionem sint audituri: ut simul et qui catechesi egent, utilitatem capiant; et qui scientia jam gaudent acquisita, denuo eorum, de quibus antea instructi sunt, memoriam possint redintegrare.

DE DEO.

IV. Primum igitur in anima vestra dogma de Deo fundetur. Quod Deus unus est solus, ingenitus, sine principio, incommutabilis, et non alterabilis: non ab altero generatus, neque alterum habens vitae successorem; neque in tempore vivere incipiens, neque unquam desiturus. Et quod ipse est bonus et justus: ut si quando audieris haereticum dicentem, alium esse, qui bonus, alium vero, qui justus sit; statim recordatus haereseos venenatum jaculum agnoscas. Ausi sunt enim nonnulli impie unicum Deum dividere: et aliqui dicebant alium esse animae opificem ac dominum, alium vero corporum: insipienter simul et blaspheme docentes. Quomodo enim dominorum duorum unus homo servus esset, cum Dominus dicat in evan-

et Mor. —. τῇ ψυχῇ RE. Casaub. τῇ ψυχῇ τοῦτο τεθ. Ottob. τὴν ψυχήν. Editt. τῇ ψυχῇ omittunt. Dein οὔτε — οὐθ' correximus ex C. Mon. 1. 2. RE. et Casaub. ubi alias οὐχ-οὐχ. Ad eosdem Codd. εἶναι ante τὸν ἀγαθὸν delevimus.

4. Ἐτόλμησαν γὰρ] Sic C. M. Coisl. RE. et Casaub. Editt. τολμήσαντες ἀσεβῶς κ. τ. λ. quod referas ad vv. τοῦ αἱρετικοῦ. Casaub. proposuerat τολμησάσης (αἱρέσεως).

5. δοῦλος] Ita C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. Bodl. et Grod. —. Editt. Κύριος, sensu contrario. Vd. Commentt. in h. l. —. ἄνθρωπος RE. et Casaub. ἄνθρωπε: inepte. —. ὁ καὶ ψυχ.) Editt. ὁ ψυχῶν. Conjunctionem Coisl. Colb. RE. Casaub. et C. Mon. 1. 2. exhibent. Quae

Digitized by Google

Οὐδεὶς δύναται δυσὶ κυρίοις δουλεύειν; Εἷς οὖν ἐστι Θεὸς μόνος, ὁ καὶ ψυχῶν καὶ σωμάτων ποιητής. Εἷς ἐστιν ὁ δημιουργὸς οὐρανοῦ καὶ γῆς, ἀγγέλων τε καὶ ἀρχαγγέλων ποιητής. Ὁ πολλῶν μὲν δημιουργὸς, ἑνὸς δὲ μόνου πατὴρ πρὸ αἰώνων, ἑνὸς μόνου τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ αὐτοῦ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ ἐποίησε τὰ πάντα [1]), τά τε ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα.

Pater Jesu Christi, rerumque Creator.

Ε'. Οὗτος ὁ πατὴρ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, οὐ περιγέγραπται ἔν τινι τόπῳ, οὐδέ ἐστι μικρότερος οὐρανοῦ· ἀλλ' ἔργα τῶν δακτύλων [2]) αὐτοῦ εἰσιν οἱ οὐρανοὶ, καὶ ἡ γῆ πᾶσα ἐν τῇ δρακὶ αὐτοῦ κατέχεται. Οὗτος ἐν πᾶσίν ἐστι, καὶ πάντων ἐκτός. Μὴ νομίσῃς αὐτὸν ἡλίου μικρότερον, [φωτεινότερον] ἢ ἴσον εἶναι [3])· ὁ γὰρ τὸν ἥλιον κατασκευάσας, αὐτὸς πρότερον ὀφείλει πολλῷ μᾶλλον ἀσύγκριτος εἶναι, μείζων καὶ φωτεινότερος. Προγνώστης ἐστὶ τῶν μελλόντων, καὶ πάντων δυνατώτερος· εἰδὼς τὰ πάντα [4]) καὶ ποιῶν ὡς βούλεται· οὐχ ὑποκείμενος πραγμάτων ἀκολουθίαις, οὐδὲ γενέσει, οὐδὲ τύχῃ, οὔθ' εἱμαρμένῃ· ἐν πᾶσι τέλειος, καὶ πᾶσαν ἀρετῆς ἰδέαν ἐν ἴσῳ κεκτημένος· οὔτε μειούμενος [5]) οὔτε αὔξων, ἀλλὰ ἀεὶ κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως ἔχων· ἡτοιμακὼς κόλασιν τοῖς ἁμαρτωλοῖς, καὶ στεφάνους τοῖς δικαίοις.

Errores de Deo.

ς'. Ἐπεὶ οὖν ἐπλανήθησαν ἀπὸ τοῦ ἑνὸς Θεοῦ διαφόρως πολλοί· καὶ οἱ μὲν ἥλιον ἐθεοποίησαν, ἵνα δύνοντος ἡλίου, κατὰ

sequuntur εἷς ἐστιν ὁ δημιουργὸς — ποιητής in Editt. antiquis desunt, exstant vero in C. M. Coisl. RE. Casaub. Ottob. et Grod. Perioche ἑνὸς δὲ μόνου πατὴρ πρὸ αἰώνων desideratur in Codd. Coisl. RE. et Casaub. nec non Cod. Mon. 2, apud quos totus locus sic legitur: ἑνὸς δὲ μόνου τοῦ μονογ. υἱοῦ αὐτοῦ, Κυρίου δὲ ἡμῶν I. X. πατὴρ δι' οὗ. Haec sententia S. Patris fere iisdem verbis allegatur a S. Joh. Damasc. F. O. l. 1. 8. cf. Catech. VII. n. 2.—6. XI. n. 17.

1. τὰ πάντα] καὶ et art. inseruimus ex C. M. RE. Casaub. Alias: δι' οὗ ἐπ. πάντα. Suffragatur t. rec. C. Mon. 2.

2. τῶν δακτύλων] Unus Coisl. χειρῶν, ut in sacro textu Ps. CI. 26.

3. Μὴ νομίσῃς αὐτὸν κ. τ. λ.] Religio nobis fuit lectionem antiquam omnium ll. Mss. praeter RE. et Casaub. hoc loco restitui. Editio Maurin. codicem utrumque supra cit. secuta, totius perioches habitu mutato legit: μὴ νομίσῃς αὐτοῦ τὸν ἥλιον φωτεινότερον. Hanc lectionem ex scriptoris Cod. RE. emendatione fluxisse, inter eruditos nemo negabit, qui accuratius quae in antithesi membra correspondeant, perpenderit: ἴσον — ἀσύγκριτος, μικρότερος — μείζων. (φωτεινότερος si vox est genuina ad emphasin additum est.). Lectionem nostram numeris omnibus affirmat versio Grodecii. Optime ad rem TH. MIL-

Digitized by Google

geliis: *Nemo potest duobus dominis servire?* Unus igitur est Deus solus, et animarum et corporum Creator. Unus est opifex coeli et terrae, angelorum et archangelorum Creator, qui multorum quidem est Opifex, unius vero solius Pater ante secula, unius solius unigeniti filii sui Domini nostri Jesu Christi, per quem omnia fecit, visibilia et invisibilia. Matth. VI. 24. Joh. I. 3. Col. I. 16.

V. Hic pater Domini nostri Jesu Christi, non aliquo circumscribitur loco, neque minor est coelo: verum opera digitorum ejus sunt coeli; et universa terra pugillo ejus continetur: hic in omnibus est et extra omnia. Ne sole illum minorem, [lucidiorem] vel aequalem eidem existimes: qui enim solem creavit, ipse debet prius multo magis incomparabilis, major ac lucidior esse. Praescius est futurorum, et omnibus potentior; omnia sciens, et faciens prout vult: non subjectus rerum successionibus, neque generationi neque fortunae, neque fato: in omnibus perfectus, et omnem virtutis speciem pariter possidens. Qui neque minuitur, neque augescit; sed semper idem, eodemque modo se habens: praeparans poenam peccatoribus, et coronam justis. Ps. VIII. 4. Jes. XL. 12.

VI. Quoniam igitur ab uno Deo multi diversimode aberraverunt: et alii quidem solem fecere Deum, ut occidente sole

LESIUS: „Haec ad Manichaeos referenda sunt, qui Deum aliquando Solem, aliquando Lunam dicebant, quae ἡλίου μικρότερος recte nuncupatur. Theodoret. haer. f. I. 26. οὗτοι (*Μανιχαῖοι*) τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην Θεοὺς ὀνομάζουσι, ποτὲ μὲν αὐτὸν ἀποκαλοῦντες Χριστόν. Et D. Augustin. de Haeres. Manich. (T. VIII.) Orationes faciunt ad solem per diem, ad lunam per noctem, si apparet: si autem non apparet, ad Aquiloniam partem, qua Sol, cum occiderit, ad Orientem revertitur, stant Orantes.“ Vd. etiam Commentt. nostros in h. l. — Dein vulgo legebatur: ὁ γὰρ τὸν ἥλιον κατασκευάσας πρότερον, ὀφείλει πολὺ κτλ. „qui enim prius solem fabricavit, debet ille etc.“ At quomodo referatur πρότερον ad κατασκευάσας; Forte „prius,“ quam comparatio inter Creatorem et creaturam esset instituenda? — Multo melius Grodec. „qui enim solem creavit, ipsum oportet multo incomparabiliorem esse etc.“ cui accedunt Codd. Mon. 1. 2.: ὁ γὰρ τὸν ἥλιον κατασκευάσας, αὐτὸς πρότερον ὀφείλει κ. τ. λ.

4. εἰδὼς τὰ πάντα] Ita C. M. RE. et Casaub. ἅπαντα. Editt. ἅπ. praetermittunt. Mox οὔτε-οὔτε C. M. ἤ-ἤ. Bodl. οὐδὲ τύχῃ εἱμαρμένῃ.

5. οὔτε μειούμενος] Editt. has voces non agnovere. Recepit easdem cl. Ed. Maur. ex Ottob. RE. Casaub. quibus addimus Cod. utrumque Mon. Loco στέφανον Vulg. ex

Digitized by Google

τὸν τῆς νυκτὸς καιρὸν ἄθεοι μένωσιν· οἱ δὲ σελήνην, ἵνα ἐν ἡμέρᾳ Θεὸν μὴ ἔχωσιν· οἱ δὲ τὰ λοιπὰ μέρη τοῦ κόσμου· οἱ δὲ τὰς τέχνας· οἱ δὲ τὰς τροφάς· οἱ δὲ τὰς ἡδονάς· καὶ οἱ μὲν γυναικομανεῖς, γυμνῆς γυναικὸς εἴδωλον ἐν ὑψηλῷ στήσαντες, Ἀφροδίτην τε προσαγορεύσαντες [1]), προσεκύνησαν διὰ τοῦ φαινομένου τὸ πάθος· οἱ δὲ τοῦ χρυσοῦ τὸ λαμπρὸν ἐκπλαγέντες, αὐτόν τε καὶ τὰς λοιπὰς ὕλας ἐθεοποίησαν. Ἐὰν δέ τις τὸν περὶ μοναρχίας τοῦ Θεοῦ λόγον προθεμελιώσῃ τῇ καρδίᾳ καὶ πεισθῇ τούτῳ, πᾶσαν ὁμοῦ τῶν κακῶν τῆς εἰδωλολατρείας καὶ τῆς τῶν αἱρετικῶν πλάνης ἐκκόπτει τὴν φθοράν [2]). Τοῦτο μὲν οὖν σοι πρῶτον δόγμα τῆς εὐσεβείας ἐν τῇ ψυχῇ προθεμελίωσον διὰ τῆς πίστεως.

ΠΕΡΙ ΧΡΙΣΤΟΥ [3]).

Christus Filius Patris consubstantialis.

Ζ'. Πίστευε δὲ καὶ εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν ἕνα καὶ μόνον, τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν· τὸν ἐκ τοῦ Θεοῦ Θεὸν γεννηθέντα, τὸν ἐκ ζωῆς ζωὴν γεννηθέντα, τὸν ἐκ φωτὸς φῶς γεννηθέντα, τὸν ὅμοιον [4]) κατὰ πάντα τῷ γεννήσαντι. Τὸν οὐκ ἐν χρόνοις τὸ εἶναι κτησάμενον, ἀλλὰ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἀϊδίως καὶ ἀκαταλήπτως [5]) ἐκ τοῦ πατρὸς γεγεννημένον. Τὴν σοφίαν Θεοῦ καὶ τὴν δύναμιν, καὶ τὴν δικαιοσύνην τὴν ἐνυπόστατον. Τὸν ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς πρὸ πάντων τῶν αἰώνων καθεζόμενον. Οὐ γὰρ, ὥς τινες ἐνόμισαν, μετὰ τὸ πάθος στεφανωθεὶς, ὥσπερ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν ὑπομονὴν [6]) ἔλαβε τὸν ἐν δεξιᾷ θρόνον· ἀλλ' ἀφ' οὗπέρ ἐστιν, [ἔστι δὲ γεννηθεὶς ἐκ πατρὸς ἀεὶ] [7]) ἔχει τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα· συγκαθεζόμενος τῷ πατρὶ,

iisdem Mss. et Grod. correximus στεφάνους.

1. προσαγορεύσαντες] Ita Codd. plerique; Editt. προσαγορεύοντες. — Διὰ τοῦ φαινομένου τὸ πάθος deest RE. Casaub. — Ἐὰν δὲ C. M. δὲ omittit. — Καρδίᾳ C. Mon. 1. 2., RE. Casaub. Bodl. διανοίᾳ. Grod. „in mente."

2. φθοράν] Vulg. φοράν. T. rec. confirmant C. M. Coisl. RE. Casaub. Ottob. et Grod. „perniciem." — σοι C. M. 1. 2. RE. et Casaub. σου. —. Τῆς ante εὐσεβείας deest C. M. — πρῶτον δόγμα: RE. et Casaub. πρῶτον τῶν ἄλλων δογμάτων.

3. Περὶ Χριστοῦ] Desideratur hic titulus in RE. Casaub. et Bodl. — Καὶ ante εἰς τ. υἱὸν habent C. M. Coisl. Ottob. RE. Casaub. et Grod. —. Voces τὸν ἐκ τῆς ζωῆς ζωὴν γεννηθέντα, Milles. ex RE. Casaub. et Grod. in textum restituit. Exhibent easdem C. Mon. 1. 2. et altero loco Ca-

Digitized by Google

noctis tempore sine Deo manerent: alii lunam, ut in die non haberent Deum: alii caeteras mundi partes: alii artes, alii cibos, alii voluptates: aliqui vero mulierum amore furentes, nudae mulieris idolum in sublimi collocatum et Aphrodites nomine nuncupatum, sub specie visibili affectum internum adorabant: alii ad auri splendorem attoniti, ipsum et reliquas materias Deos fecere. Si quis vero doctrinam hanc de monarchia Dei in corde fixerit, eique crediderit, omnem simul malorum et idololatriae et haereticorum erroris perniciem praeciderit. Hoc itaque primum tibi pietatis dogma per fidem in animo pro fundamento constituas.

DE CHRISTO.

VII. Crede autem et in Filium Dei, unum et solum, Dominum nostrum Jesum Christum, Deum de Deo genitum, vitam ex vita genitum, lucem de luce genitum, similem per omnia genitori. Qui non in temporibus ut esset accepit, sed ante omnia saecula sempiterne et modo incomprehensibili ex Patre genitus est. Sapientiam Dei et virtutem, et justitiam substantia- 1. Cor. 1. 30.
lem. Qui in dextera Patris ante omnia saecula sedet. Non enim, ut quidam putabant, post passionem coronatus, tanquam a Deo propter patientiam accepisset thronum a dextris: Hebr. 1. 3.
sed ex quo est, (est autem genitus ex Patre) semper habet regiam dignitatem; assidens Patri, Deus existens, et sapientia et virtus, sicut dictum est. Una cum Patre simul regnans, et

tech. XVI. n. 4. et 18. omnes II. Mss.

4. ὅμοιον] Liber San-Genovefanus in margine et Grodec. pro ὅμοιον ponunt ὁμοούσιον, et hic quidem graecis litteris. At jam cl. Touttéus monuit, appositum κατὰ πάντα fraudem prodere. Lectionem recept. tuentur Catech. XI. 4 Υἱὸς τοῦ Πατρὸς, ἐν πᾶσιν ὅμοιος τῷ γεγεννηκότι· n. 9. ὅμοιον ἑαυτῷ ἐγέννα τὸν Υἱόν· n. 18. Ὅμοιος ἐν πᾶσιν ὁ Υἱὸς τῷ γεγεννηκότι. Vd. Commentt. in h. l.

5. ἀκαταλήπτως] Mor. ἀκαλύπτως, perperam. — Θεοῦ RE. Casaub. et C. Mon. 1. 2. τοῦ Θεοῦ. — μετὰ τὸ πάθ. RE. et Casaub. κατὰ τὸ πάθος: mendose.

6. διὰ τὴν ὑπομονήν] Voces ab Ed. Maur. additas, confirmant Coisl. RE. Casaub. Ottob. C. Mon. 1. 2. et Grod.

7. ἔστι δε γενν. — ἀεὶ] Locum pridem dubium fuisse, codicum indicat varietas. Editt. ἔστι δὲ γεννηθεὶς καὶ ἀεὶ ἔχει τ. β. ἀξίωμα. RE. et Casaub. omitt. καὶ,

Digitized by Google

Θεὸς ὢν καὶ σοφία καὶ δύναμις, καθὼς εἴρηται. Τῷ πατρὶ συμβασιλεύων[1] *καὶ πάντων διὰ τὸν πατέρα δημιουργός· [ἀλλὰ] ἀνελλιπὴς εἰς θεότητος ἀξίαν, καὶ γινώσκων τὸν γεγεννηκότα, καθὼς γινώσκεται ὑπὸ τοῦ γεγεννηκότος. Καὶ ἵνα συντόμως εἴπωμεν, τοῦ ἐν εὐαγγελίοις γεγραμμένου μέμνησο· ὅτι οὐδεὶς ἐπιγινώσκει τὸν υἱὸν, εἰ μὴ ὁ πατήρ· οὐδὲ τὸν πατέρα τις ἐπιγινώσκει, εἰ μὴ ὁ υἱός.*

Filio-Paternitas.

Η'. Καὶ μήτε ἀπαλλοτριώσῃς τοῦ πατρὸς τὸν υἱὸν, μήτε συναλοιφὴν ἐργασάμενος υἱοπατορίαν[2] *πιστεύσῃς. Ἀλλὰ πίστευε ὅτι ἑνὸς Θεοῦ μονογενὴς εἷς ἐστιν υἱὸς, ὁ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων Θεὸς Λόγος· Λόγος, οὐ προφορικὸς εἰς ἀέρα διαχεόμενος, οὔτε λόγοις ἀνυποστάτοις ἐξομοιούμενος· ἀλλὰ Λόγος υἱὸς λογικῶν ποιητὴς, Λόγος ἀκούων τοῦ πατρὸς καὶ λαλῶν αὐτός. Καὶ περὶ μὲν τούτων κατὰ καιρὸν, εἰ ὁ Θεὸς παράσχοι, πλατύτερον ἡμῖν ῥηθήσεται· οὐ γὰρ ἐπιλανθανόμεθα τῆς προτάσεως, ὅτι κεφαλαιώδεις εἰσαγωγὰς πίστεως νῦν ποιούμεθα.*

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΚ ΠΑΡΘΕΝΟΥ ΓΕΝΝΗΣΕΩΣ[3].

Mysterium incarnationis.

Θ'. Πίστευε δὲ ὅτι οὗτος ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν ἐξ οὐρανῶν κατῆλθεν ἐπὶ τῆς γῆς, τὴν ὁμοιοπαθῆ ταύτην ἡμῖν ἀναλαβὼν ἀνθρωπότητα, καὶ γεννηθεὶς ἐξ ἁγίας παρθένου καὶ ἁγίου Πνεύματος· οὐ δοκήσει καὶ φαντασίᾳ

quos sequitur cl. Ed. Maur. ἀφ' οὗπερ ἐστὶν (ἔστι δὲ γεννηθεὶς ἀεὶ) ἔχει κτλ. Proxime accedit Grodec. „sed ex quo est (est autem semper) habet regiam etc.“ Textum genuinum C. Coisl. quem allegat Ed. Maur. ostendit: ἀλλ' ἀφ' οὗπερ ἐστὶ γεννηθεὶς, ἀεὶ ἔχει τ. β. ἀξ. Minime de generatione aeterna sermo hic proximus instituitur, ἀεὶ scilicet ad γεννηθεὶς juncto: inculcat potius S. Autor, haud demum post passionem Christum regno fuisse potitum, sed illud „semper“ habuisse ipsum, ex quo a patre sempiterno genitus sit. Unde patet, ἀεὶ non ad γεννηθ. sed ad ἔχειν referendum esse. Praeclare itaque C. Mon. antiquissimus: ἀλλ' ἀφ' οὗπερ ἐστὶ (ἔστι δὲ γεννηθεὶς ἐκ Πατρὸς) ἀεὶ ἔχει τ. β. ἀξ. Voces litteris uncialibus et abbreviatim scriptae ΕΚΠΣ, a scriptoribus in καὶ sorte iniqua mutatae sunt.

1. συμβασιλεύων] C. RE. et Casaub. addunt: ὡς γνήσιος υἱὸς: gloss. margin. Voces διὰ τὸν πατέρα in iisdem Codd. desunt. — Ἀλλὰ ante ἀνελλιπὴς ad fidem Codd. Mon. 1. 2. RE. et Casaub. deleatur. Ejus loco RE. et Casaub. ponunt: καί. Quae sequuntur καθὼς-γεγεννηκότος desiderantur in RE. et Casaub. — τις ἐπιγινώσκει jam add. Milles. ex Codd. RE.

Digitized by Google

omnium per Patrem conditor: non (vero) defectum passus in Divinitatis dignitate, cognoscit Genitorem, sicuti cognoscitur ipse a Genitore. Et ut compendio dicamus, illud in evangeliis scriptum recordare: ***Nemo novit Filium, nisi Pater; neque Patrem quis novit, nisi Filius.*** Joh. x. 15. Matth. xi. 27.

VIII. Sed neque abalienes a Patre filium; neque commixtione facta, Filio-Paternitatem credas. Verum crede, quod unius Dei unigenitus est unus filius, ante omnia secula Deus-Verbum. Verbum non prolatitium atque in aëra diffusum; neque sermonibus subsistentia propria destitutis assimilatum: sed Verbum filius, rationabilium factor, Verbum audiens patrem et loquens ipse. Ac de his quidem suo tempore, si Deus concesserit, latius dicemus: neque enim propositi nostri obliviscimur, summarias nunc tantum ad fidem introductiones instituere.

DE GENERATIONE EX VIRGINE.

IX. Crede etiam, quod hic unigenitus Filius Dei propter peccata nostra de coelis descendit in terram, assumta ista humanitate, iisdem quibus nos subjicimur, affectibus obnoxia; et natus est ex sancta Virgine et Sancto Spiritu: non opi-

Casaub. Bodl. versione Grod. et sacro textu. His accedant C. Mon. 1. 2.

2. *υἱοπατορίαν*] Ita C. M. Coisl. Ottob. Bodl. et Mor. Editt. *υἱοπατορίας*. RE. et Casaub. *εἰς υἱοπατορίαν*. Cf. Catech. xvi. 17. xv. 9. et Commentt. in loc. citat. —. *εἷς* ante *υἱὸς* omitt. RE. et Casaub. nec non Coisl. *ὁ πρὸ πάντων* legunt Ottob. et Cod. Mon. 2. — C. M. 1. *υἱὸς πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, συναΐδιος τοῦ Θεοῦ, Θεὸς λόγος*. —. *προφορικὸς* C. M. *προφορικῶς*. Editt. *προφορητικὸς*; forma inusitata. Cf. Catech. xi. 10. S. Athanas. expos. fid. (opp. i. 99. Montf.) *πιστεύομεν — εἰς ἕνα μονογενῆ λόγον, σοφίαν, υἱὸν, ἐκ τοῦ πατρὸς ἀνάρχως καὶ ἀϊδίως γεγεννημένον, λόγον δὲ οὐ προφορικὸν, οὐκ ἐνδιάθετον, οὐκ ἀπόῤῥοιαν τοῦ τελείου, οὐ τμῆσιν τῆς ἀπαθοῦς φύσεως, οὔτε προβολὴν, ἀλλ' υἱὸν αὐτοτελῆ κ. τ. λ.* —. *ποιούμεθα* Editt. *ποιησόμεθα*.

3. *Περὶ-γεννήσεως*] Titulus deest in Codd. RE. Casaub. Colb. Mor. et Bodl. —. Coisl. *περὶ ψυχῆς*: perperam. Locus integer transcriptus est a Theodoret. dialog. Inconfusus t. iv. ed. Sch. —. *οὐρανῶν* C. M. *οὐρανοῦ*. Art. *τῆς* ante *γῆς* C. M. RE. et Casaub. praetermittunt. —. *γενομένης*: C. M. Coisl. RE. et Casaub. — Editt. *γεινάμενος*.

Digitized by Google

τῆς ἐνανθρωπήσεως γενομένης, ἀλλὰ τῇ ἀληθείᾳ· οὐδὲ ὥςπερ διὰ σωλῆνος διελθὼν τῆς παρθένου, ἀλλὰ σαρκωθεὶς ἐξ αὐτῆς ἀληθῶς καὶ γαλακτοτροφηθεὶς ἀληθῶς· [φαγὼν ὡς ἡμεῖς ἀληθῶς καὶ πιὼν ὡς ἡμεῖς ἀληθῶς [1]]. Εἰ γὰρ φάντασμα ἦν [2] ἡ ἐνανθρώπησις, φάντασμα καὶ ἡ σωτηρία. Διπλοῦς ἦν ὁ Χριστὸς, ἄνθρωπος μὲν τὸ φαινόμενον, Θεὸς δὲ τὸ μὴ φαινόμενον· ἐσθίων μὲν ὡς ἄνθρωπος ἀληθῶς ὡς ἡμεῖς, εἶχε γὰρ τῆς σαρκὸς τὸ ὁμοιοπαθὲς ὡς ἡμεῖς· τρέφων δὲ ἐκ πέντε ἄρτων τοὺς πεντακισχιλίους ὡς Θεός· ἀποθνήσκων μὲν ὡς ἄνθρωπος ἀληθῶς, νεκρὸν δὲ τὸν τετραήμερον ἐγείρων ὡς Θεός· καθεύδων εἰς τὸ πλοῖον ἀληθῶς ὡς ἄνθρωπος, καὶ περιπατῶν ἐπὶ τῶν ὑδάτων ὡς Θεός.

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ [3].

Mors redemtoria.

Γ'. Οὗτος ἐσταυρώθη ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν ἀληθῶς. Κἂν γὰρ ἀρνήσασθαι βουληθῇς, ὁ τόπος ἐλέγχει σε φαινόμενος, ὁ μακάριος οὗτος Γολγοθᾶς, ἐν ᾧ νῦν, διὰ τὸν ἐν αὐτῷ σταυρωθέντα, συγκεκροτήμεθα. Καὶ τοῦ ξύλου τοῦ σταυροῦ πᾶσα λοιπὸν ἡ οἰκουμένη κατὰ μέρος ἐπληρώθη [4]. Ἐσταυρώθη δὲ οὐχ ὑπὲρ ἰδίων ἁμαρτιῶν, ἀλλ' ἵνα ἡμεῖς τῶν οἰκείων ἁμαρτιῶν ἐλευθερωθῶμεν. Καὶ κατεφρονήθη μὲν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων τότε καὶ ἐῤῥαπίσθη ὡς ἄνθρωπος· ἐγνωρίσθη δὲ ὑπὸ τῆς κτίσεως ὅτι Θεὸς ἦν [5]. Ὁ γὰρ ἥλιος δεσπότην ἀτιμαζόμενον ἰδὼν, ἐξελίμπανεν τρέμων, οὐ φέρων τὴν θέαν.

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΤΑΦΗΣ [6].

Descensus ad Inferos.

ΙΑ'. Ἐν μνήματι πέτρας ἐτέθη ἀληθῶς ὡς ἄνθρωπος· ἀλλ' αἱ πέτραι τῷ φόβῳ διερῥάγησαν δι' αὐτόν. Κατῆλθεν εἰς τὰ

1. σαρκωθεὶς-ἀληθῶς] Codd. Coisl. Ottob. RE. Casaub. nihil exhib. nisi: σαρκωθεὶς ἀληθῶς, φαγὼν ὡς ἡμεῖς ἀληθῶς. C. M. 1. σαρκωθεὶς ἀληθῶς καὶ γαλακτοτροφηθεὶς ἀληθῶς, omissis ἐξ αὐτῆς et φαγὼν — πιὼν ὡς ἡμεῖς ἀληθῶς. C. Mon. 2. σαρκωθεὶς ἐξ αὐτῆς ἀληθῶς, φαγὼν ὡς ἡμεῖς ἀληθῶς, πιὼν ὡς ἡμεῖς ἀληθῶς καὶ γαλακτοτροφηθεὶς ἀληθῶς, cui affines Theodoret. et Cod. Ottob. Grodec.: „Lacte nutritus vere, vereque comedens, sicut et nos." — Ἐξ αὐτῆς post γαλακτοτρ. deest in Ottob. et Grod. Haec tanta Codd. varietas phrasin φαγὼν — καὶ πιὼν ὡς ἡμεῖς ἀληθῶς spuriam reddit, quam idcirca uncis reclusimus.

2. ἦν] Verbum deest in C. M. haud ineleganter. — διπλοῦς ἦν RE. et Casaub. διπλοῦς γὰρ

Digitized by Google

nione neque phantasia, sed in veritate inhumanatione facta: nec tanquam per canalem transiens per Virginem, sed vere incarnatus ex ipsa et lacte nutritus; [vere et manducans, uti nos, vere, et vere, uti nos, bibens]. Si enim phantasma humanae naturae adsumtio: phantasma etiam fuerit salus. Duplex erat Christus: homo quidem, quantum ad id quod videbatur; Deus vero, quantum ad illud quod latebat. Manducavit ut homo vere sicut et nos, similes enim nobis carnis affectiones habebat: sed ut Deus, hominum quinque millia ex quinque panibus nutrivit. Mortuus est vere ut homo, at mortuum quatriduanum ad vitam revocavit ut Deus. Dormivit in navi vere ut homo, et ambulavit super aquas ut Deus.

Matth. XIV. 17—21. Joh. XI. 39. Matth. VIII. 24. XIV. 25.

DE CRUCE.

X. Hic crucifixus est pro peccatis nostris vere. Quod si negare volueris, locus ipse conspicuus te arguit beatus iste Golgothas, in quo nunc, propter eum qui cruci affixus est in illo, congregati sumus: ac crucis ligno universus jam orbis per partes repletus est. Crucifixus vero est non pro suis ipsius peccatis, sed ut nos a propriis peccatis liberaremur. Et despectus est quidem tunc ab hominibus alapisque percussus ut homo: agnitus vero est a creatura, quod Deus erat. Sol enim Dominum ignominia affectum videns, defecit tremens neque spectaculum hoc potuit ferre.

Matth. XXVI. 67. Luc. XXIII. 45.

DE SEPULTURA.

XI. In monumento saxeo vere positus est sicut homo: sed petrae propter ipsum prae timore scissae sunt. Descendit

Matth. XXVII. 51.

ἦν. — Verba Θεὸς δὲ — φαινόμενον desiderantur in Mor. et Bodl. —. ὡς ἡμεῖς RE. Casaub. et C. Mon. 2. ὡς καὶ ἡμεῖς: utroque loco C. M, 1. καὶ ὡς ἡμεῖς. Καὶ περιπατῶν — Θεὸς non legitur apud Mor.

3. Περὶ τ. σταυροῦ] Hunc titulum non agnoscunt C. M. RE. Casaub. Bodl. Mor. Colb. In Coisl. περὶ σταυροῦ καὶ ταφῆς.

4. ἐπληρώθη] C. M. mendose: πληρωθῆ. —. ἰδίων: C. M. Bodl. Mor. et Editt. οἰκείων. C. Mon. 1. οἰκείων ante ἁμαρτ. praetermittit.

5. ὅτι Θεὸς ἦν] Ita scribimus loco vulg. ὡς Θεὸς ex C. M. 1. 2. (Cod. 2. ἐστίν) RE. Casaub. et Grod.

6. Περὶ τ. ταφῆς] C. M. περὶ ταφῆς. Titulus non exstat in Bodl. Mor. Colb. — Deinceps leg. ἀλλ' αἱ πέτραι κ. τ. λ. secuti sumus C. M. RE. Casaub. ubi

Digitized by Google

καταχθόνια, ἵνα κἀκεῖθεν λυτρώσηται τοὺς δικαίους. Ἐβούλου γὰρ, εἰπέ μοι, τοὺς μὲν ζῶντας ἀπολαῦσαι τῆς χάριτος, καὶ ταῦτα τῶν πλείστων οὐχ ὁσίων ὄντων· τοὺς δὲ ἀπὸ Ἀδὰμ πολυχρονίως ἀποκεκλεισμένους, μὴ τυχεῖν τῆς ἐλευθερίας λοιπόν; Ἡσαΐας ὁ προφήτης τοσαῦτα περὶ αὐτοῦ μεγαλοφώνως ἐκήρυξεν· οὐκ ἤθελες ἵνα βασιλεὺς κατελθὼν λυτρώσηται τὸν κήρυκα; Δαβὶδ ἦν ἐκεῖ καὶ Σαμουὴλ, καὶ πάντες οἱ προφῆται καὶ αὐτὸς Ἰωάννης ὁ λέγων διὰ τῶν ἀποσταλέντων· Σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος, ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν; Οὐκ ἤθελες, ἵνα καταβὰς λυτρώσηται τοὺς τοιούτους;

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ[1].

Christus vere resurrexit.

ΙΒ΄. Ἀλλ' ὁ καταβὰς εἰς τὰ καταχθόνια, πάλιν ἀνῆλθε καὶ ὁ ταφεὶς Ἰησοῦς πάλιν ἀνέστη τὸ τριήμερον ἀληθῶς. Κἂν ποτέ σε διασύρωσιν Ἰουδαῖοι, ταχέως ἀπάντησον οὕτως ἐρωτήσας· Ἰωνᾶς τριήμερος ἀπὸ κήτους ἐξῆλθε, καὶ Χριστὸς τριήμερος ἀπὸ γῆς ἆρα οὐκ ἐγήγερται; Τῶν ὀστέων Ἐλισσαίου[2] νεκρὸς ἁψάμενος ἐγήγερται· καὶ ὁ τῶν ἀνθρώπων ποιητὴς, δυνάμει Πατρὸς ἀρ' οὐχὶ μᾶλλον εὐκοπώτερον ἐγείρεται; Ἀνέστη τοίνυν ἀληθῶς· καὶ ἀναστὰς πάλιν ὤφθη τοῖς μαθηταῖς. Καὶ μάρτυρες αὐτοῦ τῆς ἀναστάσεως μαθηταὶ δώδεκα, οὐ λόγοις κεχαρισμένοις μαρτυρήσαντες, ἀλλὰ μέχρι βασάνων καὶ θανάτων[3] περὶ τῆς ἀληθοῦς ἀναστάσεως ἀγωνισάμενοι. Εἶτα, ἐπὶ στόματος μὲν δύο μαρτύρων καὶ τριῶν σταθήσεται πᾶν ῥῆμα κατὰ τὴν γραφήν· δώδεκα δὲ τῇ ἀναστάσει τοῦ Χριστοῦ μαρτυροῦσι, καὶ ἆρα ἔτι πρὸς τὴν ἀνάστασιν ἀπιστεῖς;

ΠΕΡΙ ΑΝΑΛΗΨΕΩΣ[4].

Ascendit in Coelum.

ΙΓ΄. Τὸν δρόμον δὲ τῆς ὑπομονῆς τελέσας Ἰησοῦς, καὶ λυτρωσάμενος τοὺς ἀνθρώπους[5] τῶν ἁμαρτιῶν, ἀνέβη πάλιν εἰς

alii: ἀλλὰ πέτραι διερρ. τ. φόβῳ. Voces δι' αὐτὸν desunt in RE. et Casaub. — Sub finem pro λυτρώσηται forte praeferendum ἐξέληται, quod habent C. Mon. 1. 2. RE. et Casaub.

1. Περὶ τ. ἀναστάσεως] C. M. jam hic inscribit περὶ τ. ἀναλήψεως. Omnino titulum praetermittunt RE. Casaub. Bodl. Mor. Colb. —. πάλιν deest C. M. RE. Casaub. Ἰουδαῖοι C. M. οἱ Ἰουδαῖοι.

2. Τῶν ὀστ. Ἐλισσ.] Haec verba, quae ab Editt. praetermissa, Milles. restituit, leguntur in RE. Casaub. Bodl. Coisl. Colb. Ottob. Grod. nec non in Cod. Mon. 1. 2. —. ἐγήγερται C. M. ἐγείρεται. In Codd. citt. omnibus οὐχὶ μᾶλ-

Digitized by Google

ad inferos, ut et illinc justos redimeret. Vellesne enim, dicas mihi, vivos quidem frui gratia, idque quum plurimi ex his sancti non sint: qui vero ab Adamo usque longinquo tempore conclusi fuerant, deinceps libertatem non consequi? Jesaias propheta tam multa de ipso excelsa voce praedicavit: non velles ut rex descendens praeconem suum liberaret? David illic erat et Samuel, et prophetae omnes, atque ipse Joannes, qui per nuntios suos dicebat: ***Tu es qui venturus es, an alium exspectamus?*** Non velles, ut tales viros descendens liberaret? Matth. XI. 3.

DE RESURRECTIONE.

XII. Verum qui descenderat ad inferos, rursus adscendit: et qui sepultus erat Jesus, tertio die vere resurrexit. Et si te exsibilent forte unquam Judaei, statim illis occurrens in hunc modum sciscitare: Jonas post triduum de ceto exivit, Jon. II. 11. et Christus triduanus de terra excitatus non est? Mortuus os- 4. Regg. XIII. sium Elisaei contactu revixit; et hominum creator virtute 21. Patris non multo facilius suscitatur? Surrexit igitur vere: et resuscitatus iterum discipulis visus est: et testes resurrectionis ejus duodecim discipuli; qui non verbis ad gratiam compositis Actt. II. 32. testificati sunt, sed ad supplicia et mortes usque pro vera resurrectione decertabant. Nimirum ***in ore duorum et trium testium stabit omne verbum,*** secundum Scripturam. Duo- Matth. XVIII. decim vero de resurrectione Christi testantur, et adhuc circa 16. resurrectionem incredulus es?

DE ASSUMTIONE.

XIII. Cum vero patientiae cursum perfecisset Jesus, et homines a peccatis redemisset, ascendit rursus in coelos, nube Act. I. 9.

λον οὐκ. ἐγ. legitur ubi Milles. cum Editt. καὶ ὁ τῶν ὅλων ποιητὴς δ. Π. ἆρα οὐκ ἐγέγηρται; —. κεχαρισμένοις C. M. κεχαρισμένως. RE. et Casaub. κεχαρισμένος.

3. θανάτων] C. M. θανάτου. Editt. θανάτων καὶ βασάνων. — ἀγωνισάμενοι RE. Casaub. et C. Mon. 2. ἠγωνισμένοι. —. καὶ τριῶν. Codd. iidem ἢ τριῶν ut in sacro textu Matth. XVIII. 16.

4. Περὶ ἀναλήψεως] Hic titulus desideratur in C. M. RE. Casaub. Bodl. Mor. et Colb.

5. λυτρώσ. τ. ἀνθρ.] Verborum ordinem mutavimus ad fid. C. M. RE. Casaub. alias: τ. ἀνθρ. λυτρ. — παρειστήκεισαν

Digitized by Google

τοὺς οὐρανοὺς, νεφέλης αὐτὸν ὑπολαβούσης. Καὶ ἄγγελοι μὲν ἀνιόντι παρειστήκεισαν, ἀπόστολοι δὲ ἐθεώρουν. Εἰ δέ τις τοῖς λεγομένοις ἀπιστεῖ, αὐτῇ πιστευέτω τῇ δυνάμει τῶν νῦν βλεπομένων. Πάντες οἱ βασιλεῖς τελευτῶντες, συναποσβεννύουσι τῇ ζωῇ καὶ τὴν δύναμιν· Χριστὸς δὲ σταυρωθεὶς, ὑπὸ πάσης προσκυνεῖται τῆς οἰκουμένης. Τὸν ἐσταυρωμένον καταγγέλλομεν, καὶ τρέμουσι νῦν δαίμονες. Πολλοὶ κατὰ χρόνους ἐσταυρώθησαν· ἀλλὰ ποίου σταυρωθέντος ἐπίκλησις ἑτέρου ποτὲ τοὺς δαίμονας ἀπήλασεν;

Signum Crucis. ΙΔ'. Μὴ τοίνυν ἐπαισχυνθῶμεν τῷ σταυρῷ τοῦ Χριστοῦ· ἀλλὰ κἂν ἄλλος ἀποκρύπτῃ, σὺ φανερῶς ἐπὶ μετώπῳ [1]) σφραγίζου· ἵνα οἱ δαίμονες τὸ σημεῖον ἰδόντες τὸ βασιλικὸν, μακρὰν φύγωσι τρέμοντες. Ποίει δὲ τοῦτο τὸ σημεῖον, ἐσθίων καὶ πίνων· καθήμενος, κοιταζόμενος, ἐξανιστάμενος, λαλῶν, περιπατῶν· ἁπαξαπλῶς ἐν παντὶ πράγματι. Ὁ γὰρ ἐνταῦθα σταυρωθεὶς, ἐν οὐρανοῖς ἐστιν ἄνω. Εἰ μὲν γὰρ σταυρωθεὶς καὶ ταφεὶς ἐναπέμεινε τῷ τάφῳ, εἴχομεν ἂν ἐπαισχύνεσθαι· νυνὶ δὲ ὁ ἐν τῷ Γολγοθᾷ τούτῳ σταυρωθεὶς, ἀπὸ τοῦ πρὸς ἀνατολὰς ὄρους τῶν Ἐλαιῶν ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανόν. Ἐντεῦθεν [2]) γὰρ εἰς ᾅδην καταβὰς, καὶ πάλιν ἀνελθὼν πρὸς ἡμᾶς, ἀφ' ἡμῶν ἀνῆλθε πάλιν εἰς τὸν οὐρανὸν, τοῦ Πατρὸς αὐτῷ προσφωνοῦντος καὶ λέγοντος· Κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου.

ΠΕΡΙ ΜΕΛΛΟΥΣΗΣ ΚΡΙΣΕΩΣ [3]).

Adventus Jesu secundus. ΙΕ'. Οὗτος ὁ Ἰησοῦς ὁ ἀναβὰς Χριστὸς ἔρχεται [4]) πάλιν ἐξ οὐρανῶν, οὐκ ἀπὸ γῆς. Καὶ εἶπον, οὐκ ἀπὸ γῆς· ἐπειδὴ

Gloss. in RE. et Casaub. οἱ δὲ ἐλειτούργουν δορυφοροῦντες, ex capite sequenti additum. — νῦν βλεπ. RE. et Casaub. νῦν omitt. Paullo post vero lect. antiquam τρέμ. νῦν δαίμονες, ex C. M. et reliquis Mss. restituimus, ubi Edit. Maur. ex uno Coisl. τρέμ. οἱ δαίμονες. Grod. et C. Mon. 2. νῦν ante καταγγέλ. ponunt.

1. ἐπὶ μετώπῳ] Bodl. ἐπὶ τῷ μετώπῳ, et in margine: ἐπὶ μετώπου, ita et Cod. uterque Mon. Quam lectionem insuper probant Catech. XII. 8. σφραγῖδα βασιλικὴν ἔχειν ἐπὶ μετώπου sec. omnes Codd. Catech. XIII. 36. ἐπὶ μετώπου μετὰ παῤῥησίας δακτύλαις ἡ σφραγίς. —. κοιταζόμενος deest in C. M. et Grod. ἐξανιστάμενος in RE. et Casaub.

2. ἐντεῦθεν] Exinde usque ad - πάλιν in Editt. ante Milles. exhibebatur tantum τῶν Ἐλαιῶν ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανόν· τοῦ Πατρὸς κ. τ. λ. Exstat autem periodus alias praetermissa in C. M. 1. 2., RE. Casaub.

Digitized by Google

eum suscipiente. Et angeli quidem adscendenti assistebant, apostoli vero aspiciebant. Si quis vero his, quae a nobis proferuntur diffidat, credat virtuti eorum, quae nunc videntur. Reges omnes dum moriuntur, una cum vita potestatem exuunt: Christus vero crucifixus, a toto orbe adoratur. Crucifixum annuntiamus, et tremunt daemones. Multi diversis temporibus cruci affixi sunt: verum cujusnam alterius crucifixi invocatio daemones usquam expulit?

XIV. Minime ergo erubescamus crucem Christi: sed etiam si alter abscondat, tu manifeste in fronte obsigna, ut daemones regium signum intuentes, trementes procul fugiant. Fac vero hoc signum, dum manducas et bibis, sedes, recubas, exsurgis, loqueris, ambulas; ut in summa dicam, in omni negotio. Crucifixus enim hic, nunc idem sursum est in coelis. Nam si crucifixus et sepultus permansisset in sepulcro, esset quod erubesceremus: nunc vero qui in Golgotha isto crucifixus fuit, ex eo qui est ad orientem Olivarum monte adscendit in coelum. Hinc enim in infernum descendens, atque inde ad nos ascendens, a nobis iterum ascendit in coelum; patre ei acclamante ac dicente: ***Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.*** Luc. XXIV. 51. Ps. CIX. 1.

DE FUTURO JUDICIO.

XV. Hic Jesus Christus qui adscendit, veniet rursus de coelis, non de terra. Dixi autem, non de terra, quia multi

Coisl. et Grod. —. C. M. 1. insuper *ἀφ' ἡμῶν ἐκεῖθεν ἀνῆλθεν.*

3. *Περὶ μελλ. κρίσ.*] C. Mon. 1. 2., Coisl. Ottob. inscribunt: *περὶ παρουσίας*: quod etiam propter Catech. XV., quae eundem symboli articulum sub titulo *παρουσίας* exponit, praeferendum est. *Παρουσία*, etiam adj. *δευτέρα* haud apposito, adventum Christi judicis significat ap. S. Iren. adv. haer. 1. 10. (IV. 33.) cf. S. Barnab. Epist. capp. VII. et XIII.

4. *Οὗτος ὁ Ἰησ.*] Ita C. M. 1. Coisl. RE. et Casaub. Vulg. *Οὗτος Ἰησοῦς ὁ Χριστ. ὁ ἀναβ. ἔρχ.* —. *οὐκ* C. M. 1. Bodl. Coisl. Alias: *οὐδέ.* —. RE. et Casaub. *οὐδὲ ἀπὸ γῆς· καὶ εἶπον*, praetermittunt. — *ὅτι* ante *ἐγώ εἰμι* deest in C. M. 1. 2. RE. Casaub. —. *Χριστοῦ προσηγ.* Editt. tantum *ψευδῆ προσηγορίαν.* Sed *Χριστοῦ* legitur in C. M. 2. Coisl. Bodl. etc. quod jam addidit Ed. Maur. Simili modo Catech. XV. 11. de Antichristo: *ψευδῶς δὲ Χριστὸν ἑαυτὸν ἐπικαλοῦντα, καὶ*

Digitized by Google

πολλοὶ μέλλουσιν ἀντίχριστοι νῦν ἀπὸ γῆς ἔρχεσθαι. Ἤδη γαρ, καθὼς ἐθεώρησας, ἤρξαντο πολλοὶ λέγειν, ὅτι ἐγώ εἰμι ὁ Χριστός· καὶ μέλλει λοιπὸν ἔρχεσθαι τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως, ψευδῆ Χριστοῦ προσηγορίαν ἑαυτῷ προστιθέναι [1]). Σὺ δέ μοι τὸν ἀληθῆ Χριστὸν, τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, μηκέτι λοιπὸν ἀπὸ γῆς ἐρχόμενον, ἀλλ' ἐξ οὐρανῶν προσδόκα· ὑπὲρ ἅπασαν ἀστραπὴν καὶ λαμπηδόνα φωτὸς τοῖς πᾶσι φαινόμενον, ὑπ' ἀγγέλων δορυφορούμενον, ἵνα κρίνῃ ζῶντας καὶ νεκροὺς, καὶ βασιλεύοντα [2]) βασιλείαν οὐράνιον, αἰώνιον καὶ ἀτελεύτητον. Ἀσφαλίζου γάρ μοι καὶ ἐν τούτῳ, ἐπειδὴ πολλοί εἰσιν οἱ λέγοντες, τέλος εἶναι τῆς Χριστοῦ βασιλείας.

ΠΕΡΙ ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ [3]).

Unus Sp. S. Deus.

Ις'. Πίστευε καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ τὴν ὀρθὴν ἔχε περὶ αὐτοῦ γνῶσιν· ἐπειδὴ πολλοί εἰσιν, οἱ ἀλλότριοι τοῦ ἁγίου Πνεύματος, οἱ τὰ δύσφημα περὶ αὐτοῦ διδάσκοντες. Σὺ δὲ μάνθανε ὅτι ἕν ἐστι τοῦτο τὸ ἅγιον Πνεῦμα, ἀδιαίρετον, πολυδύναμον· πολλὰ μὲν ἐνεργοῦν, αὐτὸ δὲ μὴ μεριζόμενον [4])· τὸ γινῶσκον τὰ μυστήρια, τὸ ἐρευνῶν πάντα, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ· τὸ ἐπὶ τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν εἴδει περιστερᾶς κατελθόν· τὸ ἐν νόμῳ καὶ προφήταις ἐνεργῆσαν· τὸ καὶ νῦν κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ βαπτίσματος σφραγίζον σου τὴν ψυχήν. Οὗ καὶ πᾶσα νοητὴ φύσις χρείαν ἔχει τῆς ἁγιότητος· εἰς ὃ βλασφημῆσαί τις

διὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ προσηγορίας κ. τ. λ.

1. προστιθέναι] Sic ex conjectura et C. Mon. 2. loco vulg. προστιθείς. Codd. enim plerique προστιθῆναι (Ottob.), περιτιθῆναι (RE. et Casaub.), C. M. antiquus: προστίθεται, ubi suppl. pron. rel. ὅ. Grod. „ventura est abominatio, quae — imponet." Nos προστιθέναι directe ab ἔρχεσθαι dependens judicamus. Cl. Touttéus voluit: προστιθέν: sed illud regulis grammaticis non respondet, nisi forte ἑαυτῷ eliminato. Vd. R. Kühner l. c. §. 561. t. II. p. 226.) —. μοι C. M. μὴν. —. ἀληθῆ RE. Casaub. ἀληθινὸν. In iisdem Mss. ὑπ' ἀγγέλων δορυφορ. non leguntur.

2. βασιλεύοντα] Ed. Maur. ex RE. et Casaub. βασιλεύῃ. Lectionem antiquam quae exstat in reliquis II. Mss. restituimus. Bodl. et Mor. βασιλεύων. —. ἀτελεύτητον in RE. Casaub. Bodl. et Mor. omissum est, uti οὐράνιον in C. M. 1. — Sub finem τέλος εἶναι κτλ. RE. et Casaub. τέλος τῆς Χριστοῦ βασιλείας ἔσεσθαι.

3. Περὶ ἁγ. Πνεύμ.] Deest titulus in Colb. Bodl. Mor. —. Magna satis in sequentibus observatur lectionum varietas. Vulg. τὴν αὐτὴν ἔχε περὶ αὐτοῦ δόξαν, ἣν παρέλαβες ἔχειν περὶ πατρὸς καὶ υἱοῦ· καὶ μὴ κατὰ τοὺς τὰ δύσφημα

Digitized by Google

hoc tempore Antichristi de terra venturi sunt. Jam enim, ut vidisti, multi dicere coeperunt: *Ego sum Christus;* et post haec ventura est illa *abominatio desolationis*, falsam sibi appellationem Christi usurpans. Tu autem mihi verum Christum, filium Dei unigenitum, non amplius jam de terra, sed e coelis venturum exspecta; super omne fulgur, et omnem luminis coruscationem omnibus apparentem, et ab angelis stipatum: ut judicet vivos et mortuos, ac regnantem in regno coelesti, sempiterno, et fine carente. Confortare quaeso in hoc quoque per fidem, quandoquidem multi sunt qui dicant, finem esse regni Christi. Matth. xxiv. 5. ib. v. 15.

DE SPIRITU SANCTO.

XVI. Crede et in Spiritum Sanctum, et rectam habe de illo intelligentiam: quia multi sunt alienati a Spiritu Sancto, qui nefanda de illo docent. Tu igitur disce unum esse hunc Sanctum Spiritum, indivisum, multipotentem; multa operantem ipsum, tamen non partitum. Qui mysteria novit, et scrutatur omnia, etiam profunda Dei: qui super Dominum Jesum Christum in columbae specie descendit: qui in lege et prophetis operatus est: et nunc quoque baptismi tempore animam tuam obsignat. Cujus etiam sanctificatione opus habet universa intelligibilis natura: in quem si quis blasphemare ausus fuerit, non habe- 1. Cor. xii. 11. 1. Cor. ii. 10. Matth. xii. 32.

περὶ αὐτοῦ διδάσκοντας. Ita Colb. Bodl. Mor. C. Mon. 2. et Editt. Lectio recepta Codd. autoritate C. M. 1. Coisl. RE. Casaub. et Grodec. firmatur. Dogmata christiana Catechumenis methodo facillima ac maxime succincta proponenda erant, quem in finem S. Autori h. l. simplex sufficiebat ad fidem orthodoxam exhortatio. *Πίστευε - τὴν ὀρθὴν ἔχε γνῶσιν·* Nondum enim S. Pater de mysterio SS. Trinitatis deque personarum in illa relatione luculentius disseruerat, quod demum Catech. xvi. et xvii. erat absolvendum. Hae nos rationes movere, ut lectione vulgata dimissa, alteram, forma succincta excellentem, susciperemus. Haereticos, qui de Sp. S. blasphema proferebant, S. Autor Catech. xvi. 6. enumerat. Ad textum hucusque vulg. cf. S. Basil. libr. de Spiritu S. cap. 7.

4. *μὴ μεριζ.*] Codd. Coisl. RE. Casaub. Ottob. *μὴ ἐνεργούμενον*, quod vertit cl. Touttéus: „alteri in se operanti non subjectum." Vd. supr. Tenenda est reliquorum Codd. lectio, quae firmatur Catech. xvi. n. 3.; Catech. xvii. 2. 3. et passim etc. — *Κύριον* C. M. 1. 2.: *Κύριον ἡμῶν.* —. *σφραγίζόν σου τὴν ψυχ.* Ita Codd. Coisl. RE. Casaub. Bodl. Ottob. Mor. et Mon. 1. 2. Editt. *σφραγίζει.*

Digitized by Google

ἐὰν τολμήσῃ, οὐκ ἔχει ἄφεσιν οὔτε ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι· ὅπερ μετὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ τῆς ἀξίας τιμῆ[1]) τετίμηται, οὗ καὶ χρείαν ἔχουσι θρόνοι καὶ κυριότητες, ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι. Εἷς γάρ ἐστι Θεὸς, ὁ τοῦ Χριστοῦ πατήρ· καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ τοῦ μόνου Θεοῦ[2]) μονογενὴς Υἱὸς, καὶ ἓν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ πάντων ἁγιαστικὸν καὶ θεοπυιὸν, τὸ ἐν νόμῳ καὶ προφήταις, παλαιᾷ τε καὶ καινῇ διαθήκῃ λαλῆσαν.

Fidei mysterium.

ΙΖ'. Ταύτην ἔχε τὴν σφραγίδα ἐν τῇ διανοίᾳ σου πάντοτε, ἥτις νῦν μὲν κατ' ἀνακεφαλαίωσιν ἀκροθιγῶς σοι εἴρηται[3]). Εἰ δὲ παράσχοι ὁ Κύριος, μετὰ τῆς ἐκ τῶν γραφῶν ἀποδείξεως κατὰ δύναμιν ῥηθήσεται. Δεῖ γὰρ περὶ τῶν θείων καὶ ἁγίων τῆς Πίστεως μυστηρίων, μηδὲ τὸ τυχὸν ἄνευ τῶν θείων παραδίδοσθαι γραφῶν· καὶ μὴ[4]) ἁπλῶς πιθανότησι καὶ λόγων κατασκευαῖς παραφέρεσθαι. Μηδὲ ἐμοὶ τῷ ταῦτά σοι λέγοντι, ἁπλῶς πιστεύσῃς· ἐὰν τὴν ἀπόδειξιν τῶν καταγγελλομένων ἀπὸ τῶν θείων μὴ λάβῃς γραφῶν. Ἡ σωτηρία γὰρ αὕτη τῆς πίστεως ἡμῶν, οὐκ ἐξ εὑρεσιλογίας, ἀλλὰ ἐξ ἀποδείξεως τῶν θείων ἐστὶ γραφῶν.

ΠΕΡΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ[5]).

Περὶ Ψυχῆς.

Hominis creatio.

ΙΗ'. Μετὰ δὲ τὴν γνῶσιν τῆς σεμνῆς καὶ ἐνδόξου ταύτης καὶ παναγίας πίστεως, καὶ σεαυτὸν γνῶθι λοιπὸν ὅστις εἶ[6]). Ὅτι διπλοῦς ἄνθρωπος καθέστηκας, ἐκ ψυχῆς τε καὶ σώματος συγκείμενος· καὶ ὅτι, καθὼς πρὸ βραχέος εἴρηται, ὁ αὐτὸς Θεὸς

1. ὅπερ μετὰ Π.-τιμῇ] Ita C. M. Coisl. Ottob. RE. Casaub. Mon. 2. Vulg. ὅπερ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ τῇ τῆς θεότητος δόξῃ τετίμηται. At C. M. 1. utramque lectionem complectitur: ὅπερ μετὰ Π. καὶ Υ. τῇ τῆς ἀξίας τιμῇ τῆς θεότητος καὶ δόξης τετίμηται. Cf. Catech. XVI. 1. 4. VI. 6. S. Joan. Dam. O. F. 1. c. 8. (opp. I. 137. Le Quien.)

2. μονογεν. υἱός] Editt. μονογ. Θεοῦ υἱός. Vocem Θεοῦ ad fidem Coisl. RE. Casaub. Ottob. et Bodl. recte expunxit Ed. Maur. suffragatur C. Mon. uterque. —. καὶ ἓν iidem Codd. praeter. Ottob. Alias: ἓν sine καί. — Quae sequuntur verba, in C. M. 1. hoc ordine ponuntur: τὸ θεοποιὸν, τὸ πάντων ἁγιαστικόν. RE. et Casaub. τὸ θεοποιὸν omitt.

3. ἀκροθ. εἴρ. σοι] Ita C. M. 1. 2. RE. Casaub. Editt. ἀκροθιγῶς εἴρηται. Maur. σοι εἴρηται. — ὁ Κύριος, μετὰ RE. Casaub. ὁ Θεὸς καὶ μετὰ τῆς ἐκ τῶν γρ. Ita et C. C. 1. Mon. 2.

4. καὶ μὴ] Editt. μηδὲ, quod jam Ed. Maur. ex Coisl. RE. Casaub. mutavit, quibus accedunt C. Mon. 1. 2. —. πιθανότησι C.

Digitized by Google

bit remissionem, neque in hoc saeculo, neque in futuro: qui cum Patre et Filio dignitatis honore celebratur: quo etiam opus habent Throni Dominationesque, Principatus et Potestates. Coloss. I. 16. Unus est enim Deus, pater Christi; et unus Dominus Jesus Christus, unius Dei unigenitus Filius; et unus Spiritus Sanctus, qui omnia sanctificat et deificat; qui in lege et prophetis, in veteri et novo testamento est locutus.

XVII. Hoc signaculum in mente tua ubique habeto: quod quidem nunc tibi summatim et breviter indicatum tradidimus. Si vero Dominus concesserit, adhibita ex scripturis demonstratione pro viribus a nobis plenius id disseretur. Necesse est enim, de divinis et sanctis Fidei mysteriis ne minimum quidem absque divinis scripturis tradi; nec temere persuasionibus verborumque apparatibus circumferri. Ne mihi quidem haec dicenti simpliciter credas, nisi de divinis scripturis eorum, quae tibi annuntiantur, demonstrationem acceperis. Salus enim haec fidei nostrae, non ex commentitia disputatione, sed ex divinarum scripturarum demonstratione virtutem depromit.

DE STATU HOMINIS.

De Anima.

XVIII. Post venerandae et gloriosae hujus et sanctissimae fidei notitiam te ipsum quoque deinceps nosce, quisnam sis? Quod duplex homo sis constitutus, ex anima et corpore compositus: quod etiam ut paulo ante dictum est, idem Deus et

M. πειθανότησι Editt. πιθανότητι. —. κατασκευαῖς RE. Casaub. παρασκευαῖς: perperam. cf. Catech. XIII. 8. σοφιστικαὶ κατασκευαί. —. ἐὰν C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. ἐὰν μὴ, ubi idcirco eadem negationis part. postmodum ante λάβῃς omittitur. —. θείων C. M. ἁγίων.

5. *Περὶ Ψυχ.*] Hic titulus deest in Codd. Colb. Bodl. et Mor. Alius exstat in Coisl. RE. Casaub. περὶ ἀνθρωπίνης κατασταάσεως Grod. „de statu hominis" quem cum Milles. titulum generalem posuimus. Vd. not. 1. p. —. τῆς σεμνῆς καὶ ἐνδ. RE. et Casaub. τῆς προσκυνητῆς ταύτης. C. Mon. 1. καὶ ἐνδ. praetermittit. Diversa exhibent C. Ottob. C. Mon. 2. nec non liber San-Genov. Μετὰ δὲ τὴν γνῶσιν τῆς προσκυνητῆς παναγίας τριάδος, πατρὸς δὲ καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος, τῆς ταύτης παναγίας πίστεως κ. τ. λ. manu haec aliena inserta.

6. ὅστις εἶ] RE. Casaub. τίς εἶ. In iisdem Mss. ὅτι ante διπλοῦς deest. —. καθὼς πρὸ βραχ. RE. Casaub. et C. Mon. 2. ὅτι καθὼς πρὸ βραχ. C. Mon. 1. καθὼς καὶ πρὸ βραχ. —.

Digitized by Google

καὶ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματός ἐστι δημιουργός. Καὶ γίνωσκε ψυχὴν ἔχειν [1]) αὐτεξούσιον, ἔργον Θεοῦ κάλλιστον, κατ' εἰκόνα τοῦ πεποιηκότος· ἀθάνατον, διὰ τὸν ἀπαθανατίζοντα Θεόν· ζῶον λογικὸν ἄφθαρτον, διὰ τὸν ταῦτα χαρισάμενον· ἐξουσίαν ἔχον [2]) ποιεῖν, ἃ βούλεται. Οὐ γὰρ κατὰ γένεσιν ἁμαρτάνεις, οὔτε κατὰ τύχην πορνεύεις, οὔτε, καθὼς λεροῦσί τινες, αἱ τῶν ἄστρων πλοκαὶ ταῖς ἀσελγείαις σε προσέχειν ἀναγκάζουσιν. Τί φεύγων ὁμολογῆσαι τὰ σεαυτοῦ κακὰ, τοῖς ἀναιτίοις ἄστροις προσγράφεις τὴν αἰτίαν; Μή μοι πρόσεχε λοιπὸν ἀστρολόγοις. Περὶ γὰρ τούτων λέγει ἡ θεία γραφή· Στήτωσαν καὶ σωσάτωσάν σε οἱ ἀστρολόγοι τοῦ οὐρανοῦ· καὶ ἑξῆς· Ἰδοὺ πάντες ὡς φρύγανον ἐπὶ πυρὶ κατακαυθήσονται, καὶ οὐ μὴ ἐξέλωνται τὴν ψυχὴν αὐτῶν ἐκ φλογός.

Anima non peccavit ante hanc vitam.

ΙΘ'. Μάνθανε δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι πρὶν παραγένηται εἰς τόνδε τὸν κόσμον ἡ ψυχὴ, οὐδὲν ἥμαρτεν· ἀλλ' ἐλθόντες ἀναμάρτητοι, νῦν ἐκ προαιρέσεως ἁμαρτάνομεν. Μή μοι κακῶς τινος ἀκούσῃς ἐξηγουμένου τό, Εἰ δὲ ὃ οὐ θέλω, τοῦτο ποιῶ· ἀλλὰ μέμνησο τοῦ λέγοντος· Ἐὰν θέλητε καὶ εἰσακούσητέ [3]) μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε· ἐὰν δὲ μὴ θέλητε, μηδὲ εἰσακούσησθέ μου, μάχαιρα ὑμᾶς κατέδεται, καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ πάλιν· Ὥσπερ παρεστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν δοῦλα τῇ ἀκαθαρσίᾳ, καὶ τῇ ἀνομίᾳ εἰς τὴν ἀνομίαν· οὕτω νῦν παραστήσατε τὰ μέλη ὑμῶν δοῦλα τῇ δικαιοσύνῃ εἰς ἁγιασμόν· καὶ μέμνησο τῆς γραφῆς λεγούσης· Καθὼς οὐκ ἐδοκίμασαν τὸν Θεὸν ἔχειν ἐν ἐπιγνώσει· καὶ ὅτι, τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ φανερόν ἐστιν ἐν αὐτοῖς καὶ ὅτι, τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμμυσαν· καὶ τοῦ Θεοῦ πάλιν ἐγκαλοῦντος καὶ λέγοντος· Ἐγὼ δὲ ἐφύτευσά σε [4]) ἄμπελον καρποφόρον πᾶσαν ἀληθινήν· πῶς ἐστράφης εἰς πικρίαν, ἡ ἄμπελος ἡ ἀλλοτρία;

Anima immortalis.

Κ'. Ἀθάνατός ἐστιν ἡ ψυχή· καὶ ὁμοῖαι [5]) πᾶσαι αἱ ψυχαὶ εἰσιν ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν· τὰ γὰρ μέλη τοῦ σώματος διακέκριται μόνον. Οὐκ ἔστι τάγμα ψυχῶν κατὰ φύσιν ἁμαρτανου-

1. *γίν. ψυχὴν ἔχειν*] Ita scribimus ad fidem C. Mon. 1., cui adstipulantur Mss. et Editt. qui *ὅτι* post *γίνωσκε* ignorant, praeter unum Bodl., quem secuta est Ed. Maurina: *γίνωσκε ὅτι ψυχ. ἔχεις.* —. *ἀπαθανατ.* C. M. *ἀπαθανατήσαντα.*

2. *ἔχον*] RE. Casaub. et C. Mon. 2. *ἔχειν.* Ibidem pro *οὔτε*, ter legitur *οὐδέ.* Pron. *σε* ante *προσέχειν* in iisdem Codd. omittitur. —. *φρύγανον* Mon. C. 2. RE. et Casaub. *φρύγανα.*

3. *εἰσακούσητε*] Ita C. M. Coisl. et LXX. Reliqui: *εἰσακού-*

animae et corporis autor est. Id quoque scito, animam tuam sui juris esse, opus Dei pulcherrimum, secundum imaginem conditoris factam: immortalem propter Deum immortalitatem conferentem: animal rationale incorruptibile, per eum qui hanc gratiam largitus est: potestatem habentem faciendi, quae velit. Non enim secundum natalitia peccas; neque per fortunam scortaris; neque, uti quidam delirant, siderum conjunctiones lascivias te amplecti cogunt. Quid tua ipsius mala confiteri detrectans, astris insontibus culpam adscribis? Noli mihi posthac astrologis attendere. De illis enim ait scriptura divina: ***Stent et salvent te astrologi coeli:*** et inferius: ***Ecce omnes sicut stipula igne comburentur, et non liberabunt animam ipsorum de flamma.*** Jes. XLVII. 13. 14.

XIX. Hoc quoque addisce, quod priusquam anima in hunc mundum veniret, nihil peccavit: sed ingressi absque peccato, nunc ex arbitrio nostro peccamus. Ne mihi quemquam audias illud male interpretantem: ***Si autem quod nolo, illud facio:*** Rom. VII. 16. sed memineris etiam dicentis: ***Si volueritis et audieritis me,*** Isai. I. 20. ***bona terrae comedetis: si vero nolueritis, et non audieritis me, gladius devorabit vos, etc.*** Et rursus: ***Sicut exhibuistis membra vestra serva immunditiae et iniquitati ad iniquitatem; ita nunc exhibete membra vestra serva justitiae in sanctificationem.*** Memento etiam scripturae dicentis: ***Sicut non probaverunt Deum habere in notitia:*** et ***quia quod notum est Dei manifestum est in illis.*** Et iterum: ***Oculos suos clauserunt.*** Dei quoque rursum increpantis et dicentis: ***Ego autem plantavi te vineam fructiferam omnem veram: quomodo conversa es in amaritudinem, vitis aliena?*** Rom. VI. 19. Rom. I. 28. Rom. I. 19. Matth. XIII. 15. Jerem. II. 21.

XX. Immortalis est anima: similesque sunt animae omnes seu virorum seu mulierum; sola enim corporis membra sunt distincta. Non est ordo animarum natura peccantium, et ordo animarum natura

σησθε. Verba τὰ ἀγαθὰ usque ad καὶ τὰ ἐξῆς incl. desunt in RE. et Casaub.

4. ἐφύτευσά σε] Sic C. M. Coisl. Ottob. RE. Casaub. Editt. σε omitt. — ἐστράφης: iidem ll. Mss.; at Editt. ἐστράφη, quod jam emendavit cl. Toutténs.

5. ὅμοιαι] RE. et Casaub. addunt: κατ' οὐσίαν. Adj. πᾶσαι, quod recepit Ed. Maur. praeter Codd. citt. legunt Coisl. Ottob. et C. Mon. C. 2. — διακέκριται scribimus ex C. M. Coisl. Vulg. διακέκρινται.

Digitized by Google

σῶν, καὶ τάγμα ψυχῶν κατὰ φύσιν δικαιοπραγουσῶν· ἀλλ' ἐκ προαιρέσεως ἀμφότερα, μονοειδοῦς καὶ ὁμοίας οὔσης ἐν ἅπασι τῆς τῶν ψυχῶν ὑποστάσεως. Οἶδα μὲν οὖν πολλὰ λέγων [1]), καὶ ὡς ὁ καιρὸς ἤδη πολύς ἐστιν· ἀλλὰ τί σωτηρίας προτιμώτερον; Οὐ βούλει καμὼν λαβεῖν ἐφόδια πρὸς τοὺς αἱρετικούς; οὐδὲ θέλεις γνῶναι τῆς ὁδοῦ τὰς παρεκτροπὰς, ἵνα μὴ κατὰ κρημνὸν ἐξ ἀγνοίας ἐνεχθῇς; Εἰ οἱ διδάσκοντες ἡγοῦνται κέρδος οὐ μικρὸν, τό σε ταῦτα μαθεῖν· σὺ ὁ μανθάνων, ἆρα οὐκ ὀφείλεις ἡδέως δέχεσθαι τῶν λεγομένων τὸ πλῆθος;

Anima libero arbitrio praedita.

ΚΑ'. Αὐτεξούσιός ἐστιν ἡ ψυχή· καὶ ὁ διάβολος τὸ μὲν ὑποβάλλειν δύναται, τὸ δὲ καὶ ἀναγκάσαι [2]) παρὰ προαίρεσιν, οὐκ ἔχει τὴν ἐξουσίαν. Ὑπογράφει σοι πορνείας λογισμόν· ἐὰν θέλῃς, ἐδέξω· ἐὰν μὴ θέλῃς, οὐκ ἐδέξω. Εἰ γὰρ κατ' ἀνάγκην ἐπόρνευες, καὶ τίνος ἕνεκα τὴν γέενναν ἡτοίμασεν ὁ Θεός; Εἰ κατὰ φύσιν, ἀλλ' οὐ κατὰ προαίρεσιν ἐδικαιοπράγεις, τίνος ἕνεκεν στεφάνους ἀνεκδιηγήτους ἡτοίμασεν ὁ Θεός; Πρᾷόν ἐστι τὸ πρόβατον, ἀλλ' οὐδέποτε τοῦτο διὰ τὴν πραότητα ἐστεφανώθη· ἐπειδὴ τὸ πρᾷον οὐκ ἐκ προαιρέσεως, ἀλλ' ἐκ φύσεως αὐτῷ πρόσεστιν.

Περὶ Σώματος [3]).

Corpus a Deo factum.

ΚΒ'. Ἔγνως, ἀγαπητὲ, καθ' ὅσον ἐγχωρεῖ τέως, τὰ περὶ ψυχῆς· δέξαι κατὰ δύναμιν καὶ τὸν περὶ τοῦ σώματός σου λόγον. Μή τινος τῶν λεγόντων ἀνάσχῃ, ἀλλότριον Θεοῦ [4]) τοῦτο εἶναι τὸ σῶμα. Οἱ γὰρ ἀλλότριον [Θεοῦ] εἶναι τὸ σῶμά [τι] πιστεύοντες, [καὶ] ὡς ἐν ἀλλοτρίῳ σκεύει [τὴν ψυχὴν κατοικεῖν] τούτῳ καὶ

1. λέγων] Codd. Coisl. Ottob. RE. et Mon. 1. 2. In Cdd. οἶδα-λέγειν, subintellecto με. — Dein ἀλλὰ τί-προτιμώτερον; interrogando sec. reliquos Codd. Unus C. M. ponendo: ἀλλὰ τῆς σωτ. οὐδὲν προτιμώτερον. —. Καμὼν pro κακῶν Editt., quod jure cl. Touttéus ex Ottob. RE. Casaub. (C. Mon. 1. 2.) emendavit. Grod. „laborans." —. οὐδὲ C. Mon. 1. Bodl. RE. οὐ.

2. τὸ δὲ ἀναγκ.] C. Mon. 1. τοῦ δὲ ἀναγκ. —. ἐὰν μὴ θέλ. C. Mon. 1. 2. ἐὰν δὲ μὴ θ. —. ἡτοίμασεν C. Mon. 1. et Mor. ἡτοίμαζεν. Editt. ἑτοίμαζεν. RE. Casaub. et C. Mon. 2. ἐποίησεν ὁ Θεὸς. Perioche subsequens εἰ κατὰ φύσιν — ὁ Θεὸς, in Editt. usque ad Milles. non legebatur, qui eandem ex RE. et Casaub. restituit. Exhibent illam C. Mon. 1. Coisl. Ottob. cum Grod. —. C. Mon. 2. cum Editt. omitt. Mendose Oxon. ἐνεκδιηγήτους, ubi recte Coisl. et C. Mon. 1. ἀνεκδιηγήτους.

3. Περὶ Σώμ.] Titulus praetermittitur in Codd. Colb. Mor. RE. Casaub. Bodl. In Codd. Coisl. Ottob. et Mon. 2. positus est post primam phrasin ante: Μή τινος.

Digitized by Google

juste agentium: sed utrumque ex suo cujusque arbitrio fit, cum unius speciei et similis in omnibus sit animarum substantia. Scio quidem multa me dicere, multumque jam tempus esse: sed quid salute praestantius? Nolis cum labore aliquo viaticum accipere adversum haereticos? neque vis nosse viae diverticula, ne per ignorantiam in praecipitium adducaris? Si doctores lucrum putant esse non parvum, talia te docere, tu qui discis, nonne debes suaviter dictorum multitudinem suscipere?

XXI. Libera est et sui juris anima: et diabolus suggerere quidem potest, cogendi autem praeter voluntatem, omnino potestatem non habet. Subjicit tibi fornicationis cogitationem: si voles, admittis: si nolis, non admittis. Si enim ex necessitate fornicareris, qua igitur causa Deus gehennam parasset? Si natura, non arbitrio, juste ageres, cur Deus coronas inenarrabiles parasset? Mansueta est ovis, neque tamen illa propter mansuetudinem coronata fuit: quia mansuetudo non ex voluntate, sed ex natura illi inest.

De Corpore.

XXII. Cognovisti, dilecte, de anima quantum interim sufficiebat. Accipe nunc et pro viribus de corpore tuo sermonem. Ne quemquam patiaris eorum, qui alienum a Deo corpus istud esse dicunt: qui enim alienum [a Deo] quiddam esse corpus credunt, [et in hoc tamquam alieno in vase inha-

4. ἀλλότριον Θεοῦ] C. RE. et Casaub. ἀλλοτρίου „corpus alieni Dei opus esse" ut supra cap. 4. et 18. Catech. VIII. 3. cf. Theodoreti haeret. fab. V. 9. (Ed. Schulze. IV. p. 409.) Admonet S. Pater, ne corpus, quod ex materia natum est, plane a Deo rejectum et abominabile censeatur, juxta Gnosticorum opinionem notam. Vd. Philo de gigant. p. 288. Mang. Iren. adv. haer. I. 26. — Ἀλλότριος adj. cum genit. exstat eodem sensu apud S. Clement. I. Cor. VII. ἔλαβον σωτηρίαν καίπερ ἀλλότριοι τοῦ Θεοῦ ὄντες. (Vd. Demosth. pro Coron. p. 289, 14. ed. B. οὐδὲν ἀλλότριον ποιῶν οὔτε τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος οὔτε τοῦ τρόπου). —. Deinceps: Οἱ γὰρ ἀλλότρ. cl. Touttéus ex uno Ottob. et versione Grod. Θεοῦ interposuit praeter Codd. reliquorum autoritatem. Aequo modo ex Colb. RE. et Casaub. post πιστεύοντες Ed. Maur. τι pron. inseruit. Conj. dein καὶ et verba τὴν ψυχὴν κατοικεῖν, ex RE. et Casaub. addit idem V. D. utrumque superflue. Respexit h. l. S. Autor, quae de hac re referunt S. Iren. adv. haer. I. 26. S. Clem. A. Strom. II. 20. p. 491. III. 4. p. 523. Cf. Euseb. H. E. III. 29. Theodor. haer. fab. III. 1. p. 340. etc.

Digitized by Google

εἰς πορνείας ἑτοίμως ἀποκέχρηνται. Τί δὲ καὶ κατέγνωσαν [1]) τοῦ θαυμασίου τούτου σώματος; Τί μὲν γὰρ ἐν εὐπρεπείᾳ λείπεται; τί δὲ οὐκ ἔστιν ἔντεχνον τῆς κατασκευῆς; Ἆρα οὐκ ἐχρῆν αὐτοὺς κατανοῆσαι ὀφθαλμῶν μὲν λαμπροτάτην κατάστασιν; ὅπως δὲ τὰ ὦτα πλαγίως ἐγκείμενα, ἀνεμπόδιστον δέχεται τὴν ἀκοήν; Καὶ ὅπως ἡ ὄσφρησις μέν ἐστι [τῶν ἀτμῶν] [2]) διακριτικὴ καὶ τῶν ἀναθυμιάσεων ἀντιληπτική. Ἡ γλῶττα δὲ ὅπως δισσῶν πραγμάτων ἐστὶ διάκονος, γευστικῆς ἕξεως, καὶ διαλεκτικῆς ἐνεργείας; ὅπως ὁ πνεύμων ἐν ἀποκρύφοις κείμενος, ἄπαυστον ἔχει τοῦ ἀέρος τὴν ἀναπνοήν; Τίς ὁ ἐνθεὶς παλμὸν καρδίας ἀδιάλειπτον; τίς ὁ διελὼν εἰς φλέβας καὶ ἀρτηρίας τοσαύτας; τίς ὁ τοῖς νεύροις τὰ ὀστέα σοφῶς ἐνείρας; τίς ὁ τῆς τροφῆς μέρος μὲν εἰς ὑπόστασιν δοὺς, μέρος δὲ εἰς εὐσχήμονα [3]) διάκρισιν διακρίνας, καὶ τὰ τῆς ἀσχημοσύνης μέλη ἐν εὐσχημονεστέροις ἀποκρύψας τόποις; Τίς μέλλουσαν ἐκλείπειν τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν, δι' εὐτελοῦς κοινωνίας ἀκατάπαυστον συνεστήσατο;

Contra Manichaeos disput.

ΚΓ'. Μὴ λέγε μοι τὸ σῶμα παραίτιον ἁμαρτίας εἶναι. Εἰ γὰρ τὸ σῶμα τῆς ἁμαρτίας αἴτιον, διὰ τί νεκρὸς οὐχ ἁμαρτάνει; Παράθες ξίφος τῇ δεξιᾷ τοῦ τετελευτηκότος ἀρτίως [4]), καὶ φόνος οὐ γίνεται. Διὰ τετελευτηκότος ἀρτίως νέου κάλλη παντοῖα παρερχέσθω, καὶ ἐπιθυμία πορνείας οὐ γίνεται. Διὰ τί; Ἐπειδὴ τὸ σῶμα οὐχ ἁμαρτάνει καθ' ἑαυτὸ, ἀλλὰ διὰ τοῦ σώματος ἡ ψυχή. Ἐργαλεῖόν ἐστι τὸ σῶμα καὶ ὥσπερ ἱμάτιον καὶ στολὴ ψυχῆς. Κἂν μὲν ὑπὸ ταύτης πορνείᾳ παραδοθῇ, γίνεται ἀκάθαρτον· ἐὰν δὲ ἁγίᾳ ψυχῇ συνοικήσῃ, γίνεται ναὸς ἁγίου Πνεύματος [5]). Οὐκ ἐγὼ ταῦτα λέγω, ἀλλὰ Παῦλος ὁ Ἀπόστολος εἴρηκεν, Οὐκ οἴδατε, ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου Πνεύματός ἐστιν; Φεῖσαι τοίνυν τοῦ σώματος, ὡς ναοῦ Πνεύματος ἁγίου τυγχάνοντος. Μὴ φύρῃς ἐν πορνείαις τὴν σάρκα σου·

1. καὶ κατέγν.] Conj. καὶ cl. Touttéus ex Coisl. Ottob. RE. Casaub. recepit, quibus acced. C. Mon. 1. 2. —. λείπεται C. M. RE. et Casaub. λείπει = ἐλλείπει (Thucyd. III. 10.) — ἡ ὀσφρ. Articulus deest in C. M. RE. et Casaub.

2. τῶν ἀτμῶν] Haec verba quae Ed. Maur. exhibet, praeter RE. et Casaub. in Mss. non leguntur, neque contextus eadem postulat. —. Artic. ἡ ante γλῶττα in C. M. RE. Casaub. non exstat. —. Mox ἀναπνοήν C. M. ἀναπνοίαν.

3. εὐσχήμονα] Sic Codd. Mon. 1. 2. Coisl. Ottob. Colb. RE. Casaub. Bodl. et Grodec. Editt. ἀσχήμονα. —. Dein loco εὐσχημονεστέροις Prevot. (1631). ἀσχημοτέροις. Vulg. εὐσχημοτέροις.

Digitized by Google

bitare animam] eo ad scortationes procliviter abutuntur. Quid vero est quod in illo admirabili corpore damnabant? Quid illi ad decentiam et venustatem deest? quid non in ipsa structura artificiosum? Nonne eos oportuit considerare tum oculorum splendidissimam constitutionem? quomodo aures in obliquum flexae jacentes auditum sine impedimento suscipiant? Et quemadmodum olfactus [vapores] discernat, et odoras exhalationes admittat? Lingua vero, quomodo duarum rerum administra sit, gustandi habitus et loquendi facultatis? ut pulmo in abscondito positus incessabilem habeat aëris respirationem? Quisnam perpetuam cordis palpitationem indidit? quis tot venas arteriasque distribuit? quis nervis ossa tam sapienter colligavit? quis alimenti partem in substantiae supplementum attribuens, partem aliam ad verecundam secretionem discrevit, et pudendas partes verecundioribus abscondit locis? Quis defecturam hominum naturam per facilem communionem indeficientem instituit?

XXIII. Ne mihi dixeris corpus peccandi causam esse. Si enim corpus peccati causa est, quare mortuus non peccat? Appone gladium dextrae hominis nuper mortui, et caedes nulla fiet: coram juvene recens mortuo omnis generis venustas pertranseat, et nulla scortandi cupiditas fiet. Quamobrem? Quia corpus per seipsum non peccat, sed anima per corpus. Instrumentum est corpus, et velut indumentum atque stola animae: et si quidem ab ea fornicationi tradatur, immundum fit: si vero animae sanctae conjungatur, templum fit Spiritus Sancti. Non ego haec profero, sed Paulus apostolus dixit: ***Nescitis quod corpora vestra templum sunt Spiritus Sancti, qui in vobis est?*** Parce igitur corpori tuo, tamquam templo Sancti Spiritus existenti. Ne in fornicationibus tuam carnem 1. Cor. VI. 19.

Rectius C. M. et Coisl. εὐσχημονεστέροις. Cf. 1. Cor. XII. 23.

4. ἀρτίως] C. Mon. 1. 2. RE. et Casaub. ἀρτίως omitt. —. τοῦ σώματος: art. τοῦ deest in C. M. et rel. Mss. praeter Coisl. RE. et Casaub. e quibus illum recepit Ed. Maur.

5. κἂν μὲν - Πνεύμ.] Haec periodus concise in C. Mon. 1. legitur: κἂν μὲν ὑπὸ ταύτης πορνείᾳ μὴ παραδοθῇ, γίνεται ναὸς ἁγίου Πν. Reliqui ll. Mss. textum vulg. exh. —. ἐν ὑμῖν Editt. ἐν ἡμῖν. Emendavit cl. Touttéus ὑμῖν ex RE. Casaub. et sacro textu, quod approbant C. Mon. 1. et Grod. Cf. Catech. XII. 26.

Digitized by Google

μὴ μολύνῃς σου τὴν καλλίστην ταύτην στολήν. Εἰ δὲ καὶ ἐμόλυνας, ἀπόπλυνε νῦν διὰ μετανοίας· ἀπολούσεως γὰρ ὁ καιρός [1]).

De continentia ad Virgines.

ΚΔ'. Καὶ τὸν περὶ σωφροσύνης λόγον [2]), προηγουμένως μὲν ἀκουέτω τῶν μοναζόντων καὶ τῶν παρθένων τάγμα, τῶν τὸν ἰσάγγελον βίον ἐν κόσμῳ κατορθούντων· [ἑπομένως δὲ καὶ ὁ λοιπὸς τῆς Ἐκκλησίας λαός]. Μέγας ὑμῖν ἀπόκειται στέφανος, ἀδελφοί· μὴ μικρᾶς ἡδονῆς ἀντικαταλλάξητε μεγάλην ἀξίαν. Ἀκούσατε τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· Μή τις πόρνος ἢ βέβηλος ὡς Ἡσαῦ, ὃς ἀντὶ βρώσεως μιᾶς ἀπέδοτο τὰ πρωτοτόκια αὐτοῦ. Ἐν ταῖς ἀγγελικαῖς βίβλοις [3]) λοιπὸν ἐγγραφεὶς, διὰ τὴν πρόθεσιν τῆς σωφροσύνης, βλέπε μὴ πάλιν ἐξαλειφθῇς, διὰ τὴν πορνικὴν ἐργασίαν.

Conjugium sanctum.

ΚΕ'. Μὴ δ' αὖ πάλιν κατορθῶν τὴν σωφροσύνην, τυφωθῇς [4]) κατὰ τῶν ὑποβεβηκότων ἐν γάμῳ. Τίμιος γὰρ ὁ γάμος καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος, ὡς φησιν ὁ Ἀπόστολος. Καὶ σὺ ὁ τὴν ἁγνείαν ἔχων, ἆρα οὐκ ἐκ τῶν γεγαμηκότων ἐγεννήθης; Μὴ γὰρ ὅτι χρυσίου κτῆσιν ἔχεις, τὸ ἀργύριον ἀποδοκίμαζε. Ἀλλ' εὐέλπιδες ἔστωσαν καὶ οἱ ἐν γάμῳ νομίμως τῷ γάμῳ χρώμενοι· οἱ γάμον ἔνθεσμον [5]), ἀλλὰ μὴ τοῦτον ἀσελγῆ κατασκευάζοντες, διὰ τὴν ἄμετρον ἐξουσίαν· οἱ γινώσκοντες καιροὺς ἀνέσεως, ἵνα σχολάζωσι τῇ προσευχῇ· οἱ μετὰ τῶν ἐνδυμάτων καθαρὰ προσφέροντες ἐν ταῖς Συνάξεσιν εἰς ἐκκλησίαν τὰ σώματα· οἱ διὰ τὸ τεκνογονεῖν, ἀλλ' οὐ διὰ τὸ φιληδονεῖν, τῷ γάμῳ προσελθόντες.

Monogamia et secundae nuptiae.

ΚΣ'. Καὶ οἱ μονόγαμοι δὲ τοὺς δευτέρῳ γάμῳ συμπεριενεχθέντας μὴ ἀποδοκιμαζέτωσαν. Καλὸν μὲν γὰρ ἡ ἐγκράτεια καὶ θαυμάσιον· συγγνωστὸν δὲ καὶ τῷ δευτέρῳ γάμῳ προσελθεῖν, ἵνα μὴ πορνεύσωσιν οἱ ἀσθενεῖς. Καλὸν μὲν γὰρ αὐτοῖς, ἐὰν μείνωσιν ὡς κἀγώ, φησὶν ὁ Ἀπόστολος· εἰ δὲ οὐκ ἐγκρα-

1. ἀπολούσεως γὰρ ὁ κ.] Sic C. Mon. 1. Ottob. RE. Casaub. et Grod. Vulg. ἀπόλουσαι ἕως καιρὸς παρέχει. C. Mon. 2. et Ottob. post μετανοίας addiderant: ἀπόλουσαι διὰ νηστείας. Vitiose RE. Casaub. pro ἀπολούσεως leg. ἀπολύσεως.

2. Καὶ τὸν - λόγον] C. M. RE. Casaub. τῶν - λόγων. Mox τῶν μοναζ. C. M. τὸ τῶν μοναζ. —. Post κατορθούντων ex RE. et Casaub. recepit Ed. Maur. ἑπομένως δὲ καὶ ὁ λοιπὸς τῆς ἐκκλησίας λαός: nulla suffrag. Codd. autoritate. Nec ubique προηγουμένως postulat ἔπειτα s. ἑπομένως subseq. Vd. Budd. et H. Steph. LL. s. h. v. —. RE. et Casaub. periochen ἀκούσατε - πρωτοτ. αὐτοῦ (Hebr. XII. 16.), praetermittunt.

3. ἀγγελικαῖς βιβλ.] Editt. εὐαγγελικαῖς. Ita etiam Grodec. Rectius Th. Milles. ex RE. et Cas. legendum proposuit ἀγγελικαῖς, quod exh. Codd. quoque Mon. 1. 2.

Digitized by Google

polluas: neu inquines hanc tuam pulcherrimam vestem. Si autem polluisti, nunc ablue per poenitentiam: tempus enim est ablutionis.

XXIV. At eum qui de castitate est sermonem, praecipue quidem auscultet Monachorum et Virginum ordo, qui vitam parem angelis in mundo instituunt: [deinde vero reliquus Ecclesiae populus]. Magna vobis, fratres, reposita est corona. Ne exigua voluptate commutetis magnam dignitatem. Audite Apostolum dicentem: ***Ne quis fornicator profanus ut Esau,*** Hebr. XII. 16. ***qui propter unam escam vendidit primitiva sua.*** In angelicis libris inscriptus propter puritatis propositum, vide ne propter actum impudicum iterum ex eisdem delearis.

XXV. Neu vero, si castitatem instituis et extollis, inflatus sis adversus illos, qui statum matrimonii subierunt. ***Honorabile enim est connubium, et thorus immaculatus,*** ait Hebr. XIII. 4. Apostolus. Et tu qui sanctificationem habes, nonne ex conjugatis natus es? Neu ergo, quod aurum possides, argentum reprobes. Sed in bona spe consistant et ii qui in conjugio legitime nuptiis utuntur: qui connubium exactum ad leges, non illud ex lascivia per intemperantiam instituunt: qui continentiae tempora norunt, ut vacent orationi: qui una cum vesti- I. Cor. VII. 5. mentis munda ad conventus in ecclesiam offerunt corpora: qui liberorum procreandorum, non voluptatis studio, ad nuptias accesserunt.

XXVI. Nec unico matrimonio contenti, eos qui ad secundas nuptias se dejecere, reprobent. Nam praeclara est continentia et admiranda res: verum ignoscendum etiam est, si ad alteras nuptias accedatur, ne scortationi succumbant infirmi. ***Bonum est enim eis, si permanserint, sicut et ego,*** I. Cor. VII. 8.

et Ottob. Respicit S. Autor Apoc. III. 5. καὶ οὐ μὴ ἐξαλείψω τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐκ τῆς βίβλου τῆς ζωῆς, καὶ ὁμολογήσω τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐνώπιον τοῦ Πατρός μου καὶ ἐνώπιον τῶν ἀγγέλων αὐτοῦ. cf. Catech. XII. 34. XIII. 23. Vd. Commentt. in h. l. —. ἐγγραφείς Editt. ἐγγραφήσῃ. Nostram lectionem tuentur Coisl. RE. Casaub. et Grod. —. Cod. Ottob. et Mon. 2. ἐγγραφεὶς ἤδη (unde: ἐγγραφήσῃ). C. Mon. 1. ἐγραφεὶς pro ἐγγραφεὶς s. ἐγράφῃς. Velim ἤδη restitui. —. ἐξαλειφθῆς RE. Casaub. ἐξαλειφῇς.

4. τυφωθῆς] Editt. τυφλωθῆς. Lectionem τυφωθῆς Millesio probatam, habent Coisl. Colb. et Grod. C. Mon. 1. 2. τυφωθεὶς: vitiose. —. ὑποβεβηκ. C. Mon. 1. inepte: ὑποβεβληκότων.

5. ἔνθεσμον] RE. et Casaub. ἔννομον. — καιροὺς ἀνέσ. Cod. Coisl. et Mon. 2. add. διὰ τὴν ἐξουσίαν. —. σχολάζ. C. Mon. 1. σχολάσωσι. — προσφέροντες: ita Codd. omnes; Editt. προφέρον-

Digitized by Google

τεύονται, γαμησάτωσαν[1]· κρεῖσσον γάρ ἐστι γαμῆσαι ἢ πυροῦσθαι. Τὰ δὲ λοιπὰ πάντα ἐξοριζέσθω μακρὰν, πορνεία, μοιχεία καὶ πᾶν τὸ τῆς ἀκολασίας εἶδος. Τετηρήσθω δὲ τὸ σῶμα τῷ Κυρίῳ[2] καθαρὸν, ἵνα καὶ ὁ Κύριος ἐπιβλέψῃ τῷ σώματι.

Περὶ βρωμάτων[3].

De Cibis et jejunio.

ΚΖ'. Τρεφέσθω δὲ τὸ σῶμα σιτίοις, ἵνα ζῇ καὶ ἀνεμποδίστως ὑπηρετῇ· οὐ μὴν ἵνα πρὸς τρυφὰς ἐκδοθῇ. Καὶ περὶ τροφῶν δὲ[4] ὑμῖν ἔστω ταῦτα τὰ δόγματα· ἐπειδὴ πολλοὶ καὶ περὶ τὰ βρώματα πταίουσιν. Οἱ μὲν γὰρ τοῖς εἰδωλοθύτοις ἀδιαφόρως προσέρχονται· οἱ δὲ ἀσκοῦσι μὲν, κατακρίνουσι δὲ τοὺς ἐσθίοντας. Καὶ διαφόρως ἐν τῷ περὶ βρωμάτων λόγῳ τινῶν ἡ ψυχὴ μολύνεται, ἀγνοούντων τοῦ ἐσθίειν καὶ μὴ τε τὰς ἐπωφελεῖς αἰτίας. Νηστεύομεν[5] γὰρ οἴνου τε καὶ κρεῶν ἀπεχόμενοι, οὐχ ὡς βδελύγματα μισοῦντες, ἀλλὰ τὸν μισθὸν προσδοκῶντες· ἵνα αἰσθητῶν ὑπεριδόντες, ἀπολαύσωμεν πνευματικῆς καὶ νοητῆς τραπέζης· καὶ ἵνα νῦν σπείραντες ἐν δάκρυσιν, ἐν ἀγαλλιάσει θερίσωμεν ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι. Μὴ τοίνυν καταφρόνει τῶν ἐσθιόντων καὶ διὰ τῶν σωμάτων[6] ἀσθένειαν μεταλαμβανόντων. Μηδὲ ψέγε τοὺς ὀλίγῳ οἴνῳ χρωμένους, διὰ τὸν στόμαχον καὶ τὰς πυκνὰς ἀσθενείας· καὶ μήτε αὐτοὺς ὡς ἁμαρτωλοὺς κατακρίνῃς. Μήτε ὡς ἀλλότρια μίσει τὰ κρέα· οἶδε γάρ τινας τοιούτους ὁ Ἀπόστολος λέγων· Κωλυόντων γαμεῖν, ἀπέχεσθαι βρωμάτων, ἃ ὁ Θεὸς ἔκτισεν εἰς μετάληψιν μετ' εὐχαριστίας τοῖς πιστοῖς. Ἀπεχόμενος τοίνυν τούτων, μὴ ὡς βδελυκτῶν ἀπέχου, ἐπεὶ μισθὸν οὐκ ἔχεις· ἀλλ' ὡς καλῶν ὄντων ὑπερφρόνει, διὰ τὰ προκείμενα[7] νοητὰ καλλίονα.

τες. Verba ἀλλ' οὐ διὰ τὸ φιλῆδονεῖν desunt in C. Mon. 1.

1. γαμησάτωσαν] RE. et Casaub. γαμείτωσαν —. τετηρήσθω C. Mon. 1. 2. RE. et Cas. Bodl. et Mor. τετηρείσθω. C. Mon. 1. om. δέ.

2. τῷ Κυρίῳ] Ab his verbis usque ad τρεφέσθω δὲ τ. σῶμα in Colb. Bodl. et Mor. praetermissa est phrasis propter voces τὸ σῶμα repetitas.

3. Περὶ βρωμ.] Titulus non exstat in Colb. Bodl. RE. Casaub. et Mor. Vulgo eundem ante Καὶ περὶ τροφῶν posuerunt Editores; sed aptius cum Coisl. Ottob. et C. Mon. 1. 2. ante τρεφέσθω δὲ collocandus est, quibus verbis instructio DE CIBIS vere incipit. Voces οὐ μὴν ἵνα - ἐκδοθῇ in C. Mon. 1. desiderantur.

4. π. τροφ. δὲ] Part. δὲ inseruimus ex Cdd. Mon. 1. 2. RE.

Digitized by Google

inquit Apostolus: *si vero non se continent, nubant: melius est enim nubere, quam uri.* Reliqua vero omnia procul exterminentur, scortatio, adulterium et omne lasciviae genus: conservetur vero corpus Domino mundum, ut Dominus etiam corpus respectet.

De Cibis.

XXVII. Nutriatur autem corpus cibis, ut vivat et absque impedimento famuletur, at non luxuriae tradatur. Et de cibis ista vobis sint constituta decreta; quandoquidem multi circa escas quoque impingunt. Nam alii quidem ad ea, quae idolis immolata sunt, sine discrimine accedunt: alii vero ex instituto ascetico abstinent, sed judicant eos, qui manducant. Et ita Rom. XIV. 3. varie circa cibos quorundam anima polluitur, qui et manducandi et abstinendi congruas causas ignorant. Jejunamus enim vino et carnibus abstinentes, non tametsi eadem quasi abominabilia respuamus, sed quoniam exspectamus mercedem; ut dum sensibilia ultro contemnimus, spiritali intelligibilique mensa perfruamur: utque nunc seminantes in lacrymis, in exultatione Ps. CXXV. 5. metamus in seculo venturo. Ne igitur aspernare eos qui manducant et propter corporum infirmitatem cibum sumunt: neque reprehendas qui modico vino utuntur propter stomachum et infirmitates frequentes: neve eos tamquam peccatores con- I. Tim. V. 23. demnes. Nec vero tamquam alienas oderis carnes: sciebat enim quosdam tales Apostolus, dicens: ***Prohibentium nuptias, abstinere cibis, quos Deus creavit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus.*** Abstinens igitur ab his, non quasi ab abominandis I. Tim. IV. 3. abstine, alioqui mercedem nullam habiturus es: sed tamquam bona praetermitte, propter intelligibilia quae sunt proposita, multo meliora.

et Casaub. —. περὶ τὰ βρ. C. Mon. 1. περὶ τῶν βρωμάτων.

5. Νηστεύομεν] C. Mon. 2. RE. et Casaub. verborum modos ita invertunt: νηστεύοντες γὰρ — ἀπεχόμεθα (Mon. ἀπεχόμενοι). Partic. τε deest in C. Mon. 1. RE. et Casaub.

6. διὰ τῶν σωμ.] C. Mon. 2. διὰ τὴν τῶν σωμ. emendatione huic l. Ms. frequenti. Mox μηδὲ ψέγε C. Mon. 1. μὴ δὲ ψ. RE. et Casaub. μηδὲ ἔλεγχε —. Verba καὶ μήτε αὐτοὺς — κατακρίνῃς in Editt. non leguntur. Exhibent eadem Cdd. Mon. 1. 2. Coisl. Ottob. Colb. RE. Casaub. et Grod. C. Mon. 1. κατακρίνῃ.

7. προκείμενα] RE. et Casaub.: ἐλπιζόμενα: paraphr.

Digitized by Google

Immolatis abstinendum.

ΚΗ'. Ἀσφάλισαί σου τὴν ψυχήν, μή ποτέ τι φάγῃς τῶν τοῖς εἰδώλοις προσενεχθέντων. Περὶ γὰρ [τούτων] τῶν βρωμάτων[1]), οὐκ ἐμοὶ νῦν μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ τοῖς ἀποστόλοις καὶ Ἰακώβῳ τῷ ταύτης τῆς ἐκκλησίας ἐπισκόπῳ σπουδὴ γέγονεν. Καὶ γράφουσιν[2]) οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ πρεσβύτεροι πᾶσι τοῖς ἔθνεσι καθολικὴν ἐπιστολήν, προηγουμένως τῶν εἰδωλοθύτων ἀπέχεσθαι, ἔπειτα δὲ καὶ αἵματος, καὶ πνικτοῦ. Πολλοὶ γὰρ τῶν ἀνθρώπων θηριώδεις ὄντες καὶ κυνῶν δίκην ζῶντες, τὸ μὲν αἷμα λάπτουσιν, ἀγριωτάτων θηρίων τρόπον μιμούμενοι[3])· τὰ πεπνιγμένα δὲ κατεσθίουσιν ἀφειδῶς. Σὺ δὲ ὁ τοῦ Χριστοῦ δοῦλος, ἐσθίων ἔχε τὸ μετ' εὐλαβείας ἐσθίειν. Καὶ περὶ μὲν βρωμάτων αὐτάρκως.

Περὶ Ἐνδύματος[4]).

ΚΘ'. Ἔνδυσις δέ σοι λιτὴ περικείσθω, μὴ πρὸς καλλωπισμὸν, ἀλλὰ πρὸς ἀναγκαίαν σκέπην· μηδὲ ἵνα χαυνωθῇς, ἀλλ' ἵνα ἐν χειμῶνι θερμανθῇς, καὶ τοῦ σώματος τὴν ἀσχημοσύνην καλύπτῃς· μὴ προφάσει τοῦ τὴν ἀσχημοσύνην καλύπτειν, ταῖς περιέργοις στολαῖς εἰς ἑτέραν ἀσχημοσύνην ἐμπέσῃς.

Περὶ τῆς Ἀναστάσεως[5]).

Resurget caro.

Λ'. Φείδου μοι, παρακαλῶ, τοῦ σώματος τούτου, καὶ γίνωσκε ὅτι ἐκ νεκρῶν ἐγερθήσῃ, μετὰ τοῦ σώματος τούτου κριθησόμενος. Εἰ δέ σοί τις ἀπιστίας λόγος ὑπεισέρχεται, ὡς ἀδυνάτου τοῦ πράγματος τυγχάνοντος· ἐκ τῶν καθ' ἑαυτὸν σκόπει τὰ μὴ φαινόμενα. Σὺ γὰρ αὐτὸς, εἰπέ μοι, πρὸ ἑκατὸν ἢ πλειόνων ἐτῶν[6]), λόγισαι ποῦ ἦσθα; Ἐκ ποίας δὲ σμικροτάτης καὶ εὐτελεστάτης ὑποστάσεως, εἰς τοσοῦτον ἡλικίας μέγεθος καὶ

1. *Περὶ γὰρ τ. τῶν βρ.*] Editt. *περὶ γὰρ τούτων*, omiss. *τῶν βρ.* quod ex Coisl. Ottob. RE. Casaub. et Grod. adjecit Touttéus. Cdd. citt. et Mon. 1. 2., *τούτων* non agnoscunt. —. *Νῦν* C. Coisl. RE. et Mon. 1. 2. exhib. propter *ἤδη* sequens. jam Ed. Maur. probatum.

2. *καὶ γράφ.*] RE. Casaub. *καὶ δὴ γράφουσιν.* —. *προηγουμένως τ. εἰδ.* RE. Casaub. *προηγ. μὲν ἀπέχεσθαι τ. εἰδ.* Partic. *μὲν* ex Mss. citt. ab Ed. Maur. recept. ad fidem Cdd. reliqq. delevimus. —. *τῶν ἀνθρ.* Melius cum C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. *τῶν ἐν ἀνθρώποις.*

3. *μιμούμενοι*] Participium cl. Touttéus ex Coisl. RE. Casaub. et Grod. addidit. His suffrag. C. Mon. 2. at C. Mon. 1. illud c. codd. reliqq. ignorat. —. *ἔχε τὸ* Cdd. Mon. 1. 2. RE. Casaub. *ἔχε καὶ τό.*

4. *Περὶ ἐνδύμ.*] Titulus ser-

Digitized by Google

XXVIII. Tutam redde animam tuam, ne quid unquam edas eorum quae idolis oblata sunt. Nam de [hujusmodi] cibis, non mihi solum nunc, sed jam apostolis et ipsi Jacobo hujus ecclesiae episcopo studium fuit. Scribunt enim apostoli et presbyteri omnibus gentibus catholicam epistolam, ut primo ac praecipue abstineant ab immolatis, deinde vero a sanguine et suffocato. Multi enim feri homines, et canum more viventes, sanguinem immanissimarum instar belluarum lambunt, et suffocata affatim devorant. Tu vero, Christi servus, quum manducas, cum pietate quadam cura ut manduces. Ac de cibis quidem satis. Act. xv. 28. sqq.

De Vestitu.

XXIX. Vestitus vero tibi simplex esto, non ad ornatum, sed ad necessarium tegumentum: non ut molliter delecteris, sed ut hieme calefias et verecundiam corporis tegas: ne vero tegendae turpitudinis praetextu, superfluis vestibus in aliam turpitudinem incidas.

De Resurrectione.

XXX. Modeste, quaeso, utere corpore isto, et illud menti tuae infige, te e mortuis suscitari, cum corpore hocce judicandum. Quod si quae tibi diffidentiae cogitatio succurrat, quasi fieri res non possit; ex tuismet ipsius rebus perspice ea, quae non apparent. Tu enim ipse, dic mihi, ante centum aut amplius annos, reputa tecum, ubinam eras? Ex quali exiguitate ac vilissima substantia, in tantam staturae magnitu-

vatus est in C. Mon. 1. 2. Coisl. RE. Casaub. et Grod. C. Mon. 1. finem paragraphi praecedentis *καὶ περὶ μὲν βρ.* initium capitis hujus ponit.

5. *Περὶ τῆς ἀναστάσ.*] Titulus in Colb. Bodl. et Mor. deest. C. Mon. 1. RE. Casaub. art. *τῆς* omittunt. —. *εἰ δέ σοι.* C. Mon. 1. *εἰ δέ σέ.* RE. et Casaub. *σοι.* omitt. —. *σκόπει* RE. Casaub. *σκοπείτω.* —. *Σὺ γὰρ αὐτὸς* Editt. *σὺ αὐτός.* Partic. *γὰρ* ex Coisl. RE. Casaub. et Grod. inseruit Ed. Maur. approb. C. Mon. 1. 2. —. C. Mon. 1. *σὺ γὰρ εἰπέ μοι αὐτός.*

6. *πλειόνων ἐτῶν*] Editt. *πλεῖον ἐτῶν.* Milles. proponit: *πλειόνων* quod offerunt Cdd. optimi quique. —. *ποίας δὲ* C. Mon. 1. *δὲ* omitt. —. RE. et Casaub.: *ἐκ ποίας μικροτάτης ὑποθέσεως καὶ εὐτελεστάτης κ. τ. λ.* —. *τοσαύτην* Cdd. citt. *τοσαύτης.*

Digitized by Google

τοσαύτην ὠραιότητος ἀξίαν κατέστης; Εἶτα, ὁ τὸ μὴ ὂν εἰς τὸ εἶναι παραγαγών, τὸ ὂν ἤδη καὶ διαπεσὸν [1]) αὖθις ἀναστῆσαι οὐ δύναται; Ὁ τὸν δι' ἡμᾶς σπειρόμενον σῖτον, κατ' ἐνιαυτὸν νεκρούμενον ἐγείρων· ἆρα ἡμᾶς αὐτοὺς, δι' οὓς κἀκεῖνος ἐγήγερται, δυσκόλως ἀναστήσει; Ὅρᾳς ὅπως [2]) τὰ δένδρα νῦν ἐπὶ τοσούτοις μησὶν ἄκαρπα καὶ ἄφυλλα καθέστηκεν· ἀλλὰ ὅλα, τοῦ χειμῶνος παρελθόντος, αὖθις ὥσπερ ἐκ νεκρῶν ἀναβιοῖ. Οὐ πολλῷ μᾶλλον ἡμεῖς καὶ εὐκοπώτερον ἀναζήσομεν; Ῥάβδος Μωσέως εἰς φύσιν ὄφεως ἀνοίκειον βουλῇ Θεοῦ μετεβλήθη· καὶ ἄνθρωπος, ὁ πεσὼν εἰς θάνατον, πάλιν εἰς ἑαυτὸν οὐκ ἀποκαθίσταται;

ΛΑ'. Μὴ πρόσεχε τοῖς λέγουσιν ὅτι οὐκ [3]) ἐγείρεται τὸ σῶμα τοῦτο. Ἐγείρεται γάρ· καὶ μάρτυς Ἡσαΐας λέγων, Ἀναστήσονται οἱ νεκροὶ, καὶ ἐγερθήσονται οἱ ἐν τοῖς μνημείοις· καί, Πολλοὶ τῶν ἐν γῆς χώματι καθευδόντων ἀναστήσονται, κατὰ τὸν Δανιήλ· οὗτοι εἰς ζωὴν αἰώνιον, καὶ οὗτοι εἰς αἰσχύνην αἰώνιον. Ἀλλὰ τὸ μὲν ἀναστῆναι, πάντων ἐστὶν ἀνθρώπων· οὐχ ὁμοία δὲ πᾶσιν ἡ ἀνάστασις. Πάντες μὲν γὰρ αἰώνια λαμβάνομεν τὰ σώματα, ἀλλ' οὐχ ὅμοια ἅπαντες. Οἱ δίκαιοι μὲν γὰρ, ἵνα διαιωνίζοντες ἀγγέλοις συγχορεύσωσιν [4])· οἱ δὲ ἁμαρτωλοὶ, ἵνα εἰς αἰῶνας τῶν ἁμαρτημάτων ὑπομείνωσι τὴν βάσανον.

1. διαπεσὸν] RE. Casaub. et Mon. 2. παραπεσόν. Cf. Catech, XVIII. 6. 7. Constitt. Apost. v. 7. Iren. v. 3. Forma διαπεσὸν verbo διαλυθὲν alias usitato respondet. Cf. S. Clem. Rom. I. Cor. XXIV. Theophil. ad Autolyc. I. 18. —. αὖθις ἀναστῆσ. Editt. αὖθις ἤδη: perperam. —. κἀκεῖνος C. Mon. 1. RE. et Casaub. ἐκεῖνος ἐγείρεται.

2. Ὅρας ὅπως] Cdd. Mon. 1. 2. RE. Casaub. ὁρᾷς πῶς cum virg. interrogat. post καθέστηκεν. — Vox ὅλα in Cdd. citt. et Grod. deest. —. αὖθις Editt. αὐτόθι. Vulg. probant Coisl. Mon. 1. 2. RE. Casaub. Grodec. —. πολλῷ μᾶλλ. RE. et Casaub. πολὺ μᾶλλον, quod placuit Milles. καὶ ante εὐκοπώτερον Cdd. Mon. 1. 2. rectius praetermittunt. —. ῥαβδὸς C. Mon. 2. RE. Casaub. ἡ ῥαβδός. Cdd. citt. ἀνοίκειον ignorant; C. Mon. 2. ἀνοικείως. —. πάλιν εἰς ἑαυτ. C. Mon. 1. εἰς ἑαυτ. πάλιν. RE. et Casaub. εἰς ἑαυτὸν ἀπὸ θανάτου πάλιν οὐ ἀποκαθίστ.

3. ὅτι οὐκ] RE. Casaub. ὅτι omitt. —. In locum Dan. XII. 2. observat Ed. Maur.: „Locus iste in editionibus mancus et imperfectus erat. Primo legebatur ἐκ γῆς χώματος quod quidem ita habetur in editione Complutensi Bibli-

Digitized by Google

dinem, et talem formae dignitatem constitutus es? Tum vero qui, quod non erat, ut esset fecit, quod jam est ac cecidit, rursum suscitari non poterit? Qui satum propter nos frumentum singulis annis mortificatum excitat: an nos ipsos, propter quos *ipsum surrexit, difficilius suscitabit? Vides ut arbores nunc tot mensibus sine fructu et sine foliis perstitere: sed hieme exacta, cunctae uti ex mortuis iterum reviviscunt: nonne multo magis nos multoque facilius reviviscemus? Virga Mosis in disparatam serpentis naturam, voluntate Dei mutata est: et homo in mortem lapsus, rursus in se ipsum non restituetur?

* Grod. et ipse.

XXXI. Ne attende his, qui dicunt, hoc corpus non resurgere. Resurget enim: cujus rei testis etiam Jesaias, dum ait: ***Resurgent mortui, et excitabuntur, qui in monumentis sunt;*** et, ***Multi de his, qui dormiunt in terrae pulvere, resurgent***, secundum Daniel: ***hi quidem in vitam aeternam, illi vero in opprobrium sempiternum.*** Caeterum resurgere omnium commune est hominum; sed non omnibus similis resurrectio. Nam omnes quidem aeterna accipiemus corpora, non autem omnes similia. Justi quidem accipient, ut in aeternum laetentur angelorum choris sociati; peccatores vero, ut in secula peccatorum ferant supplicium.

Jes. xxvi. 19. Dan. xii. 2.

orum LXX. [In eundem modum locus citatur Constitt Apost. v. 7. ἐκ γῆς χώματος ἀναστήσονται R.]. Sed restituimus ἐν γῆς χώματι ex Codd. Ottob. RE. Casaub. [Cdd. Mon. 1. 2.] Romana editione LXX. [Origen. in ps. III. n. 6.] et Cyrillo ipso Catech. XV. 17. XVIII. 15. locum ut scripsimus hic recitante. Secundo deerant voces ἀναστήσονται κατὰ τὸν Δανιὴλ οὗτοι, quas resarsimus ex Codd. Coisl. Ottob. [C. Mon. 1. 2.] et Grod. Eaedem voces habentur in RE. et Casaub. exceptis his κατὰ τὸν Δανιήλ; quarum loco post ἐν τοῖς μνημείοις, istas habent a Millesio in Edit. Oxon. positas: καὶ ὁ τῷ Δανιὴλ προδιαλεγόμενος Ἄγγελος; sed relicto ἐκ γῆς χώματος, et praetermisso ἀναστήσονται οὗτοι, locum non minus quam antea turbatum repraesentavit. Notandum loco ἀναστήσονται legi apud Danielem et Cyrillum ipsum Catech. XV. 17. ἐξεγερθήσονται et addi: εἰς ὀνειδισμὸν καὶ ante αἰσχύνην αἰώνιον. TOUTTÉUS. —. Infra πάντες μὲν γὰρ C. Mon. 1. μὲν omitt.

4. συγχορεύσωσιν] C. Mon. 1. RE. et Casaub. συγχωρεύωσι —. (C. Mon. 1. — ουσιν.) —. αἰῶνας RE. Casaub. et Mon. 2. αἰῶνα. —. ὑπομείνωσι C. Mon. 1. ὑπομένουσι (f, = μείνουσι),

Digitized by Google

Περὶ Λουτροῦ [1]).

ΛΒ'. Διὰ τοῦτο προλαβὼν κατὰ φιλανθρωπίαν ὁ Κύριος λουτροῦ μετάνοιαν [2]) ἔδωκεν, ἵνα τὸ πολὺ τῶν ἁμαρτιῶν, μᾶλλον δὲ τὸ πᾶν φορτίον ἀποῤῥίψαντες καὶ ἁγίῳ Πνεύματι τὴν σφραγίδα λαβόντες, κληρονόμοι γενώμεθα ζωῆς αἰωνίου. Ἀλλὰ περὶ τοῦ λουτροῦ πρώην αὐτάρκως εἰρηκότες, ἐπὶ τὰ λείποντα τῶν εἰσαγωγικῶν μαθημάτων λοιπὸν ἔλθωμεν.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΘΕΙΩΝ ΓΡΑΦΩΝ [3]).

Unus Deus V. et N. T. autor.

ΛΓ'. Ταῦτα δὲ διδάσκουσιν ἡμᾶς οἱ θεόπνευστοι γραφαὶ τῆς παλαιᾶς τε καὶ καινῆς διαθήκης. Εἷς γάρ ἐστιν ὁ τῶν δύο διαθηκῶν Θεὸς, ὁ τὸν ἐν τῇ καινῇ φανέντα Χριστὸν ἐν τῇ παλαιᾷ προκαταγγείλας· ὁ διὰ νόμου καὶ προφητῶν εἰς Χριστὸν παιδαγωγήσας. Πρὸ γὰρ τοῦ ἐλθεῖν τὴν πίστιν, ὑπὸ νόμον ἐφρουρούμεθα· καὶ ὁ νόμος παιδαγωγὸς ἡμῶν γέγονεν εἰς Χριστόν. Κἄν ποτε τῶν αἱρετικῶν ἀκούσῃς τινὸς βλασφημοῦντος νόμον ἢ προφήτας, ἀντίφθεγξαι [4]) τὴν σωτήριον φωνὴν, λέγων· Οὐκ ἦλθεν Ἰησοῦς καταλῦσαι τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρῶσαι. Καὶ φιλομαθῶς ἐπίγνωθι, καὶ παρὰ τῆς Ἐκκλησίας, ποῖαι μέν εἰσιν αἱ τῆς παλαιᾶς διαθήκης βίβλοι, ποῖαι δὲ τῆς καινῆς. Καί μοι μηδὲν τῶν ἀποκρύφων ἀναγίνωσκε. Ὁ γὰρ τὰ παρὰ πᾶσιν ὁμολογούμενα μὴ εἰδὼς, τί περὶ τὰ ἀμφιβαλλόμενα ταλαιπωρεῖς μάτην; Ἀναγίνωσκε [5]) τὰς θείας γραφὰς, τὰς εἴκοσι δύο βίβλους τῆς παλαιᾶς διαθήκης ταύτας, τὰς ὑπὸ τῶν ἑβδομήκοντα δύο Ἑρμηνευτῶν ἑρμηνευθείσας.

1. *Περὶ λουτροῦ*] Titulum C. Mon. 1. 2. et Ottob. exhibent. De ejus authentia dubitat cl. Touttéus; sed, ut recte monet, idem V. D., tanta est de ceteris quoque titulis hujus catecheseos apud Veteres discrepantia, ut de competentia unius vel alterius inscriptionis fas non sit litem moveri.

2. *λουτροῦ μετάνοιαν*] Editt. *λυτρὸν μετανοίας*. Casaub. conjecit *λουτρὸν μετανοίας*, quod habet etiam RE. Sed non est, quod de l. vulg. dubitemus. Eodem enim modo S. Autor Cat. I. 2. *τῇ τοῦ λουτροῦ ἀναγεννήσει*, dixerat uti et infra n. 37. catech. nostrae: *λουτροῦ σωτηρίαν*. Catech. VI. 35. *γάμος σεμνότητος*. Cf. Catech. XIV. 17. VI. 16. — *ἔλθωμεν* Editt. *ἐπανέλθωμεν*: „revertamur" lectione contextui adversa.

3. *Περὶ τ. θ. γραφ.*] Titulus desideratur in Colb. Bodl. RE. Casaub. et Mor. In Coisl. et Grod. inscribitur: *περὶ τῆς θ. γραφῆς*. Est ista superscriptio in hac dogmatum serie undecima et extrema. —. *ταυτα δὲ* C. Mon. 1.

Digitized by Google

*De Lavacro. *Grod. omitt.

XXXII. Quamobrem prospiciens nobis secundum benignitatem Dominus, lavacri poenitentiam dedit, ut multitudinem peccatorum, imo pondus universum abjicientes, et per Spiritum Sanctum recipientes signaculum, aeternae vitae haeredes efficiamur. Verum quum de lavacro paullo ante satis dixerimus, ad reliqua capita institutionum introductoriarum dein pergamus. Hebr. XII. 1.

DE DIVINIS SCRIPTURIS.

XXXIII. Haec nos docent divinitus inspiratae Veteris et Novi Testamenti scripturae. Unus est enim utriusque Testamenti Deus, qui Christum in Novo apparentem praenuntiaverat in Veteri: qui per legem et prophetas nos ut per paedagogos ad Christum ducebat. *Priusquam enim veniret fides, sub lege custodiebamur:* et, *Lex paedagogus fuit noster ad Christum.* Ac si quando haereticorum audieris aliquem blasphemantem legem aut prophetas, oppone salutarem illam vocem, aiens: *Non venit Jesus solvere legem, sed adimplere.* Et diligenter ab Ecclesia disce, quinam sint Veteris Testamenti libri, qui vero Novi. Neque mihi quidquam apocryphorum legas. Qui enim ea, de quibus apud omnes convenit, nescis, quid circa controversa frustra operam perdis? Lege divinas scripturas, hos Veteris Testamenti libros viginti duos: qui a septuaginta duobus Interpretibus translatae sunt. Gal. III. 23. 24. Matth. V. 17.

et Grod. δὲ omitt. —. Θεὸς ὁ τὸν Mor. et Prevot.: Θεὸς ὁ τῶν, quod sec. Cdd. Milles. correxit in τὸν. —. πρὸ γὰρ τοῦ C. Mon. 1. 2. πρὸ τοῦ γὰρ: rectius.

4. ἀντίφθεγξαι] Ita C. Mon. 1. Coisl. Ottob. Bodl. RE. Casaub. Editt. ἀντιπέφθεγκται: Mor. ἀντίφθεγκται. Utrumque vitiose. —. Καὶ post ἐπίγνωθι, quod ex Coisl. Ottob. RE. et Casaub. add. Ed. Maur., Cdd. quoque Mon. 1. 2. legunt. —. Mox pron. μοι ante μηδέν RE. et Casaub. ignorant.

5. ἀναγίνωσκε] C. Ottob. ante hoc verbum litteris majusculis ita inscribit: Ἀναγινώσκετε τὰς θείας γραφὰς τὰς κβ′ βίβλους τῆς παλαιᾶς διαθήκης τὰς ὑπὸ τῶν οβ′ ἑρμηνευτῶν ἑρμηνευθείσας. Ad eundem modum C. Mon. 2. litteris rubris et majoribus hoc loco insignitus est, sed retinet ille imperat. ἀναγίνωσκε. Uterque l. Ms. innuit, S. Cyrillum hic scripturarum sacrarum catalogum, quam recitat infr. n. 35., aut ipsum legisse aut lectoris adstantis opera curasse recitari. —. διαθήκης ταύ-

Digitized by Google

Versionis LXX historia.

ΛΔ'. Ἀλεξάνδρου γὰρ τοῦ Μακεδόνων βασιλέως τελευτήσαντος καὶ τῆς βασιλείας εἰς τέσσαρας διαιρεθείσης ἀρχὰς, εἴς τε τὴν Βαβυλωνίαν καὶ τὴν Μακεδονίαν, Ἀσίαν τε καὶ τὴν Αἴγυπτον· εἷς τῶν τῆς Αἰγύπτου βασιλευόντων, Πτολεμαῖος ὁ Φιλάδελφος, φιλολογώτατος γενόμενος βασιλεὺς καὶ τὰς κατὰ παντα χοῦ [1]) βίβλους συναθροίζων, παρὰ Δημητρίου τοῦ Φαληρέως, τοῦ τῆς βιβλιοθήκης προνοητοῦ, περὶ τῶν νομικῶν καὶ προφητικῶν θείων γραφῶν ἐπακούσας· καὶ πολὺ κάλλιον κρίνας, οὐ παρὰ ἀκόντων ἀναγκαστῶς τὰ βιβλία κτήσασθαι, ἀλλ' ἐξιλεώσασθαι δώροις μᾶλλον καὶ φιλίᾳ τοὺς ἔχοντας· καὶ γινώσκων, ὅτι τὸ μὲν ἀναγκαστὸν δολοῦται πολλάκις, ἀπροαιρέτως διδόμενον· τὸ δὲ ἐκ προαιρέσεως παρεχόμενον [2]) σὺν ἀληθείᾳ τῇ πάσῃ δωρεῖται· Ἐλεαζάρῳ τῷ τότε ἀρχιερεῖ πλεῖστα δῶρα πέμψας εἰς τὸν ἐνταῦθα τῶν Ἱεροσολύμων ναὸν, ἐξ κατὰ φυλὴν τῶν δώδεκα τοῦ Ἰσραὴλ φυλῶν, πρὸς ἑαυτὸν εἰς ἑρμηνείαν ἐποίησεν ἀποστεῖλαι. Εἶτα καὶ τοῦ, θείας [3]) ἢ μὴ τὰς βίβλους εἶναι λαμβάνων ἀπόπειραν, καὶ πρὸς τὸ μὴ [4]) συνδυάσαι πρὸς ἀλλήλους τοὺς ἀποσταλέντας ὑποπτεύσας· ἐν τῇ λεγομένῃ Φάρῳ, τῇ πρὸς Ἀλεξάνδρειαν κειμένῃ, τῶν παραγενομένων ἑρμηνευτῶν ἑκάστῳ ἴδιον οἶκον ἀπονείμας, ἑκάστῳ πάσας τὰς γραφὰς ἐπέτρεψεν ἑρμηνεῦσαι. Τούτων δὲ ἐν ἑβδομήκοντα [καὶ] δύο ἡμέραις [5]) τὸ πρᾶγμα πληρωσάντων, τὰς ὁμοῦ πάντων ἑρμηνείας, ἃς κατὰ διαφόρους οἴκους ἀλλήλοις μὴ προσιέντες ἐποιήσαντο, συναγαγὼν ἐπὶ τὸ αὐτό, οὐ μόνον ἐν νοήμασιν, ἀλλὰ καὶ ἐν λέξεσιν εὗρεν συμ-

τας, τὰς: pronom. demonstr. exhibent Coisl. RE. Casaub. et C. Mon. 1. approb. Ed. Maur. —. ἑρμηνευθείσας RE. et Casaub. πάλαι ἑρμην. — δολοῦται RE. et Casaub. δουλοῦται: male.

1. καὶ τὰς κ. παντ.] Conj. καὶ inseruimus ex C. Mon. 1. RE. et Casaub. κατὰ non exstat in RE. Casaub. et C. Mon. 2. —. Artic. τὰ ante βιβλία haud agnoscunt RE. et Casaub.

2. παρεχόμενον] Ita C. Mon. 1. 2. Coisl. RE. Casaub. et Grod. Editt. διδόμενον. Dein σὺν ἀληθ. τῇ πάσῃ legg. cum Maur. Cdd. citati (Mon. 2. πάσῃ sine τῇ) Ottob. Colb. Bodl. Alias: τοῖς πᾶσι: vitiose.

3. εἶτα καὶ τ. θ.] C. Mon. 1. εἶτα καὶ τούτων δὲ ἐν ἑβδομήκοντα δύο ἡμέραις θείας ἢ μὴ κ. τ. λ. quae l. varietas ex scriptoris incuria nata est lineam infra script. hac nostra phrasi confundentis. Discedit quoque a Vulg. C. Mon. 2. ἀποστεῖλαι εἰς ἑρμηνείαν ἠξίωσεν, ἵνα καὶ τοῦ θείας εἰ μὴ τὰς βίβλους εἶναι λαμβάνων, καὶ πρὸς κτλ. Recte Milles. εἰ μὴ Editt. in ἢ μὴ emend. —. Pro λαμβ. ἀπόπειραν Ottob. leg. λαμβάνων ἀποπειράσων, ex scriptoris emendat.

Digitized by Google

XXXIV. Alexandro enim Macedonum rege defuncto, et regno ejus in quatuor principatus diviso, Babyloniam et Macedoniam, Asiam et Aegyptum; unus eorum qui in Aegypto regnarunt, Ptolemaeus cognomine Philadelphus, litterarum studiosissimus rex, dum libros undecumque colligeret, a Demetrio Phalereo bibliothecae procuratore, de divinis legis et prophetarum scripturis audivit. Ac multo melius judicans, non ab invitis per vim libros consequi, sed donis potius et amicitia possidentes demereri; quum sciret, id quod vi extortum praeter voluntatem detur, saepenumero dolo corrumpi; quod vero sponte exhibeatur, cum omni veritate donari: missis ad Eleazarum summum tunc temporis sacerdotem, plurimis ad Hierosolymorum templum isthic positum donis, senos ex omni tribu duodecim tribuum Israël, ad se interpretes delegari fecit. Dein ut, an libri divini necne forent, experientia disceret, neu interpretes missi inter se convenirent prospiciens, in Pharo sic dicta quae secus Alexandriam sita est, singulis interpretibus propriam aedem attribuit, et unicuique ut scripturas omnes interpretaretur mandavit. Qui quum in septuaginta duobus diebus negotium istud absolvissent, (rex) omnium simul translationes, quas separata intra domicilia, ad sese mutuo non admissi elaboraverant, in unum conferens, non in sententiis solummodo, sed etiam ipsis in verbis plane consonas reperit. Non enim verborum inventio,

Cl. Touttéus conjecit: *λήψων*: ad regulam styli politioris.

4. *καὶ πρὸς τὸ μὴ*] Editt. *καὶ τὸ μὴ*. Praepos. Ed. Maur. adjecit ex Coisl. Ottob. RE. quibus accedunt C. Mon. 1. 2. Loco *ὑποπτεύσας* cl. Touttéus conj. *ἐποπτεύσας*. (Cf. Clem. Alex. Strom. I. 5. p. 332. Eustath. 380, 35.) At ipsum verbum *ὑποπτεύειν* suspicionis notionem involvit. Vd. Commentt. in h. l. —. *πρὸς Ἀλεξάνδρ.* Casaub. *πρὸς τὴν Ἀλεξ.* RE. et Cdd. Mon. 1. 2. *παρὰ τὴν Ἀλεξ.*

5. *καὶ δύο ἡμέρ.*] Conj. *καὶ* C. Mon. 1. RE. Casaub. rectius omitt. —. *τὸ πρᾶγμα πληρ.* Verba duo priora in Editt. non exstant, quae h. l. ita recensent: *τὰς ὅμου πάντων ἑρμηνείας κατὰ διαφ. οἴκους ἀλλ. μὴ προς. ἐποίησαν τὸ συναγωγὸν ἐπὶ τὸ αὐτό.* Textum recept. ex RE. et Casaub. Millesius et Ed. Maur. ex Coisl. vindicarunt quibus accedit C. Mon. 1. At C. Mon. 2. cum Editt. legit, —. *προσιέντες* C. Mon. 1. *προσιόντες*. — *συμφώνους* Editt. *συμφωνοῦντας*. —. *ἀνθρωπίνων* C. Mon. 1. *ἀνθρώπων*.

Digitized by Google

φώνους. Οὐ γὰρ εὑρεσιλογία καὶ κατασκευὴ σοφισμάτων ἀνθρωπίνων ἦν τὸ γινόμενον· ἀλλ' ἐκ Πνεύματος ἁγίου ἢ τῶν ἁγίῳ [1]) Πνεύματι λαληθεισῶν θείων γραφῶν ἑρμηνεία συνετελεῖτο.

Libri ss. genuini et apocryphi.

ΛΕ'. Τούτων τὰς εἴκοσι δύο βίβλους ἀναγίνωσκε· πρὸς δὲ τὰ ἀπόκρυφα μηδὲν ἔχε κοινόν. Ταύτας μόνας μελέτα σπουδαίως, ἃς καὶ ἐν Ἐκκλησίᾳ μετὰ παῤῥησίας ἀναγινώσκομεν. Πολύ σου φρονιμώτεροι καὶ εὐλαβέστεροι ἦσαν [2]) οἱ ἀπόστολοι καὶ οἱ ἀρχαῖοι ἐπίσκοποι, οἱ τῆς Ἐκκλησίας προστάται, οἱ ταύτας παραδόντες. Σὺ οὖν, τέκνον τῆς Ἐκκλησίας ὤν, μὴ παραχάραττε τοὺς θεσμούς. Καὶ τῆς μὲν παλαιᾶς διαθήκης, καθὼς εἴρηται, τὰς εἴκοσι δύο μελέτα βίβλους· ἃς, εἰ φιλομαθὴς τυγχάνεις, ἐμοῦ λέγοντος, ὀνομαστὶ μεμνῆσθαι σπούδασον. Τοῦ νόμου μὲν γάρ εἰσιν αἱ Μωσέως πρῶται πέντε βίβλοι, Γένεσις, Ἔξοδος, Λευιτικὸν, Ἀριθμοί, Δευτερονόμιον· ἑξῆς δὲ, ἡ Ἰησοῦ υἱοῦ [3]) Ναυῆ· καὶ τὸ τῶν Κριτῶν βιβλίον μετὰ τῆς Ῥοὺθ, ἑβδομον ἀριθμούμενον. Τῶν δὲ λοιπῶν ἱστορικῶν βιβλίων, ἡ πρώτη καὶ ἡ δευτέρα τῶν Βασιλειῶν μία παρ' Ἑβραίοις ἐστὶ βίβλος· μία δὲ καὶ ἡ τρίτη καὶ ἡ τετάρτη. Ὁμοίως δὲ παρ' αὐτοῖς καὶ τῶν Παραλειπομένων ἡ πρώτη καὶ ἡ δευτέρα μία τυγχάνει βίβλος· καὶ τοῦ Ἔσδρα ἡ πρώτη καὶ ἡ δευτέρα μία λελόγισται· δωδεκάτη δὲ [4]) βίβλος ἡ Ἐσθήρ. Καὶ τὰ μὲν ἱστορικὰ ταῦτα. Τὰ δὲ στιχηρὰ τυγχάνει πέντε· Ἰὼβ, καὶ βίβλος Ψαλμῶν, καὶ Παροιμίαι, καὶ Ἐκκλησιαστὴς, καὶ Ἆισμα ᾀσμάτων ἑπτακαιδέκατον βιβλίον. Ἐπὶ δὲ τούτοις τὰ προφητικὰ πέντε· τῶν δώδεκα προφητῶν μία βίβλος, καὶ Ἡσαΐου μία, καὶ Ἱερεμίου μετὰ Βαρούχ, καὶ Θρήνων, καὶ Ἐπιστολῆς· εἶτα Ἰεζεκιὴλ, καὶ ἡ τοῦ Δανιὴλ, εἰκοστηδευτέρα βίβλος τῆς παλαιᾶς διαθήκης.

Novi Test. Libri.

ΛΣ'. Τῆς δὲ καινῆς διαθήκης, τὰ τέσσαρα μόνα [5]) εὐαγγελία· τὰ δὲ λοιπὰ ψευδεπίγραφα καὶ βλαβερὰ τυγχάνει. Ἔγρα-

1. ἢ τῷ ἁγίῳ] C. Mon. 1. cum Editt. ἢ τῷ. Coisl. RE. Casaub. et Mon. 2. ἢ τῶν. —. Ottob. ἢ τῶν ἁγίων omiss. *Πνεύματι*, quod minime probandum. —. Capite proximo Ed. Maur. ἃς ἐν καὶ pro ἃς καὶ ἐν ex typographorum mendo.

2. καὶ εὐλαβ. ἦσαν] Haec verba cl. Touttéus adjecit ex Coisl. Ottob. RE. Casaub. cum his C. Mon. 1. 2. legg., nisi quod post ἦσαν C. Mon. 1. praep. καὶ repetat. —. Paullo post τέκνον - ὤν RE. et Casaub. τέκνον - ὄν. Grodec. ante καὶ τῆς μὲν παλ. novum statuit titulum: „De Libris," quem vero ll. Mss. graeci non norunt. —. καθὼς εἴρ. pro vulg. ὡς εἰρ. scripsimus cum Coisl. Ottob. C. Mon. 1. RE. Casaub.

3. Ἰησοῦ υἱοῦ Ναυῆ] Sic C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. —. Vulg. Ἰησοῦς υἱὸς Ναυῆ. Ex Cdd. citt. βιβλίον ad voces τ. Κρι-

Digitized by Google

et humanorum sophismatum artificium erat id opus: sed ex Spiritu Sancto, divinarum scripturarum a Sancto Spiritu dictatarum interpretatio perfecta est.

XXXV. Istorum lege libros duos et viginti, nihilque cum apocryphis habeto commune. Has solas studiose meditare (scripturas), quas etiam in Ecclesia cum fiducia legimus. Multo prudentiores et religiosiores te erant apostoli, et veteres episcopi, Ecclesiae rectores, qui eos tradiderunt. Tu ergo filius Ecclesiae quum sis, ne statuta transgrediare. Et Veteris quidem Testamenti, ut dictum est, viginti duos libros meditare. Quos, si discendi studiosus es, me recitante, nominatim ut memoriae infigas operam navabis. Legis enim sunt primi quinque libri Mosis, Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium. Dein, Jesus filius Nave: et Judicum liber, una cum Ruth septimus numeratus. Reliquorum vero historicorum librorum, Regnorum primus et secundus, unus est apud Hebraeos liber; unus item, tertius cum quarto. Similiter quoque apud eos Paralipomenon primus et secundus, unus est liber. Et Esdrae primus et secundus pro uno reputatur: duodecimus liber Esther est. Et haec sunt historica. Versibus vero scripti sunt quinque: Job, Psalmorum liber, Proverbia, Ecclesiastes, et Canticum Canticorum, qui liber est decimus septimus. Postea prophetici quinque: duodecim prophetarum liber unus; Jesaïae unus; Jeremiae cum Baruch, Lamentationibus, et Epistola, unus; deinde Ezechiel, et Danielis liber, Veteris Testamenti secundus supra vigesimum.

XXXVI. Novi autem Testamenti sunt quatuor duntaxat evangelia; reliqua autem falso inscripta sunt et noxia. Scripse-

τῶν revocamus. Artic. τὸ Touttéus recepit. —. ἡ δευτέρα. Editt. πρώτη καὶ δευτ. sine articulis. C. Mon. 1. ἡ alterum negligit. —. ἐστὶ βίβλος Bodl. ἐστὶν ἡ βίβλος.

4. δωδεκάτη δὲ] δὲ adjecimus ex C. Mon. 1. RE. Casaub. —. Dein Cdd. στιχηρὰ, ubi Editt. στοιχηρὰ. —. ᾅσμα ᾄσμ. RE. Casaub. ᾅσματα ᾀσμάτων (cf. Can. Apost. c. LXXVI.). —. τῶν δώδ. προφ. C. Mon. 1. RE. Casaub. τῶν μὲν δωδ. προφητῶν. Mox RE. Casaub. eleganter: καὶ μία πάλιν ἡ Ἡσαίου. Ed. Maur. post Ἱερεμ. ex uno RE. addit μία, minime necessarium. —. εἶτα Ἰεζ. RE. unus: εἷτα ἡ Ἰεζ.

5. μόνα] Hanc vocem exhib. C. Mon. 1. Coisl. RE. Casaub. Grod. Similiter rectius cum C. Mon. 1. τὰ γὰρ λοιπὰ pro τὰ δὲ λ. vulg. scribes.

Digitized by Google

ψαν καὶ Μανιχαῖοι κατὰ Θωμᾶν εὐαγγέλιον, ὅπερ εὐωδίᾳ [1]) τῆς εὐαγγελικῆς ἐπωνυμίας ἐπικεχρωσμένον [2]), διαφθείρει τὰς ψυχὰς τῶν ἁπλουστέρων. Δέχου δὲ καὶ τὰς Πράξεις τῶν δώδεκα ἀποστόλων. Πρὸς τούτοις δὲ καὶ τὰς ἑπτὰ, Ἰακώβου, καὶ Πέτρου, καὶ Ἰωάννου, καὶ Ἰούδα καθολικὰς ἐπιστολάς· ἐπισφράγισμα δὲ τῶν πάντων, καὶ μαθητῶν τὸ τελευταῖον, τὰς Παύλου δεκατέσσαρας ἐπιστολάς. Τὰ δὲ λοιπὰ πάντα, ἐν δευτέρῳ κείσθω. Καὶ ὅσα [μὲν] ἐν ἐκκλησίαις μὴ ἀναγινώσκεται, ταῦτα μηδὲ κατὰ σαυτὸν ἀναγίνωσκε, καθὼς ἤκουσας. Καὶ τὰ μὲν περὶ τούτων, ταῦτα [3]).

Exhortatio.

ΛΖ'. Φεῦγε δὲ πᾶσαν διαβολικὴν ἐνέργειαν, καὶ μὴ πείθου τῷ δράκοντι τῷ ἀποστάτῃ, ὃς ἐξ ἀγαθῆς ὑποστάσεως αὐτοπροαίρετον ἔσχε τὴν μεταβολήν· ὃς ἀναπεῖσαι μὲν δύναται τοὺς θέλοντας, ἀναγκάσαι δὲ οὐδένα. Καὶ μήτε ἀστρολογίαις, μήτε ὀρνεοσκοπίαις, μήτε κληδόσι πρόσεχε, μηδὲ ταῖς μυθώδεσι τῶν Ἑλλήνων [4]) μαντείαις. Φαρμακίαν, καὶ ἐπαοιδίαν, καὶ τὰ νεκυομαντειῶν παρανομώτατα πράγματα, μηδὲ μέχρις ἀκοῆς παραδέχου. Ἀπόστηθι παντὸς ἀκολασίας εἴδους, μήτε γαστριμαργῶν, μήτε φιληδονῶν, ὑπεράνω τε φιλαργυρίας ἁπάσης καὶ τοῦ τοκίζειν γενόμενος [5]). Μήτε δὲ θεωριῶν ἐθνικοῖς ἀθροίσμασι παράβαλλε· μήτε ἐπιδέσμασιν ἐν νόσοις χρήσῃ ποτέ. Ἀποστρέφου δὲ πᾶσαν καὶ τοῦ καπηλοδυτεῖν χυδαιότητα. Καὶ μήτε εἰς

1. ὅπερ, εὐωδίᾳ] Editt. ὅπερ, ὥςπερ εὐωδ. Partic. ὥςπερ sec. Cdd. cl. Touttéus jure delevit. —. Mox Cdd. ἐπωνυμίας, quod in annotatione Ed. Maur. scribit, quamvis in textu προσωνυμίας retineat.

2. ἐπικεχρωσμ.] Sic C. Mon. 1. Colb. Bodl. Mor. et Grod. „coloratum." RE. et Casaub. ἐπικεχρισμένον: minus apte; Coisl. ἐπιχειρισμένον. Editt. participium non norunt, εὐωδίᾳ dativo cum διαφθείρει conj. —. Locum dein τὰ δὲ λοιπὰ πάντα ἐν δευτέρῳ κείσθω, sec. Cdd. Coisl. Mon. 1. 2. Ottob. RE. Casaub. scripsimus. Ed. Maur. cum Editt. τὰ δὲ λ. π. ἔξω κείσθω ἐν δευτέρῳ. Spuria videtur vox ἔξω quae non legitur in Cdd. melioris notae. Esto ἐν δευτέρῳ κεῖσθαι, idem sibi velle, quod „nullo in loco haberi." (Greg. Naz. opp. II. p. 98.): de quibus plura in Commentariis ad h. l., nemo non videt, vocem ἔξω redundare, immo contrarium forte edicere atque interpretatur cl. Touttéus simul ad Eusebii H. E. III. 25. distinctionem librorum ἐνδιαθήκων et ἀντιλεγομένων (οὐκ ἐνδιαθ.) respexeris. Nam ἔξω i. e. EXTRA CANONEM liber ecclesiasticus consideratus est, qui quamvis in CANONEM haud assumtus, utilis tamen esset ad instructionem catechumenorum. Vd. Euseb. H. E. III. 3. Can. Apost. LXXVI. (LXXXV. al.). —. ὅσα μὲν C. Mon. 1. RE. Casaub. rectius μὲν omittunt.

Digitized by Google

runt et Manichaei secundum Thomam evangelium, quod evangelicae appellationis fragrantia coloratum, simpliciorum animas corrumpit. Suscipe et duodecim apostolorum Actus: et insuper septem catholicas epistolas, Jacobi et Petri, Joannis et Judae: quae est obsignatio dein omnibus et postremum discipulorum opus, Pauli quatuordecim epistolas. Reliqua autem omnia secundo loco reponas: et quaecunque in ecclesiis non leguntur, illa neque tu privatim legas, sicut audisti. Ac de his quidem hactenus.

XXXVII. Fuge autem omnem diabolicam operationem: neque draconi apostatae credas, qui ex bona substantia spontaneam habuit mutationem: qui persuadere quidem volentibus potest, neminem autem cogere. Neque astrologis, neque auguriis, neque ominibus attendas, neque fabulosis Graecorum vaticiniis. Veneficium, incantationem, et necromantiae nefandos conatus, ne ad aures quidem admitte. Procul sis ab omni intemperantiae genere, nec gulae deditus, nec luxuriosus, et omni avaritia et foeneratione superior. Neque vero gentilitiis spectaculorum conventibus adjungere. Neque ligaturis unquam in morbis utare: aversare quoque omnem cauponarum illuviem. Neve in Samaritismum, neve in Judaeis-

3. *Καὶ τὰ μὲν π. τ.*] Ita C. Mon. 1. Vulg. *καὶ περὶ μὲν τούτων, ταῦτα.* RE. Casaub. *περὶ μὲν οὖν τούτων.* Post haec verba C. Mon. 1. caput ultimum titulo insignit: *Περὶ ἠθηκῶν* (l. *ἠθικῶν*) qualem in marg. C. Mon. 2. aeque adscribit.

4. *μυθ. τῶν Ἑλλήν.*] C. Mon. 1. 2. Coisl. RE. Casaub. et Grod. *εἰδώλων*, quod de vaticiniis per simulacra et delubra institutis dicitur. —. *φαρμακίαν* Ottob. ex quo Maur. *φαρμακείαν.* —. *ἐπαοιδίαν* RE. et Casaub. *ἐπαοιδήν.* (Eustath. 1873, 42. *πρωτότυπον τῆς ἐπῳδῆς ἡ ἐπαοιδή.*).

5. *γενόμενος*] Ita restituit cl. Touttéus pro *βουλόμενος* Editt. ex Coisl. Ottob. RE. Casaub. (C. Mon. 1. *γινόμενος.*) — *μήτε ἐπιδέσμ.* Colb. Rod. et Mor. *ἐπῳδήμασι.* Vd. Commentt. in h. l. Mutavimus *μηδὲ* ad f. C. Mon. 1. in *μήτε.* —. Dein C. Mon. 1. 2. Coisl. RE. Casaub. *καπηλοδυτεῖν*, ubi Editt. *καπηλοδύτου.* Lexicon Hesych. substantivum tantum novit. (cf. Athen. XIII. 566. Isocrat. Areopag. p. 149. ed. Steph.) Artic. *τὴν* ante *χυδ.* cum C. Mon. 1. RE. Casaub. delevimus. Periodus seq. *Καὶ μήτε* (C. Mon. 1. *μήποτε*) *εἰς Σαμ.* — *Ἰ. ὁ Χριστός* incl. a cl. Touttéo ex Coisl. Ottob. RE. Casaub. adjecta est. Exhib. eandem C. Mon. 1. 2. Post *Χριστὸς* addit C. Mon. 1.: *καὶ τὰ*

Digitized by Google

Σαμαρειτισμὸν ἢ Ἰουδαισμὸν ἐκπέσῃς· ἐλυτρώσατο γάρ σε λοιπὸν Ἰησοῦς ὁ Χριστός. Πάσης σαββάτων παρατηρήσεως ἀπόστηθι· καὶ τοῦ, κοινὸν ἢ ἀκάθαρτον λέγειν τι εἶναι τῶν ἀδιαφόρων βρωμάτων. Ἐξαιρέτως δὲ μίσει πάντα τὰ συνέδρια τῶν παρανόμων αἱρετικῶν. Καὶ παντοίως τὴν σεαυτοῦ ψυχὴν ἀσφαλίζου, νηστείαις, προσευχαῖς [1]*), ἐλεημοσύναις, καὶ θείων λογίων ἀναγνώσμασιν, ἵνα μετὰ σωφροσύνης καὶ δογμάτων εὐσεβῶν, τὸν ἐπίλοιπον ἐν σαρκὶ βιώσας χρόνον, τῆς μιᾶς τοῦ λουτροῦ σωτηρίας ἀπολαύσῃς· στρατολογηθεὶς δὲ οὕτως ἐν οὐρανίαις στρατιαῖς* [2]*) τῷ Πατρὶ καὶ Θεῷ, καὶ τῶν οὐρανίων καταξιωθῇς στεφάνων· ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.*

τῶν ἀποστόλων προστάγματα, quod alias non legitur nec cum verbo *λυτροῦσθαι* bene convenit. —. *καὶ τοῦ* Editt. *καὶ τό.* —. *ἀδιαφόρων* C. Mon. 1. RE. Casaub. *διαφόρων.*

1. *νηστείαις, προσευχ.*] C. Mon. 1. cum Editt. *νηστείαις προς-*

Digitized by Google

mum delabare, nam in omne tempus Jesus Christus te redemit. Ab omni Sabbatorum observatione procul esto; neque ullum indifferentium escarum communem vel immundum appelles. Praesertim vero oderis omnia nefariorum haereticorum conventicula. Omnibus modis tuam ipsius animam muni, jejuniis, precibus, eleemosynis, et divinorum eloquiorum lectionibus; ut in temperantia et piorum dogmatum instituto et observatione, quod reliquum est in carne tempus vivens, unica quae per lavacrum datur salute perfruaris: atque sic conscriptus in coelestibus exercitibus a Patre et Deo, coelestibus quoque coronis digneris: in Christo Jesu Domino nostro, cui est gloria in secula seculorum. Amen.

ἔχων, ἐλεεμ. τε καὶ θ. λ. ἀναγνώσεσι. —. *τῆς μιᾶς.* Ejus loco Coisl. RE. Casaub. *τῆς ἁγίας.*

2. *ἐν οὐρ. στρατ.*] RE. Casaub.: *ἐν οὐρανοῖς καταξιωθῆς στεφάνων.* —. *καταξιωθῆς* C. Mon. 1. Ottob. *καταξιωθείς.*

Digitized by Google

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ Ε'

ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ,

Ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα, ΠΕΡΙ ΠΙΣΤΕΩΣ[1]. *Καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Ἑβραίους· Ἔστι δὲ πίστις ἐλπιζομένων ὑπόστασις*[2] *πραγμάτων, ἔλεγχος οὐ βλεπομένων. Ἐν ταύτῃ γὰρ ἐμαρτυρήθησαν οἱ πρεσβύτεροι, καὶ τὰ ἑξῆς.*

Dignitas tituli fidelis.

Α'. Ἥλικον ὑμῖν ἀξίωμα δίδωσιν ὁ Κύριος, ἀπὸ [*τοῦ*][3] *Κατηχουμένων τάγματος εἰς τὸ τῶν Πιστῶν μετατιθεμένοις. Παῦλος ὁ ἀπόστολος παριστάς φησι*[4]*, Πιστὸς ὁ Θεὸς, δι' οὗ ἐκλήθητε εἰς κοινωνίαν τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Θεοῦ γὰρ πιστοῦ καλουμένου, καὶ σὺ ταύτην τὴν προσηγορίαν λαμβάνεις, μέγα λαμβάνων ἀξίωμα. Ὥσπερ γὰρ καλεῖται ὁ Θεὸς ἀγαθὸς, καὶ δίκαιος, καὶ παντοκράτωρ, καὶ δημιουργὸς τῶν ὅλων, οὕτω καὶ πιστός. Λόγισαι τοίνυν εἰς ὁποῖον ἀξίωμα ἀναβαίνεις, Θεοῦ μέλλων προσηγορίας γίνεσθαι κοινωνός.*

Difficile fidelis reperiundus.

Β'. Ὅδε οὖν ζητεῖται[5] *λοιπὸν, ἵνα τις ἐξ ὑμῶν πιστὸς ἐκ συνειδήσεως εὑρεθῇ. Ἄνδρα γὰρ πιστὸν ἔργον ἐστὶν εὑρεῖν· οὐκ ἵνα ἐμοὶ δείξῃς σου τὴν συνείδησιν, (οὐ γὰρ ὑπὸ ἀνθρωπίνης ἡμέρας ἀνακρίνεσθαι μέλλεις) ἀλλ' ἵνα τῷ Θεῷ δείξῃς τῆς πίστεως τὸ ἄδολον, τῷ ἐτάζοντι νεφροὺς καὶ καρδίας, καὶ γινώσκοντι*

1. *Περὶ Πίστεως*] Ita hanc Catechesin inscribunt ll. Mss. omnes et Editiones. V. D. Touttéus vero de Fide et Symbolo eam appellandam censuit, quoniam sub uno eodemque nomine „Fidei" aeque de Fide, qua virtute theologica ac de Fidei „Symbolo," S. Autor sermonem instituisset. Sed apud Ecclesiam antiquissimam et latini et graeci sermonis unum jam Fidei nomen utramque significationem amplectebatur. Cf. Iren. adv. haer. III. 4. n. 2. Tertull. de praescript. cap. 13. „Fides in regula posita est, habens legem et salutem de observatione legis." (Conc. Laodic. can. 46. *δεῖ τοὺς φωτιζομένους τὴν πίστιν ἐκμανθάνειν*). Observabimus tamen modum ab Edit. Maur. introductum, quo *Πίστις* quoties Symbolum significet, litteris majusculis inprimatur.

2. *ὑπόστασις*] Hucusque in Editt. Mor. Prevot. et Milles. S. Apostoli locus allegatur. Prosequuntur eundem, qualis prostat, Codd. Monacc. Coisl. Ottob. RE. Grodec.

3. *ἀπὸ τοῦ Κατ.*] Artic. *τοῦ* ex RE. et Casaub. supplevit Ed. Maur. qui non exstat in Mss. reliquis. — *μετατιθεμένοις*: Restituimus genus passivum ad fid. C.

Digitized by Google

CATECHESIS QUINTA

ILLUMINANDORUM,

Hierosolymis extemporalis dicta, DE FIDE. Et lectio ex epistola ad Hebraeos: ***Est autem fides sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium. In hac enim testificati sunt seniores,*** etc. Hebr. XI. 1. 2.

I. Quantam vobis dignitatem conferat Dominus, qui ab ordine Catechumenorum ad Fidelium ordinem estis translati, assistens apostolus Paulus dicit: ***Fidelis Deus, per quem vocati estis in societatem filii ejus Jesu Christi.*** Quum enim Deus fidelis vocatur, et tu hanc eandem accipis appellationem, magna auctus dignitate. Quemadmodum enim Deus bonus et justus vocatur, et omnipotens et universorum conditor, ita et fidelis. Reputa ergo in quantam proveheris dignitatem, appellationis divinae particeps futurus. 1. Cor. I. 9.

II. Hic jam quaeritur, ut fidelis quis ex vobis secundum conscientiam reperiatur. ***Virum enim fidelem reperire, magnum opus est.*** Non ut mihi demonstres tuam conscientiam [neque enim ab humano die judicandus es], sed ut Deo fidei sinceritatem ostendas, qui scrutatur renes et corda, et qui 1. Cor. 4. 2. Proverb. XX. 6. 1. Cor. IV. 3. Ps. VII. 10. XCIII. 11.

Mon. 1. 2. Mor. et Milles. Cf. Martyr. S. Polyc. cap. 11. *καλὸν δὲ μετατίθεσθαί με ἀπὸ τῶν χαλεπῶν ἐπὶ τὰ δίκαια.* Ed. Maur. cum Coisl. Ottob. RE. Casaub. *μετατιθέμενος.*

4. *παριστάς φησι*] RE. Casaub. *δείκνυσι· φησὶ γὰρ κτλ.* —. Post *υἱοῦ αὐτοῦ* voces *Ἰησοῦ Χρ.* desunt in C. M. RE. Casaub. —. Dein *ὁ Θεὸς* add. art. ex iisdem Codd. —. *ὁποῖον* C. M. *ποῖον.*

5. *ζητεῖται*] Editt. *ζητεῖτε.* C. M. *λοιπὸν ζητεῖται.* —. Pro *ἵνα τις* Casaub. legendum censet: *πᾶς τις.* At rectius sensu indefinito pronomen explicabimus, ut apud nostrates: „man" sive „wir", cf. Platon. Alcibiad. n. 2: *καὶ τί ἄν τις συννοοῖτο;* (vd. Herman. ad Viger. p. 731. Matthiae Gr. gr. II. p. 911.) —. Ad fidem. Codd. Coisl. RE. Casaub. *ἐξ ὑμῶν* pro *ὑμῶν* Ed. Maur. scripsit, cui acced. C. Mon. 1. 2. Eadem Editio ex RE. recepit *φησι* post *εὑρεῖν* (scil. Proverbiorum Autor sive Scriptura, ut supplet Touttéus) nullo jure. —. *παντὸς πλουσίου* RE. Casaub. *παντὸς ἀνδρὸς πλουσίου.*

Digitized by Google

τοὺς διαλογισμοὺς τῶν ἀνθρώπων. Μέγα τι πρᾶγμά ἐστι πιστὸς ἀνὴρ, παντὸς πλουσίου τυγχάνων πλουσιώτερος. Τοῦ πιστοῦ γὰρ ὅλος ὁ κόσμος τῶν χρημάτων, τῷ ὑπερφρονεῖν [1]) αὐτὰ καὶ καταπατεῖν. Οἱ μὲν γὰρ κατὰ τὸ φαινόμενον πλουτοῦντες, καὶ πολλὰ κεκτημένοι πένητές εἰσι τὴν ψυχήν· ὅσῳ γὰρ πολλὰ συνάγουσι, τοσούτῳ τῇ τῶν λειπόντων ἐπιθυμίᾳ τήκονται. Ὁ δὲ πιστὸς ἀνὴρ, τὸ παραδοξότατον, ἐν πενίᾳ πλουτεῖ· εἰδὼς γὰρ ὅτι δεῖ μόνον ἔχειν σκεπάσματα καὶ τροφὰς, καὶ τούτοις ἀρκούμενος, πεπάτηκε τὸν πλοῦτον.

Fides in omnibus rebus regnans.

Γ'. Καὶ οὐ παρ' ἡμῖν γε μόνοις, τοῖς τὴν τοῦ Χριστοῦ [2]) προσηγορίαν ἔχουσιν, μέγα τὸ τῆς πίστεώς ἐστιν ἀξίωμα· ἀλλὰ γὰρ καὶ πάντα τὰ ἐν τῷ κόσμῳ τελούμενα, καὶ τὰ ὑπὸ τῶν ἀλλοτρίων τῆς Ἐκκλησίας, τῇ πίστει τελεῖται. Πίστει γαμικοὶ νόμοι τοὺς ἀπεξενωμένους συνάπτουσιν εἰς ταὐτόν· καὶ ἄνθρωπος ἀλλότριος σωμάτων καὶ χρημάτων [ἀλλοτρίων] [3]), διὰ τὴν ἐν γαμικοῖς συμβολαίοις πίστιν, γίνεται κοινωνός. Πίστει καὶ γεωργία συνίσταται· ὁ γὰρ μὴ πιστεύων λήψεσθαι καρποφορίαν, οὐχ ὑπομένει τοὺς καμάτους. Πίστει θαλαττεύοντες ἄνθρωποι, μικροτάτῳ ξύλῳ πιστεύσαντες, τὴν ἄστατον τῶν κυμάτων φορὰν τοῦ στερροτάτου στοιχείου, τῆς γῆς, ἀντικαταλλάττονται· ἀδήλοις ἑαυτοὺς ἐπιδιδόντες ἐλπίσι, καὶ πάσης ἀγκύρας ἀσφαλεστέραν ἐπαγόμενοι τὴν πίστιν. Κατὰ πίστιν συνέστηκε τοίνυν τὰ πλεῖστα τῶν ἀνθρώπων πράγματα· καὶ οὐ παρ' ἡμῖν μόνοις τοῦτο πεπίστευται, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς ἔξωθεν, καθὼς εἴρηται· κἂν γὰρ μὴ δέχωνται τὰς γραφὰς, οἰκεῖα δέ τινα προσφέρωσι διδάγματα, πίστει κἀκεῖνα παραδέχονται.

Ex fide omnis bona actio.

Δ'. Ἐπὶ τὴν πίστιν ὑμᾶς τὴν ἀληθῆ καλεῖ καὶ ἡ σήμερον ἀνάγνωσις γενομένη, τὴν ὁδὸν ὑμῖν [4]) παραστήσασα, πῶς δεῖ τῷ Θεῷ καὶ ὑμᾶς εὐαρεστῆσαι· φησὶ γὰρ, ὅτι χωρὶς πίστεως ἀδύνατόν ἐστιν εὐαρεστῆσαι. Πότε γὰρ προθήσεται [5]) ἄνθρωπος

1. τῷ ὑπερφρ.] Ita ex RE. pro τὸ Editt. emend. Maur. Assentitur C. Mon. 1. 2. —. καταπατεῖν C. M. RE. Casaub. πατεῖν. —. τὴν ψυχ. C. M. τῇ ψυχῇ. —. τήκονται C. M. τηκόμενοι ταύτῃ.

2. τοῦ Χριστοῦ] Artic. τοῦ omitt. C. M. RE. Casaub. Loco Χριστοῦ Th. Millesius legerat πιστοῦ, Grod. „qui sic appellamur". Haud apte. Oppositi enim sunt h. l. Christiani mundo, uti aiunt, vulgari rerumque naturae universae. Cf. Catech. x. 15. xxi. (myst. iii.). 5. 6. —. ἀξίωμα C. M. κτῆμα RE. Casaub. τὸ χρῆμα τῆς πίστεως. —. τῇ πίστει C. M. omitt. τῇ.

Digitized by Google

novit cogitationes hominum. Magnum quiddam est vir fidelis, et quovis divite ditior ipse existit. Fidelis enim viri est totus mundus divitiarum, quod ipsas despicit et conculcat. Nam qui ad apparentiam divites sunt, etiamsi multa possideant, quantum ad animam inopes sunt. Quanto enim plura congregant, tanto magis eorum quae desunt concupiscentia tabescunt. Fidelis autem vir, quod maxime admirabile videtur, in paupertate dives est. Sciens enim quod indumenta tantum et alimenta habere necesse sit, hisque contentus, divitias conculcavit. 1. Tim. VI. 8.

III. Neque vero apud nos tantum, qui Christi nomine appellamur, magna est fidei commendatio; verum etiam cuncta quae in mundo geruntur, et ab eis quoque qui alieni sunt ab Ecclesia, peraguntur in fide. Fide leges nuptiales diversos in idem copulant: et homo alienus corporum et pecuniarum [alienarum] per eam quae in contractibus sponsalitiis est fidem, particeps efficitur. Fide etiam agricultura consistit: non enim sustinet labores, qui proventus recepturum se non credit. Fide homines per mare navigant: exiguo enim ligno credentes, instabilem fluctuum agitationem pro firmissimo terrae elemento commutant; incertae spei sese exponunt omnique anchora tutiorem circumferunt fidem. Per fidem itaque pleraque consistunt hominum negotia: idque non tantum apud nos ita creditur, verum etiam, ut dictum est, apud eos qui a nobis sunt extranei. Quamvis enim Scripturas non recipiant, proprias vero quasdam afferant doctrinas, fide etiam illas recipiunt.

IV. Ad fidem veram *vos vocat et hodierna lectio, viam vobis designans, quomodo oporteat et vos placere Deo. Ait enim, *sine fide impossibile esse placere.* Quando enim proponet homo Deo servire, non credens illum remuneratorem

* Grod. nos.

Hebr. XI. 6.

3. *χρημ. ἀλλοτρίων*] Vox *ἀλλοτρίων*, in RE. Casaub. modo exstat. Verborum seriem *πίστει γαμ. νόμ. τ. ἀπεξ.* pro vulg. *τοὺς ἀπεξ. γ. ν.* posuimus ad f. C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. —. *στερρότατου* C. M. *στερεωτάτου*. —. *ἐπιδιδ.* C. M. RE. Casaub. *ἐπιδόντες*. —. *προσφέρωσι* legunt Cdd. Monacc. Coisl. et Grod. —. Editt. cum RE. Casaub. *προσφέρουσι*.

4. *ὑμῖν*] Ita C. M. RE. Casaub. Editt. *ὑμᾶς*. Quae sequuntur, *φησὶ γὰρ - εὐαρεστῆσαι*, inter ll. Mss., C. Mon. 1. 2. Coisl. et Ottob. exhibent. Reliqui Codd. et Editiones usque ad Maur. eandem praetermiserant.

5. *προθήσεται*] Editt. *προς-*

Digitized by Google

δουλεῦσαι τῷ Θεῷ, μὴ πιστεύων, ὅτι γίνεται μισθαποδότης; πότε παρθενεύσει κόρη, καὶ σωφρονήσει νέος, μὴ πιστεύων, ὅτι τῆς ἁγνείας ἀμάραντός ἐστι στέφανος; Ὀφθαλμὸς πάσης συνειδήσεως φωτιστικός ἐστιν ἡ πίστις, καὶ συνέσεως ἐμποιητικός. Λέγει γὰρ ὁ προφήτης· Καὶ ἐὰν μὴ πιστεύσητε, οὐδὲ μὴ συνῆτε. Ἐμφράττει στόματα λεόντων ἡ πίστις, κατὰ τὸν Δανιὴλ[1]*· φησὶ γὰρ ἡ γραφὴ περὶ αὐτοῦ, ὅτι ἀνηνέχθη Δανιὴλ ἐκ τοῦ λάκκου, καὶ πᾶσα διαφθορὰ οὐχ εὑρέθη ἐν αὐτῷ, ὅτι ἐπίστευσεν ἐν τῷ Θεῷ αὐτοῦ. Ἔστι τι τοῦ διαβόλου δεινότερον; ἀλλὰ καὶ πρὸς τοῦτον οὐδὲν ἕτερον ὅπλον ἔχομεν ἢ τὴν πίστιν, ἀσώματον θυρεὸν κατ' ἐχθροῦ μὴ φαινομένου. Ἀποστέλλει μὲν γὰρ βέλη ποικίλα καὶ κατατοξεύει ἐν σκοτομήνῃ τοὺς μὴ νήφοντας· ἀλλ' ἐπειδὴ μὴ φαίνεται ὁ ἐχθρὸς, περίβλημα κραταιὸν ἔχομεν τὴν πίστιν, κατὰ τὸν Ἀπόστολον λέγοντα*[2]*· Ἐν πᾶσιν ἀναλαβόντες τὸν θυρεὸν τῆς πίστεως, ἐν ᾧ δυνήσεσθε πάντα τὰ βέλη τοῦ Πονηροῦ τὰ πεπυρωμένα σβέσαι. Πεπυρωμένον πολλάκις βέλος ἐπιθυμίας αἰσχρᾶς ἡδονῆς ἐκ διαβόλου πέμπεται· ἀλλ' ἡ πίστις ὑπογράφουσα τὴν κρίσιν, καταψύξασα τὸν νοῦν, σβέννυσι τὸ βέλος.*

Ε'. Καὶ πολὺς ὁ περὶ τῆς πίστεως λόγος[3]*, καὶ οὐκ ἀρκετὸς ἡμῖν ὁ πᾶς τῆς ἡμέρας διηγουμένοις χρόνος. Αὐτάρκης δὲ νῦν τέως ἡμῖν ἔστω τῶν ἐκ τῆς παλαιᾶς τύπων μόνος Ἀβραὰμ, ἐπειδὴ κἀκείνου γεγόναμεν υἱοὶ διὰ τῆς πίστεως. Ἐκεῖνος οὐκ ἐξ ἔργων μόνον ἐδικαιώθη, ἀλλ' ἐκ πίστεως*[4]*. Πολλὰ μὲν γὰρ κατώρθωσεν· ἀλλ' οὐδέ ποτε φίλος Θεοῦ ἐκλήθη, ἀλλ' ὅτε ἐπι-*

θήσεται: inepte. Lectionem vulg. tuentur Coisl. Mon. 1. 2. RE. Casaub. Ottob. *προσνοήσεται*. Grod. „quando - accesserit." —. Partic. disj. *κόρη ἢ καὶ* lectionis vulgatae, ad fidem C. M. RE. Casaub. et Grod. expunximus. Cf. Catech. XII. 33. — *ἀμάραντος* C. M. *ἀμαράντινος* ut in s. textu 1. Petr. V. 4. RE. Casaub. *ἀμαρ. ἐστι ὁ στέφανος;* dein loco *συνέσεως ἐμπ.* codices iidem: *συνέσεως πρόξενος καὶ γνώσεως ἐμποιητικός* „intelligentiam concilians scientiamque efficiens." —. *οὐδὲ μὴ συν.* Cdd. Monacc. *οὐδ' οὐ μὴ συνῆτε*, sicut Jes. VII. 9. vers. Theodot.

1. *κατὰ τ. Δανιήλ.*] RE. Casaub. addunt: *ἥτις* (sc. *πίστις*) *αὐτὸν ἀνήγαγεν ἐκ τοῦ λάκκου.* —. Post *φησι* partic. *γὰρ*, quam supplevit Ed. Maur. exstat in C. M. Coisl. Ottob. —. *ἐπίστευσεν ἐν τ. Θεῷ* C. M. *ἐπίστ. τῷ Θεῷ.* —. *ἔστι τι* RE. Casaub. *ἔστι δὲ.*

2. *κατὰ τ. Ἀπόστ. λεγ.*] C. M. *κατὰ τὸν Ἀπόστ. τὸν λέγοντα.* — *αἰσχρᾶς ἡδ.* RE. Casaub. *αἰσχρᾶς καὶ ἡδονῆς.*

3. *Καὶ πολὺς - λόγος*] Haec linea in RE. Casaub. deest. Ex iisdem Mss. et C. Mon. 1. 2. cum Grodec. *αὐτάρκης δὲ νῦν τέως* scribimus, pro vulg. *αὐτ. δὲ τέως.*

Digitized by Google

fore? Quando virginitatem consecrabit puella, vel continebit se juvenis, nisi esse credat immarcessibilem castitatis coronam? Oculus est conscientiam omnem illuminans fides, et intelligentiam efficiens. Dicit enim propheta: ***Et si non credideritis, non intelligetis.*** Obstruit fides ora leonum, secundum Daniel. De ipso enim dicit Scriptura, ***Daniel eductus est de lacu, et nulla laesio apparuit in eo, quia credidit in Deo suo.*** Estne diabolo quidquam terribilius? Atqui adversus illum arma habemus nulla alia, nisi fidem: scutum incorporeum, adversus hostem invisibilem. Emittit enim multiplicia tela, et sagittis in caeca nocte configit non vigilantes: sed, licet minime conspiciatur et tenebrosus sit hostis, firmum habemus tegumentum fidem, quemadmodum Apostolus ait: ***In omnibus assumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignita exstinguere.*** Ignitum saepe telum, turpis voluptatis concupiscentia, a diabolo emittitur: sed fides nobis judicium depingens, et refrigerans mentem, telum exstinguit.

I. Petr. v. 4. Jes. VII. 9. Dan. VI. 23. Hebr. XI. 23. I. Petr. v. 9. Ps. X. 8. Eph. VI. 16.

V. Longus est de fide sermo, neque illi absolvendo sufficiat totum diei tempus. Interim ex antiquae legis figuris solus nobis satis erit Abraham, quandoquidem illius etiam facti sumus filii per fidem. Ille non ex operibus tantum justificatus est, verum (etiam) ex fide. Multa enim recte perfecerat: sed nunquam amicus Dei appellatus est, nisi

Rom. IV. 11. Gal. III. 7. Jacob. II. 21. Gen. XV. 6.

4. *οὐκ ἐξ ἔργων μόνον - πίστεως*] Casaubonus, ut sequioris aevi commenta Sancto antiquae traditionis testi intruderet, deleto *μόνον* adverbio, legerat: *οὐκ ἐξ ἔργων ἐδικαιώθη, ἀλλ' ἐκ πίστεως.* At ejusmodi elisioni contradicunt Mss. ll. ad unum omnes. De re dogmatica vd. Commentt. in h. l. —. Majus dubium oritur, de authentia conj. *καὶ* in altera perioches parte. Vulg. *ἀλλὰ καὶ ἐκ πίστεως.* Requiritur *καὶ* ob praecedens *μόνον*, subintelligendum: sed praeter RE. Casaub. in Codd. haud explicite exstat. Nihilominus Th. Milles. et Maur. *ἀλλὰ καὶ* probavere. Apud S. Apost. Jacob. II. 24. aeque ac nostro loco eadem duo enuntiationis membra, sed inversa opponuntur: *Ὁρᾶτε τοίνυν, ὅτι ἐξ ἔργων δικαιοῦται ἄνθρωπος καὶ οὐκ ἐκ πίστεως μόνον*, ubi pari jure foret legendum propter *μόνον* insequens: *ὅτι καὶ ἐξ ἔργων* quod nuspiam in Mss. etc. His itaque moti rationibus lectionem editorum et Mss. veterum, deleto *καὶ* post *ἀλλὰ* restituimus. —. *ἀλλ' ὅτε* RE. Casaub. *ἀλλὰ τότε ὅτε.* —. *χώραν καὶ οἰκίαν* C. M. *καὶ χώραν οἰκείαν.* —. *ἔσχε* C. M. *εἶχε.*

Digitized by Google

στευσε. Καὶ πᾶν δὲ ἔργον αὐτοῦ κατὰ πίστιν τετέλεσται. Κατέλιπε γονέας διὰ πίστιν· κατέλιπε πατρίδα, καὶ χώραν καὶ οἰκίαν διὰ τὴν πίστιν. Ὥσπερ οὖν ἐκεῖνος ἐδικαιώθη, καὶ σὺ δικαιώθητι. Νεκρὸς ἦν λοιπὸν τῷ σώματι πρὸς τεκνογονίαν· πρεσβύτης γὰρ ἦν, καὶ πρεσβύτιδα λοιπὸν ἔσχε τὴν γαμετὴν Σάῤῥαν, καὶ τεκνογονίας ἐλπὶς οὐδεμία κατελείπετο. Ὁ Θεὸς τῷ πρεσβύτῃ τεκνογονίαν ἐπαγγέλλεται· καὶ μὴ ἀσθενήσας τῇ πίστει ὁ Ἀβραὰμ, καὶ κατανοήσας τὸ ἑαυτοῦ σῶμα ἤδη νενεκρωμένον· οὐ τῇ τοῦ σώματος ἀσθενείᾳ, ἀλλὰ τῇ δυνάμει [1]) τοῦ ἐπαγγέλλοντος προσέχων, πιστὸν ἡγησάμενος τὸν ἐπαγγειλάμενον, ὥσπερ ἐκ νενεκρωμένων σωμάτων παραδόξως τὸ τέκνον ἐκτήσατο. Καὶ μετὰ τὸ κτήσασθαι κελευσθεὶς προσενέγκαι τὸν υἱὸν, [καὶ τοίγε ἀκούσας τὸ, Ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεταί σοι σπέρμα,] προσέφερε τὸν υἱὸν [2]) τὸν μονογενῆ τῷ Θεῷ, πιστεύσας ὅτι καὶ ἐκ νεκρῶν ἐγεῖραι δύναται ὁ Θεός. Καὶ συμποδίσας τὸν υἱὸν καὶ τοῖς ξύλοις ἐπιθεὶς, τῇ προαιρέσει μὲν προσήνεγκεν, ἀγαθωσύνῃ δὲ Θεοῦ τὸν υἱὸν ἔλαβε ζῶντα, ἀμνὸν αὐτῷ παραδόντος ὑπὲρ τοῦ τέκνου. Ἐπὶ τούτοις πιστὸς ὢν, ἐσφραγίσθη εἰς δικαιοσύνην καὶ περιτομὴν ἔλαβε, σφραγῖδα τῆς πίστεως τῆς ἐν τῇ ἀκροβυστίᾳ· λαβὼν ἐπαγγελίαν, ὅτι πατὴρ ἔσται πολλῶν ἐθνῶν.

Christiani fidem Abrah. imitantur.

ς΄. Πῶς τοίνυν ἐστὶ πατὴρ πολλῶν ἐθνῶν ὁ Ἀβραὰμ, ἴδωμεν [3]). Ἰουδαίων μὲν γάρ ἐστιν ὁμολογουμένως, διὰ τὴν κατὰ σάρκα διαδοχήν· εἰ δὲ τῇ κατὰ σάρκα προσέχοιμεν, ψευδὲς εἰπεῖν ἀναγκασθησόμεθα τὸ λόγιον. Οὐκέτι γὰρ κατὰ σάρκα ἡμῶν πάντων ἐστὶ πατήρ [4])· ἀλλ' ὁ τύπος τῆς ἐκείνου πίστεως πάντας ἡμᾶς υἱοὺς ποιεῖ τοῦ Ἀβραάμ. Πῶς καὶ τίνα τρόπον; Ἄπιστον παρὰ ἀνθρώποις τὸ, ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναί τινα· ὥσπερ ὁμοίως ἄπιστον καὶ τὸ, ἐκ νενεκρωμένων πρεσβυτῶν τεκνογονίαν γενέσθαι. Ἀλλὰ Χριστοῦ καταγγελλομένου, ἐν ξύλῳ μὲν ἐσταυρωμένου, ἀποθανόντος δὲ καὶ ἀναστάντος, ἡμεῖς πιστεύομεν. Τῇ τοίνυν ὁμοιότητι τῆς πίστεως εἰς υἱοθεσίαν ἐρχόμεθα τοῦ

1. ἀλλὰ τῇ δυν.] C. M. τῇ δὲ δυν. om. ἀλλά. Ita et RE. Casaub. — ἐπαγγέλλ. C. M. RE. Casaub. ἐπαγγελλομένου. RE. unus pro ἡγησ. τὸν ἐπαγγειλ. leg. ἐπαγγελλόμενον.

2. τὸν υἱόν] Utraque vox deest in C. M. —. δύναται C. M. δυνατός. —. συμποδίσας. Editt. συμποδήσας. Reposuit Th. Milles. συμποδίσας ex RE. Casaub. quibus assentiunt C. M. Coisl. et LXX. Cf. Joh. Damasc. SS. Parall. XXXV. (opp. II. 677. Lequien.). — τὸν υἱὸν C. M. RE. et Casaub. τοῦτον.

Digitized by Google

postquam crediderat: et aeque omne opus ejus secundum fidem perfectum erat. Reliquit parentes per fidem: reliquit patriam et regionem et domum per fidem. Quemadmodum igitur justificatus est ille, ita et tu justificeris. Emortuus in posterum ad suscipiendos liberos corpore erat: senex enim ipse erat, et senem habebat uxorem Sarram, nec ulla spes liberorum reliqua erat. Seni Deus prolem pollicetur: ***et non infirmatus est fide Abraham,*** licet consideraret corpus suum jam emortuum: non corporis imbecillitatem, sed promittentis potestatem attendens, fidelem existimans eum esse qui promiserat, quasi e mortuis corporibus praeter opinionem filium suscepit. Ac susceptum deinde offerre jussus filium (quamvis jam audisset illud: ***In Isaac vocabitur tibi semen***), obtulit filium suum unigenitum Deo, credens quod et ex mortuis suscitare potest Deus. Colligans filium suum et lignis imponens, voluntate quidem immolavit: Dei autem bonitate, agnum filii loco ipsi substituendum tradentis, filium vivum recepit. In his fidelis quum exstitisset, obsignatus est in justitiam et circumcisionem accepit, signaculum fidei illius in praeputio, promissione multarum gentium se patrem fore accepta.

Hebr. xi. 8—10. Rom. iv. 19. Hebr. xi. 11. v. 12. Gen. xxi. 12. xxii. 2. Hebr. xi. 19. Gen. xvii. 5. Rom. iv. 11.

VI. Quomodo igitur multarum gentium Abraham sit pater, videamus. Judaeorum quidem in confesso est per successionem secundum carnem. Si vero illam secundum carnem respiciamus, falsum dicere cogemur effatum: non enim secundum carnem omnium nostrum pater est: sed typus fidei ejus nos omnes filios facit Abrahae. Quid et qua ratione? Incredibile est apud homines a mortuis quemquam resurgere: sicut similiter incredibile, ex emortuis senibus filios procreari. Atqui dum annuntiatur Christus, quod in ligno quidem crucifixus sit, mortuus vero resurrexerit, nos credimus. Similitudine ergo fidei in adoptionem devenimus Abrahae: et

Rom. iv. 12.

3. *Ἴδωμεν*] Deest in RE. et Casaub. —. *ὁμολογουμ.* C. M. *ὡμολογημένος.* —. *προσέχυιμεν* RE. Casaub. Vulg. *προσέχωμεν.* C. M. *εἰ δὲ τῇ κατὰ σάρκα διαδοχῇ προσέχοιμεν.* Vd. autem supra Catech. II. 9. not. 3.

4. *Οὐκέτι - πατήρ*] C. M. 1. 2. RE. Casaub. *οὐκέτι γὰρ κ. σ. καὶ ἡμῶν ἐστι πάντων πατήρ.* Prosequuntur RE. Casaub. *ἀλλ' ἡ ὁ τύπος.* Vox *ἐκείνου* deest in RE. Casaub. Dein post *ἄπιστον* C. M. add. *ἐστιν.*

Digitized by Google

Ἀβραὰμ, καὶ τότε [1]) μετὰ τὴν πίστιν, ὁμοίως ἐκείνῳ τὴν πνευματικὴν λαμβάνομεν σφραγίδα· ἁγίῳ Πνεύματι διὰ τοῦ λουτροῦ περιτεμνόμενοι, οὐ σώματος τὴν ἀκροβυστίαν, ἀλλὰ τὴν καρδίαν, κατὰ τὸν Ἱερεμίαν λέγοντα· Καὶ περιτεμεῖσθε [2]) τῷ Θεῷ τὴν ἀκροβυστίαν τῆς καρδίας ὑμῶν· καὶ κατὰ τὸν Ἀπόστολον· Ἐν τῇ περιτομῇ τοῦ Χριστοῦ, συνταφέντες αὐτῷ ἐν τῷ βαπτίσματι, καὶ τὰ ἑξῆς.

Encomium fidei.

Ζ. Ταύτην ἐὰν τηρήσωμεν τὴν πίστιν, ἀκατάγνωστοι [3]) ἐσόμεθα, καὶ παντοίοις ἀρετῶν εἴδεσι κοσμηθησόμεθα. Τοσοῦτον γὰρ ἰσχύει ἡ πίστις, ὡς καὶ ἀνθρώπους ἐπὶ θαλάσσης κουφίζειν περιπατοῦντας. Ἄνθρωπος ὅμοιος ἡμῖν ἦν ὁ Πέτρος, ἐξ αἵματος καὶ σαρκὸς συγκείμενος, καὶ ἐκ τῶν ὁμοίων τροφῶν διαγινόμενος· ἀλλ' εἰπόντι τῷ Ἰησοῦ [4]), Ἐλθὲ, πιστεύσας, περιεπάτησεν ἐπὶ τὰ ὕδατα, πάσης κρηπίδος ἀσφαλεστέραν ἐπὶ τοῖς ὕδασιν ἔχων τὴν πίστιν, καὶ τὸ βαρὺ σῶμα τῇ κουφότητι τῆς πίστεως μετεωριζόμενος [5]). Ἀλλὰ μέχρι μὲν ὅτου ἐπίστευσεν, ὑπὲρ τὸ ὕδωρ εἶχεν ἀσφαλῆ τὴν βάσιν· ὅτε δὲ ἐδίστασε, τότε ἤρξατο καταποντίζεσθαι. Χαννουμένης γὰρ κατὰ μέρος τῆς πίστεως, συγκατεσπᾶτο καὶ τὸ σῶμα. Καὶ συνιδὼν αὐτοῦ τὸ πάθος [6]), ἔλεγεν ὁ τῶν ψυχῶν τὰ πάθη διορθούμενος Ἰησοῦς, Ὀλιγόπιστε, εἰς τί ἐδίστασας; Καὶ πάλιν, νευρωθεὶς ὑπὸ τοῦ κρατήσαντος αὐτοῦ τὴν δεξιὰν, ἀφ' οὗ πάλιν ἐπίστευσε, χειραγωγούμενος ὑπὸ τοῦ δεσπότου, τὸν αὐτὸν ἐπὶ τῶν ὑδάτων ἀπέλαβε περίπατον. Τοῦτο γὰρ πλαγίως ἐμνημόνευσε τὸ εὐαγγέλιον, εἰπὸν, ὅτι Ἀναβάντων δὲ αὐτῶν ἐπὶ τὸ πλοῖον. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι διακολυμβήσας ὁ Πέτρος ἀναβέβηκεν· ἀλλὰ δίδωσι νοεῖν, ὅτι ὅσον ἦλθε πρὸς τὸν Ἰησοῦν διάστημα, τοσοῦτον ἐπιστρέψας [7]), πάλιν ἀνέβη ἐπὶ τὸ πλοῖον.

1. καὶ τότε] ἀλλὰ καὶ RE. Casaub. — ἐκείνῳ C. M. ἐκείνου scil. σφραγ. —. οὐ σώμ. C. M. RE. Casaub. οὐ τοῦ σώμ. C. M. τὴν art. ante καρδίαν om. leg. κ. τ. Ἱερ. τὸν λέγ.

2. Καὶ περιτεμ.) Jerem. IV. 4. sec. LXX. περιτμήθητε τῷ Θεῷ ὑμῶν καὶ περιτέμεσθε τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν.

3. ἀκατάγνωστοι] Tit. II. 8. λόγον ὑγιῆ καὶ ἀκατάγνωστον. — Editt. et C. M. ἀκαταγώνιστοι: male. Vocem αὐτῷ post ἀκαταγν. ad fid. Coisl. RE. Casaub. cui consentit C. M. delev. Ed. Maur. —. ἀρετῶν C. M. 1. 2. RE. Casaub. ἀρετῆς. Cf. Catech. XVIII. 23. 32.

4. εἰπ. τ. Ἰησ.] Editt. et Milles. εἰπόντος τοῦ Ἰησοῦ. Textum a Maurin. recept. exhib. Codd. Mon. 1. 2. Coisl. Ottob. RE. Casaub. —. Ἐλθὲ C. M. ἐλθὲ καὶ πιστ. inepte.

5. μετεωριζόμενος] Ita scribimus ex C. M. Vulg. ἦν μετεωριζόμενον. Editt. μετεωριζόμενον

Digitized by Google

tunc post fidem, similiter ut ille, spirituale signaculum accipimus; Spiritu Sancto per lavacrum circumcisi, non corporis praeputium sed cordis: secundum Jeremiam dicentem: ***Et circumcidemini Deo praeputium cordis vestri:*** ac secundum Apostolum: ***In circumcisione Christi, consepulti ei in baptismo***, et quae sequuntur. Jerem. IV. 4. Col. II. 11.

VII. Hanc fidem si custodierimus, irreprehensibiles erimus et omnigenis virtutum speciebus ornati. Tantum enim valet fides, ut et homines super mare ambulantes sublevet. Homo similis nobis erat Petrus, ex carne et sanguine compositus, et ex similibus cibis nutritus: sed dicenti Jesu, ***Veni,*** credens, ambulavit super aquas, omni fundamento firmiorem super aquis habens fidem, nec non gravitatem sui corporis fidei levitate attollens. Verum quamdiu ille credebat, solidum super aquas habuit ingressum: sicubi vero dubitavit, tunc submergi coepit. Vacillante enim et subsidente paullatim fide, subsidebat una et corpus. Cujus affectionis conscius Jesus, qui animorum affectus corrigit, ait: ***Modicae fidei, quare dubitasti?*** Et rursus confortatus ab eo, qui dexteram ejus apprehendebat, ex quo rursus credidit, manu ductus a Domino, eundem super aquas ingressum recepit. Id enim oblique ostendit Evangelium, dum loquitur: ***Adscendentibus autem ipsis in naviculam.*** Non enim dixit enatando Petrum adscendisse, sed per hoc nobis insinuat, quod quantum spatium ad Jesum eundo confecerat, tantumdem rursus emensus conscendit naviculam. Matth. XIV. 29. Matth. XIV. 31.

om. ἦν, quod et Codd. plerique. Med. μετεωρίζεσθαι Thucyd. VIII. p. 268. Herod. II. 115. Grod. „et gravitatem corporis levitate fidei attollebat.“ —. ὅτου C. M. RE. Casaub. ὅτε.

6. συνιδ. — τ. πάθος] C. M. συνειδῶν (C. M. 2. συνειδὼν) ὅ τε αὐτοῦ τὸ πάθος τοῦ Πέτρου, ἔλεγ. — διορθούμ. Ἰησ. Editt. usque ad Milles. om. Ἰησοῦς. Nomen add. Ed. Maur. ex Coisl. Ottob. RE. Casaub. Accedit C. Mon. uterque nec non Grod. — Infra pro πλαγίως — „oblique, indirecte,“ legg. Editt. ἀρτίως „nuper,“ Recept. πλαγ. probant Codd. Mon. 1. 2. Coisl. Ottob. RE. Casaub. cf. Origen. in Matth. T. XI. 7. ἐπὶ τούτοις γε καὶ ὁ Ἰησοῦς καὶ ὁ Πέτρος ἀναβήσεται εἰς τὸ πλοῖον καὶ κοπάσει ὁ ἄνεμος κ. τ. λ. Vd. ibid. T. X. 19. (opp. III. 466. R.) —. Ἀναβάντων RE. ἐμβάντων, uti in N. T. Guelf. evangg. et Elzevir. —. In fine cap. pro ἐπιστρέψας C. M. ὑποστρέψας.

Digitized by Google

Fides alterius aliis salutifera.

Η'. Τοσοῦτον δὲ ἔχει δυνάμεως ἡ πίστις, ὥστε οὐ μόνος [1]) ὁ πιστεύων σώζεται, ἀλλὰ γὰρ καὶ οἱ ἄλλοι ἄλλων πιστευσάντων ἐσώθησαν. Οὐκ ἦν πιστὸς ὁ παραλυτικὸς ὁ ἐν Καπαρναούμ· ἀλλ' οἱ βαστάζοντες καὶ χαλάσαντες διὰ τῶν κεράμων, ἐπίστευον. Συνενόσει γὰρ τῷ σώματι τοῦ νοσοῦντος καὶ ἡ ψυχή. Καὶ μή μὲ νομίσῃς ἐκείνου κατηγορεῖν μάτην [2]) · αὐτὸ τὸ εὐαγγέλιον εἴρηκεν· Ἰδὼν ὁ Ἰησοῦς, οὐ τὴν πίστιν αὐτοῦ, ἀλλὰ τὴν πίστιν αὐτῶν, λέγει τῷ παραλυτικῷ, Ἔγειρε. Οἱ βαστάζοντες ἐπίστευσαν, καὶ ὁ παραλυτικὸς ἀπήλαυσε τῆς ἰάσεως.

Lazarus et fides sororum.

Θ'. Καὶ θέλεις ἰδεῖν ἀσφαλέστερον, ὅτι πίστεσιν ἄλλων ἄλλοι διασώζονται; Ἐτελεύτησεν ὁ Λάζαρος· παρεληλύθει [3]) μία καὶ δευτέρα καὶ τρίτη ἡμέρα· διελύθη τὰ νεῦρα αὐτοῦ, καὶ σηπεδὼν λοιπὸν ἐπενέμετο τὸ σῶμα. Πῶς ἐδύνατο πιστεῦσαι νεκρὸς τετραήμερος καὶ ὑπὲρ ἑαυτοῦ παρακαλέσαι τὸν λυτρωτήν; Ἀλλ' ὅπερ ἔλειπε τῷ τετελευτηκότι, τοῦτο διὰ τῶν γνησίων ἀδελφῶν ἐπληροῦτο. Ἐλθόντι [γὰρ] τῷ Κυρίῳ προσέπεσεν ἡ ἀδελφὴ· καὶ λέγοντι, Ποῦ τεθείκατε αὐτόν; ἀποκριναμένης ἐκείνης, Κύριε ἤδη ὄζει, τεταρταῖος γάρ ἐστι, φησὶν ὁ Κύριος, Ἐὰν πιστεύσῃς, ὄψῃ [4]) τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ· μονονουχὶ λέγων ὅτι, σὺ τοῦ νεκροῦ τὸ λεῖπον τῆς πίστεως ἀναπλήρωσον. Καὶ τοσοῦτον ἴσχυσε τῶν ἀδελφῶν ἡ πίστις, ὥστε τὸν νεκρὸν ἐξ ᾅδου πυλῶν ἀνεκαλέσατο. Εἶτα ἕτεροι ὑπὲρ ἑτέρων πιστεύσαντες, ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι ἴσχυσαν [5])· σὺ δὲ, ἐὰν ὑπὲρ σεαυτοῦ πιστεύσῃς εἰλικρινῶς, ἆρ' οὐχὶ μᾶλλον ὠφεληθήσῃ; Ἀλλὰ κἂν ἄπιστος ᾖς ἢ ὀλιγόπιστος, φιλάνθρωπός ἐστιν ὁ Κύριος, συμπεριφέρεταί σοι μετανοοῦντι. Μόνον εἰπὲ καὶ αὐτὸς εὐγνωμόνως· Πιστεύω, Κύριε, βοήθει μου τῇ ἀπιστίᾳ [6]). Εἰ δὲ καὶ πιστὸς εἶναι νο-

1. οὐ μόνος] C. M. οὐ μόνον. Dein ibid. οἱ art. ante ἄλλοι omitt. —. βαστάζ. C. M. βαστάσαντες.

2. κατηγορ. μάτην.] Adverb. μάτην ex Coisl. Ottob. [Mon. 1. 2.] RE. Casaub. addid. Ed. Maur. Cf. Catech. VI. 21. homil. in paralyt. ad pisc. c. IV. S. Cyrill. Al. in Joh. XI. 40. p. 687. Ed. Aubert. —. Ἔγειρε Ed. Maur. ex Coisl. ἔγειραι, ut S. T. Editio Elzevir. 1624. At II. Mss. nostro loco omnes praeter cod. cit. cum. t. vulg. Marc. II. 10. legg. ἔγειρε.

3. παρεληλύθ.] RE. et Casaub. παρεληλύθειν. Ita et C. Mon. 2. — νεῦρα αὐτ. C. M. omitt. αὐτοῦ. —. ὅπερ ἔλειπ. Editt. ὃ παρέλιπε Ottob. ὅπερ ἔλλειπε. Coisl. ὅπερ ἔλιπε. Textum rec. restituit Milles. ex RE. Casaub. quibus suffrag. C. Mon. uterque. Part. γὰρ post ἐλθόντι exhibb. Coisl. RE. Casaub. et Grodec. quam prob. Ed. Maurin.

Digitized by Google

VIII. Tantam porro virtutem habet fides, ut non solum ille qui credit salvetur, verum etiam aliis credentibus alii salvi efficiantur. Non erat fidelis paralyticus ille in Caphar- Matth. IX. 3. naum; sed qui bajulabant illum, et per tegulas demisere, sqq. fidem habebant. Compatiebatur enim una cum corpore infirmi etiam anima. Nec me putes temere illum accusare: ipsum Evangelium dixit: ***Videns Jesus,*** non fidem ejus, sed ***fidem illorum***, ***dicit paralytico: Surge.*** Qui bajulârunt, credebant, et qui paralyticus erat, nactus est sanationem. Marc II. 9.

IX. Vis etiam tutius videre, quod per aliorum fidem salvantur alii? Defunctus est Lazarus: praeterierat una et al- Joh. XI. 14 tera et tertia dies: dissoluti sunt nervi illius, et putredo jam sqq. corpus depascebatur. Quomodo poterat credere mortuus quatriduanus et pro se ipso redemtorem deprecari? At quod defuncto defuit, hoc per germanas sorores completum est. Venienti enim Domino procidit ad pedes soror, et dicenti: ***Ubi posuistis eum?*** respondit illa ***Domine, jam foetet, quatriduanus est enim.*** Dicit Dominus: ***Si credideris, videbis gloriam Dei:*** quasi diceret: tu mortui vices gerens, quod ad actum fidei deest, impleas. Et tantum potuit illa sororum fides, ut mortuum a porta inferni revocaret. Jam vero alteri pro alteris credentes, a mortuis suscitare potuerunt: tu vero, si pro te ipso sincere credideris, non multo magis proficies? Quin etiam si infidelis sis seu modicae fidei, benignus est Dominus, propitius ad poenitentem te cor inclinat. Dic tantum et tu ingenue: ***Credo, Domine, adjuva incre-*** Marc. IX. 23. ***dulitatem meam.*** Si vero te fidelem putes, nondum tamen

4. ὄψῃ] Ita ll. Mss. omnes et T. S. Unus Coisl. ὄψει cum Edit. N. T. Elzev. Voces τῆς πίστεως post λεῖπον des. in RE. et Casaub. — ἀνεκαλέσ. C. M. ὥστε τὸν νεκρὸν τοῦ ἅδου μυχῶν ἀνεκαλέσασθαι: ex emendat. script.

5. ἐκ νεκρ.-ἴσχυσαν] C. M. RE. Casaub. πιστεύοντες — ἰσχύουσιν. Dein ὑπὲρ σεαυτοῦ, quod jam conjecerat cl. Touttéus, scribimus pro vulg. περὶ σεαυτ. ex Coisl. Editt. ὑπό. — ὀλιγόπιστος Editt. εὔπιστος, contrario sensu. Vocem genuin. ὀλιγοπ. habent ll. Coisl. Mon. 1. 2. Ottob. RE. Casaub. Cf. Catech. X. 13. II. 15. —. εἰπὲ C. M. εἰπόν. Vox Κύριε deest in C. M. RE. Casaub.

6. βοήθει μου] RE. Casaub. βοήθει μου Κύριε τῇ ἀπ. — καὶ πιστ. Conj. καὶ addid. cl. Ed. Maur. ex Coisl. Ottob. [C. Mon. 1. 2.] Loco ἀλλ' οὔπω τὸ τελ. legg. RE. Casaub. C. Mon. 2. ἀλλ' οὐ τὸ τελ. Editt. ἀλλ' οὔπω τελ.

Digitized by Google

μίζεις, ἀλλ᾽ οὔπω τὸ τέλειον τῆς πίστεως ἔχεις· χρεία καί σοι κατὰ τοὺς Ἀποστόλους εἰπεῖν· Κύριε, πρόσθες ἡμῖν πίστιν. Τὸ μὲν γάρ τι παρὰ σεαυτοῦ ἔχεις, τὸ δέ τι παρ᾽ ἐκείνου πολὺ λαμβάνεις.

Fides dogmatum.

Ι΄. Τὸ γὰρ τῆς πίστεως ὄνομα ἓν μέν ἐστι κατὰ τὴν προσηγορίαν, διχῇ δὲ διαιρεῖται. Ἔστι μὲν γὰρ ἓν εἶδος τῆς πίστεως, τὸ δογματικὸν, συγκατάθεσιν [τῆς] ψυχῆς[1]) ἔχον περὶ τοῦδέ τινος· καὶ ὠφελεῖ τὴν ψυχὴν, καθὼς φησιν ὁ Κύριος· Ὁ ἀκούων μου τὰ ῥήματα, καὶ πιστεύων τῷ πέμψαντί με, ἔχει ζωὴν αἰώνιον, καὶ εἰς κρίσιν οὐκ ἔρχεται. Καὶ πάλιν· Ὁ πιστεύων εἰς τὸν υἱὸν, οὐ κρίνεται, ἀλλὰ μεταβέβηκεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωήν. Ὢ μεγάλης Θεοῦ φιλανθρωπίας· οἱ δίκαιοι μὲν γὰρ[2]) ἐν πολλοῖς ἔτεσιν εὑηρέστησαν· ὅπερ δὲ ἐκεῖνοι, δι᾽ εὐαρεστήσεως πολλῶν ἐτῶν κατορθώσαντες, ἐκτήσαντο, τοῦτό σοι νῦν Ἰησοῦς διὰ μιᾶς ὥρας χαρίζεται. Ἐὰν γὰρ πιστεύσῃς, ὅτι[3]) κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ ὅτι ὁ Θεὸς ἤγειρεν αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, σωθήσῃ καὶ μετατεθήσῃ εἰς [τὸν] παράδεισον, ὑπὸ τοῦ τὸν λῃστὴν εἰς παράδεισον εἰσαγαγόντος. Καὶ μὴ ἀπιστήσῃς εἰ δυνατόν ἐστιν. Ὁ γὰρ τὸν λῃστὴν διὰ μιᾶς ὥρας πιστεύσαντα σώσας ἐν τῷ ἁγίῳ τούτῳ Γολγοθᾷ, ὁ αὐτὸς καί σε πιστεύσαντα διασώσει.

Fides charismatum.

ΙΑ΄. Δεύτερον δέ ἐστιν εἶδος πίστεως, τὸ ἐν χάριτος μέρει παρὰ τοῦ Χριστοῦ[4]) δωρούμενον. Ὧι μὲν γὰρ διὰ τοῦ Πνεύματος δίδοται λόγος σοφίας, ἄλλῳ δὲ λόγος γνώσεως κατὰ τὸ αὐτὸ πνεῦμα, ἑτέρῳ δὲ πίστις ἐν τῷ αὐτῷ πνεύματι, ἄλλῳ δὲ χαρίσματα ἰαμάτων. Αὕτη τοίνυν, ἡ κατὰ χάριν δωρουμένη πίστις ἐκ τοῦ Πνεύματος, οὐ δογματικὴ μόνον ἐστὶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ὑπὲρ ἄνθρωπον ἐνεργητική. Ὃς γὰρ ἂν ἔχῃ τὴν πίστιν ταύτην, ἐρεῖ τῷ ὄρει τούτῳ, Μετάβα[5]) ἐντεῦθεν ἐκεῖ, καὶ μεταβήσεται. Ὅταν γὰρ κατὰ πίστιν εἴπῃ τόδε τις[6]), πιστεύων ὅτι γίνεται,

—. Post παρ᾽ ἐκείνου C. M. omitt. πολύ.

1. τῆς ψυχῆς] Art. τῆς deest in C. M. RE. Casaub. — ὠφελεῖ RE. Casaub. ὠφελοῦν. — ὁ Κύριος C. M. αὐτὸς ὁ Κύρ. Dein vox πάλιν omitt. C. M. RE. Casaub.

2. δίκ. μὲν γὰρ] Part. γὰρ deest in RE. Casaub. — δι᾽ εὐαρεστήσ. Editt. δι᾽ ἐρευνήσεως. Emendavit locum Ed. Maur. ex Coisl. Ottob. RE. Casaub. quibus accedunt C. Mon. 1. 2. Grod. „per investigationem.“ —. Pro τοῦτό σοι ll. Mss. exhibent. Editt. τοσοῦτο.

3. ὅτι] Deest in RE. Casaub. —. Art. τὸν ante παραδ. non agnoscunt C. M. RE. Casaub. Men-

Digitized by Google

fidei perfectionem habens; opus est, ut et tu secundum Apostolorum exemplum dicas: *Domine, adauge nobis fidem.* Nam quum a temet ipso aliquid habes, tum ab illo permultum accipis. Luc. xvii. 5.

X. Nomen fidei unum quidem est appellatione, bifariam autem dividitur. Est enim unum genus fidei dogmaticum, quod habet animae assensionem de aliqua re animamque sublevat et juvat, sicut ait Dominus: *Qui audit verba mea, et credit ei qui misit me, habet vitam aeternam, et in judicium non venit.* Et rursus: *Qui credit in filium non judicatur: sed transiit de morte ad vitam.* O magnam Dei in homines bonitatem! Justi quidem vix per multos annos probati sunt Deo: quod autem illi, per annorum plurimorum servitium acceptum strenue agentes, consecuti sunt, id tibi Jesus unius horae compendio largitur. Si enim credideris, quod Dominus est Jesus Christus et quod Deus suscitavit illum a mortuis: salvus eris et transfereris in paradisum ab eo, qui latronem eo introduxit. Neque diffidas, utrum hoc fieri possit. Nam qui latronem post unius horae fidem in hoc sancto Golgotha salvum fecit, idem te quoque credentem, salvum efficiet. Joh. v. 24. Joh. iii. 18. v. 24.

XI. Alterum vero genus est fidei, quod in partem gratiae cujusdam a Christo donatur. *Alii enim per Spiritum datur sermo sapientiae, alii autem sermo scientiae secundum eundem Spiritum: alii vero fides in eodem Spiritu, alii autem gratia curationum.* Haec igitur quae secundum gratiam datur, fides ex Spiritu, non solum dogmatica est, verum etiam super humanas vires effectiva. Qui enim habuerit fidem hanc, dicet monti huic: *transi hinc illuc: et transibit.* Quando enim per fidem hoc ipsum dixerit aliquis, credens ita futurum, 1. Cor. xii. 8 sq. Matth. xvii. 20. Marc. xi. 23.

dose dein Editt. ὑπὸ τοῦτον quod ex Coisl. RE. Casaub. et C. M. cum Milles. corrigendum in ὑπὸ τοῦτον.

4. Χριστοῖ] C. M. Κυρίου. —. ἄλλῳ δὲ χαρ. RE. Casaub. ἑτέρῳ δέ.

5. Μετάβα] C. M. μεταβήθι Cf. Marc. xv. 30. Joh. vii. 3. Apoc. iv. 1. Orig. hom. xii. in Jerem. 12. (opp. iii. 202.) ejusd. in Matth. tom. x. 19. t. xiii. 7. (iii. 466. 579.) —. ἐντεῦθεν RE. Casaub. ἔνθεν, ut in S. T. Matth. xvii. 19. quod praeferendum duxerim.

6. τόδε τις] C. M. τόδε τι: perperam. Quae sequuntur ὅταν γὰρ κ. τ. λ. in RE. Casaub. et C. Mon. 2. ita exstant: ὅταν γὰρ κατὰ

Digitized by Google

καὶ μὴ διακριθῇ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, τότε λαμβάνει τὴν χάριν. Καὶ περὶ[1] τῆς πίστεως ταύτης εἴρηται τό, Ἐὰν ἔχητε πίστιν ὡς κόκκον σινάπεως. Ὅπερ γὰρ τρόπον ὁ κόκκος τοῦ σινάπεως μικρὸς μέν ἐστι τὸ μέγεθος, διάπυρος δὲ τὴν ἐνέργειαν, καὶ ἐν ὀλίγῃ ἐσπαρμένος περιγραφῇ μεγάλους κλάδους περιέχει[2], ὃς αὐξηθεὶς δύναται καὶ τὰ πετεινὰ σκεπάζειν· οὕτω καὶ ἡ πίστις ἐν τῇ ψυχῇ ἐν ὀξυτάτῃ ῥοπῇ[3] τὰ μέγιστα κατορθοῖ. Περὶ Θεοῦ μὲν γὰρ φαντάζεται, καὶ Θεὸν κατοπτεύει, καθὸ ἐγχωρεῖ τῇ πίστει φωτισθεῖσα· κόσμου τε τὰ πέρατα περιπολεῖ, καὶ πρὸ τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος τούτου τὴν κρίσιν ἤδη βλέπει, καὶ τὴν μισθαποδοσίαν τῶν ἐπαγγελιῶν[4]. Ἔχε τοίνυν τὴν παρὰ σεαυτοῦ πίστιν, τὴν εἰς αὐτόν· ἵνα λάβῃς καὶ παρ' ἐκείνου, τὴν τῶν ὑπὲρ ἄνθρωπον ἐνεργητικήν.

Symbolum fidei observandum.

ΙΒ'. Πίστιν δὲ ἐν μαθήσει καὶ ἀπαγγελίᾳ[5] κτῆσαι καὶ τήρησον μόνην, τὴν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας νυνί σοι παραδιδομένην, τὴν ἐκ πάσης γραφῆς ὠχυρωμένην. Ἐπειδὴ γὰρ οὐ πάντες δύνανται τὰς γραφὰς ἀναγινώσκειν, ἀλλὰ τοὺς μὲν ἰδιωτεία, τοὺς δὲ ἀσχολία τις ἐμποδίζει[6] πρὸς τὴν γνῶσιν· ὑπὲρ τοῦ, μὴ τὴν ψυχὴν ἐξ ἀμαθίας ἀπολέσθαι, ἐν ὀλίγοις τοῖς στίχοις τὸ πᾶν δόγμα τῆς πίστεως περιλαμβάνομεν. Ὅπερ καὶ ἐπ' αὐτῆς τῆς λέξεως μνημονεῦσαι ὑμᾶς βούλομαι καὶ παρ' ἑαυτοῖς μετὰ πάσης σπουδῆς ἀπαγγεῖλαι[7], οὐκ εἰς χάρτας ἀπογραφομένους, ἀλλ' ἐν καρδίᾳ τῇ μνήμῃ στηλογραφοῦντας· φυλαττομένους ἐν τῷ μελετᾶν, μή πού τις Κατηχούμενος ἐπακούσῃ τῶν παραδεδομένων· ἔχειν δὲ[8] ταύτην ἐφόδιον ἐν παντὶ τῷ χρόνῳ τῆς ζωῆς καὶ παρὰ

πίστιν εἴπῃ τις [Mon. 2. πιστεύων ὅτι γίνεται] ὃ θέλει γενέσθαι, ὅτι γίνεται κ. τ. λ.

1. Καὶ περὶ] Editt. καὶ τὸ περὶ. Pronom. ταύτης post πίστ. om. C. M. —. Ὅπερ γὰρ τρ. RE. Casaub. ὥσπερ γὰρ ὁ κόκκ. —. τὸ μέγεθος C. M. τῷ μεγέθει. RE. Casaub. κατὰ τὸ μέγεθος.

2. περιέχει] Milles. cum Casaub. proponit: ἔχει l. περιέχει. At ll. Mss. vulgatam lect. omnes tuentur. Vd. infr. n. 12. — δύναται Editt. δύνασθαι (f. ὡς δύν.)

3. ῥοπῇ] Sic Codd. omnes praeter C. M. ῥιπῇ, quod etiam conjecerat Casaub. Ῥιπὴ = ὁρμή, φορά (Suid.) quod h. l. sensui apprime convenit. — καθ' ὃ ἐγχωρ. Correximus vulg. καθ' ὃ ἐὰν ἐγχωρῇ ex C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. — τὰ πέρατα RE. Casaub. art. τὰ om.

4. ἐπαγγελιῶν] C. Ottob. RE. Casaub. Mon. 2 εὐαγγελιῶν. Art. τῶν ante ὑπὲρ ἄνθρ. exhib. C. M. Ottob. RE. Casaub. et Ed. Maur.

5. ἀπαγγελίᾳ] Ita C. M. RE. Casaub. Vulg. ἐπαγγελίᾳ. Promiscue vv. ἀπαγγελία et ἐπαγγελία, pro „professione Fidei"

Digitized by Google

nec haesitaverit in corde suo, tunc illam accipit gratiam. Et de hac fide dicitur: *Si habueritis fidem sicut granum sinapis.* Quemadmodum enim granum sinapis exiguum quidem est magnitudine, sed ardentissimum vigore, et in angusto loci puncto seminatum magnos expandit ramos, quod postquam creverit, potest etiam coeli volucres opacare: ita et fides in anima, actu velocissimo, maxima perficit. De Deo namque speculatur, Deumque intuetur, quantum valet capere, illuminata per fidem: mundi terminos circuit, et ante hujus saeculi consummationem judicium jam videt, et promissionum retributionem. Habeas itaque eam fidem quae a te pendet, quae in illum fertur; ut etiam ab illo accipias eam, quae super humanas vires operatur. Marc. XVII. 20. Matth. XIII. 32.

XII. Fidem vero in doctrina et professione, illam amplectere et custodi solam, quae nunc ab Ecclesia tibi traditur, ex omni scriptura munita. Quum enim non omnes possint scripturas legere, sed alios quidem imperitia, alios vero occupatio quaedam a cognitione impediat, ne anima per inscitiam intereat, in paucis versiculis universum fidei dogma comprehendimus. Quod quidem verbis ipsis meminisse vos volo et apud vos ipsos cum omni studio recitare; non chartis mandantes, sed in corde insculpentes memoriae: quum vero meditando retractetis, cavete, necubi catechumenus quispiam, quae vobis tradita sunt, exaudiat. Hanc vero fidem tanquam viaticum in omni tempore vitae vos habere volo, et praeter

utuntur SS. Autores nec non ipse S. Cyrillus noster, quem vd. Catech. XVII. 2. XVIII. 21. 32. Vd. Commentt. in h. l. — *νυνί* deest in RE. Casaub. *νῦν* C. M.

6. *τοὺς μὲν - ἐμποδίζ.*] C. M. et RE. *τοῖς μὲν ἐμποδ.* — Loco *πολέσθαι* RE. Casaub. periphr. *κινδύνῳ πλάνης περιπεσεῖν· μετὰ πάσ. σπουδ.* RE. Casaub. et C. M. *μετὰ σπουδῆς* om. *πάσης.*

7. *ἀπαγγεῖλαι*] RE. Casaub. et C. Mon. 2. addunt: *μοι*, redundans. Cf. Procatech. XII. Catech. IV. 6. et passim. —. *τῇ μνήμῃ* Editt. *τὴν μνήμην.* Emendavit locum cl. Ed. Maur. ad f. Coisl. Ottob. RE. Casaub. consentiunt C. Mon. 1. 2.

8. *ἔχειν δὲ*] Ita scribimus ex C. M. et Grod. l. vulg. *ἔχειν τε.* —. *παντὶ τῷ χρ.* RE. Casaub. art. *τῷ* omitt. — *ἐναντιολογῶμ.* Editt. et C. Mon. 2. *ἐναντιολογηθῶμεν* (l. *ἐναντιολογήσωμεν*). L. recept. defend. Coisl. RE. Casaub. C. M. —. Conj. *ἄν* in seq. exhibb. Coisl. C. M. 1. 2. RE. Casaub. deest in Editt.

Digitized by Google

ταύτην ἄλλην μηκέτι δέξασθαι· μήτε ἂν ἡμεῖς αὐτοὶ μεταθέμενοι, τοῖς νῦν διδασκομένοις ἐναντιολογῶμεν· μήτε ἂν ἄγγελος ἐναντίος, εἰς ἄγγελον φωτὸς μετασχηματισθείς, πλανῆσαί σε βούληται. Κἂν γὰρ ἡμεῖς ἢ ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ εὐαγγελίσηται ὑμῖν [1]), παρ' ὃ νῦν παρελάβετε, ἀνάθεμα ἔστω. Καὶ τέως μὲν ἐπ' αὐτῆς τῆς λέξεως [2]) ἀκούων, μνημόνευσον τῆς Πίστεως, ἐκδέχου δὲ κατὰ τὸν δέοντα καιρὸν τὴν ἀπὸ τῶν θείων γραφῶν περὶ ἑκάστου τῶν ἐγκειμένων σύστασιν. Οὐ γὰρ ὡς ἔδοξεν ἀνθρώποις συνετέθη τὰ τῆς Πίστεως· ἀλλ' ἐκ πάσης γραφῆς τὰ καιριώτατα συλλεχθέντα, μίαν ἀναπληροῖ τὴν τῆς Πίστεως διδασκαλίαν. Καὶ ὅνπερ τρόπον ὁ τοῦ σινάπεως σπόρος, ἐν μικρῷ κόκκῳ πολλοὺς περιέχει τοὺς κλάδους· οὕτω καὶ ἡ Πίστις αὕτη, ἐν ὀλίγοις ῥήμασι, πᾶσαν τὴν ἐν τῇ παλαιᾷ καὶ καινῇ τῆς εὐσεβείας γνῶσιν ἐγκεκόλπισται. Βλέπετε οὖν, ἀδελφοί, καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις, ἃς νῦν παραλαμβάνετε, καὶ ἀπογράψασθε αὐτὰς εἰς τὸ πλάτος [3]) τῆς καρδίας ὑμῶν.

Symboli traditio thesaurus vitae.

ΙΓ'. Τηρήσατε μετ' εὐλαβείας, μή που συλήσῃ [4]) τινὰς χανωθέντας ὁ ἐχθρὸς μή· τις αἱρετικὸς παρατρέψῃ τι τῶν παραδιδομένων [ὑμῖν]. Πίστις μὲν γάρ ἐστι [5]) τὸ βαλεῖν τὸ ἀργύριον ἐπὶ τὴν τράπεζαν, [ὅπερ ἡμεῖς νῦν πεποιήκαμεν] Θεὸς δὲ παρ' ὑμῶν ἀπαιτεῖ τῆς παρακαταθήκης τοὺς λόγους. Διαμαρτύρομαι [6]), καθώς φησιν ὁ Ἀπόστολος, ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ τοῦ ζωοποιοῦντος τὰ πάντα, καὶ Χριστοῦ Ἰησοῦ τοῦ μαρτυρήσαντος ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου τὴν καλὴν ὁμολογίαν, τηρῆσαι ταύτην ὑμᾶς [7]) τὴν πα-

1. εὐαγγελ. ὑμῖν] Vulg. εὐαγγ. ὑμᾶς παρ' ὃ νῦν παρελ. ἀναθ. ὑμῖν ἔστω. Lect. antiq. reposuimus ex C. M. Coisl. RE. Casaub. et Grod. Formam εὐαγγελίσηται in T. S. Gal. I. 18. exhib. A. et It. „evangelizaverit." cf. Orig. hom. II. in Gen. 5. (opp. II. 64.). Vulg. εὐαγγελίζηται. Cf. S. Athan. apol. c. Arian c. 49. (Montf. I. 167.). —. Pronomen ὑμῖν quod alias leg. ἀνάθ. ὑμῖν ἔστω C. M. et citt. secuti delevimus.

2. ἐπ' αὐτῆς τ. λέξ.] Sic C. M. Coisl. RE. Casaub. —. Editt. ταύτης τῆς λέξεως om. ἐπί.

3. εἰς τὸ πλάτος] Ex Prov. VII. 3. ἐπίγραψον (A. ἀπόγραψαι) ἐπὶ τὸ πλάτος τῆς καρδίας. RE. et Casaub. vero l. n. ita exhibent: εἰς τὰς πλάκας ex Prov. III. 3. sec. LXX. Ald. et Complut. A. et Ed. Rom. εἰς τὸ πλάτος (Cf. Origen. Hexapl. II. 4. Montf.) Symbolum Nicaenum, quod in Codd. RE. et Casaub. post ὑμῶν sequitur, una cum anathemate, quo SS. Patres Arianos feriere, neque in ll. Mss. Monacc. neque in ullo alio cod. praeter citt. exstat. Optime cl. MILLESIUS observat, Symbolum Concilii Nicaeni cum anathemate, demum post S. Cyrilli tempora fuisse h. l. insertam. „Nam si Symbolum aliquod recitasset S. Cyrillus

Digitized by Google

hanc aliam nullam amplius suscipere: neque etiam si nos ipsi mutati, his quae nunc docemus contraria loqueremur, neque etiam si angelus adversarius, in lucis angelum transfiguratus, te in errorem seducere intentaret. Nam *licet nos aut angelus de coelo evangelizet vos, praeter id quod nunc accepistis, anathema sit.* Et modo quidem nudis verbis tenus audiens, Fidem memoria retine: excerpe autem opportuno tempore ex divinis scripturis singulorum capitum probationem. Non enim ut hominibus placuit, Fidei summa composita est; sed ex omni scriptura potissima quaeque capita selecta, unam Fidei doctrinam complent. Et quemadmodum sinapis semen in modico grano multos continet ramos, ita et Fides haec, paucis in verbis, omnem tam Veteri quam Novo in Testamento contentam pietatis cognitionem insinuata recondit. Videte itaque, fratres, et tenete traditiones, quas nunc accipitis, et inscribite eas in latitudine cordis vestri.

II. Cor. XI. 14. Gal. I. 8. 9. II. Thess. II. 14.

XIII. Custodite easdem cum pietate, ne quos vacillantes alicubi ac desides inimicus depraedetur: ne quis haereticus eorum quae [vobis] tradita sunt quidpiam pervertat. Fides enim est, projicere argentum super mensam; Deus autem reposcet a vobis depositi rationem. Contestor, sicut ait Apostolus, *coram Deo qui vivificat omnia, et Christo Jesu qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato bonam confessionem;* ut hanc vobis traditam Fidem servetis sine macula,

I. Tim. VI. 13.

Catechumenis, procul dubio id fuisset Symbolum Ecclesiae Hierosolymitanae, quod in sequentibus Illuminandorum catechesibus tam pulchre explicat."

4. *συλήσῃ*] C. M. *συλώσῃ*. —. *παραδιδ. ὑμῖν*, Editt. et C. Mon. 2. *ἡμῖν*. Ottob. *ἡμῶν*. Coisl. *ὑμῶν*. C. M. pronomen omnino praetermittit, ut etiam Grod. quod rectius.

5. *Πίστις μὲν γ.*] C. M. *ἡμῶν μὲν γάρ ἐστι*, optime ad sensum. Cf. Catech. XVII. 37. XIII. 23. I. 5. S. August. serm. de temp. 212, 1. ibid. 216, 3. —. In Codd. Ottob. et Mon. 2. sequitur glossem. *ὅπερ ἡμεῖς νῦν πεποιήκαμεν*, quod in text. recepit Ed. Maur. Omitt. idem C. M. Coisl. RE. Casaub. et Grod. Forte ideo lectio C. M. *ἡμῶν μὲν γάρ ἐστι* loco *πίστις κ. τ. λ.*, quae gloss. superius superfluum ostendit, probanda.

6. *Διαμαρτύρομαι*] Allegat S. Autor I. Tim. VI. 13. assumto in locum *παραγγέλλω σοι*, verbo *διαμαρτύρ.* ex I. Tim. V. 21. —. *ζωοποιοῦντος* C. M. *ζωογονοῦντος*.

7. *ὑμᾶς*] Ita C. Mon. 1. 2. Coisl. Ottob. RE. Casaub. — Editt. *ἡμᾶς*.

Digitized by Google

ραδεδομένην [1]) *Πίστιν ἄσπιλον, μέχρι τῆς ἐπιφανείας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Θησαυρὸς ζωῆς νῦν σοι παρεδόθη, καὶ κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ ζητεῖ τὴν παρακαταθήκην ὁ δεσπότης· ἣν καιροῖς ἰδίοις δείξει ὁ μακάριος καὶ μόνος δυνάστης, ὁ Βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων καὶ Κύριος τῶν κυριευόντων· ὁ μόνος ἔχων ἀθανασίαν, φῶς* [2]) *οἰκῶν ἀπρόσιτον· ὃν εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων, οὐδὲ ἰδεῖν δύναται· ᾧ ἡ δόξα, τιμὴ καὶ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.*

1. παραδεδομ.] C. M. παραδιδομ. —. Θησαυρός RE. Casaub. Mon. 2. ὁ θησαυρός. —. παρεδόθη C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. παραδίδοται: melius. —. παρακαταθήκ. C. M. παραθήκην.

Digitized by Google

usque ad adventum Domini nostri Jesu Christi. Thesaurus vitae nunc tibi traditus est; et post adventum Dominus depositum suum requiret. *Quem suis temporibus ostendet beatus et solus potens, Rex regum et Dominus dominantium: qui solus habet immortalitatem, lucem inhabitans inaccessibilem, quem nullus hominum vidit, neque videre potest. Cui gloria, honor et imperium in secula seculorum. Amen.* 1. Tim. VI. 15. 16.

2. φῶς] C. M. καὶ φῶς. —. καὶ κράτος C. M. addit: ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι νῦν καὶ εἰς τ. αἰῶν. τ. αἰών. Ἀμήν. Grod. „cui gloria, honor et fortitudo cum Spiritu Sancto in sec. sec. Amen."

Digitized by Google

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ς΄

ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ,

Ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα περὶ ΘΕΟΥ ΜΟΝΑΡΧΙΑΣ [1]*, εἰς τό, ΠΙΣΤΕΥΩ ΕΙΣ ΕΝΑ ΘΕΟΝ· καὶ ΠΕΡΙ ΑΙΡΕΣΕΩΝ. Καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Ἡσαΐου· ἐγκαινίζεσθε πρός με νῆσοι. Ἰσραὴλ σώζεται* [2]*) ὑπὸ Κυρίου σωτηρίαν αἰώνιον· οὐκ αἰσχυνθήσονται, οὐδ' οὐ μὴ ἐντραπῶσιν ἕως τοῦ αἰῶνος, καὶ τὰ ἑξῆς.*

Gloria Patris et Filii cum Sp. S. indivisa.

Α΄. ΕΥΛΟΓΗΤΟΣ ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· [εὐλογητὸς καὶ ὁ τούτου μονογενὴς Υἱός] [3]*). Ἅμα γὰρ τῷ νοεῖσθαι Θεὸς, νοείσθω καὶ Πατήρ· ἵνα ἀδιαίρετος ἡ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ σὺν ἁγίῳ Πνεύματι* [4]*) δοξολογία τελῆται. Οὐ γὰρ ἄλλην δόξαν Πατὴρ καὶ ἄλλην Υἱὸς* [5]*) ἔχει· ἀλλὰ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν [τῷ ἁγίῳ Πνεύματι]. Ἐπειδὴ Πατρός ἐστιν Υἱὸς μονογενὴς* [6]*), καὶ Πατρὸς δοξαζομένου συναπολαύει τῆς δόξης καὶ ὁ Υἱός. Ἐπειδὴ δόξα υἱοῦ ἐκ τιμῆς πατρὸς αὐτοῦ* [7]*)· καὶ πάλιν υἱοῦ δοξολογουμένου, μεγάλως τιμᾶται ὁ τοῦ τοσούτου πατὴρ ἀγαθοῦ.*

Deus ineffabilis nec unquam satis laudandus.

Β΄. Καὶ ἡ μὲν διάνοια ὀξύτατα νοεῖ· ἡ δὲ γλῶσσα ῥημάτων δεῖται καὶ διηγήσεως πολλῆς τῶν μεταξὺ λόγων. Ἅμα μὲν γὰρ

1. *ΠΕΡΙ Θ. ΜΟΝ.*] Hic titulus firmatur autoritate ipsius S. Patris nostri, cap. XXXVI. catech. huj. *παρεδόθη σοι ἡ τῆς μοναρχίας ἡ ἀληθεία*, et initio catech. sequ. similiter hanc orationem insignientis. Nec minus eodem loco alteram catech. nostrae partem recenset: *καὶ τῆς τῶν ἀθεῶν αἱρεσιωτῶν πολυσχιδοῦς πλάνης τὰς ἐκτροπὰς διῆλθον.* De monarchia vd. Commentt. — Codd. h. l. non differunt exc. RE. qui *ἐν Ἱεροσ. σχεδ.* om. —. *εἰς τὸ* Editt. *καὶ εἰς τὸ*. Eliminavit *καὶ* cl. Ed. Maur. autoritate Codd. Coisl. Ottob. RE. Casaub. quibus acced. C. Mon. 1. 2.

2. *σώζεται*] C. Ottob. et Mon. 2. *σώζεσθε* cum Edit. LXX. Complutens. — *ἐντραπῶσιν* legg. C. M. Coisl. et LXX. Ed. Roman. Editt. Ald. et Grab. LXX. *ἐντραπήσονται.* —. *οὐδ' οὐ μὴ* C. M. *οὐδὲ μή.*

3. *εὐλογητὸς-υἱός*] Omittunt haec Codd. Ottob. RE. Casaub. et Mon. 2. quae vere textum interrumpunt. C. Mon. 1. doxologiam complet, ad *εὐλογητὸς-υἱὸς* add. *εὐλογητὸν καὶ τὸ ἅγιον*

Digitized by Google

CATECHESIS SEXTA

ILLUMINANDORUM,

Hierosolymis ex tempore dicta DE MONARCHIA DEI, in illud: CREDO IN UNUM DEUM etc. etc. et DE HAERESIBUS. Lectio ex Jesaia: *Innovamini ad me insulae. Israel salvatur a Domino salute aeterna: non confundentur et non erubescent usque in saeculum,* et quae sequuntur. Jes. XLV. 17.

I. Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi; [benedictus et ejus unigenitus Filius]. Nam simul atque cogitatur Deus, cogitetur et *Pater;* ut indivisa Patris et Filii cum Sancto Spiritu glorificatio perficiatur. Non enim aliam Pater gloriam et aliam Filius habet, sed unam et eandem [cum Sancto Spiritu]. Quandoquidem Patris est Filius unigenitus et quum glorificetur Pater, una simul et Filius eadem gloria fruitur. Siquidem filii gloria ex honore patris ipsius, ac rursus dum filius glorificatur, honore summo condecoratur tanti boni pater. II. Cor. I. 3. Rom. IX. 5. Proverb. XVII. 6.

II. Ac mens quidem velocissime intelligit; lingua vero verbis opus habet et longa enarratione eorum, qui intercedunt

Πνεῦμα. — *ἀδιαίρετος* Maur. *ἀδιαιρέτως* cum Bodl. et Morel.

4. *σὺν ἁγ. Πν.*] C. M. *δι' ἁγίου Πνεύματος* Codd. RE. Casaub. et Grod. haec verba praetermittunt. Cf. Catech. IV. 16. XVII. 3. XVI. 24. Theodoret haer. fab. IV. 1. (opp. IV. 351. ed. Sch.). — *τελῆται* C. M. *τελεῖται.*

5. *ἄλλην Υἱὸς*] Haec C. M. ita exhibet: *καὶ ἄλλην δόξαν Υἱὸς ἔχει καὶ ἄλλην τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον* omissis deinceps vv. *τῷ ἁγίῳ Πνεύματι,* quae desunt quoque in RE. Casaub. et Grodec. At utramque lectionem scriptorum pia industria natam, totius loci habitus affatim ostendit. Nulla enim ratio exstat, Spiritus quoque Sancti mentionem fieri, quum de Patre tantum et Filio heic sermo institutus sit.

6. *Υἱὸς μονογ.*] Editt. *Πατρὸς υἱός ἐστιν ὁ Μονογενής:* sensu aliquantulum mutato. L. Vulg. C. Maur. testantur Codd. C. Mon. 1. 2. Coisl. RE. Casaub. Grodec.

7. *Ἐπειδὴ δόξ. - αὐτοῦ*] C. Coisl. *ἐπειδὴ δόξα Υἱοῦ ἐκ τιμῆς Πατρός ἐστι δοξολογουμένου.* — Conj. *καὶ* ante *πάλιν* om. C. M. Dein *δοξολογουμένου* pro vulg. *δοξαζομένου* scrib. e.

Digitized by Google

ὀφθαλμὸς χόρον [1]) ἄστρων περιλαμβάνει πολύν· ἀλλ' ὅταν τὸ καθ' ἕκαστον διηγήσασθαι βουληθῇ τις, τί μέν ἐστι φωσφόρος, τί δὲ ἕσπερος, τί δὲ τὸ καθ' ἕν, πολλῶν ἐπιδεῖται τῶν ῥημάτων. Πάλιν ὁμοίως, γῆν καὶ θάλασσαν καὶ πάντα τὰ τοῦ κόσμου τέρματα ἐν ὀξυτάτῃ ῥοπῇ περιλαμβάνει ἡ διάνοια· ἀλλ' ὅπερ ἐν ἀκαρεῖ [2]) νοεῖ, τοῦτο ἐν ῥήμασι πολλοῖς διηγεῖται. Μέγα μὲν οὖν καὶ τὸ ῥηθὲν παράδειγμα· ἀλλ' ἔτι ἀσθενὲς καὶ ἀνίσχυρον. Λέγομεν γὰρ οὐχ ὅσα δεῖ περὶ Θεοῦ [μόνῳ γὰρ αὐτῷ ταῦτα γνώριμα], ἀλλ' ὅσα κεχώρηκεν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις καὶ ὅσα [3]) ἡ ἡμετέρα ἀσθένεια βαστάσαι δύναται. Οὐ γὰρ τὸ, τί ἐστι Θεὸς, ἐξηγούμεθα· ἀλλ' ὅτι τὸ ἀκριβὲς περὶ αὐτοῦ οὐκ οἴδαμεν, μετ' εὐγνωμοσύνης ὁμολογοῦμεν. Ἐν τοῖς γὰρ περὶ Θεοῦ μεγάλη γνῶσις [4]), τὸ τὴν ἀγνωσίαν ὁμολογεῖν. Μεγαλύνατε τοίνυν τὸν Κύριον σὺν ἐμοὶ καὶ ὑψώσωμεν τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπὶ τὸ αὐτὸ κοινῇ πάντες· ὁ γὰρ εἷς ἀδυνατεῖ. Μᾶλλον δὲ κἂν πάντες ὁμοῦ συναχθῶμεν, οὔπω [5]) τὸ καθ' ὃ δεῖ ποιήσομεν. Οὐ λέγω τοὺς παρόντας ὑμᾶς μόνους, ἀλλὰ γὰρ κἂν πάσης τῆς οἰκουμενικῆς ἐκκλησίας, τῆς τε νῦν οὔσης καὶ τῆς μελλούσης, πάντα τὰ θρέμματα συνέλθοι, τὸν ποιμένα κατ' ἀξίαν ὑμνῆσαι οὐ δυνήσεται.

Abrahae humilis de se opinio.

Γ'. Μέγας ἦν Ἀβραὰμ καὶ τίμιος· ἀλλὰ μέγας πρὸς ἀνθρώπους. Ὅτε δὲ πρὸς τὸν Θεὸν ἔφθασε, τότε φησὶν εὐγνωμόνως ἀληθεύων, Ἐγώ εἰμι [6]) γῆ καὶ σποδός. Οὐκ εἶπε, γῆ, καὶ ἐσίγησεν, ἵνα μὴ τὸ μέγα στοιχεῖον ἑαυτὸν ὀνομάσῃ· ἀλλὰ ἐπήγαγε, καὶ σποδός, ἵνα τὸ εὐδιάλυτον αὐτοῦ καὶ σαθρὸν παραστήσῃ. Ἔστι τι, φησὶ, σποδοῦ σμικρότερον ἢ λεπτότερον; Λαβὲ [γάρ] [7]) φησι, τὴν σύγκρισιν σποδοῦ πρὸς οἰκίαν καὶ οἰκίας πρὸς πόλιν,

C. Mon. 1. 2. Coisl. Ottob. RE. Casaub. et libro San-Genov.

1. χόρον] RE. Casaub. χορείαν. Ibidem πολλῶν loco πολύν. — ῥοπῇ C. M. Bodl. ῥιπῇ. Utrumque ferri potest, cf. supr. Catech. v. 11.

2. ἀκαρεῖ] = ὥρᾳ s. χρόνῳ Suid. Form. ἀκαρεῖ legg. C. M. Coisl. RE. Casaub. —. Vulg. ἐν ἀκαριαίῳ. Cf. Ast. Lex. Plat. s. v. ἀκαρής.

3. ὅσα] RE. et Mon. 2. ὅσον. — βαστάσαι C. M. βαστάξαι.

4. Ἐν τοῖς-γνῶσις] Editt. ἐν τοῖς γὰρ π. Θ. μεγάλην γνῶσιν — ὁμολογεῖν. Reposuit μεγάλη γνῶσις cl. Th. Milles. ex RE. et Casaub. quibus suffrag. C. Mon. 1. 2. Coisl. Ottob. Cf. Dion. Areop. de div. nom. c. 1. Joh. Dam. O. F. 1. 4. — ἀγνοιαν Morel. ἄγνοιαν. Post μεγαλύν. deest τοίνυν in RE. Casaub.

5. οὔπω] Editt. οὔτω. Textus a cl. Touttéo emendatus est ad

Digitized by Google

sermonum. Oculus quoque latissimum siderum chorum simul complectitur, verum quum de unoquoque eorum specialiter velit disserere: quidnam sit lucifer, quidnam vero hesperus quidve sidera singula, multis indiget sermonibus. Sic iterum terram, mare et mundi fines universos momento celerrimo cogitatio comprehendit: sed id, quod puncto temporis mens concipit, id nonnisi prolixis sermonibus exponit. Magnum quidem modo positum a nobis exemplum, sed adhuc infirmum imbecillumque. De Deo enim dicimus, non quae oportet [haec enim illi uni nota], sed quantum humana capere potest natura et quantum imbecillitas nostra valet sufferre. Non enim quid sit Deus, exponimus, sed quod exacta nobis de ipso notitia desit, ingenue confitemur. Nam in his, quae ad Deum spectant, magna scientia est, ignorantiam confiteri. ***Magnificate igitur Dominum mecum, et exaltemus nomen ejus in id ipsum***, communiter universi: unus enim non sufficit. Immo vero, etiam si universi simul conveniamus; neque sic tandem, ut aequum esset, facturi simus. Neque vos solos, qui hic adestis, dico: sed etiam si omnes totius Ecclesiae universalis et praesentis et futurae, alumni in unum conveniant, haud tamen pastorem suum pro dignitate celebrare poterint. Ps. XXXIII. 4.

III. Magnus erat Abraham et honorabilis, verum magnus ad homines. At quando appropinquavit ad Deum, tunc ait ingenue vera confessus: ***Ego sum terra et cinis.*** Non dixit, ***terra***, et tacuit, ne se ipsum magnum elementum appellare videretur: sed adjecit, ***et cinis,*** ut dissolubile et vile naturae suae ostenderet. Estne, ait, quidquam cinere minus atque exilius? Accipe enim, inquit, comparationem cineris ad domum, Gen. XVIII. 27.

f. Coisl. Ottob. RE. Casaub. quibus acced. C. Mon. 1. 2. Grod. „non tamen ita“ (οὐχ οὕτω;) —. γὰρ κἂν RE. Casaub. εἰ καὶ C. Mon. 2. ἀλλὰ γὰρ καὶ postposito: εἰ συνέλθοι. Proponit Ed. Maur. ἀλλὰ κἂν — εἰς ἓν συνέλθοι: at ll. Mss. inter κἂν et καὶ — εἰ modo discrepant, conveniunt vero omnes in verbo: συνέλθοι. — δυνήσεται Editt. δύναται. Vulg. exh. C. Mon. 1. 2. Coisl. RE. Casaub. San-Genov.

6. Ἐγὼ εἰμὶ] Coisl. Ottob. et Mon. 2. ἐγὼ δὲ εἰμὶ sec. LXX. Genes. XVIII. 27. Voces οὐκ εἶπε γῆ mendose desunt in C. M. Aequo modo ibidem et Mon. 2. cum Editt. omiss. ἐπήγαγε καὶ legg. ἀλλὰ σποδόν. Textum vulg. ex Coisl. RE. Casaub. et Grod. proposuit Ed. Maurin. — αὐτοῦ καὶ σαθρ. RE. et Mon. 2. καὶ σαθρότατον αὐτοῦ.

7. Λαβὲ γὰρ] Part. γὰρ deest C. Mon. 1. 2. RE. Casaub.

Digitized by Google

καὶ πόλεως πρὸς ἐπαρχίαν, καὶ ἐπαρχίας πρὸς τὴν Ῥωμαίων χώραν, καὶ τῆς Ῥωμαίων χώρας πρὸς πᾶσαν τὴν γῆν καὶ πάντα τὰ τέρματα, πᾶσαν δὲ τὴν γῆν πρὸς τὸν ἐγκεκολπισμένον αὐτὴν οὐρανόν· ἥτις τοσαύτην ἔχει πρὸς τὸν οὐρανὸν τὴν σύγκρισιν, ὅσην [1]) τὸ μέσον πρὸς πᾶσαν τὴν περιφέρειαν ἔχει τοῦ τροχοῦ [τοσαύτη γὰρ γῆς πρὸς οὐρανὸν ἡ σύγκρισις], καὶ τὸν πρῶτον οὐρανὸν τὸν φαινόμενον τοῦτον μικρότερον εἶναι νόησον τοῦ δευτέρου καὶ τὸν δεύτερον τοῦ τρίτου· [μέχρι γὰρ τούτων ὠνόμασεν ἡ γραφή· οὐχ ὅτι τοσοῦτοι μόνοι [2]) τυγχάνουσιν, ἀλλ' ὅτι τοσούτους μόνους ἡμῖν γνῶναι συνέφερε], καὶ ὅταν εἴδῃς τῷ νῷ πάντας τοὺς οὐρανούς, οὕπω οὐδὲ [3]) οἱ οὐρανοὶ αἰνέσαι τὸν Θεὸν καθ' ὅ ἐστιν, δυνήσονται· οὐδ' ἂν βροντῆς μεγαλοφωνότερα ἠχήσωσιν. Εἰ δὲ τὰ τοσαῦτα κύτη τῶν οὐρανῶν τὸν Θεὸν ὑμνῆσαι κατ' ἀξίαν οὐ δύνανται· πότε ἄρα γῆ καὶ σποδὸς, τὸ μικρότατον καὶ τῶν ὄντων ἐλαχιστότατον, ἄξιον ὕμνον ἀναπέμψαι τοῦ Θεοῦ [4]) δυνήσεται, [ἢ ἀξίως εἰπεῖν περὶ Θεοῦ] κατέχοντος τὸν γύρον τῆς γῆς, καὶ ἔχοντος τοὺς ἐνοικοῦντας ἐν αὐτῇ ὡς ἀκρίδας;

Homo rebus divinis explicandis impar.

Δ'. Εἴ τις ἐπιχειρεῖ τὰ περὶ Θεοῦ λέγειν, πρῶτον διηγείσθω τῆς γῆς τὰ τέρματα. Γῆν οἰκεῖς, καὶ τὸ τέλος τῆς σῆς οἰκίας, τῆς γῆς, οὐ γινώσκεις· καὶ πῶς τὸν κατασκευαστὴν ἀξίως νοῆσαι δυνήσῃ; Θεωρεῖς τοὺς ἀστέρας, τὸν δὲ ποιητὴν οὐ θεωρεῖς. Ἀρίθμησαι [5]) τοὺς φαινομένους, καὶ τότε τὸν μὴ φαινόμενον ἐξήγησαι· τὸν ἀριθμοῦντα πλήθη ἄστρων καὶ πᾶσιν αὐτοῖς ὀνόματα καλοῦντα. Σταγόνες ὑετῶν λαβροτέρων προσφάτως ἐπελθοῦσαι μικροῦ δεῖν ἀπώλεσαν ἡμᾶς. Ἀρίθμησον ταύτης μόνης τῆς πόλεως τὰς σταγόνας· καὶ οὐ λέγω τῆς πόλεως, ἀλλὰ τοῦ σοῦ δώματος εἰς μίαν ὥραν τὰς σταγόνας ἀρίθμησον, εἴ σοι δυνατόν· ἀλλὰ ἀδυνατῶν γινώσκεις [6]) σεαυτοῦ τὴν ἀσθένειαν.

et Grodec. Vox σποδοῦ omitt. Bodl. et Mor.

1. ὅσην] RE. Casaub. et Mon. 2. ὅσον. Praep. πρὸς omitt. ll. citt. praeter Mon. 2. — φαινόμεν. τοῦτον C. M. τοῦτον φαιν. RE. Casaub. τοῦτον omitt.

2. τοσοῦτοι μόνοι] Editt. τοσοῦτοι μόνον. Pari modo dein ex Coisl. Ottob. (C. Mon. 1. 2.) RE. Casaub. scripsit Ed. Maur. τοσούτους μόνους, ubi alias: τοσούτοις sine μόνοις.

3. οὔπω οὐδὲ] RE. Casaub. τότε νόησον, ὅτι οὔπω οὐδὲ κτλ. —. Dein ad f. C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. pro vulg. ἠχῶσιν scribimus ἠχήσωσιν. Loco μεγαλοφωνότερα Mon. 2. RE. Casaub. μεγαλοφωνότατα.

4. τοῦ Θεοῦ] Ita C. M. ubi alias: τῷ Θεῷ scil. ἀναπέμψαι. Sed sermonis vis in adj. ἄξιον ni-

Digitized by Google

et domus ad urbem, urbisque ad provinciam, et provinciae ad Romanorum imperium, et imperii Romanorum ad terram universam, atque ad omnes ejus terminos, rursus terrae totius ad coelum, illam sinu suo ambiens; quae quidem ejusmodi habet ad coelum proportionem, quantum est punctum circuli ad universum rotae ambitum [tanta enim est terrae ad coelum comparatio], et primum hoc quod conspicimus coelum, minus esse intelligas secundo et secundum tertio, [nam eo usque eos Scriptura nominavit, non quod tot sint duntaxat, sed quod tot solum nosse nobis conferat]: et quum animo coelos omnes perceperis, necdum coeli, Deum ut est, celebrare poterunt, ne quidem si tonitru vocalius insonuerint. Quod si ergo tantae coelorum moles Deum pro merito celebrare non valent; quandonam tandem terra et cinis, res omnium minima et vilissima, hymnum emittere poterit dignum Deo, [aut digne dicere de Deo] qui continet ambitum terrae, et illius habitatores habet tanquam locustas? II. Cor. XII. 2. Jes. XL. 22.

IV. Si quis ea, quae ad Deum attinent, effari conatur, is primum enarret terminos terrae. Terram inhabitas, et *domicilii tui, terrae *videlicet, finem ignoras: et quo pacto Conditorem ejus digne cognoscere valebis? Stellas vides, autorem vero illarum non vides. Numera prius eas, quae tibi conspicuae sunt, et tunc eum, qui inconspicuus est, edicito: eum, ***qui numerat multitudinem stellarum et omnibus eis nomina vocat.*** Pluviarum largiorum guttae nuper effusae parum abest, quin perdiderint nos. Numera hujus tantum urbis guttas, sed non dico urbis; quae in tectum tuum unius horae spatio decidere, numera, si potes. At quum non possis, agnosti in- *Desunt haec Grod. Ps. CXLVI. 4.

titur, Grod. „dignas — Deo" et juste prosequitur oratio: τοῦ Θεοῦ — κατέχοντος. Qui genitivus partic. quum vulg. τῷ Θεῷ non posset convenire, scriptores Codd. RE. Casaub. phrasin: ἢ ἀξίως εἰπεῖν περὶ Θεοῦ interposuere, quam vero nullus alius l. Ms. agnovit neque etiam versio Grodec. Adjecit ea verba primus Editor Oxon. e Codd. citt. quem secuta est Maurin. Edit. lectione τοῦ Θεοῦ utrique ignota. — Sub finem capitis RE. Casaub. succincte: κατέχ. τὸν γ. τ. γῆς καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ ὡς ἀκρ.

5. Ἀριθμ.] C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. ἀριθμησον. — λαβροτέρων C. M. λαβρότερον: adverb. —. μικρ. δεῖν. Editt. μικροῦ δίκην. Emend. Oxon. ex RE. Casaub. accedunt Codd. Mon. 1. 2. Coisl. Ottob.

6. ἀδυν. γινώσκ.] Vulg. ἀλλὰ ἀδύνατον. Γίνωσκε. Verbum ἀδυ-

Digitized by Google

ἐκ τούτου γνῶθι τοῦ Θεοῦ τὴν δύναμιν. Ἀριθμηταὶ γὰρ αὐτῷ [1]) καὶ σταγόνες ὑετῶν, αἱ κατὰ πάσης τῆς οἰκουμένης οὐ νῦν χυθεῖσαι [2]) μόνον, ἀλλὰ καὶ αἱ πάντοτε. Ποίημα Θεοῦ ἥλιος, μέγα μέν· μικρότατον δὲ πρὸς σύγκρισιν τοῦ παντὸς οὐρανοῦ. Ἐνατένισον πρῶτον ἡλίῳ, καὶ τότε τὸν δεσπότην πολυπραγμόνησον. Βαθύτερά σου μὴ ζήτει, καὶ ἰσχυρότερά σου μὴ ἐξέταζε· ἃ προσετάγη σοι, ταῦτα διανοοῦ.

Non licet tamen homini de Deo tacere.

Ε΄. Ἀλλ' ἐρεῖ τις, εἰ ἀκατάληπτός [ἐστιν] [3]) ἡ ὑπόστασις ἡ θεία, καὶ τί σὺ περὶ τούτων διηγῇ; Ἆρα οὖν ἐπειδὴ πάντα τὸν ποταμὸν ἐκπιεῖν ἀδυνατῶ, μηδὲ τὸ συμφέρον ἐμαυτῷ συμμέτρως λάβω; Ἆρα ἐπειδὴ πάντα τὸν ἥλιον τῇ τῶν ὀμμάτων καταστάσει χωρῆσαι [4]) οὐ δύναμαι, μηδὲ πρὸς τὴν ἐμαυτοῦ χρείαν αὐταρκες ἐμβλέψω; Ἢ καὶ ἐπειδὴ εἰς παράδεισον μέγιστον εἰσελήλυθα, καὶ πᾶσαν τὴν τῶν ἀκροδρύων ὑπόστασιν φαγεῖν οὐ δύναμαι, βούλει με πεινῶντα τελείως ἐξελθεῖν; Αἰνῶ καὶ δοξάζω τὸν ἡμᾶς ποίησαντα· κέλευσμα γὰρ θεῖόν ἐστι τὸ λέγον· Πᾶσα πνοὴ αἰνεσάτω τὸν Κύριον. Δοξάζειν τὸν δεσπότην, ἀλλ' οὐκ ἐξηγεῖσθαι νῦν ἐπιχειρῶ, εἰδὼς μὲν τοί γε ὅτι [5]) τοῦ δοξάζειν τῆς ἀξίας ἀπολειφθήσομαι, ἔργον δὲ εὐσεβείας ἡγούμενος τὸ κἂν ὅλως ἐπιχειρεῖν. Παραμυθεῖται γάρ μου τὴν ἀσθένειαν ὁ Κύριος Ἰησοῦς λέγων, Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε.

Solus Sp. S. cum Filio Deum novit.

ς΄. Τί οὖν, ἐρεῖ τις, οὐ γέγραπται, ὅτι οἱ ἄγγελοι τῶν μικρῶν [6]) βλέπουσιν διὰ παντὸς τὸ πρόσωπον τοῦ Πατρός μου, τοῦ ἐν οὐρανοῖς; Ἀλλὰ βλέπουσιν οἱ ἄγγελοι, οὐ καθώς [7]) ἐστιν

νατέω alias satis frequens (cf. 1. Reg. xxx. 10. II. Reg. xiii. 2. Clem. Al. Strom. v. 14. p. 708. Ed. Pott. Euseb. praep. evang. xiii. 13. p. 394. Ast. Lex. Plat. 1. v. 1. 38. 39.) a librariis in adj. usitatius transcriptum est. Exhib. textum rec. C. Mon. 1. 2. (Mon. 2. ἀδυνατῶν γίνωσκε). RE. et Casaub. ἀδυνατὸν καὶ γινώσκειν. Vd. infr. c. v. huj. catech. ἐκπεῖν ἀδυνατῶ.

1. Ἀριθμηταὶ γ. αὐτ.] Ita C. M. 1. 2. et Lxx. Grodec. „numerantur ab ipso.“ Cf. s. August. Civ. D. xii. 18. S. Cyrill. Alex. thes. xv. p. 150. Vulg. ἠριθμηνται γὰρ αὐτῷ σταγ. ὑετοῦ, αἱ κ. πασ. Coisl. Ottob. RE. Casaub. c. Mon. 1. 2. καὶ σταγ. ὑετῶν κατὰ π.

2. οὐ νῦν χυθ.] Coisl. Ottob. οὐ μόνον αἱ νῦν χυθ. — Dein vulg. ἀλλὰ γὰρ καὶ παντ. At rectius C. Mon. 1. 2. et Ottob. ἀλλ. κ. αἱ παντότε. Grod. „sed quae unquam cecid.“ —. Sub finem l. ἃ προσετάγη σοι Coisl. ἃ προσετάγης σύ.

3. ἀκαταλ. ἔστιν] Verbum ἐστιν deest in C. M. RE. Casaub. et Morel. —. συμμέτρως = κατὰ

Digitized by Google

firmitatem tuam. Hinc Dei potentiam disce. ***Numerantur enim ei pluviae guttae,*** per totum orbem terrarum non solum isto, sed et quovis tempore effusae. Opus Dei est sol: magnum quidem illud, sed totius coeli comparatione minimum. Attente prius adversus solem aspice, et tum Dominum curiosius scrutare. ***Altiora te ne quaesieris, et fortiora te ne scrutatus fueris: quae tibi praecepta sunt, illa cogita.*** Job. xxxvi. 27. Eccli. iii. 22.

V. At dicet quispiam: si incomprehensibilis est divina substantia, et quid est quod tu de his disseris? Numquid igitur, quia totum fluvium ebibere nequeo, ne id quidem, quod mihi congruens est, pro modo hauriam? Numquid quum solem totum oculorum capacitate complecti nequeam, etiam ad meum usum quod satis sit, non aspiciam? Aut quoniam in hortum amplissimum ingressus, omnem fructuum substantiam comedere non possum, visne omnino esurientem me inde exire? Laudo et glorifico illum, qui fecit nos: divinum enim mandatum est, quod dicit: ***Omnis spiritus laudet Dominum.*** Laude celebrare Dominum, non verbis exponere nunc aggredior: certus nihilominus me in laudando dignitati rei nunquam satisfacturum: opus autem pietatis existimans, id quocunque tandem modo conari. Namque imbecillitatem meam consolatur Dominus Jesus, quum dicit: ***Deum nemo vidit unquam.*** Ps. cl. 6. Joh. i. 18.

VI. Quid igitur, dicet aliquis, nonne scriptum est: ***Angeli parvulorum semper vident faciem Patris mei, qui est in coelis?*** Vident sane angeli, sed non ita sicut est Matth. xviii. 10.

ποιότητα Suid. Ita C. Mon. 1. 2. Coisl. Ottob. RE. Casaub. et San-Genov. Vulg. ἐμμέτρως.

4. χωρῆσαι] RE. Casaub. et Mon. 2. χωρεῖν. — μηδὲ πρὸς RE. Casaub. μηδὲ τὸ πρός. Partic. ἤ ante καὶ omitt. C. M. et Bodl. —. Loco vulg. μέγαν posuimus μέγιστον ex C. Mon. 1. 2. RE. Casaub.

5. Εἰδὼς - ὅτι] Scribimus ὅτι pro ὡς vulg. ad. f. C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. — ἀπολειφθ. RE. Casaub. ἀπολειφθησόμεθα. Differt a textu gr. versio h. l. Grodec. „Omnis spiritus laudet Dominum. Et non dicit, ut enarret quid sit, aut quomodo se habeat in sua essentia. Sed neque id nunc enarrandum aggredior, sciens quod in laudando dignitati illius non satisfecero.“

6. μικρῶν] Editt. τῶν οὐρανῶν. Emend. Oxon. et Maur. ex Coisl. RE. Casaub. quibus suffrag. C. M. —. διὰ παντὸς deest in RE. et Casaub. — μου post Πατρ. om. C. M.

7. καθὼς] RE. Casaub. et Mon. 2. καθὸ. — καθόσον Bodl. καθὰ χωροῦσιν Morel. ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ καθὰ χωροῦσιν.

Digitized by Google

ὁ Θεὸς, ἀλλὰ καθόσον καὶ αὐτοὶ χωροῦσιν. Αὐτὸς γὰρ Ἰησοῦς ἐστιν ὁ λέγων, Οὐχ ὅτι τὸν Πατέρα τις ἑώρακεν, εἰ μὴ ὁ ὢν ἐκ τοῦ Θεοῦ, οὗτος ἑώρακε τὸν Πατέρα. Βλέπουσιν [οὖν οἱ][1] ἄγγελοι καθ' ὃ χωροῦσι, καὶ ἀρχάγγελοι καθ' ὃ δύνανται· Θρόνοι δὲ καὶ Κυριότητες, μειζόνως μὲν παρὰ τοὺς πρώτους, ἔλαττον δὲ τῆς ἀξίας. Μόνον δὲ βλέπειν δύναται ὡς χρὴ, ἅμα τῷ Υἱῷ, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Ἐκεῖνο γὰρ πάντα ἐρευνᾷ, [καὶ γινώσκει] καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ· ὥς γε καὶ ὁ μονογενὴς Υἱὸς γινώσκει καθ' ὃ δεῖ, ἅμα τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ, τὸν Πατέρα. Οὐδὲ γὰρ τὸν Πατέρα τις ἐπιγινώσκει, φησὶν[2], εἰ μὴ ὁ Υἱὸς, καὶ ᾧ ἂν ὁ Υἱὸς ἀποκαλύψῃ. Βλέπει γὰρ[3] καθ' ὃ δεῖ καὶ ἀποκαλύπτει διὰ τοῦ Πνεύματος, καθ' ὃ ἕκαστος χωρεῖ, τὸν Θεόν· ἐπειδὴ καὶ τῆς Θεότητός ἐστι τῆς πατρικῆς σὺν τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ κοινωνὸς ὁ Υἱὸς ὁ μονογενής. Ὁ γεννηθεὶς [ἀπαθῶς πρὸ τῶν χρόνων αἰωνίων][4] οἶδε τὸν γεννήσαντα, καὶ ὁ γεννήσας οἶδε τὸν γεγεννημένον. Ἀγγέλων τοίνυν ἀγνοούντων, (κατὰ γὰρ τὴν οἰκείαν ἑκάστῳ δύναμιν ἀποκαλύπτει [σὺν τῷ Πνεύματι], διὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου, ὁ μονογενὴς, ὡς εἰρήκαμεν) μηδεὶς ἀνθρώπων ἐπαισχυνέσθω τὴν ἄγνοιαν ὁμολογεῖν. Λαλῶ[5] νῦν ἐγὼ καὶ πάντες κατὰ καιρόν· ἀλλὰ τὸ πῶς[6] λαλοῦμεν, ἀδυνατοῦμεν εἰπεῖν. Πῶς οὖν τὸν δόντα τὸ λαλεῖν δύναμαι διηγήσασθαι; Ὁ ψυχὴν ἔχων ἐγὼ, καὶ τοὺς χαρακτῆρας αὐτῆς εἰπεῖν μὴ δυνάμενος, πῶς τὸν δοτῆρα[7] τῆς ψυχῆς ἐξειπεῖν δυνήσομαι;

Satis est scire Deum unum.

Ζ'. Αὔταρκες ἡμῖν εἰς εὐσέβειαν ἔσται[8] τοῦτο μόνον, τὸ εἰδέναι ὅτι Θεὸν ἔχομεν. Θεὸν ἕνα, Θεὸν ὄντα, ἀεὶ ὄντα· ὅμοιον

1. *Βλέπ. οὖν οἱ*] Voces *οὖν οἱ* non exstant in C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. Cf. Catech. VII. 11. Dein tota perioche *Θρονοὶ δὲ — ἀξίας* desideratur in RE. et Casaub. Quae sequuntur, uterque Cod. cit. ita exhibet: *τὸ δὲ Πνεῦμα ἅγιον ὡς χρή· ἐκεῖνο γὰρ πάντα ἐρευνᾷ, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ· καὶ ὁ μονογενὴς Υἱὸς γινώσκει καθ' ὃ δεῖ.* —. Voces *καὶ γινώσκει* incl. recte omitt. C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. et Grod. —. *ὥς γε* C. M. *ὥσπερ.*

2. *ἐπιγιν. φησὶν*] Deest *φησὶν* RE. Casaub. et Mon. 2.

3. *Βλέπει γὰρ κτλ.*] Vulg. *βλ. καθ' ὃ δεῖ καὶ ἀποκ. σὺν τῷ πνεύματι καὶ διὰ τ. πν.* Part. *γὰρ* exh. C. Mon. 1. 2. Bodl. RE. Casaub. Libri iidem *σὺν τῷ πνεύματι* c. Grod. praetermittunt. Lect. recept. tenent C. Mon. 1. 2. et Grodec. Diverse paullo legg. Coisl. RE. Casaub. et Bodl. *βλέπει γὰρ καθ' ὃ δεῖ ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, καὶ διηγεῖται τοῖς λογικοῖς* (Coisl. *τ. λογ.* om.) *καθὸ ἕκαστος χωρεῖν*

Digitized by Google

Deus; sed et quantum ipsi capere possunt. Ipse enim Jesus est, qui ait: ***Non quia Patrem vidit quisquam, nisi is, qui est a Deo, hic vidit Patrem.*** Vident [igitur] Angeli, quantum capiunt, et Archangeli, quantum possunt; Throni vero et Dominationes excellentius quidem, quam illi primi, multo minus tamen pro *rei dignitate. Solus vero videre potest, sicut oportet, una cum Filio, Spiritus Sanctus. ***Ille enim scrutatur omnia, [et novit] etiam profunda Dei.*** Ut certe et unigenitus Filius Patrem, quantum oportet, novit una cum Spiritu Sancto. ***Neque enim Patrem quis novit,*** inquit, ***nisi Filius, et cui Filius revelaverit.*** Videt enim, quantum oportet: et per Spiritum Sanctum revelat, quantum unusquisque capere potest, Deum. Quandoquidem paternae quoque divinitatis cum Spiritu Sancto particeps est unigenitus Filius. Qui genitus est [sine passione ante tempora aeterna] novit Genitorem, et Genitor Genitum novit. Cum igitur angeli nesciant (nam pro suis eorum cuique viribus revelat [cum Spiritu] per Spiritum Sanctum Unigenitus, ut diximus), nemo hominum erubescat, ignorantiam confiteri. Loquor nunc ego, et omnes pro tempore loquuntur: quomodo vero loquamur, verbis exprimere non possumus. Quemadmodum igitur eum, qui dedit ut loqueremur, enarrare possim? Ego qui animam habeo, et notas ejus ac characteres eloqui non valeo, quomodo ipsum animae datorem effari potero?

Joh. VI. 46.

* Gr. Dei benignitate.

I. Cor. II. 10.

Matth. XI. 27.

VII. Sufficiens nobis ad pietatem erit hoc solum, ut sciamus, nos Deum habere. Deum unum, Deum existentem,

δύναται, τὸν Θεόν, ἐπειδὴ etc. Ottob. et San-Genov. insuper *ἀποκαλύπτει* ante *τὸ πν. τὸ ἅγ.* ponunt.

4. *ἀπαθῶς - αἰων.*] Haec desunt C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. et Grod. nec satis contextui respondent. — Eodem modo sequ. *σὺν τῷ πνεύματι* interpolata omitt. cum codd. citt. etiam Coisl.

5. *Λαλῶ*] Editt. *λαλῶν*. Emendat. Oxon. et Maur. confirmant Codd. C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. Grod. At Coisl. *ἄλλῳ*: rectius San-Genov. *λαλοῦμεν.* — *οἱ* ante *πάντες* quod addid. Maurin. ex Coisl. RE. Casaub. ad f. Codd. reliquorum delevimus.

6. *τὸ πῶς*] Ita C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. et Grod. Vulg. *ἀλλὰ τὸ πῶς εἰπεῖν ἀδυνατοῦμεν.* — *τὸ* ante *λαλεῖν* sequ. omitt. Bodl. et Morel.

7. *δοτῆρα*] Editt. *σωτῆρα*: vitiose.

8. *ἔσται*] Sic C. Mon. 1. 2. *ἔστω* RE. Casaub. Vulg. *ἐστι.* — Voces *τὸ εἰδέναι* des. RE. Casaub. —. *Θεὸν ὄντα* om. Bodl. et Mo-

Digitized by Google

ἀεὶ ἑαυτῷ ὄντα· οὗ πατὴρ οὐκ ἔστιν ἄλλος· οὗ μηδεὶς ἰσχυρότερος, ὃν οὐδεὶς διαδεξάμενος ἐκβάλλει τῆς βασιλείας· τὸν πολυώνυμον καὶ παντοδύναμον καὶ μονοειδῆ τὴν ὑπόστασιν. Οὐ γὰρ ὅτι καλεῖται ἀγαθὸς καὶ δίκαιος καὶ παντοκράτωρ καὶ Σαβαὼθ [1]), παρὰ τοῦτο διάφορός ἐστι καὶ ἀλλοῖος· ἀλλ' εἷς ὢν καὶ ὁ αὐτὸς, μυρίας ἐκπέμπει τὰς τῆς θεότητος ἐνεργείας. Οὐκ ἐν μέρει πλέον ἔχων, καὶ ἐν μέρει ἐλαττούμενος· ἀλλ' ἐν πᾶσιν ὅμοιος ὢν αὐτὸς ἑαυτῷ. Οὐ μέγας ἐν φιλανθρωπίᾳ μόνον καὶ μικρὸς ἐν σοφίᾳ· ἀλλ' ἰσοδύναμον ἔχων τὴν σοφίαν καὶ τὴν φιλανθρωπίαν [2]). Οὐκ ἐν μέρει βλέπων, ἐν μέρει δὲ τοῦ βλέπειν ἀπεστερημένος· ἀλλ' ὅλος ὢν ὀφθαλμὸς καὶ ὅλος ἀκοὴ καὶ ὅλος νοῦς. Οὐχ ὡς ἡμεῖς ἐν μέρει νοῶν καὶ ἐν μέρει μὴ γινώσκων· βλάσφημος γὰρ ὁ λόγος καὶ θείας ὑποστάσεως ἀνάξιος. Προγνώστης ἐστὶ τῶν ὄντων καὶ ἅγιος καὶ παντοκράτωρ, καὶ πάντων ἀγαθώτερος, καὶ πάντων μείζων καὶ πάντων σοφώτερος· οὗ [μήτε ἀρχὴν] [3]) μήτε μορφὴν μήτε εἶδος ἐξειπεῖν δυνησόμεθα. Οὔτε γὰρ φωνῆς αὐτοῦ πώποτε ἀκηκόατε, οὔτε εἶδος αὐτοῦ ἑωράκατε, φησὶν ἡ γραφή. Διὸ καὶ πρὸς τοὺς Ἰσραηλίτας φησὶν ὁ Μωσῆς, Καὶ φυλάξασθε σφόδρα ταῖς ψυχαῖς ὑμῶν, ὅτι ὁμοίωμα οὐκ εἴδετε. Εἰ γὰρ ὅλως τὴν ὁμοιότητα ἀδύνατον [4]) φαντασθῆναι, ἐγγὺς ἔσται ἆρα ἡ διάνοια τῆς ὑποστάσεως;

Varii de Deo errores.

Η'. Ἐφαντάσθησαν πολλοὶ πολλὰ, καὶ πάντες ἀποτετυχήκασι. Καὶ οἱ μὲν πῦρ ἐνόμισαν εἶναι [5]) τὸν Θεόν· ἕτεροι δὲ πτερωτὸν ὡς ἄνθρωπον, διὰ τὸ γεγράφθαι μὲν καλῶς, νοεῖσθαι δὲ κακῶς τὸ, Ἐν σκέπῃ τῶν πτερύγων σου σκεπάσεις με. Ἐπελάθοντο τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ μονογενοῦς, λέγοντος ὁμοίως καὶ περὶ ἑαυτοῦ [6]) πρὸς τὴν Ἱερουσαλήμ, Ποσάκις ἠθέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου, ὃν τρόπον ὄρνις τὰ νοσσία ἑαυτῆς ὑπὸ τὰς πτέρυγας, καὶ οὐκ ἠθέλησατε; Τῆς γὰρ φρουρητικῆς αὐτοῦ δυνάμεως εἰς πτέρυγας λαμβανομένης, οὗτοι

rel. — ἐκβάλλει C. M. ἐκβαλεῖ Grod. „ejiciet." Vd. Commentt. in h. l.

1. Σαβαὼθ] C. M. gloss. καὶ ἄλλα τοιαῦτα ὀνόματα.

2. τὴν σοφ. - φιλανθρ.] C. M. cum Editt. τῇ σοφίᾳ τὴν φιλανθρωπίαν, Grod. „aequalem habens sapientiae clementiam."

3. μήτε ἀρχὴν] Haec verba des. C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. et Grod. —. ἐξειπεῖν Cdd. citt. ἐξηγήσασθαι. — αὐτοῦ om. RE. Casaub. — Adj. θεῖα vulg. ante γραφή eliminav. ad f. C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. et Grod.

4. ἀδύνατον] Cdd. Ottob. Mon. 2. RE. Casaub. δυνατὸν omisso ἆρα subseq. Unde sublata interrogatione Grodec. vertit affirma-

Digitized by Google

semper existentem, sibi perpetuo similem; cujus pater alius non est; quo nemo fortior, quem nullus successor ejicit e regno: qui multis nominibus insignitur, et omnipotens et uniformis est substantiae. Non enim, quia vocatur bonus et justus et omnipotens, et Sabaoth, propterea differens est et alias alius; sed unus et idem quum sit, innumeras divinitatis operationes emittit. Non aliqua ex parte plus habens, alia deficiens; sed in omnibus similis sibi ipsi. Non tantum in bonitate magnus, et sapientia minor; sed ejusdem potestatis habens sapientiam et bonitatem. Non ex parte videns, ex parte autem visione privatus, verum totus oculus et totus auditus et totus mens. Non, uti nos, ex parte intelligens et ex parte non cognoscens: blasphemus enim et divina substantia indignus hic sermo. Praescius est eorum quae sunt, et sanctus, *et in omnia imperium exercens*, *Deest Grod. et omnibus melior, et omnibus major et omnibus sapientior. Cujus [neque principium] neque formam neque speciem edicere poterimus. ***Neque enim vocem ejus unquam audistis, neque speciem ejus vidistis,*** ait Scriptura. Quapropter et ad Israelitas dicit Moses: ***Custodite igitur sollicite animas vestras, quod similitudinem non vidistis.*** Si enim omnino similitudinem ipsius mens nequit imaginari, propiusne attinget animus ad substantiam ejus? Joh. v. 37. Deut. iv. 15.

VIII. Multi multa imaginati sunt, et omnes aberrarunt. Nonnulli quidem ignem esse putarunt Deum. Alii vero alatum velut hominem, eo quod scriptum sit bene, sed intellectum perverse illud: ***In tegumento alarum tuarum proteges me.*** Obliti sunt Domini nostri Jesu Christi unigeniti, qui etiam de se ipso ad eundem modum ad Hierusalem dicebat: ***Quoties volui congregare filios tuos; quemadmodum gallina pullos suos sub alas, et noluistis?*** Quum enim potestas ejus praesidiaria alarum nomine significetur; isti id minus intelligentes in humanam consuetudinem pro- Sap. xiii. 2. Ps. xvi. 8. Matth. xxiii. 37.

tive: „si enim — esset possibile imaginari, propinqua esset intelligentia illius substantiae.“

5. *εἶναι*] Deest C. M. RE. Casaub. —. *ἐπελάθοντο* RE. Casaub. *ἐπελάβοντο*.

6. *ἑαυτοῦ*] Editt. *αὐτοῦ*, uti etiam C. Mon. 1. 2. — Oxon. et Maur. ex Codd. Coisl. RE. Casaub. et Grod. *ἑαυτοῦ*, quod sensus postulat. — In l. cit. Matth. xxiii. 37. C. M. post *νοσσία* omitt. *ἑαυτῆς*, quod Codd. reliq. exhibent, nec non text. N. T. vulg. *αὐτῆς*. Cf. Orig. Select. in Thren. i. (opp. iii. 321.). Eodem loc. scribimus *ἠθελήσατε* ex C. Mon. 1. 2. Bodl. et Morel. (1608) et Sacro Textu. Oxon. et Maur. cum Vulg. Lat. *ἠθελήσας*.

Digitized by Google

μὴ νοήσαντες [1]), εἰς ἀνθρώπινα πράγματα καταπεσόντες, ἀνθρωπίνως ὑπέλαβον εἶναι τὸν ἀνεξιχνίαστον. Οἱ δὲ ἑπτὰ ὀφθαλμοὺς ἔχειν αὐτὸν εἰπεῖν ἐτόλμησαν, διὰ τὸ γεγράφθαι, Ἑπτὰ ὀφθαλμοὶ Κυρίου ἐπιβλέποντες ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν. Εἰ γὰρ ἑπτὰ ὀφθαλμοὺς μόνους [2]) ἐν μέρει περίκειται, μερικὸν ἄρα τὸ βλέπειν αὐτῷ, καὶ οὐ παντελές· ὅπερ [ἐπὶ Θεοῦ] λέγειν δύσφημον. Τὸν γὰρ Θεὸν τέλειον ἐν πᾶσιν εἶναι δεῖ πιστεύειν, κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος φωνὴν τὴν λέγουσαν, Ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος [3]) τέλειός ἐστι. Τέλειος ἐν τῷ βλέπειν, τέλειος ἐν τῷ δύνασθαι, τέλειος ἐν τῷ μεγέθει, τέλειος ἐν προγνώσει, τέλειος ἐν ἀγαθωσύνῃ, τέλειος ἐν δικαιοσύνῃ, τέλειος ἐν φιλανθρωπίᾳ. Οὐκ ἐν τόπῳ περιωρισμένος, ἀλλὰ τῶν τόπων [4]) ποιητής· ἐν πᾶσιν ὢν, καὶ ὑπὸ μηδενὸς περιγραφόμενος. Θρόνος αὐτῷ ὁ οὐρανὸς, ἀλλ' ὑπερανέχει [5]) ὁ καθεζόμενος· [καὶ] ὑποπόδιον ἡ γῆ, ἀλλὰ φθάνει ἡ δύναμις καὶ μέχρι καταχθονίων.

Θ'. Εἷς ἐστι πανταχοῦ παρὼν, πάντα βλέπων, πάντα νοῶν, πάντα διὰ Χριστοῦ κατασκευάζων [6]). [Πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν.] Πηγὴ παντὸς ἀγαθοῦ μεγίστη καὶ ἀνελλιπὴς, ποταμὸς εὐεργεσιῶν, φῶς ἀΐδιον, ἀνελλιπῶς ἀπαστράπτον, δύναμις ἀκαταγώνιστος ταῖς ἀσθενείαις [ἡμῶν] [7]) συμπεριφερομένη· οὗ μηδὲ τὸ ὄνομα φέρομεν ἀκοῦσαι. Ἡ ἴχνος Κυρίου εὑρήσεις, φησὶν ὁ Ἰωβ, ἢ εἰς τὰ ἔσχατα ἀφίκου ἃ ἐποίησεν ὁ παντοκράτωρ; Εἰ τὰ ἔσχατα τῶν ποιημάτων οὐ καταλαμβάνεται, ἆρα ὁ τὰ πάντα ποιήσας καταληφθήσεται [8]); Ὀφθαλμὸς [9]) οὐκ εἶδεν καὶ οὖς οὐκ ἤκουσεν, οὐδ' ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ὅσα ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐ-

1. *νοήσαντες*] RE. Casaub. et Mon. 2. *νοοῦντες*. — Dein post *γεγράφθαι* Editt. addunt: *πάλιν*, quod Codd. plurimis alienum, jam cl. Ed. Maur. erasit.

2. *μόνους*] Exhibb. *μόνους* C. Mon. 1. 2. Ottob. RE. et Casaub. *μόνον* Coisl. *ὀφθαλμοὺς* om. C. M. — *αὐτῷ* Editt. *αὐτόν*. — Voces *ἐπὶ Θεοῦ* haud extant in C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. et Grod. Similiter *ἐστι* post *δυσφημόν* Editt. quod ad f. Codd. citt. delevimus.

3. *ὁ οὐράν.*] Art. *ὁ* adjecimus ex C. Mon. 1. (Mon. 2. *ὁ ἐν οὐρανοῖς*) RE. Casaub. et S. T. Matth. v. 48. — Post *τέλειος* primum C. Mon. 1. add. *ἐν πᾶσιν*. Reposuimus *τῷ* ante *μεγέθει* ex C. Mon. 1. Coisl. Ottob., quod deleverat Maurin. ad f. RE. et Casaub. Quod adjungit Cod. Ottob. *τέλειος ἐν τῇ μεγαλοσύνῃ* etiam Mon. 2. habet.

4. *τῶν τόπων*] RE. Casaub. *ὡς τῶν τόπων*. —. Dein *ὑπὸ μηδενὸς* C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. ubi vulg. *ὑπ' οὐδενός*.

5. *ὑπερανέχει*] Ita C. Mon.

Digitized by Google

lapsi, eum qui impervestigabilis est hominum more aestimaverunt. Nonnulli quoque asseverare ausi sunt septem illum oculos habere, eo quod scriptum sit: ***Septem oculi Domini respicientes super omnem terram.*** Si enim septem oculi soli distinctim illi circumpositi sunt, ex parte igitur, non ex toto videt; quod [de Deo] dicere blasphemum et conviciosum est. Deum enim in omnibus perfectum esse credendum est, secundum illam Salvatoris vocem qua ait: ***Pater vester coelestis perfectus est.*** Perfectus in videndo, perfectus in potentia, perfectus in magnitudine, perfectus in praescientia, perfectus in justitia, perfectus in benignitate. Non determinatus in loco, sed locorum opifex; in omnibus existens et a nullo circumscriptus. Thronus illi coelum est; supereminet tamen qui sedet: [et] terra scabellum pedum ejus, sed virtus illius ad subterraneos etiam permanat. Zach. IV. 10. Matth. V. 48. Jes. LXVI. 1.

IX. Unus est ubique praesens, omnia videns, omnia intelligens, omnia per Christum condens. [***Omnia*** enim ***per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil.***] Fons est omnis boni maximus et indeficiens, flumen beneficiorum, lumen aeternum jugiter coruscans, insuperabilis potestas ad [nostras] infirmitates sese *demittens: cujus ne nomen quidem sustinemus audire. ***An vestigium Domini reperies,*** ait Job, ***aut in extrema, quae fecit omnipotens, pervenisti?*** Si extrema operum ejus non comprehenduntur, quomodo, qui omnia fecit, comprehendetur? ***Oculus non vidit, et auris non audivit, et in cor hominis non ascendit, quae praeparavit Deus diligen-*** Joh. I. 3. *Gr. collata. Joh. XI. 7.

1. 2. Coisl. Ottob. RE. Casaub. San-Genov. Editt. ὑπερβαίνει. Cf. Greg. Nyss. de anim. et resurr. p. 655. Ed. Par. 1638. —. καὶ ante ὑποπόδ. rectius negligunt C. M. et Grod. et cum RE. Casaub. et Mon 2. ante μέχρι collocant.

6. κατασκευάζ.] RE. Casaub. παρασκευάζ. — Qui sequitur locus Ev. Joh. I. 3. abest a Codd. Mon. 1. 2. Ottob. RE. Casaub. et Grod. aliis e marg. gl. insertus. —. ἀπαστράπτον Vulg. ἀστράπτον. Form. ἀπαστρ. exstat. C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. (c. accusat. apud Aeschyl. Prom. 356.)

7. ἀκαταγών.-ἡμῶν] Pron. ἡμῶν deest C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. συμπεριφερόμενος Bodl. et Morel.

8. ἆρα-καταληφθήσ.] C. M. RE. Casaub. ἆρα ὁ πάντα-καταλαμβάνεται. Brevissime C. Mon. 2. cum Grod. πῶς αὐτὸς ληφθήσεται;

9. Ὀφθαλμὸς] C. M. Ἀ ὀφθαλμ. sec. I. Cor. II. 9. —. Dein οὐδ' ἐπὶ καρδίαν C. M. RE. Casaub. Vulg. καὶ ἐπὶ. Quae se-

Digitized by Google

τόν. Εἰ ἃ ἡτοίμασεν [1]) ὁ Θεὸς, ἀπερίληπτα τυγχάνει ταῖς ἡμετέραις διανοίαις, αὐτὸν ἆρα τὸν ἑτοιμάσαντα τῷ νῷ περιλαμβάνειν δυνάμεθα; Ὦ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ· ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ, φησὶν ὁ Ἀπόστολος. Εἰ τὰ κρίματα καὶ αἱ ὁδοὶ ἀκατάληπτα καθέστηκεν, αὐτὸς ἆρα καταληφθήσεται;

Perversitas idololatriae.

Γ'. Τοσούτου τοίνυν ὄντος τοῦ Θεοῦ καὶ ἔτι μείζονος (οὐδὲ γὰρ ἐὰν ὅλην μου τὴν ὑπόστασιν εἰς γλῶσσαν μεταβαλῶ [2]), δύναμαι τὸ κατ' ἀξίαν εἰπεῖν· μᾶλλον δὲ οὐδ' εἰ πάντες ἄγγελοι συνέλθοιεν, οὔπω τὸ κατ' ἀξίαν ἐροῦσι)· τοσούτου τοίνυν ὄντος ἀγαθοῦ καὶ μεγάλου τοῦ Θεοῦ, ἄνθρωπος λίθον γλύψας, τῷ λίθῳ εἶπεν [3]), Θεός μου εἶ σύ. Ὦ μεγάλης ἀβλεψίας, ἐκ τοσούτου μεγέθους εἰς τοσαύτην ταπεινότητα κατελθούσης! Τὸ ξύλον ὅπερ ὁ Θεὸς ἐφύτευσεν, καὶ ὑετὸς ἐμήκυνε, καὶ ὕστερον κατακαυθὲν καὶ σποδὸς διάπυρος [4]) γινόμενον, τοῦτο μὲν Θεὸς ἀναγορεύεται· ὁ δὲ ἀληθὴς Θεὸς καταφρονεῖται. Ἐπεδαψιλεύσατο δὲ ἡ πονηρία τῆς εἰδωλολατρίας· καὶ αἴλουρος καὶ λύκος καὶ κύων [5]) ἀντὶ Θεοῦ προσεκυνήθησαν, καὶ λέων ἀνθρωποβόρος [6]) ἀντὶ τοῦ Θεοῦ τοῦ φιλανθρωποτάτου προσεκυνήθη. Ὄφις καὶ δράκων, ἀντίμιμοι τοῦ ἐκβαλόντος ἡμᾶς ἐκ παραδείσου, προσεκυνήθησαν· καὶ ὁ τὸν παράδεισον φυτεύσας κατεφρονήθη. Αἰσχύνομαι [7]) λέγειν, πλὴν λέγω· καὶ κρόμμυα γὰρ ἤδη παρά τισι προσεκυνήθη. Οἶνος ἐδόθη, ἵνα εὐφραίνῃ καρδίαν ἀνθρώπου· καὶ Διόνυσος [8]) ἀντὶ Θεοῦ προσεκυνήθη. Σῖτον ὁ Θεὸς εἰργάσατο διὰ τοῦ εἰπεῖν, Ἐξαγαγέτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου, σπεῖρον

quuntur C. M. RE. Casaub. ita exhib. ἃ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς ἡμῖν τοῖς ἀγαπῶσι αὐτόν.

1. Εἰ-ἡτοίμασεν] C. Mon. 1. 2. add. ἡτοίμασεν ἡμῖν. RE. Casaub. εἰ τοίνυν τὰ ἡτοιμασμένα τοῖς ἁγίοις ἀγαθὰ ἀπερίληπτα etc. — περιλαμβάν. C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. περιλαβεῖν. —, καὶ γνώσεως Editt. haec verba omiserant. Addidit eadem cl. Ed. Maur. ex Coisl. Ottob. RE. Casaub. quibus acced. C. Mon. 1. 2. et S. T. Rom. XI. 33.

2. μεταβαλῶ] Ita Codd. fere omnes. Editt. μεταβάλλω. — Dein τοσούτου τ. ὄντ. ἀγαθ. κ. μεγ. τ. Θ. verborum ordinem C. M. secuti mutavimus. Vulg. ἀγαθοῦ τ. Θ. κ. μεγ. RE. καὶ οὕτω μεγάλου.

3. εἶπεν] Ita C. M. Coisl. Bodl. Morel. et Grod. Vulg. εἰπεῖν, Θεός μου εἶ σύ· ἐτόλμησεν ex Codd. recentt. RE. Casaub. Ottob. (Mon. 2.).

4. διάπυρος] Vulg. διὰ πυρὸς. Distrahunt enim utramque vocem C. M. RE. Casaub. et Grod. Econtra Codd. reliqq. διάπυρος

Digitized by Google

tibus se. Si ea, quae praeparavit Deus, cogitationum nostrarum captum exsuperant, an ipsum, qui praeparavit, possumus animo comprehendere? *O altitudo divitiarum et sapientiae et scientiae Dei: quam inscrutabilia sunt judicia ejus, et investigabiles viae ejus!* ait Apostolus. Si judicia et viae incomprehensibiles sunt, num ipse comprehendetur? 1. Cor. II. 9. Rom. XI. 33.

X. Quum igitur tantus sit Deus et etiam major: (neque enim, vel si totam substantiam meam in linguam transmutavero, quantum rei dignitas postulat loqui possim; immo, ne si omnes quidem angeli convenerint, quod dignum est, eloquantur) tantus igitur quum sit, bonus et magnus Deus, homo tamen, postquam exsculpsit lapidem, lapidi dixit: *Deus meus es tu.* O caecitatem grandem, quae ex tanta majestate ad tantam vilitatem et abjectionem delapsa est! Lignum, quod Deus plantavit, quodque imbribus crescit, et postea combustum cinis efficitur candens, hoc ipsum inquam, proclamatur Deus: verus autem Deus habetur despectui. Exuberavit autem idololatriae perversitas multiplex. Etiam felis et canis et lupus pro Deo adorati sunt: ac leo hominum vorator, in locum Dei, hominum amantissimi, adoratus. Serpens et draco, qui repraesentant eum qui nos paradiso ejecit, adorati fuere; et is, qui paradisum condidit, contemnebatur. Erubesco referre, referam tamen etiam cepe a nonnullis adorata. Vinum, ut laetificet cor hominis, datum est: et Bacchus pro Deo est adoratus. Frumentum fecit Deus, quum diceret: *Producat terra herbam foeni, seminantem* Jes. XLIV. 17. Ps. CIII. 15.

(Mon. 2. σποδοὶ διάπυροι) „cineres candentes" cf. Plat. Tim. 74. B. διάπυρον γιγνομένην τὴν τῆς ὀστεΐνης φύσεως ἕξιν. Clem. Alex. paedag. II. p. 253. ἄνδρες διάπυροι.

5. ἄλουρος - κύων] Coisl. RE. Casaub. καὶ ἄλουρ. Substant. seqq. καὶ λύκ. κ. κύων collocavimus ad f. Codd. citt. cum Mon. 1. Vulg. κ. κύων κ. λύκ. Mon. 2. καὶ λύκος om.

6. ἀνθρωποβ.] RE. Casaub. αἱμοβόρος. C. Mon. 2. κ. λέων ἀνθρ. omitt.

7. Αἰσχύν.] Conj. καὶ vulg. ante αἰσχύν. erasimus ad f. C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. Bodl. et Morel. Codd. citt. λέγων pro vulg. λέγειν: rectius. — γὰρ ἤδη π. τισι RE. Casaub. δὲ ἤδη παρά τινων. — Post οἶνος Editt. posuere γάρ, quod jure elimin. cl. Ed. Maur. sec. Coisl. RE. Casaub. (Mon. 1. 2.) et Grod.

8. Διόνυσος] Ita C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. — Editt. οἶνος. Cf. Herodot. II. 47. 48. Athen. Deipn. I. 27. — Dein ὁ ante Θεὸς om. C. M.

Digitized by Google

σπέρμα κατὰ γένος [καὶ καθ' ὁμοιότητα][1]), ἵνα ἄρτος στηρίσῃ καρδίαν ἀνθρώπου· καὶ πόθεν ἡ Δήμητρα προσεκυνήθη; Τὸ πῦρ ἐκ λίθων συγκρούσεως ἐξέρχεται μέχρι σήμερον· καὶ πόθεν Ἥφαιστος, πυρὸς ποιητής;

ΙΑ'. Πόθεν ἡ πολύθεος τῶν Ἑλλήνων πλάνη; Ἀσώματος ὁ Θεὸς· καὶ πόθεν μοιχεῖαι παρὰ τοῖς ὑπ' αὐτῶν λεγομένοις θεοῖς κατηγοροῦνται; Σιωπῶ τὰς Διὸς εἰς κύκνον μεταβολάς[2])· αἰσχύνομαι λέγων τὰς εἰς ταῦρον μεταμορφώσεις· ἀνάξια γὰρ θεοῦ τὰ μυκήματα. Μοιχὸς ὁ παρ' Ἕλλησι θεὸς ηὕρηται, καὶ οὐκ αἰδοῦνται. Εἰ γὰρ μοιχός ἐστι, θεὸς μὴ καλείσθω. Καὶ θανάτους καὶ ἀποπτώσεις καὶ κεραυνώσεις τῶν παρ' αὐτοῖς λέγουσι θεῶν. Βλέπεις ἐκ πόσου μεγέθους πυῦ κατελήλυθασιν; Μή τι ἄρα μάτην Υἱὸς Θεοῦ[3]) κατῆλθεν ἐξ οὐρανοῦ, ἢ ἵνα τὸ τηλικοῦτον τραῦμα θεραπεύσῃ; Μή τι μάτην ἦλθεν ὁ Υἱός, ἵνα ὁ Πατὴρ ἐπιγνωσθῇ; Ἐπέγνως[4]), τί ἐκίνησεν ἐκ δεξιῶν θρόνων κατελθεῖν τὸν μονογενῆ. Πατὴρ κατεφρονεῖτο, ἔδει Υἱὸν διορθώσασθαι τὴν πλάνην. Ἔδει γὰρ τὸν, δι' οὗ ἐγένετο τὰ πάντα, τῷ δεσπότῃ τῶν ἁπάντων προσενεγκεῖν τὰ πάντα. Ἔδει θεραπευθῆναι τὸ τραῦμα· τί γὰρ ἦν ταύτης τῆς νόσου χεῖρον, ἢ ἵνα λίθος ἀντὶ Θεοῦ προσκυνηθῇ;

ΠΕΡΙ ΑΙΡΕΣΕΩΝ[5]).

Errores Gnosticorum.

ΙΒ'. Καὶ οὐ μόνον ἐν τοῖς ἐθνικοῖς ἐπηγωνίσατο ταῦτα ὁ διάβολος· ἀλλὰ γὰρ ἤδη καὶ πολλοὶ τῶν χριστιανῶν ψευδῶς λεγομένων, τῶν τῷ εὐωδεστάτῳ Χριστοῦ ὀνόματι κακῶς προσαγορευομένων, ἐτόλμησαν ἀσεβῶς ἀπαλλοτριῶσαι τὸν Θεὸν τῶν οἰκείων ποιημάτων. Τοὺς τῶν αἱρετικῶν λέγω παῖδας, τοὺς δυσωνύμους καὶ ἀθεωτάτους, τοὺς προσποιουμένους μὲν εἶναι φιλοχρίστους, μισοχρίστους δὲ παντελῶς. Ὁ γὰρ τὸν πατέρα τοῦ

1. καὶ καθ' ὁμ.] Desunt haec verba C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. et Grod. — Ἑλλήν. πλάν. Alias: πλάνη τ. Ἑλλ. Mutatus est vv. ordo ad f. C. Mon. 1. 2. RE. Casaub.

2. μεταβολὰς] Bodl. μεταμορφώσεις. — ηὕρηται Bodl. εὕρεται. — καλείσθω Editt. καλείτω. Emend. l. cl. Ed. Maur. ex San-Genov. RE. Casaub. quibus suffragg. C. Mon. 1. 2. — Dein εἰ γὰρ μοιχὸς — μὴ καλείσθω addit Grod. „non dicatur id mortalibus, ne desciscant et aspernentur eos, quos dicitis Deos." — κεραυνώσ. C. M. κεραυνούς.

3. Υἱὸς Θ.] Mon. 2. υἱὸς ἦλθεν. RE. Casaub. Ἰησοῦς Θεός. — Part. ἢ ante ἵνα exhibb. Codd.

Digitized by Google

semen juxta genus suum [*et similitudinem*], *ut panis cor hominis confirmaret:* undenam igitur Ceres adorata? Ignis ex lapidum collisione in diem usque hodiernum elicitur: unde igitur Vulcanus, ignis factor? Gen. I. 11. Ps. CIII. 15.

XI. Unde illa Graecorum in Diis pluribus error? Incorporeus Deus est: unde igitur adulteria arguuntur eorum, qui apud eos dicuntur Dii? Taceo Jovis in cycnum transmutationes: transformationes in taurum erubesco referens; sunt enim Deo indigni mugitus. Adulter deprehensus est suus Graecorum Deus, nec ipsos pudet. Nam si adulter est, Deus ne vocetur. Mortes quoque et defectiones et fulminationes eorum, quos Deos appellant, referunt. Vides quanta de majestate quo devenerint? Quid igitur, num sine causa descendit de coelo Filius Dei, ut tantum vulnus sanaret? Frustrane venit Filius, ut Pater agnosceretur? Cognosti, quid Unigenitum moverit, ut a dextris sedibus descenderet. Pater despiciebatur: oportuit ergo errorem per Filium emendari. Oportuit enim eum, per quem facta sunt omnia, Dominatori omnium omnia offerre. Oportebat vulnus curari. Quid enim hoc morbo deterius erat, ut lapis pro Deo coleretur?

DE HAERESIBUS.

XII. Nec solum apud Gentiles isthaec intruserat diabolus, verum etiam et multi ex iis, qui Christiani falso dicuntur, suaveolentissimo Christi nomine infauste appellati, Deum a creaturis suis impie abalienare sunt ausi. Haereticorum dico liberos, infausti nominis et a Deo alienissimos viros, qui se Christi amatores simulant, Christi tamen omnino sunt hostes infensi. Nam qui Patrem Christi conviciatur, Filii hostis est.

omnes praeter Coisl. cujus ad fidem cl. Ed. Maur. illud ἦ delevit. Sed non observavit V. D. interrogationem tacite insertam: ἦ — ἆρ' οὐ κατῆλθεν, ἵνα etc. cf. Krüger Gr. gr. §. 747. — τι ante μάτην deest RE. Casaub. — οὐρανοῦ Codd. citt. οὐρανῶν.

4. Ἐπέγνως] C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. ἔγνως. — Dein Codd. citt. προσενέγκαι l. προσενεγκεῖν. — Sub fin. capit. ἦ ante ἵνα ex C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. et Grodec.

5. Περὶ αἱρέσ.] C. Mon. 1. 2. Ottob. π. αἱρέσεως. Deest inscriptio Coisl. Colb. Bodl. et Morel. nec non Grodec. —. Art. τοὺς ante προσποιουμ. addid. ex C.

Digitized by Google

Χριστοῦ δυσφημῶν, ἐχθρός ἐστι τοῦ υἱοῦ. Ἐτόλμησαν εἰπεῖν οὗτοι δύο θεότητας, μίαν ἀγαθὴν καὶ μίαν κακήν. Ὢ πολλῆς ἀβλεψίας! Εἰ θεότης, πάντως ὅτι[1]) καὶ ἀγαθή· εἰ δὲ οὐκ ἀγαθή, τί καλεῖται θεότης; Εἰ γὰρ Θεοῦ ἡ ἀγαθότης, εἰ Θεῷ πρέπει τὸ φιλάνθρωπον, τὸ εὐεργετικὸν, τὸ παντοδύναμον· [λοιπὸν] δυοῖν θάτερον, ἢ Θεὸν καλείτωσαν σὺν τῷ ὀνόματι καὶ τῇ ἐνεργείᾳ· εἰ δὲ ἀποστερεῖσθαι μέλλοιεν τῶν ἐνεργειῶν. μὴ καλείτωσαν μόνῃ τῇ προσηγορίᾳ.

ΙΓ'. Ἐτόλμησαν αἱρετικοὶ λέγειν δύο θεοὺς, καὶ δύο πηγὰς ἀγαθοῦ τε καὶ κακοῦ, καὶ ταύτας ἀγεννήτους [εἶναι][2]). Εἰ ἀγέννητοι ἀμφότεραι, πάντως ὅτι καὶ ἴσαι καὶ ἀμφότεραι κραταιαί. Πῶς οὖν ἀναιρεῖ τὸ σκότος τὸ φῶς; Καὶ, πότερόν ποτε ὁμοῦ εἰσιν ἢ ἀπεσχοινισμέναι; Ὁμοῦ μὲν γὰρ εἶναι οὐ δύνανται. Τίς γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; φησὶν ὁ Ἀπόστολος. Εἰ δὲ μακρὰν ἀπ' ἀλλήλων εἰσὶν, πάντως ὅτι καὶ ἰδίους τόπους ἔχουσιν. Εἰ δὲ ἰδίους τόπους ἔχουσι[3]), πάντως που ἐν τοῖς τοῦ ἑνὸς Θεοῦ ἐσμεν, πάντως που καὶ ἕνα προσκυνοῦμεν. Συστῆσαι γὰρ οὕτω δεῖ, κἂν τῇ μωρίᾳ ἐκείνων συμπεριενεχθῶμεν, ὅτι ἕνα δεῖ προσκυνεῖν. Ἐξετάσωμεν δὲ αὐτοὺς, καὶ τί λέγουσι περὶ τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ. Δυνατός ἐστιν ἢ ἀδύνατος; Εἰ μὲν δυνατός ἐστι[4]), πῶς ἐγένετο τὸ κακὸν, ἄκοντος αὐτοῦ; καὶ πῶς ἐπεισέρχεται ἡ πονηρὰ ὑπόστασις, μὴ θέλοντος αὐτοῦ; Εἰ μὲν γὰρ εἰδὼς οὐ δύναται κωλύσαι, ἀδυναμίαν κατηγοροῦσιν· εἰ δὲ δυνάμενος οὐ κωλύει, προδοσίαν κατηγοροῦσι[5]). Καὶ βλέπε τὴν τούτων ἀνοησίαν. Ποτὲ μὲν λέγουσι τὸν πονηρὸν[6]) μηδὲν ἔχειν κοινὸν πρὸς

M. Idem liber repetit εἶναι post μισοχρίστ. δὲ scil. λέγω.

1. πάντως ὅτι] Additum est ὅτι ex C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. Qui sequitur, locum: Εἰ γὰρ Θεοῦ — ἐνεργείᾳ ad fidem C. Mon. 1. recensuimus, cujus lectioni proxime affines RE. Casaub. Θεοῦ γὰρ ἡ ἀγαθότης· Θεῷ πρέπει κ. τ. λ. (C. Mon. 2. Ἐπὶ Θεοῦ ἡ ἀγ. ἢ Θεῷ πρέπει.) Edit. soluta constructione: Εἰ γὰρ Θεοῦ ἡ ἀγαθ. ἢ θεοπρεπὴς ἢ φιλάνθρωπος, τὸ εὐεργ. Edit. Maurin. assumto ἐπειδὴ γὰρ Ottob. et San-Genov. codicum, ex RE. Casaub. locum ita concinnavit: Θεοῦ γάρ ἡ ἀγαθότης. Ἐπειδὴ γὰρ Θεῷ πρέπει τὸ φιλ. — Grod. „quandoquidem Deo est bonitas. Si Deo congruit benignitas etc." —. Adv. λοιπὸν ex RE. et Casaub. cett. Codd. ignotum. —. Loco μέλλοιεν ex utroque Cod. citt. et Coisl. et Ottob. substituit cl. Ed. Maur. in annot. λέγοιεν, relicto tamen in textu verbo vulg. — τῇ ante προσηγ. omitt. RE. Casaub. Bodl. et C. M.

2. εἶναι] Deest C. M. Bodl. RE. Casaub. Vd. Procatech. vi. not.

Digitized by Google

Ausi sunt illi duas divinitates dicere, bonam unam, et alteram malam. O multam caecitatem! Si est divinitas, profecto est bona: si vero bona non est, cur divinitas appellatur? Si enim Dei propria est bonitas, si Deo competit benignitas, beneficentia, omnipotentia: e duobus alterum sit, ut aut Deum quum appellent, una cum nomine et operationem adjungant, aut, si operationibus potius eum privarint, ne nudam tribuant nuncupationem.

XIII. Ausi sunt haeretici duos deos dicere, et geminos fontes boni et mali, eosdemque ingenitos. Si ingenitus uterque, profecto et aequalis uterque alteri et uterque potens. Quomodo igitur lux tenebras tollit? Utrumne simul aliquando sunt, an separatim? Simul autem esse non possunt. *Quae* enim *societas luci ad tenebras?* II. Cor. VI. ait Apostolus. Sin vero procul sunt ab invicem, omnino et locos proprios quisque habet. At si separatos locos habent, perspicue nos in unius Dei ditione versamur, unumque etiam solummodo adoramus. Ita enim, etiamsi illorum insaniae obtemperemus, oportet concludi et constitui, unum Deum adorandum esse. Quaeramus jam ex ipsis, ecquid de bono Deo dicant. Potensne est, an impotens? Si potens, quomodo invito ipso exortum est malum? et quomodo nolente ipso inducitur in mundum prava substantia? Si enim prohibere non possit sciens, impotentiae eum accusant: sin possit nec prohibeat, proditionis reum faciunt. Ac vide horum amentiam! Nam aliquando dicunt, Malum nihil cum Bono deo habere commune in mundi

14.

3. — ἀναιρεῖ Colb. Bodl. Morel. συναναιρεῖ. — ἀπ' ἀλλήλ. C. M. om. ἀπό.

3. *Εἰ δὲ ἰδ. τ.-ἔχουσιν*] C. M. εἰ δὲ καὶ ἰδ. τ. ἔχ. Codd. Coisl. Colb. Morel. et Mon. 2. nec non Editt. antiqq. propter vocem ἔχουσι recurrentem, haec verba praetermittunt. Restituit eadem Th. Milles. ex RE. Casaub. — Grod. voces: πάντως που ἐν τοῖς τοῦ ἑνὸς Θ. ἐσμεν, non vertit. Continuat suo modo C. M. syllogismi seriem, add. post πάντως - ἐσμεν· εἰ δὲ ἐν τοῖς τοῦ ἑνός ἐσμεν, πάντως που καὶ ἕνα etc. Cf. Justin. M. dial. c. Tryph. VI. Joh. Damasc. O. F. I. 5.

4. *δυνατός ἐστι*] Editt. δύναται. Vulg. confirmant C. Mon. 1. 2. Coisl. RE. Casaub. Ottob. Grod. — τὸ ante κακὸν haud agnoscunt C. M. RE. Casaub. Bodl. Mor. — καὶ πῶς ἐγέν. κακὸν C. M.

5. *εἰ δὲ δυν.- κατηγ.*] Tota perioche desideratur RE. Casaub. et Mon. 2. a librariis festinantibus ob κατηγοροῦσιν repet. neglecta.

6. *τὸν πονηρ.*] Ita C. Mon. 1. 2. Coisl. ex quo illud recep. Maurin. Editt. τὸ πονηρόν, contra

Digitized by Google

τὸν ἀγαθὸν Θεὸν εἰς τὴν τοῦ κόσμου δημιουργίαν, ποτὲ δὲ λέγουσιν αὐτὸν τὸ τέταρτον μέρος μόνον ἔχειν. Καὶ τὸν μὲν[1]) ἀγαθὸν λέγουσιν εἶναι πατέρα τοῦ Χριστοῦ· τὸν δὲ Χριστὸν τὸν ἥλιον τοῦτον καλοῦσιν. Εἰ τοίνυν ὁ κόσμος κατ' αὐτοὺς ὑπὸ τοῦ Πονηροῦ ἐγένετο, ὁ δὲ ἥλιος ἐν κόσμῳ, πῶς ὁ υἱὸς τοῦ Ἀγαθοῦ ἐν τοῖς τοῦ Πονηροῦ ἄκων δουλεύει; Βορβορούμεθα, ταῦτα λέγοντες, ἵνα[2]) μή τις τῶν παρόντων ἐξ ἀμαθίας εἰς βόρβορον αἱρετικῶν ἐμπέσῃ. Οἶδα χράνας ἐμαυτοῦ τὸ στόμα καὶ τῶν ἀκουόντων τὰς ἀκοάς· ἀλλὰ συμφέρει. Πολὺ γὰρ κάλλιον ἐν κατηγορίαις ἄλλων ἀκοῦσαι τὰ ἄτοπα, ἢ ἐξ ἀγνοίας εἰς ταῦτα ἐμπεσεῖν. Πολὺ κάλλιον γνῶναί σε τὸν βόρβορον καὶ μισῆσαι τοῦτον, ἢ ἀγνοοῦντα ἐμπεσεῖν εἰς αὐτόν. Ἔστι δὲ πολυσχιδὴς ὁ τῆς ἀθεότητος τῶν αἱρέσεων λόγος· ὅταν γὰρ μιᾶς ὁδοῦ τῆς εὐθείας ἐκπέσῃ[3]) [τις], τότε πολλάκις εἰς κρημνοὺς καταπίπτει.

Simon magus haereticorum princeps.

ΙΔ'. Καὶ πάσης μὲν αἱρέσεως εὑρετὴς Σίμων ὁ μάγος. Σίμων ὁ ἐν ταῖς Πράξεσι τῶν ἀποστόλων, τὴν ἄπρατον τοῦ Πνεύματος χάριν ἀγοράσαι προσδοκήσας ἀργυρίου[4]) καὶ ἀκούσας· Οὐκ ἔστι σοι μερὶς οὐδὲ κλῆρος ἐν τῷ λόγῳ τούτῳ, καὶ τὰ ἑξῆς. Περὶ οὗ γέγραπται· Ἐξ ἡμῶν[5]) ἐξῆλθον, ἀλλ' οὐκ ἦσαν ἐξ ἡμῶν. Εἰ γὰρ ἦσαν ἐξ ἡμῶν, μεμενήκεισαν ἂν μεθ' ἡμῶν. Οὗτος ἐπὶ τῆς Ῥώμης γενόμενος, μετὰ τὸ ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων ἀποβληθῆναι, καὶ Ἑλένην τινὰ[6]) πόρνην ἐπαγόμενος, δυσφήμῳ τῷ στόματι πρῶτος ἐτόλμησεν εἰπεῖν, ἑαυτὸν μὲν εἶναι τὸν ἐπὶ ὄρους Σινᾶ ὡς Πατέρα φανέντα· παρὰ δὲ Ἰουδαίοις ὕστερον οὐκ ἐν σαρκὶ[7]), ἀλλὰ δοκήσει ὡς Χριστὸν Ἰησοῦν φανέντα· καὶ μετὰ ταῦτα ὡς Πνεῦμα ἅγιον, τὸ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ ὡς παράκλητον

sensum. — Pro μηδὲν Editt. μὴ qui et post ἀγαθὸν omitt. Θεὸν Complevit textum Ed. Maur. ex Coisl. Ottob. RE. Casaub. (C. Mon. 1. 2.)

1. τὸν μὲν] Bodl. τὸν μόνον.

2. ἵνα] Quod vulg. legebatur ἀλλ' ante ἵνα ad fidem C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. et Grod. delevimus. —. πολὺ γὰρ κάλλ. C. M. γὰρ omitt. RE. Casaub. καὶ πολὺ κάλλιόν ἐστιν.

3. ἐκπέσῃ τις.] Codd. RE. et Casaub. soli exhibent τις. Tutius cum Coisl. et Grod. legendum: ἐκπέσῃς „excidas" — et καταπίπτεις.

4. ἀργυρίου] Ita C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. Cf. Matth. xx. 13. Apoc. vi. 6. 1. Cor. vi. 20. Vulg. ἀργυρίῳ. —. In Editt. ἀκούσας post οὐκ ἔστι σοι collocatum erat, quod optimo jure sec. Coisl. RE. Casaub. (C. Mon. 1. 2.) Ed. Maurin. loco convenienti restituit.

5. Ἐξ ἡμῶν] C. Mon. 1. 2.

Digitized by Google

fabricatione, aliquando vero, quartam tantum partem habere illum. Et Bonum quidem Christi ajunt patrem esse: Christum vero solem hunc appellant. Si ergo mundus, ex ipsorum sententia, a Malo productus est: quum sol in mundo locum habeat, quomodo Boni filius in ditione Mali invitus servit? In coeno volutamur ista dicentes, ne quis eorum, qui adsunt, male instructus in haereticorum lutum incidat. Nescium non habeo, et os meum et auditorum aures me commaculare: verum ita expedit. Multo enim satius est in refutationibus aliorum absurdas sententias audire, quam in easdem propter ignorantiam praecipitem agi. Multo melius est ut coenum cognoseas, quam ut nesciens in illud incidas. Est autem multiplex haereseum impietatis ratio. Quum enim ab unica recta via quis exciderit, tunc multoties labitur in praecipitia.

XIV. Ac omnis quidem haereseos inventor est Simon magus. Ille Simon, qui in Actibus apostolorum, Spiritus Sancti gratiam nullo pretio venalem, pecunia emendam speraverat, illudque audiit: ***Non est tibi pars, neque sors in sermone isto,*** et Act. VIII. 21. quae sequuntur. De quo scriptum est: ***Ex nobis exierunt, sed non erant ex nobis. Nam si fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum.*** Hic, postquam ab Apostolis I. Joh. II. 19. rejectus fuit, Romam veniens, et Helenam quandam meretricem secum circumducens, ore nefando primus dicere ausus est, se ipsum esse, qui tamquam Pater in monte Sina visus esset: apud Judaeos vero postea, non in carne, sed opinione ac specie, tanquam Christus Jesus apparuisset: et post haec ut Spiritus

Ὅτι ἐξ ἡμῶν κ. τ. λ. Latius locum S. Apostoli I. Joh. II. 19. prosequuntur C. M. Ottob. Coisl. RE. Casaub. *εἰ γὰρ ἦσαν ἐξ ἡμῶν, μεμενήκεισαν ἂν μεθ' ὑμῶν*: quod Editt. usque ad Maurin. praetermiserant.

6. Ἑλένην τινα] C. M. Ἑλένην (Ἑλλην. Σελήνην?) σελήνην τινὰ π. quod vertit Grodec. „Graecam Selinen quandam." Apud S. Iren. adv. haer. I. 20. Editt. ante Dom-Massuet. pro Helena omnes legg. „Selenem." Autor Recogn. S. Clement. II 12. „incidit in amorem mulieris illius, quam Lunam vocant" Cf. Gesta Petri c. XXVII. (Cotel. PP. App. I. 758.). Thilo Act. Thom. c. 27. 47. —. Verbum *εἰπεῖν*, quae deest Editt. restituit cl. Ed. Maurin. ex Coisl. Ottob. et Morel. suffragg. C. Mon. 1. 2.

7. ἐν σαρκὶ] C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. *ἐνσάρκως*: forte rectius. — *ἐπλάνησέ τε* C. M. *ἐπλάν. γε*. Sic et RE. Casaub.

Digitized by Google

ἀποστέλλεσθαι ἐπαγγελθέν. Καὶ ἐπλάνησέ τε οὕτω τὴν Ῥωμαίων πόλιν, ὥστε Κλαύδιον ἀνδριάντα αὐτοῦ στῆσαι, ὑπογράψαντα τῇ Ῥωμαίων γλώττῃ, ΣΙΜΩΝΙ ΔΕΩ ΣΑΓΚΤΩ, ὅπερ ἑρμηνευόμενον δηλοῖ, Σίμωνι Θεῷ ἁγίῳ.

Petrus et Paulus adv. Simonem M. Romae pugnant.

ΙΕ'. Παρατεινομένης δὲ τῆς πλάνης, ἀγαθῶν ξυνωρὶς διορθοῦται τὸ πταῖσμα, Πέτρος καὶ Παῦλος παραγενόμενοι, οἱ τῆς ἐκκλησίας προστάται [1]· καὶ ἐπιδεικτῶντα τὸν νομιζόμενον Θεὸν Σίμωνα, νεκρὸν εὐθὺς ἀπέδειξαν. Ἐπαγγελλομένου [2]) γὰρ τοῦ Σίμωνος μετεωρίζεσθαι εἰς τοὺς οὐρανούς, καὶ ἐπ' ὀχήματος δαιμόνων ἐπ' ἀέρος φερομένου, γόνυ κλίναντες οἱ τοῦ Χριστοῦ [3]) δοῦλοι καὶ τὴν συμφωνίαν ἐνδειξάμενοι, ἣν εἶπεν ὁ Ἰησοῦς, Ὅτι ἐὰν δύο ἐξ ὑμῶν συμφωνήσωσι, περὶ παντὸς πράγματος οὗ ἐὰν αἰτήσωνται, γενήσεται αὐτοῖς· τὸ τῆς ὁμονοίας βέλος διὰ τῆς προσευχῆς πέμψαντες κατὰ τοῦ μάγου, κατέβαλον αὐτὸν εἰς τὴν γῆν. Καὶ οὐδὲν θαυμαστὸν, καίπερ ὂν θαυμαστόν· Πέτρος γὰρ ἦν, ὁ τὰς κλεῖς τῶν οὐρανῶν περιφέρων. Καὶ οὐ θαύματος ἄξιον· Παῦλος γὰρ ἦν, ὁ εἰς τρίτον οὐρανὸν ἁρπαγεὶς [4]) καὶ εἰς παράδεισον καὶ ἀκούσας ἄῤῥητα ῥήματα, ἃ οὐκ ἐξὸν ἀνθρώπῳ λαλῆσαι. [Οἳ καὶ] [5]) ἐξ ἀέρος ἐπὶ γῆν κατήγαγον τὸν νομιζόμενον Θεὸν, μέλλοντα εἰς τὰ καταχθόνια κατάγεσθαι. Οὗτος πρῶτος ὁ τῆς κακίας δράκων· μιᾶς δὲ ἐκκοπείσης κεφαλῆς, πολυκέφαλος εὑρέθη πάλιν ἡ τῆς κακίας ὕλη [6]).

Gnosticorum capita recensentur.

Ις'. Κήρινθος γὰρ τὴν Ἐκκλησίαν ἐλυμήνατο [7]), καὶ Μένανδρος, καὶ Καρποκράτης· Ἐβιωναῖοί τε, καὶ Μαρκίων, τὸ τῆς ἀθεότητος στόμα. Ὁ γὰρ θεοὺς διαφόρους ἀναγορεύσας, ἄλλον τὸν ἀγαθὸν καὶ ἄλλον τὸν δίκαιον, ἀντιφθέγγεται τῷ Υἱῷ τῷ λέγοντι [8]), Πάτερ δίκαιε. Καὶ [ὁ λέγων] πάλιν ἄλλον τὸν πα-

1. οἱ-προστάται] Art. οἱ om. Bodl. et Morel. Loco προστάται C. M. πρωτοστάται.

2. Ἐπαγγελλ.] C. M. ἐπαγγειλαμένου. — δαιμόνων Bodl. et Morel. δαιμονίων.

3. Χριστοῦ] Sic ad f. C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. Vulg. Θεοῦ cf. Constitt. App. VI. 9. et Commentt. in h. l.

4. οὐρανὸν ἁρπαγεὶς] C. M. unus: οὐρανὸν ἀναβὰς καὶ ἁρπαγεὶς εἰς παράδεισον. Expresse S. Epiphan. in Ancor. c. LIV. (opp. II. p. 47. ed. Pet.) distinguit ad II. Cor. XII. 1. inter ἀναβεβηκέναι εἰς τ. οὐρ. et ἁρπαγῆναι εἰς τ. παράδ., ne confunderetur coelum invisibile cum paradiso, in quo habitant beati usque in diem resurrectionis. Quem Epiphan. loc. forte hic respexit Scriptor Cod. Mon. in rebus theologicis satis, quod plura produnt exempla, argutus. Cf. S. Iren. adv. haer. V. 5. S. Augustin. de Gen. ad lit. IX. 6. etc. — ῥήματα post ἄῤῥητα, quod non legg. Editt. ad-

Digitized by Google

Sanctus, quem Christus tanquam paracletum mittendum promiserat. Ac Romanorum civitatem usque adeo decepit, ut Claudius ejus statuam erigeret cum hac inscriptione in lingua Romana: SIMONI DEO SANCTO.

XV. Dilatato autem protenus errore, egregium par virorum illam calamitatem correxit, Petrus et Paulus, Ecclesiae praesules illuc appulsi; Simonemque, illum opinione ostentatum vulgo *Deum, morti obnoxium et mortuum subito ostenderunt. Nam quum pollicitus esset Simon, se sublimem in coelos elatum iri, ac daemonum vehiculo sublatus per aëra ferretur, genibus provoluti servi Christi, concordiamque illam demonstrantes de qua dixerat Jesus: ***Si duo ex vobis consenserint, de omni re quamcumque petierint, fiet illis:*** concordiae telo per orationem adversus magum immisso, praecipitem illum ad terram dejecerunt. Neque res illa mira videatur, tametsi alioqui admiranda: Petrus namque erat, is qui claves coelorum portabat. Nihil quoque miri: Paulus enim erat, qui in tertium coelum raptus fuerat atque in paradisum et ***audiverat arcana verba, quae non licet homini loqui.*** E sublimi aëre Deum illum habitum in terram dejecerunt, ad inferos deprimendum. Hic primus malitiae draco; uno autem *abscisso capite, multiceps denuo pravitatis materia deprehensa est.

*Gr. justum.

Matth. XVIII. 19.

Matth. XVI. 19.

II. Cor. XII. 2. 4.

*Gr. precioso (? praeciso.)

XVI. Cerinthus enim devastavit Ecclesiam, et Menander, et Carpocrates, Ebionaei et Marcion, os illud impietatis in Deum. Qui enim deos diversos praedicat, unum bonum, et alterum justum, contradicit Filio aienti: ***Pater juste.*** Rursus, [qui dicit] alium Patrem; aliumque opificem mundi, Filio adversatur

Joh. XVII. 25.

jecit Milles. ex RE. Casaub. Bodl. quibus adstipulantur C. Mon. 1. 2. —. ἀνθρώπῳ C. M. ἀνθρώπων: mendose.

5. Οἱ καὶ] Desunt haec verba C. Mon. 1. 2. Grod. et Editt., quae absque necessitate Ed. Maurin. recepit ex RE. Casaub. —. Emendavit Ed. Maur. εὑρέθη Codd. in ηὑρέθη Ottob. Nullo jure. (cf. Lobeck. Phryn. p. 140.).

6. ὕλη] Ita scribimus ad f. C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. Grod. „lerna malorum." Vulg. ῥίζα. Cf. Iren. adv. haer. I. 23. (De v. ὕλη, sensu nostro, cf. Polyb. hist. II. 16. τραγικὴ - ὕλη.)

7. ἐλυμήνατο] C. M. et Editt. ἐλυμαίνετο. —. Editt. καὶ Μένανδρος ignorant, quem annumerant C. Mon. 1. 2. Coisl. RE. Casaub. Vd. Euseb. H. E. III. 26. Epiph. Haer. XXXII.

8. τῷ λέγοντι] Art. τῷ adjecimus ex C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. —. Verba ὁ λέγων, quae exstant in RE. tantum et Casaub. gloss. sunt margin. — τὸν ante

Digitized by Google

τέρα, καὶ ἄλλον τὸν ποιητὴν τοῦ κόσμου, ἐναντιοῦται τῷ Υἱῷ, τῷ λέγοντι· Εἰ δὲ τὸν χόρτον τοῦ ἀγροῦ σήμερον ὄντα καὶ αὔριον εἰς κλίβανον [πυρὸς] [1]) βαλλόμενον, ὁ Θεὸς οὕτως ἀμφιέννυσι· καὶ, Ὅστις τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ ἀγαθούς τε καὶ πονηροὺς [2]), καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους. Οὕτως πάλιν [3]) ἄλλης κακίας εὑρετὴς, ὁ Μαρκίων δεύτερος. Ὑπὸ γὰρ τῶν κειμένων ἀπὸ τῆς παλαιᾶς ἐν τῇ καινῇ διαθήκῃ μαρτυριῶν ἐλεγχόμενος, πρῶτος ἐτόλμησεν ἐκκόψαι τὰς μαρτυρίας, καὶ ἀμάρτυρον ἀφεῖναι [4]) τὸν καταγγελλόμενον λόγον τῆς πίστεως, καταλείψας τὸν Θεόν· καὶ ὡς κηρύκων μὴ ὄντων, σαθρὰν ἠθέλησε ποιήσασθαι τῆς Ἐκκλησίας τὴν πίστιν.

Basilides. ΙΖ'. Διεδέξατο [5]) τοῦτον πάλιν ἄλλος, Βασιλείδης, δυσώνυμος, δεινότατος τὸν τρόπον, ἀσελγείας καταγγέλλων. Ἐπηγωνίσατο τῇ κακίᾳ καὶ Οὐαλεντῖνος [6]), τριάκοντα θεῶν καταγγελεύς. Ἕλληνες ὀλίγους λέγουσιν, καὶ ὁ ὀνομαζόμενος, μᾶλλον δὲ οὐκ ὢν χριστιανὸς, εἰς τριάκοντα ὅλους ἐξέτεινε τὴν πλάνην. Καί φησιν, ὅτι ὁ Βυθὸς (πρέπει γὰρ αὐτῷ ὄντι βυθῷ τῆς κακίας, ἐκ βυθοῦ τῆς διδασκαλίας ἄρχεσθαι) ἐγέννησε Σιγὴν, καὶ ἀπὸ τῆς Σιγῆς ἐτεκνοποίει Λόγον [7]). Τοῦ παρ' Ἕλλησι Διὸς οὗτος χείρων, τοῦ

ποιητ. legg. C. Mon. 1. 2. RE. et Casaub. — Loco τῷ υἱῷ RE. Casaub. τῷ Ἰησοῦ.

1. κλίβανον πυρὸς] Vox πυρὸς delenda est ad f. C. Mon. 1. 2. Coisl. Ottob. RE. Casaub. nec non Sacri Textus Luc. XII. 28.

2. ἀγαθ. τε καὶ πονηρ.] Ita Codd. omnes et Editt. praeter Coisl. RE. et Casaub. Matth. v. 45. vulg. „super bonos et malos." Cf. Iren. adv. haer. II. 22. n. 2. — Ed. Maurin. c. graeco textu N. T. ἐπὶ πονηρ. κ. ἀγαθ. Vd. infr. n. XXXIV.

3. Οὕτως πάλιν — δεύτ.] Editt. οὗτος γὰρ πάλιν. Erasit γὰρ cl. Touttéus ad f. Coisl. Ottob. RE. Casaub. suffrag. C. Mon. 1. 2. —. Dein Editt. usque ad Oxon. δεύτερος γὰρ ὁ Μαρκίων. Recte Ed. Maur. ad autoritatem Codd. citt. etiam istud γὰρ delevit et sublato puncto inter εὑρετὴς et δεύτερος has voces conjunxit. At pro δεύτερος idem V. D. posuit ex conjectura δευτέρως (potius δευτέρας sc. κακίας.), quum εὑρετὴς δεύτερος contradictio sit in adjecto. Non observaverat V. Cl., in antecedentibus Marcionem summis Gnoseos ducibus, Menandro, Carpocrati etc. indistinctim esse accensitum, et demum, quae nunc erat exponenda, perversitatis, hominem Ponticum inventorem consideratum, ita ut cum Simone Mago (supra n. XIV. οὗτος πρῶτος ὁ τῆς κακίας δράκων) alter haereticorum dux (δεύτερος) constitueretur. Si igitur conjecturae locus est, cum Grodec. pro οὗτος vulg. legamus: οὕτως „sic," quod optime quadrat. Vocum ordinem: εὑρετὴς, ὁ Μ. δεύτ. ex C. M. collocavimus. Apposite in rem nostram Tertull. adv. Marc. I. 19. „Separatio legis et evangelii proprium et principale opus

Digitized by Google

dicenti: *Si autem foenum agri, quod hodie est et cras in clibanum [ignis] mittitur, Deus sic vestit;* et *Qui solem* Luc. XII. 28.
suum oriri facit super bonos et malos, et pluit super Matth. V. 45.
justos et injustos. Sic rursum alterius improbitatis inventor, Marcion secundus. Qui quum allegatis in Novo Testamento testimoniis Veteris coargueretur, primus ausus est ea testimonia exscindere; atque ita fidei sermonem, qui annuntiaretur testimonio despoliare, derelicto prius Deo: et quasi nulli praecones superessent, infirmam atque caducam voluit Ecclesiae fidem efficere.

XVII. Hunc alius iterum excepit, Basilides, infausti nominis, moribus vaferrimus, impudicitiae praeco. Accessit alius malitiae adjutor Valentinus, triginta deorum praedicator. Gentiles pauciores numerant: hic vero, qui dicebatur vel potius non erat Christianus, errorem usque ad triginta integros provexit. Aitque, quod Bythus (profundum) (decebat vero eum, qui malitiae profundum erat, ut a profundo initium doctrinae sumeret) genuerit Sigen (silentium) et ex Sige procreaverit Logon. Deterior ille Jove Gentilium, qui cum sorore

est Marcionis etc." cf. ibid. IV. 1. Clem. Alex. Strom. III. p. 431. Ed. P.

4. ἀφεῖναι] C. M. ἀφιέναι. — Voces καταλείψας τ. Θεὸν desunt RE. et Casanb.

5. Διεδέξ. τοῦτ.] RE. Casaub. et Mon. 2. διεδέξ. δὲ τοῦτ. — δεινότ. τ. τρ. RE. Casaub. καὶ δεινότ. — ὃς ἀσελγείας καταγγέλλων. Cod. Ottob. et Grod. δεινότ. ἀσελγείας καταγγ. τὸν τρόπον. „longe acerbissime eum improbitatis modum annuntians." Apte quidem, sed contradicentibus II. Mss.

6. καὶ Οὐαλαντ.] Editt. ἐπιγ. τ. κ. Οὐαλ. Ed. Maur. add. καὶ ex Coisl. Ottob. RE. Casaub. (C. Mon. 1. 2.) et Grod. Artic. ὁ, quem adjecit idem V. D. unus Coisl. habet. —. Ἕλληνες RE. Casaub. Ἕλληνες μὲν. —. μᾶλλ. δὲ οὐκ ὢν Codd. citt. καὶ οὐκ ὢν. —. ὅλους ibid. Θεοὺς ὅλους.

7. ἔτεκν. - Λόγον] RE. Casaub. τεκνοποιεῖ. — Lectionem Λόγον pro λόγου Editt., tenent Codd. Mon. 1. Coisl. RE. Casaub. Grod. „ex silentio procreat sermonem," quod jam conjecerant cl. Coteler. ad S. Ignat. ad Magnes. VIII. Dom-Massuet in Iren. I. 12. Grabius et alii. —. Prevot. vero: Λόγου, τοῦ παρ' Ἕλλησι Διὸς · (RE. Casaub. ἰδίᾳ). Th. Milles. aut II. Mss. mendam communem aut S. Cyrillum memoria lapsum censuit in voce Λόγον, quum ex Syzygia prima, ex Bytho sc. et Sige, non Logos, sed Νοῦς s. Μονογενής genitus esset. (S. Iren. I. 12. Tertull. adv. Valent. c. 35. 36. Theodor. haer. fab. I. 7.). Sed secundum Gnosin antiquissimam, jam ex Sige processit Verbum immediate, (S. Ignat. ep. ad Magn. VIII. Greg. Nazianz. orat. 23.) quam opinionem paullo diversam ab illa, S. Cyrillus

Digitized by Google

τῇ ἀδελφῇ μιγνυμένου· τέκνον γὰρ ἐλέγετο τοῦ Βυθοῦ εἶναι ἡ Σιγή [1]). Βλέπεις ἀτοπίαν χριστιανισμοῦ σχήματι περιβεβλημένην; Μεῖνον βραχύ, καὶ μισήσεις τὴν ἀσέβειαν. Φησὶ γὰρ ὀκτὼ αἰῶνας ἐκ τούτου γεγενῆσθαι, καὶ ἐξ ἐκείνων δέκα· καὶ ἐξ ἐκείνων ἄλλους δώδεκα, ἄρσενας καὶ θηλείας [2]). Καὶ πόθεν ἡ σύστασις τούτων; Βλέπε τὴν ληρῳδίαν ἐκ τῶν κατασκευασμάτων. Πόθεν ἔχεις τὴν ἀπόδειξιν τῶν τριάκοντα αἰώνων; Ἐπειδή, φησιν [3]), γέγραπται, ὅτι ἐβαπτίσθη Ἰησοῦς ὡς τριάκοντα ἐτῶν ὤν. Καὶ ποία αὕτη ἀπόδειξις ἐκ τῶν τριάκοντα ἐτῶν, εἰ καὶ τριάκοντα ἐτῶν ἐβαπτίσθη; Ἆρα οὖν ἐπειδὴ καὶ πέντε ἄρτους ἔκλασεν εἰς πεντακισχιλίους, πέντε εἰσὶ θεοί [4]); ἢ ἐπειδὴ δώδεκα ἔσχε μαθητὰς, δώδεκα ὤφειλαν εἶναι μόνοι καὶ οἱ θεοί;

Valentini commenta.

ΙΗ΄. Καὶ τοῦτο ἔτι [5]) μικρὸν πρὸς τὰ λοιπὰ τῆς ἀσεβείας. Φησὶ γὰρ, ὅτι ἡ τελευταία τῶν θεῶν ἀρσενόθηλυς οὖσα, ὡς τολμᾷ λέγειν, αὕτη ἐστὶν ἡ Σοφία. Ὢ τῆς ἀθεότητος! Χριστὸς γὰρ Θεοῦ σοφία, μονογενὴς Υἱός· κἀκεῖνος εἰς θῆλυ καὶ τριακοστὸν στοιχεῖον καὶ ἔσχατον κατασκεύασμα, κατήνεγκε τῷ λόγῳ τοῦ Θεοῦ τὴν σοφίαν. Καί φησιν, ὅτι ἐπεχείρησεν [6]) ἡ Σοφία τὸν πρῶτον Θεὸν ἰδεῖν· καὶ μὴ φέρουσα τὰς μαρμαρυγὰς, ἐξέπεσε τῶν οὐρανῶν, καὶ ἀπεβλήθη τοῦ τριακοστοῦ ἀριθμοῦ. Εἶτα στένουσα, ἐκ τῶν στεναγμῶν [7]) ἐγέννα τὸν διάβολον· καὶ ὅτι δακρύσασα τὴν ἀπόπτωσιν, τὴν θάλασσαν ὑπεστήσατο. Βλέπεις τὴν ἀσέβειαν; Πῶς γὰρ ἐκ σοφίας διάβολος γεννᾶται, καὶ ἀπὸ συνέσεως ἡ κακία, ἢ ἀπὸ φωτὸς σκότος; Καί φησιν, ὅτι ὁ διάβολος ἐγέννησεν ἄλλους, οἵτινες [8]) κατεσκεύασαν τὸν κόσμον·

h. l. Valentino, minus attente adscribit. (Cf. Muenter Odae gnostic. Hafn. 1812.)

1. τέκνον - Σιγή) Verborum ordinem collocavimus ex C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. Vulg. τέκν. γ. εἶν. τ. Β. ἐλέγ. ἡ Σ. Pro σιγή Editt. usque ad Oxon. Σιωπή, quod correx. cum Ed. Maur. ex Codd. citt. ac Coisl. et Ottob. Apud Scriptt. rerum gnosticarum hic Aeon nunquam compellatur Σιωπή, sed Σιγὴ seu Ἄῤῥητον, nisi forte apud Theodoret. haer. fabb. 1. 7. pro Σεπτὴ leg. Σιωπή, ubi alii Σιγή conjecerunt.

2. δέκα - θηλείας] RE. Casaub. καὶ ἐξ ἐκείνων δέκα ἄρσενας καὶ δέκα θηλείας. — βλέπε Editt. βλέπει.

3. Ἐπειδή, φησιν] Ita C. Mon. 1. 2. Coisl. Ottob. RE. Casaub. Editt. φησι omitt. Ex iisdem Codd. addimus ὡς ante τριάκοντα. Ante ἀπόδειξις Ed. Maur. posuit αὕτη ad f. Ottob. Colb. Bodl. (C.

Digitized by Google

mixtus est; nam Sige Bythi filia dicebatur. Videsne absurdidatem specie Christianismi obtectam? Exspecta paullulum, et impietatem odio prosequere. Ait enim, octo Aeonas ex eo genitos esse, exque illis decem; et ex illis alios duodecim, mares et feminas. Undenam vero horum approbatio? Nugacitatem ex argumentis considera. Undenam Aeonum trigintа demonstrationem habes? Quia scriptum est, inquiunt, quod baptizatus est Jesus, quum esset annorum triginta. Quodnam autem illud ex triginta annis argumentum? etiamsi tri- Luc. III. 23.
cesimo anno baptizatus est. Igitur et quia quinque panes in quinque millia hominum fregit, idcirco et quinque dii erunt? aut quia duodecim discipulos habuit, duodecim soli quoque dii esse debuerunt?

XVIII. Sed haec adhuc parva, si cum caeteris ejus impietatibus conferantur. Ait enim ultimam inter deos, quae, ut dicere non veretur, masculofemina est, ipsam esse Sapientiam. O impietatem! Christus est enim Dei sapientia, unigenitus Filius. At ille ad femineam conditionem et ad trigesimum elementum, et postremum opificium detulit suo sermone Dei sapientiam. Subjungitque, Sapientiam primum Deum intueri conatam, quum splendores sustinere non posset, excidisse de coelis et e trigesimo numero abjectam esse. Deinde ingemuisse, suisque gemitibus Diabolum procreasse; et quum casum suum ex alto deploraret, e lacrymis mare effecisse. Vides impietatem? Quo enim modo ex sapientia Diabolus generatur, et de prudentia malitia, aut de lumine tenebrae? Addit, Diabolum alios genuisse, qui mundum sint fabricati;

Mon. 1. 2.): αὐτῆς RE. Casaub. —. ἐκ ante τ. τριάκ. om. RE. Casaub. —. εἰ καὶ C. M. ἢ καὶ: mendose.

4. εἰσὶ θεοὶ] C. M. εἰσὶν οἱ θεοί; — ὤφειλαν Coisl. Ottob. RE. Casaub. ὤφειλον (Mon. 2. ὤφειλεν). — Post εἶναι reposuimus μόνοι ex C. Mon. 1. 2. cum Editt. nec non art. οἱ ex iisdem et Ottobon.

5. τοῦτο ἔτι] C. M. τοῦτό ἐστι. —. Χριστὸς γὰρ Editt. Χριστοῦ γὰρ: inepte. Emendat. cl. Touttéi ex Coisl. confirmant C. Mon. 1. 2.

6. ἐπεχείρησεν] Ita C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. Editt. ἐχείρησεν.

7. στεναγμῶν] Vulg. στεναγμάτων. Secuti sumus C. Mon. 1. 2. Bodl. RE. Casaub. Vd. Commentt. in h. l. —. ἐγέννα RE. Casaub. et Mon. 2. γεννᾷ.

8. οἵτινες] Hanc lectionem confirmant Codd. antiquissimi C. Mon. 1. Coisl. Colb. Bodl. et Editt. Morell. Vulg. (Oxon. et Maur.) ἐξ

Digitized by Google

καὶ ὅτι ὁ Χριστὸς κατῆλθεν, ἐπὶ τὸ ἀποστῆσαι τοὺς ἀνθρώπους τοῦ κοσμοποιοῦ.

ΙΘ'. Ἄκουε δὲ, τίνα λέγουσιν εἶναι τὸν Χριστὸν [Ἰησοῦν],[1] ἵνα ἔτι μειζόνως αὐτοὺς μισήσῃς. Διδάσκουσι γὰρ, ὅτι τῆς Σοφίας ἐκπεσούσης, ἵνα μὴ ὁ ἀριθμὸς λείπῃ τῶν τριάκοντα, οἱ εἰκοσιεννέα[2] αἰῶνες συνενέγκαντές τι ἕκαστος ἐλάχιστον, κατεσκεύασαν τὸν Χριστόν· καὶ τοῦτον δὲ ἀρσενόθηλυν πάλιν λέγουσιν. Ἆρα ἔστι τι[3] τούτων ἀσεβέστερον; ἔστι τι τούτων ἀθλιώτερον; Ἐγὼ διηγοῦμαί σοι τὴν πλάνην, ἵνα μειζόνως αὐτοὺς μισήσῃς. Φεῦγε οὖν τὴν ἀσέβειαν, μηδὲ χαίρειν λέγε τῷ τοιούτῳ, ἵνα μὴ κοινωνήσῃς τοῖς ἔργοις τοῖς ἀκάρποις τοῦ σκότους· καὶ μήτε πολυπραγμονήσῃς, μήτε εἰς λόγους αὐτοῖς ἐλθεῖν θελήσῃς.

Manes. Κ'. Καὶ μίσει μὲν πάντας αἱρετικοὺς, ἐξαιρέτως δὲ τὸν τῆς μανίας ἐπώνυμον[4], τὸν πρώην ἐπὶ Πρόβου βασιλέως ἀρξάμενον. Πρὸ γὰρ ὅλων ἑβδομήκοντα ἐτῶν ἡ πλάνη, καί εἰσι μέχρι τοῦ νῦν ἄνθρωποι αὐτοῖς ὀφθαλμοῖς θεωρήσαντες ἐκεῖνον[5]. Ἀλλ' οὐχ ὅτι πρὸ ὀλίγου χρόνου ἦν, διὰ τοῦτο μίσει· ἀλλὰ διὰ τὰ δυσσεβῆ δόγματα μίσει τὸν τῆς κακίας ἐργάτην, τὸ δοχεῖον παντὸς ῥύπου, τὸν πάσης αἱρέσεως βόρβορον ὑποδεξάμενον. Φιλοτιμούμενος γὰρ ἐν κακοῖς ἐξαίρετος[6] γενέσθαι, τὰ πάντων λαβὼν, καὶ μίαν αἵρεσιν πεπληρωμένην βλασφημιῶν καὶ πάσης παρανομίας συστησάμενος, λυμαίνεται τὴν ἐκκλησίαν, (μᾶλλον δὲ τοὺς ἐκτὸς τῆς ἐκκλησίας) ὡς λέων περιπατῶν καὶ κατα-

ὧν τινες. Grod. „ex quibus nonnulli." Vd. Commentt. in h. l.

1. Χριστ. Ἰησοῦν] Deest vox Ἰησοῦς C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. et Grodec. Verum est, quod ad tuendam lectionem Χρ. Ἰησοῦν affert cl. Edit. Maur., Valentinianos non de Christo, sed de Jesu docuisse, quae hic narrentur (cf. S. Iren. 1. c. 2. c. 6. Didasc. orient. in opp. S. Clem. Alex. ed. Sylb. p. 794.). At S. Autor h. l. ex usu christiano, minime vero gnosticorum sensu, Christi nomen adhibet.

2. εἰκοσιεννέα] RE. Casaub. Ottob. Mon. 2. εἰκοσιόκτω: contra sensum S. Cyrilli, qui solam Sophiam dejectam, nil ad Jesum formandum egisse, refert. Cf. autem S. Iren. 1. 2. n. 6. Tertull. adv. Valentin. C. 12. et Commentt. in h. l.

3. Ἆρα ἔστι τι] Pron. τι, quod ex Coisl. RE. Casaub. adjecit Ed. Maurin. exhibb. quoque C. Mon. 1. 2. —. μειζ. αὐτούς RE. Casaub. αὐτήν C. Mon. 1. αὐτοὺς plane omitt. —. μήτε RE. Casaub. μήποτε. —. A verbis κοινωνήσῃς τοῖς inclus. usque ad cap. XXIII. μὴ ἐκ τῆς προσηγορίας κἀκεῖ γνωρίζηται, lacuna est in Codice Monacensi antiquo folii unius (f. 54 — 55.) integri, quae jam antequam paginae signarentur, exciderat.

Digitized by Google

simulque Christum descendisse, ut homines a mundi autore avocaret.

XIX. Audi vero, quem Christum [Jesum] esse dicant, ut eos majore odio persequare. Docent enim, postquam Sapientia excidisset, ne numerus illorum triginta deficeret, Aeonas viginti novem, singulos minimum quidpiam contulisse et ita Christum fabricatos esse, quem rursus masculo-feminam esse dicunt. Estne quaeso quidquam istis magis impium? est quidquam forte deploratius? Equidem tibi errorem expono, ut majus in eos odium concipias. Fuge igitur hanc impietatem: neque hujusmodi viro salutem optes, ne communices infructuosis tenebrarum operibus; neque curiosius coinquiras, neque cum illis sermonem miscere velis.

XX. Et omnes quidem haereticos oderis; potissimum vero eum qui a mania et furore nomen habet: qui non ita pridem sub Probo imperatore initium habuit. Nam ante annos omnino septuaginta hic error viguit: et huc usque supersunt homines, qui eum suis oculis viderunt. Sed non ideo, quia paulo ante fuit, illum aversare: sed propter impia dogmata oderis pravitatis autorem, omnis immunditiae receptaculum, quique omnium haereseon in se uno coenum susceperit. Quum enim in malis excellere ambiret, omnibus in unum collectis et una haeresi ex blasphemiis omnique scelere conflata, depraedatur Ecclesiam, seu potius eos qui extra Ecclesiam sunt, tamquam leo circumiens

4. τὸν τ. μανίας ἐπ.] Codd. Coisl. RE. Casaub. et Mon. 2. cum Grod. add. τὸν Μανιχαῖον λέγω, quod male sonat, quum plerumque apud antiquos proximeque S. Autorem nostrum haeresiarcha Manes tantum, nunquam vero Manichaeus nuncupetur; cf. Catech. XVI. passim. Forte leg. τῶν Μανιχαίων sc. τῆς μανίας. S. Epiph. haer. LXV. 1. ἐπονομάσας δὲ ἑαυτῷ τὸ τοῦ Μάνη ὄνομα, τάχα οἶμαι ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ οἰκονομίας τὸ μανιῶδες ἑαυτῷ ἐπισπασάμενος ὄνομα. Cf. S. Leon. M. hom. II. in Pentec. c. VI. et Commentt. in h. l.

5. ἐκεῖνον] RE. Casaub. αὐτὸν ἐκεῖνον. —. In iisd. Codd. post ὀλίγου deest χρόνου. —. διὰ τὰ δυσσ. δόγμ. Praep. διὰ recepit Maur. ex Coisl. RE. Casaub. Reliqui Codd. et Editt. c. Grod. τὰ δυσσ. δόγμ. sc. μίσει.

6. ἐξαίρετος] Ita recte Ed. Maur. ex Coisl. RE. Casaub. (Mon. 2.). Alius: ἐξαιρέτοις. Cf. Catech. XVI. c. 9. —. Dein τὰ πάντα Editt. mutavit. cl. Touttéus in τὰ πάντων ex iisd. Codd. Catech. XVI. 9. οὗτος τελευταῖος βόθρος ἀπωλείας τυγχάνων τὰ πάντων (Editt. τὰ πάντα) συλλέξας ὁμοῦ τῶν αἱρετικῶν κτλ.

Digitized by Google

πίνων. Μὴ πρόσεχε αὐτῶν [1]) τῇ χρηστολογίᾳ, μηδὲ τῇ νομιζομένῃ ταπεινοφροσύνῃ· ὄφεις γάρ εἰσι γεννήματα ἐχιδνῶν. Καὶ Ἰούδας ἔλεγε, Χαῖρε Ῥαββί, καὶ προεδίδου. Μὴ τοῖς φιλήμασι πρόσεχε, ἀλλὰ τὸν ἰὸν φυλάσσου.

Manetis vita et doctrina.

ΚΑ'. Καὶ ἵνα μὴ μάτην [2]) δοκῶμεν αὐτοῦ κατηγορεῖν, ἐν παρεξόδῳ τίς ἐστιν οὗτος ὁ Μάνης εἴπωμεν, καὶ τί διδάσκει ἐκ μέρους· ὅλον γὰρ αὐτοῦ τὸν βόρβορον, οὐδ' ὁ πᾶς αἰὼν κατ' ἀξίαν διηγήσεται. Μνημονευέσθω δὲ ταῦτα παρὰ σοὶ εἰς εὔκαιρον βοήθειαν, ἅπερ εἴρηται μὲν καὶ τοῖς πρὸ τούτου, λεχθήσεται δὲ καὶ τοῖς νῦν· ἵνα οἱ μὲν ἀγνοοῦντες μάθωσιν, οἱ δὲ εἰδότες ὑπομνησθῶσιν. Οὐκ ἔστιν ἀπὸ χριστιανῶν ὁ Μάνης, μὴ γένοιτο· οὐδὲ κατὰ τὸν Σίμωνα ἐξεβλήθη τῆς Ἐκκλησίας, οὔτε αὐτὸς οὔτε οἱ πρὸ αὐτοῦ διδάσκοντες [3])· κλέπτης γάρ ἐστιν ἀλλοτρίων κακῶν, ἐξιδιοποιούμενος τὰ κακά. Πῶς δὲ καὶ τίνα τρόπον, ἀκουστέον.

Scythianus Manichaeorum autor.

ΚΒ'. Σκυθιανός τις ἦν ἐν Αἰγύπτῳ, Σαρακηνὸς τὸ γένος, οὐδὲν κοινὸν [4]) οὔτε πρὸς Ἰουδαϊσμὸν οὔτε πρὸς Χριστιανισμὸν κεκτημένος. Οὗτος τὴν Ἀλεξάνδρειαν οἰκήσας, καὶ τὸν Ἀριστοτελικὸν [5]) μιμησάμενος βίον, τέσσαρας βίβλους συνέταξε, μίαν καλουμένην Εὐαγγέλιον, οὐ Χριστοῦ πράξεις περιέχουσαν, ἀλλ' ἁπλῶς μόνον τὴν προσηγορίαν· καὶ μίαν ἄλλην καλουμένην Κεφαλαίων [6])· καὶ μίαν τρίτην, Μυστηρίων· καὶ τετάρτην, ἣν νῦν

1. αὐτῶν] RE. Casaub. et Mon. 2. αὐτοῦ.

2. μὴ μάτην] Ex Coisl. RE. Casaub. et Mon. 2.— Editt. μάτην μή. — μνημον. δὲ ταῦτα Editt. μνημ. δὲ τὰ. Pronom. exhibb. Coisl. Ottob. RE. Casaub. et Mon. 2. — Ex iisd. Codd. cum Colb. et Morel. μὲν ante ἀγνοοῦντες Maurin. jure recepit. Phrasis οἱ δὲ εἰδ. ὑπομνησθ. deest Mon. 2. Versio cl. Touttéi „quae quidem et iis, qui ante id temporis fuere, commemorata sunt: et his, qui nunc audiunt, edicentur etc." nimis est scrupulosa et obscura. Οἱ πρὸ τούτου — ex numero auditorum ii sunt, qui jam integrum institutionum christianarum cursum ante compleverint, at denuo catechesibus praesentibus sedulo assistebant. Vd. Procat. XIII. Catech. IV. 3. 24. XII. 33. XIII. 6. XVI. 22. Rectius igitur vertendum: „iis qui jam antea adfuere." Grod. „quae antea dicta sunt": minus accurate.

3. διδάσκοντες] C. Coisl. Ottob. Casaub. et Mon. 2. διδάσκαλοι. RE. Ita etiam Petrus Siculus histor. Manich. qui haec et sequentia fere usque ad finem Catecheseos transcribit p. 21. sqq. Ed. Raderi Mon. 1604. Eundem tractatum S. Autoris nostri recepit Photius P. C. in historia Manichaeorum, cujus codicem asservaverat Bibl. Coisliniana nec non edidere cl. Montfauconius Biblioth. Sequier et Coisl. Paris.

Digitized by Google

ac devorans. Quorum blandiloquentiae ne attendas, neve humilitati fictae. Serpentes enim sunt viperarum progenies. Dicebat et Judas: *Ave Rabbi,* et prodebat. Ne osculis attende, sed cave a veneno. 1. Petr. v. 8. Matth. III. 7. ib. XXVI. 49.

XXI. Et ne hunc temere videamur accusare, quis sit iste Manes et partem quandam doctrinae ejus, obiter exponamus. Nam totum ejus coenum, ne universum quidem aevum pro dignitate recenseret. Ea porro memoriae infigantur, quae tibi opportuno tempore subsidio sint. Quae quidem iis, qui jam ante adfuere, explicata sunt; et his, qui nunc audiunt, edicentur: ut et qui nesciunt addiscant, et qui noverunt, recordentur. Non est ex christianis, Manes: absit. Neque, ut Simon ille magus, ejectus est ab Ecclesia; neque ipse neque ii, qui illum praecessere magistri. Fur enim alienorum malorum, eadem propria sibi mala vindicavit. Quo autem modo et qua ratione, operae pretium audire.

XXII. Scythianus quidam erat in Aegypto, genere Saracenus, nihil habens commune cum Judaismo, nihil cum Christianismo. Hic quum Alexandriam inhabitaret et vitam imitaretur Aristotelicam, quatuor libros composuit: unum, quem Evangelium appellavit, non quidem facta Christi continentem, sed simpliciter solam appellationem; alterum, quem Capitulorum vocavit; tertium, Mysteriorum; et quartum, quem nunc circum-

1715, et Wolfius anecdott. ggr. T. I. Hambg. 1722. —. ἐστιν post γὰρ add. Ed. Maur. ex Codd. citt. et Petr. Sic.

4. οὐδὲν κοινὸν] Editt. κοινωνόν. Photius haec ita recenset: οὔτε Χριστιανοῖς συμπεριφερόμενος καὶ τὰ Ἰουδαίων οὐ προσιέμενος. —. Loco τὸ γένος Petr. Sic. τῷ γένει. Idem pro οὔτε leg. οὐδὲ — οὐδέ.

5. Ἀριστοτελ.] Codd. supra citt. Ἀριστοτέλους. Phot. ἐκ τῶν Ἀριστοτελικῶν παρακουσμάτων ἐντριβὴς τὴν γλῶσσαν γεγονώς. —. Εὐαγγέλιον Pet. Sic. τὸ ἅγιον Εὐαγγέλ. Phot. καλ. Εὐαγγ. ἐν ᾗ πράξεις Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν φθοροποιοί τινες καὶ ἀποτρόπαιοι θεομάχῳ γνώμῃ διαπλάττονται. —. ἀλλ' ἁπλ. Pet. Sic. ἀλλ' ὡς μόνον.

6. Κεφαλαίων] Petr. Sic. et Phot. κεφάλαιον. Vd. Commentt. in h. l. —. Μυστηρίων Pet. Sic. τὴν τρίτην καλουμένην Μυστηρίων adjungens: ἥτις ἐστὶ πρὸς τὴν ἐπιτηδευθεῖσαν αὐτοῖς ἀνατροπὴν τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν. Phot. Μυστηρ. ἐν ᾗ ὡς ἔδοξεν αὐτῷ τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν διασκευαί τινες καὶ διαβολαὶ πραγματεύονται.

Digitized by Google

περιφέρουσι, Θησαυρόν [1]). Μαθητὴς δὲ ἦν τούτου Τερέβινθος [2]) ὀνόματι. Ἀλλὰ τὸν προῃρημένον Σκυθιανὸν ἐλθεῖν εἰς τὴν Ἰουδαίαν καὶ λυμήνασθαι [3]) τὴν χώραν, νόσῳ θανατώσας ὁ Κύριος, ἔπαυσε τὴν λοιμώδη κατάστασιν.

Terebinthus in Perside Budda dictus.

ΚΓ'. Ὁ δὲ τῆς κακίας μαθητὴς Τέρεβινθος, κληρονόμος ὢν τοῦ χρυσοῦ καὶ τῶν βιβλίων καὶ τῆς αἱρέσεως, παραγενόμενος ἐν τῇ Παλαιστίνῃ, καὶ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ γνωριζόμενος καὶ καταγινωσκόμενος [4]), ἔκρινεν εἰς τὴν Περσίδα μετελθεῖν. Ἵνα δὲ μὴ [5]) ἐκ τῆς προσηγορίας κἀκεῖ γνωρίζηται, Βουδδᾶν μετωνόμασεν ἑαυτόν. Ἀλλ' εἶχεν ἐκεῖ καὶ [6]) τοὺς ἀνταγωνιστὰς, τοὺς τοῦ Μίθρα· καὶ πολλῶν λόγων κινουμένων καὶ διαπληκτισμῶν, ἠλέγχετο. Καὶ πέρας συνελαυνόμενος, προσφεύγει τινὶ χήρᾳ. Εἶτα ἐπὶ δώματος ἀνελθὼν, καὶ προσκαλεσάμενος τοὺς ἀερίους δαίμονας, οὓς οἱ Μανιχαῖοι [7]) μέχρι σήμερον ἐπὶ τῆς μυσαρᾶς αὐτῶν ἰσχάδος ἐπικαλοῦνται· γενόμενος θεόπληκτος καὶ καταβληθεὶς ἀπὸ τοῦ δώματος, ἐξέψυξε· καὶ οὕτως ἐξεκόπη τὸ θηρίον δεύτερον.

ΚΔ'. Ἀλλ' ἔμεινε τὰ ὑπομνηστικὰ τῆς ἀσεβείας βιβλία· καὶ κληρονόμος ἦν ἡ χήρα [8]) καὶ τῶν βιβλίων καὶ τῶν χρημάτων. Μήτε δὲ συγγενέα, μήτε [δὲ] ἕτερόν τινα ἔχουσα, ἔκρινεν ἐκ τῶν χρημάτων ἀγοράσαι παῖδα Κούβρικον [9]) λεγόμενον· καὶ τοῦτον

1. Θησαυρόν] Codd. plerique et Editt. Θησαυρῶν. Lectionem Maur. exhib. C. Coisl. et Petr. Sic. τετάρτην ἣν περιφέρουσιν Θησαυρὸν ζωῆς καλοῦντες, ἥπερ ἐστὶ Θησαυρὸς θανάτου. Phot. ἡ δὲ τετάρτη, ψυχικοῦ θανάτου πρόξενος οὖσα, Θησαυρὸς ζωῆς ἐπιγέγραπται. Liber iste principalis plerumque Θησαυρός apud autores antiqq. inscriptus est. Vd. Archelai disput. c. Manet. ed. Zacagn. c. 51. August. c. Faust. passim. Socrat. H. E. I. 21. Epiph. haer. LXVI. 13. Libell. anathem. adv. Manich. apud Coteler. Recogn. Clem. IV. 27. not. (PP. App. opp. I. 538.) Vita S. Euthym. in Monum. vett. gg. ed. Cotel. vol. II. 618. (Cf. Foucher mém. de l'Acad. des Inscript. XXXI. p. 449. sqq.)

2. Τερέβινθος] Ita Codd. et scriptores plerique de historia Manich. (Vd. Foucher l. c. Neander K. G. I. p. 543.). Editt. Τέρβινθος. Morel. Τερέμινθος.

3. Ἀλλὰ τὸν πρ. Σκυθ. — λυμήν.] Vulg. Ἀλλὰ τ. προειρημένον Σκ. ἐλθόντα εἰς τ. Ἰ. καὶ λυμαινόμενον, quam ex Petr. Sic. exscripsit cl. Touttéus. At Codd. omnes ad unum cum Editt. textum recept. praebent, nisi quod προειρημένον Codd. ad fid. Grodec. „ex proposito" levi mutatione legendum est: προῃρημένον. Haud opus videtur disputatione longa, an solum proposuerit Scythianus, in Judaeam proficisci, at morte priusquam illuc venisset, sit abreptus, reverane ille, ut ait Epiphan. haer. LXVI. n. 3., Hierosolymis cum Sacerdotibus disputaverit, quum utraque relatio cum verbis S. Autoris nostri satis possit constare. Vd. Archel. disp. l. c. c. 51. —. νόσῳ θανατ. Bodl.

Digitized by Google

ferunt, Thesaurum. Hujus discipulus erat Terebinthus nomine. Quum vero Scythianus decrevisset in Judaeam proficisci regionemque inficere, Dominus, immissa homini per morbum nece, gliscentem labem sedavit.

XXIII. Terebinthus autem perversitatis discipulus, auri, librorum et haeresis factus haeres, quum adesset in Palaestina, atque in Judaea cognitus et damnatus esset, in Persidem transire statuit. Ne autem etiam illic ex nomine agnosceretur, Buddam se ipse cognominavit. Verum etiam ibidem adversarios habuit, Mithrae sacerdotes, multisque sermonibus ac disputationibus agitatis, convictus est. Et ad extremum compulsus, ad viduam quandam confugit. Deinde ad superiorem domus partem adscendit; et advocatis aëriis daemonibus, quos hucusque Manichaei super abominanda sua invocant carica: a Deo percussus et de solario dejectus, animam efflavit. Et ad hunc modum altera fera excisa est.

XXIV. Remanserunt tamen istius impietatis monumenta, et haeres vidua fuit tum librorum quum pecuniarum. Quae quoniam neque cognatum, neque quemquam habebat, optimum judicavit, pecuniis emere puerum Cubricum nomine; eumque

νόσῳ ὃν θανατώσας. —. *λοιμώδη* Petr. Sic. *λυμώδη.*

4. *καταγινώσκ.*] Petr. Sic. *παρὰ πάντων καταγ.* Phot. *κατηγ. παρὰ τῶν εὐσεβούντων ἁπάντων.* Petr. Sic. prosequitur: *ἐκεῖθεν εἰς τὴν Περσίδα μετῆλθε.* —. Loco *μετελθεῖν* C. Mon. 2. *κατελθεῖν.* Ex hinc C. Mon. 1. textum lacuna interruptum, continuatur.

5. *Ἵνα δὲ μὴ*] RE. Casaub. *εἶτα ἵνα μὴ.* Petr. Sic. *εἶτα μὴ.* —. *Βουδδᾶν* C. M. *Βούδδαν.* Editt. *Βουδᾶν*: et ita communiter apud scriptores de rebus Manichaicis. Vd. Commentt. in h. l. C. Coisl. *Βοδδᾶν.* RE. Casaub. *Βουδιδᾶν.* Phot. *Βούδην.* —. *μετωνόμασεν* Editt. *ὠνόμασεν.*

6. *ἐκεῖ καὶ*] Deest *καὶ* C. Mon. 1. RE. Casaub. Petr. Sic. —. *διαπληκτ.* Bodl. *διαπληκτικῶν.* —. *προσφεύγει* RE. Casaub. *προφεύγει.* —. *τ. χήρᾳ* Petr. Sic. *τινὶ γυναικὶ χήρᾳ.*

7. *οἱ Μανιχαῖοι*] Art. *οἱ* omitt. RE. Casaub. et Mon. 1. —. *μυσαρᾶς αὐτ.* (C. Mon. 1. *μυσερᾶς*). Pron. *αὐτῶν* exhibb. C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. Coisl. Ottob. Grod. Petr. Sic. Hunc loc. Photius ita scribit: *ἐπειδὰν αὐτῶν τὴν μυσαρὰν ἰσχάδα τελοῦσιν.* Vd. Commentt. in h. l. et infra. c. 33.

8. *ἡ χήρα*] Art. *ἡ* habent C. Mon. 1. 2. Coisl. RE. Casaub. et Petr. Sic. —. *συγγενέα* Petr. Sic. *συγγένειαν.* —. Part. *δὲ* post *μήτε* deest in Codd. citt.

9. *Κούβρικον*] C. M. *Κουρβικὸν*, et ita interpr. lat. disp. Archel. l. c. „Corbicius." cf. Beausobre hist. du Manich. t. p. 25. 26.

Digitized by Google

εἰς υἱοθεσίαν λαβοῦσα, ἐπαίδευσε τοῖς Περσῶν μαθήμασιν ὡς υἱὸν, καὶ ὤξυνε κατὰ τῆς ἀνθρωπότητος κακὸν βέλος. Καὶ Κούβρικος ὁ κακὸς οἰκέτης εἰς μέσον φιλοσόφων ἤκμαζε· καὶ τελευτησάσης [1]) τῆς χήρας, ἐκληρονόμησε τὰ χρήματα καὶ τὰ βιβλία. Εἶτα, ἵνα μὴ τὸ τῆς δουλείας τοῦ Κουβρίκου [2]) ὄνομα ἐπονείδιστον ᾖ, ἀντὶ Κουβρίκου Μάνην [3]) ἑαυτὸν ἐπωνόμασεν, ὅπερ κατὰ τὴν Περσῶν διάλεκτον τὴν ὁμιλίαν δηλοῖ. Ἐπειδὴ γὰρ διαλεκτικὸς ἐδόκει τις εἶναι, Μάνην ἑαυτὸν ἐπωνόμασεν, οἱονεὶ ὁμιλητήν τινα ἄριστον. Ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν εὐδοξίαν ἑαυτῷ κατὰ τὴν Περσῶν γλῶσσαν ἐπραγματεύσατο [4])· ἡ δὲ τοῦ Θεοῦ οἰκονομία καὶ ἄκοντα αὐτὸν ἑαυτοῦ κατήγορον ἐποίει γενέσθαι· ἵνα ἐν Περσίδι νομίσας ἑαυτὸν τιμᾶν, παρ' Ἕλλησι μανίας ἑαυτὸν καταγγέλλῃ ἐπώνυμον.

Manes Paracletum se annuntiat.

ΚΕ'. Ἑτόλμα δὲ λέγειν ἑαυτὸν εἶναι τὸν Παράκλητον [5]). Καὶ γέγραπται· Ὃς δ' ἂν βλασφημήσῃ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ ἔχει ἄφεσιν. Ἐβλασφήμησεν οὖν, Πνεῦμα ἅγιον ἑαυτὸν εἰπών. Ὁ ἐκείνοις κοινωνῶν [6]), βλεπέτω μετὰ τίνων ἑαυτὸν ἐντάσσει. Ἐσάλευσεν ὁ οἰκέτης τὴν οἰκουμένην, ἐπειδὴ διὰ τριῶν σείεται ἡ γῆ· καὶ τὸ τέταρτον οὐ δύναται φέρειν, ἐὰν οἰκέτης βασιλεύσῃ. Καὶ μέσος ἐλθὼν, λοιπὸν τὰ ὑπὲρ ἄνθρωπον ἐπηγγέλλετο. Ἐνόσει τοῦ βασιλέως Περσῶν ὁ υἱός· καὶ ἰατρῶν δαψίλεια παρῆν. Ἀλλ' ὁ Μάνης ἐπηγγείλατο [7]) διὰ προσευχῆς ὡσανεὶ εὐσεβὴς κατορθώσειν. Ἀπέστησαν οἱ ἰατροὶ, συναπέστη τοῦ παιδὸς ἡ ζωή· ἠλέγχθη ἡ ἀσέβεια τοῦ ἀνδρός. Καὶ δέσμιος ἦν ὁ δὴ φιλόσοφος, εἰς φυλακὴν [8]), οὐ διὰ τὸ περὶ ἀληθείας ἐλέγ-

1. καὶ τελευτ.] RE. Casaub. τελευτησάσης δὲ. —. ἐκληρονόμησε C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. ἐκληρονόμει. Quae sequuntur τὰ χρήματα — βιβλία collocavimus ad fid. Codd. citt. et Petr. Sic. cum Grod. ubi Maur. καὶ τὰ βιβλία καὶ τὰ χρήματα.

2. τοῦ Κουβρίκου] Nomen τ. K. reposuimus ex C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. Grodec. et Petr. Sic.

3. Μάνην] C. Mon. 1. ubique scribit Μάνιν. Vd. Commentt. in h. l. —. ἐδόκει τις RE. et Mon. 1. 2. ἐδ. τισὶν. Grod. „quibusdam."

4. ἐπραγματ.] RE. Casaub. et Mon. 2. ἐπραγματεύετο. — Conj. καὶ ante ἄκοντα omitt. C. Mon. 1. RE. Casaub. —. ἑαυτ. ἐπων. Verborum ordo observatus est sec. Codd. Mon. 1. Petr. Sic. Vulg. ἐπων. ἑαυτ. Loco καταγγέλλῃ exhibb. C. Mon. 1. Coisl. καταγγείλῃ.

5. Παράκλητον] Addit Petr. Sic. ἐβλασφήμησεν οὖν Πνεῦμα ἅγιον ἑαυτὸν εἰπὼν καθὼς γέγραπται κτλ. —. ἄφεσιν C. M. ἄφεσιν ἁμαρτιῶν. Petr. Sic.

Digitized by Google

adoptatum, Persarum disciplinis uti filium instituit; et mucronem exitialem acuit in genus humanum. Ita Cubricus improbus servus medios inter philosophos adolevit; ac viduae defunctae successit haeres et pecuniarum et librorum. Deinde vero ne probosum ipsi existeret servitutis nomen Cubrici, pro Cubrico Manem se cognominavit, quod nomen Persarum lingua *dissertationem significat. Quia enim Dialecticus sibi alicujus nominis esse videbatur, Manem se, uti disceptationum quendam magistrum optimum, appellavit. At ille quidem eo nomine sibi juxta Persarum linguam existimationem comparare nitebatur. Dei vero providentia factum est, ut vel invitus suus ipse accusator evaderet, ut, dum in Perside sese honorare opinatus esset, apud Graecos ab insania se cognominatum denunciaret.

* Oxon. allocutionem.

XXV. Audebat vero dicere, se ipsum esse Paracletum. Atqui scriptum est: ***Quisquis blasphemaverit in Spiritum Sanctum, remissionem non habet.*** Blasphemavit igitur, se affirmans Spiritum Sanctum. Qui cum ipsis societatem init, videat, quibus se adjungat. Concitavit orbem terrarum hic servus. Nam: ***Per tria movetur terra, et quartum sustinere non potest, si servus regnaverit.*** In medium progressus, jam viribus humanis superiora pollicebatur. Aeger erat filius regis Persarum, et medicorum copia adstabat. Manes vero se per orationem, quasi pius, sese illum curaturum promisit. Recessere medici, unaque abscessit pueri vita. Hominis impietas redarguta est. Ac vinculis onustus philosophus ille erat; in carcerem

Marc. III. 29.

Proverb. xxx. 21.

ἄφεσιν, ὡς καὶ οἱ πρὸ αὐτοῦ. [*ὁ μὲν Σκυθιανὸς ἐτόλμησε Πατέρα ἑαυτὸν ὀνομάσαι· ὁ δὲ Βουδδᾶς υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἐκ παρθένου δὲ γεγεννῆσθαι καὶ ἐν τοῖς ὄρεσιν ἀνατρέφεσθαι. Ὅθεν καὶ δώδεκα μαθητὰς ὁ ἀντίχριστος τῆς πλάνης κήρυκας ἀπέστειλεν.*] Hanc relationem postremam a Petr. Sic. aliis ex fontibus insertam Photius quoque in hist. Manich. recepit. Cf. Archel. disp. c. Man. c. 52. Theodor. haer. fabb. I. 26. Vd. infr. Catech. XVI. 6.

6. Ὁ ἐκείν. κοιν.] Art. ὁ praeposuimus ad fid. C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. Petr. Sic. A verbo ἐπειδὴ usque ad *βασιλεύσῃ* perioche non exstat apud Petr. Sic.

7. ἐπηγγείλ.] Vulg. ἐπηγγέλλετο. Aoristum exhibb. C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. Paulo discrepant RE. Casaub. ἐπηγγ. διὰ προσευχῆς ὡσανεὶ εὐσεβὴς τὴν ἴασιν κατορθώσειν. Bodl. Morel. Colb. et San-Genov. ἐπηγγείλατο διὰ προσευχῆς σώσειν, ὡς εὐσεβεῖς κατηγορηθῶσιν. Petr. Sic. ἐπηγγέλετο ἰάσασθαι.

8. φυλακὴν] Petr. Sic. φυλακὴν κρατούμενος.

Digitized by Google

ξαι τὸν βασιλέα, βληθείς· οὐ διὰ τὸ καταλῦσαι τὰ εἴδωλα, ἀλλὰ διὰ τὸ ἐπαγγείλασθαι σώζειν, καὶ ψεύσασθαι· μᾶλλον δὲ εἰ δεῖ τἀληθὲς εἰπεῖν, διὰ τὸ φονεῦσαι. Τὸν γὰρ δυνάμενον διὰ τῆς ἰατρικῆς ἐπιμελείας σωθῆναι, οὗτος τοὺς ἰατροὺς ἀποστήσας ἐφόνευσε, τῇ ἀμελείᾳ θανατώσας.

Κς'. Ἐμοῦ δὲ λέγοντος τὰ περὶ αὐτοῦ [1]) πάμπολλα κακὰ, μέμνησο πρῶτον τὴν βλασφημίαν· δεύτερον, τὴν δουλείαν· οὐχ ὅτι αἰσχύνη [2]) ἡ δουλεία, ἀλλ' ὅτι τὸ δοῦλον ὄντα ἐλευθερίαν πλάττεσθαι, κακόν· τρίτον, τὸ ψεῦδος τῆς ἐπαγγελίας· καὶ τέταρτον, τοῦ παιδὸς τὸν φόνον· καὶ πέμπτον, τὴν αἰσχύνην τῆς φυλακῆς. Καὶ οὐκ ἦν γε αἰσχύνη [3]) τῆς φυλακῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκ τῆς φυλακῆς φυγή. Ὁ γὰρ λέγων ἑαυτὸν Παράκλητον καὶ τῆς ἀληθείας ἀγωνιστὴν, ἔφευγεν. Οὐκ ἦν διάδοχος Ἰησοῦ τοῦ ἑτοίμως ἐρχομένου εἰς τὸν σταυρόν· ἀλλ' οὗτος ἐναντίος ἦν, φυγάς. Εἶτα ὁ βασιλεὺς Περσῶν ἐκέλευσεν ἀπαχθῆναι τοὺς δεσμοφύλακας. Αἴτιος ὁ Μάνης δι' ὑπερηφανίαν [4]) θανάτου τῷ παιδὶ, καὶ αἴτιος θανάτου τῶν δεσμοφυλάκων διὰ τὴν φυγήν. Ὁ οὖν παραίτιος θανάτου, οὗτος ἆρα προσκυνεῖσθαι ὀφείλει; Οὐκ ἔδει μιμήσασθαι Ἰησοῦν καὶ εἰπεῖν, Εἰ ἐμὲ ζητεῖτε, ἄφετε τούτους ὑπάγειν; Οὐκ ἔδει κατὰ τὸν Ἰωνᾶν εἰπεῖν, Ἄρατέ με καὶ βάλλετε εἰς τὴν θάλασσαν· δι' ἐμὲ γὰρ ὁ κλύδων οὗτος;

Archelai disp. cum Manete.

ΚΖ'. Φεύγει ἐκ τῆς φυλακῆς, καὶ ἔρχεται εἰς τὴν Μεσοποταμίαν· ἀλλ' ἀπαντᾷ [5]) αὐτῷ ὅπλον δικαιοσύνης Ἀρχέλαος ἐπίσκοπος. Καὶ ἐπὶ φιλοσόφων κριτῶν ἐλέγξας, ἀκροατήριον Ἑλληνικὸν συστησάμενος, ἵνα μὴ χριστιανῶν κρινάντων [6]) δοκῶσιν οἱ κριταὶ χαρίζεσθαι· Λέγε, φησὶν, ὁ Ἀρχέλαος πρὸς τὸν Μάνην, ὃ κηρύσσεις. Ὁ δὲ [ὡς] τάφον [7]) ἀνεῳγμένον ἔχων τὸ στόμα, ἀπὸ βλασφημίας πρῶτον τοῦ ποιητοῦ τῶν ἁπάντων ἤρξα-

1. τὰ π. αὐτοῦ] Art. τὰ haud agnoscunt RE. Casaub. Petr. Sic. — τὴν δουλ. Editt. καὶ τὴν δουλ. contra Codd. autoritatem.

2. ὅτι αἰσχ.] RE. Casaub. Mon. 2. ὅτι αἰσχύνης ἐστιν —. ἐλευθ. πλάττ. Petr. Sic. ἐλευθερίᾳ ἀντιπράττεσθαι, κακόν. Singulariter Grod. „quod quum servus esset, libertatem effinxerit malam (κακήν;)." —. Καὶ ante τέταρτον omitt. RE. Casaub. et Petr. Sic.

3. ἦν γε αἰσχ.] C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. Petr. Sic. ἡ αἰσχ.

4. δι' ὑπερηφανίαν] RE. Casaub. τῇ ὑπερηφανίᾳ. C. Mon. 1. δι' ὑπερβολὴν. Mon. 2. δι' ὑπερηφανίας, τοῦ παιδὸς τῇ ὑπερβολῇ θανάτου τῷ παιδὶ ex glossem. cum textu vulg. permixto. Quae sequuntur, Καὶ αἴτιος Bodl. et Morel. ita exhib. ὁ καὶ αἴτιος θανάτου διὰ φυγὴν τῶν δεσμοφυλάκων. Petr. Sic. τοῖς δεσ-

Digitized by Google

detrusus, non quia Regem de veritate coarguisset; non quia idola subvertisset, sed quia pollicitus salutem, fefellisset: vel potius, si verum loqui volumus, quia occidisset. Nam qui beneficio opeque medicorum servari potuit, eum ablegatis medicis, praetermittenda curatione letho dedit.

XXVI. Quum vero plura de homine enarrem mala, memineris primo blasphemiae: secundo, servitutis (non quod servire sit dedecus, sed quod servo libertatem fingere pravum): tertio, inanis et falsi promissi: quarto, caedis pueri: quinto, infamiae carceris. Nec carcer duntaxat infamia fuit, sed etiam e carcere fuga. Nam qui se Paracletum et veritatis propugnatorem jactabat, idem aufugit. Non erat successor Jesu, qui prompto et alacri animo ad crucem venit: iste ei contrarius fuit, fuga praeceps abreptus. Tum rex Persarum carceris custodes ad supplicium duci *jussit. Per jactantiam Manes puero mortis causa fuit: idem denuo causa necis per fugam carceris custodibus. Qui ergo mortis est causa, istene debet adorari? Nonne ipsum oportuerat Jesum imitari ac dicere: *Si me quaeritis, sinite hos abire?* Nonne oportuerat juxta Jonam dicere: *Tollite me et projicite in mare; propter me enim haec orta tempestas est?*

*Prevot. laqueo vitam finire jussit. (ἀπαγχθῆναι.)

Joh. XVIII. 8. Jon. I. 12.

XXVII. Fugit ille e carcere et in Mesopotamiam venit. Verum occurrit ei scutum justitiae, Archelaus episcopus: eumque coram philosophis judicibus arguens, collecto Gentilium auditorio, ne si christiani judices sententiam ferrent, gratificati fuisse viderentur: Age profer, inquit Archelaus ad Manem, quod praedicas. Ille vero, cui os [quasi] sepulcrum patens, primum a blasphemia in creatorem omnium initium sumsit,

μοφύλαξιν. Idem addit post προσκύν. ὀφ. ὡς παράκλητος. —. μιμήσασθ. RE. Casaub. et Mon. 1. 2. μιμεῖσθαι.

5. ἀπαντᾷ] C. Mon. 1. ἀπήντα. Bodl. ὑπαντᾷ. —. ὅπλον Editt. ὅπλῳ δικαιοσ. At vulg. firmant C. Mon. 1. 2. Coisl. RE. Casaub. Petr. Sic. Grod. Cf. Catech. II. 15.

6. κρινάντων] Ita C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. Vulg. κρινόντων. (Cf. R. Kühner Gr. gr. §. 443. n. 2.). Vd. Commentt. in h. l.

7. ὡς τάφον] Part. ὡς, quam ex uno Petr. Sic. adjecit Ed. Maurin. non reperitur in ll. Mss. S. Cyrilli, minime h. l. necessaria. —. Post τὸ στόμα add. C. Mon. 1. κατὰ τὸν ψαλμῳδόν. —. Loco ἁπάντων Codd. supra citt. legg. τῶν ὅλων. S. Autor noster utramque vocem indistinctim adhibet cf. Catech. XVI. 3. XVII. 2.

Digitized by Google

το φάσκων· Ὁ τῆς παλαιᾶς Θεὸς [1]) κακῶν ἐστιν εὑρετὴς, λέγων περὶ ἑαυτοῦ, Ἐγὼ ὁ Θεὸς πῦρ καταναλίσκον. Ὁ δὲ σοφὸς Ἀρχέλαος ὑπεξέλυσε τὴν βλασφημίαν, εἰπών· Εἰ ὁ τῆς παλαιᾶς Θεὸς, κατὰ τὸν σὸν λόγον, πῦρ ἑαυτὸν λέγει, τίνος υἱός ἐστιν ὁ λέγων, Πῦρ ἦλθον βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν; Εἰ μέμφῃ τὸν λέγοντα, Κύριος θανατοῖ καὶ ζωογονεῖ· διὰ τί τιμᾷς Πέτρον, τὴν Ταβιθὰν μὲν ἐγείραντα, τὴν δὲ Σαπφείραν θανατώσαντα; Εἰ δὲ καὶ μέμφῃ, ὅτι πῦρ ἡτοίμασε [2])· διὰ τί οὐ μέμφῃ τὸν λέγοντα, Πορεύεσθε [ἀπ' ἐμοῦ] εἰς τὸ πῦρ [3]) τὸ αἰώνιον; Εἰ μέμφῃ τὸν λέγοντα, Ἐγὼ Θεὸς ποιῶν εἰρήνην καὶ κτίζων κακά· ἐξήγησαι πῶς λέγει Ἰησοῦς, Οὐκ ἦλθον βαλεῖν εἰρήνην [4]), ἀλλὰ μάχαιραν. Ἀμφοτέρων γὰρ [5]) τὰ ἴσα λεγόντων, δυοῖν θάτερον· ἢ ἀμφότεροι καλοὶ διὰ τὴν ὁμολεξίαν· ἢ εἰ ἀνέγκλητος Ἰησοῦς ταῦτα λέγων, διὰ τί ψέγεις τὸν τὰ ὅμοια ἐν τῇ παλαιᾷ λέγοντα;

ΚΗ'. Εἶτα ὁ Μάνης πρὸς τοῦτον [6]) λέγει· Καὶ ποῖος Θεὸς τυφλοῖ; Παῦλος γάρ ἐστιν ὁ λέγων· Ἐν οἷς ὁ Θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου ἐτύφλωσε τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων, εἰς τὸ μὴ διαυγάσαι τὸν φωτισμὸν τοῦ εὐαγγελίου. Ὁ δὲ Ἀρχέλαος καλῶς ὑποκρούσας [7]), Προανάγνωθι, φησιν, ὀλίγον. Εἰ δὲ καὶ κεκαλυμμένον ἐστὶ τὸ εὐαγγέλιον ἡμῶν, ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις ἐστὶ κεκαλυμμένον. Ὁρᾷς, ὅτι ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις κεκάλυπται; Οὐ δεῖ γὰρ διδόναι τὰ ἅγια τοῖς κυσίν. Εἶτα, ἆρα μόνος ὁ τῆς παλαιᾶς Θεὸς ἐτύφλωσε τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων; Ἰησοῦς δὲ [8]) αὐτὸς

1. Ὁ τῆς π. Θ.] C. Mon. 1. Petr. Sic. ὅτι ὁ τῆς π. Vox Θεὸς non exstat in Codd. Mon. 1. RE. Casaub. Bodl. —. Ἐγὼ ὁ Θεὸς πῦρ ex Codd. Mon. 1. 2. Coisl. Ottob. RE. Casaub. (Monacc. et Ottob. ὁ omitt.) Vulg. Ἐγὼ πῦρ καταναλ. Deut. IV. 24. Κύριος ὁ Θεός σου πῦρ καταναλίσκον ἐστίν. —. In v. ὑπεξέλυσε restituimus aoristum ad f. C. Mon. 1. RE. Casaub. Vulg. ὑπεξέλυε. —. Post παλαιᾶς denuo deest Θεὸς in Bodl. et Morel. forte propter abbreviat. neglectum.

2. ὅτι πῦρ ἡτοίμ.] C. Mon. 1. RE. Casaub. l. πῦρ scrib. θάνατον. (C. Mon. 2. verba ὅτι πῦρ ἡτοίμ. prorsus omitt.) Grod. „quod mortem paraverit." Lectio θάνατος procul dubio strictius convenit Manetis systemati, quo ignis inter munda quinque elementa pleromatis recensetur, mortis vero operatio principi tenebrarum proxime tribuitur. Cf. S. August contr. ep. fundam. c. 13. Epiphan. haer. LXVI. 14. Act. Thom. ed. Thilo. c. 12. etc. At totius loci nostri nexus l. θάνατος vetat probari. —. μέμφῃ τὸν λέγ. Bodl. et Morel. μέμφῃ τὸ, Πορεύεσθε. Post Πορεύεσθε ad f. C. Mon. 1. 2. Coisl. Ottob. RE. Casaub. et Petr. Sic. voces ἀπ' ἐμοῦ sunt delendae. Cf. S. Iren. adv. haer. III. 23. n. 3. Origen. de princ. III. 1. (opp. I.

Digitized by Google

dicens: Veteris Testamenti Deus malorum inventor est, de se ipso aiens: ***Ego Deus ignis consumens.*** Tum sapiens Archelaus blasphemiam hanc dissolvit his verbis: Si Veteris Testamenti Deus, ut ais, ignem se dicit, cujusnam filius est, qui ait: ***Ignem veni mittere in terram?*** Si accusas eum, qui dicit: ***Dominus mortificat et vivificat:*** eccur honoras Petrum, qui Tabitham excitavit a morte, et Sapphiram morte mulctavit? Si vitio vertis, quod ignem praeparavit: quare non etiam hunc reprehendis, qui dicit: ***Discedite [a me] in ignem aeternum?*** Si culpas eum, qui ait: ***Ego Deus faciens pacem et creans mala:*** expone, quomodo dicat Jesus: ***Non veni pacem mittere, sed gladium?*** Quum ambo paria dicant, e duobus alterum: aut uterque bonus propter eandem loquendi rationem; aut si Jesus haec dicens a reprehensione abest, cur eum vituperas, qui in Veteri Testamento similia loquitur?

Deut. IV. 24. Luc. XII. 49. I. Reg. II. 6. Act. IX. 40. V. 10. Matth. XXV. 41. Jes. XLV. 7. Matth. X. 34.

XXVIII. Tum Manes haec contra: Et qualisnam Deus excaecat? Pauli enim verba sunt: ***In quibus Deus saeculi hujus excaecavit cogitationes infidelium, ut non fulgeat illis illuminatio Evangelii.*** Archelaus vero praeclare refellens: Quae paululum antecedunt, inquit, lege. ***Quod si etiam opertum est Evangelium nostrum, in iis qui pereunt, est opertum.*** Videsne in pereuntibus opertum esse? ***Non enim danda sunt sancta canibus.*** Praeterea solusne Veteris Testamenti Deus excaecavit cogitationes infidelium? Nonne Jesus

II. Cor. IV. 4. ibid. IV. 3. Matth. VII. 6.

113. R.) —. Ἐγὼ Θεὸς RE. Casaub. ὁ Θεὸς. Cf. Catech. IX. 7.

3. βαλεῖν εἰρήνην] C. Mon. 1. 2. Ottob. Coisl. RE. Casaub. addunt vv. ἐπὶ τὴν γῆν (Petr. Sic. ἐπὶ τῆς γῆς), ex Sacro textu Matth. X. 34. a librar. apposita. Cf. Orig. hom. XI. in Jerem. 1. (opp. III. 188. R.)

4. Ἀμφοτέρ. γὰρ] Part. γὰρ adjecimus ex Codd. citt. —. ὁμολεξίαν C. M. ὁμοιολεξίαν. —. ἢ εἰ ἀνέγκλητ. C. M. ἢ ἀνέγκλητ. Petr. Sic. εἰ δ' ἀνέγκλητ.

5. πρὸς τοῦτ.] RE. Casaub. πρὸς ταῦτα. Petr. Sic. πρὸς αὐτόν. —. διαυγάσαι C. Mon. 1. 2. Ottob. αὐγάσαι, ut etiam infra c. XXIX. (II. Cor. IV. 4. Cod. A. διαυγάσαι) Cf. Origen in Matth. tom. XI. 14. (opp. III. 497. R.) Petr. Sic. h. l. ita reddit: εἰς τὸ μὴ αὐγάσαι αὐτοῖς τὸν φωτισμὸν τῆς γνώσεως τῆς δόξης τοῦ εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ.

6. Ὁ δὲ Ἀρχ.-ὑποκρ.] Petr. Sic. Ἀρχέλαος πάλιν, Ὑποστίξας, φησὶ, προανάγνωθι ὃ λέγει νῦν κτλ. —. Ante κεκαλυμμ. posuimus καὶ ex C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. Petr. Sic. et S. T.

7. Ἰησοῦς δὲ] Petr. Sic. ἢ καὶ Ἰησοῦς αὐτὸς, ὁ καὶ Παῦλον τυφλώσας οὐκ εἴρηκε, Διὰ τοῦτο ἐν παραβολαῖς αὐτοῖς λαλῶ, ὅτι βλέποντες οὐ βλέπουσι; —. Pronom. αὐτοῖς post

Digitized by Google

οὐκ εἴρηκε, Διὰ τοῦτο αὐτοῖς ἐν παραβολαῖς λαλῶ, ἵνα βλέποντες μὴ βλέπωσι; Μὴ μισῶν αὐτοὺς, ἐβούλετο μὴ βλέπειν; ἢ διὰ τὸ ἀνάξιον, ἐπειδὴ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμμυσαν; Ὅπου γὰρ αὐτοπροαίρετος πονηρία, ἐκεῖ καὶ ἀποχὴ τῆς χάριτος. Τῷ γὰρ ἔχοντι δοθήσεται· ἀπὸ δὲ τοῦ μὴ ἔχοντος, καὶ ὃ δοκεῖ ἔχειν ἀρθήσεται.

ΚΘ'. Εἰ δὲ δεῖ, καὶ ὡς [1]) τινες ἐξηγοῦνται, τοῦτο εἰπεῖν· οὐ φαῦλον γὰρ τὸ ῥῆμα· εἰ καὶ ἐτύφλωσε τῶν ἀπίστων τὰ νοήματα, ἐπὶ καλῷ ἐτύφλωσεν, ἵνα εἰς τὰ ἀγαθὰ ἀναβλέψωσιν. Οὐ γὰρ εἶπεν, Ἐτύφλωσεν αὐτῶν τὴν ψυχήν· ἀλλὰ, τὰ νοήματα τῶν ἀπίστων. Τὸ δὲ λεγόμενον [2]), τοιοῦτόν ἐστι· τύφλωσον τοῦ πόρνου τὰ πορνικὰ νοήματα, καὶ σέσωσται ὁ ἄνθρωπος. Τύφλωσον τοῦ λῃστοῦ τὸ ἁρπακτικὸν καὶ λῃστρικὸν, καὶ σέσωσται ὁ ἄνθρωπος. Ἀλλ' οὐ θέλεις οὕτω νοῆσαι· ἔστι καὶ ἄλλη ἐξήγησις. Τυφλοῖ καὶ ὁ ἥλιος [3]) τοὺς ἀμβλυωποῦντας· καὶ οἱ ὀφθαλμιῶντες τυφλοῦνται, βλαπτόμενοι ὑπὸ τοῦ φωτός· οὐχ ὅτι τυφλωτικός [ἐστιν] ὁ ἥλιος, ἀλλ' ὅτι ἡ ὑπόστασις τῶν ὀμμάτων [4]) οὐ βλέπει. Οὕτω καὶ οἱ ἄπιστοι, νοσοῦντες τὰς καρδίας, οὐ δύνανται ἐνιδεῖν τῆς θεότητος ταῖς ἀκτῖσιν. Καὶ οὐκ εἶπεν, Ἐτύφλωσε τὰ νοήματα, εἰς τὸ μὴ ἀκοῦσαι [5]) τὸ εὐαγγέλιον· ἀλλ', εἰς τὸ μὴ διαυγάσαι τὸν φωτισμὸν τῆς δόξης τοῦ εὐαγγελίου τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Τὸ μὲν γὰρ ἀκοῦσαι τοῦ εὐαγγελίου, πᾶσιν ἐφίεται· ἡ δόξα δὲ τοῦ εὐαγγελίου, τοῖς Χριστοῦ γνησίοις μόνοις ἀφώρισται. Ἔλεγεν [6]) ὁ Κύριος τοῖς μὲν ἀκοῦσαι μὴ δυναμένοις ἐν παραβολαῖς· τοῖς δὲ μαθηταῖς ἐπέλυε κατ' ἰδίαν τὰς παραβολάς. Ὁ αὐγασμὸς [γὰρ] [7]) τῆς

Διὰ τοῦτο deest C. Mon. 1. 2. RE. Casaub.

1. Εἰ δὲ δεῖ καὶ ὡς] RE. Casaub. Εἰ δικαίως (ex contractt. εἰ δὲ δεῖ καὶ). Petr. Sic. Εἰ δὲ καὶ δικαίως τινὲς ἐξηγοῦνται, ἔστιν καὶ οὕτως εἰπεῖν. —. Idem post τὰ νοήματα subjungit: ὡς καὶ Παύλου τοὺς ὀφθαλμοὺς ὁ Χριστός. —. ἀγαθὰ Editt. ἅγια. Ita et Petr. Sic.

2. Τὸ δὲ λεγ.] RE. Casaub. τοῦτο δὲ. —. σέσωσται C. M. σεσώσεται: rectius. Grod. „servabitur." —. ἁρπακτ. καὶ λῃστρ. RE. Casaub. προαιρετικὸν καὶ λῃστρ. C. Mon. 1. phrasin τύφλωσον τ. λῃστου σέσ. ἄνθρ. integram praetermittit. In C. Mon. 2. deest καὶ λῃστρικόν.

3. ὁ ἥλιος] C. M. et Petr. Sic. omitt. ὁ. —. ἀμβλυωπ. Editt. ἀμβλυωττοῦντας (leg. ἀμβλυώττοντας cf. Plat. Polit. VII. 517. Crit. 121.) Vulg. exhibb. C. Mon. 1. 2. Coisl. RE. Casaub. Petr. Sic. —. ὑπὸ τ. φωτ. RE. Casaub. Mon. 2. ἐκ τοῦ φωτός. —. οὐχ Codd. citt. ἀλλ' οὐχ. —. Verbum ἔστιν deest C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. Petr. Sic.

Digitized by Google

ipse dixit: ***Ideo ipsis in parabolis loquor, ut videntes non videant?*** Numquid ex odio volebat, ut non viderent? an potius propter eorum indignitatem, quandoquidem oculos ipsi suos occluserant? Ubi enim voluntaria pravitas, ibi et gratiae subductio? ***Habenti enim dabitur: ab eo autem, qui non habet, etiam quod habere se putat, auferetur.*** Matth. xiii. 13. Matth. xxv. 29.

XXIX. Si autem, quemadmodum nonnulli quoque interpretantur, illud dicendum est, (horum enim non inepta est oratio): etiamsi infidelium cogitationes excaecaverit, in bonum excaecavit, ut ad *bona respiciant. Non enim dixit: Excaecavit eorum animam; sed, ***cogitationes infidelium.*** Cujus dicti sensus iste est: Excaeca scortatoris scortandi cogitationes, et servatus est homo. Excaeca furis rapiendi et latrocinandi ingenium, et salutem consecutus est homo. Verum hoc modo non vis intelligere? Est et alia interpretatio. Excaecat et sol habentes obtusam oculorum aciem; et ii, qui oculorum imbecillitate laborant, vi luminis offensi excaecantur. Non quod sua sponte atque natura sol inferat caecitatem, sed quod oculorum status non permittit videre. Ita etiam infideles, quorum corda morbo laborant, divinitatis radios contueri non possunt. Nec dixit: Excaecavit cogitationes, ne audiant Evangelium: sed, ***ne fulgeat illis illuminatio gloriae Evangelii Domini nostri Jesu Christi.*** Nam audire Evangelium, omnibus permittitur: at Evangelii gloria solis germanis Christi discipulis reservata est. Dominus loquebatur in parabolis iis quidem, qui audire non poterant, discipulis vero privatim parabolas edisserebat. Gloriae

* Gr. sancta. II. Cor. IV. 4. II. Cor. IV. 4. Matth. XIII. 13. Marc. IV. 34.

4. ὀμμάτων] Codd. supra citt. τῶν βλεμμάτων. Cf. Procat. VIII. —. Pro ταῖς καρδίαις Vulg. scrib. accus. ex C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. Cf. S. Cyrill. hom. in paralyt. c. 4. ἐνόσει οὐ μόνον τὸ σῶμα ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχήν. Ad f. Codd. citt. cum Petr. Sic. art. ταῖς Vulg. ταῖς τῆς Θ. ἀκτ. transtulimus ad ἀκτῖσιν.

5. ἀκοῦσαι] Petr. Sic. αὐγάσαι. —. Dein loco διαυγάσαι Codd. supra c. 27. not. 4. citt. denuo αὐγάσαι. —. γνησ. μόν. Editt. μόνοις γνησίοις. Petr. Sic. ἡ δὲ δόξα τοῦ εὐαγγελίου Χριστοῦ γνησίοις δούλοις ἀφώρισται.

6. Ἔλεγεν] Vulg. Ἔλεγεν οὖν. Part. οὖν quam ex Petr. Sic. uno recepit Maurin. nullus l. Ms. agnovit. —. μὲν ἀκουσ. μὴ δυν. Editt. τοῖς μὲν ἀκοῦσαι δυναμένοις: sensu rei adverso. Rectius μὴ δυν. legg. C. Mon. 1. 2. Coisl. RE. Casaub. μὴ ἀκοῦσαι δυν. Petr. Sic.

7. Ὁ αὐγ. γὰρ] Ed. Maur. adjecit γὰρ ex Coisl. RE. Casaub. (Mon. 2.), quod II. Mss. ceteris

Digitized by Google

δόξης τοῖς πεφωτισμένοις, ἡ τύφλωσις τοῖς ἀπίστοις. Ταῦτα τὰ μυστήρια, ἃ νῦν ἡ Ἐκκλησία διηγεῖταί σοι τῷ ἐκ κατηχουμένων μεταβαλλομένῳ, οὐκ ἔστιν ἔθος ἐθνικοῖς διηγεῖσθαι. Οὐ γὰρ ἐπὶ ἐθνικῷ [1]) τὰ περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος διηγούμεθα μυστήρια, οὐδὲ περὶ τῶν μυστηρίων ἐπὶ κατηχουμένων λευκῶς λαλοῦμεν· ἀλλὰ [πολλὰ] πολλάκις λέγομεν ἐπικεκαλυμμένως, ἵνα οἱ εἰδότες πιστοὶ νοήσωσι, καὶ οἱ μὴ εἰδότες μὴ βλαβῶσι.

Manes in disputatione victus.

Λ'. Τούτοις [2]) καὶ ἄλλοις πλείοσιν ἀνετρέπετο ὁ δράκων· τοιαύταις συμπλοκαῖς κατεπάλαισε τὸν Μάνην ὁ Ἀρχέλαος. Φεύγει πάλιν καὶ ἐντεῦθεν, ὁ ἐκ τῆς φυλακῆς φυγών· καὶ τὸν ἀνταγωνιστὴν διαδρὰς [3]), ἔρχεται ἐπὶ κώμην εὐτελεστάτην, κατὰ τὸν ὄφιν τὸν ἐν παραδείσῳ καταλιπόντα τὸν Ἀδὰμ καὶ τῇ Εὔᾳ προσελθόντα. Ἀλλ' ὁ καλὸς ποιμὴν Ἀρχέλαος τῶν προβάτων [4]) προνοῶν, ἀκούσας τὴν φυγήν, εὐθέως δρομαῖος ἐπὶ τὴν τοῦ λύκου ἠπείγετο ζήτησιν. Ὁ δὲ Μάνης [5]) ἰδὼν ἐξαίφνης τὸν ἀντίδικον, ἐξεπήδησε καὶ ἔφυγεν· ἔφυγε δὲ τὴν τελευταίαν φυγήν. Οἱ γὰρ τοῦ τῶν Περσῶν βασιλέως ὑπασπισταὶ πανταχοῦ διερευνώμενοι, καταλαμβάνουσι τὸν φυγάδα· καὶ ἣν ὤφειλεν ἐπὶ τοῦ Ἀρχελάου λαβεῖν ἀπόφασιν, ταύτην ἐπιφέρουσιν αὐτῷ οἱ τοῦ βασιλέως ὑπασπισταί [6]). Συλλαμβάνεται ὁ Μάνης, ὃν προσκυνοῦσιν οἱ αὐτοῦ μαθηταί, καὶ ἄγεται πρὸς τὸν βασιλέα. Ὠνείδισεν ὁ βασιλεὺς αὐτῷ [7]) τὸ ψεῦδος καὶ τὴν φυγήν· ἐχλεύασε τὴν δουλείαν· ἐξεδίκησε τοῦ παιδὸς τὸν φόνον· κατέκρινε καὶ διὰ τὸν τῶν δεσμοφυλάκων φόνον. Ἐκδαρῆναι [8]) τὸν Μάνην Περσικῷ

deest. —. ἡ τύφλ. Petr. Sic. ἡ δὲ τύφλωσις τοῖς ἀπιστοῦσιν. In his, quae seq. ταῦτα — ἃ νῦν Editt. relativ. ἃ νῦν ignorabant, quod exhibb. tamen C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. et Grod. ut etiam pron. σοι post διηγεῖται. (Colb. Bodl. Petr. Sic.)

1. Οὐ γὰρ ἐπὶ ἐθν.] Vulg. οὐ γὰρ ἐπὶ ἐθνικῷ. L. rec. firmant C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. Voces τὰ π. Πατρ. κ. Υ. desunt RE. et Casaub. —. Art. τὰ post οὐδὲ ex autorit. Codd. praeter RE. et Casaub. delevimus. —. λαλοῦμεν Petr. Sic. λαλοῦμαι. —. πολλὰ ante πολλάκις expungendum est ad f. C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. Grod. Petr. Sic.

2. Τούτοις] Ita C. Mon. 1. 2. Petr. Sic. et Grod. Vulg. τοιούτοις. — κατεπάλαισεν Editt. et C. Mon. 1. κατέπαλαιε.

3. διαδρὰς] Ita C. Mon. 1. RE. Casaub. Petr. Sic. Vulg. διαδράσας. (Vd. Lobeck. ad Phryn. p. 737. Thom. Magist. Eclog. p. 93. ed. Bern.).

4. τῶν προβάτ.] C. Mon. 1. add. τοῦ Χριστοῦ. —. προνοῶν Petr. Sic. προνοούμενος. —. ἠπείγετο RE. Casaub. ἐπείγεται. Phot. ἀλλ' ἐκεῖθεν ἀποδρὰς (Μάνης) καταλαμβάνει κώμην

Digitized by Google

[enim] fulgor eorum est, qui jam sunt illuminati: excaecatio infidelium. Haec mysteria, quae nunc tibi patefacit Ecclesia ex Catechumenorum sorte transgresso, Gentilibus exponere non est mos. Non enim coram Gentilibus, quae Patrem et Filium et Spiritum Sanctum spectant mysteria, declaramus, neque Catechumenis coram de mysteriis palam loquimur: sed multa saepe tecte referimus, ut qui norunt fideles intelligant, neve qui nesciunt laedantur.

XXX. His et aliis pluribus evertebatur draco: talibus Archelaus conflictationibus Manem prostravit. Iterum inde ille fugit, qui et de carcere aufugerat, elapsusque adversario venit ad vilissimum quemdam pagum, ad instar serpentis, qui in paradiso relicto Adam ad Evam accesserat. Sed optimus pastor Archelaus ovibus suis prospiciens, audita hominis fuga, citato cursu ad lupum requirendum festinavit. Manes vero adversarium confestim conspiciens, exsiliit inde et aufugit; aufugit vero fugam postremam. Nam Persarum regis satellites omnibus locis perquirentes, fugitivum eundem comprehendunt: quamque debebat coram Archelao subire sententiam, eandem ipsi inferunt regii satellites. Capitur Manes, idem ille quem sui adorant discipuli, et ad regem adducitur. Exprobravit ipsi rex mendacium et fugam: irrisit servitutem: ultus est pueri interemtionem: damnavit et propter interitum carceris custodum. Mani jubet Persico more detrahi cutem.

τινὰ τῶν εὐτελεστάτων κἀκεῖ πάλιν ὑποθάλπειν ἐμηχανᾶτο καὶ παραδεικνύειν τὸ οἰκεῖον δυσσέβημα. Ἀλλ' ὁ θερμὸς τῆς εὐσεβείας ὑπέρμαχος καὶ ὡς ἀληθὴς ποιμὴν Ἀρχέλαος, οὐ τὴν τυχοῦσαν τῶν προβάτων πρόνοιαν ποιούμενος, οὐκ ἐνεῤῥαθύμει διώκειν τὸν πικρότερον λύκου τὸ ποίμνιον διασπαράσσειν ἐπανιστάμενον.

5. Ὁ δὲ Μάνης] Sic ad f. C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. Vulg. Μάνης δὲ etc. —. ἐξαίφ. τ. ἀντίδ. Petr. Sic. τὸν ἀντίδ. ἐξαίφνης ἐξεπήδ. Cf. Archel. disp. c. Man. c. 43. —. τὴν τελευτ. Coisl. RE. Casaub. τὴν δευτέραν καὶ τελευταίαν φ. At non secunda, sed tertia haec Manetis fuga recensetur. Cf. Archel. disput. c. 54.

6. ὑπασπισταί] Haec vox deest C. M. 1. ὑπηρέται Petr. Sic. —. μαθηταὶ Petr. Sic. add. ὡς Παράκλητον.

7. ὁ βασιλ. αὐτ.] Ita C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. Vulg. αὐτῷ ὁ βασ. Petr. Sic. αὐτοῦ. —. κατέκρινε Petr. Sic. καὶ κατέκρινε καὶ διὰ τοῦτο καὶ διὰ τὸν τ. δ. φ.

8. Ἐκδαρῆν.] Codd. citt. καὶ ἐκδαρ. —. θηρ. παρεδ. βορᾷ Editt. θηρίων παραδοθῆναι βο-

Digitized by Google

νόμῳ προστάττει. Καὶ τὸ μὲν λοιπὸν σῶμα θηρίων παρεδόθη βορᾷ· τὸ δὲ τῆς κακίστης γνώμης δοχεῖον τὸ δέρμα, θυλάκου δίκην πρὸ τῶν πυλῶν ἀνηρτήθη. Ὁ τὸν Παράκλητον [1]) ἑαυτὸν λέγων, καὶ τὰ μέλλοντα εἰδέναι ἐπαγγελλόμενος, τὴν ἰδίαν φυγὴν καὶ τὴν κατάληψιν οὐκ ἔγνω.

Manetis discipuli: Evangelium Thomae.

ΛΑ'. Τούτου μαθηταὶ τρεῖς γεγόνασι, Θωμᾶς καὶ Βαδδᾶς [2]) καὶ Ἑρμᾶς. Μηδεὶς ἀναγινωσκέτω τὸ κατὰ Θωμᾶν εὐαγγέλιον· οὐ γάρ ἐστιν ἑνὸς τῶν δώδεκα ἀποστόλων, ἀλλ' ἑνὸς τῶν κακῶν τριῶν τοῦ Μάνου μαθητῶν [3]). Μηδεὶς προσφερέσθω τοῖς ψυχοφθόροις Μανιχαίοις, τοῖς ἀχύρων ὕδασι [4]) τὸ στυγνὸν τῆς

ρὰν, quod in t. vulg. mutavit Ed. Maur. ex Ottob. RE. Casaub. quibus acced. C. Mon. 1. 2. Petr. Sic. θηρίοις παρεδόθη βορά. — τῆς ante κακίστης omitt. C. M. —. θυλάκου Bodl. in marg. ἀσκοῦ. Cf. Anaxarchi dictum ad Nicocreontem: πτίσσε τὸν Ἀναξάρχου θύλακον, Ἀνάξαρχον δὲ οὐ πλήττεις. Diog. Laert. IX. 58. (Vide sis Aristoph. Nub. 438. Theod. Hyrtac. encom. p. 433. ap. Boisson. anecdott. ggr. vol. II.). In rem vid. Commentt. in h. l.

1. Ὁ τὸν Παράκλ.] Editt. ὅτι ὁ Παράκλητ. Vulg. firmant C. Mon. 1. 2. Coisl. Ottob. RE. Casaub. San-Genov. et Petr. Sic. — Art. τὴν ante κατάληψ. ex Codd. citt. adjecimus.

2. Τούτου μαθ. - Βαδδᾶς] Catalogus discipulorum Manetis legitur praeterea in Archel. disput. c. 53. Epiphan. haer. LXVI. 12. Phot. hist. Manich. p. 357. Petr. Sic. l. c. Theodoret. haer. fabb. I. 26. et in Anathematismis Manichaeorum ap. Cotel. Recogn. Clem. IV. 26. Galland. Bibl. PP. III. 610. nec non J. Tollium insign. itin. Italici p. 126. — In his omnibus sicut in ll. Mss. S. Cyrilli non ubique constant nomina allata, quorum varietates quantum confert, ex fontibus citt. annotabuntur. Βαδδᾶς C. Mon. 1. Epiph. Arch. Galland. Ἄδδας. RE. Casaub. Cotel. Ἀδᾶς. C. Mon. 2. Grod. Phot. Petr. Sic. Βούδας. Theod. Ἄλδας. —. Ἑρμᾶς RE. Casaub. Ἑρμᾶ. Epiph. Ἑρμείας. In h. l. S. Cyrilli Petr. Sic. ex aliis autoribus complevit Manichaeorum catalogum, in hunc modum: ἦν δὲ πρὸ τούτου καὶ ἕτερος τῆς κακίας διδάσκαλος ταύτης Ζαράνης (al. Ζαράδης) ὀνόματι, ὁμόφρων αὐτοῦ ὑπάρχων. Μαθηταὶ δὲ τούτου τοῦ ἀντιχρίστου Μάνεντος γεγόνασι δώδεκα. (Cf. supr. §. XXV. n. 5.). Σισίννιος, ὁ τούτου διάδοχος, καὶ Θωμᾶς, ὁ τὸ κατ' αὐτὸν Μανιχαϊκὸν συντάξας. Βουδδᾶς τε καὶ Ἑρμᾶς. Ἄδαντος καὶ Ἀδήμαντος (al. Ἀδίμαντος, Ἀδείμαντος), ὃν ἀπέστειλε εἰς διαφορὰ κλίματα κήρυκα τῆς πλάνης. Ἐξηγηταὶ δὲ αὐτῶν καὶ ὑπομνηστικαὶ γεγόνασιν Ἱέραξ καὶ Ἡρακλείδης καὶ Ἀθόνιος (al. Ἀφθόνιος). Ὑπῆρχον δὲ αὐτῷ καὶ ἕτεροι μαθηταὶ τρεῖς· Ἀγάπιος, ὁ τὴν ἑπτάλογον συντάξας, καὶ Ζαρούας καὶ Γαβριάβριος. Ex tanta nominum rerumque diversitate, quam aliquanto latius in Commentt. in h. l. tractamus, id modo certum eruitur, Addan eandem esse cum Adamanto personam, forte et Buddam, qui titulus quasi proprius duci cuivis s. primo magistro Manichaeorum fuisse

Digitized by Google

Reliquum quidem corpus ferarum pastui traditum est; illud vero pessimae mentis conceptaculum cutis, utris instar prae foribus suspensa est. Qui se Paracletum dicebat, et futurorum scientiam profitebatur, suam ipsius fugam et captionem nescivit.

XXXI. Hujus discipuli tres fuere, Thomas et Baddas et Hermas. Nullus quaeso legat Evangelium secundum Thomam. Non enim est unius e duodecim Apostolis, sed unius de tribus pravis Manis discipulis. Nemo se ad corruptores animarum Manichaeos applicet, qui palearum aquis jejunii austeritatem si-

videtur. (Cf. supr. c. XXV. et Commentt. in h. l.). Unde nostro loco *Βουδδᾶς* lectio sanior erit.

3. *τριῶν τ. M. μαθητ.*] Rectius C. M. 1. RE. Casaub. *τῶν τριῶν κακῶν τοῦ M. μαθητῶν.* Petr. Sic. *τοῦ ἀντιχρίστου Μάνεντος μαθητῶν*, qui immediate prosequitur: *μήτε τὴν ἑπτάλογον Ἀγαπίου, μηδὲ τῶν ἐπιστολῶν Ὁμάδα, μήτε τὴν πᾶσαν παρὰ τούτων τῶν ἀσεβῶν ἐκτεθεισῶν βίβλον ἀναγινωσκέτω εἰς λύμην πολλῶν καὶ τῆς οἰκείας ψυχῆς ἀπώλειαν. Πᾶσαν γὰρ αὐτῶν βίβλον, ὡς ἀσεβῆ διδάγματα κατέχουσαν, καὶ βλασφημίας πάσης πεπληρωμένην, καὶ πᾶσαν εὐχὴν λεγομένην παρ' αὐτῶν, μᾶλλον δὲ γοητείαν, ἡ καθ' ἡμᾶς ἁγία καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία ἀνεθεμάτισε, μετὰ καὶ τοὺς ἐκθεμένους αὐτὰς, ὡς πολλῶν καὶ μεγάλων κακῶν ἐφευρετὰς καὶ ὁδηγοὺς ἀπωλείας. Ἀνεθεμάτισε δὲ καὶ πάντας τοὺς μαθητευομένους ὑπ' αὐτῶν. Διὸ μηδεὶς προσφθειρέσθω* etc. et quae sequuntur nostro S. Cyrilli loco. Brevissima, quam hic exhibet Petrus Siculus, anathematis formula, saeculo VIII. in ecclesia Constantinop. prolata est, (Cf. Cavei hist. litt. p. 99.) quam explicitiorem ex Codd. Paris. et Vindob. publicavere VV. DD. Cotelerius l. c. et J. Tollius l. c.

4. *τοῖς ἀχύρ. ὕδασι*] Sic C. Mon. 1. 2. Coisl. Ottob. Petr. Sic. et Editt. De lectionis genuitate vix licebit dubium moveri: at obscurus est sensus. Prout ex hordeo, s. tritico cum liquoribus decoctis, potus alias parabatur in locum vini (cf. S. Hieron. de vit. cleric. ad Nepot. c. VI. Dioscorid. II. 109—110.) ita Manichaei, quo severioris abstinentiae exemplum ederent, aquam paleis superinfusam hausisse videntur. Sed de isto speciali jejunii modo praeter hunc locum nihil certius apud scriptores de rebus Manichaicis reperitur. (Cf. Düllinger K. G. I. 1. p. 245. sq.). Phrasis - *ὕδατα ἀχύρων* - ad regulam grammat. absoluta est, neque igitur conjectura cl. Touttéi locum accipit, qua legi vult: *τοῖς εἰς ἄχυρον ὕδασι.* (Cf. Winer. Gramm. d. neutest. Sprachid. §. 30. p. 172.) Codd. RE. et Casaub. emendaverunt: *τῷ ἀχύρῳ καὶ ὕδατι*: quod explicandum „palea et aqua". Devitabant Manichaei culcitra mollia, stratis ex palea utentes, unde Mattarii ex ludibrio dicti. Vd. S. August. c. Faust. v. 25. —. Grod. h. l. vertit. „tristibus aquis moestitiam jejunii sibi inducunt." De *προσποιεῖσθαι* cf. S. Iren. adv. haer. I. 13. n. 2. Vd. Commentt. in h. l.

Digitized by Google

νηστείας προσποιουμένοις· τοῖς διαβάλλουσι μὲν τὸν τῶν βρωμάτων ποιητὴν, τὰ κάλλιστα δὲ τῶν βρωμάτων λαιμαργοῦσι· τοῖς διδάσκουσιν, ὅτι ὁ τήνδε τὴν βοτάνην ἐκτίλλων, εἰς αὐτὴν μεταβάλλεται. Εἰ γὰρ ὁ ἐκτέμνων [1]) βοτάνας ἤ τι τῶν λαχάνων, εἰς τοῦτο μεταβάλλεται, γεωργοὶ καὶ κηπουρῶν παῖδες εἰς πόσα μεταβληθήσονται; Κατὰ τοσούτων ὁ κηπουρὸς ἤνεγκε τὴν δρεπάνην, ὡς ὁρῶμεν· εἰς ποῖα ἆρα μεταβάλλεται; Γέλωτος ἀληθῶς τὰ διδάγματα καὶ καταγνώσεως πλήρη καὶ αἰσχύνης. Ὁ αὐτὸς ἀνὴρ ποιμὴν ὤν [2]) προβάτων, καὶ πρόβατον ἔθυσε καὶ λύκον ἀπέκτεινεν· εἰς ποῖον ἆρα μεταβάλλεται; Πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων ἰχθύας ἐσαγήνευσαν, καὶ ὄρνεα ἵξευσαν· εἰς ποῖον ἆρα μεταβάλλονται οἱ τῆς ἁρπαγῆς [3]);

Manichaei desides et gulosi.

ΑΒ΄. Ἀργίας ἔκγονοι Μανιχαῖοι, οἱ μὴ ἐργαζόμενοι [4]) καὶ τὰ τῶν ἐργαζομένων κατεσθίοντες· οἱ τοὺς προσφέροντας αὐτοῖς τὰ βρώματα μειδιῶσι προσώποις δεχόμενοι, καὶ ἀντὶ εὐλογιῶν κατάρας ἀποδίδοντες. Ὅταν γάρ τις αὐτοῖς [τι] προσενέγκῃ ἀνόητος, Μικρὸν ἔξω, φησὶ, στῆθι, καὶ εὐλογήσω σε. Εἶτα δεξάμενος εἰς χεῖρας τὸν ἄρτον, (ὡς οἱ ἐξ αὐτῶν μετανοήσαντες ἐξωμολογήσαντο), Ἐγώ σε οὐκ ἐποίησά, φησιν ὁ Μανιχαῖος τῷ ἄρτῳ· καὶ κατάρας πέμπει [5]) εἰς τὸν ὕψιστον, καὶ καταρᾶται τὸν πεποιηκότα, καὶ οὕτως ἐσθίει τὸ πεποιημένον. Εἰ μισεῖς τὰς τροφὰς, τί μειδιῶν τῷ προσώπῳ [6]) ἀπέβλεψας τῷ προσενέγκαντι;

1. ἐκτέμνων] C. M. ἐκτίλλων. Codd. RE. Casaub. Εἰ γὰρ — βοτάνας omitt. —. Γέλωτος ἀληθ. κτλ. Petr. Sic. Γέλ. ἀληθ. ταῦτα τὰ διδάγμ. καταγνώσεως πλήρη καὶ πάσης αἰσχύνης.

2. ποιμὴν ὤν] RE. Casaub. Mon. 2. ἦν. —. εἰς ποῖα C. M. ποίαν. —, ἵξευσαν RE. Casaub. ἐξίξευσαν. — Haec extrema perioche: Πολλοὶ τ. ἀνθρ. usque ad ἀργίας capit. sequ. excl. non exstat apud Petr. Sic.

3. μεταβάλλονται-ἁρπαγῆς;] Est locus perdifficilis et corruptus. Lectio recepta reperitur in Codd. omnibus praeter RE. et Casaub. Hic uterque postremus verbum: ἀποκρινέσθωσαν inserit, quod contextum apte constituit. Edit. Maurin. Codd. citt. secuta, cum Verbo Ἀποκρινέσθωσαν novum caput XXXII. incipit. Sed patet, vocem ἀποκρινέσθωσαν, uti saepius in Codd. RE. Casaub. observatur, scriptores ultro textum recensentes, heic interposuisse. Melius itaque placuit Th. Millesii conjectura, qui retenta Editt. antiqq. lectione οἱ τῆς ἁρπαγῆς ἀργίας et post ἁρπαγῆς interpunctione posita, cum voce Ἀργίας novam suadet incipere enuntiationem, quod contextui eximio modo respondet. At Codd. Mon. 1. Coisl. Ottob. RE. Casaub. vocem ἁρπαγῆς non exhibent. (C. Mon. 2. ejus loco ἀρχαίας.) Sed ista elisio satis explicatur, quod immediate hae voces parum litteris differentes ἁρπαγῆς; ἀργίας erant describendae,

Digitized by Google

mulant. Qui ciborum conditorem calumniantur, et lautissimis quibusque se cibis ingurgitant. Qui docent, eum, qui hanc vel illam herbam evulserit, in eam transmutari. Nam si is, qui herbas exscindit aut aliquod olus, in hoc transformatur, agricolae et olitores in quot mutabuntur formas? In tam multa olitor, ut videmus, herbarum genera falcem intulit: in quodnam ergo convertitur? Ridicula plane documenta, sceleris opprobriique plena. Idem homo quum sit pastor, et mactavit ovem et lupum interfecit: in quodnam horum commutatur? Multi hominum, et pisces reti, et aves glutino ceperunt; in quod igitur genus transferuntur isti praedatores?

XXXII. Desidiae filii Manichaei, qui et ipsi nihil agunt, et laborantium opes comedunt. Qui afferentes sibi cibaria, hilari arridentique vultu excipiunt, et benedictionum loco diras imprecationes rependunt. Quum enim stolidus quispiam eis obtulerit [aliquid]: Paululum, inquiunt, foris consiste, et tibi benedicam. Deinde sumto in manus pane (ut qui ex eis resipuere, confessi sunt): Ego te non feci, ait Manichaeus pani; et in Altissimum contumelias fundit, et imprecatur ei qui fecit, et sic vescitur ea re facta. Si alimenta odio infesto prosequeris, quare vultu arridens eum, qui tibi attulit, intuitus es?

quarum prior idcirco facilius potuit negligi. Proditur librariorum dubium in var. lect. *ἀρχαίας*, forte quoque in *ἀποκρινέσθωσαν* RE. Casaub. —. Grod. *μεταβάλλονται* ad *Μανιχαῖοι* deducit „in quid mutabuntur — nepotes Manichaei?“ Vd. Commentt. in h. l.

4. *ἐργαζόμενοι*] Editt. *ἐργασάμενοι*. C. Mon. 1. vocc. *Μανιχαῖοι οἱ μὴ ἐργαζ.* omitt. —. *ἀντὶ εὐλογ.* Petr. Sic. *ἀντὶ εὐλογίας κατάρας αὐτοῖς ἀντιδίδοντες.* C. Mon. 1. quoque *ἀντιδίδοντες.* —. *τι* post *προσηνέγκ.* ex uno Petr. Sic. recepit Ed. Maurin. quod deest ll. Mss. S. Cyrilli.

5. *πέμπει*] Morel. *καταπέμπει.* —. *εἰς τὸν ὕψ.* Petr. Sic. *εἰς τὸν μόνον Θεὸν τὸν ὕψιστον.* Grod. „exsecrans projicit in altum“ (*π. εἰς τὸ ὕψος?*) Vd. Epiph. haer. LXVI. n. 28. et Commentt. in h. l.

6. *τί μειδιῶν τ. προς.*] Ita scribendum ad f. C. Mon. 1. Morel. et Petr. Sic. Vulg. *τί μειδιῶντι τῷ προσώπῳ.* Cf. Clem. Alex. Paedag. II. 5. *ἀποδέχομαι γὰρ εὖ μάλα ἐκεῖνον προσώποις μειδιῶντα, ὅς ἐφαίνετο μειδιόων βλοσυροῖσι προσώπασι κ. τ. λ.* —. Loco *ἐνέβλεψας* quod ex RE. Casaub. recepit Edit. Maurin. restituimus lect. Codd. antiqq. *ἀπέβλεψας*, quamvis desiderandum foret *εἰς* vel *ἐπὶ* et *πρὸς τ. προσενέγκαντα.* Per Breviloquentiam dictum est *ἀπέβλεψας, καὶ ἐνέβλεψας* (Cf. Act. XXIII. 11. 24. Thuc. I.

Digitized by Google

Εἰ τῷ ἐνέγκαντι ἔχεις χάριν, διὰ τί πέμπεις τῷ κατασκευάσαντι καὶ δημιουργήσαντι Θεῷ τὴν βλασφημίαν; Καὶ πάλιν, Ἐγώ σε οὐκ ἔσπειρά, φησι· σπαρείη ὁ σπείρας σε. Ἐγώ σε οὐκ ἐθέρισα δρεπάνοις [1])· *ἐκθερισθείη ὁ θερίσας σε. Ἐγώ σε πυρὶ οὐκ ὤπτησα· ὀπτηθείη ὁ ὀπτήσας σε. Καλὰ τὰ ἀμοιβαῖα τῆς χάριτος.*

Manichaeorum nefanda mysteria.

ΛΓ'. Μεγάλα μὲν κακὰ καὶ ταῦτα [2]*), ἀλλ' ἔτι μικρὰ πρὸς τὰ ἄλλα. Οὐ τολμῶ ἐπὶ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν τὸ λουτρὸν αὐτῶν διηγήσασθαι. Οὐ τολμῶ εἰπεῖν, τίνι ἐμβάπτοντες τὴν ἰσχάδα, διδόασι τοῖς ἀθλίοις. Διὰ συσσήμων δὲ μόνον δηλούσθω. Ἄνδρες γὰρ* [3]*) τὰ ἐν τοῖς ἐννυπνιασμοῖς ἐνθυμείσθωσαν, καὶ γυναῖκες τὰ ἐν ἀφέδροις. Μιαίνομεν ἀληθῶς καὶ τὸ στόμα, ταῦτα λέγοντες. Μὴ Ἕλληνες τούτων μυσαρώτεροι; μὴ Σαμαρεῖται τούτων ἀθεώτεροι* [4]*); μὴ Ἰουδαῖοι τούτων ἀσεβέστεροι; μὴ οἱ πορνεύοντες τούτων ἀκαθαρτότεροι; Ὁ μὲν γὰρ πορνεύσας, πρὸς μίαν ὥραν* [5]*) δι' ἐπιθυμίαν τελεῖ τὴν πρᾶξιν· καταγινώσκων δὲ τῆς πράξεως, ὡς μιανθεὶς οἷδε λουτρῶν* [6]*) ἐπιδεόμενος, καὶ γινώσκει τῆς πράξεως τὸ μυσαρόν. Ὁ δὲ Μανιχαῖος θυσιαστηρίου μέσον, οὗ νομίζει, τίθησι ταῦτα, καὶ μιαίνει καὶ τὸ στόμα καὶ τὴν γλῶσσαν. Παρὰ τοιούτου στόματος, ἄνθρωπε, δέχῃ διδασκαλίαν; Τοῦτον* [7]*) ὅλως ἀπαντήσας ἀσπάζῃ φιλήματι; Ἆρα χωρὶς τῆς λοιπῆς ἀσεβείας οὐ φεύγεις τὸ μεμολυσμένον, καὶ τοὺς ἀκολάστων χείρονας, τοὺς πάσης προεστώσης μυσαρωτέρους;*

ΛΔ'. Παραγγέλλει ταῦτα ἡ Ἐκκλησία καὶ διδάσκει, καὶ ἅπτεται βορβόρων, ἵνα σὺ μὴ βορβορωθῇς. Λέγει τὰ τραύματα, ἵνα

44. Matthiae Gr. gr. II. 635.). — Vocem *Θεῷ* post *δημιουργ.* praebb. Coisl. Ottob. RE. Casaub. quae deest in Editt. ante Maurin.

1. *δρεπάνοις*] Vulg. *δρεπάνῃ*. Plural. legg. C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. Grod. *δρεπάναις* Petr. Sic. —. *ἐκθερισθ.* Petr. Sic. *θερισθείη*.

2. *καὶ ταῦτα*] Haec verba adjecimus ex Codd. citt. Grod. et Petr. Sic. —. *ἐμβάπτοντες* RE. Casaub. *ἐμβαπτίζοντες*.

3. *Ἄνδρες γὰρ*] Part. *γὰρ* deest C. M. 1. — *ἀφέδρ.* RE. Casaub. Mon. 2. *τοῖς ἀφέδροις*. —. *καὶ* ante *τὸ στόμα* posuimus ex C. Mon. 1. 2. RE. Casaub.

4. *ἀθεώτεροι*] Haec est Codd. lectio genuina et Editt. praeter Maurin. quae ex Coisl. RE. Casaub. probavit *ἀθλιώτεροι* „quod Samaritis legem recipientibus minus convenire videatur atheorum appellatio.“ Toutteus. At non est sermo de Samaritanis antiquioribus, sed de Samaritismo, Gnosticorum commentis jam infecto, qui, divinitatis manifestationibus, quae in V. et N. T. narrantur, rejectis, Deum prorsus absconditum, materiam vero et mundum per daemones mediatores creatum praedicabant. Unde optimo

Digitized by Google

Si afferenti habes gratiam, quamobrem Deo, autori ac conditori convicium rependis? Iterumque: Ego te, inquit, non sevi: seratur ille, qui te sevit. Ego te non messui falcibus: demetatur, qui te messuit. Ego te igne non assavi: assetur, qui te assavit. Praeclara sane meritorum remuneratio.

XXXIII. Magna et haec quidem mala: veruntamen aliorum comparatione exigua. Lavacrum ipsorum coram viris et mulieribus enarrare non audeo. Vereor dicere, cuinam rei caricam intingentes, miseris eam porrigant. Signis duntaxat detegatur. Viri, quae in somniis accidere solent, cogitent; et mulieres, quae in menstruis. Os revera polluimus, ista proferentes. Gentiles istis suntne magis detestabiles? An Samaritani in Deum magis impii, minusve Judaei his religiosi? Num scortatores magis immundi? Qui enim scortatur, per unam horam libidinem explet. Mox factum condemnans, se uti inquinatum balneis egere novit, commissique foeditatem agnoscit. Manichaeus vero in medium altare, quod censet, isthaec imponit, linguamque et os commaculat. Ab ejuscemodi ore, o homo, tu doctrinam recipias? Huic obviam factus omnino osculum porrigis? Quid non, omissa interim reliqua impietate, fugis rem tam inquinatam, hominesque libidinosis deteriores, et quovis prostibulo sceleratiores?

XXXIV. Haec Ecclesia denuntiat ac docet, et coenum attingit, ne tu coeno inficiaris. Edicit vulnera, ne tu

jure ἄθεοι hic audiunt. Vd. Gesen. de Samarit. theolog. Prag. 1822. ejusd. Carmina Samarit. Lips. 1824. — μὴ Ἰουδ. τούτ. RE. Casaub. et Mon. 2. μὴ Ἰουδαίων οὗτοι ἀσεβ.

5. πρὸς μίαν ὥρ.] Praep. πρὸς deest RE. Casaub. et Petr. Sic. —. ὡς quod ex Coisl. Ottob. RE. Casaub et Petr. addid. Ed. Maurin. exhibb. quoque C. Mon. 1. 2.

6. λουτρῶν] Ita C. Mon. 1. 2. Vulg. λουτροῦ. Coisl. λουτρῷ. Editt. λουτρόν. —. οὗ νομίζ. Editt. ὃ νομίζ. Lect. vulg. firmant C. Mon. 1. 2. Coisl. RE. Casaub. —. Petr. Sic. ὡς νομίζ. — Quae sequ. καὶ τὸ στόμ. κ. τ. γλ. transponit C. M. καὶ τὴν γλ. κ. τ. στ. —. ἄνθρωπε. Petr. Sic. ejus loco λέγε μοι.

7. τοῦτον] RE. Casaub. τούτων. — φιλήματι Petr. Sic. ἐν φιλήματι. — μεμολυσμ. Petr. Sic. τοὺς μεμολυσμένους καὶ πάντων ἀκολάστων χείρονας. C. M. omitt. καί. (Loco τοὺς ἀκ. χειρ. C. M. 2. τὰς ἀκολάστων χεῖρας: sensui quidem haud inconveniens.) —. Art. τῆς Editt. ante προεστάσης delev. cl. Ed. Maur. ad. f. Coisl. Ottob. Colb. RE. Casaub. San-Genov. quibus acced. C. Mon. 1.

Digitized by Google

μὴ σὺ [1]) τραυματισθῇς. Ἀρκεῖ δέ σοι τὸ εἰδέναι μόνον· τὸ δὲ πεῖρα παραλαβεῖν ἀπέχου. Βροντᾷ ὁ Θεὸς [2]), καὶ πάντες τρέμομεν· κἀκεῖνοι βλασφημοῦσιν. Ἀστράπτει ὁ Θεὸς, καὶ πάντες εἰς γῆν ἐπικλίνομεν· κἀκεῖνοι περὶ οὐρανὸν [3]) τὰς δυσφήμους ἔχουσι γλώσσας. Ἰησοῦς λέγει περὶ τοῦ Πατρὸς [αὐτοῦ], Ὅστις τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους, καὶ βρέχει ἐπὶ ἀγαθοὺς καὶ πονηρούς. Κἀκεῖνοι λέγουσιν, ὅτι οἱ ὑετοὶ ἐξ ἐρωτικῆς [4]) μανίας γίνονται. Καὶ τολμῶσι λέγειν, ὅτι ἐστί τις παρθένος ἐν οὐρανῷ εὐειδὴς μετὰ νεανίσκου εὐειδοῦς· καὶ κατὰ τὸν τῶν καμήλων ἢ λύκων καιρὸν, τοὺς τῆς αἰσχρᾶς ἐπιθυμίας καιροὺς ἔχειν· καὶ κατὰ τὸν τῶν χειμώνων καιρὸν, μανιωδῶς αὐτὸν ἐπιτρέχειν τῇ παρθένῳ, καὶ τὴν μὲν φεύγειν φασὶ, τὸν δὲ ἐπιτρέχειν· εἶτα ἐπιτρέχοντα ἱδροῦν· ἀπὸ δὲ τῶν ἱδρώτων αὐτοῦ εἶναι τὸν ὑετόν. Ταῦτα γέγραπται ἐν ταῖς τῶν Μανιχαίων βίβλοις. Ταῦτα ἡμεῖς ἀνεγνώκαμεν [5]), ἀπιστοῦντες τοῖς λέγουσιν. Ὑπὲρ γὰρ τῆς ὑμετέρας ἀσφαλείας, τὴν ἐκείνων ἀπώλειαν ἐπολυπραγμονήσαμεν.

Sancta et illibata Ecclesiae cath. instituta.

ΛΕ'. Ἀλλὰ ῥύσαιτο ἡμᾶς [6]) ὁ Κύριος ἀπὸ τοιαύτης πλάνης. Λοθείη δὲ ὑμῖν ἔχθρα πρὸς τὸν δράκοντα· ἵνα ὥςπερ ἐκεῖνοι τηροῦσι τὴν πτέρναν, οὕτω καὶ ὑμεῖς αὐτῶν πατήσητε τὴν κεφαλήν. Μνημονεύετε τῶν λεγομένων· τίς συμφωνία τῶν σῶν [7]) πρὸς τὰ ἐκείνων; τί τὸ φῶς πρὸς τὸ σκότος, τί τὸ τῆς Ἐκκλησίας σεμνὸν, πρὸς τὸ [τῶν] Μανιχαίων μυσαρόν; Ὥδε τάξις, ὧδε ἐπιστήμη, ὧδε σεμνότης, ὧδε ἁγνεία· ὧδε καὶ τὸ ἐμ-

1. μὴ σὺ] RE. Casaub. et Mon. 2. σὺ μὴ. —. ἀρκεῖ δέ σοι Editt. ἀρκεῖ δέ σε. Vulg. exhib. C. Mon. 1. 2. Petr. Sic. ex quo Maurin. πείρα παραλ. Bodl. πεῖραν παραλαβεῖν. Ottob. Petr. Sic. πεῖραν λαβεῖν.

2. ὁ Θεὸς] Art. ὁ omitt. C. M. Petr. Sic. Ita quoque loco seq. ἀστράπτ. ὁ Θ. artic. deest Codd. citt. et RE. Casaub. Bodl.

3. περὶ οὐρανὸν] Ita C. Mon. 1, 2. Petr. Sic. Grod. „in coelum". Vulg. περὶ οὐρανῶν. Cf. II. Tim. III. 8. I. Tim. I. 19. —. Ἰησοῦς Petr. Sic. Ἰησοῦς ὁ Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν. —. ὅστις Editt. ὅτι. Vulg. ad f. C. Mon. 1. 2. Coisl. Ottob. RE. Casaub. Pron. αὐτοῦ dubia est autoritate, omiss. C. Mon. 1. RE. Casaub. et Grod. —. Locus alleg. Matth. V. 35. paullo a S. Patre immutatus est. Emendat. ad S. T. eundem reddit Petr. Sic. In altera sententiae parte Editt. cum Maurin. πονηρούς καὶ ἀγαθούς, ubi C. Mon. 1. 2. Coisl. RE. Casaub. Grod. rectius transponunt. Cf. supr. c. XVI. Greg. Nyss. in nativ. Dom. p. 343. Iren. adv. haer. III. 22. et Vers. antiqua N. Test. ex C. Vatic. ap. A. Mai Nov. Collect. III. 259.

4. ἐρωτικῆς] RE. Casaub. αἱρετικῆς: mendose. Cod. cit. uter-

Digitized by Google

saucieris. Sufficit porro tibi ista solummodo scire, experiri autem abstineto. Tonat Deus, omnesque contremiscimus: isti autem in blasphemas voces erumpunt. Fulgurat Deus, omnesque nos in terram procumbimus: illi autem in coelum convicia jactant. Jesus ait de Patre suo: *Qui solem suum exoriri facit super justos et injustos, et pluit super bonos et malos.* Illi autem imbres ex insania amatoria oriri statuunt. Matth. v. 45. Audent quoque dicere, quandam esse in coelo virginem speciosam cum juvene formoso: eos, quo tempore cameli aut lupi, sua foedae libidinis tempora habere. Hibernis itaque temporibus, hunc in virginem insano furore incurrere: illam vero fugere ajunt, atque istum cursu persequi. Atque inde ex festinatione sudorem illum emittere, quibus ex sudoribus imbrem existere. Haec in Manichaeorum libris scripta sunt. Haec nos ipsi legimus, dum narrantibus noluimus fidem adhibere. Nam propter vestram securitatem, in illorum perniciem sollicitius inquisivimus.

XXXV. Verum nos Dominus ab tali defendat errore; tribuatur vero vobis inimicitia adversus draconem, ut quomodo ipsi calcaneum observant, ita et vos illorum caput conculcetis. Memores estote eorum, quae vobis dicuntur. Quae concordia rerum tuarum cum illorum rebus? Quid lux cum tenebris comparata? Quid II. Cor. VI. Ecclesiae gravitas et sanctitas cum Manichaeorum abominatione? 14. Hic ordo, hic disciplina, hic gravitas, hic castimonia. Hic vel

que τις ante πάρθ. omitt. — ἐπιθυμίας Editt. μίξεως. Vulg. firmant Codd. omnes praeter Bodl. et Colb. —. καὶ post ἔχειν c. Maur. legg. C. Mon. 1. 2. Coisl. RE. Casaub. Grod. —. χειμώνων plur. scripss. C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. secuti. Grod. „quum fiunt tempestates." τῶν ante Μανιχ. deest Codd. citt.

5. ἀνεγνώκαμεν] Ita C. Mon. 1. 2. San-Genov. RE. Casaub. Vulg. ἀνέγνωμεν. — Loco ὑμετέρας vulg. ex Coisl. RE. Casaub. Grod. Petr. Sic. legg. ἡμετέρας C. Mon. 1. 2. et reliqui, ad itacismi rationem dictati.

6. ἡμᾶς] C. M. πάντας ἡμᾶς. omiss. ἀπό. Petr. Sic. ἐκ τῆς τοιαύτης. —. δὲ post δοθείη c. Coisl. Ottob. RE. Casaub. exhibb. quoque C. Mon. 1. 2. —. Art. τὸν ante δράκ. omitt. RE. Casaub. —. Quae sequ. ὥςπερ ἐκεῖνοι κτλ. Grod. vertit: „ut quemadmodum ille insidiatur calcaneo etc." τὴν πτέρν. RE. Casaub. τὴν ὑμῶν πτέρν. —. πατήσητε Cod. uterque cit. τηρήσητε.

7. τῶν σῶν] Sic Codd. omnes praeter RE. Casaub. quos sequitur Maurin. τῶν ἡμετέρων. Grod. „rerum vestrarum." Forte leg. μνημόνευέ τε τῶν λεγ. —. ἐκκλησ. RE. Casaub. ἀληθείας.

Digitized by Google

βλέψαι γυναικὶ πρὸς ἐπιθυμίαν, κατάγνωσις [1]). Ὧδε γάμος σεμνότητος, ὧδε ἐγκρατείας ὑπομονὴ, ὧδε παρθενίας ἰσάγγελον ἀξίωμα· ὧδε βρωμάτων μετοχὴ μετὰ εὐχαριστίας· ὧδε εὐγνωμοσύνη πρὸς τὸν τῶν ὅλων δημιουργόν. Ὧδε ὁ Πατὴρ τοῦ Χριστοῦ προσκυνεῖται· ὧδε φόβος καὶ τρόμος διδάσκεται τοῦ βρέχοντος· ὧδε τῷ βροντῶντι καὶ ἀστράπτοντι δοξολογίαν ἀναπέμπομεν.

Epilogus. Λς'. Συναγελάζου τοῖς προβάτοις· φεῦγε τοὺς λύκους· τῆς Ἐκκλησίας μὴ ἀναχώρει. Μίσει καὶ τούς ποτε εἰς τὰ τοιαῦτα ὑποπτευθέντας· καὶ ἐὰν μὴ χρόνῳ καταλάβῃς αὐτῶν τὴν μετάνοιαν, μὴ προπετῶς σεαυτὸν [2]) ἐμπιστεύσῃς. Παρεδόθη σοι τῆς μοναρχίας ἡ ἀλήθεια. Γνώριζε τὰς βοτάνας τῶν μαθημάτων· γίνου δόκιμος τραπεζίτης, τὸ καλὸν κατέχων, ἀπὸ παντὸς εἴδους πονηροῦ ἀπεχόμενος. Εἰ δὲ καί ποτε τοιοῦτος γέγονας, μίσησον ἐπιγνοὺς τὴν πλάνην. Ἔστι γὰρ ὁδὸς σωτηρίας, ἐὰν ἀπεμέσῃς τὸν ἔμετον· ἐὰν ἀπὸ καρδίας μισήσῃς· ἐὰν ἀποστῇς αὐτῶν, μὴ χείλεσι μόνον [3]), ἀλλὰ καὶ τῇ ψυχῇ· ἐὰν προσκυνήσῃς τὸν Πατέρα τοῦ Χριστοῦ, τὸν Θεὸν νόμου καὶ προφητῶν· ἐὰν γινώσκῃς τὸν ἀγαθὸν καὶ δίκαιον, ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ὄντα Θεόν. Ὃς πάντας ὑμᾶς συντηρήσειε, διαφυλάττων ὑμᾶς ἀπτώτους, ἀσκανδαλίστους, ἑδραίους ἐν τῇ πίστει, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

—. Art. τῶν Μανιχ. deest Codd. citt. et Mon. 1. 2.

1. κατάγνωσις] RE. Casaub. et Mon. 2. καταγνωστέον. C. Mon. 1. καταγνώσεται. Grod. „damnatur." Cf. Clem. Alex. Paed. III. 8. —. γάμος σεμνότητος C. Mon. 1. 2. Coisl. Ottob. RE. Casaub. γάμος σεμνότατος. Bodl. γάμος καὶ σεμνότης. Vd. Procat. c. 13. c. 15. VI. 16. στόμα ἀθεότητος. XIV. 17. μετάνοια τῆς σωτηρίας. —. ἰσάγγ. Bodl. Morel. ἀγγέλων ἀξίωμα. —. μετοχὴ RE. Casaub. Mon. 1. 2. μετάληψις.

2. σεαυτὸν] RE. Casaub. σεαυτ. omitt. Mendose. Similiter ibid. παθημάτων l. μαθημάτων.

Digitized by Google

feminam ad libidinem adspicere piaculum est. Hic connubium sanctissimum, hic continentia constans, hic virginitatis angelis aequalis dignitas. Hic ciborum cum gratiarum actione perceptio; hic gratus in rerum universarum opificem animus. Hic pater Christi adoratur: hic ejus, qui pluviam fundit, metus ac tremor docetur. Hic tonanti et fulguranti gloriam et honorem referimus.

XXXVI. Aggregare tu ovibus: fuge lupos; ab Ecclesia ne recedas. Odio etiam prosequere eos, qui aliquando de talibus suspecti erant: quos nisi ex longo tempore poenitentes cognoveris, ne temere atque inconsiderate te ipsum iis credas. Tradita est tibi de Unius Dei principatu veritas. Internosce documentorum quasi herbas. Esto bonus nummularius: *quod bonum est, tenens, et ab omni specie mala te abstinens.* Quodsi quando talis ipse fuisti, agnitum errorem odio habe. Est enim via salutis, si vomitum evomas: si ex animo oderis: si te subtraxeris ab illis, non labiis solum, sed et animo: si adoraveris Patrem Christi, Deum legis et prophetarum: si agnoveris bonum et justum, unum eundemque esse Deum. Qui vos omnes conservet, custodiens vos ab omni offendiculo et scandalo, stabiles in fide, in Christo Jesu Domino nostro, cui gloria in secula seculorum. Amen.

1. Thess. v. 22.

De loc. cit. 1. Thess. v. 22. sq. vd. Commentt. in h. l.

3. χείλεσι μόνον] C. Mon. 1. RE. Casaub. μὴ χείλεσιν, ἀλλὰ τῇ ψυχῇ. —. Dein ad f. Codd. citt. c. Mon. 2. scrib. διαφυλάττων l. φυλάττων vulg. Cf. Catech. XVIII. 35. et saepius. — Codd. citt. praeter Mon. 2. omitt. ὑμᾶς. —. Doxologia denuo in ll. Mss. plus minusve plena legitur. Coisl. RE. Casaub. Ottob. et Mon. 2. Κ. ἡμῶν, μεθ' οὗ ἡ δόξα τῷ Πατρὶ σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. C. Mon. 1. Κ. ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, τιμὴ, προσκύνησις καὶ εὐχαριστία εἰς τ. αἰῶν. τ. αἰών. Α.

Digitized by Google

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ Ζ'

ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ,

Ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα, εἰς τὸν ΠΑΤΕΡΑ[1]*. Καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Ἐφεσίους· Τούτου χάριν κάμπτω τὰ γόνατά μου πρὸς τὸν Πατέρα, ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται, καὶ τὰ ἑξῆς.*

Α'. Περὶ μὲν[2] *τῆς τοῦ Θεοῦ μοναρχίας, αὐτάρκως ἡμῖν ἐν τῇ χθὲς ἡμέρᾳ πρὸς ὑμᾶς εἴρηται. Αὐτάρκως δὲ λέγω, οὐ τὸ πρὸς ἀξίαν· (τούτου γὰρ ἐφικέσθαι θνητῇ φύσει παντελῶς ἀδύνατον), ἀλλ' ὅσον ἦκεν εἰς τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν. Καὶ τῆς τῶν ἀθέων αἱρεσιωτῶν*[3] *πολυσχιδοῦς πλάνης τὰς ἐκτροπὰς διῆλθον. Ὧν τὸ βορβορῶδες καὶ τὸ τῶν ψυχῶν ἰοβόλον ἀποσεισάμενοι, καὶ τὰ κατ' ἐκείνους μνημονεύσαντες, οὐχ ἵνα βλαβῶμεν, ἀλλ' ἵνα μειζόνως αὐτοὺς μισήσωμεν, πρὸς ἑαυτοὺς λοιπὸν ἐπανέλθωμεν· καὶ τὰ σωτηριώδη τῆς ἀληθοῦς Πίστεως καταδεξώμεθα, τῷ τῆς μοναρχίας ἀξιώματι*[4] *τὸ πατρικὸν συνάπτοντες, καὶ πιστεύοντες ΕΙΣ ΕΝΑ ΘΕΟΝ ΠΑΤΕΡΑ. Οὐ γὰρ μόνον ΕΙΣ ΕΝΑ ΘΕΟΝ δεῖ πιστεύειν· ἀλλὰ καὶ* [τὸ][5] *ΠΑΤΕΡΑ τοῦτον εἶναι τοῦ μονογενοῦς, Κυρίου δὲ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μετ' εὐσεβείας καταδεχώμεθα.*

Deum esse Patrem ostenditur ex V. T.

Β'. Ταύτῃ γὰρ ἂν τῶν Ἰουδαίων ἀνώτερα φρονοίημεν[6]*, οἳ τὸ μὲν εἶναι ΕΝΑ ΘΕΟΝ καταδέχονται τοῖς δόγμασι· (τί γὰρ,*

1. *εἰς τὸν Πατέρα*] Ita omnes ll. Mss. et Edītt. Mutavit hoc nihilominus cl. Ed. Maurin. in *εἰς τὸ, Π.* ex analogia titulorum Catech. VIII. *εἰς τὸ, Παντοκράτορα,* XI. *εἰς τὸ, τὸν Υἱὸν* etc. Quam analogiam licet cum V. Cl. agnoscamus, noluimus tamen ab autoritate omnium Codd. ultro discedere.

2. *Περὶ μὲν*] C. Mon. 1. 2. *Περὶ μὲν οὖν.* —. *τούτου* Editt. *τοῦτο.* Vulg. cum Coisl. exhibb. C. Mon. 1. 2.

3. *ἀθεῶν αἱρεσ.*] RE. Casaub. *ἀθεῶν αἱρετικῶν* Coisl. *ἀθ. καὶ αἱρ.* Cf. Catech. VI. 17. —. *κατ' ἐκείνους* C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. *κατ' ἐκείνων* —. —. *αὐτοὺς μισήσ.* Editt. c. RE. Mon. 2. *αὐτοὺς ὠφελήσωμεν*: quod responderet *ἵνα βλαβῶμεν.* Cf. autem Catech. IV. 37. VI. 20. XV. 27. XVI. 7. et pluries. — *καταδεξώμ.* C. M. *καταλεξώμεθα*: librarii errore.

Digitized by Google

CATECHESIS SEPTIMA

ILLUMINANDORUM,

Hierosolymis extemporalis habita de PATRE. Et lectio ex Epistola ad Ephesios: ***Hujus rei gratia flecto genua mea ad Patrem, ex quo omnis paternitas in coelis et in terra nominatur,*** et quae sequuntur. Eph. III. 14.

I. De monarchia quidem Dei, sufficienter nobis hesterna die ad vos dictum est. Sufficienter autem dico, non pro rei dignitate (eo enim attingere mortali naturae prorsus impossibile), sed quantum concessum est infirmitati nostrae. Tum et multifidi atheorum haereticorum erroris diverticula persecutus sum. Quorum excussa colluvie pernicialique animabus veneno, ac retentis in memoria illorum nugis, non ut laedamur, sed ut majus in ipsos odium concipiamus: jam ad nos ipsos revertamur, et salutifera verae Fidei dogmata suscipiamus, monarchiae dignitati paternam praerogativam annectentes, et credentes IN UNUM DEUM PATREM. Non enim solum IN UNUM DEUM oportet credere: verum etiam hunc PATREM unigeniti, Domini nostri Jesu Christi esse, pie suscipiamus.

II. Hac enim ratione Judaeis sublimiora sensuri sumus: qui quidem UNUM DEUM esse dogmatibus suis recipiunt, (quid

4. ἀξιώματι] RE. Casaub. ὀνόματι. Idem Cod. uterque καὶ inter ΘΕΟΝ et ΠΑΤΕΡΑ falso inserit. —. δεῖ alias ante μόνον positum ad f. C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. retro ad πιστεύειν collocavimus, quod postulat S. Autoris stylus consuetus. Vd. Catech. VI. 8. XVII. 11. et passim.

5. ἀλλὰ καὶ τὸ] Sic RE. Casaub. Editt. τὸν. Rectius prorsus artic. cum C. Mon. 1. omittitur. Vd. Catech. VI. 13. —. Κατα-δεχώμεθα, ubi Edd. indic. κατα-δεχόμεθα (Cl. Casaub. ex conject. καταδέχεσθαι scripsit). Edit. Maur. ex autorit. Grodec. „recipiamus," quod confirmat C. Mon. 1. Exhinc in hoc Cod. nostro antiquissimo lacuna a ταύτῃ c. II. usque ad finem cap. IV. θεὸν ὠνόμασεν.

6. φρονοίημεν] Ita Coisl. Ottob. RE. Casaub. Mon. 2. Editt. φρονοῦμεν qui et Πατέρα post Θεὸν legunt contra Codd. citt.

Digitized by Google

εἰ καὶ τοῦτο διὰ τῆς εἰδωλολατρείας πολλάκις ἠρνήσαντο;) τὸ δὲ καὶ ΠΑΤΕΡΑ εἶναι τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦτον, οὐ παραδέχονται· τοῖς οἰκείοις προφήταις ἐναντία φρονοῦντες, οἳ φασιν ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς· Κύριος εἶπε πρός με, Υἱός μου εἶ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε. Καὶ μέχρι σήμερον φρυαττόμενοι καὶ συναγόμενοι κατὰ τοῦ Κυρίου, καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ· νομίζοντες [1]) ὅτι δυνατόν ἐστι Πατρὶ φιλιωθῆναι, χωρὶς τῆς εἰς τὸν Υἱὸν εὐσεβείας· ἀγνοοῦντες ὅτι οὐδεὶς ἔρχεται πρὸς τὸν Πατέρα, εἰ μὴ διὰ τοῦ Υἱοῦ, τοῦ λέγοντος, Ἐγώ εἰμι ἡ θύρα· καὶ, Ἐγώ εἰμι ἡ ὁδός. Ὁ τοίνυν [2]) τὴν ὁδὸν παραιτούμενος τὴν ἀπάγουσαν πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ ὁ τὴν θύραν ἀρνούμενος, πῶς τῆς πρὸς τὸν Θεὸν εἰσόδου καταξιωθήσεται; ἀντιλέγοντες δὲ καὶ τοῖς ἐν ὀγδοηκοστῷ ὀγδόῳ ψαλμῷ γεγραμμένοις, τὸ, Αὐτὸς ἐπικαλέσεταί με, Πατήρ μου εἶ σύ, Θεός μου καὶ ἀντιλήπτωρ τῆς σωτηρίας μου. Κἀγὼ πρωτότοκον θήσομαι αὐτόν, ὑψηλὸν παρὰ τοῖς βασιλεῦσι τῆς γῆς. Εἰ γὰρ ταῦτα πρὸς τὸν Δαβὶδ ἢ Σολομῶντα, ἢ καί τινα τῶν καθεξῆς εἰρῆσθαι βιάζοιντο, δειξάτωσαν, πῶς ὁ θρόνος τούτου τοῦ προφητευομένου παρ' αὐτοῖς, ἔστιν ὡς αἱ ἡμέραι τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ὡς ὁ ἥλιος ἐναντίον τοῦ Θεοῦ, καὶ ὡς ἡ σελήνη κατηρτισμένη εἰς τὸν αἰῶνα. Πῶς δὲ καὶ οὐ δυσωποῦνται τὸ γεγραμμένον [3]), Ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε; καὶ τὸ, Συμπαραμενεῖ τῷ ἡλίῳ καὶ πρὸ τῆς σελήνης, γενεὰς γενεῶν [4]); ἅπερ ἐπ' ἄνθρωπον ἀναφέρειν, πάσης ἀγνωμοσύνης ἀνάπλεων καὶ μεστόν.

Γ'. Ἀλλ' Ἰουδαῖοι μὲν τὰ συνήθη τῆς ἀπιστίας, ἔν τε τοῖς ῥητοῖς τούτοις καὶ ἐν τοῖς παραπλησίοις, ἐπειδὴ βούλονται, νοσείτωσαν. Ἡμεῖς δὲ τὸ τῆς Πίστεως εὐσεβὲς ἀναλαμβάνομεν [5]), Θεὸν ἕνα τὸν Πατέρα τοῦ Χριστοῦ προσκυνοῦντες· [τὸν γὰρ τοῖς πᾶσι τὸ γεννᾶν χαριζόμενον, τοῦτον τῆς τοιαύτης ἀξίας ἀποστέ-

fidem nec non Grod. exceptis ll. Ottob. et Mon. 2. —, τί γὰρ, εἰ Mon. 2. omiss. τί γὰρ dein cum RE. Casaub. εἰ καὶ τοῦτον.

1. νομίζοντες] RE. Casaub. νομίζουσι. Particip. ad οὐ καταδέχονται respicit. —. Post Υἱὸν Cod. citt. addit: Χριστόν.

2. Ὁ τοίνυν] RE. Casaub. οἱ τοίνυν — παραιτούμενοι — οἱ τὴν θύραν ἀρνούμενοι, πῶς καταξιωθήσονται; —. Loco πρὸς τὸν Θεὸν Cod. citt. Coisl. et Grod. πρὸς τὸν Πατέρα.

3. τὸ γεγραμμένον] Editt. τὸ γεγρ. το, quod alterum τὸ rectius deest Coisl. RE. Casaub. Deletum illud annotat cl. Editor Maurin. sed retineri in textu passus est.

Digitized by Google

enim, si et illud per idolorum cultum saepius negarent?) PATREM vero illum esse Domini nostri Jesu Christi, non admittunt: suis ipsorum prophetis contraria sentientes, qui loquuntur in Scripturis divinis: ***Dominus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te.*** Et usque in praesentem diem illi ***fremunt et conveniunt adversus Dominum et adversus Christum ejus***: existimantes, se posse Patri gratificari sine pietate in Filium: ignorantes, quod ***nemo venit ad Patrem, nisi per Filium,*** qui dicit: ***Ego sum ostium;*** et ***Ego sum via.*** Qui ergo viam devitat, quae ducit ad Patrem, et qui ostium negat, quomodo ingressu ad Deum ille dignus habebitur? Contradicunt vero iis, quae in octogesimo octavo Psalmo scripta sunt: ***Ipse invocabit me, Pater meus es tu; Deus meus, et susceptor salutis meae. Et ego primogenitum ponam illum, excelsum prae regibus terrae.*** Si enim haec in Davidem vel Salomonem, vel successorum quempiam detorserint, ostendant, quomodo thronus ejus, qui eorum opinione per prophetiam designatur, ***sit tanquam dies coeli, et sicut sol in conspectu Dei, et sicut luna perfecta in aeternum.*** Quomodo et illud non verentur, quod scriptum est: ***Ex utero ante luciferum genui te?*** et illud: ***Permanebit cum sole et ante lunam, generationes generationum?*** Quae quidem ad hominem referre, ingratitudinis extremae plenum atque refertum est.

Ps. II. 7.
Ps. II. 1.
Joh. X. 9. XIV. 6.
Ps. LXXXVIII. 27. 28.
ibid. v. 30. 38.
Ps. CIX. 3.
Ps. LXXI. 5.

III. Verum Judaei sueto incredulitatis suae more, tum in his, tum in similibus sententiis, quoniam ita volunt, morbo teneantur. Nos vero, quam docet Fides, pietatem recipimus, Deum unum, Patrem Christi adorantes. Qui enim omnibus gignendi vim impartitur, illum ejusmodi dignitate privare

4. γενεὰς γενεῶν] Ita Codd. sec. LXX. Vd. Catech. XII. 10. At Coisl. RE. Casaub. γενεαῖς γενεῶν. (Cf. S. Justin. M. dial. c. Tryph. 34. εἰς γενεὰς γενεῶν. Euseb. in Ps. 71, 5. (Ed. Montf. 1. 413.). Voces ἀνάπλεων καὶ des. RE. Casaub. Retinet ἀνάπλεων C. Mon. 2. omiss. καὶ μεστόν. Grod. „longe ineptissimum et impietate plenum esset.“

5. ἀναλαμβάνομεν] Ed. Maur. ex RE. Casaub. ἀναλαμβάνωμεν. Tutior videtur Codd. et Editt. lectio: ἀναλαμβάνομεν: quemadmodum deinceps Codd. omnes πιστεύομεν loco vulg. πιστεύωμεν ex Grodec. —. τοῦτον τῆς Editt. vitiose: τοῦτον τοῖς. Loc. sanavit Ed. Maur. ex Coisl. RE. Casaub. suffrag. C. Mon. 2.

Digitized by Google

ρεῖν ἀνόσιον·] καὶ πιστεύομεν ΕΙΣ ἙΝΑ ΘΕΟΝ ΠΑΤΕΡΑ, ἵνα καὶ πρὸ τῶν περὶ Χριστοῦ κινηθησομένων [1]) ἡμῖν διδασκαλικῶν λόγων, ἡ περὶ τοῦ μονογενοῦς πίστις ἐγκαταβάλληται τῇ ψυχῇ τῶν ἀκουόντων, ἐκ τῶν μεταξὺ λόγων τῶν περὶ τοῦ Πατρὸς κατὰ μηδοτιοῦν ἀποσχοινιζομένη.

Patris nomen Filii notionem involvit.

Δ'. Τὸ γὰρ τοῦ Πατρὸς ὄνομα ἅμα [2]) τῷ τῆς ὀνομασίας προσρήματι, νοεῖν παρέχει καὶ τὸν Υἱόν· ὥσπερ ὁμοίως Υἱόν τις ὀνομάσας, εὐθὺς ἐνόησε καὶ τὸν Πατέρα. Εἰ γὰρ πατὴρ, πάντως ὅτι πατὴρ υἱοῦ· καὶ εἰ υἱὸς, πάντως ὅτι πατρὸς υἱός. Ἵν' οὖν μὴ ἐκ τοῦ [3]) λέγειν οὕτως, ΕΙΣ ἙΝΑ ΘΕΟΝ, ΠΑΤΕΡΑ ΠΑΝΤΟΚΡΑΤΟΡΑ, ΠΟΙΗΤΗΝ ΟΥΡΑΝΟΥ ΚΑΙ ΓΗΣ, ἙΟΡΑΤΩΝ ΤΕ ΠΑΝΤΩΝ ΚΑΙ ΑΟΡΑΤΩΝ· εἶτα ἐπαγόντων ἡμῶν καὶ τὸ, ΕΙΣ ἙΝΑ ΚΥΡΙΟΝ ΙΗΣΟΥΝ ΧΡΙΣΤΟΝ· ὑπολάβοι [4]) τις οὐχ ὁσίως, οὐρανοῦ καὶ γῆς δευτερεύειν τῇ τάξει τὸν μονογενῆ· διὰ τοῦτο, πρὸ τῆς ἐκείνων ὀνομασίας, Πατέρα τὸν Θεὸν ὠνομάσαμεν, ἵνα ἅμα τῷ νοεῖν Πατέρα, νοήσωμεν καὶ τὸν Υἱόν· υἱοῦ γὰρ καὶ πατρὸς οὐδέν ἐστι μεταξὺ τῶν ὄντων.

Deus unius Filii natura Pater.

Ε'. Ἔστι τοίνυν ὁ Θεὸς, πολλῶν μὲν καταχρηστικῶς πατήρ· ἑνὸς δὲ μόνου φύσει καὶ ἀληθείᾳ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ, Κυρίου δὲ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, Πατήρ· οὐ χρόνοις τὸ πατὴρ εἶναι κτησάμενος, ἀλλ' ἀεὶ Πατὴρ τοῦ μονογενοῦς τυγχάνων. Οὐ γὰρ ἄπαις ὢν πρὸ τούτου, πατὴρ γέγονεν [5]), ὕστερον μεταβουλευσάμενος· ἀλλὰ πρὸ πάσης ὑποστάσεως καὶ πρὸ πάσης αἰσθήσεως, πρὸ χρόνων τε καὶ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, τὸ πατρικὸν ἀξίωμα ἔχει ὁ Θεός [6])· τούτῳ μᾶλλον ἢ τοῖς λοιποῖς ἀξιώμασι σεμνυνόμενος. Καὶ οὐ πάθει πατὴρ γενόμενος [7]), οὐκ ἐκ συμπλοκῆς, οὐ κατ' ἄγνοιαν, οὐκ ἀποῤῥεύσας, οὐ μειωθείς, οὐκ ἀλλοιωθείς· (πᾶν γὰρ δώρημα τέλειον ἄνωθέν ἐστι, καταβαῖνον ἀπὸ

1. κινηθησ.] C. Mon. 2. κινουμένων. —. περὶ τοῦ Μονογ. Editt. περὶ τοῦ Χριστοῦ. Vulg. probavit Ed. Maur. ex Coisl. Ottob. RE. Casaub. (ἡ μονογενοῦς πίστις) nec non contextu totius capitis. —. ἀποσχοινιζ. RE. Casaub. ἀπεσχοινισμένη. (Casaub. conjecit: ἀποσχιζομένη.),

2. ἅμα] C. Mon. 2. ἅμα vitiose omittit. —. ὥσπερ ὁμ. RE. Casaub. καὶ γὰρ Υἱόν.

3. μὴ ἐκ τοῦ] LL. Mss. et Editt. ἐκ τοῦ μὴ: f. ex librariorum errore antiquitus tradito. Emend. Ed. Maurin. quam sequimur.

4. ὑπολάβοι] RE. Casaub. ὑπολάβῃ. —. διὰ τοῦτο C. Mon. 2. διὰ τὸ.

5. πατὴρ γέγον.] Vocem πα-

Digitized by Google

impium sane fuerit. Et credimus IN UNUM DEUM PATREM, ut etiam ante disputationem a nobis, quae de Christo plenius doceat, instituendam, Unigeniti fides audientium in animis defigatur, ne tantillum quidem ob interpositos de Patre sermones separata.

IV. Patris enim nomen simul cum sua ipsius appellatione, intelligendum exhibet et Filium: quemadmodum similiter, qui Filium nominavit, statim et Patrem cogitaverat. Si enim pater, omnino filii pater est: et si filius, omnino patris filius. Ne igitur, ex eo, quod dicimus, IN UNUM DEUM, PATREM OMNIPOTENTEM, FACTOREM COELI ET TERRAE, VISIBILIUM OMNIUM ET INVISIBILIUM; posteaque subjungimus, ET IN UNUM DOMINUM JESUM CHRISTUM; suspicetur quispiam minus sancte, coelo et terra posteriorem ordine esse Unigenitum: propterea ante illorum nominationem, Deum appellavimus Patrem: ut simul atque cognoverimus Patrem, noscamus etiam Filium. Nam inter Filium ac Patrem nihil prorsus est medium eorum, quae existunt.

V. Est igitur Deus, multorum quidem improprie dictus pater; unius vero solius, unigeniti Filii Dominique nostri Jesu Christi, natura et veritate Pater. Non temporum successu adeptus, ut pater sit, sed semper Unigeniti Pater existens. Non enim antea sine prole, postea mutata sententia factus est Pater: verum ante omnem substantiam et ante sensum omnem, ante tempora et secula omnia, paternam dignitatem habet Deus: qua magis quam reliquis omnibus titulis gaudet. Non ex passione factus est pater; non ex complexu, non per ignorantiam; non emanationem passus, *non deminutus, non alteratus. (*Omne* enim *donum perfectum desursum*

* Gr. non deficiens.

τὴρ Ed. Maur. adjecit ex Coisl. RE. Casaub. (Mon. 2.) Cf. Catech. IV. 4. 7. S. Athan. contr. Arian. orat. I. 5. ubi Arius: *οὐκ ἀεὶ ὁ Θεὸς* (l. v. *ὁ Θεὸς πατὴρ*), *πατὴρ ἦν· ἀλλ' ἦν ὅτε ὁ Θεὸς μόνος ἦν, καὶ οὔπω Πατὴρ ἦν, ὕστερον δὲ ἐπεγέγονε πατήρ.*

6. *ἐχ. ὁ Θεός*] Editt. et Mon. 2. *ὁ Πατήρ*. Vulg. ex C. Mon. 1. Ottob. RE. Casaub. —. *σεμνυνόμενος* RE. Casaub. *ἐστι σεμνυνόμενος.*

7. *Καὶ - γενόμενος*] Haec verba desunt C. Mon. 1. Ita etiam deinceps *οὐκ ἀλλοιωθείς.* —. *οὐκ ἀποῤῥεύσας* C. Coisl. RE. Casaub. Mon. 2. *ἀποῤεύσας.* Editt. *ἀποῤῥήσας*: vitiose. Vd. Commentt. in h. l.

Digitized by Google

τοῦ πατρὸς τῶν φώτων, παρ' ᾧ οὐκ ἔνι παραλλαγὴ ἢ τροπῆς ἀποσκίασμα). Πατὴρ τέλειος, τέλειον Υἱὸν γεννήσας· πάντα παραδοὺς τῷ γεγεννημένῳ· πάντα γάρ μοι παρεδόθη, φησὶν [1]), ὑπὸ τοῦ Πατρός μου. Καὶ τιμώμενος ὑπὸ τοῦ μονογενοῦς· Ἐγὼ γὰρ τιμῶ τὸν Πατέρα, φησὶν ὁ Υἱός· καὶ πάλιν· Καθὼς ἐγὼ τὰς ἐντολὰς τοῦ Πατρός μου τετήρηκα, καὶ μένω αὐτοῦ ἐν τῇ ἀγάπῃ. Λέγομεν [2]) τοίνυν καὶ ἡμεῖς παραπλησίως τῷ Ἀποστόλῳ· Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς καὶ Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ πατὴρ τῶν οἰκτιρμῶν, καὶ Θεὸς πάσης παρακλήσεως· καὶ, Κάμπτομεν τὰ γόνατα πρὸς τὸν Πατέρα, ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται· δοξάζοντες αὐτὸν σὺν τῷ μονογενεῖ [3])· ὁ γὰρ ἀρνούμενος τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Υἱὸν ἀρνεῖται· καὶ πάλιν· Ὁ ὁμολογῶν τὸν Υἱὸν, καὶ τὸν Πατέρα ἔχει· γινώσκοντες, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρός.

Deus universi creator, idem et Pater Christi.

ς'. Προσκυνοῦμεν τοίνυν τὸν Πατέρα τοῦ Χριστοῦ, τὸν οὐρανοῦ [4]) καὶ γῆς ποιητὴν, τὸν Θεὸν Ἀβραὰμ, Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ· οὗ πρὸς τιμὴν καὶ ὁ πρότερος ἀντικρὺς ἡμῶν ἐνταῦθα ναὸς ᾠκοδόμητο. Οὐ γὰρ ἀνεξόμεθα τῶν αἱρετικῶν τῶν τὴν παλαιὰν τῆς καινῆς διαθήκης ἀποσχιζόντων [5])· ἀλλὰ τῷ Χριστῷ πεισθησόμεθα, τῷ λέγοντι περὶ τοῦ ἱεροῦ· Οὐκ ᾔδειτε, ὅτι ἐν τοῖς τοῦ Πατρός μου δεῖ με εἶναι; καὶ πάλιν· Ἄρατε ταῦτα ἐντεῦθεν, καὶ μὴ ποιεῖτε τὸν οἶκον τοῦ Πατρός μου οἶκον ἐμπορίου. Δι' ὧν σαφέστατα τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις πρότερον ναὸν, οἶκον εἶναι τοῦ ἑαυτοῦ Πατρὸς ὡμολόγει. Εἰ δέ τις ἐξ ἀπιστίας ἀποδείξεις ἔτι πλείονας λαβεῖν βούλεται, περὶ τοῦ, τὸν Πατέρα τοῦ Χριστοῦ τὸν αὐτὸν εἶναι καὶ κόσμου ποιητήν· ἀκουσάτω πάλιν αὐτοῦ λέγοντος· Οὐχὶ δύο στρουθία ἀσσαρίου πωλεῖται; καὶ ἓν ἐξ αὐτῶν οὐ πεσεῖται ἐπὶ τὴν γῆν ἄνευ τοῦ Πατρός [6]) μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς. Καὶ τὸ, Ἐμβλέψατε εἰς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, ὅτι οὐ σπείρουσιν, οὐδὲ θερίζουσιν [7]), οὐδὲ συνάγουσιν

1. παρεδ. φησὶν] Editt. φησὶν ignorant. Vulg. firmant C. Mon. 1. 2. Coisl. RE. Casaub. —. Post Πατρός C. M. μου omitt.

2. Λέγομεν] C. M. λέγωμεν. Uti deinceps idem Cod. cum Editt. et Grod. κάμπτωμεν: ubi RE. Casaub. κάμπτω μου. Utroque in loco conjunct. modus praeferendus videtur.

3. σὺν τῷ μονογενεῖ] C. M. διὰ τοῦ μονογενοῦς.

4. τὸν οὐρανοῦ] Sic C. Mon. 1. 2. Coisl. RE. Casaub. Editt. τοῦ οὐρανοῦ. —. C. Mon. 1. RE. Casaub. ante Ἰσαὰκ interpon-

Digitized by Google

est, descendens a patre luminum, apud quem non est transmutatio nec vicissitudinis obumbratio). Pater perfectus, perfectum genuit Filium: omnia tradens ei, quem genuit. *Omnia* enim *mihi tradita sunt,* inquit, *a Patre meo.* Et honoratur ab Unigenito (Pater): *Ego* enim, inquit Filius, *honorifico Patrem:* et rursus: *Sicut ego praecepta Patris mei servavi, et maneo in ejus dilectione.* Dicimus igitur et nos simul cum Apostolo: *Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, Pater misericordiarum, et Deus totius consolationis:* et *flectimus genua ad Patrem, ex quo omnis paternitas in coelis et in terra nominatur:* glorificantes ipsum una cum Unigenito: *qui* enim *negat Patrem, et Filium negat:* rursus vero: *Qui confitetur Filium, et Patrem habet:* cognoscentes, *quod Dominus Jesus Christus est in gloria Dei Patris.* Jac. I. 17. Matth. XI. 27. Joh. VIII. 49. Joh. XV. 10. II. Cor. I. 3. Eph. III. 14. I. Joh. II. 22. ibid. v. 23. Phil. II. 11.

VI. Adoramus igitur Patrem Christi, factorem coeli et terrae, *Deum Abraham, Isaac et Jacob:* cujus in honorem prius illud, hic nobis ex adverso oppositum templum constructum fuit. Non enim patiemur haereticos, qui Vetus Testamentum abscindunt a Novo: sed Christo fidem habemus, dicenti de templo: *Nesciebatis quod in his, quae Patris mei sunt, oportet me esse?* et rursus: *Auferte ista hinc, et ne faciatis domum Patris mei domum negotiationis.* Quibus verbis evidentissime prius illud, quod erat in Hierosolymis templum, Patris sui domum esse confessus est. Quod si quis prae infidelitate plures adhuc demonstrationes accipere cupiat, quod Christi Pater idem sit, ac mundi conditor: audiat iterum dicentem ipsum: *Nonne duo passeres asse veneunt? Et unus ex illis non cadet super terram, sine Patre meo qui est in coelis.* Et: *Respicite ad volatilia coeli: quia non seminant, neque metunt, neque congregant* Exod. III. 6. Luc. II. 49. Joh. II. 16. Matth. X. 29.

unt *καὶ,* ad normam Exod. III. 6. 15. 16. Cf. Catech. XVIII. 11. —. *ἀνεξόμεθα* RE. Casaub. *ἀνεχόμεθα.*

5. *ἀποσχιζ.*] C. M. *ἀποσχοινιζόντων.* Vd. supr. c. VII. not. 1. —. *καὶ* ante *μὴ ποιεῖτε* deest RE. Casaub. ut Joh. II. 16. Cod. B. P. Lachm. —. *περὶ τοῦ τὸν* Editt. ante Milles. *περὶ τοῦτον*: typothetarum errore.

6. *τοῦ Πατρός μου*] Ita Codd. plerique, Grod. et Editt. At Coisl. RE. Casaub. ad f. Sacri textus Matth. X. 29. *τοῦ Πατρὸς ὑμῶν.*

7. *οὐδὲ θερίζουσιν*] Omitt.

Digitized by Google

εἰς ἀποθήκας· καὶ ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τρέφει αὐτά. Καὶ τὸ, Ὁ Πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, κἀγὼ ἐργάζομαι.

Significatio nominis Patris duplex.

Ζ'. Ἀλλ' ἵνα μή τις ἐξ ἀφελείας ἢ κακεντρεχείας, ἀνθρώποις δικαίοις ἰσότιμον εἶναι τὸν Χριστὸν ὑπολάβῃ, ἐκ τοῦ λέγειν αὐτὸν, Ἀναβαίνω πρὸς τὸν Πατέρα μου, καὶ πατέρα ὑμῶν· καλὸν ἐκεῖνο προδιαστείλασθαι [1]), ὅτι τὸ μὲν τοῦ πατρὸς ἕν ἐστιν ὄνομα, ποικίλη δὲ τῆς ἐνεργείας ἡ δύναμις. Καὶ τοῦτο αὐτὸ [2]) γινώσκων εἴρηκεν ἀσφαλῶς· Πορεύομαι πρὸς τὸν Πατέρα μου, καὶ πατέρα ὑμῶν. Οὐκ εἶπεν, πρὸς τὸν Πατέρα ἡμῶν [3])· ἀλλὰ διελὼν, καὶ εἰπὼν πρῶτον τὸ οἰκεῖον, πρὸς τὸν Πατέρα μου, ὅπερ ἦν κατὰ φύσιν· εἶτ' ἐπαγαγὼν [4]), καὶ πατέρα ὑμῶν, ὅπερ ἦν κατὰ θέσιν. Εἰ γὰρ καὶ μάλιστα λέγειν ἐν προσευχαῖς κατηξιώθημεν, Πάτερ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς, ἀλλὰ κατὰ φιλανθρωπίαν ἡ δόσις. Οὐ γὰρ κατὰ φύσιν ἐκ τοῦ ἐν οὐρανοῖς πατρὸς γεννηθέντες, πατέρα καλοῦμεν αὐτόν· ἀλλ' ἐκ δουλείας εἰς υἱοθεσίαν πατρικῇ χάριτι, διὰ Υἱοῦ καὶ ἁγίου Πνεύματος [5]) μετενεχθέντες, ἀφάτῳ φιλανθρωπίᾳ λέγειν τοῦτο καταξιούμεθα.

Deus quatenus Creator, est hominum pater.

Η'. Εἰ δέ τις βούλεται μαθεῖν, ὅπως ἡμεῖς τὸν Θεὸν πατέρα καλοῦμεν, ἀκουέτω τοῦ καλοῦ παιδαγωγοῦ Μωσέως λέγοντος· Οὐκ αὐτὸς οὗτός σου πατὴρ ἐκτήσατό σε [6]), καὶ ἐποίησέ σε, καὶ ἔκτισέ σε; καὶ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου· Καὶ νῦν Κύριε, πατὴρ ἡμῶν σύ· ἡμεῖς δὲ πηλὸς, ἔργα τῶν χειρῶν [7]) σου πάντες. Σαφέστατα γὰρ ἐδήλωσεν ἡ προφητικὴ χάρις, ὅτι μὴ κατὰ φύσιν, ἀλλὰ κατὰ Θεοῦ χάριν καὶ θέσει, πατέρα καλοῦμεν.

Usus vocabuli „patris" in S. Script. varius.

Θ'. Καὶ ἵνα γνῷς ἀκριβέστερον, ὅτι μὴ πάντως ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς ὁ κατὰ φύσιν πατὴρ μόνον καλεῖται πατὴρ, ἄκουε Παύλου λέγοντος· Ἐὰν γὰρ μυρίους παιδαγωγοὺς ἔχητε

C. M. RE. Casaub. —. ὁ πατὴρ ὑμῶν Grod. „Pater meus."

1. προδιαστείλασθαι] Coisl. RE. Casaub. προσδιαστείλασθαι. Sed recte legitur προδιαστ. „praenuntiare, praemunire" H. Steph.

2. τοῦτο αὐτὸ] Sic C. Mon. 1. Coisl. RE. Casaub. Editt. τοῦτο αὐτὸς. Maluit cl. Ed. Maur. αὐτὸ τοῦτο: quod S. Autori frequentius. Cf. Cat. x. 7. et passim.

3. πρὸς τὸν Π. ἡμῶν] RE. Casaub. πρὸς τὸν Π. ἐμοῦ καὶ ἡμῶν. C. M. πρὸς τ. Π. μου καὶ ὑμῶν. Utrumque ineptum. Imitatus est locum S. Joh. Dam. O. F. IV. 8. οὐκ εἶπε, Πατέρα ἡμῶν, ἀλλὰ, Πατέρα μου, φύσει δηλονότι, καὶ, Πατέρα ὑμῶν, χάριτι. Καὶ οὐκ εἶπε, Θεὸν ἡμῶν, ἀλλὰ Θεόν μου· ἂν διέλῃς λεπταῖς ταῖς ἐπινοίαις τὸ ὁρώμενον ἐκ τοῦ νοουμένου, καὶ Θεὸν ἡμῶν ὡς δημιουργὸν καὶ

Digitized by Google

in horrea; et pater vester coelestis pascit illa. Et illud: *Pater meus usque modo operatur, et ego operor.* Matth. vi. 16. Joh. v. 17.

VII. Sed ne quis ex simplicitate aut versuta improbitate, Christum cum hominibus justis ejusdem dignitatis esse suspicetur, ex eo, quod dicat, *Adscendo ad Patrem meum, et patrem vestrum*: optimum fuerit praemunire, quod Patris quidem unum est nomen, multiplex vero *vis significationis. Et hoc idem ille cognoscens, caute dixit: *Vado ad Patrem meum, et patrem vestrum.* Non dixit, *ad patrem nostrum:* sed divisione adhibita, primum edixit, quod sibi proprium est: *ad Patrem meum*, id, quod nimirum natura erat; tum subjunxit, *et patrem vestrum*, quod erat per adoptionem. Tametsi enim concessum nobis est, in orationibus praecipue dicere: *Pater noster, qui es in coelis;* id tamen ex benignitate donum est. Neque enim, uti natura ex Patre, qui in coelis est, geniti, patrem ipsum vocamus: sed a servitute in adoptionem Patris gratia, per Filium et Spiritum Sanctum translatis, ineffabili bonitate ita dicere nobis conceditur. Joh. xx. 17. *Gr. virtus operationis. Matth. vi. 9.

VIII. Quodsi quis discere voluerit, quomodo nos Deum appellamus patrem, audiat ille optimum paedagogum Mosen, aientem: *Nonne hic ipse pater tuus possedit te, et fecit te, et creavit te?* et Jesaiam prophetam: *Et nunc Domine, pater noster tu: nos autem lutum, opera manuum tuarum omnes.* Manifestissime sane indicavit prophetica gratia, quod non secundum naturam, sed secundum Dei gratiam, et adoptione patrem eum vocamus. Deuteron. xxxii. 6. Jes. lxiv. 8.

IX. Et ut exactius cognoscas, quod non ubique in divinis Scripturis pater naturalis solum appellatur pater, audi Paulum dicentem: *Si enim decem millia paedagogorum habeatis in*

κύριον. Cf. S. Epiph. Ancor. c. xxx. (opp. II. 32. Petav.).

4. ἐπαγαγών] Editt. ἐπαναγαγών C. M. ἐπαγαγών τὸ, —. Loco δόσις cl. Casaub. legendum proponit: κλῆσις: at jam sanus est locus.

5. διὰ Υἱοῦ καὶ ἁγ. Πν.] C. M. δι' Υἱοῦ σὺν ἁγίῳ Πνεύματι.

6. ἐκτήσατό σε] RE. Casaub. ἐκτίσατό σε LXX. ἐκτήσατό σε καὶ ἐποίησέ σε καὶ ἔπλασέ σε. Grod. n. l. ἔκτισέ σε non vertit. —. τοῦ προφ. RE. Casaub. add. πάλιν.

7. τῶν χειρ.] Art. τῶν ante χειρ. deest C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. —. καὶ θέσει om. RE. Casaub. C. Mon. 1. ἀλλὰ κατὰ θέσιν Θεοῦ.

Digitized by Google

ἐν Χριστῷ, ἀλλ' οὐ πολλοὺς πατέρας· ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ τοῦ εὐαγγελίου ἐγὼ ὑμᾶς ἐγέννησα. Οὐ γὰρ τῷ γεννῆσαι [1]) κατὰ σάρκα, ἀλλὰ τῷ διδάξαι καὶ ἀναγεννῆσαι κατὰ πνεῦμα, Παῦλος ἦν Κορινθίων πατήρ. Ἄκουε δὲ καὶ τοῦ Ἰωβ λέγοντος· Ἐγὼ ἤμην πατὴρ ἀδυνάτων. Πατέρα γὰρ ἑαυτὸν, οὐ τῷ γεννῆσαι πάντας [2]), ἀλλὰ τῷ κηδεμονεῖν, ὠνόμασεν. Αὐτός τε ὁ μονογενὴς Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, τῷ ξύλῳ κατὰ τὸν τοῦ σταυροῦ καιρὸν [3]) τὴν σάρκα προσηλωμένος, ἰδὼν τὴν Μαριὰμ τὴν ἑαυτοῦ κατὰ σάρκα μητέρα, καὶ τὸν Ἰωάννην τὸν τῶν μαθητῶν προσφιλέστατόν, φησι πρὸς ἐκεῖνον μὲν, Ἴδου [4]) ἡ μήτηρ σου· πρὸς δὲ τὴν Μαριὰμ, Ἴδου ὁ υἱός σου· τὴν ὀφειλομένην φιλοστοργίαν ἐκδιδάσκων· καὶ τὸ παρὰ τῷ Λουκᾷ εἰρημένον πλαγίως ἐπιλύων, τὸ, Καὶ ἦν ὁ πατὴρ αὐτοῦ καὶ ἡ μήτηρ αὐτοῦ θαυμάζοντες· ὅπερ ἁρπάζουσιν αἱρεσιωτῶν παῖδες, ἐξ ἀνδρὸς αὐτὸν καὶ γυναικὸς γεγεννῆσθαι λέγοντες. Ὅνπερ γὰρ τρόπον ἡ Μαρία μήτηρ Ἰωάννου διὰ τὴν φιλοστοργίαν, οὐ διὰ τὸ γεννῆσαι· οὕτω καὶ Ἰωσὴφ [5]) πατὴρ ἐκαλεῖτο τοῦ Χριστοῦ, οὐ διὰ τὸ γεννῆσαι· (οὐ γὰρ ἔγνω αὐτὴν, κατὰ τὸ εὐαγγέλιον, ἕως οὗ ἔτεκε τὸν υἱὸν αὐτῆς τὸν πρωτότοκον) ἀλλὰ διὰ τὴν περὶ τὴν ἀνατροφὴν κηδεμονίαν γεγενημένην.

Ι'. Τοῦτο μὲν οὖν ὑμῖν [6]) ἐν παρεκβάσει νῦν ὡς ἐν ὑπομνήσει λελέχθω. Προσθῶμεν δὲ καὶ μαρτυρίαν ἑτέραν ἀποδεικτικὴν τοῦ, καταχρηστικῶς ἀνθρώπων τὸν Θεὸν καλεῖσθαι πατέρα. Ὅταν γὰρ ἐν Ἡσαΐᾳ λέγηται πρὸς τὸν Θεόν· Σὺ γὰρ εἶ πατὴρ ἡμῶν, ὅτι Ἀβραὰμ οὐκ ἔγνω ἡμᾶς, καὶ ἡ Σάρρα οὐκ ὠδίνησεν ἡμᾶς [7])· ἆρα ἔτι περὶ τούτου ζητεῖν χρή; Κἂν ὁ ψαλμῳδὸς λέγῃ· Ταραχθήτωσαν ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ, τοῦ πατρὸς τῶν

1. τῷ γεννῆσαι] Ita ex conject. primum cl. Edit. Maurin. ubi alii: τὸ γεννῆσαι — τὸ διδάξαι. Conject. cl. Touttéi confirmat C. Mon. 1. τῷ γενν. — τῷ διδάξ. exhib.

2. πάντας] Ejus loco conjec. cl. Casaub. πένητας. Th. Milles. πένητα. F. tutius cum C. Mon. 1. πάντως.

3. κατὰ τὸν τοῦ σταυρ. καιρ.] Ex C. Mon. 1. 2 Vulg. τὸν σταυρ. καιρόν. — προσηλωμ. C. M. προσηλούμενος. —. προσφιλέστ. Cod. cit. φιλέστατον.

4. Ἴδου] C. Mon. 1. 2. utraque vice: Ἴδε — Ἴδε: ut in S. Textu Cod. B. Lachm.

5. οὕτω καὶ Ἰωσ.] C. M. οὕτω καὶ ὁ Ἰωσήφ. Totus locus paululum legitur mutatus in RE. Casaub. οὕτω καὶ Ἰωσὴφ, πατὴρ Χριστοῦ, διὰ τὸ ὑπουργὸς γε-

Digitized by Google

Christo, sed non multos patres: in Christo enim Jesu per evangelium ego vos genui. Non eo, quod secundum carnem genuisset, sed quod docuisset et secundum Spiritum regenerasset, Paulus Corinthiorum pater erat. Audi quoque et Job dicentem: ***Pater eram imbecillium.*** Patrem enim se ipsum, non quia omnes genuisset, sed quod curam gessisset, vocavit. Ipse autem unigenitus Filius Dei, quo tempore cruci secundum carnem affixus erat, videns Mariam, secundum carnem matrem suam, et Joannem discipulorum dilectissimum: ad ipsum quidem ait: ***Ecce mater tua;*** ad Mariam vero: ***Ecce filius tuus:*** charitatem filio debitam docens. Et quod apud Lucam dictum est, oblique iisdem verbis dissolvit: ***Et erat pater ejus et mater ejus admirantes.*** Quam vocem arripiunt haereticorum sectatores, ipsum ex viro ac muliere natum praedicantes. Quemadmodum enim Maria Joannis mater dicitur propter charitatem, non vero quod genuisset: ita Joseph pater Christi dictus est, non propter generationem; (***Non enim cognovit eam,*** juxta evangelium, ***donec peperit filium suum primogenitum,***) sed propter curam, quam in alendo praestabat et educando.

1.Cor. IV. 15. Job. XXIX. 16. Joh. XIX. 26. 27. Luc. II. 33. Matth. I. 25.

X. Hoc itaque vobis nunc obiter velut admonitionis gratia dictum sit. Adjiciamus autem et aliud testimonium, quo demonstretur, hominum improprie Deum patrem dici. Quum enim in Jesaia ad Deum dicatur: ***Tu enim es pater noster, quoniam Abraham non novit nos, et Sara non parturivit nos:*** estne quidquam de hoc quaerendum praeterea? Quod si Psaltes dicat: ***Turbabuntur a facie ejus, patris orphanorum***

Jes. LXIII. 16.

νέσθαι τοῦ μυστηρίου καὶ κηδέμων, omissa dein apodosi ἀλλὰ — γεγενημένην. —. ἔγνω Editt. ἂν ἔγνω. Optimo jure Edit. Maur. delevit ἄν, quod alienum Codd. Monacc. et Coisl.

6. ὑμῖν] C. M. ἡμῖν. RE. Casaub. ὑμῖν prorsus praetermitt. —. ὑπομνήσει C. Mon. ὑπομνήματι.

7. ἡ Σάῤῥα — ἡμᾶς] Haec verba haud exstant in Coisl. RE. Casaub. et Mon. 2. nec apud Jesaiam l. c. ubi LXX. ὅτι Ἀβραὰμ οὐκ ἔγνω ἡμᾶς καὶ Ἰσραὴλ οὐκ ἐπέγνω ἡμᾶς. S. Cyrillus duabus ex sententiis distinctis Jes. LXIII. 16. et LI. 2. ἐμβλέψατε εἰς Ἀβραὰμ τὸν πατέρα ὑμῶν καὶ εἰς Σάῤῥαν τὴν ὠδίνουσαν ὑμᾶς, hujus loci verba composuit. Cf. Catech. II. 4. not. 1. —. C. M. art. ἡ ante Σάῤῥα praetermitt. —. τούτου Edit. Morel. 1608. τοῦτο.

Digitized by Google

ὀρφανῶν καὶ κριτοῦ τῶν χηρῶν· ἆρα οὐ πᾶσι πρόδηλον, ὅτι τῶν νεωστὶ τοὺς οἰκείους πατέρας ἀποβεβληκότων ὀρφανῶν πατὴρ ὁ Θεὸς καλούμενος, οὐ διὰ τὸ γεννᾶν ἐξ αὐτοῦ, ἀλλὰ διὰ τὸ κηδεμονεῖν καὶ ὑπερασπίζειν, ὠνόμασται; Ἀλλὰ τῶν μὲν ἀνθρώπων, καθὼς [1]) εἴρηται, καταχρηστικῶς ἐστι πατήρ· Χριστοῦ δὲ μόνου κατὰ φύσιν ἐστὶ Πατὴρ ὁ Θεὸς, οὐ κατὰ θέσιν· καὶ τῶν μὲν ἀνθρώπων ἐν χρόνοις, Χριστοῦ δὲ πρὸ χρόνων, καθὼς αὐτός φησι, Καὶ νῦν δόξασόν με σὺ [2]), Πάτερ, [παρὰ σεαυτῷ] τῇ δόξῃ ᾗ εἶχον, πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι, παρὰ σοί.

ΙΑ'. Πιστεύομεν τοίνυν ΕΙΣ ΕΝΑ ΘΕΟΝ ΠΑΤΕΡΑ [3]), τὸν ἀνεξιχνίαστον καὶ ἀνεκδιήγητον· ὃν ἀνθρώπων μὲν οὐδεὶς ἑώρακεν, ὁ μονογενὴς δὲ μόνος ἐξηγήσατο. Ὁ γὰρ ὢν ἐκ τοῦ Θεοῦ, αὐτὸς ἑώρακε τὸν Θεόν. Οὗ τὸ πρόσωπον οἱ ἄγγελοι διαπαντὸς βλέπουσιν ἐν τοῖς οὐρανοῖς· βλέπουσι δὲ, κατὰ τὸ μέτρον τῆς οἰκείας τάξεως ἕκαστος· τὸ δὲ ἀκραιφνὲς τῆς τοῦ Πατρὸς θεωρίας εἰλικρινῶς Υἱῷ σὺν ἁγίῳ Πνεύματι τετήρηται.

ΙΒ'. Ἐνταῦθα τοῦ λόγου γενόμενος, καὶ τῶν πρὸ βραχέως εἰρημένων ὑπομνησθεὶς, ἐν οἷς ὁ Θεὸς πατὴρ ἀνθρώπων [4]) ἀνηγορεύετο· μεγάλως πρὸς τὴν τῶν ἀνθρώπων ἀγνωμοσύνην ἐξίσταμαι. Ὁ μὲν γὰρ Θεὸς ἀφάτῳ φιλανθρωπίᾳ πατὴρ ἀνθρώπων καλεῖσθαι κατηξίωσεν· ὁ ἐν οὐρανοῖς, τῶν ἐπὶ γῆς· καὶ ὁ τῶν αἰώνων ποιητὴς, τῶν ἐν χρόνοις· καὶ ὁ τὴν γῆν κατέχων [ἐν] δρακὶ [5]), τῶν ἐπὶ γῆς ὄντων ὡς ἀκρίδων. Ὁ δὲ ἄνθρωπος καταλιπὼν τὸν ἐπουράνιον πατέρα, τῷ ξύλῳ εἶπε, Πατήρ μου εἶ σύ· καὶ τῷ λίθῳ, Σὺ ἐγέννησάς με. Καὶ μοι δοκεῖ διὰ τοῦτο πρὸς τὴν ἀνθρωποτητα λέγειν ὁ ψαλμός [6])· Καὶ ἐπιλάθου τοῦ λαοῦ σου, καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου, ὃν εἵλου πατέρα, ὃν ἐπεσπάσω πρὸς τὴν ἀπώλειαν.

1. *καθὼς*] RE. Casaub. *ὡς*. —. *Χριστοῦ δὲ μόνου* Editt. *μόνον*. Vulg. quam ex Coisl. RE. Casaub. posuit Maurin. defendunt quoque C. Mon. 1. 2. Cf. Catech. IV. 4. XI. 7.

2. *δόξασον - σὺ*] Voces *σὺ* — et *παρὰ σεαυτῷ* desiderantur C. Mon. 1. 2. Coisl. RE. Casaub. et Grod. qui posteriores praeter Monacc. *πάτερ* quoque praetermittunt. Haec oratio Domini Joh. XVII. 5. saepissime a scriptoribus ecclesiasticis allegata, haud raro abbreviata memoratur, cf. S. Hippolyti Commentt. in Genes. ap. Galland. II. 483. Origen. in ps. IV. 10. (opp. II. 575. R.). Ejusd. in Matth. tom. XV. 23. (III. 687.) Vd. etiam Cotel. PP. app. II. 107. —. Nec nostri loci argumentum, *παρὰ σεαυτῷ* expresse appositum, postulat.

Digitized by Google

et judicis viduarum; numquid non omnibus manifestum est, quod orphanorum qui recens patres proprios amiserant, pater dicatur non idcirco, quod ex se genuerit, sed quod curam et defensionem eorundem suscipiat, ita appellatus sit Deus. Hominum itaque, ut dictum est, non proprie pater est; solius vero Christi secundum naturam Deus est Pater, non autem secundum adoptionem: et hominum quidem in tempore, Christi vero ante tempora, quemadmodum ipse ait: ***Et nunc clarifica tu me, Pater,*** [*apud temetipsum*] ***claritate, quam habui, priusquam mundus esset, apud te.*** Ps. LXVII. 6. Joh. XVII. 5.

XI. Credimus igitur IN UNUM DEUM PATREM, imperscrutabilem et inenarrabilem; quem nemo quidem hominum vidit; Unigenitus vero solus enarravit. ***Qui*** enim ***est ex Deo, hic vidit Deum.*** Cujus faciem angeli continuo vident in coelis: vident autem unusquisque secundum proprii ordinis mensuram. Purus vero paterni splendoris contuitus, proprie tantum Filio una cum Spiritu Sancto reservatus est. Joh. I. 18. ib. VI. 46. Matth. XVIII. 10.

XII. Hunc ad locum quum devenerit oratio, eorum, quae paulo ante dicebamus, in quibus Deus hominum pater appellatur, recordatus, magnopere hominum ingratitudinem obstupesco. Deus enimvero ineffabili bonitate hominum pater vocari dignatus est: qui in coelis est, eorum qui super terram sunt: seculorum conditor, horum qui in temporibus existunt; qui terram in pugillo continet, eorum qui super terram sunt, instar locustarum. Homo vero, supercoelestem patrem derelinquens, ***ligno dixit: Pater meus es tu; et lapidi: Tu me genuisti.*** Et propterea, ut mihi quidem videtur, humanam naturam sic alloquitur Psalmus: ***Et obliviscere populum tuum, et domum patris tui;*** quem elegisti patrem, quem ad interitum tibi accivisti. Jes. XL. 12. 22. Jer. II. 27. Ps. XLIV. 11.

3. *Θεὸν πατέρα*] Editt. *πατέρα Θεόν*. Vulg. ex C. M. Coisl. RE. Casaub. cf. supr. c. 3. 4. —. *μόνος* C. M. *μόνον*: vitiose. —. *οἱ ἄγγ. διαπ.* C. cit. *διαπαντὸς ἄγγελοι*. Voces *σὺν ἁγίῳ Πν.* in fine cap. ibid. desiderantur.

4. *ὁ Θεὸς π. ἀνθρ.*] C. M. *Θεὸς ἀνθρ. πατήρ.* — *ἀνηγορεύετο* RE. Casaub. Mon. 2. *ἀναγορεύεται*. Grod. „praedicatur."

5. *ἐν δρακὶ*] Praepositio *ἐν* exstat tantum in Coisl. RE. Casaub. Editt. et Codd. reliqui: *δρακὶ*. Cf. Catech. XVIII. 3. ubi omnes ll. Mss. *ἐν δρακί*.

6. *λέγειν ὁ ψαλμός*] Ita C. Mon. 1. (*ψαλμὸς* legg. et reliqui Codd.) loco *λέγει ὁ ψαλμῳδὸς* vulg. quod ex uno Coisl. probavit Ed. Maurin. Cf. Catech. VIII. 2. *τοῦ ψαλμοῦ τοῦ λέγοντος* XIV.

Digitized by Google

Hominum ingratitudo adversus Deum Patrem.

ΙΓ'. Οὐ μόνον δὲ ξύλα καὶ λίθους, ἔνιοι δὲ καὶ τὸν Σατανᾶν[1]) αὐτὸν ἤδη εἵλοντο πατέρα, τὸν ψυχοφθόρον. Πρὸς οὓς ἐλεγκτικῶς ἔλεγεν ὁ Κύριος· Ὑμεῖς[2]) τὰ ἔργα τοῦ πατρὸς ὑμῶν ποιεῖτε· [τοῦ διαβόλου] πατρὸς ὄντος ἀνθρώπων, οὐ κατὰ φύσιν, ἀλλὰ κατὰ ἀπάτην. Ὃν γὰρ τρόπον, διὰ τῆς εὐσεβοῦς διδασκαλίας, Παῦλος Κορινθίων πατὴρ ἐκαλεῖτο, οὕτω καὶ ὁ διάβολος τῶν ἐκ προαιρέσεως αὐτῷ συντρεχόντων καλεῖται πατήρ. Οὐ γὰρ ἀνεξόμεθα τῶν κακῶς ἐκλαμβανόντων[3]) τὸ εἰρημένον ἐκεῖνο, τό· Ἐκ τούτου γινώσκομεν τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ τέκνα τοῦ διαβόλου· ὡς ὄντων φύσει τινῶν, καὶ σωζομένων καὶ ἀπολλυμένων, ἐν ἀνθρώποις. Οὔτε γὰρ ἐπάναγκες, ἀλλ' ἐκ προαιρέσεως εἰς τὴν τοιαύτην ἁγίαν υἱοθεσίαν ἐρχόμεθα. Οὔτε ἐκ φύσεως ὁ προδότης Ἰούδας υἱὸς ἦν διαβόλου καὶ τῆς ἀπωλείας· ἢ γὰρ ἂν οὔθ' ὅλως ἐξ ἀρχῆς ἐν ὀνόματι Χριστοῦ δαίμονας ἀπήλασε, Σατανᾶς γὰρ Σατανᾶν οὐκ ἐκβάλλει· οὐδ' ἂν[4]) πάλιν ὁ Παῦλος ἐκ τοῦ διώκειν εἰς τὸ κηρύττειν μετέβαινεν. Ἀλλ' αὐτεξούσιος ἡ υἱοθεσία, καθὼς φησιν ὁ Ἰωάννης· Ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Οὐ γὰρ πρὸ τῆς πίστεως, ἀλλ' ἐκ τῆς πίστεως τέκνα Θεοῦ γενέσθαι κατηξιώθησαν αὐτεξουσίως.

ΙΔ'. Τοῦτο τοίνυν γινώσκοντες, πνευματικῶς ἀναστρέψωμεν[5]), ἵνα τῆς υἱοθεσίας τοῦ Θεοῦ καταξιωθῶμεν. Ὅσοι γὰρ πνεύματι Θεοῦ ἄγονται, οὗτοι υἱοὶ Θεοῦ εἰσιν. Οὐδὲν γὰρ ὄφελος[6]) ἡμῖν τὴν Χριστιανῶν κεκτῆσθαι προσηγορίαν, μὴ καὶ τῶν ἔργων ἐπακολουθούντων· μή ποτε καὶ πρὸς ἡμᾶς ῥηθῇ τὸ, Εἰ τέκνα τοῦ Ἀβραὰμ ἦτε, τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραὰμ ἐποιεῖτε. Εἰ γὰρ πατέρα

3. etc. —. πρὸς τὴν ἀπώλ. C. M. πρὸς σὴν ἀπώλειαν.

1. Σατανᾶν] Ex Coisl. Ottob. RE. Casaub. Σατ. αὐτὸν scrips. Ed. Maur. quibus suffrag. C. Mon. 1. 2. Part. ἤδη C. M. jam post ἔνιοι δὲ ponit, ut videtur, aptius.

2. Ὑμεῖς] C. M. add. γὰρ: perperam. —. Voces τοῦ διαβόλου quoad ll. Mss. autoritatem admodum dubiae sunt. Praetermittuntur in C. M. Coisl. RE. Casaub. et Grod. Quae quum difficilius subintelligantur, in gloss. margin. pridem adscripta videntur. — κατὰ ἀπάτην Codd. Coisl. RE. Casaub. κατὰ ἀγάπην, procul dubio, vitiose.

3. ἐκλαμβαν.] Editt. εἰσλαμβανόντων. Vulg. ex C. Mon. 1. 2. Coisl. Ottob. RE. Casaub. —. Quae sequuntur ὡς ὄντων κ. τ. λ. C. M. in hunc modum collocat: ὡς ὄντων καὶ σωζομένων φύσει τινῶν ἐν ἀνθρώποις καὶ ἀπολλυμένων. —. τῆς ἀπωλείας Editt.

Digitized by Google

XIII. Non solum autem ligna et lapides, verum etiam ipsum Satanam *animarum perditorem in patrem elegerunt nonnulli; quos increpans Dominus ajebat: *Vos opera patris vestri facitis:* [Diaboli scilicet] qui hominum pater est, non natura, sed deceptione. Quemadmodum enim, propter institutionem piam, Paulus Corinthiorum dicebatur pater: sic et Diabolus, eorum qui ex propria voluntate cum illo currunt, pater appellatur. Haud enim patiemur illos, qui perverse intelligunt illud, quod dictum est: *Ex hoc cognoscimus filios Dei, et filios Diaboli;* quasi existant inter homines nonnulli, qui natura aut salvi fiant aut pereant. Non enim ex necessitate, sed ex propria voluntate in ejusmodi sanctam adoptionem devenimus. Neque ex natura proditor Judas, filius fuit Diaboli et perditionis: alioqui nullatenus ab initio in nomine Christi daemonas ejecisset, Satanas enim Satanam non ejicit: neque vicissim Paulus, ex persecutore in praeconem transmutatus fuisset. Sed voluntaria plane est adoptio, sicut ait Joannes: *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem, filios Dei fieri, his qui credunt in nomine ejus.* Non enim priusquam crederent, sed ex fide, filii Dei fieri libero prorsus arbitrio digni habiti sunt.

*Gr. animicidam.

Joh. VIII. 41.

1. Joh. III. 10.

Joh. VII. 12.

Marc. III. 23.

Joh. I. 12.

XIV. Hoc itaque cognoscentes spiritaliter conversemur, ut adoptione Dei digni efficiamur. *Quicunque enim Spiritu Dei aguntur, isti sunt filii Dei.* Nihil enim proderit nobis Christianorum possedisse appellationem, nisi et opera consequantur: ne forte et nobis illud dicatur: *Si filii Abraham essetis, opera Abrahae faceretis. Si enim patrem invocamus eum, qui*

Rom. VIII. 14.

Joh. VIII. 39.

καὶ ἀπωλείας. Artic. exhibb. C. Mon. 1. 2. Coisl. RE. Casaub. et S. Text.

4. οὐδ' ἄν] RE. Casaub. Mon. 2. οὐδ' αὖ πάλιν. C. Mon. 1. οὐ ταῦτα πάλιν (? οὐδ' αὖ παλ.)

5. ἀναστρέψωμεν] RE. Casaub. ἀναστραφῶμεν, ut paulo infra t. vulg.

6. Οὐδὲν γὰρ ὄφ.] Haec perioche usque *Εἰ γὰρ* etc. descripta est ab Anastasio Sinaita quaestt. et resp. ed. J. Gretser. Ingolst. 1617. qu. 1. indeque a Philippo Solitario, monacho graeco sec. XI. in libr. I. Dioptrae s. amussi etc. ed. Pontan. Ingolst. 1604. (B. M. Lugd. tom. XXI.) Cl. Thom. Milles. ex Anastasio hanc enuntiationem inter fragmenta S. Cyrilli. Ed. Oxon. p. 332. et quidem, ut fatetur, ignotę suscepit, oblitus loci hujus in propria ipsius Editione descripti. —. κεκτῆσθαι Anast. κεκλῆσθαι.

Digitized by Google

ἐπικαλούμεθα[1]), τὸν ἀπροσωπολήπτως κρίνοντα κατὰ τὸ ἑκάστου ἔργον, ἐν φόβῳ τὸν τῆς παροικίας ἡμῶν χρόνον ἀναστραφῶμεν· μὴ ἀγαπῶντες τὸν κόσμον, μηδὲ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ. Ἐὰν γάρ[2]) τις ἀγαπᾷ τὸν κόσμον, οὐκ ἔστιν ἡ ἀγάπη τοῦ Πατρὸς ἐν αὐτῷ. Ὥστε, τέκνα ἀγαπητὰ, δόξαν τῷ ἐν οὐρανοῖς πατρὶ διὰ τῶν ἔργων προσενέγκωμεν· ὅπως ἴδωσιν ἡμῶν τὰ καλὰ ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν πατέρα ἡμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Πᾶσαν τὴν μέριμναν ἡμῶν ἐπ' αὐτὸν[3]) ἐπιῤῥίψωμεν· οἶδε γὰρ ὁ πατὴρ ἡμῶν ὧν χρείαν ἔχομεν.

Honorandi parentes in terra.

ΙΕ'. Τιμῶντες δὲ τὸν ἐπουράνιον πατέρα, καὶ τοὺς τῆς σαρκὸς ἡμῶν πατέρας τιμήσωμεν· ἐπειδὴ σαφῶς ἐν νόμῳ καὶ προφήταις αὐτὸς ὥρισεν ὁ Κύριος, λέγων· Τίμα τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου, ἵνα εὖ σοι γένηται, καὶ ἔσῃ μακροχρόνιος ἐπὶ τῆς γῆς. Καὶ τοῦ παραγγέλματος τούτου ἀκουέτωσαν μάλιστα τῶν παρόντων οἱ πατέρας καὶ μητέρας κεκτημένοι. Τὰ τέκνα ὑπακούετε τοῖς γονεῦσιν ὑμῶν[4]) κατὰ πάντα· τοῦτο γὰρ εὐάρεστόν ἐστι τῷ Κυρίῳ. Οὐ γὰρ εἶπεν ὁ Κύριος· Ὁ φιλῶν πατέρα ἢ μητέρα, οὐκ ἔστι μου ἄξιος, μὴ τὸ καλῶς γεγραμμένον αὐτὸς ἐξ ἀγνοίας ἐκλάβῃς κακῶς· ἀλλὰ τὸ, ὑπὲρ ἐμὲ, προσέθηκεν. Ὅταν γὰρ οἱ ἐπὶ γῆς πατέρες τῷ ἐν οὐρανοῖς πατρὶ φρονῶσιν[5]) ἐναντία, τότε δεῖ τῷ ῥήματι ἐπακολουθεῖν. Ὅταν δὲ μηδὲν ἡμῖν εἰς εὐσέβειαν αὐτῶν ἐμποδιζόντων, ἀγνωμοσύνῃ φερόμενοι, καὶ τῶν εἰς ἡμᾶς αὐτῶν εὐεργεσιῶν ἀμνημονοῦντες καταφρονῶμεν[5])· τότε χώραν ἕξει τὸ λόγιον, τὸ λέγον· Ὁ κακολογῶν πατέρα ἢ μητέρα, θανάτῳ τελευτάτω.

ΙϚ'. Χριστιανῶν εὐσέβεια[7]) ἐνάρετος πρώτη, τὸ τιμᾶν τοὺς γεννήτορας, τὸ τοὺς πόνους ἀμείψασθαι τῶν φύντων, καὶ πάσῃ

1. ἐπικαλούμεθα] C. M. unus: ἐπικαλεῖσθε, ut in Sacr. Textu 1. Petr. 1. 17. At in sequ. idem Cod. ἡμῶν - ἀναστραφῶμεν.

2. Ἐὰν γὰρ] Part. γάρ abest a C. Mon. 2. RE. Casaub. —. Ὥστε C. M. ὡς. Quae sequ. δόξαν — προσενέγκωμεν RE. Casaub. ita exhibb. ὡστε τ. ἁγ. τῷ ἐν οὐρανοῖς πατρὶ διὰ τῶν ἔργων εὐαρεστήσωμεν.

3. ἐπ' αὐτὸν] C. M. et Ottob. εἰς αὐτὸν. —. ἐπιῤῥίψωμεν. Editt. ἐπιῤῥίψαντες. Ottob. ἀποῤῥίψωμεν.

4. γονεῦσιν ὑμῶν] C. M. ὑμῶν omitt. uti etiam ἐστι post εὐάρεστον.

Digitized by Google

sine acceptione personarum judicat secundum uniuscujusque opus, in timore incolatus nostri tempore conversemur: non diligentes mundum, neque ea, quae in mundo sunt. Si quis enim diligit mundum, non est charitas Patris in eo. 1. Joh. II. 15. Itaque, dilecti filii, gloriam Patri, qui in coelis est, per opera afferamus: *ut videant opera nostra bona, et glorificent patrem nostrum, qui in coelis est. Omnem sollicitudinem nostram in illum projiciamus: scit enim pater noster, quibus opus habeamus.* 1. Petr. I. 17. Matth. V. 16. 1. Petr. V. 7. Matth. VI. 8.

XV. Honorantes vero patrem supercoelestem, carnis quoque nostrae patres honoremus. Quandoquidem aperte in lege et prophetis Dominus ipse decrevit: *Honora*, ait, *patrem tuum et matrem tuam, ut bene sit tibi, et sis longaevus super terram.* Exod. XX. 12. Hoc mandatum autem audiant praesertim ex adstantibus ii, qui patres et matres adhuc possident. *Filii, obedite parentibus vestris* in omnibus; hoc enim bene placitum est Domino. Eph. VI. 1. Non enim dixit Dominus: *Qui amat patrem aut matrem, non est me dignus;* ne quod scriptum esset bene, tu ex ignorantia Matth. X. 37. male interpretareris; verum illud *plus quam me*, addidit. Quando enim terreni parentes patri, qui in coelis est, contraria senserint, tunc est huic dicto obsequendum. Quando vero illi nullum nobis pietatis impedimentum objiciunt, nos autem ingrati animi iniquitate abrepti, collatorum ab ipsis in nos benefactorum immemores, eosdem despicimus; tunc locus est illi eloquio: *Qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur.* Matth. XV. 4.

XVI. Christianorum est praeclara prima pietas, honorare parentes, remunerare labores eorum, qui vitam nobis dederunt,

5. Ὅταν γὰρ - φρον.] Vocabulorum ordinem collocavimus ad f. C. Mon. 1. RE. Casaub. Vulg. ὅταν γὰρ τῷ ἐν οὐρ. πατρὶ οἱ ἐπὶ γῆς πατέρες φρον.

6. καταφρονῶμεν] Ita C. Mon. 1. 2. Coisl. RE. Casaub. Editt. καταφρονοῦμεν. — θανάτ. τελευτ. C. M. θανάτ. θανατούσθω. Cf. Orig. Hexapl. in Exod. XXI. 17. (Montf. I. 78.).

7. Χριστιανῶν εὐσεβ.] Hujus capitis prior pars descripta legitur ap. S. Maximum Conf. serm. XXIII. (opp. ed. Combef. II.) nec non S. Nilum opp. II. 206. ed. Allat. —. γεννητόρ. C. M. RE. Casaub. γεννήσαντας. —. ἀμειψάσθ. RE. Casaub. ἀμείψαντας.

Digitized by Google

δύναμει τὰ πρὸς ἀνάπαυσιν αὐτοῖς ἐπενεγκεῖν [1]· κἂν γὰρ τὰ πλεῖστα τούτοις ἀποδῶμεν, ἀλλ' ἀντιγεννῆσαι τούτους οὐδέποτε δυνησόμεθα. Ἵνα καὶ αὐτοὶ τῆς παρ' ἡμῶν ἀναπαύσεως ἀπολαύσαντες, εὐλογίαις ἡμᾶς στηρίξωσιν, ἃς ὁ πτερνιστὴς Ἰακὼβ ἐμφρόνως ἥρπασε· καὶ τὴν ἀγαθὴν ἡμῶν προαίρεσιν ὁ ἐν οὐρανοῖς πατὴρ ἀποδεξάμενος, καταξιώσειεν ἡμᾶς μετὰ τῶν δικαίων λάμπειν ὡς ὁ ἥλιος [2], ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ πατρὸς ἡμῶν· ᾧ ἡ δόξα, σὺν τῷ μονογενεῖ καὶ σωτῆρι Ἰησοῦ Χριστῷ, σὺν τῷ ἁγίῳ καὶ ζωοποιῷ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

1. ἐπενεγκ.] C. M. προσενεγκεῖν. —. οὐδέποτε C. M. RE. Casaub. οὔποτε. —. δυνησόμεθα RE. Casaub. δυνάμεθα. —. τῆς Editt. vitiose: ταῖς. —. ἀπολαύσαντες. C. M. ἀπολαύοντες. —. στηρίξ. C. M. στηρίζωσιν. RE. Casaub. στηρίσωσιν.

Digitized by Google

atque omni studio, quaecunque ad illos sublevandos pertinent, conferre. Nam etiamsi illis plurima reddiderimus, nunquam tamen illos, uti nos genuere, vicissim generare poterimus. Ut et ipsi procurato per nos solatio fruentes, benedictionibus nos illis confirment, quas supplantator Jacob prudenter praeripuit: bonam vero voluntatem nostram coelestis pater gratam habens, dignos nos efficiat, ut, cum justis, *tanquam sol splendeamus in regno patris nostri:* cui gloria, cum Unigenito et salvatore Jesu Christo, cum Sancto vivificoque Spiritu, nunc et semper et in secula seculorum. Amen.

Gen. xxvii. 36.

Matth. xiii. 43.

2. ὡς ὁ ἥλ.] Art. ὁ deest C. M. —. πατρὸς ἡμῶν: ex C. Mon. 1. 2. Coisl. et Grod. Editt. ὑμῶν. — Verba σὺν τῷ μονογ. — Πνεύματι omitt. C. M. et Grod. — νῦν καὶ ἀεὶ C. M. καὶ νῦν καὶ ἀεί.

Digitized by Google

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ Η΄

ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ,

Ἐν Ἱεροσολύμοις[1]) *σχεδιασθεῖσα, εἰς τὸ,* ΠΑΝΤΟΚΡΑΤΟΡΑ. *Καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Ἱερεμίου· Ὁ Θεὸς ὁ μέγας, καὶ ὁ ἰσχυρὸς Κύριος· ὁ μέγας τῇ βουλῇ*[2]), *καὶ δυνατὸς τοῖς ἔργοις, ὁ παντοκράτωρ, ὁ μεγαλώνυμος Κύριος, καὶ τὰ ἑξῆς.*

Deus Pater omnipotens.

Α΄. Διὰ μὲν τοῦ πιστεύειν ΕΙΣ ΕΝΑ ΘΕΟΝ, *πᾶσαν πολύθεον ἐκκόπτομεν πλάνην, ὅπλῳ κεχρημένοι τούτῳ πρὸς Ἕλληνας καὶ πᾶσαν ἐναντίαν αἱρητικῶν δύναμιν. Διὰ δὲ τοῦ προστιθέναι,* ΕΙΣ ΕΝΑ[3]) ΘΕΟΝ ΠΑΤΕΡΑ, *πρὸς τοὺς ἐκ περιτομῆς μαχόμεθα, τοὺς ἀρνουμένους τὸν μονογενῆ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Καθὼς γὰρ εἴρηται τῇ χθὲς*[4]) *ἡμέρᾳ, καὶ πρὶν τρανῶσαι τὰ περὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῷ εἰπεῖν ὅτι* ΠΑΤΗΡ, *ἤδη ἐδηλώσαμεν, ὅτι υἱοῦ ἐστι πατήρ· ἵνα ὥςπερ νοοῦμεν, ὅτι Θεός ἐστιν, οὕτω νοήσωμεν, ὅτι καὶ υἱὸν ἔχει. Προστίθεμεν δὲ πρὸς ἐκείνοις, ὅτι καὶ* ΠΑΝΤΟΚΡΑΤΩΡ *ἐστίν. Τοῦτο δὲ καὶ διὰ Ἕλληνας*[5]) *καὶ Ἰουδαίους* [ὁμοῦ] *καὶ πάντας αἱρετικούς φαμεν.*

Gentiles Deum animam mundi opinati.

Β΄. Ἑλλήνων μὲν γάρ τινες, ψυχὴν τοῦ κόσμου τὸν Θεὸν εἶπον[6])· *καὶ ἕτεροι, τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ φθάνειν εἰς οὐρανὸν μόνον, μηκέτι δὲ καὶ εἰς γῆν. Καί τινες πλανηθέντες μετ' ἐκείνων, κακῶς τῷ ῥητῷ συγχρησάμενοι τῷ λέγοντι, Καὶ ἡ ἀλήθειά σου ἕως τῶν νεφελῶν, ἐτόλμησαν τοῦ Θεοῦ τὴν πρόνοιαν ἕως νεφελῶν περιγράψαι καὶ οὐρανοῦ*[7]), *ἀπαλλοτριῶσαι δὲ τοῦ Θεοῦ*

1. *Ἐν Ἱεροσ. σχεδ.*] Haec verba des. RE. Casaub. —. *εἰς τὸ* C. M. *εἰς τὸν.* Vd. supr. Catech. VII. 1. n. 1. —. *ὁ ἰσχ.* Art. om. RE. Mon. 2.

2. *ὁ μέγας τῇ β.*] LXX. Rom. Ed. *μεγάλης βουλῆς* (cf. Orig. Hexapl. II. 234.). Ed. Complut. *μέγας βουλῇ.*

3. *Εἰς ἕνα*] C. Mon. 1. RE. Casaub. *ὅτι εἰς ἕνα.* Ita Coisl. et Ottob.

4. *τῇ χθὲς*] C. Mon. 1. RE. Casaub. *καὶ τῇ χθὲς.* — *τῷ εἰπεῖν* RE. Casaub. *τὸ εἰπεῖν.*

Digitized by Google

CATECHESIS OCTAVA

ILLUMINANDORUM,

Hierosolymis ex tempore dicta, in illud: OMNIPOTENTEM. Et lectio ex Jeremia: ***Deus magnus, et fortis Dominus, magnus consilio, et potens operibus, omnipotens, magni nominis Dominus,*** etc. Jerem xxxii. 18. 19.

I. Per fidem, qua credimus IN UNUM DEUM, omnem plurium Deorum errorem exscindimus, his armis adversus Gentiles et contra omnem vim haereticorum contrariam utentes. Per illud vero quod adjungimus,[1] IN UNUM DEUM PATREM, adversus eos, qui ex circumcisione sunt, pugnamus, qui unigenitum negant Filium Dei. Quemadmodum enim dictum est hesterna die, et antequam plane de Domino nostro Jesu Christo tractetur: quum dicamus, PATER, jam aperte quod filii sit pater significavimus: ut, sicut intelligimus quod Deus sit, ita et, quod filium habeat, cogitemus. His vero illud adjungimus, quod etiam OMNIPOTENS sit. Quod quidem et propter Gentiles [simul] et Judaeos et omnes haereticos affirmamus.

II. Nam Gentilium nonnulli, animam mundi Deum esse dixerunt; alii porro, potestatem ejus in coelum tantum, non autem ad terram quoque pertendere. Aliqui etiam simili cum illis errore abducti, et verbo, quod dictum est, abutentes: ***Et veritas tua usque ad nubes;*** ausi sunt Dei providentiam nubibus ac coelo circumscribere, quaeque in terra sunt a Deo abalienare. Ps. cvii. 5.

5. *Τοῦτο δὲ καὶ διὰ Ἕλλην.*] C. Coisl. Ottob. RE. Casaub. Mon. 2. *τοῦτο δὲ πρὸς Ἕλληνας. ὁμοῦ* deest C. M. 1. 2. RE. Casaub. et Grod.

6. *εἶπον*] Codd. citt. *εἶπαν τὸν Θεόν.* Cf. Procat. vi. not. 2. —. *εἰς γῆν* C. M. *εἰς τὴν γῆν.*

7. *οὐρανοῦ*] RE. Casaub. *οὐρανῶν.* —. *ἐὰν καταβῶ* C. M. *ἐὰν στρώσω* (? Job. xvii. 3.). —. *ἅπτ. κ. τῆς γῆς* Conj. *καὶ*, quae deest in Editt. exhibb. C. M. Coisl. RE. Casaub. Grod.

Digitized by Google

τὰ ἐπὶ γῆς· ἐπιλαθόμενοι τοῦ ψαλμοῦ τοῦ λέγοντος, Ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανὸν, σὺ ἐκεῖ εἶ· ἐὰν καταβῶ εἰς τὸν ᾅδην, πάρει. Εἰ γὰρ ὑψηλότερον μὲν οὐρανοῦ οὐδέν ἐστι, βαθύτερον δὲ τῆς γῆς ὁ ᾅδης· ὁ τὰ κατώτερα κρατῶν, ἅπτεται καὶ τῆς γῆς.

Haeretici omnipotentiam Dei negant.

Γ'. Αἱρετικοὶ δὲ πάλιν, καθὼς εἴρηται καὶ πρότερον [1]), οὐκ οἴδασιν ἕνα παντοκράτορα Θεόν. Παντοκράτωρ γάρ ἐστιν, ὁ πάντων κρατῶν, ὁ πάντων ἐξουσιάζων. Οἱ δὲ λέγοντες, τὸν μὲν εἶναι τῆς ψυχῆς δεσπότην, τὸν δέ τινα [2]) τοῦ σώματος, οὐδέτερον αὐτῶν τέλειον λέγουσι, τῷ λείπειν ἑκάτερον θατέρῳ. Ὁ γὰρ ψυχῆς ἐξουσίαν ἔχων, σώματος δὲ ἐξουσίαν μὴ ἔχων, πῶς παντοκράτωρ; Καὶ ὁ δεσπόζων σωμάτων, μὴ ἐξουσιάζων δὲ πνευμάτων, πῶς παντοκράτωρ; Ἀλλ' ἀπελέγχει τούτους ὁ Κύριος, ἀπεναντίας [3]) λέγων· Φοβήθητε μᾶλλον τὸν δυνάμενον καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα ἀπολέσαι ἐν γεέννῃ. Εἰ γὰρ μὴ ἔχει [4]) ἑκατέρων τὴν ἐξουσίαν, πῶς ἀμφότερα ὑποβάλλει τῇ τιμωρίᾳ ὁ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ Πατήρ; Πῶς γὰρ δυνήσεται τὸ ἀλλότριον σῶμα λαβὼν, βαλεῖν εἰς γέενναν· ἐὰν μὴ πρῶτον δήσῃ τὸν ἰσχυρὸν, καὶ τὰ σκεύη αὐτοῦ διαρπάσῃ;

Deus Dominus longanimis.

Δ'. Ἀλλ' ἡ θεία γραφὴ καὶ τὰ τῆς ἀληθείας δόγματα, ἕνα Θεὸν οἶδε, πάντων μὲν κρατοῦντα τῇ δυνάμει, πολλῶν δὲ ἀνεχόμενον διὰ τὸ θέλειν. Κρατεῖ γὰρ καὶ τῶν εἰδωλολατρῶν, ἀλλ' ἀνέχεται δι' ἀνεξικακίαν. Κρατεῖ καὶ τῶν ἀθετούντων αὐτὸν αἱρετικῶν, ἀλλ' ἀνέχεται διὰ μακροθυμίαν. Κρατεῖ καὶ τοῦ διαβόλου, ἀλλ' ἀνέχεται διὰ μακροθυμίαν [5])· οὐ γὰρ ἀδυνατῶν ἀνέχεται, ὡς νικώμενος. Ἀρχὴ γάρ ἐστι πλάσματος Κυρίου, πεποιημένον [6]) ἐγκαταπαίζεσθαι, οὐχ ὑπ' αὐτοῦ (ἀνάξιος γάρ ἐστιν), ἀλλ' ὑπὸ τῶν ἀγγέλων τῶν ὑπ' αὐτοῦ πεποιημένων. Συνεχώ-

1. καὶ πρότερ.] Ita Codd. praeter RE. Casaub. τὸ πρότερον. —. πάντων Codd. citt. πάντα. Cf. S. Joh. Dam. c. Manich. c. 76. (opp. I. 460. L.). — ἐξουσιάζων C. M. ἐξουσίαν ἔχων.

2. τὸν δέ τινα - θατέρ.] Vulg. ex C. Mon. 1. 2. Ottob. RE. Casaub. Editt. τὸν δὲ τοῦ σώματος, οὐ τέλειον λέγουσιν· πῶς γὰρ τέλειος ὁ λείπων ἕκαστον ἑκατέρῳ; Grod. vertit l. vulg. Ad v. λείπειν cf. Catech. v. 9. τὸ λεῖπον τῆς πίστεως. —. τὸν μὲν C. M. τόνδε μέν.

3. ἀπεναντίας] RE. Casaub. Mon. 2. ἐξεναντίας. —. Post Φοβήθητε Codd. citt. et Mon. 1. inserunt δὲ, sec. S. Text. Matth. x. 28.

Digitized by Google

Immemores scilicet psalmi aientis: ***Si ascendero in coelum, tu illic es; si descendero in infernum, ades.*** Nam si coelo sublimius nihil est, atque infernus terra profundior: profecto qui inferiora tenet, terram quoque ipsam attingit. Ps. CXXXVIII. 8.

III. Haeretici rursum, sicut et antea dictum est, unum Deum omnipotentem non agnoscunt. Omnipotens enim est, qui omnibus dominatur, in cujus ditione et potestate omnia sunt. Qui vero, unum quidem esse animae dominum, alium vero quempiam corporis dicunt, neutrum eorum perfectum affirmant, quod eorum uterque altera re deficiatur. Qui enim animae potestatem habet, corporis vero non habet, qua ratione iste omnipotens? Qui vero in corpora dominatur, in spiritus vero nequaquam, quomodo omnipotens? Atque illos Dominus convincit, dum e contrario ait: ***Timete potius eum, qui potest et animam et corpus perdere in gehenna.*** Nam nisi habeat utrorumque potestatem, quomodo utraque supplicio subjecit Domini nostri Jesu Christi Pater? Nam quomodo poterit alienum a suo jure corpus vindicans, in gehennam tradere; ***nisi primum ligaverit fortem et vasa ejus diripuerit?*** Matth. x. 28. Matth. XII. 29.

IV. At divina Scriptura et veritatis dogmata, unum Deum norunt, qui omnia quidem potestatis imperio continet, multa vero tolerat, quia ipse vult. Nam et in idolorum cultores imperium exercet, sustinet vero propter patientiam. Haereticos quoque, qui eum impie abjiciunt, sub potestate habet, sed longanimitate sua fert patienter. Diabolum quoque habet subjectum, sed ex longanimitate suffert: nec enim sustinet quasi per impotentiam et victus. Principium enim est formationis Domini, factum, ut illudatur, non ab ipso (indignus est enim), sed ab angelis, qui ab ipso sunt facti. Job. XL. 14.

4. ἔχει] C. M. ἔχῃ —. ἑκατέρ. C. Mon. 2. RE. Casaub. ἀμφοτέρων. —. Art. τὴν ante ἐξουσίαν deest C. Mon. 2. RE. Bodl. —. εἰς γέεννα C. M. ἐν γεέννῃ.

5. διὰ μακροθυμίαν] Deerant hh. vv. usque ad Ed. Oxon. quae ea annotavit ex RE. Casaub. suffragg. Ceisl. Ottob. et C. Mon. 1. 2. —

6. πεποιημένον] Ita Codd. plerique et Text. LXX. antiquus Job. XL. 14. (cf. Orig. Hexapl. I. 466.). Ed. Maur. cum Colb. Bodl. et Morel. πεποιημένος. Eadem de causa loco ἀνάξιος Casaub. conjecit: ἀνάξιον (sc. πλάσμα). —. Spuria est part. καὶ ante τὸ ζῇν, quam non exhibb. C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. Grod.

Digitized by Google

ρησε δὲ αὐτῷ [καὶ] τὸ ζῆν, ἵνα δύο γένηται πράγματα· αὐτός τε [1]) μειζόνως ἀσχημονῇ νικώμενος, καὶ [οἱ] ἄνθρωποι στεφανωθῶσιν. Ὦ πανσόφου θείας προνοίας, ἥτις τὴν πονηρὰν προαίρεσιν εἰς ὑπόθεσιν σωτηρίας λαμβάνει τῶν πιστῶν. Ὥσπερ γὰρ τὴν μισάδελφον τῶν ἀδελφῶν τοῦ Ἰωσὴφ [2]) προαίρεσιν, ἔλαβεν εἰς ὑπόθεσιν τῆς ἰδίας οἰκονομίας, καὶ συγχωρήσας αὐτοῖς κατὰ μῖσος πωλῆσαι τὸν ἀδελφὸν, ὑπόθεσιν ἔλαβε τοῦ βασιλεῦσαι τοῦτον ὃν ἤθελεν· οὕτω συνεχώρησε παλαίειν τῷ διαβόλῳ, ἵνα οἱ νικῶντες στεφανωθῶσι, καὶ ἵνα νίκης γενομένης [3]), ὁ μὲν μεῖζον ἀσχημονῆται, ὑπὸ τῶν ἡττόνων νικώμενος, ἄνθρωποι δὲ μεγάλως εὐδοκιμῶσι, τόν ποτε ἀρχάγγελον νικήσαντες.

Omnia creata serviunt Deo.

Ε'. Οὐδὲν οὖν ὑπεξῄρηται τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως. Περὶ αὐτοῦ γὰρ λέγει ἡ γραφή, Ὅτι τὰ σύμπαντα δοῦλα σά [4]). Τὰ σύμπαντα μὲν, δοῦλα αὐτοῦ· εἷς δὲ αὐτοῦ μόνος Υἱὸς, καὶ ἓν τὸ ἅγιον αὐτοῦ Πνεῦμα, ἐκτὸς τούτων πάντων· καὶ τὰ σύμπαντα δοῦλα, διὰ τοῦ ἑνὸς Υἱοῦ ἐν ἁγίῳ Πνεύματι δουλεύει τῷ δεσπότῃ. Κρατεῖ τοίνυν τῶν πάντων ὁ Θεὸς, καὶ ἀνέχεται καὶ φονέων [5]) καὶ λῃστῶν, καὶ πόρνων διὰ μακροθυμίαν· ὁρίσας καιρὸν τῆς προθεσμίας, καθ' ὃν ἀποδίδωσιν ἑκάστῳ· ἵνα οἱ πολυχρόνιον λαβόντες τὴν προθεσμίαν, ἀμετανόητον δὲ ἔχοντες τὴν καρδίαν, μειζόνως καταδικασθῶσι. Βασιλεῖς εἰσιν ἀνθρώπων οἱ ἐπὶ τῆς γῆς [6]) βασιλεύοντες, ἀλλ' οὐκ ἄνευ τῆς ἄνωθεν ἐξουσίας. Καὶ ἔγνω ποτὲ τοῦτο τῇ πείρᾳ ὁ Ναβουχοδονόσορ, εἰπών· Ὅτι ἡ βασιλεία αὐτοῦ, βασιλεία αἰώνιος, καὶ ἡ ἐξουσία αὐτοῦ εἰς γενεὰν [7]) καὶ γενεάν.

1. αὐτός τε] RE. Casaub. ὅπως αὐτός τε. Editt. αὐτὸς μὲν. — Art. οἱ ante ἄνθρωποι rectius omitt. C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. —. πανσόφου Editt. πάνσοφον. Vulg. habent Codd. citt. et Colb. Bodl. Coisl. Iidem ll. pro ὅτι Editt. aptius ἥτις.

2. τοῦ Ἰωσὴφ] C. M. cum Editt. τοῦ omitt. —. βασιλεῦσαι transit. βασιλέα ποιῆσαι cf. I. Reg. XV. 11. Greg. Naz. Stelit. I. 2. Zonar. I. p. 153. Synes. ep. v. sub fin. et Suid. s. v. (Vd. Baehr. ad Ctesiam p. 132.) —. ὃν ἤθ. Editt. ὧν ἔθελε. Vulg. ex C. Mon. 1. 2. Coisl. RE. Casaub.

3. γενομένης] Bodl. γεναμένης. —. μεῖζον ἀσχημ. RE. Casaub. Mon. 2. μεγάλως ἀσχημονῇ. Bodl. μείζων ἀσχημονῆται. C. Mon. 1. μειζόνως ἀσχημονεῖ (- ῇ!).

4. δοῦλα σά] C. M. δοῦλά σου. C. Mon. 2. Bodl. Morel. locum abbrev. exhibb. λέγ. ἡ γρ. ὅτι τὰ σύμπαντα μὲν δοῦλα

Digitized by Google

Et tamen concessit ei vivere, ut duae res efficerentur: ut et ipse majori verecundia afficeretur superatus, et homines coronis illustrarentur. O sapientiae plenam providentiam Dei! quae pravam illam voluntatem ad fidelium salutis conditionem assumit. Quemadmodum enim inimica fratrum Josephi voluntate ad exsecutionem consiliorum suorum usus est instrumento, fratremque ab eis ex odio venumdari permittens, occasionem inde cepit eum, quem volebat, regem constituendi: sic Diabolo luctari concessit, ut coronarentur ii, qui vincerent, et ut adepta victoria, ille quidem uti ab inferioribus devictus majori dedecore notaretur, homines vero altiori gloria cumularentur, quod superassent eum, qui olim Archangelus fuerat.

V. Nihil ergo Dei potestati subtractum est. De illo enim ait Scriptura: ***Quoniam omnia serva sunt tua.*** Omnia quidem serva sunt illi: unus porro ac solus ejus Filius, et unus Sanctus ejus Spiritus extra haec omnia sunt positi. Et omnia illa, quae serva sunt, per unum Filium in Sancto Spiritu serviunt Domino. Omnibus ergo dominatur Deus, atque tolerat et homicidas, et fures et scortatores per patientiam et longanimitatem tempus definiens, quo unicuique pro meritis reddet: ut acceptis diuturni temporis induciis, cor tamen ad poenitentiam non flectentes, graviori vindicta condemnentur. Hominum reges sunt ii, qui in terris regnant: haud tamen absque supernae potestatis arbitrio. Id olim experimento edoctus Nabuchodonosor, dixit: ***Quoniam regnum ejus, regnum aeternum; et potestas ejus in generationem ac generationem.*** Ps. CXVIII. 91. Dan. IV. 31.

αὐτοῦ. —. Quae sequuntur: εἷς δὲ — πάντων in C. M. ita posita reperiuntur: εἷς δὲ μόνος αὐτοῦ ὁ Υἱὸς ἐκτὸς τούτων πάντων, καὶ Πν. ἁγ. Singulariter C. Mon. 2. εἷς δὲ μόνος αὐτοῦ ὁ Υἱὸς ἄναρχος καὶ ἓν τὸ Πν. αὐτοῦ τὸ ἅγιον ἐκτὸς τ. π. —. Periodus διὰ τοῦ ἑνὸς Υ. — δεσπότη deest RE. Casaub. At C. M. διὰ τοῦ ἑνὸς ἐκείνου Υἱοῦ καὶ τοῦ ἅγ. Πν.

5. καὶ ἀνέχ. κ. φ.] C. RE. Casaub. utroque loco omitt. καί. —. καθ' ὃν C. M. καθ' ᾧ. —. Art. οἱ ante πολυχρόν. posuimus e Codd. omnib. praeter Morel. —. δὲ post ἀμετανόητον habent Codd. exceptis Bodl. et Colb.

6. ἐπὶ τῆς γῆς] Vulg. ἐπὶ γῆς. Art. ex RE. Casaub. Mon. 2. —. Ἔγνω ποτὲ Editt. ποτὲ omitt. quod exstat C. Mon. 1. 2. Ottob. Grod. Ejus loco Casaub. ἔγνω τότε τῇ πείρᾳ RE. τότε τῇ πείρᾳ τοῦτο.

7. εἰς γενεὰν] Vulg. εἰς πᾶσαν γενεὰν. Vocem πᾶσαν dele-

Digitized by Google

Diabolus divitias non possidet.

ς'. Οὐκ ἔστιν ὁ πλοῦτος, καὶ τὸ χρυσίον καὶ τὸ ἀργύριον τοῦ διαβόλου, καθὼς νομίζουσί τινες. Τοῦ γὰρ πιστοῦ ὅλος ὁ κόσμος τῶν χρημάτων, τοῦ δὲ ἀπίστου οὐδὲ ὀβολός· διαβόλου δὲ οὐδὲν ἀπιστότερον. Καὶ φανερῶς διὰ τοῦ προφήτου λέγει ὁ Θεός· Ἐμὸν τὸ χρυσίον καὶ ἐμὸν τὸ ἀργύριον, [καὶ ᾧ τινι θέλω δίδωμι αὐτό][1]). Σὺ μόνον χρῆσαι καλῶς, καὶ οὐκ ἔστι μεμπτὸν[2]) τὸ ἀργύριον. Ὅταν δὲ σὺ τῷ καλῷ[3]) χρήσῃ κακῶς, τότε, μὴ θέλων μέμψασθαι τὴν σὴν διοίκησιν, ἀνάγεις τὴν μέμψιν ἐπὶ τὸν δημιουργὸν ἀσεβῶς. Δύναταί τις καὶ διὰ χρημάτων δικαιωθῆναι. Ἐπείνασα, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· πάντως ὅτι ἀπὸ χρημάτων. Γυμνὸς ἤμην[4]), καὶ περιεβάλετέ με· πάντως ὅτι διὰ χρημάτων. Καὶ θέλεις γνῶναι, ὅτι δύναται θύρα γενέσθαι βασιλείας οὐρανῶν τὰ χρήματα; Πώλησόν σου, φησι, τὰ ὑπάρχοντα, καὶ δὸς πτωχοῖς, καὶ ἕξεις θησαυρὸν ἐν οὐρανοῖς.

Ζ'. Ταῦτα δέ μοι λέλεκται[5]) διὰ τοὺς αἱρετικούς, τοὺς ἀναθεματίζοντας τὰ κτήματα καὶ τὰ χρήματα καὶ τὰ σώματα. Οὔτε γὰρ δοῦλον βούλομαί σε χρημάτων εἶναι, οὔτε ὡς ἐχθροῖς προσέχειν τοῖς εἰς ὑπηρεσίαν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ σοι δοθεῖσι. Μὴ τοίνυν ποτὲ εἴπῃς τοῦ διαβόλου εἶναι τὰ χρήματα. Κἂν γὰρ λέγῃ, Ταῦτα πάντα σοι δώσω, ὅτι ἐμοὶ παραδέδοται, δύναται μέν τις αὐτοῦ καὶ ἀθετῆσαι τὸ ῥῆμα[6])· τῷ ψεύστῃ γὰρ οὐ δεῖ πιστεύειν. Τάχα δὲ καὶ ἀναγκασθεὶς ὑπὸ τῆς τοῦ παρόντος δυνάμεως, εἶπε τὴν ἀλήθειαν· οὐ γὰρ εἶπε, ταῦτα πάντα σοι δώσω, ὅτι ἐμά ἐστιν· ἀλλ', ὅτι ἐμοὶ παραδέδοται. Οὐ γὰρ τὴν δεσποτείαν ἥρπασεν, ἀλλὰ τὸ ἐγκεχειρῆσθαι καὶ οἰκονομεῖν τέως ὡμολόγησε. Ζητείσθω δὲ κατὰ καιρὸν ὑπὸ τῶν ἐξηγουμένων, πότερον ψεύδεται ἢ ἀληθεύει.

vimus ad f. C. Mon. 1. 2. Ottob. RE. Casaub. nec non Sacri Text. Dan. IV. 32. (al. 33.).

1. ᾧ τινι - αὐτό] Omissus est hic locus Luc. IV. 6. in Codd. Mon. 1. 2. Ottob. RE. Casaub. Grod. Jam pridem ea verba, quae l. c. a Satana pronuntiata leguntur, Aggaeo II. 8. (9.) spurie adjecta fuisse videntur, prout censet ipse S. Chrysost. hom. 34. in I. Cor. XIII. nec non in serm. 1. de verbb. Jerem. (opp. III. 380. 794.). Theodor. Mopsvest. in Aggaeum II. (ap. A. Mai Coll. Nov. VI. 214.) versu 8. prorsus non allegato, in sensum tamen glossemati nostro consonum vv. 7. 9. exponit: τότε δὴ τῆς δόξης τοῦ οἴκου τούτου τὸ μέγεθος ἐκφανὲς ποιήσω διὰ τῆς κηδεμονίας τῆς ἐμῆς· καὶ γὰρ καὶ τὸ ἀργύριον τὸ προσὸν ἐκείνοις ἐμά· ἅ τε δὴ πάντα ὄντα ἐμά· ἐπεὶ καὶ πᾶσα ἔργον ἡ κτίσις ἐμόν· ἅπερ οὖν ἀφελὼν εἰς ὑμᾶς μεταστήσω οὐκ

Digitized by Google

VI. Divitiae, aurum et argentum Diaboli non sunt, ut arbitrantur quidam. Fidelis enim viri totus mundus divitiarum est, infidelis vero ne obolus quidem: atqui Diabolo nihil infidelius. Et diserte per prophetam hoc dicit Deus: ***Meum est aurum, et meum argentum,*** [***et cui volo ipsum dono***]. Fac solum utaris bene, nec amplius vituperandum est argentum. Quando vero tu re bona uteris male, tum ipse administrationem tuam criminari nolens, impie in conditorem querimoniam intendis. Potest quis etiam per pecunias justificatione dignari. ***Esurivi, et dedistis mihi manducare:*** non dubium, quin ex pecuniis. ***Nudus eram, et cooperuistis me:*** nimirum pecuniarum ope. Et vis nosse, quod coelestis regni janua fieri possint pecuniae? ***Vende,*** inquit, ***quae habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in coelis.***

Agg. II. 8. Luc. IV. 6. Matth. XXV. 35. ib. v. 36. Matth. XIX. 21.

VII. Haec vero a me sunt dicta propter haereticos, qui anathemate damnant et possessiones et pecunias et corpora. Nam neque te divitiarum servum esse volo, neque iterum quasi inimicas spectare, quae tibi in adjumentum a Deo sunt datae. Ne quando igitur dicas, Diaboli esse pecunias. Tametsi enim dicat: ***Haec omnia tibi dabo, quia mihi tradita sunt:*** potest tamen quis vel orationem ejus refutare, quoniam mendaci credendum non sit. Fortassis vero ejus, qui aderat, potestate coactus, quod verum erat dixit. Non enim ait: ***Haec omnia tibi dabo,*** quoniam mea sunt, sed: ***quoniam mihi sunt tradita.*** Non enim dominium usurpavit; sed commissa et pro dispensatione sibi concredita, illa professus est. Quaerant vero opportune explanatores, mentiaturne, an vera dicat.

Matth. IV. 9. Luc. IV. 6.

ἀδικῶν τοὺς ἔχοντας· οἱ γε εἶχον τὰ μὴ αὐτῶν· τὰ ἐμὰ δὲ εἰκότως δεδοὺς τοῖς ἐμοῖς. Cf. S. Greg. Naz. orat. 42. Anast. Sinait. quaest. II.

2. μεμπτὸν] Sic Ottob. RE. Casaub. Mon. 2. —. Editt. μεμπτέον. C. Mon. 1. totam periochen ᾧ τινι — ἀργύριον praetermittit.

3. τῷ καλῷ] Ita C. Mon. 1. 2. Ottob. Coisl. RE. Casaub. Editt. τὸ καλὸν. — ἀνάγεις Bodl. Morel. ἀνατείνεις.

4. Γυμνὸς-χρημ.] Deest haec enuntiatio Codd. Ottob. RE. Casaub. Mon. 2. Grod. propter repetitum χρημάτων. —. διὰ χρημάτ. C. M. ἀπὸ χρημάτων. —. φησι post πώλησον omitt. Codd. citt.

5. λέλεκται] Ita Codd. ubi Editt. λέγε. —. τοὺς ante ἀναθεματίζ. legg. C. Mon. 1. 2. Coisl. RE. Casaub. Libri Mss. citt. praeter Coisl. substantiva κτήματα etc. sine articulis ponunt.

6. τὸ ῥῆμα] RE. Casaub. τὰ

Digitized by Google

Haeretici blasphemant.

Η'. Εἷς τοίνυν ἐστὶν ὁ Θεὸς [1]*, ὁ Πατὴρ, ὁ παντοκράτωρ, ὃν ἐτόλμησαν αἱρετικῶν παῖδες δυσφημεῖν. Ἐτόλμησαν γὰρ δυσφημῆσαι τὸν Κύριον Σαβαὼθ, τὸν καθήμενον ἐπάνω τῶν Χερουβίμ* [2]*). Ἐτόλμησαν δυσφημῆσαι τὸν Ἀδωναῖ Κύριον, ἐτόλμησαν βλασφημῆσαι τὸν ἐν προφήταις παντοκράτορα Θεόν. Σὺ δὲ ἕνα προσκύνει τὸν παντοκράτορα Θεὸν, τὸν Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· φυγὼν τὴν πολυθεΐαν καὶ φυγὼν πᾶσαν αἵρεσιν, καὶ λέγων* [3]*) κατὰ τὸν Ἰώβ· Κύριον δὲ τὸν παντοκράτορα ἐπικαλέσομαι, τὸν ποιοῦντα μεγάλα καὶ ἀνεξιχνίαστα, ἔνδοξά τε καὶ ἐξαΐσια, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμός. Καὶ τό· Ἐπὶ τούτοις πᾶσιν, τιμὴ παρὰ παντοκράτορος* [4]*)· ᾧ ἡ δόξα καὶ νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.*

ῥήματα. —. δεῖ πιστ. Coisl. οὐδεὶς πιστεύει. Grod. „nemo credit.“ —. Τάχα δὲ Editt. τάχα γὰρ.

1. ὁ Θεὸς] C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. artic. ὁ omitt. Cod. uterque posterior: Εἰ τοίνυν ἐστὶ Θεός.

2. ἐπάνω τ. Χερ.] C. Mon. 1. RE. Casaub. ἐπὶ τῶν Χερ. —. Ex iisd. Codd. cum Coisl. et Ottob. scrib. δυσφημῆσαι τ. Ἀδ. vulg. βλασφημῆσαι. Similiter ἐν προφήταις l. vulg. ἐπὶ προφήταις ad f. Codd. citt. et Grod.

3. φυγὼν - λέγων] Restituimus lectionem antiquam Codd. C. Mon.

Digitized by Google

VIII. Unus itaque est Deus, Pater, omnipotens, quem haeretici conviciis appetere ausi sunt. Non enim veriti sunt conviciari *Domino Sabaoth*, sedenti *super Cherubim*. Ausi sunt blasphemiis infamare Adonaï Dominum. Ausi sunt blasphemiis onerare eum, qui a prophetis celebratur, omnipotentem Deum. Tu vero unum adora omnipotentem *Deum, Patrem Domini nostri Jesu Christi*, fugiens multorum deorum cultum, et fugiens haeresin omnem, juxta Hiob dicens: *Dominum autem omnipotentem invocabo, qui facit magna et investigabilia, gloriosa et stupenda, quorum non est numerus;* et *Propter haec omnia honor ab omnipotente:* Cui gloria et nunc et in secula seculorum. Amen.

Ausi Ps. LXXIX. 2.

Rom. XV. 6.

Job. V. 9.

1. 2. Coisl. Ottob. RE. Casaub. Vulg. Φεῦγε τὴν πολύθεον πλάνην. Καὶ φεῦγε πᾶσαν αἵρεσιν καὶ λέγε. Cf. Catech. IV. 6. —. Loc. V. T. Job. v. 9. παντοκράτορα alleg. sec. Cod. Alexandr. ubi κ. ἔκδ. LXX. πάντων δεσπότην.

4. Ἐπὶ τούτ.-παντοκρ. | LXX. vulg. ἐπὶ τούτοις μεγάλη ἡ δόξα καὶ τιμὴ Παντοκράτορος. Ald. et Complut. παρὰ παντοκράτορος. Vulg. lat. cum Symmach. „Ad Deum formidolosa laudatio." —. Doxologia descripta est e Codd. Mon. 1. 2. Coisl. Ottob. RE. Casaub. Grod. Vulg. καὶ νῦν καὶ omitt.

Digitized by Google

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ Θ

ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ,

Ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα, εἰς τὸ, ΠΟΙΗΤΗΝ ΟΥΡΑΝΟΥ ΚΑΙ ΓΗΣ, ΟΡΑΤΩΝ ΤΕ ΠΑΝΤΩΝ ΚΑΙ ΑΟΡΑΤΩΝ[1]*. Καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τοῦ Ἰώβ· Τίς οὗτος ὁ κρύπτων με βουλὴν, συνέχων δὲ ῥήματα ἐν καρδίᾳ, ἐμὲ δὲ οἴεται κρύπτειν; καὶ τὰ ἑξῆς.*

Deus oculis carnis videri nequit.

Α΄. Σαρκὸς μὲν ὀφθαλμοῖς θεωρῆσαι τὸν Θεὸν[2]*, ἀδύνατον· τὸ γὰρ ἀσώματον σαρκὸς ὄμμασιν ὑποπίπτειν οὐ δύναται. Καὶ μεμαρτύρηκεν αὐτὸς ὁ μονογενὴς Υἱὸς Θεοῦ, λέγων· Θεὸν οὐδεὶς πώποτε τεθέαται. Κἂν γὰρ κατὰ τὸ γεγραμμένον ἐν τῷ Ἰεζεχιὴλ, ὅτι εἶδεν ὁ Ἰεζεχιήλ, ἐκλαμβάνοι*[3] *τις· ἀλλὰ τί λέγει ἡ γραφή; Εἶδεν ὁμοίωμα δόξης Κυρίου, οὐκ αὐτὸν τὸν Κύριον, ἀλλὰ τὸ ὁμοίωμα τῆς δόξης, καὶ οὐκ αὐτὴν τὴν δόξαν, ὡς ἔστιν ἀληθῶς. Καὶ ἰδὼν τὸ ὁμοίωμα τῆς δόξης μόνον, καὶ οὐκ αὐτὴν τὴν δόξαν, ἔπεσεν ἐπὶ τὴν γῆν ἀπὸ τοῦ φόβου. Εἰ δὲ τὸ τῆς δόξης ὁμοίωμα θεαθὲν*[4]*, φύβον καὶ ἀγωνίαν περιεποίει τοῖς προφήταις· αὐτὸν εἴ τις ἐπεχείρησε θεωρῆσαι τὸν Θεὸν, πάντως ἂν καὶ τοῦ ζῆν ἀπηλλάττετο, κατὰ τὸ εἰρημένον· Οὐδεὶς ὄψεται*

ΚΑΤΗΧ. Θ΄.] Praeter ll. Mss. S. Cyrilli magna hujus catechesis pars conferenda est ad codices aliquot operum S. Basilii M. Exstant enim in iisdem centones, ex S. Basilii operibus a Simeone Magistro, Metaphraste plerumque vocato, contexti, quos inter homilia XV. *Περὶ ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας* inscripta, fragmentum orationis Basilianae „quod Deus sit incomprehensibilis“ satis longum exhibet. Haec vero S. Basilio attributa oratio, locis aliquot mutatis, nostra prorsus nona S. Cyrilli catechesis agnoscitur. Sermones XXIV. Basilianos a Simeone Metaphr. compositos e bibl. Reg. Paris. primus in lucem edidit Guil. Morel. 1556. quem secutae sunt Editt. Sim. Mailléi Par. 1558. et Stanisl. Ilovii Francof. 1598. Eosdem ad Codd. bibl. Reg. n. 1992. 1910. recensuit Dom. Garnierius (opp. S. Basil. III. 469.). Cl. Touttéus in Edit. S. Cyrilli usus est pro h. catech. collatione lectionibus variantibus, quas e Codd. Basilianis D. Bern. de Montfaucon Romae exscripserat.

1. *Ἀοράτων*] Verba *καὶ ἀοράτων* desunt C. M. Editt. post *ἀοράτων* repetunt *Ποιητήν*, contra Codd. autoritatem. Cf. Catech. VII. 4. —. *Ἰώβ* Ed. Morel. 1608.

Digitized by Google

CATECHESIS NONA

ILLUMINANDORUM,

Hierosolymis ex tempore habita in illud: FACTOREM COELI ET TERRAE, VISIBILIUM OMNIUM ET INVISIBILIUM. Et lectio ex Job: *Quis est iste, qui me celat consilium, et continet verba in corde, mihi vero se abscondere putat?* Etc. Job. XXXVIII. 2. (XLII. 3.)

I. Carnis quidem oculis Deus cerni non potest: quod enim incorporeum est, sub carnis oculos cadere nequit. Quod et ipse testificatus est unigenitus Filius Dei, aiens: *Deum nemo vidit unquam.* Nam etiamsi quis illud, quod in Ezechiele scriptum est, quasi viderit Ezechiel, velit interpretari; verum quid dicit Scriptura? *Vidit similitudinem gloriae Domini*: non ipsum Dominum, sed *similitudinem gloriae*, neque ipsam gloriam, ut revera est. Et intuitus similitudinem gloriae solum, non autem gloriam ipsam, procidit in terram prae metu. Quodsi similitudo gloriae conspecta, timorem et anxietatem prophetis injiciebat; ipsum si quis Deum intueri conaretur, omnino et vita privaretur, juxta illud: *Nemo videbit faciem meam, et vivet.* Joh. I. 18. Ezech. I. 27. Ibid. II. 1. Exod. XXXIII. 20.

Ἰωήλ. Prev. „lectio ex Joele." Ibid. κρύπτων σε loco κρύπτων με omnium codicum. Similiter Editt. usque ad Maurin. καί σε οἴεται, ubi sacer textus et Codd. Mon. 1. 2. Coisl. Colb. Bodl. Ottob. Bodl. RE. Casaub. Grod. et Prevot. ἐμὲ δὲ οἴεται. Varietas lectionis nata est ex confusione duarum sententiarum Job. XLII. 3. qua Job iisdem paene verbis loquitur ad Deum, et XXXVIII. 2. quae est sermo Domini.

2. τὸν Θεὸν] Artic. deest C. M. RE. Casaub. —. Θεοῦ C. Mon. 1. 2. Casaub. τοῦ Θεοῦ.

3. ἐκλαμβάνοι] Editt. ἐκλαμβάνει. Bodl. ἐκλαμβάνῃ. RE. Casaub. Ottob. et Mon. 2. ἐκλάβοι. Vulg. ex Coisl. et C. Mon. 1. Voces ὅτι εἶδεν ὁ Ἰεζ. exhibb. C. Mon. 1. 2. Ottob. ex quo eas recepit Maurin. —. ἀλλὰ τί Ottob. ἀλλὰ praetermittit. Proposuit cl. Touttéus: ἄλλο τι — minime necessarium.

4. Θεαθὲν] C. M. Θεόθεν. —. περιεποίει ibid. περιποιεῖ. —. ἐπεχείρησε: ita Codd. praeter RE. Casaub. ἐπεχειρήσειε, unde Maurin. ἐπιχειρήσειε: at tunc rectius sequeretur futur. indic. Cf. Catech. XIII. 13. et passim. (Vid. Herm. ad Vig. p. 819. Plat. Apol. p. 31.).

Digitized by Google

τὸ πρόσωπόν μου καὶ ζήσεται [1]). Διὰ τοῦτο, κατὰ τὴν μεγίστην αὐτοῦ φιλανθρωπίαν, ὁ Θεὸς παραπέτασμα τῆς οἰκείας θεότητος ἐξέτεινε τὸν οὐρανὸν, ἵνα μὴ ἀπολώμεθα. Οὐκ ἐμὸς ὁ λόγος, ἀλλ' ὁ προφήτης εἶπεν· Ἐὰν ἀνοίξῃς τὸν οὐρανὸν [2]), τρόμος λήψεται ἀπὸ σοῦ ὄρη, καὶ τακήσονται. Καὶ τί θαυμάζεις, εἰ ὁ Ἰεζεχιὴλ τὸ ὁμοίωμα τῆς δόξης ἰδὼν ἔπεσεν, ὅπου τῷ Δανιὴλ ὁ Γαβριὴλ, οἰκέτης ὢν τοῦ Κυρίου, ὤφθη, καὶ παραχρῆμα ἔπτηξε καὶ ἔπεσεν ἐπὶ πρόσωπον· καὶ ἄχρις ὅτου ἐξεβιάσατο ἑαυτὸν ὁ ἄγγελος εἰς ὁμοίωμα υἱοῦ ἀνθρώπου, οὐκ ἐτόλμησεν ἀποκριθῆναι ὁ προφήτης. Εἰ δὲ Γαβριὴλ ὀπτανόμενος τρόμον ἐνεποίει προφήταις [3]), αὐτὸς ὁ Θεὸς εἰ ὤφθη καθ' ὃ ἦν, οὐκ ἀπώλλυντο πάντες;

Dei potestas ex operibus cognoscenda.

Β'. Θείαν τοίνυν φύσιν ἰδεῖν σαρκὸς ὄμμασιν, ἀδύνατον· ἐκ δὲ τῶν ἔργων τῶν θείων [4]), εἰς φαντασίαν τῆς δυνάμεως ἐλθεῖν δυνατὸν, κατὰ τὸν Σολομῶντα τὸν λέγοντα· Ἐκ γὰρ μεγέθους καὶ καλλονῆς κτισμάτων, ἀναλόγως ὁ γενεσιουργὸς αὐτῶν θεωρεῖται. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι ἐκ τῶν κτισμάτων ὁ γενεσιουργὸς θεωρεῖται· ἀλλὰ προσέθηκεν, ὅτι ἀναλόγως. Τοσούτῳ γὰρ μείζων ἑκάστῳ [5]) φαίνεται Θεὸς, ὅσῳ ἂν μείζονος θεωρίας τῶν κτισμάτων ἐπιλάβηται ὁ ἄνθρωπος· καὶ ὅταν διὰ τῆς μείζονος θεωρίας ὑψωθῇ τῇ καρδίᾳ, μείζονα καὶ περὶ Θεοῦ λαμβάνει φαντασίαν.

Deus incomprehensibilis.

Γ'. Καὶ θέλεις γνῶναι, ὅτι Θεοῦ φύσιν καταλαβεῖν ἀδύνατον; Λέγουσιν οἱ τρεῖς παῖδες ἐν τῇ καμίνῳ τοῦ πυρὸς ὑμνολογοῦντες τὸν Θεόν· Εὐλογητὸς εἶ ὁ ἐπιβλέπων ἀβύσσους, καθήμενος ἐπὶ τῶν Χερουβίμ. Εἰπέ μοι [6]), τίς ἐστιν ἡ φύσις τῶν

1. Οὐδεὶς - ζήσεται] Cf. Catech. x. 7. Vulg. LXX. οὐ γὰρ μὴ ἴδῃ ἄνθρωπος τὸ πρόσωπόν μου καὶ ζήσεται. Ad modum S. Cyrilli loc. cit. allegat Origen. in Ps. XXIII. (opp. II. 627. R.); in Matth. tom. XII. 43. (III. 565. R.) multique alii Patres.

2. τὸν οὐρανὸν] Sic C. Mon. 1. 2. Coisl. Ottob. RE. Casaub. cum vulg. LXX. Maurin. τοὺς οὐρανοὺς Symm. —. Dein ex iisd. Codd. εἰ ὁ Ἰεζ. Vulg. εἰ Ἰεζ. —. ἄχρις ὅτου C. M. RE. Casaub. ἄχρις ὅτε.

3. προφήταις] RE. Casaub. τοῖς προφήταις. —. οὐκ ἀπώλλ. Editt. ante Milles. οὐκ ignorabant, quod exstat in Codd. C. Mon. 1. 2. Ottob. Coisl. Bodl. RE. Casaub. Grod. —. Loco ἀπώλλυνται C. M. ἀπώλοντο (? ἀπώλοιντο); Mon. 2. et Ottob. ἀπώλυντο.

4. τῶν ἔργων τ. Θ.] Bodl. vitiose: τῶν γραφῶν τῶν θείων. —. Pron. αὐτῶν post γενεσ. deest RE. Casaub. Mon. 2. αὐτὸς in Bodl. —. Loco alterius γενεσιοῦργος C. M. cum Editt. δημιοῦργος. Verba οὐ γὰρ —

Digitized by Google

Hujus rei gratia, Deus ex bonitate sua maxima velamentum divinitatis propriae coelum praetendit, ne periremus. Non est meus hic sermo, sed propheta hoc effatus est: *Si aperueris coelos, tremor ex te apprehendet montes et liquefient.* Jes. LXIV. 1. Quid vero admiraris, si Ezechiel similitudinem gloriae conspicatus procubuit, quandoquidem Danieli visus est Gabriel servus Dei, ac statim consternatus est hic animo et in faciem procidit: nec usque adeo, quoad coactus sese Angelus in similitudinem filii hominis transformasset, ausus est propheta respondere. Si vero Gabriel conspectus tremorem incutiebat prophetis, ipse Deus si cerneretur prout est, nonne interirent omnes? Dan. VIII. 16. sqq.

II. Divinam itaque naturam corporei oculi nequeunt conspicere: ex operibus vero divinis possumus potestatis ejus cogitationem assequi, juxta Salomonem qui ait: *Nam ex magnitudine et pulchritudine creaturarum, *pro ratione creator earum videtur.* Non enim ait, ex creaturis creatorem cerni, sed addidit, *pro ratione.* Tanto namque major unicuique apparet Deus, quanto sublimiorem contemplationem creaturarum attigerit homo. Cumque per majorem contemplationem animo subvectus fuerit, majorem quoque de Deo sibi notitiam ac speciem informat. * Vulg. cognoscibiliter. Sap. XIII. 5.

III. Visne cognoscere, naturam Dei minime posse comprehendi? Enarrant tres illi in camino ignis pueri, Deum laudibus celebrantes: *Benedictus es, qui intueris abyssos, sedens super Cherubim.* Dic mihi, quaeso, quae sit Cherubim natura; Dan. III. 55.

θεωρεῖται om. Grod. — ἀναλόγως C. Mon. 2. RE. Causaub. addunt: ἑκάστῳ C. Mon. 1. ἑκάστου.

5. ἑκάστῳ] Haec vox deest C. Mon. 1. RE. Casaub. —. ὅσῳ ἄν RE. Casaub. ὅσῳ δή. —. Verba μείζονα καὶ περὶ Θεοῦ λαμβ. τ. φαντασ. exhibb. modo RE. Casaub. e quibus ea suppl. Ed. Oxon. Ita et Ms. Basil. Rom. Versioni Grodec.: „tanto enim major unicuique apparet Deus, quanto majori contemplatione exaltatur cor" respondet C. Mon. 2. τοσούτῳ γὰρ ἑκάστῳ μείζων φαίνεται ὁ Θεὸς, ὅσῳ ἄν μείζονος θεωρίας ὑψωθῇ τῇ καρδίᾳ: lectio, quae forte antiquior. Poterit et in hunc modum locus restitui: τοσούτω γὰρ μ. ἐκ. φ. ὁ Θεὸς, ὅσῳ ἄν διὰ μείζονος θεωρίας τῶν κτισμάτων ὑψωθῇ τῇ καρδίᾳ. (Cf. Dionys. Areop. Coel. Hier. I. 3.).

6. εἰπέ μοι] RE. Casaub. ἀλλ' εἰπὲ. —. τῶν Χερ. C. M. omitt. τῶν. — θεώρει C. Mon. 1. 2. Coisl. Colb. Morel. ed. 1608. θεωρεῖς. Ita quoque Mss. Basil.

Digitized by Google

Χερουβὶμ, καὶ τότε τὸν ἐπικαθήμενον θεώρει. Καί τοί γε Ἰεζεχιὴλ ὁ προφήτης καὶ τὴν ἔκφρασιν αὐτῶν ἐποιήσατο κατὰ τὸ δυνατὸν, λέγων· Ὅτι τέσσαρα[1]) πρόσωπα τῷ ἑνί· τὸ μὲν ἀνθρώπου, τὸ δὲ λέοντος, τὸ δὲ ἀετοῦ, τὸ δὲ μόσχου· καὶ ὅτι ἓξ πτέρυγες[2]) τῷ ἑνὶ, καὶ ὀφθαλμοὶ αὐτοῖς πανταχόθεν· καὶ ὅτι ὑπὸ ἕκαστον τροχὸς τετραμερὴς ὑποκείμενος. Καὶ ὅμως τοῦ προφήτου τὴν ἔκφρασιν ποιουμένου[3]), οὕπω ἡμεῖς οὐδὲ ἀναγινώσκοντες καταλαβεῖν δυνάμεθα. Εἰ δὲ τὸν θρόνον, ὃν διηγήσατο, καταλαβεῖν οὐ δυνάμεθα· τὸν ἐπικαθήμενον, ὄντα ἀόρατον[4]) καὶ ἀνεκδιήγητον Θεὸν, πῶς καταλαβεῖν δυνησόμεθα; Φύσιν[5]) μὲν Θεοῦ πολυπραγμονεῖν ἀδύνατον· δοξολογίας δὲ ἀναπέμπειν αὐτῷ ἐπὶ τοῖς ὁρωμένοις αὐτοῦ δημιουργήμασι δυνατόν.

Δ'. Ταῦτα δὲ ὑμῖν λέγεται διὰ τὴν τῆς Πίστεως ἀκολουθίαν καὶ διὰ τὸ λέγειν ἡμᾶς[6]), ΠΙΣΤΕΥΟΜΕΝ ΕΙΣ ΕΝΑ ΘΕΟΝ, ΠΑΤΕΡΑ ΠΑΝΤΟΚΡΑΤΟΡΑ, ΠΟΙΗΤΗΝ ΟΥΡΑΝΟΥ ΚΑΙ ΓΗΣ, ΟΡΑΤΩΝ ΤΕ ΠΑΝΤΩΝ ΚΑΙ ΑΟΡΑΤΩΝ, ἵνα μνημονεύωμεν, ὅτι αὐτός ἐστι Πατὴρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ αὐτός ἐστιν ὁ πεποιηκὼς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· καὶ ἵνα ἀσφαλιζώμεθα ἑαυτοὺς[7]) διὰ τὰς ἐκτροπὰς τῶν ἀθέων αἱρετικῶν, τῶν τετολμηκότων κακῶς ἀναγορεύειν τὸν πάνσοφον τεχνίτην παντὸς τοῦδε τοῦ κόσμου, τῶν βλεπόντων μὲν σαρκὸς ὀφθαλμοῖς, τὰ δὲ ὄμματα τῆς διανοίας πεπωρωμένων.

Mundi mirabilis dispositio.

Ε'. Τί γὰρ ἔχουσι μέμψασθαι τῷ μεγίστῳ δημιουργήματι τοῦ Θεοῦ; οὓς ἔδει ἐκπλαγῆναι θεωρήσαντας τῶν οὐρανῶν τὰ κύτη· οὓς ἔδει προσκυνῆσαι τὸν στήσαντα ὡς καμάραν τὸν οὐρανὸν, τὸν ἐκ ῥευστῆς ὑδάτων φύσεως[8]), ἄπτωτον ὑπόστασιν

1. Ὅτι τέσσαρα] Editt. Τέσσαρα. Vulg. ex RE. Casaub. Coisl. Ottob. suffragg. C. Mon. 1. 2. nec non Mss. Basil.

2. ἓξ πτέρυγες] RE. Casaub. ex emendatione: ὀκτὼ πτέρυγες. Apud Prophetam Ezech. x. 21. quem locus noster proxime recitat, secundum textum hebr. et LXX. Complut. cum vulg. lat. „quatuor alae" numerantur nec plures sec. LXX. Ezech. I. 6. 11. Edit. Rom. LXX. vero cap. x. 21. ὀκτὼ alas Cherubim recenset. Sed aperte S. Autor noster h. l. ex visione Jesaiae VI. 2. descriptionem Cherubim huc attulit atque uti saepius jam observatum est, duas distinctas sententias s. script. in unicam composuit. —. καὶ ὀφθαλμοὶ C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. καὶ ὅτι ὀφθ.

3. ποιουμένου] C. Mon. 1. 2. πεποιημένου. —. Verba Εἰ δὲ τ. θρόνον — δυνάμεθα desunt Bodl. Morel. et Grod.

4. ὄντα ἀόρατ.] Editt. καὶ ἀό-

Digitized by Google

tuncque eum, qui super illos sedet, considerato. Atqui Ezechiel propheta horum quoque descriptionem, quatenus fieri poterat, exposuit, dicens: ***Quatuor vultus uni: primus quidem hominis, alter leonis, aquilae tertius, postremus vituli; et sex pennae uni, et oculi eis undique, et sub unoquoque rota quadripartita subjecta.*** Quamvis vero hanc descriptionem exhibeat pro- Ezech. i. 6. 10.
pheta, nondum etiam legendo comprehendere nos possumus. Si ergo Jes. vi. 2.
thronum ejus, quem explanavit ille, comprehendere non possumus: eum qui illi insidet, invisibilem ineffabilemque Deum, quo pacto comprehendere poterimus? Naturam quidem Dei ut intime quis scrutetur, fieri non potest: at ut ex iis quae conspicimus ejus operibus, glorificationibus et honore eum prosequamur, fieri potest.

IV. Haec autem vobis dicuntur propter Fidei tractationem continuam, et quia ita dicimus: CREDIMUS IN UNUM DEUM, PATREM OMNIPOTENTEM, FACTOREM COELI ET TERRAE, VISIBILIUM OMNIUM ET INVISIBILIUM: ut meminerimus, eundem esse Patrem Domini nostri Jesu Christi, et eundem esse qui fecit coelum et terram: utque praemuniamur ipsi adversus haereticorum impiorum praevaricationes, qui ausi sunt male de sapientissimo totius hujusce mundi opifice loqui, qui carnis quidem oculis vident, mentis vero oculis caecutiunt.

V. Quid enim habent, quod in hoc maximo Dei opificio criminentur? qui deberent admiratione percelli conspectis coelorum convexitatibus, qui adorare deberent eum qui constituit coelum quasi fornicem: qui de fluxa aquarum natura, firmam et sta-

ρατον. Particip. ὄντα l. καὶ recepit Maur. ex Coisl. Ottob. RE. Casaub. (Mon. 2.). —. δυνησόμεθα C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. δυνάμεθα.

5. Φύσιν] C. Mon. 1. RE. φύσιν μὲν οὖν. —. δυνατόν C. Mon. 1. 2. εὐσεβὲς καὶ δυνατόν. C. Mon. 2. εὖ δυνατόν. Coisl. Ottob. RE. Casaub. εὐσεβέστατον.

6. ἡμᾶς] C. M. ὑμᾶς, ὅτι. —. Πατέρα Παντοκρ. Editt. Πατέρα omitt. Exstat vero haec vox C. Mon. 1. 2. Colb. Ottob. Bodl. RE. Grod. Cf. Catech. VII. 4. —. ὁρατῶν τε πάντ. Editt. ὁρατῶν καὶ ἀοράτ. Vulg. e Codd. citt. cum Coisl.

7. ἀσφαλιζ. ἑαυτ.] Vocem ἑαυτοὺς adjecit Ed. Maur. ex Coisl. Ottob. RE. Casaub. Grod. et Mss. Basil. suffragg. C. Mon. 1. 2. —. ἀναγορεύειν RE. Casaub. ἀπαγορεύειν. —. διανοίας RE. Mon. 2. καρδίας.

8. ὑδάτ. φύσεως] Ita C. Mon.

Digitized by Google

οὐρανοῦ ποιήσαντα. Εἶπε γὰρ ὁ Θεός· Γενηθήτω στερέωμα ἐν μέσῳ τοῦ ὕδατος. Εἶπεν ὁ Θεὸς ἅπαξ· καὶ ἔστηκε[1]) καὶ οὐ πίπτει. Ὕδωρ ὁ οὐρανὸς, καὶ πύρινοι οἱ ἐν αὐτῷ[2]), ἥλιος καὶ σελήνη καὶ τὰ ἄστρα. Καὶ πῶς τὰ πύρινα ἐν τῷ ὕδατι τρέχει; Εἰ δέ τις διὰ τὰς ἐναντίας φύσεις πυρὸς καὶ ὕδατος ἀμφιβάλλει, μνημονευέτω τοῦ πυρὸς τοῦ ἐπὶ Μωσέως ἐν Αἰγύπτῳ φλογίζοντος ἐν τῇ χαλάζῃ· καὶ βλεπέτω τοῦ Θεοῦ τὴν πάνσοφον δημιουργίαν. Ἐπειδὴ γὰρ ἦν ὑδάτων χρεία, μελλούσης τῆς γῆς γεηπονεῖσθαι[3]), ὑδατώδη κατεσκεύασεν ὑπεράνω τὸν οὐρανὸν, ἵνα, ὅταν δι' ὑετῶν ἀρδείας γένηται χρεία τῷ τῆς γῆς χωρίῳ, ἕτοιμος ᾖ ἐκ φύσεως πρὸς τοῦτο ὁ οὐρανός.

Majestas solis et temporum sapientissima institutio.

ς'. Τί δὲ, καὶ θαυμάσαι οὐκ ἔστιν ἀποβλέποντα καὶ εἰς ἡλίου κατασκεύασμα; ὡς μικρὸν γὰρ ὁρώμενον σκεῦος, μεγάλην δύναμιν περιέχει· ἐξ ἀνατολῆς φαινόμενος, καὶ μέχρι δύσεως[4]) ἀποστέλλων τὸ φῶς. Οὗ τὰς πρωϊνὰς ἀνατολὰς διαγράφων ὁ ψαλμῳδὸς ἔλεγε· Καὶ αὐτὸς ὡς νυμφίος ἐκπορευόμενος ἐκ παστοῦ αὐτοῦ· τὸ γὰρ φαιδρὸν καὶ σύμμετρον τῆς πρώτης αὐτοῦ καταστάσεως φαινομένης εἰς ἀνθρώπους διέγραψε. Μεσημβρινὸν γὰρ δἄππεύοντα πολλάκις καὶ φεύγομεν διὰ τὸ φλογῶδες· ἅμα δὲ ταῖς ἀνατολαῖς τερπνός ἐστι τοῖς πᾶσιν, ὡς νυμφίος ὁρώμενος. Καὶ βλέπε τὴν διοίκησιν αὐτοῦ· (μᾶλλον δὲ οὐκ αὐτοῦ, ἀλλὰ τοῦ τὸν δρόμον αὐτῷ διὰ προστάγματος ὁρίσαντος)· πῶς θέρους μὲν ὑψηλότερος γινόμενος, μακροτέρας ἀπεργάζεται[5]) τὰς ἡμέρας, διδοὺς εὐκαιρίαν εἰς ἔργα τοῖς ἀνθρώποις· χειμῶνος δὲ, συστέλλει τὸν δρόμον, ἵνα μὴ τοῦ ψύχους[6]) πλείων γένηται ὁ χρόνος, ἀλλ' ἵνα αἱ νύκτες μείζονες γινόμεναι, πρὸς

1. 2. RE. Casaub. Vulg. φύσεως τῶν ὑδάτων. —. Art. τὸ ante στερέωμα ad f. Codd. citt. et omnium versionum ggr. delevimus. — Part. γὰρ ante Εἶπε praecedens deest RE. Casaub.

1. ἔστηκε] Editt. ἔστη. Vulg. ex C. Mon. 1. 2. Coisl. Ottob. RE. Casaub. Cf. Greg. Nyss. Hexaem. I. 9. et Commentt. in h. l. Editt. antiquae post ὕδωρ puncto posito (οὐ πίπτει ὕδωρ.) sensum male constituerant, quem sanum reddidit Ed. Maur. interpunctione post πίπτει facta nec non recepto ex Codd. citt. artic. οἱ ante οὐρανοί. Utrumque affirmant C. Mon. 1. 2. — In rem vd. Commentt. in h. l. et Catech. III. 95.

2. πυρινοὶ οἱ ἐν αὐτ.] RE. Casaub. πυρινὰ τὰ ἐν αὐτῷ. Vox ἐναντίας ante φύσεις ibid. omissa.

3. γειπονεῖσθαι] C. M. γεωπονεῖσθαι. Utrumque apud scriptt. sequioris aevi pro γεωργεῖσθαι. —. δι' ὑετῶν ἀρδ. RE. Casaub. τῆς δι' ὑετῶν ἀρδ. Voces ἐκ φύσεως adjecit Ed. Maur. ex Codd.

Digitized by Google

bilem coeli substantiam efformavit. Dixit enim Deus: ***Fiat firmamentum in medio aquae.*** Dixit semel Deus: et stat, nec cadit. Coelum aqua est, et igneae in ipso infixae naturae, sol et luna et sidera. Et quonam modo ignea in aqua currunt? Si quis vero propter contrarias ignis et aquae naturas in dubitationem adducatur, meminerit ignis illius, qui Mosis tempore in Aegypto flammas fundebat in grandine, et sapientissimam omni ex parte Dei institutionem consideret. Nam quum aquis opus esset terrae in posterum colendae, aquosum in sublimi paravit coelum: ut quum imbrium irrigatione telluris regio indigeret, ad id ex natura sua promtum paratumque esset coelum. Gen. 1. 6. Exod. IX. 23.

VI. Quid vero? nonne admirari oportet eum, qui in solis fabricam inspexerit? Nam quasi vas pusillum apparens, vim ingentem complectitur; ab oriente praelucens et ad occidentem usque lumen emittens. Cujus matutinos exortus describens Psaltes aiebat: ***Et ipse tanquam sponsus procedens de thalamo suo.*** Gratos enim ac moderatos splendores primae ejus elevationis, quae illucescit hominibus, ille descripsit. Meridianum enim ejus cursum saepenumero fugimus, propter nimium ardorem: at simul cum exortu vere jucundus apparet omnibus, uti sponsus in conspectum procedens. Ipsius porro aptam dispositionem considera; (vel potius non ipsius, sed illius magis qui illi cursum suo mandato definivit): quomodo aestate sublimior factus, longiores efficit dies, opportunitatem tribuens hominibus ad opera: hieme vero cursum suum contrahit, ne frigoris tempus diutius producatur, sed uti noctes longiores factae ad Ps. XVIII 6.

citt. cum Coisl. Ottob. Grod. suffragg. C. Mon. 1. 2.

4. *δύσεως*] RE. Casaub. Mon. 2. *δυσμῶν*. Cf. Catech. XIX. (myst. 1.). 4. —. *φαινομένης* C. M. *φαινομένους*. Mendose. — Scribimus *διέγραψε* l. *διέγραφε* vulg. ex C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. —. Pro *εἰς ἀνθρώπους* Colb. Bodl. Mon. 2. legunt: *εἰς οὐρανούς* Grod. „in coelos." Sed contradicunt reliqui ll. Mss. et contextus. —. Part. *μὲν* ante *γὰρ* sequ. delevimus ad f. C. M. RE. Casaub. —. *ὁρώμενος* Editt. *ὁ ὁρώμενος*. Vulg. exhibb. C. Mon. 1. 2. Coisl. RE. Casaub. et Ms. Basil. Ex iisd. Codd. cum Colb. Bodl. additus est artic. *τὴν* ad *διοίκησιν*.

5. *ἀπεργάζεται*] RE. Casaub. *ἐργάζεται*. —. *εἰς ἔργα* non legitur in Bodl. Colb. Grod. *εὐκαιρίαν ἐργασίας* Mon. 2. —.

6. *ἵνα μὴ τοῦ ψ.*] RE. Casaub. omitt. *μὴ* et dein *καὶ ἵνα* l. *ἀλλ' ἵνα*. Utrumque sensu dicendis contrario. —. *πλείων* exhibet C. M. et Ms. Basil. *πλεῖον* Editt. *πλείω* RE. Casaub. Mon. 2. —. *μείζονες* Editt. *μειζόνως*.

Digitized by Google

ἄνεσιν μὲν συνεργῶσι τοῖς ἀνθρώποις, συνεργῶσι δὲ καὶ πρὸς καρποφορίαν τῶν γεννημάτων τῆς γῆς [1]). Ὅρα δὲ καὶ πῶς ἀντιπαραδιδόασιν ἀλλήλαις εὐτάκτως αἱ ἡμέραι· θέρους μὲν αὐξανόμεναι, χειμῶνος δὲ συστελλόμεναι ἐν ἔαρι δὲ καὶ φθινοπώρῳ τὴν ἰσότητα τῶν διαστημάτων [2]) ἀλλήλαις χαριζόμεναι. Καὶ αἱ νύκτες πάλιν ἐπιτελοῦσι τὰ παραπλήσια· ὡς καὶ τὸν ψαλμῳδὸν λέγειν περὶ αὐτῶν· Ἡμέρα τῇ ἡμέρᾳ ἐρεύγεται ῥῆμα, καὶ νὺξ νυκτὶ ἀναγγέλλει γνῶσιν. Τοῖς γὰρ οὐκ ἔχουσιν ὦτα αἱρετικοῖς μονονουχὶ βοῶσι καὶ διὰ τῆς εὐταξίας λέγουσι, μὴ ἄλλον τινὰ εἶναι Θεὸν [3]), ἢ τὸν δημιουργὸν καὶ ὁροθέτην καὶ τὸν ἐκτάξαντα τὰ ὅλα.

Non alius lucis, alius tenebrarum Conditor.

Ζ'. Μηδεὶς δὲ ἀνασχέσθω [4]) λεγόντων τινῶν, ἄλλον μὲν εἶναι τὸν φωτὸς [5]) ποιητήν, ἄλλον δὲ σκότους. Μνημονευέτω γὰρ Ἡσαΐου λέγοντος· Ἐγὼ ὁ Θεὸς ὁ ποιήσας φῶς καὶ κτίσας σκότος. Τί ἀσχάλλεις [6]) ἐπ' αὐτῷ, ὦ ἄνθρωπε; τί βαρέως φέρεις τὸν καιρὸν τὸν εἰς ἀνάπαυσιν σὴν δοθέντα; Οὐκ ἂν οἰκέτης παρὰ δεσποτῶν ἔλαβεν ἀνάπαυσιν, εἰ μὴ τὸ σκότος ἐπάναγκες ἐπῆγε προθεσμίαν. Πῶς δὲ πολλάκις καμόντες [7]) ἐν ἡμέρᾳ, ἐν νυξὶν ἀνανεούμεθα, καὶ ὁ τῇ χθὲς ἡμέρᾳ γεγονὼς ἐν καμάτοις, ἕωθεν γίνεται ῥωμαλέος διὰ τὴν τῆς νυκτὸς ἀνάπαυσιν. Τί δὲ νυκτὸς πρὸς σοφίαν χρησιμώτερον; Ἐν ταύτῃ μὲν γὰρ πολλάκις τὰ περὶ Θεοῦ φανταζόμεθα· ἐν αὐτῇ δὲ ἀνάγνωσιν καὶ θεωρίαν τῶν θείων λογίων ποιούμεθα. Πότε δὲ εἰς ψαλμῳδίαν μᾶλλον καὶ προσευχὴν συντέταται ἡ διάνοια ἡμῶν [8]); Ἆρα οὐκ ἐν νυκτί;

1. *τῆς γῆς*] Ita Codd. omnes praeter RE. Casaub. *τῇ γῇ* ex emendat. quos secuta est Ed. Maurin.

2. *τῶν διαστημάτων*] Editt. *τῶν* omitt. Restituit artic. Maurin. ad. f. Coisl. Bodl. Colb. RE. Casaub. acced. C. Mon. 1. 2. — *χαριζόμ.* Editt. *σωζόμεναι* Vulg. ex C. Mon. 1. 2. Coisl. Ottob. RE. —. *αἱ νύκτες* C. Mon. 1. 2. *αἱ νύκτες δὲ*. Rectius

3. *μὴ ἄλλ. — Θεὸν*] Editt. *μὴ ἄλλον τινὰ εἶναι τὸν Θεὸν*. Deletus est art. *τὸν* ad f. Codd. supra citt. praeter Ottob. — *καὶ ὁροθέτην* Editt. *ἢ ὁροθέτην*. RE. Casaub. *ὡροθέτην* (v. astron.). Ὁροθέτης = *χωρίζων τὴν γῆν* Hesych. Finitor (ὁροθέτης) appellatur Valentinianorum Logos ap. S. Iren. adv. haer. 1. 2. qui et *τομεὺς* Philonis Judaei (Cf. Phil. quis rer. div. haer. 494. A. ejusd. de somn. 1. 600. E. Ed. Fcf.). —. Restituimus *καὶ* post *ὁροθ.* quod ad f. RE. Casaub. delevit Ed. Maur. Loco *ἐκτάξαντα* Casaubon. conjecit: *εὐτάξαντα*. Ἐκτάσσειν vox rei militaris, „instruere aciem," saepissime apud Polybium, Diodor. Sic. et Arrian. usitata. Et Deus rerum Creator ipse est „Dominus exercituum." Ps. 103, 20 — 22, —. *τὰ* ante *ὅλα* omitt. RE. Casaub.

Digitized by Google

remissionem hominibus, tum vero ad fructuum proventus ferendos terrae quoque facultatem praebeant. Vide etiam, quomodo dies sibi invicem concedant ordine apto: aestate crescunt, hieme autem contrahuntur, et vere atque autumno parem intervallorum mensuram sibi mutuo gratificantur. Item noctes similia faciunt: ita ut de illis Psalmista dicat: ***Dies diei eructat verbum, et nox nocti indicat scientiam.*** Aures enim non habentibus haereticis velut inclamant ac per concinnum suum ordinem dicunt, non alium quempiam esse Deum praeter conditorem ac finitorem, qui et universa coordinavit. Ps. XVIII. 3.

VII. Neque vero quispiam eos sustineat qui dicunt, alium esse lucis conditorem, alium vero tenebrarum. Meminerit enim Jesaiae dicentis: ***Ego Deus qui feci lumen, et tenebras creavi.*** Jes. XLV. 7. Quid illis succenses, o homo? Quid aegre fers tempus tibi ad requiem datum? Famulus ab heris nullam forte consequeretur quiescendi licentiam, nisi tenebrae necessario inducias praescriberent. Quomodo persaepe diurno labore fatigati, noctibus renovamur: quique hesterno die in laboribus fuerat, mane robustus et alacer efficitur nocturna requie. Quid vero nocte ad sapientiam utilius? In ipsa enim persaepe de Deo cogitamus: in ipsa divinorum oraculorum lectioni ac meditationi operam navamus. Quandonam ad psalmos canendos et preces majori contentione mens nostra enititur? An non noctu?

4. *ἀνασχέσθω*] Coisl. Ottob. RE. Casaub. Mon. 2. *ἀνεχέσθω*. —. *λεγόντων τιν*. C. M. *λέγοντος* om. *τινῶν* s. *τινός*.

5. *τὸν φωτὸς*] Art. *τὸν* deest RE. Casaub. et C. Mon. 1. Similiter Cod. uterque prior omitt. *ὁ* ante *ποιήσας*. Jesaiae locus alleg. sec. LXX. integer ita se habet: *Ἐγὼ Κύριος ὁ Θεός. Ἐγὼ ὁ κατασκευάσας φῶς καὶ ποιήσας σκότος· ὁ ποιῶν εἰρήνην καὶ κτίζων κακά*.

6. *ἀσχάλλεις*] = *λυπεῖν, χαλεπαίνειν*. Suid. Ejus loco Coisl. Ottob. RE. Casaub. *ἀμφιβάλλεις*. —. *Ἐπῆγε* dein scribimus l. *ἐπήγαγε* vulg. ad f. C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. —. *προθεσμ*. Cod. uterque postr. *τὴν προθεσμίαν*.

7. *καμόντες*] Sic C. Mon. 1. 2. Ottob. RE. Casaub. Editt. *κάμοντας*. Coisl. et Ms. Basil. *κάμοντες*. —. *γεγονὼς* Codd. citt. *γενόμενος*. —. *ῥωμαλέος* RE. Casaub. Mon. 2. *ῥωμαλαῖος*. — *ἀνάγνωσιν* RE. Casaub. vitiose: *ἀνάπαυσιν*.

8. *ἡ διάν. ἡμ.*] C. Mon. 1. RE. Casaub. *ἡμῖν ὁ νοῦς*. C. Mon. 2. *ἡμῖν ἡ διάνοια*. —. Part. *δὲ* post *Πότε* repetitum exhibb. C. Mon. 1. 2. Coisl. RE. Casaub.

Digitized by Google

Πότε δὲ πολλάκις τῶν οἰκείων ἁμαρτιῶν ἤλθομεν εἰς ὑπόμνησιν; Οὐκ ἐν νυκτί; Μὴ τοίνυν παραδεξώμεθα κακῶς, ἄλλον σκότους εἶναι ποιητήν· ἀγαθὸν γὰρ καὶ τοῦτο δείκνυσιν ἡ πεῖρα καὶ χρησιμώτατον.

Astrorum cursus, eorundem et aurorae provisum hominibus munus.

Η'. Ἐχρῆν δὲ [1]) αὐτοὺς οὐ μόνον ἡλίου καὶ σελήνης τὴν κατασκευὴν ἐκπλαγῆναι καὶ θαυμάσαι· ἀλλὰ γὰρ καὶ τῶν ἀστέρων τὰς εὐτάκτους χορείας, καὶ τοὺς ἀνεμποδίστους δρόμους καὶ τὰς ἀνατολὰς τὰς εὐκαίρους ἑκάστου. Καὶ πῶς οἱ μὲν σημειά εἰσι θέρους, οἱ δὲ χειμῶνος· καὶ πῶς οἱ μὲν τοῦ σπόρου τὸν καιρὸν δηλοῦσιν, οἱ δὲ τοῦ πλέειν τὴν ἀρχὴν σημαίνουσι· καὶ ἄνθρωπος ἐν πλοίῳ καθήμενος καὶ ἐν ἀπεριορίστοις κύμασι πλέων, εἰς ἀστέρας βλέπων εὐθύνει τὴν ναῦν. Περὶ τούτων γὰρ τῶν πραγμάτων λέγει ἡ γραφὴ καλῶς τὸ, Καὶ ἔστωσαν εἰς σημεῖα καὶ εἰς καιροὺς καὶ εἰς ἐνιαυτούς· οὐκ εἰς ἀστρολογίας καὶ γενέσεως [2]) μυθολογίας. Ὅρα δὲ πῶς καὶ τὸ τῆς ἡμέρας φῶς καλῶς ἡμῖν ἐχαρίσατο ἐκ προσαγωγῆς· (οὐ γὰρ ἅμα τὸν ἥλιον ἀνατέλλοντα [3]) θεωροῦμεν· ἀλλὰ προτρέχει μικρόν τι φῶς, ἵνα προμελετήσασα ἡ κόρη δύνηται βλέπειν τῆς ἀκτῖνος τὰ μείζονα·) ὅπως δὲ τὸ τῆς νυκτὸς σκότος παρεμυθήσατο τοῖς σεληνιαίοις αὐγάσμασι.

Imbrium et nubium mirifica dispositio.

Θ'. Τίς ἐστιν ὑετοῦ πατὴρ [4]), τίς δέ ἐστιν ὁ τετοκὼς βόλους δρόσου; τίς ὁ τὸν ἀέρα παχύνας εἰς νέφη, καὶ κελεύσας τῶν ὄμβρων βαστάζειν τὰ ὕδατα, καί ποτε μὲν ἄγων ἀπὸ βορρᾶ νέφη χρυσαυγοῦντά, ποτε δὲ εἰς ἓν εἶδος [5]) μεταποιῶν ταῦτα καὶ πάλιν μεταφέρων εἰς ποικίλα κύκλων καὶ ἄλλα σχήματα; Τίς ὁ δυνατὸς ἀριθμεῖν [6]) νέφη σοφίᾳ; περὶ οὗ φησιν ἐν τῷ Ἰώβ· Ἐπίσταται δὲ διακρίσεις [7]) νεφῶν, οὐρανὸν δὲ εἰς γῆν

1. Ἐχρῆν δὲ] C. M. ἐχρῆν γὰρ. —. εἰς ἀστέρας Editt. et C. Mon. 1. εἰς ἀστέρα. Ms. Basil. ἐν ἀστέρι. Vulg. ex Coisl. Ottob. RE. Casaub. Mon. 2.

2. ἀστρολογ. κ. γενέσ.] Coisl. RE. Mon. 2. et Grod. εἰς ἀστρολογίαν. — γενέσεως C. Mon. 1. 2. γεννήσεων. Cf. Catech. II. 15. IV. 18. S. Basil. hom. VI. in Hexaem. c. 5. (opp. I. 54. G.). —. Ὅρα δὲ πῶς C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. ὅρα δ' ὅπως.

3. ἀνατέλλοντα] Ita C. Mon. 1. 2. Coisl. Ottob. RE. Casaub. Grod. Vulg. ἀνατέλλειν. —. ἀλλὰ προτρέχει Codd. citt. praeter Ottob. Mon. 2. ἀλλὰ γὰρ προτρέχει. — τι φῶς Editt. τὸ φῶς. Vulg. ex praefatt. Codd. Ottob. excepto. —. Art. ἡ ad κόρη ponimus ex C. Mon. 1. 2. et contextu. —. δὲ τὸ τῆς RE. Casaub. καὶ τὸ τῆς νυκτὸς.

4. ὑετοῦ πατὴρ] Art. ὁ vulg. delevimus ad f. C. Mon. 1. 2.

Digitized by Google

Quando autem saepius ad peccatorum nostrorum recordationem venimus? Nonne noctu? Ne igitur alium tenebrarum autorem esse perverse admittamus. Eas enim quoque et bonas et utilissimas esse experientia demonstrat.

VIII. Oportebat vero ipsos non solis et lunae tantum fabricam attonitos mirari: sed etiam stellarum choreas ordinatas et liberas ac non impeditos cursus, tempestivosque singularum exortus. Et quonam modo aliae aestatis, aliae hiemis sint signa: aliae serendi tempora indicent, aliae navigandi initium significent: atque homo in navigio sedens inque immensum extensis fluctibus navigans, in stellas oculos intendens, navem dirigat. De his enim rebus praeclare ait Scriptura: ***Et sint in signa, et in tempora et in annos:*** non in astrologiae et geniturae fabulas inanes. Porro animadverte etiam, quam pulchre nobis diurnam lucem ex vicissitudine gratificatus sit: (haud enim uno momento solem conspicimus orientem: sed praecurrit exiguum quoddam lumen, ut praeparata per exspectationem pupilla majorem radii vim possit intueri;) quam etiam apto modo splendorum lunarium solatio noctis tenebras mitigarit. Gen. I. 14.

IX. ***Quis est pluviae pater? quis stillas genuit roris?*** Quis aërem in nubes condensavit, et imbrium aquas sustinere jussit, et ***nonnumquam ab aquilone nubes aureo splendore fulgentes*** advehit, interdum vero in unam speciem transmutans, iterum in varias orbium alteriusque generis figuras convertit? Quis est, qui possit numerare nubes sapientia? qua de re apud Job dicitur: ***Novit vero discrimina nubium. Coelum autem in terram*** Job. XXXVIII. 28. Job. XXXVII. 22.

Coisl. RE. Casaub. et Sacri Textus, Job. XXXVIII. 28. —. *βόλους* Ms. Basil. *βόλας*. Alias: *βώλους*. Cf. Ezech. XVII. 7. Sap. XXII. 15. —. *τῶν ὄμβρων* RE. Mon. 2. *τὸν ὄμβρον*.

5. *εἰς ἓν εἶδος*] Bodl. Colb. et Morel. Ed. 1608. (*εἰς* Bodl.) *ἴσον εἶδος*. — *μεταποιῶν ταῦτα* RE. Casaub. *μεταποιῶν οὕτως ταῦτα*.

6. *δυνατὸς ἀριθμεῖν*] Plerique Codd. Mon. 1. 2. Ottob. Colb. Bodl. Morel. et Ms. Basil. *δυνατὸς ὁ ἀριθμῶν*. Coisl. RE. Casaub. *δυνατὸς ἀριθμῶν καὶ νέφη σοφίᾳ*. Lib. San-Genovef. *δυν. ἀριθμοῦν*. Lectionum varietas e loco subsequ. Job. XXXVIII. 37. orta est.

7. *διακρίσεις*] C. Mon. 1. RE. Casaub. *διάκρισιν*. In iisdem Codd. desunt verba: *οὐρανὸν δὲ εἰς γῆν ἔκλινε*. —. *ἐξάγων* C. M. *ἐξαγαγὼν*. —. *δὲ* post *τις*

Digitized by Google

ἔκλινε· καὶ τὸ, Ὁ ἀριθμῶν νέφη σοφίᾳ· καὶ τὸ, Οὐκ ἐῤῥάγη νέφος ὑποκάτω αὐτοῦ. Τοσαῦτα γὰρ μέτρα ἐπὶ τὰ νέφη ὑδάτων ἐστὶ, καὶ οὐ ῥήγνυται· ἀλλὰ μετὰ πάσης εὐταξίας ἐπὶ τὴν γῆν κατέρχεται. Τίς ὁ ἐξάγων ἀνέμους ἐκ θησαυρῶν αὐτῶν; τίς δέ ἐστιν, ὡς προειρήκαμεν, ὁ τετοκὼς βόλους δρόσου; Ἐκ γαστρὸς δὲ τίνος ἐκπορεύεται ὁ κρύσταλλος; ὑδατώδης γὰρ ἡ ὑπόστασις, καὶ λιθώδης ἡ ἐνέργεια. Καί ποτε μὲν τὸ ὕδωρ γίνεται χιὼν ὥσει ἔριόν, ποτε δὲ ὑπουργεῖ τῷ πάσσοντι τὴν ὁμίχλην ὡς σποδόν, ποτε δὲ εἰς λιθώδη ὑπόστασιν μεταβάλλεται· ἐπειδὴ οἰακίζει τὸ ὕδωρ ὡς ἂν βούληται. Μονοειδὴς ἡ φύσις, καὶ πολυδύναμος ἡ ἐνέργεια. Τὸ ὕδωρ, οἶνος μὲν ἐν ἀμπέλοις, εὐφραίνων καρδίαν ἀνθρώπου· καὶ ἔλαιον [1]) ἐν ἐλαίαις, λαμπρῦνον πρόσωπον ἀνθρώπου· καὶ εἰς ἄρτον δὲ μεταβάλλεται, στηρίζοντα καρδίαν ἀνθρώπου, καὶ εἰς παντοῖα καρπῶν δημιουργήματα.

Ι'. Ἐπὶ τούτοις τί ἔδει; Βλασφημεῖσθαι τὸν δημιουργὸν ἢ προσκυνεῖσθαι μᾶλλον; Καὶ τέως οὕτω λέγω τῆς σοφίας αὐτοῦ τὰ μὴ φαινόμενα. Θεώρησόν μοι τὸ ἔαρ καὶ τὰ ἄνθη, τὰ παντοῖα ἐν ὁμοιότητι διακεκριμένα· ῥόδου μὲν τὸ ἐρυθρότατον, κρίνου δὲ τὸ λευκότατον [2]). Ἐξ ἑνὸς γὰρ ὑετοῦ ταῦτα καὶ μιᾶς τῆς γῆς, τίς ὁ διακρίνων, τίς ὁ δημιουργῶν [3]); Θεώρησόν μοι τὴν ἀκρίβειαν. Ἐκ μιᾶς ὑποστάσεως τοῦ δένδρου, τὸ μὲν εἰς σκέπην, τὸ δὲ εἰς καρποὺς διαφόρους· καὶ εἷς ὁ τεχνίτης. Μιᾶς ἀμπέλου τὸ μέν τι εἰς καῦσιν [4]), τὸ δὲ εἰς βλαστήματα [5]), τὸ δὲ εἰς φυλλάδας, τὸ δὲ εἰς ἕλικας, τὸ δὲ εἰς βότρυν. Ἐκπλάγηθι [6]) καὶ τοῦ καλάμου τὴν πυκνοτάτην τῶν κόμβων περιβολὴν, ἣν ἐποίησεν ὁ τεχνίτης. Ἐκ τῆς μιᾶς γῆς ἕρπετὰ προέρχεται [7]), καὶ

ignorant C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. uterque posterior omitt. etiam ἐστιν.

1. καὶ ἔλαιον] Codd. Coisl. RE. Casaub. Mon. 2. καὶ εἰς ἄρτον δὲ μεταβάλλεται στηρίζων καρδίαν ἀνθρώπου καὶ ἔλαιον ἐν ἐλαίαις etc. ordine inverso. Grod. hanc phrasin omitt. —. καρπῶν C. Mon. 1. 2. RE. τῶν καρπῶν.

2. κρίνου - λευκότ.] Haec verba desunt in Edit. Oxon. typothetarum incuria praetermissa. —. μιᾶς τ. γῆς C. M. ἐκ μιᾶς πηγῆς: erronee.

3. δημιουργῶν] C. Mon. 1. RE. ὁ δημιουργός; Mon. 2. ὁ δημιουργήσας; —. Θεώρ. μοι. Pron. μοι non exstat C. Mon. 1. 2. RE.

4. εἰς καῦσιν] Ita C. Mon. 1. 2. Ottob. Colb. Ms. San-Genov. RE. Casaub. Grod. et Ms. Basil. 1. At Morel. 1608. et post hunc Ed. Oxon. καῦστιν, quod legit unus Coisl. (Καῦστις = ἡ ἔκφυσις τῶν σταχύων. Hesych.). Recte monet

Digitized by Google

inclinavit; et, *Qui numerat nubes sapientia;* et, *Non est effracta nubes sub eo.* Tot enim aquarum pondera nubibus incumbunt, nec disrumpuntur: sed composito prorsus ordine in terram defluunt. *Quis est, qui educit ventos de thesauris illorum?* Quis est, uti jam diximus, qui roris guttas peperit? Cujusnam vero ex utero glacies emergit? Aquosa enim substantia est, et sicut lapidis ejus virtus et operatio. Et interdum quidem aqua efficitur nix sicut lana: aliquando vero ministrat ei, qui nebulam sicut cinerem spargit: aliquando autem in lapidosam substantiam convertitur; quandoquidem aquam subigit et gubernat, quomodo libuerit. Unius modi ejus natura est, et multiplex potestas et effectus. Aqua in vitibus vinum est, quod *laetificat cor hominis:* oleum est in oleis, quod *faciem hominis exhilarat:* in panem quoque convertitur, qui *cor hominis confirmat,* et in omnigena fructuum opificia.

Job. xxxvii. 16. Ibid. xxxviii. 37. xxvi. 8. Ps. cxxxiv. 7. Job. xxxviii. 28. Ps. cxlvii. 16. (5.) Ps. civ. 15.

X. Ob haec quid agendum? Conviciandusne rerum opifex, an non potius adorandus? Necdum interim sapientiae ejus arcana loquor. Considera mihi vernum tempus, et varios flores in similitudine distinctos: rosae ruborem maximum et lilii candorem supremum. Ex uno enim imbre et una humo isthaec omnia: quis est, qui distinxit; quis qui condidit? Contemplare miram sollertiam. Ex una arboris substantia, aliud quidem in umbraculum, aliud vero in diversos fructus dispertitum est: et unus est artifex. Unius vitis alia pars in *combustionem abit, alia in propagines, alia in frondium silvam, alia in capreolos, alia denique in uvam. Arundinis quoque obstupesce densissimum internodiorum ambitum, quem effecit artifex. Ex una tellure serpentes prodeunt,

* Oxon. pampinos.

cl. Touttéus, in sequentibus porro enumerari, quod possit exprimi per vocem καῦστις propositam, quapropter foedam modo hac ex lectione nasci repetitionem. Locus huic non absimilis reperitur ap. S. Basil. in Jesaiam proph. cap. v. 146. (opp. I. 482, G.). ἀμπέλῳ ξύλα καὶ φύλλα καὶ ἕλικας ἐκτρεφούσῃ, ubi ξύλα idem quod nostro loco: εἰς καῦσιν. Cf. Virg. Georg. II. 407. „Rusticus - persequitur vitem adtondens fingitque putando. Primus humum fodito, primus devecta cremato Sarmenta etc.“

5. βλαστήματα] RE. Casaub. Mon. 2. βλάστημα. Verba τὸ δὲ εἰς φυλλ. omitt. Bodl. et Morel.

6. Ἐκπλάγηθι καὶ] Part. καὶ exhibb. C. Mon. 1. 2. Ottob. RE. Casaub. Loco ἐκπλάγηθι Mon. 2. ἐκπλαγίως. —. τὴν πυκνοτάτην Editt. τὴν πυκνότητα, τὴν τ. κόμβ. Vulg. ex Coisl. RE. Casaub. Mon. 2. et Grod.

7. προέρχεται] RE. Casaub.

Digitized by Google

θηρία, καὶ κτήνη, καὶ ξύλα, καὶ βρώματα, καὶ χρυσὸς, καὶ ἄργυρος, καὶ χαλκὸς, καὶ σίδηρος, καὶ λίθος. Μία ὑδάτων ἡ φύσις, καὶ ἐξ αὐτῆς νηκτῶν καὶ ὀρνέων ὑπόστασις· ἵνα ὥςπερ ἐκεῖνα νήχεται ἐν τοῖς ὕδασιν, οὕτω καὶ τὰ ὄρνεα ἵπτανται ἐν τῷ ἀέρι.

Maris limites a Deo constituti.

ΙΑ'. Αὕτη ἡ θάλασσα ἡ μεγάλη καὶ εὐρύχωρος, ἐκεῖ ἑρπετὰ ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμός. Τίς δύναται διηγήσασθαι τῶν ἰχθύων τῶν ἐν αὐτῇ τὸ κάλλος; τίς δύναται διηγήσασθαι κητῶν τὰ μεγέθη, καὶ τῶν ἀμφιβίων ζώων τὴν ὑπόστασιν, ὅπως καὶ ἐν χέρσῳ γῇ [1]), καὶ ἐν ὕδασι διαιτᾶται; Τίς δύναται τῆς θαλάσσης διηγήσασθαι τὸν βυθὸν καὶ τὸ πλάτος, ἢ τῶν ὑπερμέτρων κυμάτων τὰς ὁρμάς; Ἀλλ' εἰς τοὺς ὅρους αὐτῆς ἔστηκε διὰ τὸν εἰπόντα· Ἄχρι τούτου ἐλεύσῃ, καὶ οὐχ ὑπερβήσῃ· ἀλλ' ἐν σεαυτῇ [2]) συντριβήσονταί σου τὰ κύματα· ἥτις καὶ δηλοῦσα τὸν ἐπηρτημένον αὐτῇ τοῦ προστάγματος λόγον, ἐπεκδραμοῦσα διὰ τῶν κυμάτων γραμμήν τινά φανερὰν ἐναφίησι τοῖς αἰγιαλοῖς· δηλοῦσα τοῖς ὁρῶσιν ὥςπερ, ὅτι τοὺς προστεταγμένους οὐ παραβέβηκεν ὅρους.

Volucrum diversitates.

ΙΒ'. Τίς δύναται διασκέψασθαι [3]) τῶν ἀερίων ὀρνέων τὴν φύσιν; Πῶς τὰ μὲν γλῶσσαν περιφέρει μουσικήν· τὰ δὲ παντοίᾳ τῇ ζωγραφίᾳ πεποίκιλται διὰ τῶν πτερῶν· τὰ δὲ ὑπερπτάντα [4]) εἰς μέσον ἀέρα ἔστηκεν ἀκίνητα, ὡς ἱέραξ· ἀπὸ γὰρ τοῦ Θείου προστάγματος, ἱέραξ ἐκπετάσας τὰς πτέρυγας ἔστηκεν ἀκίνητος, καθορῶν τὰ πρὸς νότον. Τίς δύναται ἀνθρώπων ὑψωθέντα θεωρῆσαι ἀετόν; Εἰ δὲ τῶν ὀρνέων τὸ ἀλογώτατον ὑψωθὲν οὐ δύνασαι [5]) κατανοῆσαι, πῶς τὸν πάντων ποιητὴν θέλεις κατανοῆσαι;

Animalium multitudo, proprietates et vires.

ΙΓ'. Τίς ἐν ἀνθρώποις θηρίων πάντων οἶδε κἂν τὰ ὀνόματα; ἢ τίς ἑκάστου δύναται διασκέψασθαι τὴν φυσιολογίαν;

Mon. 2. προέρχονται. —. Art. τῶν vulg. ante ὑδάτων delev. ad f. C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. —. ἐξ αὐτῆς Codd. citt. praeter C. Mon. 1. ἐξ αὐτῶν. —. ἵπτανται C. M. ἵπταται.

1. ἐν χέρσῳ γῇ] C. Mon. 1. RE. Casaub. ἐν χέρσῳ γῆς. —. ὑπερμέτρων Editt. ὑπὲρ μέτρον. Vulg. ex Codd. citt. Similiter ibid. τὰς ὁρμὰς Editt. τὴν ὁρμήν. —. αὐτῆς C. Mon. 1. rectius: ἑαυτῆς.

2. ἀλλ' ἐν σεαυτ.] RE. Casaub. Mon. 2. καὶ ἐν σεαυτῇ. Vulg. „et hic confringes." —. συντριβήσονται Codd. citt. cum LXX. συντριβήσεταί. —. γραμμήν Bodl. Morel. ὁρμήν.

3. διασκέψασθαι] Ita C. Mon. 1, 2. RE. Casaub. Grod. „perspicere." Vulg. σκέψασθαι. Vd. infr. c. 13. —. πεποίκιλται Coisl.

Digitized by Google

ferae, jumenta, ligna, esculenta, aurum, argentum, aes, ferrum et lapis. Una est aquarum substantia, et ex ea natatilium et volatilium genus: ita ut quemadmodum illi in aquis natant, sic et aves in aëre volitent.

XI. Hoc mare magnum et spatiosum, illic reptilia, quorum non est numerus. Quis degentium in ipso piscium pulchritudinem exponere valeat? Quis enarrabit cetorum moles et animalium amphibiorum naturam, quomodo et in arida tellure et in aquis degunt? Quis exponat maris profunditatem et latitudinem, aut fluctuum immensum se efferentium impetus? Illud tamen intra defixos sibi terminos consistit, propter eum qui ipsi dixit: ***Huc usque venies, nec procedes amplius: sed in te ipso conterentur fluctus tui:*** quod quidem impositum sibi mandatum indicat, dum excurrens descriptam fluctibus suis manifestam quandam in littoribus relinquit lineam; videntibus quasi significans, se constitutos limites praetergressum non esse. Ps. CIII. 25. Job. XXXVIII. 14.

XII. Quis potest volucrum aëriarum naturam speculari? Quomodo aliae quidem linguam circumferunt canendi peritam: aliae in pennis omni picturarum genere variegatae sunt: aliae supervolantes medio in aëre stant immobiles, uti accipiter: nam Dei mandato accipiter expansis alis immotus stat, australes mundi partes conspiciens. Quis hominum potest aquilam cernere in sublime elatam? Quod si avium brutissimam sublime elatam non potes agnoscere, quonam modo rerum omnium factorem mente vis comprehendere?

XIII. Quis ex hominibus ferarum omnium vel nude scivit nomina? aut quis potest singularum naturam perspectam habere?

Casaub. *περιπεποίκιλται*, quod probavit Ed. Maurin. *περιποίκιλται* RE. Utrumque ex librar. recensione. Voces *διὰ τῶν πτερῶν* Ed. Maur. addidit ex Codd. citt. et Ottob. Ms. Basil. 2. accedd. C. Mon. 1. 2. et Grod.

4. *ὑπερπτάντα*] Editt. *ὑπὲρ πάντα*. Bodl. *περὶ πάντα*. At recte C. Mon. 1. RE. Casaub. Ms. Basil. 2. *ὑπερπτάντα*. —. *ὡς ἱέραξ*. C. M. *ὥσπερ ἱέραξ*. Verba *ἀπὸ γὰρ τ. θ.* — *ἱέραξ*, quae propter vocem *ἱέραξ* recurrentem multis in Codd. et Editt. omissa erant, cl. Milles. restituit ex RE. Casaub. quibus suffragantur C. Mon. 1. Coisl. Ottob.

5. *οὐ δύνασαι*] C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. *δύνῃ*. —. *κατανοῆσαι* Codd. citt. *κατανοεῖν*. C. Mon. 1. *πῶς τὸν ποιητὴν τῶν ἁπάντων θέλεις κατανοεῖν*.

Digitized by Google

Εἰ δὲ τῶν θηρίων μόνον οὐδὲ τὰ ὀνόματα γινώσκομεν, πῶς τὸν ποιητὴν αὐτῶν καταλήψομεθα; Ἓν τὸ τοῦ Θεοῦ πρόσταγμα τὸ λέγον· Ἐξαγαγέτω ἡ γῆ θηρία καὶ κτήνη καὶ ἑρπετὰ, κατὰ γένος· καὶ διάφοροι φύσεις ἐκ μιᾶς τῆς γῆς [1]) *γεγόνασιν ἑνὶ προστάγματι· πρόβατον ἡμερώτατον καὶ λέων σαρκοβόρος· καὶ διάφοροι ζώων ἄλογοι κινήσεις* [2]), *μιμήσεις ἔχουσαι διαφόρων προαιρέσεων ἀνθρωπίνων· ἵνα ἀλώπηξ μὲν δηλώσῃ τὸ ἐν ἀνθρώποις δολερὸν, ὄφις δὲ τῶν φίλων τοὺς ἰοβόλους, ἵππος δὲ χρεμετιστὴς τῶν νέων τοὺς ἀκολάστους. Μύρμηξ δὲ ὁ γοργώτατος* [3]), *ἵνα διεγείρῃ τὸν ὀκνηρὸν, τὸν νωθρόν. Ὅταν γάρ τις ἀργὴν ἔχῃ τὴν νεότητα, τότε ὑπὸ τῶν ἀλόγων ζώων διδάσκεται, διελεγχόμενος ὑπὸ τῆς θείας γραφῆς λεγούσης· Ἴθι πρὸς τὸν μύρμηκα, ὦ ὀκνηρὲ, καὶ ζήλωσον ἰδὼν* [4]) *τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ, καὶ γενοῦ ἐκείνου σοφώτερος. Βλέπων γάρ, φησιν, ἐκεῖνον ἑαυτῷ εὐκαίρως θησαυρίζοντα τὴν τροφὴν, μιμοῦ καὶ θησαύρισον σεαυτῷ καρποὺς ἔργων ἀγαθῶν εἰς τοὺς μέλλοντας αἰῶνας. Καὶ πάλιν· Πορεύθητι* [5]) *πρὸς τὴν μέλισσαν καὶ μάθε, ὡς ἐργάτις ἐστὶ, πῶς ἄνθη παντοῖα περιτρέχουσα συντίθησί σοι πρὸς ὠφέλειαν τὸ μέλι· ἵνα καὶ αὐτὸς περιερχόμενος τὰς θείας γραφὰς, τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας περιδράξῃ, καὶ τούτων ἐμφορούμενος εἴπῃς· Ὡς γλυκέα τῷ λάρυγγί μου τὰ λόγιά σου· ὑπὲρ μέλι [καὶ κηρίον* [6])] *τῷ στόματί μου.*

ΙΔ'. Ἆρα οὐχὶ δοξάζεσθαι μᾶλλον ὁ τεχνίτης ἄξιος; Τί γὰρ, εἰ καὶ σὺ μὴ πάντων γινώσκεις τὴν ὑπόστασιν, ἤδη ἀργὰ καὶ τὰ γενόμενα [7]); *Μὴ γὰρ πασῶν βοτανῶν δύνασαι γνῶναι τὴν ἐνέργειαν; ἢ τὴν ὠφέλειαν δύνασαι μαθεῖν πᾶσαν, τὴν ἐκ παντὸς ζώου προχωροῦσαν; Ἤδη καὶ ἐξ ἰοβόλων ἐχιδνῶν ἀντίδοτοι*

1. *ἐκ μιᾶς τῆς γῆς*] Sic scribimus ad f. C. Mon. 1. 2. et Mss. Basil. cum Grod. „ex una terra." Vd. supra c. 9. not. 1. Vulg. ex RE. Casaub. *ἐκ μιᾶς πηγῆς*. Editt. *ἐκ μιᾶς φωνῆς*. C. Mon. 1. praeterea *γεγόνασι* omitt. —. *ἑνὶ* RE. Casaub. *ἐν ἑνί*.

2. *ἄλογοι κινήσ.*] Ita C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. Grod. „irrationabiles motus," quibus opponuntur *διάφοροι προαιρέσεις ἀνθρώπιναι*. Vulg. *ἀλόγων κινήσεις*. Editt. *ἀλόγων νικησεις*. Eodem modo loquitur S. Basilius M. de „motibus animalibus" (*ψυχικῶν κινημάτων*) Cf. S. Basil. Hexaem. hom. VIII. 1. (opp. I. 76. G.) Vd. etiam Origen. c. Cels. V. 84. —. *ἀνθρωπίνων* C. M. *ἀνθρώπων*. —. *τῶν φίλ.* RE. Casaub. art. *τῶν* omitt.

3. *γοργώτατος*] Editt. *γεωργότατος*. At firmant vulg. C. Mon. 1. Coisl. RE. Casaub. Grod. et Ms. Basil. Apprime *τὸ γοργὸν* = *εὐκίνητον* Hesych. formicae convenit.

Digitized by Google

Quod si ferarum ne quidem duntaxat nomina novimus, quomodo autorem ipsarum comprehendemus? Unum Dei praeceptum fuit, quo dixit: ***Producat terra feras et jumenta et reptilia, secundum genus suum.*** Diversaeque animalium naturae ex una terra prodierunt uno mandato: ovis mansuetissima, leo carnivorus; et diversi animantium irrationabiles motus, qui humanarum voluntatum et institutionum diversitatem imitantur: ita ut vulpes dolosam hominum vafritiem exprimat: serpens, amicos virulentis jaculis ferientes: equus adhinniens, libidinosos adolescentes. Formica vero actuosissima, ut desidem et pigrum excitet. Quum enim inertem quis et otiosam agit juventutem, tum ab animantibus ratione destitutis eruditur, redargutus a Scriptura divina, quae dicit: ***Vade ad formicam ô piger, et aemulare videns vias ejus, estoque illa sapientior.*** Cum enim, ait, videris illam sibi opportuno tempore cibos recondentem, imitare, et bonorum operum fructus tibi ipse in futura secula, velut in thesaurum, colligito. Et iterum: ***Perge ad apem et disce quam operosa sit:*** quomodo omnium generum flores ambiens, mel tibi ad utilitatem conficiat: ut et tu divinas Scripturas percurrens, tuam ipsius salutem amplectaris, et illis satiatus dicas: ***Quam dulcia faucibus meis eloquia tua! super mel*** [*et favum*] ***ori meo.***

Gen. I. 24.

Prov. VI. 6.

Ibid. V. 8.

Ps. CXVIII. 103.

XIV. Numquid ergo non glorificatione potius opifex dignus? Quid enim, etiamsi tu non noris omnium constitutionem, jamne ideo otiosa, quae creata fuere? Potesne herbarum omnium virtutes animo complecti? Aut potes omnem, quae ex quovis animali prodit, utilitatem addiscere? Jam vero ex ipsis venenatis viperis profecta

—. *τὸν ὀκνηρὸν τ. νωθρ.* C. Mon. 1. 2. *τῶν ὀκνηρῶν τὸ νωθρόν.* Haud inepte.

4. *ζήλωσον ἰδὼν*] Coisl. Colb. Bodl. RE. Casaub. Morel. *ἰδὼν* omitt. C. Mon. 2. *εἰδώς.* —. *Βλέπ. γάρ φησιν* Verbum *φησιν* posuimus ex C. Mon. 1. 2. Ottob. Coisl. RE. Casaub. et Grod. Cf. S. Basil. hom. IX. in Hexaem. c. 3. (opp. I. 83. III. 488. G.) Physiolog. c. XVII. ap. S. Epiphan. (opp. tom. II. p. 212. Pet.).

5. *Πορεύθητι*] C. Mon. 1. 2. *ἤ Πορεύθητι.* —. Paulo inferius *ἑαυτοῦ* RE. Casaub. *σεαυτοῦ.*

6. *καὶ κηρίον*] Utraque vox deest Codd. Mon. 1. Ottob. RE. Casaub. et Ms. Basil. nec legitur in Psalteriis vulgatis tam graecis quam latinis. Vd. Commentt. in h. l.

7. *ἀρχὰ κ. τ. γεν.*] RE. Casaub. *κακὰ τὰ γινόμενα;* — *πασῶν* Editt. *πάντων.* Vitiose. —. *δύνασαι γνῶν.* C. Mon. 1. *δύνασαι* omitt.

Digitized by Google

προεχώρησαν [1]) εἰς σωτηρίαν ἀνθρώποις. Ἀλλ' ἐρεῖς μοι, δεινὸς ὁ ὄφις· φοβοῦ τὸν Κύριον, καὶ οὐ δυνήσεταί σε βλάψαι. Σκορπίος πληκτικός· φοβοῦ τὸν Κύριον, καὶ οὐ πλήξει σε. Λέων αἱμοβόρος· φοβοῦ τὸν Κύριον, καὶ παρακαθήσεταί [2]) σοι, ὡς τῷ Δανιήλ. Ἔστι δὲ θαυμάσαι ἀληθῶς καὶ τῶν ζώων τὴν ἐνέργειαν· πῶς τὰ μὲν ἐν κέντροις, ὥσπερ ὁ σκορπίος, ἔχει τὸ ὀξύ, ἑτέροις δὲ ἐν τοῖς ὀδοῦσιν ἡ δύναμις· καὶ ἄλλα δι' ὀνύχων καταγωνίζεται· βασιλίσκῳ δὲ τὸ βλέμμα ἡ δύναμις. Ἐκ τῆς ποικίλης οὖν δημιουργίας, νόησον τοῦ δημιουργοῦ τὴν ἐνέργειαν.

Fabrica humani corporis admiranda.

ΙΕ'. Ἀλλ' ἴσως ταῦτα οὐ γινώσκεις· μηδέν σοι καὶ τοῖς ἔξωθέν σου [3]) ζώοις. Εἴσελθε λοιπὸν εἰς σεαυτὸν, καὶ ἐκ τῆς σῆς ὑποστάσεως νόησον τὸν τεχνίτην. Τί μεμπτὸν ἐν τῷ σώματί σου πέπλασται; Κράτει σεαυτοῦ, καὶ οὐδὲν φαῦλον ἐκ πάντων τῶν μελῶν. Ἐξ ἀρχῆς ὁ Ἀδὰμ [4]) ἐν τῷ παραδείσῳ γυμνὸς· ἦν μετὰ τῆς Εὔας, ἀλλ' οὐ διὰ τὰ μέλη ἦν ἀπόβλητος. Οὐκ ἄρα τὰ μέλη τῆς ἁμαρτίας αἴτια, ἀλλ' οἱ χρώμενοι τοῖς μέλεσι κακῶς· σοφὸς δὲ ὁ τῶν μελῶν ποιητής. Τίς ὁ παρασκευάσας εἰς τεκνογονίαν μήτρας ὄγκους; τίς ὁ τὸ ἄψυχον ἐν αὐτῇ ψυχώσας; τίς ὁ νεύροις καὶ ὀστέοις ἡμᾶς ἐνείρας, δέρμα δὲ καὶ κρέας περιβαλών, καὶ ἅμα τῷ γεννηθῆναι τὸ βρέφος, ἐκ μαστῶν πηγὰς γάλακτος ἐκφέρων; Πῶς τὸ μὲν βρέφος εἰς παιδίον αὔξει, καὶ τοῦτο εἰς νεανίαν, εἶτα εἰς ἄνδρα, καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς [5]) εἰς πρεσβύτην μεταβάλλεται, μηδενὸς καταλαμβάνοντος τῆς μεταβολῆς τὴν καθ' ἡμέραν ἀκρίβειαν; πῶς τῆς τροφῆς [6]) τὸ μὲν ἐξαιματοῦται, τὸ δὲ εἰς προχώρησιν διακρίνεται, τὸ δὲ εἰς σάρκα μεταβάλλεται; Τίς ὁ τὴν καρδίαν ἀεικινήτως κινῶν; τίς ὁ τὴν ἁπαλότητα τῶν ὀφθαλμῶν τῇ τῶν βλεφάρων περιβολῇ σοφῶς ἀσφαλισάμενος; Περὶ γὰρ τῆς ποικίλης καὶ θαυμασίας τῶν ὀφθαλμῶν κατασκευῆς, αἱ πολύστιχοι τῶν ἰατρῶν μόγις [7]) ἐξηγοῦνται βίβλοι. Τίς ὁ τὴν μίαν ἀναπνοὴν εἰς ὅλον τὸ σῶμα διαδούς; Βλέπεις ἄνθρωπε τὸν τεχνίτην, βλέπεις τὸν σοφὸν δημιουργόν.

1. προεχώρησαν] Editt. προεδόθησαν Vulg. ex C. Mon. 1. 2. Coisl. Ottob. RE. Casaub. et Ms. Basil.

2. παρακαθήσ.] C. Mon. 1. παρακάθηται. RE. Casaub. παρακληθήσεται ὡς τῷ C. Mon. 2. ὥσπερ τῷ Δ. —. ἑτέροις δὲ C. M. καὶ ἑτέροις. — καὶ ἄλλα Ibid. καὶ ἄλλα τοιαῦτα. C. Mon. 2. propter ἡ δύναμις repetitum, periochen καὶ ἄλλα — Ἐκ τῆς ποικ. negligit.

3. ἔξωθέν σου] RE. Casaub. Mon. 2. σου omitt. Ad ea, quae sequuntur, cf. S. Nili epp. II. 168, qui hanc sententiam ex S. Cyrillo descripsit. Codd. vero Basiliani satis diversam hujus loci recensionem

Digitized by Google

sunt mortalibus ad salutem antidota. Dices vero mihi: at horrendus est anguis. Time Dominum, et tibi nocere non poterit. Scorpius pungendo valet: Dominum verere, teque ille non punget. Leo sanguinis vorax: Dominum time, et ut olim Danieli, sic tibi assidebit. Vere autem admirandae animalium ipsorum vires. Quomodo alia, sicut scorpius, in aculeis acumen habeant, aliorum vero vis posita sit in dentibus, alia unguibus depugnent, basilisco demum in aspectu sit potestas. Ex diversa igitur opificii ratione, efficaciam opificis intellige.

XV. At haec tibi fortasse nota non sunt. Nihil tibi cum animalibus, quae extra te sunt posita, commune. Ingrediare posthac ad te ipsum, et ex tua ipsius natura artificem nosce. Quidnam in tuo corpore reprehensione dignum conditum est? Te ipsum contine, nihilque pravum ex omnibus membris existet. Ab initio nudus erat Adam cum Eva in paradiso; nec propter Gen. II. 25.
membra despicabilis erat. Non igitur membra peccati sunt causa, sed ii, qui membris male utuntur; sapiens vero artifex membrorum. Quis est, qui ad liberorum procreationem uteri cava praeparavit? Quis inanimatum foetum in ipso animavit? Quis nervis et ossibus nos connexuit, cutemque et carnem circumduxit, et simul atque natus est infans, ex uberibus lactis fontes educit? Quomodo infans in puerum crescit, et ex puero in juvenem, deinde in virum, et idem rursus in senem mutatur, nemine quaque die mutationis seriem praecisam deprehendente? Quomodo alimentum partim quidem in sanguinem convertitur, partim vero in excrementum secernitur, partim in carnem transmutatur? Quis est, qui motu indeficienti cor agitat? qui oculorum teneritudinem palpebrarum tegumento tam sapienter munivit? Nam de varia et admirabili oculorum structura, vix grandes medicorum sufficienter edisserunt libri. Quis unicam respirationem in totum corpus distribuit? Vides homo artificem, vides sapientem conditorem?

exhibent, quam ad fidem Ed. Maurin. integram in Commentt. in h. l. recipimus. —. πέπλασται C. M. περιπέπλασται.

4. ὁ Ἀδὰμ] Art. omitt. Codd. supra citt. Similiter τῷ ante παραδ. om. C. M.

5. ὁ αὐτὸς] C. M. RE. Casaub. οὗτος. Bodl. ὁ αὐτὸς om.

6. τῆς τροφῆς] C. M. τῆς μὲν τροφῆς. —. Verba τὸ δὲ εἰς προχ. διακρ. in Codd. Coisl. RE. Casaub. a librariis infra c. 16. inter εἰρημένων et ἀναγινωσκομένων inserta sunt, in Ottob. vero utroque loco exstant.

7. μόγις] C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. μόλις. —. σοφὸν C. Mon.

Digitized by Google

Epilogus.

Ις΄. Ταῦτά σοι νῦν ἐπλάτυνεν ὁ λόγος, πολλῶν καὶ ἄλλων μυρίων [1]) *καταλελειμμένων, καὶ μάλιστα τῶν ἀσωμάτων καὶ ἀοράτων· ἵνα μισήσῃς μὲν τοὺς βλασφημοῦντας τὸν σοφὸν καὶ ἀγαθὸν τεχνίτην, ἐκ δὲ τῶν εἰρημένων καὶ ἀναγινωσκομένων, καὶ ὧν ἂν αὐτὸς εὑρεῖν ἢ νοῆσαι δυνηθείης, καὶ ἐκ μεγέθους καὶ καλλονῆς κτισμάτων* [2]) *ἀναλόγως τὸν γενεσιουργὸν θεωρήσας, γόνυ κάμπτων εὐσεβῶς τῷ τῶν ὅλων ποιητῇ, τῶν αἰσθητῶν λέγω καὶ νοητῶν, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων, μετ᾽ εὐγνώμονος καὶ εὐφήμου γλώττης, ἀδιαλείπτοις χείλεσιν ἀνυμνῇς* [3]) *[καὶ καρδίᾳ] τὸν Θεὸν, λέγων· Ὡς θαυμαστὰ τὰ ἔργα σου, Κύριε· πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας. Σοὶ γὰρ πρέπει τιμὴ, δόξα καὶ μεγαλωσύνη, νῦν τε καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων* [4]). *Ἀμήν.*

1. 2. Coisl. RE. Casaub. *τὸν σὸν*. Grod. utrumque om.

1. *μυρίων*] Coisl. RE. Casaub. *μαρτυρῶν*. —. *τῶν εἰρημ.* Ottob. Mon. 2. *τῶν νῦν εἰρημ.* —. *δυνηθείης* Bodl. Mor. *δυνηθεὶς*. RE. Casaub. *οὐ δυνηθῇς* C. Mon. 1. *δυνηθεὶς καὶ ἐκ μεγέθ.* Part. *καὶ* firmatur Codd. quoque Mon. 2. RE. Casaub. Grod.

2. *καλλ. κτισμάτων*] Ita ad f. Codd. Mon. 1. 2. RE. Casaub. Grod. Vulg. *ἐκ μεγέθ. κτισμ. καὶ καλλ.* Ex iisd. Codd. praeter RE. Casaub. ad *ὁρατῶν τε* addimus *πάντων*. —. *εὐγνώμονος* RE. Casaub. *εὐγνωμοσύνης*. Part. *τε* vulg. post *ἀδιαλείπτοις* delevimus ad f. Codd. citt. cum Mon. 1. 2, Bodl. Morel.

Digitized by Google

XVI. Haec nunc tibi sermo noster explanavit, praetermissis multis et aliis innumerabilibus rebus, maxime incorporeis et invisibilibus: ut eos odio prosequaris, qui sapienti bonoque artifici conviciantur, et ex his, quae dicta lectaque sunt, quaeque ipse reperire aut cogitare poteris, ex magnitudine et pulchritudine creaturarum, proportione servata, autorem ipsarum conspicias: pieque flectens genu coram universorum factore, sensibilium dico Sap. XIII. 5. et intelligibilium, visibilium omnium et invisibilium, grata memorique ac benedicenti lingua, labiis non deficientibus [et ex corde] laudes Deum, dicens: *Quam admirabilia sunt opera tua, Domine! omnia in sapientia fecisti.* Te enim decet honor, Ps. CIII. 24. gloria et magnificentia, et nunc et in secula seculorum. Amen.

3. ἀνυμνῇς] Bodl. ἀνυμνήσῃ. Coisl. Ottob. ἀνυμνεῖς. Editt. ἀνυμνήσω. Voces καὶ καρδίᾳ dubiae omitt. in C. Mon. 1. Bodl. Mor. RE. Casaub. Grod.

4. Σοὶ γὰρ - αἰώνων] Alia doxologia legitur C. Mon. 1. 2. Coisl. Ottob. RE. Casaub. Grod. quae his autoritatibus praevalet vulgatae: ᾧ καὶ τιμὴ (om. καὶ C. Mon. 1. 2. Coisl. Ottob.) καὶ δόξα, μεγαλωσύνη καὶ κράτος, πρὸ παντὸς τοῦ (om. τοῦ Ottob. Mon. 2.) αἰῶνος καὶ εἰς πάντας τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας (τῶν αἰώνων C. Mon. 1. 2.). Ἀμήν.

Digitized by Google

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ Γ'

ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ,

Ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα, εἰς τό· ΚΑΙ ΕΙΣ ἘΝΑ[1] *ΚΥΡΙΟΝ ΙΗΣΟΥΝ ΧΡΙΣΤΟΝ. Καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Κορινθίους Α' [ἐπιστολῆς*[2]*)]· Καὶ γὰρ εἴπερ εἰσὶ λεγόμενοι θεοὶ, εἴτε ἐν οὐρανῷ εἴτε ἐπὶ γῆς· ἀλλ' ἡμῖν εἷς Θεὸς, ὁ Πατὴρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν· καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ, καὶ τὰ ἑξῆς.*

Notitia Patris et accessus ad eum per Filium.

Α'. Οἳ πιστεύειν ΕΙΣ ἘΝΑ ΘΕΟΝ ΠΑΤΕΡΑ ΠΑΝΤΟΚΡΑΤΟΡΑ δεδιδαγμένοι, καὶ ΕΙΣ ἙΝΑ ΜΟΝΟΓΕΝΗ πιστεύειν ὀφείλουσιν. Ὁ γὰρ ἀρνούμενος τὸν Υἱὸν, οὐδὲ τὸν Πατέρα ἔχει. Ἐγώ εἰμι ἡ θύρα, φησὶν ὁ Ἰησοῦς· οὐδεὶς ἔρχεται[3] *πρὸς τὸν Πατέρα, εἰ μὴ δι' ἐμοῦ. Ἐὰν [γὰρ] ἀρνήσῃ τὴν θύραν, ἀποκέκλεισταί σοι ἡ πρὸς τὸν Πατέρα γνῶσις*[4]*). Οὐδεὶς ἐπιγινώσκει Πατέρα, εἰ μὴ ὁ Υἱὸς, καὶ ᾧ ἂν Υἱὸς ἀποκαλύψῃ· ἐὰν [γὰρ] ἀρνήσῃ τὸν ἀποκαλύπτοντα, μένεις ἐν ἀγνωσίᾳ. Ἀπόφασίς ἐστιν ἐν εὐαγγελίοις λέγουσα· Ὁ μὴ πιστεύων εἰς τὸν Υἱὸν, οὐκ ὄψεται ζωὴν*[5]*), ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ μένει ἐπ' αὐτόν· ἀγανακτεῖ γὰρ Πατὴρ, Υἱοῦ τοῦ μονογενοῦς ἀθετουμένου. Δεινὸν μὲν γὰρ βασιλεῖ, καὶ τὸν στρατιώτην ἁπλῶς ἀτιμασθῆναι· ὅταν δὲ τῶν ἐνδοξοτέρων τις ὑπασπιστῶν ἢ φίλων ἀτιμασθῇ, τότε*

1. *ΕΙΣ ἘΝΑ*] Praep. *εἰς*, quam om. Editt., adjecit Ed. Maurin. ex Codd. Ottob. Coisl. RE. Casaub. Grod. suffrag. C. Mon. 1. 2. et ita omnia Ecclesiae symbola tam Orientis quam Occidentis. Cf. infr. n. 4. et Rufin. expos. in Symb. Apost. Iren. adv. haer. I. 10. n. 1. etc.

2. *ἐπιστολῆς*] Haec vox rectius omitt. in C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. Grod. Cf. Catech. XIV. init. XVI. ibid. et passim. —. *θεοὶ* Ottob. et Mon. 2. add. *πολλοὶ* ex verbis sequ. S. Pauli I. Cor. VIII. 5. quae integra n. l. exscribunt RE. Casaub. et Grod. post *ἐπὶ τῆς γῆς*, *ὥςπερ εἰσὶ θεοὶ πολλοὶ* („et domini multi". Gr.). Coisl. *θεοὶ* om. —. *ἐπὶ γῆς* C. M. *ἐπὶ γῆς καὶ ἑξῆς· ἡμῖν δὲ εἷς* etc. —. *ὁ πατὴρ* Coisl. om. Verba *καὶ ἡμεῖς - τὰ πάντα* desunt RE. Casaub.

3. *ἔρχεται*] Ita C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. Grod. Cf. Catech. VII.

Digitized by Google

CATECHESIS DECIMA

ILLUMINANDORUM,

In illud: ET IN UNUM DOMINUM JESUM CHRISTUM. Et lectio ex prima ad Corinthios [Epistola]: *Nam etsi sunt, qui dicantur dii, sive in coelo, sive super terram: nobis tamen unus est Deus Pater, ex quo omnia et nos in ipsum; et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia et nos per ipsum,* et quae sequuntur. 1. Cor. VIII. 5.

I. Qui credere IN UNUM DEUM PATREM OMNIPOTENTEM edocti sunt, et IN FILIUM UNIGENITUM credere debent. Qui enim negat Filium, neque Patrem habet. *Ego sum ostium,* ait Jesus. *Nemo venit ad Patrem, nisi per me.* Si [enim] ostium negaveris, praeclusa tibi est de Patre cognitio. *Nemo novit Patrem, nisi Filius, et cui Filius revelarit.* Si [enim] eum, qui revelat, negaveris, manes in ignorantia. Sententia est in evangeliis aiens: *Qui non credit in Filium, non videbit vitam; sed ira Dei manet super eum.* Indignatur enim Pater, dum Filius ejus unigenitus non agnoscitur. Grave quidem regi est, si quis vel militem solummodo contumeliose habuerit: cum vero aliquis ex honoratioribus, sive satellitibus sive amicis, indecore habitus fuerit, tunc

1. Joh. II. 23. Joh. X. 9. ibid. XIV. 6. Matth. XI. 27. Joh. III. 36.

2. Vulg. εἰσέρχεται. —. Ad f. Codd. citt. γὰρ post Ἐὰν spuria del. uti et alterum γὰρ infra: ἐὰν ἀρνήσῃ τ. ἀποκ.

4. γνῶσις] Cl. Casaub. ejus loco conj. εἰσέλευσις. Touttéus: ἕνωσις. Utrumque praeter necessitatem. Lectio vulg. omnium Codd. et Editt. fide nec non contextu satis tuta est. Cf. Novat. trin. c. 28. (ap. Galland. III. 309.); Hermae Pastor. l. III. sim. 9. n. 12. et S. Cyrillum nostrum Catech. VII. 2. Ad signif. praep. πρὸς c. accus. relationis cf. Hebr. IV. 13. et interprett. in h. l.

5. ζωὴν] RE. Casaub. τὴν ζωήν. —. μένει C. M. μενεῖ (Cf. S. Iren. adv. haer. IV. 37. n. 5.). —. τοῦ μονογενοῦς om. Bodl. —. Ibid. pro ἁπλῶς leg. δεινῶς· —. ἐνδοξοτέρων C. Mon. 1. RE. Casaub. ἐνδοτέρων. Grod. „qui interius sunt." Lectio minus frequens ideoque f. genuina.

Digitized by Google

προστίθεται μείζων ἡ ὀργή[1]· ἐὰν δὲ καὶ αὐτόν τις τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ βασιλέως ὑβρίσῃ, τίς παρακαλέσει πατέρα ὑπὲρ υἱοῦ μονογενοῦς ἀγανακτοῦντα;

Filius cum Patre adorandus.

Β'. Εἴ τις οὖν εὐσεβεῖν εἰς Θεὸν βούλεται, προσκυνείτω τὸν Υἱόν, ἐπεὶ οὐ παραδέχεται τὴν λατρείαν ὁ Πατήρ. Πατὴρ οὐρανόθεν[2] ἐπεφώνησε λέγων· Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, εἰς ὃν Ἐγὼ ηὐδόκησα. Εὐδόκησεν ὁ Πατὴρ ἐν τῷ Υἱῷ· ἐὰν μὴ καὶ σὺ εὐδοκήσῃς, ζωὴν οὐκ ἔχεις. Μὴ συμπαραφέρου[3] τοῖς Ἰουδαίοις πανούργως λέγουσι τὸ, Εἷς Θεὸς μόνος· ἀλλὰ μετὰ τοῦ εἰδέναι ὅτι εἷς Θεὸς[4], γίνωσκε ὅτι καὶ Υἱός ἐστι Θεοῦ μονογενής. Ἐγὼ τοῦτο πρῶτος οὐκ εἶπον, ἀλλ' ὁ ψαλμῳδὸς ἐκ προσώπου τοῦ Υἱοῦ λέγει· Κύριος εἶπε πρός με, Υἱός μου εἶ σύ. Μὴ οὖν τί λέγουσιν οἱ Ἰουδαῖοι πρόσεχε, ἀλλὰ τί λέγουσιν οἱ προφῆται. Θαυμάζεις εἰ ἀθετοῦσι τῶν προφητῶν τὰ ῥήματα, οἱ τοὺς προφήτας λιθάσαντες [καὶ ἀποκτείναντες];

Christus Unus: nomina autem multa.

Γ'. Σὺ πίστευε[5] ΕΙΣ ΕΝΑ ΚΥΡΙΟΝ ΙΗΣΟΥΝ ΧΡΙΣΤΟΝ, ΤΟΝ ΥΙΟΝ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΤΟΝ ΜΟΝΟΓΕΝΗ. Ἕνα δὲ λέγομεν[6] Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, ἵνα μονογενὴς ᾖ ἡ υἱότης. Ἕνα λέγομεν, ἵνα μὴ ὑπονοήσῃς[7] ἄλλον. Ἕνα λέγομεν, ἵνα μὴ τὸ πολυώνυμον τῆς ἐνεργείας εἰς πολλοὺς υἱοὺς ἐκχέῃς δυσσεβῶς. Λέγεται γὰρ θύρα· ἀλλὰ μὴ ξυλίνην νόμιζε τὴν προσηγορίαν, ἀλλὰ θύραν λογικὴν, ζῶσαν, διακριτικὴν τῶν εἰσερχομένων. Ὁδὸς καλεῖται· οὐ ποσὶν πατουμένη, ἀλλ' ὁδηγοῦσα πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς πατέρα. Πρόβατον καλεῖται· οὐκ ἄλογον, ἀλλὰ τὸ διὰ τοῦ τιμίου αἵματος [αὐτοῦ] καθαρίζον τὴν οἰκουμένην τῶν ἁμαρ-

1. *μείζων ἡ ὀργή*] Bodl. Mor. *μείζονι ὀργῇ*. RE. Casaub. *μειζόνως ἡ ὀργή*. —. *ἐὰν δὲ καὶ αὐτ. τ.* RE. Casaub. *ἐὰν δέ τις αὐτὸν*. — *μονογενῆ* Codd. citt. *μόνον*.

2. *Πατὴρ οὐρανόθεν*] RE. Casaub. *ὁ πατὴρ· ὃς οὐρανόθεν*. C. Mon. 1. 2. etiam altera vice legg. *Ὁ Πατήρ*. —. *ἐπεφώνησε* Editt. *ὑπεφών*. Vulg. ex C. Mon. 1. 2. Coisl. Bodl. Loco Matth. III. 17. pron. *Ἐγὼ* cum Mss. N. T. omitt. RE. Casaub.

3. *συμπαραφέρου*] Ita C. Mon. 1. 2. Ottob. Coisl. „ne abripiare" (Grod. „depraveris") unde alibi *παραφοραὶ* „furores" Eccles. I. 17. II. 2. Editt. *συμπεριφέρου* „accommodare" sed in bonam partem intellectum, vd. infra n. 6. Clem. Alex. Strom. II. 12. VII. 9. P.

4. *εἷς Θεὸς*] RE. Casaub. *εἷς Θ. μόνος*. —. *ὅτι κ. Υ.* C. M. *ὅτι καὶ εἷς Υἱός*. - *εἶπον* Codd. citt. *εἴρηκα*. —. *ἐκ προσώπ. τ. Υἱοῦ* Editt. *τοῦ Θεοῦ*. RE. Casaub. *τοῦ Ἰησοῦ*. Vulg. ad f. C. Mon. 1. 2. Coisl. Ottob. Grod. et contextus. Codd. Ottob. et Mon 2. cum Grod. post *εἶ σύ* prosequuntur

ira incitatur major: at si quis ipsum unicum regis filium contumelia affecerit, ecquis consolabitur patrem pro unigenito filio indignantem?

II. Si quis igitur pius in Deum esse velit, Filium adoret; alioqui cultum ejus non est admissurus Pater. Pater coelitus vocem dedit, dicens: ***Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui.*** In Filio complacitum est Patri. Nisi tibi quoque complaceat, vitam non habebis. Ne te una cum Judaeis pessum abripi patiare, qui improbe vafreque ajunt: Unus est Deus solus: sed simulatque cognoveris, unum esse Deum, agnosce quod et Filius est Dei unigenitus. Non ego primus hoc dixi, sed Psaltes ex persona Filii ait: ***Dominus dixit ad me: Filius meus es tu.*** Ne itaque, quid Judaei dicant, sed quid prophetae loquantur, attendas. Miraris, si despiciunt prophetarum voces, qui ipsos prophetas lapidarunt [et occiderunt]? Matth. III. 17. Ps. II. 7.

III. Tu crede IN UNUM DOMINUM JESUM CHRISTUM, FILIUM DEI UNIGENITUM. Unum vero dicimus Dominum Jesum Christum, ut unica sit filietas. Unum dicimus, ne alium suspiceris. Unum dicimus, ne enuntiatam multis nominibus illius efficientiam multos in filios impie diffundas. Dicitur enim OSTIUM. Verum ne ligneum, ex hac appellatione, istud esse putes, sed rationale, vivum et discernens eos, qui ingrediuntur. VIA vocatur; non quae pedibus calcatur, sed quae ducit ad patrem, qui in coelis est. OVIS vocatur; non irrationalis, sed quae per pretiosum sanguinem [suum] orbem a peccatis mundat, Joh. X. 7. Joh. XIV. 6. Act. VIII. 32. I. Petr. I. 19.

loc. cit. *ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε.* —. Verba in fin. capit. *καὶ ἀποκτείναντες* pro spuriis judicantur omiss. in C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. et Grod. Adscripta videntur ex ev. Luc. XIII. 35. s. Matth. XXIII. 37.

5. *πίστευε*] RE. Casaub. Mon. 2. Ottob. *πιστεύεις.* —. VV. *τὸν Υ.* — *μονογενῆ* omiss. in Editt. adjecit cl. Ed. Maurin. ex Coisl. Ottob. Grod. suffragg. C. Mon. 1. 2. Cf. Catech. IV. 8.

6. *Ἕνα δὲ λέγ.-Χρ.*] Haec perioche quae deest Editt. et Grod. recepta est a cl. Touttéo ex Ottob. et Coisl. (*Ἰησοῦν τὸν Κ. Χρ.*) quibus acced. C. Mon. 1. 2. —. *ἵνα μονογ.* Editt. *ἵνα ὁ μονογ.* male. Verba *ἵνα μονογ. ᾖ ἡ υἱότης* om. Grod. De usu adjectivo v. *μονογενὴς* cf. Catech. XVIII. 8. et Commentt. in h. l.

7. *ὑπονοήσῃς*] C. M. RE. *ἐπινοήσῃς.* —. *ἀλλὰ μὴ* RE. Casaub. *ἵνα μὴ-νομίσῃς.* Verbum *εἶναι* inter *ξυλίνην* et *νόμιζε*, quod adjecerat Ed. Maur. ex uno Coisl. ad f. omnium Codd. reliqq. expunximus. Similiter paulo infra pron. *αὐτοῦ* post *αἵματος* rectius omiss. in C. Mon. 1. 2. RE. Casaub.

Digitized by Google

τιῶν, τὸ ἀγόμενον ἐνώπιον τοῦ κείροντος [1]), καὶ γινῶσκον, πότε δεῖ σιωπᾶν. Τοῦτο τὸ πρόβατον πάλιν καλεῖται ποιμὴν, ὁ λέγων· Ἐγώ εἰμι ὁ ποιμὴν [ὁ καλός] [2])· πρόβατον διὰ τὴν ἀνθρωπότητα, ποιμὴν διὰ τὴν φιλανθρωπίαν τῆς θεότητος. Καὶ θέλεις γνῶναι, ὅτι καὶ πρόβατά ἐστι λογικά; Λέγει τοῖς ἀποστόλοις [ὁ Σωτήρ] [3])· Ἰδοὺ ἐγὼ ἀποστέλλω ὑμᾶς ὡς πρόβατα ἐν μέσῳ λύκων. Λέων πάλιν καλεῖται· οὐκ ἀνθρωποβόρος, ἀλλὰ τὸ βασιλικὸν καὶ στερρὸν καὶ πεποιθὸς τῆς ὑποστάσεως διὰ τῆς προσηγορίας ὥσπερ ἐνδεικνύμενος. Λέων δὲ καλεῖται ἀπεναντίας τῷ λέοντι τῷ ἀντιδίκῳ, τῷ ὠρυομένῳ καὶ τοὺς ἡπατημένους καταπίνοντι. Ἦλθε γὰρ ὁ Σωτὴρ, οὐ μεταβαλὼν τὸ πρᾶον τῆς ἑαυτοῦ φύσεως [4]), ἀλλ' ὡς λέων δυνατὸς ἐκ φυλῆς Ἰούδα, σώζων μὲν τοὺς πιστεύοντας, καταπατῶν δὲ τὸν ἀντίδικον. Λίθος καλεῖται· οὐκ ἄψυχος ὑπὸ χειρῶν ἀνθρώπων λατομούμενος, ἀλλὰ λίθος ἀκρογωνιαῖος, εἰς ὃν ὁ πιστεύσας οὐ καταισχυνθήσεται.

Δ'. Χριστὸς καλεῖται· οὐ χερσὶν ἀνθρωπίναις κεχρισμένος, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Πατρὸς [5]) ἀϊδίως εἰς τὴν ὑπὲρ ἄνθρωπον ἀρχιερωσύνην χρισθείς. Νεκρὸς καλεῖται· οὐκ ἀπομείνας ἐν νεκροῖς, ὡς πάντες ἐν ᾅδῃ, ἀλλὰ μόνος ἐν νεκροῖς ἐλεύθερος. Υἱὸς ἀνθρώπου καλεῖται· οὐχ ὡς ἕκαστος ἡμῶν ἐκ γῆς τὴν γέννησιν ἐσχηκὼς, ἀλλ' ἐρχόμενος ἐπὶ τῶν νεφελῶν κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. Κύριος καλεῖται· οὐ καταχρηστικῶς, ὡς οἱ ἐν ἀνθρώποις [6]), [ἀλλὰ ὡς φυσικὴν καὶ ἀΐδιον ἔχων κυριείαν]. Ἰησοῦς καλεῖται φερωνύμως, ἐκ τῆς σωτηριώδους ἰάσεως ἔχων τὴν προσηγορίαν. Υἱὸς καλεῖται· οὐ θετικῶς προαχθείς, ἀλλὰ φυσικῶς γεννηθείς [7]). Καὶ πολλαὶ τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν εἰσιν αἱ προσηγο-

1. κείροντος] C. Mon. 1. 2. κείραντος. RE. κήροντος. —. γινῶσκον Editt. γινώσκοντος, quod jam correx. Ed. Oxon. e Codd. RE. Casaub. (Ottob. γινώσκων).

2. ὁ καλός] Omitt. has vv. C. Mon. 1. RE. Grod. a librariis adscriptas ex Joh. x. 11. —. ὅτι καὶ πρόβατα Vulg. ὅτι πρόβ. Part. καὶ addidimus ex C. Mon. 1. 2. Grod. et contextu.

3. ὁ Σωτήρ] Deest utraque vox C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. Grod. Subintelligendum: ὁ ποιμήν.

4. τῆς ἑαυτ. φύσ.] Ita C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. Vulg. τῆς φύσ. τῆς ἑαυτοῦ. —. Coisl. verba seq. σώζων — Λίθος excl. omitt. —· ἀνθρώπων C. Mon. 1. 2. ἀνθρωπίνων Apposit. ἀνθρώπων s. ἀνθρωπίνων autorum veterum nemo agnoscit, cf. ipsum S. Cyrillum Catech. XII. 18. XV. 28. —. πιστεύσας Codd. citt. πιστεύων.

5. τοῦ Πατρὸς] Art. omitt. C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. — ὑπὲρ ἄνθρωπον Editt. et Codd. plerique: ὑπὲρ ἀνθρώπων „pro

Digitized by Google

quae *coram tondente* ducitur, et cognoscit quandonam silere praestet. Jes. LIII. 7.
Haec ovis rursum PASTOR appellatur, qui ait: *Ego sum pastor*
[*bonus*]. Ovis propter humanam naturam, pastor propter divini- Joh. X. 11.
tatis benignitatem. Vis autem nosse, quod et oves sint rationales?
Dicit Apostolis [Salvator]: *Ecce ego mitto vos sicut oves in*
medio luporum. LEO iterum nominatur; non hominum vorator, Matth. X. 16.
sed regium quiddam et solidum atque firmum * naturae propriae * Gr. perso-
robur per hanc appellationem indicans. LEO quoque dicitur, ut nae.
opponatur leoni adversario rugienti et errore deceptos devoranti. I. Petr. V. 8.
Venit enim Salvator, non mutans suae naturae mansuetudinem,
sed tanquam fortis *leo de tribu Juda*, salvans quidem creden- Apoc. V. 5.
tes, adversarium vero proculcans. LAPIS appellatur; non inani- Eph. II. 20.
matus et humanis manibus excisus, sed *lapis angularis*, in
quem si quis crediderit, *non confundetur.* Rom. IX. 33.

IV. CHRISTUS vocatur; non humanis manibus unctus, sed
ex aeterno a Patre in illud, quod est supra hominem, sum-
mum sacerdotium perunctus. MORTUUS nominatur; non per- Ps. XV. 10.
manens inter mortuos, ut omnes in inferno, sed solus *inter*
mortuos liber. FILIUS HOMINIS dicitur; non ut nostrum unus- Ps. LXXXVII.
quisque nativitatem e terra habens, sed *venturus in nubibus* 6.
judicare vivos et mortuos. DOMINUS vocatur; non abusive, Matth. XXIV.
ut ii qui in hominibus sunt [sed tamquam naturalem et aeternum 30.
habens dominatum]. JESUS nominatur congruo sibi nomine, a salutari Joh. XIII. 13.
medicina appellationem habens. FILIUS vocatur; non per adoptionem
promotus, sed naturaliter genitus. Et multae sunt sane nostri Salvatoris

hominibus". —. Verba οὐχ ὡς — ἐσχηκὼς desunt C. Coisl. Bodl. Mor. RE. Casaub. —. Art. τῶν ante νεφελ. om. C. Mon. 2. RE.

6. ὡς οἱ ἐν ἀνθρ.] Art. οἱ ex Coisl. Ottob. RE. Casaub. suffragg. C. Mon. 1. 2. Quae sequ. ἀλλὰ ὡς φυσ. — κυριείαν solus exhibet uterque Cod. RE. Casaub. unde illa recepit Maurin. Supplementum aptum quidem, sed haud necessarium. Librarii Cod. cit. (vd. Catech. VI. 31. n. 3.) ut phrasis ceteris responderet e num. sequ. οὐ ἐκ προκοπῆς τὸ κυριεύειν λαβὼν, ἀλλ' ἐκ φύσεως τὸ τῆς κυριότητος ἔχων ἀξίωμα, quae opportuna visa, addiderunt. Cf. infra n. 9. Catech. XI. 22. XIV. 26.

7. φυσικῶς γενν.] RE. Casaub. periphr. ἀλλὰ θεϊκῶς φύσει γεννηθεὶς ἐκ τοῦ Θεοῦ. —. Perioche Ἵνα etc. inter utramque vocem προσηγορία, exciderat hac de causa e Codd. Bodl. et Mor. —. πολυώνυμον C. M. RE. Casaub. πολὺ. —. Pron. σε ante νομίζειν om. RE.

Digitized by Google

ρίαι. Ἵνα τοίνυν μὴ τὸ πολυώνυμον τῆς προσηγορίας πολλοὺς υἱοὺς ποιήσῃ σε νομίζειν· καὶ διὰ τὰς πλάνας τῶν αἱρετικῶν, τῶν λεγόντων[1]), ἄλλον μεν εἶναι τὸν Χριστὸν, ἄλλον δὲ τὸν Ἰησοῦν, ἄλλον δὲ τὴν θύραν, καὶ τὰ λοιπά· προασφαλίζεταί σε ἡ Πίστις, λέγουσα καλῶς, ΕΙΣ ΕΝΑ ΚΥΡΙΟΝ ΙΗΣΟΥΝ ΧΡΙΣΤΟΝ· εἰ γὰρ καὶ πολλαὶ αἱ προσηγορίαι, ἀλλ' ἓν τὸ ὑποκείμενον.

Salvator ad necessitates varias varie se habet.

Ε'. Ἑκάστῳ δὲ ποικίλως[2]) ὁ Σωτὴρ γίνεται πρὸς τὸ συμφέρον. Τοῖς μὲν γὰρ εὐφροσύνης χρείαν ἔχουσιν, ἄμπελος γίνεται· τοῖς δὲ χρείαν ἔχουσιν εἰσελθεῖν, ἕστηκε θύρα[3])· καὶ τοῖς χρείαν ἔχουσι προσενέγκαι τὰς εὐχὰς, ἕστηκε μεσίτης ἀρχιερεύς. Πάλιν τοῖς ἔχουσιν ἁμαρτίας, γίνεται πρόβατον, ἵνα ὑπὲρ αὐτῶν σφαγιασθῇ· τοῖς πᾶσι γίνεται πάντα, μένων αὐτὸς κατὰ φύσιν ὅπερ ἐστίν. Μένων γὰρ[4]) καὶ ἔχων τὸ τῆς υἱότητος ἀληθῶς ἀπαράτρεπτον ἀξίωμα, κάλλιστος οἷά τις ἰατρὸς καὶ διδάσκαλος συμπαθὴς, συμπεριφέρεται ταῖς ἡμετέραις ἀσθενείαις. Κύριος ὢν[5]) κατὰ ἀλήθειαν, οὐκ ἐκ προκοπῆς τὸ κυριεύειν λαβὼν, ἀλλ' ἐκ φύσεως τὸ τῆς κυριότητος ἔχων ἀξίωμα. Καὶ οὐ καταχρηστικῶς ὡς ἡμεῖς κύριος καλούμενος, ἀλλὰ τῇ ἀληθείᾳ κύριος ὤν· ἐπειδὴ νεύματι Πατρὸς[6]) κυριεύει τῶν οἰκείων δημιουργημάτων. Ἡμεῖς μὲν γὰρ ἔχομεν τὸ κυριεύειν ἀνθρώπων ἰσοτίμων καὶ ὁμοιοπαθῶν, πολλάκις δὲ καὶ προγενεστέρων· καὶ νέος πολλάκις δεσπότης οἰκετῶν ἄρχει πρεσβυτέρων. Ἐπὶ δὲ τοῦ[7]) Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὸ κυριεύειν οὐχ οὕτως· ἀλλὰ πρῶτον ποιητὴς, εἶτα Κύριος. Πρῶτον ἐποίησε θελήματι Πατρὸς τὰ πάντα, εἶτα κυριεύει τῶν ὑπ' αὐτοῦ γενομένων.

Filius ante incarnationem Christus est Dominus.

ς'. Χριστὸς Κύριός[8]) ἐστιν, ὁ τεχθεὶς ἐν πόλει Δαβίδ. Καὶ θέλεις γνῶναι, ὅτι σὺν τῷ Πατρὶ καὶ πρὸ τῆς ἐνανθρω-

1. τῶν λεγ.] RE. Casaub. τῶν om. —. ἄλλ. δὲ τ. θύραν Cod. citt. καὶ ἄλλην τὴν θύραν. — λέγ. καλῶς Cod. citt. καλῶς om. Grod. „primo confirmeris fide, profitendo bene." —. ὑποκείμ. C. M. προκείμενον.

2. ποικίλως] Ita omnes ll. Mss. et Editt. praeter Maurin. quae ex Grod. autoritate („varius fit Salvator") scripsit: ποικίλος, quod unice contextui respondet. Sed, uti saepissime εἶναι in idiomate Hellenistico, cum adverbiis jungitur „referri, comparatum esse" explicandum (cf. Winer Gramm. §. 58. 2. p. 436.), ita verba quoque γίγνεσθαι, πεφυκέναι simili sensu eandem constructionem patiuntur; (cf. Rost Gr. gr. §. 100. p. 474. Ast ad Plat. Polit. p. 371.) unde n. l. vertendum: „Vario modo Salvator sese habet". —. πρὸς τὸ συμφ.

3. θύρα] C. M. ἡ θύρα. —. πάντα RE. Casaub. τὰ πάντα.

Digitized by Google

appellationes. Ne igitur appellationum multitudo multorum filiorum tibi opinionem efficiat; et propter errores haereticorum, qui alium esse Christum dicunt, alium Jesum, alium ostium, et sic de reliquis: praemunit te Fides, recte habens: IN UNUM DOMINUM JESUM CHRISTUM. Quamvis enim nuncupationes sint numero multae, unum tamen est subjectum.

V. Unicuique vero secundum quod ipsi conducit, vario Salvator se modo habet. Quibus laetitia opus est, illis vinea fit: iis, qui ingredi opus habent, ostium: iis, qui preces offerre cupiunt, mediator summus sacerdos. Rursus habentibus peccata fit ovis, ut pro ipsis mactetur. Omnibus efficitur omnia, manens ipse secundum naturam id, quod est. Manens enim, et vere immutabilem Filii dignitatem possidens, optimus tamquam medicus et magister compatiens, ad nostras sese demittit infirmitates: quum sit Dominus secundum veritatem: non ex *promotione adeptus ut sit dominus, sed ex natura dominatus dignitatem habens. Non abusive, uti nos, Dominus appellatus, sed veritate Dominus existens: quandoquidem nutu Patris propriis dominatur opificiis. Nos quidem jus dominii exercemus in homines nobis honore pares et iisdem affectionibus obnoxios, saepe etiam in majores natu; ac juvenis non raro herus famulis imperat senioribus. At in Domino nostro Jesu Christo non est hujusmodi dominii ratio: sed primum factor, postea Dominus. Prius voluntate Patris fecit omnia, deinde in res a se factas dominatur.

1. Cor. IX. 22.

* Gr. successione vel prosperitate.

VI. *Christus Dominus* est, qui *natus est in civitate David.* Vis vero addiscere quod cum Patre etiam ante incar- Luc. II. 11.

4. *Μένων γὰρ*] RE. Casaub. Mon. 2. *μένων γὰρ ἐν ἑαυτῷ*. —. *κάλλιστ. οἷά τ. ἰατρ.* C. citt. *οἷά τις ἰατρ. καλλ.*

5. *Κύριος ὤν*] Ottob. Mon. 2. addunt: *ἀνάρχως*. —. RE. Casaub. *τῆς* ante *κυριότητος* omitt.

6. *νεύματι Πατρὸς*] RE. Casaub. *μετὰ Πατρὸς*. —. *καὶ ὁμοιοπαθ.* C. Mon. 1. 2. Grod. om. *καὶ*.

7. *Ἐπὶ δὲ τοῦ*] Editt. *ἐπεὶ δὲ καὶ τοῦ*. Loco *ἐπεὶ* rectius legg. *ἐπὶ* C. Coisl. ex quo Vulg. et C. Mon. 1. 2. —. Part. *καὶ* omitt. iidem Codd. citt. praeter Coisl. —. *θελήματι Π.* RE. Casaub. hh. vv. omitt. *νεύματι Π.* C. Mon. 1. 2.

8. *Χριστὸς Κ.*] Editt. *Χριστὸς δὲ ὁ Κ.* Maur. *δὲ* expunxit ad f. Coisl. Ottob. RE. Casaub. (C. Mon. 1. 2.). At etiam artic. *ὁ* omitt. C. Mon. 1. 2. Ottob. et quidem jure. —. *θέλεις* C. M. *θέλεις γε*. —. *σὺν τῷ Πατρὶ* Coisl. addit: *ἦν*.

Digitized by Google

πήσεως ἐστι Χριστὸς Κύριος· ἵνα μὴ μόνον τῇ πίστει παραδέξῃ [1] τὸ λεγόμενον, ἀλλὰ καὶ ἀπόδειξιν ἔχῃς ἀπὸ τῆς παλαιᾶς γραφῆς; ἐλθὲ ἐπὶ τὴν πρώτην βίβλον, τὴν Γένεσιν. Λέγει ὁ Θεός· Ποιήσωμεν ἄνθρωπον, οὐ κατ' εἰκόνα ἐμὴν, ἀλλὰ, κατ' εἰκόνα ἡμετέραν. Καὶ μετὰ τὸ γενέσθαι τὸν Ἀδάμ, φησι· Καὶ ἐποίησεν ὁ Θεὸς [2] τὸν ἄνθρωπον· κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν. Οὐ γὰρ περιώρισεν εἰς τὸν Πατέρα μόνον τὸ τῆς θεότητος ἀξίωμα, ἀλλὰ συμπεριέλαβε καὶ τὸν Υἱόν· ἵνα δειχθῇ, ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὐ μόνον Θεοῦ ποίημα, ἀλλὰ καὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, [ὄντος καὶ αὐτοῦ Θεοῦ ἀληθινοῦ] [3]. Οὗτος ὁ Κύριος ὁ τῷ Πατρὶ συνεργαζόμενος, συνήργησε καὶ ἐπὶ Σοδόμων κατὰ τὴν λέγουσαν γραφήν· Καὶ Κύριος ἔβρεξεν ἐπὶ Σόδομα καὶ Γόμορρα πῦρ καὶ θεῖον [4], παρὰ Κυρίου ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. Οὗτος ὁ Κύριος ὤφθη τῷ Μωϋσεῖ πάλιν, ὡς ἐδύνατο ἰδεῖν. Φιλάνθρωπος γὰρ ὁ Κύριος, ἀεὶ συμπεριφερόμενος ταῖς ἡμετέραις ἀσθενείαις.

Ζ'. Καὶ ἵνα γνῷς [5], ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ τῷ Μωϋσεῖ ὀφθείς, δέξαι μαρτυρίαν τοῦ Παύλου λέγοντος· Ἔπινον γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας· ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός. Καὶ πάλιν· Πίστει Μωϋσῆς κατέλιπεν Αἴγυπτον. Καὶ μετ' ὀλίγα φησὶν [6]· Κρείττονα πλοῦτον ἡγησάμενος τῶν ἐν Αἰγύπτῳ θησαυρῶν τὸν ὀνειδισμὸν τοῦ Χριστοῦ. Οὗτος ὁ Μωϋσῆς φησι πρὸς αὐτόν· Ἐμφάνισόν μοι σεαυτόν. Βλέπεις, ὅτι [7] καὶ οἱ προφῆται τότε ἔβλεπον τὸν Χριστὸν, ἀλλὰ καθὸ ἐχώρουν ἕκαστος. Ἐμφάνισόν μοι σεαυτὸν, γνωστῶς ἴδω σε. Ὁ δέ φησι· Οὐδεὶς ὄψεται τὸ πρόσωπόν μου καὶ ζήσεται. Διὰ τοῦτο τοίνυν, ἐπειδὴ τὸ τῆς θεότητος πρόσωπον οὐδεὶς ἠδύνατο ἰδεῖν ζῶν, ἀνέλαβε τὸ τῆς ἀνθρωπότητος πρόσωπον, ἵνα τοῦτο ἰδόντες ζήσωμεν.

1. τ. *πίστει παραδ.*] C. M. *παραδέξῃ τ. πίστ.* —. *ἔχῃς* l. vulg. *λάβῃς*, scripss. ex C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. Grod. —. *τὴν Γένεσιν* C. M. *τῆς Γενέσεως.*

2. *ὁ Θεὸς*] Ita C. Mon. 1. 2. Coisl. RE. Casaub. Grod. et Sacer Textus Gen. I. 27. hebr. et omnium versionum. Editt. et Maur. *ὁ Κύριος.* Cf. S. Iren. adv. haer. IV. 20. Tertull. de resurr. carn. c. 6. —. *τὸ τῆς θεότ. ἀξίωμα.* C. M. RE. Casaub. *τῆς θεότητος τὴν ἀξίαν.* —. *ὁ ἄνθρ.* C. Mon. 1. 2. art. *ὁ* om. —.

3. *ὄντος καὶ-ἀληθινοῦ*] Haec verba desunt C. Mon. 1. RE. Casaub. Grod. pro glossem. judicanda. Ottob. explicitius: *ὄντος καὶ αὐτοῦ Θεοῦ ἀληθινοῦ ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ* (ex Symb. Nicaen.). Vd. Commentt. in h. l.

4. *πῦρ καὶ θεῖον*] C. M. RE. Casaub. *θεῖον καὶ πῦρ.* Cf. S.

Digitized by Google

nationem est Christus Dominus; ut non solum fide recipias id, quod dicitur, verum etiam demonstrationem habeas ex Veteri Testamento? Accede ad primum librum, qui Genesis est. Ait Deus: *Faciamus hominem,* non ad imaginem meam, sed *ad imaginem nostram.* Et postquam factus esset Adam, dicit: *Et fecit Deus hominem, ad imaginem Dei fecit illum.* Nec enim restrinxit ad Patrem solum divinitatis dignitatem; verum una etiam Filium comprehendit: ut declararetur, hominem non solius Dei opus esse, sed Domini quoque nostri Jesu Christi, [qui et ipse verus est Deus]. Hic ipse Dominus, qui cum Patre cooperatur, cooperatus est et circa Sodoma secundum Scripturam, quae dicit: *Et Dominus pluit super Sodoma et Gomorra ignem et sulphur, a Domino de coelo.* Iste rursus Dominus Moysi visus est, quantum hic videre potuit. Benignus est enim Dominus, semper ad nostras infirmitates sese indulgenter demittens.

Gen. I. 26. ibid. v. 27. Gen. XIX. 24. Exod. III. 2.

VII. Et ut scias, ipsum esse, qui Moysi apparuit, accipe testimonium Pauli dicentis: *Bibebant enim de spirituali consequente eos petra: petra autem erat Christus.* Et iterum: *Fide Moyses reliquit Aegyptum.* Et post pauca dicit: *Majores divitias aestimans thesauro Aegyptiorum improperium Christi.* Hic Moyses ad eum dicit: *Ostende mihi te ipsum.* Vides, quod et tunc Prophetae Christum videbant, sed quantum quisque capiebat. *Ostende mihi te ipsum, ut cognoscens videam te.* Ille autem ait: *Nemo videbit faciem meam et vivet.* Propterea sane, quod divinitatis faciem vivens nullus videre poterat, humanitatis faciem assumsit, ut hanc videntes viveremus.

1. Cor. X. 4. Hebr. XI. 27. Exod. XXXIII. 13. ibid. v. 20.

Justin. M. dialog. c. Tryph. c. 56. —. ταῖς ἡμετέραις Art. ταῖς apposuimus ex C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. Cf. supr. c. II. n. 2.

5. ἵνα γνῷς] Eliminav. δὲ vulg. ἵνα δὲ γν. ad f. C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. Ex iisd. Codd. art. τοῦ ante Παύλου adjecimus (Cf. Catech. III. 8. 15. IV. 19. 24. et passim.).

6. φησὶν] RE. Casaub. ἔλεγεν. —. In loc. cit. Hebr. XI. 26. verborum ordinem vulg. πλ. ἡγ. τὸν ὀνειδ. τ. Χ. τῶν ἐν Αἰγ. ad f. C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. Grod. omniumque autoritatum critt. N. T. recensuimus. Cf. Clem. Alex. Strom. IV. 6. (opp. p. 609. P.) Origen. de princ. I. praef. 1. (opp. I. 47. R.)

7. Βλέπεις ὅτι κτλ.] Haec perioche usque ad ἐμφάνισον σεαυτ. alterum, ex librariorum incuria praetermissa sunt in Codd. RE. Ca-

Digitized by Google

Καὶ ὅτε ἠθέλησε[1]) *καὶ αὐτὸ τοῦτο δεῖξαι μετ' ὀλίγης ἀξίας, ὅτε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἔλαμψεν ὡς ὁ ἥλιος*[2]), *οἱ μαθηταὶ πίπτουσι φοβηθέντες. Εἰ δὲ τὸ τοῦ σώματος πρόσωπον λάμψαν, οὐ καθὸ ἠδύνατο ὁ ἐνεργῶν, ἀλλὰ καθὸ ἐχώρουν οἱ μαθηταὶ, ἐφόβησεν αὐτοὺς, καὶ ὅμως ἐνέγκαι οὐκ ἐδυνήθησαν· πῶς εἰς τὸ τῆς θεότητος ἀξίωμα ἀτενίσαι τις ἠδύνατο; Μέγα, φησὶν ὁ Κύριος, ἐπιθυμεῖς, ὦ Μωϋσῆ· καὶ ἀποδέχομαί σου τὴν ἄπληστον ἐπιθυμίαν, καὶ τοῦτόν σοι τὸν λόγον ποιήσω*[3])· *ἀλλὰ καθὸ χωρεῖς. Ἰδοὺ τίθημί σε εἰς τὴν ὀπὴν τῆς πέτρας· ὡς γὰρ μικρὸς, μενεῖς ἐν μικρᾷ περιγραφῇ.*

Η'. Ὧδε μοι λοιπὸν ἀσφάλισαι[4]), *διὰ τοὺς Ἰουδαίους, τὸ λεχθησόμενον. Ὁ γὰρ σκοπὸς ἡμῖν ἀποδεῖξαι, ὅτι ἦν παρὰ τῷ Πατρὶ ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός. Λέγει τοίνυν ὁ Κύριος πρὸς τὸν Μωϋσῆν· Ἐγὼ παρελεύσομαι πρότερός σου τῇ δόξῃ μου*[5]), *καὶ καλέσω ἐν ὀνόματι Κυρίου ἐναντίον σου. Κύριος ὤν, ποῖον κύριον καλεῖ; Βλέπεις*[6]), *ὅπως ἐπικεκαλυμμένως ἐδίδασκε τὸ εὐσεβὲς περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ δίδαγμα. Καὶ πάλιν ἐν τοῖς ἑξῆς αὐτολεξεὶ γέγραπται· Καὶ κατέβη Κύριος ἐν νεφέλῃ, καὶ παρέστη αὐτῷ ἐκεῖ· καὶ ἐκάλεσε*[7]) *τῷ ὀνόματι Κυρίου. Καὶ παρῆλθε Κύριος πρὸ προσώπου αὐτοῦ, καὶ ἐκάλεσεν· Κύριος, Κύριος οἰκτίρμων καὶ ἐλεήμων, μακρόθυμος καὶ πολυέλεος καὶ ἀληθινὸς, καὶ δικαιοσύνην διατηρῶν [καὶ] ποιῶν ἔλεος εἰς χιλιάδας, ἀφαιρῶν ἀνομίας καὶ ἀδικίας καὶ ἁμαρτίας. Εἶτα ἑξῆς, κύψας Μωϋσῆς καὶ προσκυνήσας*[8]) *ἐνώπιον τοῦ Κυρίου τοῦ καλοῦντος τὸν Πατέρα, λέγει· Συμπορεύθητι δὴ, Κύριε, μεθ' ἡμῶν.*

saub. —. Perioche *ἐπειδὴ τὸ τῆς θεότ.* — *Μέγα φησὶ* excl. descripta est a Joanne Cyparissiota (sec. XIV.) de apparit. div. lumin. VI. 4. ed. Turrian. Rom. 1581.). Cf. Combefis. Auctuar. noviss. T. II. Par. 1672.). —. *ἰδεῖν ζῶν* C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. *ἰδὼν ζῇν.*

1. *Καὶ ὅτε ἠθ.*] Vulg. *Καὶ ὅτε δὲ ἠθ.* Part. *δὲ* delev. ad. f. Codd. citt. —. *καὶ* ante *αὐτὸ* om. RE. Casaub.

2. *ὁ ἥλιος*] RE. Casaub. om. *ὁ*. —. Ibid. *τοῦ* ante *σώματος* deest. —. Art. *ὁ* ad *ἐνεργῶν* adjecit Ed. Maurin. ex RE. Casaub. suffragg. C. Mon. 2. et Grod. C. Coisl. *ἐνεργοῦν* scil. *πρόσωπον*. —. *ἀτεν. τις ἐδ.* C. M. *τις ἐδύν. ἀτεν.*

3. *τοῦτόν-ποιήσω*] C. Coisl. *τοῦτον τὸν λόγον σου ποιήσω.* RE. Casaub. *τὸν λόγον ὃν εἴρηκας ποιήσω, οὐ καθὸ ἐπιθυμεῖς, ἀλλὰ καθὸ χωρεῖς.*

4. *ἀσφαλίσαι*] Ita C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. Cf. Catech. IV. 37. Vulg. activ. *ἀσφάλισον.* Voces *διὰ τοὺς Ἰουδ.* des. Bodl. —. *ἡμῖν* Editt. *ὑμῖν.* Vulg. ex C. Mon. 1. 2. Bodl. RE. Casaub. Grod. C. Mon. 1. *ἡμῖν ἐστιν.*

Digitized by Google

Imo et quando eam ipsam cum modica quadam dignitate ostendere voluit, quando facies ejus resplenduit ut sol, discipuli procumbunt timore conterriti. Si igitur corporis facies splendescens, non quantum poterat qui id operabatur, sed quantum ferre poterant discipuli, ipsos nihilominus conterruit, nec sustinere hi potuerunt: quomodo in ipsam quis Deitatis majestatem posset inspicere? Magnum quiddam, inquit Dominus, concupiscis, ô Moyses. Inexpletum tamen desiderium tuum recipio et *hoc verbum tibi faciam;* verum ita ut tu capere potes. *Ecce pono te in foramen petrae.* Ut enim parvus es, in modica circumscriptione manebis. Matth. xvii. 5. 6. Exod. xxxiii. 17. ib. v. 22.

VIII. Hic jam mihi tuto observa, propter Judaeos, quod dicendum est. Propositum namque nobis erat demonstrare, quod apud Patrem erat Dominus Jesus Christus. Ait igitur Dominus ad Moysen: *Ego praeteribo prior te gloria mea, et vocabo in nomine Domini coram te.* Qui ipse Dominus est, qualem vocat Dominum? Cernis, quomodo sub velamine docuit piam hanc de Patre et Filio doctrinam. Et rursus in ipsis, quae sequuntur, scriptum habetur ipsis verbis: *Et descendit Dominus in nube, et stetit cum eo, et vocavit nomine Domini. Et praeterivit Dominus ante faciem ejus, et vocavit: Dominus, Dominus misericors et clemens, longanimis et multae misericordiae et verax, et justitiam custodiens,* [*et*] *faciens misericordiam in millia, auferens iniquitates et injustitias et peccata.* Deinde procumbens Moyses et adorans coram Domino, qui vocabat Patrem, dicit: *Una autem gradiaris, Domine, nobiscum.* Exod. xxxiii. 19. Exod. xxxiv 5. 6. 7. ib. v. 8.

Idem. ὁ ante *Κύρ.* om. uti et *Χριστός,* cum RE. et Grod.

5. *τῇ δόξῃ μου*] C. Coisl. Ottob. San-Genov. Mon. 2. *ἐν τῇ δόξῃ μου.* —. *καὶ καλέσω κ. τ. λ.* Exod. xxxiii. 19. sec. lxx. Vulg. *καλέσω τῷ ὀνόματί μου, Κύριος ἐνάντιόν σου.* Ald. et C. Alex. Grab. *καλέσω τῷ ὀνόματι Κυρίου ἐνάντιόν σου.* Complut. *καλέσω ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, Κύριος ἐνάντιόν σου.*

6. *Βλέπεις*] Part. *καὶ βλ.* vulg. delevimus ad f. C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. Grod. — *ὅπως* Cod. citt. *πῶς.*

7. *καὶ ἐκάλεσε*] Haec verba et sequ. usque ad *καὶ ἔκαλ.* alterum exciderunt in Codd. et Editt. quae restituit Milles. ex RE. Casaub. et Grod. quibus accedunt C. Mon. 1. 2. Coisl. Ottob. —. Part. *καὶ* ante *ποιῶν ἕλ.* dubia est ad f. C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. Grod. lxx. *δικαιοσύνην διατηρῶν καὶ ἔλεος.*

8. *καὶ προςκυνήσας*] Editt. *κύψας M. ἐνώπιον τοῦ K.* Vulg. ex C. Mon. 1. 2. Coisl. Ottob. RE. Casaub. Grod. —. *τοῦ Κυρίου* C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. *Κυρίου τοῦ καὶ.*

Digitized by Google

Θ'. Ἔχεις ταύτην πρώτην [1]) ἀπόδειξιν· δέξαι καὶ δευτέραν φανεράν. Εἶπεν ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, Κάθου ἐξ δεξιῶν μου. Κύριος κυρίῳ ταῦτα λέγει, οὐ δούλῳ· ἀλλὰ Κυρίῳ μὲν τῶν πάντων, Υἱῷ δὲ αὐτοῦ, ᾧ πάντα ὑπέταξεν. Ὅταν δὲ εἴπῃ, ὅτι ὑποτέτακται αὐτῷ τὰ πάντα [2])· δῆλον, ὅτι ἐκτὸς τοῦ ὑποτάξαντος αὐτῷ τὰ πάντα, [καὶ τὰ ἐξῆς]· ἵνα ᾖ ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πᾶσι. Κύριός ἐστι τῶν πάντων [3]) ὁ μονογενὴς Υἱός· Υἱὸς δὲ τοῦ Πατρὸς εὐπειθὴς, οὐχ ἁρπάσας τὸ κυριεύειν, ἀλλὰ παρ' αὐτοπροαιρέτου λαβὼν φυσικῶς [4]). Οὔτε γὰρ ὁ Υἱὸς ἥρπασεν, οὔτε Πατὴρ ἐφθόνησε τῆς μεταδόσεως. Αὐτός ἐστιν ὁ λέγων· Πάντα μοι παρεδόθη ὑπὸ τοῦ Πατρός μου. Παρεδόθη μοι, οὐχ ὡς πρότερον μὴ ἔχοντι· καὶ τηρῶ καλῶς, οὐκ ἀποστερῶν τὸν παραδεδωκότα.

Ι'. Κύριος τοίνυν ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· Κύριος ὁ τεχθεὶς ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας, κατὰ τὸν εἰρηκότα τοῖς ποιμέσιν ἄγγελον· Εὐαγγελίζομαι ὑμῖν χαρὰν μεγάλην, ὅτι ἐτέχθη ὑμῖν Χριστὸς Κύριος σήμερον [5]) ἐν πόλει Δαβίδ. Περὶ οὗ φησιν ἀλλαχοῦ τῶν ἀποστόλων τις· Τὸν λόγον ὃν ἀπέστειλε τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ, εὐαγγελιζόμενος εἰρήνην διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ· οὗτός ἐστι πάντων Κύριος. Ὅταν δὲ εἴπῃ τὸ, πάντων [6]), μηδὲν ὑπεξέλῃς τῆς κυριότητος. Εἴτε γὰρ ἄγγελοι, εἴτε ἀρχάγγελοι· εἴτε ἀρχαὶ, εἴτε ἐξουσίαι· εἴτε τι ὑπὸ τῶν ἀποστόλων ὀνομαζόμενον γενητὸν, πάντα ὑπὸ τὴν κυριότητα τοῦ Υἱοῦ τυγχάνει. Ἀγγέλων ἐστὶ Κύριος, καθὼς ἔχεις ἐν εὐαγγελίοις· ὅτι Τότε ἀπέστη ὁ διά-

1. *ταύτην πρώτην*] RE. Casaub. *ταύτην τὴν πρώτην*. Mon. 2. *ταύτην τὴν μίαν*. —. *δευτέρ. φαν.* Bodl. Mor. *δευτέρ. ἀπόφασιν*.

2. *ὅτι ὑποτέτ. - πάντα*] Ita ad f. C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. Vulg. *ὅτι πάντα αὐτῷ ὑποτέτακται*. Cf. Catech. xv. 30. —. Verba *καὶ τὰ ἑξῆς*, quae desunt C. Mon. 1. 2. Coisl. RE. Casaub. Grod. ex gloss. marg. inserta sunt. C. Colb. Bodl. et Ed. Morel. 1608. ejus loco integram describunt S. Apostoli sententiam: *τότε δὲ αὐτὸς ὁ Υἱὸς ὑποταγήσεται τῷ ὑποτάξαντι αὐτῷ τὰ πάντα*. C. Coisl. et Mon. 2. periochen *ἵνα ᾖ ὁ Θεὸς τὰ πάντα* omitt.

3. *Κύριός - πάντων*] C. Mon. 2. Ottob. *Κύριός ἐστι τῶν πάντων ἀνάρχως*. Vd. supr. c. v. not. 1.

4. *παρ' αὐτοπροαιρ. - φυσικῶς*] Praep. *παρὰ* om. Colb. et Mor. *αὐτοπροαιρέτως* Bodl. —. *φυσικῶς* deest C. M. Coisl. RE. Casaub. qui tres postremi ejus loco habent: *ἀλλ' ἔχων πρὸ αἰώνων*. Grod. „a spontaneo volenteque accipiens." Cf. Catech. iv. 7. xv. 30. xi. 6. Vd. Commentt. in h. l. —.

Digitized by Google

IX. Habes primam hanc demonstrationem. Aliam evidentem accipe. *Dixit Dominus Domino meo: sede a dextris meis.* Ps. cix. 1. Dominus haec dicit Domino, non servo; sed domino quidem omnium, suo autem Filio, *cui omnia subjecit. Quum autem dicat: quod omnia subjecta sunt ei, sine dubio praeter Eum, qui subjecit ei omnia:* [et quae sequuntur] *ut sit Deus omnia in omnibus.* Omnium Dominus est unigenitus Filius: Filius vero 1.Cor.xv.27. est Patris, obediens ipsi: qui non rapuit sibi dominium, sed a spontaneo naturaliter illud accepit. Neque enim Filius rapuit, neque Pater Filio dominii traditionem invidit. Ipse est, qui ait: *Omnia mihi tradita sunt a Patre meo.* Tradita vero mihi, Luc. x. 22. non quasi prius non habenti: et diligenter custodio, non privans largitorem.

X. Dominus est igitur Filius Dei; Dominus natus in Bethleem Judaeae, sicut angelus ad pastores dixit: *Evangelizo vobis gaudium magnum, quia natus est vobis Christus Dominus hodie in civitate David.* De quo alibi dicit quidam apostolorum: Luc. ii. 10. *Sermonem, quem misit filiis Israel, evangelizans pacem per* 11. *Jesum Christum: hic est omnium Dominus.* Quando autem Act. x. 36. dicit, *omnium,* nihil prorsus ejus dominio subtrahe. Sive enim angeli, sive archangeli, sive principatus, sive potestates; sive aliud quidpiam e rebus creatis, quod ab apostolis nominetur: Col. i. 16. omnia sunt Filii dominationi subjecta. Angelorum est dominus, sicut habes in evangeliis: *Tunc recessit ab illo diabolus,*

μεταδόσεως C. M. τῆς μεταδ. ταύτης. RE. Casaub. τῆς κυριότητος. —. Periodum Παρεδόθη καλῶς incl. omitt. RE. Casaub. Grod. οὐχ ὡς πρότερον μὴ ἔχοντι non vertit. —. παραδεδωκότα Vulg. δεδωκότα. Lect. recepta ex C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. et contextu.

5. ὑμῖν Χρ. - σήμερον] C. Mon. 2. RE. Casaub. ἡμῖν σήμερον Χρ. K. —. λόγον ὃν ἀπέστειλε Relat. ὃν quod omitt. autoritates quaedam critt. N. T. et Vulg. Lat. (Griesb. Actt. x. 36.) deest n. l. in C. Coisl. Mon. 1. 2. Grod. Cf. S. Hippolyt. adv. Noet. c. 13. (Galland. II. 461.) Athan. orat. IV. c. Arian. c. 30. (opp. I. 641.).

6. εἴπῃ τὸ π.] C. M. εἴπῃ, τῶν πάντων. —. εἴτε ἀρχάγγ. Editt. omitt. quod exhibb. Codd. omnes praeter Ottob. et San.-Genov. —. τοῦ Υἱοῦ RE. Casaub. τοῦ Χριστοῦ. Post verba εὐαγγελίοις lacuna est usque ad cap. XIX. in Codd. Colb. Bodl. et Edit. Morel. 1608. quam supplevit Edit. 1609. Prevot. — Verba ἀπ' αὐτοῦ des. RE. Casaub.

Digitized by Google

βολος ἀπ' αὐτοῦ, καὶ οἱ ἄγγελοι προσῆλθον καὶ διηκόνουν αὐτῷ. Οὐ γὰρ εἶπεν, ὅτι ἐβοήθουν αὐτῷ, ἀλλὰ, διηκόνουν αὐτῷ· ὅπερ ἐστὶ δουλικῶς. Μέλλοντος αὐτοῦ γεννᾶσθαι ἐκ παρθένου [1]), ὑπηρέτει τότε ὁ Γαβριὴλ, οἰκεῖον ἀξίωμα λαβὼν τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ. Μέλλοντος αὐτοῦ πορεύεσθαι εἰς Αἴγυπτον, ἵνα καταλύσῃ τὰ χειροποίητα τῆς Αἰγύπτου· πάλιν ἄγγελος κατ' ὄναρ φαίνεται τῷ Ἰωσήφ. Σταυρωθέντος αὐτοῦ καὶ ἀναστάντος, ὁ ἄγγελος εὐηγγελίσατο, καὶ λέγει ταῖς γυναιξὶν ὡς καλὸς οἰκέτης· Πορευθεῖσαι εἴπατε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ὅτι ἀνέστη, καὶ προάγει ὑμᾶς εἰς τὴν Γαλιλαίαν, ἰδοὺ εἶπον ὑμῖν. Μονονουχὶ τοῦτο λέγων· οὐ παρέβην τὸ πρόσταγμα, μαρτύρομαι [2]) τὸ εἰρηκέναι ὑμῖν· ἵν' ἐὰν ἀμελήσητε, μὴ κατ' ἐμοῦ ᾖ τὰ τῆς μέμψεως, ἀλλὰ κατὰ τῶν ἀμεληsάντων. Οὗτος τοίνυν [3]) ἐστὶν ὁ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, περὶ οὗ καὶ νῦν τὸ ἀνάγνωσμα λέγει· Καὶ γὰρ [4]) εἴπερ εἰσὶ λεγόμενοι θεοὶ [πολλοὶ], εἴτε ἐν οὐρανῷ, εἴτε ἐπὶ γῆς, καὶ ἑξῆς· ἡμῖν δὲ εἷς ὁ Θεὸς ὁ Πατὴρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν· καὶ εἷς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς, δι' οὗ τὰ πάντα καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ.

Jesus Christus, Salvator et Sacerdos.

ΙΑ'. Ἰησοῦς δὲ Χριστὸς καλεῖται διώνυμος [5])· Ἰησοῦς διὰ τὸ σώζειν, Χριστὸς διὰ τὸ ἱερατεύειν. Καὶ τοῦτο γινώσκων ὁ θεσπέσιος τῶν προφητῶν Μωϋσῆς, ἀνδράσι δυσὶ τοῖς πάντων ἐγκρίτοις [6]) τὰς δύο ταύτας προσηγορίας ἐχαρίσατο· τὸν μὲν οἰκεῖον τῆς ἀρχῆς διάδοχον Αὐσὴν [7]), Ἰησοῦν μετονομάσας· τὸν δὲ οἰκεῖον ἀδελφὸν τὸν Ἀαρὼν, ἐπονομάσας Χριστὸν, ἵνα διὰ δύο ἀνθρώπων ἐγκρίτων, τὸ ἀρχιερατικὸν ἅμα καὶ βασιλικὸν τοῦ μέλλοντος ἑνὸς Ἰησοῦ Χριστοῦ παραστήσῃ. Ἀρχιερεὺς μὲν γάρ ἐστιν ὁ Χριστὸς κατὰ τὸν Ἀαρών· ἐπειδὴ οὐχ ἑαυτὸν ἐδόξασε γενέσθαι ἀρχιερέα, ἀλλ' ὁ λαλήσας πρὸς αὐτόν· Σὺ εἶ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ. Τύπον δὲ ἔφερεν

1. *ἐκ παρθένου*] RE. Casaub. omitt. —. *ὑπηρεσίαν αὐτοῦ* Pron. *αὐτοῦ* omitt. Codd. citt. et C. M.

2. *μαρτύρομαι*] Coisl. *μαρτύρομαι τῷ εἰρηκέναι.* Ottob. *μαρτυρεῖ μοι τὸ εἰρημένον ὑμῖν τοῦτο πρόσταγμα.*

3. *τοίνυν*] C. M. om. —. A verbis *περὶ οὗ* usque ad *ἐξ οὗ τὰ π.* excl. desunt reliqua apud Grod.

4. *Καὶ γὰρ*] Deest *γὰρ* RE. Casaub. Ibidem et C. Mon. 1. 2. Coisl. vers. Prevot. et sacro textu *πολλοὶ* post *θεοὶ.* —. *ἡμῖν δὲ* Editt. *ὑμῖν δὲ.* Vulg. ex Codd. citt. et Ms.-Genov. Paullo diverse RE. Casaub. *καὶ μετ' ὀλίγα, ἀλλ' ἡμῖν.* —. Art. *ὁ* ante *Θεὸς* cum C. Mon. 1. forte delendus. (Cf. Catech. IV. 16. XVI. 24.) — *Χριστὸς* deest RE. Casaub.

Digitized by Google

et angeli accesserunt et ministrabant ei. Non enim ait: opitulabantur ei; sed: *ministrabant ei*, quod servilis officii est. Quum esset ille ex virgine nasciturus, servivit tunc Gabriel, in propriam sibi dignitatem ducens servitium ei praestitum. Quum in Aegyptum debebat proficisci, ut manufacta Aegypti dirueret: iterum angelus in somnis apparet Josepho. Crucifixus quum resurrexisset, angelus annuntiavit, et dixit mulieribus ut bonum famulum decuit: *Ite et dicite discipulis ejus: quia surrexit et praecedit vos in Galilaeam; ecce praedixi vobis.* Quasi diceret: Non sum transgressus illius mandatum: hoc testificor, dixisse vobis; ut, si neglexeritis, non adversum me, sed adversus eos, qui neglexere, fiat indignatio. Iste igitur est, unus ille Dominus Jesus Christus, de quo etiam lectio modo audita dicit: Nam *etsi sunt, qui dicantur dii* [*multi*], *sive in coelo, sive super terram*, et caetera: *nobis tamen unus est Deus Pater, ex quo omnia et nos in illum: et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia et nos per ipsum.*

Matth. IV. 11.

Matth. XXVIII. 7.

1. Cor. VIII. 5. 6.

XI. Jesus autem Christus vocatur duplici nomine: Jesus, quia salutem dat; Christus, quia sacerdotio fungitur. Quod cognoscens divinus propheta Moyses, duobus viris omnium selectissimis duas easdem appellationes largitus est: alterum quidem, Ausen, sui principatus successorem, mutato nomine Jesum appellans; proprio vero fratri Aaroni, Christi nomen adjungens; ut per duos eximios homines, et summum sacerdotium simul et regiam dignitatem unius Jesu Christi adventuri repraesentaret. Summus enim Pontifex est Christus secundum Aaron: *siquidem non semetipsum clarificavit, ut pontifex fieret, sed qui locutus est ad eum: Tu es sacerdos in aeternum, secundum ordinem Melchisedech.* Typum vero gessit

Num. XIII. 17. Levit. VIII. 11. 12.

Hebr. V. 5. 6.

5. *δώννμος*] Ita C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. Vulg. *διωνύμως*. Vd. Catech. II. 4. not. 3. —. *Χριστὸς διὰ τὸ ἱερ.* Editt. *Χριστὸς δὲ τῷ ἱερ.* Emend. cl. Touttéus ex Coisl. RE. Casaub. Grod. quibus accedd. C. Mon. 1. 2.

6. *τ. πάντων ἐγκρ.*] C. Mon. 1. *τοῖς π. ἐκκρίτοις*: et paullo infra cum RE. Casaub. *ἐκκρίτων* l. *ἐγκρίτων* (Cf. Plat. Legg. XII. 966. D. XI. 926. D.).

7. *Αὐσὴν*] Editt. *Ναυῆ*. Vulg. firmant C. Mon. 1. 2. Coisl. RE. Casaub. et contextus. Vd. Commentt. in h. l. — *γενέσθαι ἀρχ.* C. Ottob. Coisl. RE. Casaub. et Mon. 2. Genov. *γενόμενος ἀρχιερεύς*. Hebr. V. 5. *γενηθῆναι ἀρχιερέα*. —. *ἱερεὺς* Coisl. RE. Casaub. *ἀρχιερεύς*.

Digitized by Google

αὐτοῦ ὁ τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦς [1]) κατὰ πολλά. Ἀρξάμενος γὰρ ἄρχειν τοῦ λαοῦ, ἤρξατο ἀπὸ τοῦ Ἰορδάνου· ὅθεν καὶ ὁ Χριστὸς βαπτισθεὶς ἤρξατο εὐαγγελίζεσθαι. Δώδεκα δὲ διαιροῦντας τὴν κληρονομίαν καθίστησιν ὁ τοῦ Ναυῆ υἱός [2])· καὶ δώδεκα τοὺς ἀποστόλους, κήρυκας τῆς ἀληθείας, εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἀποστέλλει ὁ Ἰησοῦς. Πιστεύσασαν Ῥαὰβ τὴν πόρνην ἔσωσεν ὁ τυπικός· ὁ δὲ ἀληθὴς φησιν· Ἰδοὺ [3]) οἱ τελῶναι καὶ αἱ πόρναι προάγουσιν ὑμᾶς εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Ἀλαλαγμῷ μόνον ἐπὶ τοῦ τυπικοῦ κατέπεσε τὰ τείχη τῆς Ἱεριχώ· καὶ διὰ τὸ εἰπεῖν τὸν Ἰησοῦν, Οὐ μὴ ἀφεθῇ ὧδε λίθος ἐπὶ λίθον [4]), πέπτωκεν ὁ ἀντικρὺς ἡμῶν τῶν Ἰουδαίων ναός· οὐχ ὅτι ἡ ἀπόφασις τοῦ πεσεῖν αἰτία, ἀλλ' ὅτι ἡ ἁμαρτία τῶν παρανόμων γέγονε τοῦ πεσεῖν αἰτία.

De nomine Jesu.

ΙΒ'. Εἷς ἐστι Κύριος [5]) Ἰησοῦς Χριστὸς, ὄνομα θαυμαστὸν ὑπὸ τῶν προφητῶν πλαγίως προαναφωνούμενον. Λέγει γὰρ Ἡσαΐας ὁ προφήτης· Ἰδοὺ ὁ Σωτήρ σοι παραγίνεται, ἔχων τὸν ἑαυτοῦ μισθόν. Σωτὴρ δὲ παρὰ Ἑβραίοις ὁ Ἰησοῦς ἑρμηνεύεται. Τὸ γὰρ κυριοκτόνον [6]) τῶν Ἰουδαίων προβλέπουσα ἡ προφητικὴ χάρις ἐκάλυψε τὴν προσηγορίαν, ἵνα μὴ ἐκ τοῦ προειδέναι σαφῶς, ἑτοίμως [7]) ἐπιβουλεύσωσιν. Ἰησοῦς δὲ ἐκλήθη, οὐχ ὑπὸ ἀνθρώπων, ἀλλ' ὑπὸ ἀγγέλου φανερῶς, οὐκ ἰδίᾳ ἐξουσίᾳ ἐλθόντος, ἀλλὰ δυνάμει Θεοῦ ἀποσταλέντος, τοῦ λέγοντος πρὸς τὸν Ἰωσήφ· Μὴ φοβηθῇς παραλαβεῖν Μαριὰμ τὴν γυναῖκά σου· τὸ γὰρ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν ἐκ Πνεύματος ἁγίου ἐστί. Τέξεται δὲ υἱὸν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν. Καὶ τὴν αἰτίαν τῆς προσηγορίας ἀποδιδοὺς εὐθέως λέγει, Αὐτὸς γὰρ σώσει τὸν λαὸν αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν. Ὁ μηδέπω γεννηθεὶς πῶς λαὸν ἔχει, νόησον, εἰ μὴ καὶ πρὸ τοῦ γεννηθῆναι ἦν. Καὶ τοῦτο ὁ προφήτης ἐκ προσώπου αὐτοῦ φησιν· Ἐκ κοιλίας μητρός μου ἐκάλεσε τὸ ὄνομά μου· διὰ τὸ προλέγειν τὸν ἄγγελον, ὅτι Ἰησοῦς κληθήσεται. Καὶ πάλιν

1. ὁ τ. Ναυῆ Ἰησοῦς] C. Mon. 1. Coisl. ὁ Ἰ. ὁ τοῦ N. υἱός. RE. Casaub. loco Ἰησοῦς legg. υἱός. —. ἀρξάμενος γὰρ Codd. citt. ἀρχόμενος μὲν γὰρ. Ibid. τοῦ ante Ἰορδ. omiss.

2. Ναυῆ υἱός] C. Mon. 1. 2. Coisl. Ottob. RE. Casaub. Ναυῆ Ἰησοῦς. —.

3. Ἰδοὺ] Deest RE. Casaub. et Matth. XXI. 31. —. ὑμᾶς Edit. Morel. 1608. ἡμᾶς.

4. ἐπὶ λίθον] Coisl. addit. ex Matth. XXIV. 2. ὃς οὐ μὴ καταλυθῇ. Cf. Catech. VII. 6. et Commentt. in Catech. XV. 15. —. ἡ ἀπόφασις C. M. addit: ἦν. RE. Casaub. τοῦ πεσεῖν αἰτία omitt.

Digitized by Google

illius Jesus Nave filius in multis. Exordium enim sumens principatus sui in populum, a Jordane coepit: unde et Christus baptizatus coepit evangelizare. Duodecim haereditatis divisores constituit Nave filius: et duodecim apostolos, veritatis praecones, in totum orbem mittit Jesus. Rahab meretricem, quae crediderat, typicus ille salvavit: verus autem dicit: Ecce, *publicani et meretrices praecedunt vos in regnum Dei.* Sonitu solum adhibito corruere sub illo typico moenia Jericho: et propter Jesu dictum: *Non relinquetur hic lapis super lapidem,* cecidit hoc, quod nobis ex adverso est, Judaeorum templum. Non quod ea sententia fuerit ei cadendi causa; sed quia peccatum iniquorum facta est ruinae causa.

Jos. III. 1. Matth. III. 13. Jos. XIV. 1. 2. Marc. XVI. 15. Jos. VI. 25. Matth. XXI. 31. Jos. VI. 20. Matth. XXIV. 2.

XII. Unus est Dominus Jesus Christus, nomen admirabile a prophetis oblique praenuntiatum. Ait enim Jesaias propheta: *Ecce Salvator tibi advenit, habens mercedem suam.* Jesus autem apud Hebraeos vertitur Salvator. At Judaeorum in Domini caedem furentem animum praevidens prophetica gratia, appellationem ejus obtexit; ne si palam prius cognita fuisset, paratius insidiarentur. Jesus vero vocatus est, non ab hominibus, sed ab Angelo manifeste, qui non sua autoritate veniens, sed divina potestate missus, dixit ad Joseph: *Noli timere accipere Mariam conjugem tuam. Quod enim in ea natum est, de Spiritu Sancto est. Pariet autem Filium, et vocabis nomen ejus Jesum.* Cujus appellationis causam reddens, illico subjicit: *Ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum.* Qui nondum natus est, quomodo populum habeat, recogita, nisi esset antequam nasceretur. Et hoc est, quod propheta ex ejus persona dicit: *De ventre matris meae vocavit nomen meum;* quia praedixit Angelus, quod Jesus vocabitur. Iterumque

Jes. LXII. 11. Matth. I. 20. 21. Jes. XLIX. 1.

Grod in fin. „quia peccata iniquorum illius casus causam esse videbat."

5. *Κύριος*] RE. Casaub. omitt. —. *πλαγίως* C. M. *μυστικῶς.*

6. *κυριοκτόνον*] Editt. *κυριοκτόνων.* Vulg. emend. cl. Ed. Maur. ex Coisl. suffragg. C. Mon. 1. 2. Cf. Catech. XIII. 38. Idem usus adject. neutr. singularis pro substantivo abstracto passim observ. in N. T. et apud scriptt. hellenist. Cf. I. Cor. I. 25. Rom. II. 4. Phil. IV. 5. Diod. Sic. XIX. 55. Heliod. II. 15. (Vd. Georgii Hierocrit. I. p. 39. C. Wyss dialectolog. Tig. 1650. p. 89.)

7 *ἑτοίμως*] Deest in C. M.

Digitized by Google

περὶ τῆς ὑπὸ Ἡρῴδου [1]) ἐπιβουλῆς λέγει· Καὶ ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς χειρὸς αὐτοῦ ἔκρυψέ με.

Jesus hominum medicus.

ΙΓ'. Ἰησοῦς τοίνυν ἐστὶ κατὰ μὲν Ἑβραίους σωτὴρ, κατὰ δὲ τὴν Ἑλλάδα γλῶσσαν, ὁ ἰώμενος. Ἐπειδὴ ἰατρός ἐστι [ψυχῶν] καὶ σωμάτων [2]) καὶ θεραπευτὴς πνευμάτων· τυφλῶν μὲν αἰσθητῶν θεραπευτὴς, φωταγωγῶν δὲ τὰς διανοίας· χωλῶν φαινομένων ἰατρὸς, καὶ ποδηγῶν τοὺς ἁμαρτωλοὺς εἰς μετάνοιαν, λέγων τῷ παραλυτικῷ· Μηκέτι ἁμάρτανε· καὶ, Ἆρον τὸν κράββατον σὸν καὶ περιπάτει. Ἐπειδὴ γὰρ διὰ τὴν τῆς ψυχῆς ἁμαρτίαν παρελύθη τὸ σῶμα, προεθεράπευσε τὴν ψυχὴν, ἵνα ἐπαγάγῃ [3]) καὶ τῷ σώματι τὴν ἴασιν. Εἴ τις τοίνυν πάσχει τὴν ψυχὴν ἐν ἁμαρτίαις, ἔχει τὸν ἰατρόν. Καὶ εἴ τις ὀλιγόπιστος ἐνταῦθα, λεγέτω πρὸς αὐτόν· Βοήθει μου [4]) τῇ ἀπιστίᾳ. Εἴ τις καὶ σωματικοῖς περιβέβληται πάθεσι, μὴ ἀπιστείτω, ἀλλὰ προσερχέσθω, (θεραπεύει γὰρ καὶ ταῦτα) καὶ γινωσκέτω ὅτι ὁ Ἰησοῦς ἐστιν ὁ Χριστός.

ΙΔ'. Ἰουδαῖοι γὰρ καταδέχονται [5]) τὸ εἶναι αὐτὸν Ἰησοῦν, τὸ δὲ καὶ Χριστὸν εἶναι τοῦτον, οὐκέτι. Διὰ τοῦτο λέγει ὁ Ἀπόστολος· Τίς ἐστιν ὁ ψεύστης, εἰ μὴ ὁ ἀρνούμενος ὅτι Ἰησοῦς οὐκ ἔστιν ὁ Χριστός; Χριστὸς δέ ἐστιν ἀρχιερεὺς, ἀπαράβατον ἔχων τὴν ἱερωσύνην [6])· οὔτε ἀπὸ χρόνων ἀρξάμενος τῆς ἱερατείας, οὔτε διάδοχον ἕτερον ἔχων τῆς ἀρχιερατείας· καθὼς ἤκουσας ἐν τῇ Κυριακῇ διαλεγομένων ἡμῶν ἐπὶ τῆς Συνάξεως, εἰς τό, Κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ. Οὐκ ἐκ διαδοχῆς σωμάτων λαβὼν τὴν ἀρχιερωσύνην, οὐδὲ ἐλαίῳ σκευαστῷ χρισθεὶς, ἀλλὰ πρὸ τῶν αἰώνων ὑπὸ τοῦ Πατρός· καὶ τοσούτῳ διαφέρων τῶν ἄλλων, ὅσῳ μεθ' ὁρκωμοσίας ἐστὶν ἱερεύς. Οἱ μὲν γὰρ χωρὶς ὁρκωμοσίας εἰσὶν ἱερεῖς, ὁ δὲ μεθ' ὁρκωμοσίας διὰ τοῦ λέγοντος· Ὤμοσε Κύριος, καὶ οὐ μεταμεληθήσεται. Ἀΰταρκες μὲν ἦν [7]) εἰς ἀσφάλειαν καὶ τὸ βούλεσθαι μόνον Πατέρα· διπλασίων δὲ τῆς ἀσφαλείας ὁ τρό-

1. ὑπὸ Ἡρῴδ.] Editt. ὑπὲρ Ἡρ. C. Mon. 1. περὶ τῆς Ἡρ. sine praep. Genov. ἀπὸ Ἡρ. Vulg. ex Coisl. RE. Casaub. Mon. 2.

2. ψυχ. κ. σωμ.] RE. ἐπειδὴ καὶ ἰατρός ἐστι καὶ σωμάτων. Etiam C. Mon. 1. Casaub. et Grod. ψυχῶν omitt. Redundat ψυχῶν propter sequ. θεραπευτὴς πνευμ. Neque S. Cyrilli anthropologia ut aiunt trichotomistica apparet; cf. Catech. III. 4. IV. 18. XVI. 13. — δὲ τὰς διαν. Editt. καὶ τὰς διαν.

3. ἐπαγάγῃ] Editt. ἐπάγῃ. Vulg. ex C. Mon. 1. Coisl. Ottob. RE. Casaub.

4. Βοήθει μου] C. Mon. 2. et Edit. Morel 1608. βοήθει μοι. Vd. Catech. V. 9. not. 6. —. ἀλλὰ ante προσερχ. om. RE. Casaub. Mon. 2. — Art. ὁ ante Ἰησοῦς deest C. Mon. 1. 2.

Digitized by Google

de Herodis insidiis ait: *Sub tegumento manus suae abscondit me.* ibid. v. 2.

XIII. Jesus itaque apud Hebraeos significat Salvatorem: in lingua vero graeca, eum qui medetur. Quandoquidem [animarum] est et corporum medicus et spirituum curator: eos quidem, qui sensibilibus oculis caeci sunt, sanans, mentibus vero etiam lumen inducens. Claudorum visibilium medicus, peccatorumque gressum ad poenitentiam dirigens. Qui dicit paralytico: *Ne amplius pecces;* et, *Tolle grabbatum tuum, et ambula.* Quum enim propter animae peccatum paralysi traditum esset corpus, prius curavit animam, ut deinde corpori quoque afferret medicinam. Cujus igitur anima in peccatis languet, medicum habet. Si quis hic est modicae fidei, dicat ad illum: *Adjuva incredulitatem meam.* Si quis etiam corporeis afflictus est morbis, ne diffidat, sed accedat (medetur enim etiam his) et cognoscat, quod Jesus est Christus. Joh. v. 14. 8. Marc. IX. 23.

XIV. Judaei *enim concedunt, illum esse Jesum, Christum vero etiam eundem esse, negant. Propterea dicit Apostolus: *Quis est mendax, nisi qui negat, quoniam Jesus est Christus?* Christus autem est summus sacerdos, non transferendum habens sacerdotium: qui neque in tempore sacerdos esse coepit, neque alterum habet sui pontificatus successorem: quemadmodum Dominica die in synaxi audisti, disserentibus nobis, in illud: *Secundum ordinem Melchisedech.* Non ex corporea successione adeptus pontificium, neque factitio oleo unctus, sed ante secula a Patre: et tanto *excellentior illis, quod cum jurejurando sacerdos est. *Alii enim sine jurejurando sunt sacerdotes, hic autem cum jurejurando, per eum qui dicit: Juravit Dominus, et non poenitebit eum.* Sufficiebat quidem ad securitatem, tantummodo voluisse Patrem: duplicatae vero securitatis est hic *Gr. quidem. I. Joh. II. 22. *Gr. excellentius. Hebr. VII. 20. 21.

5. καταδέχονται] C. M. addit: μὲν. —. δὲ καὶ Χρ. Editt. δὲ Χρ. Part. καὶ ex C. Mon. 1. 2. Coisl. Ottob. RE. Casaub. —. ὁ Ἀπόστολος C. M. Ἀπόστολος Ἰωάννης. — ψεύστης C. M. ψευδὴς: mendose.

6. ἱερωσύνην] C. M. ἀρχιερωσύνην. Cf. supr. n. 4. et 11. Vd. Commentt. in h. l.

7. Ἄνταρκ. μὲν] C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. Ἄνταρκες γὰρ. —. τὸ, μετὰ Editt. καὶ τὸ, μετὰ. Eliminavit καὶ Maurin. Ed. ad f. Coisl. RE. Casaub. accedd. C. Mon. 1. (Mon. 2. τὸ καὶ μετὰ). —. Θεὸν C. Mon. 1. 2. τὸν Θεὸν. —. υἱὸν Θεοῦ Ed. Oxon. υἱὸν Θεὸν: ex errore typothetae. LL. Mss. omnes: Θεοῦ.

Digitized by Google

πος, τὸ, μετὰ τῆς βουλήσεως καὶ ὅρκον παρακολουθῆσαι· ἵνα διὰ δύο πραγμάτων ἀμεταθέτων, ἐν οἷς ἀδύνατον ψεύσασθαι Θεὸν, ἰσχυρὰν παράκλησιν ἔχωμεν τῆς πίστεως, οἱ Χριστὸν Ἰησοῦν Υἱὸν Θεοῦ καταδεχόμενοι.

Christi nomen a prophetis annuntiatum.

ΙΕ'. Τοῦτον τὸν Χριστὸν παραγενόμενον ἠρνήσαντο μὲν οἱ Ἰουδαῖοι, δαίμονες δὲ ὡμολόγησαν. Ἀλλ' οὐκ ἠγνόει τοῦτον ὁ προπάτωρ Δαβὶδ, λέγων· Ἡτοίμασα λύχνον τῷ Χριστῷ μου. Καὶ οἱ μὲν λύχνον εἶναι τὸ λαμπρὸν τῆς προφητείας ἡρμήνευσαν· οἱ δὲ τὸν λύχνον τὴν ἀναληφθεῖσαν ἐκ παρθένου σάρκα, κατὰ τὸ ἐν τῷ Ἀποστόλῳ· Ἔχομεν δὲ τὸν θησαυρὸν τοῦτον ἐν ὀστρακίνοις σκεύεσιν. Οὐκ ἠγνόει τοῦτον ὁ προφήτης, ὁ λέγων [1])· Καὶ ἀπαγγέλλων εἰς ἀνθρώπους τὸν Χριστὸν αὐτοῦ. Ἤιδει τοῦτον καὶ Μωσῆς, ᾔδει τοῦτον καὶ Ἡσαΐας, ᾔδει τοῦτον καὶ Ἱερεμίας· οὐδεὶς τῶν προφητῶν ἠγνόει τοῦτον. Ἐπέγνωσαν τοῦτον καὶ δαίμονες· ἐπετίμα γὰρ αὐτοῖς, καί φησιν· Ὅτι ᾔδεισαν αὐτὸν Χριστὸν εἶναι. Ἀρχιερεῖς ἠγνόησαν, καὶ δαίμονες ὡμολόγησαν. Ἀρχιερεῖς ἠγνόησαν, καὶ γυνὴ Σαμαρεῖτις [2]) ἐκήρυσσε, λέγουσα· Δεῦτε, ἴδετε ἄνθρωπον ὅς εἶπέ μοι πάντα ὅσα ἐποίησα· μήτι οὗτός ἐστιν ὁ Χριστός;

Christus nomen suum nobis communicat.

Ις'. Οὗτος Ἰησοῦς Χριστός ἐστιν, ὁ παραγενόμενος ἀρχιερεὺς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν· ὁ διὰ τὸ ἄφθονον τῆς θεότητος πᾶσιν ἡμῖν μεταδοὺς τῆς ἑαυτοῦ προσηγορίας. Βασιλεῖς μὲν γὰρ ἄνθρωποι, ἀκοινώνητον πρὸς ἀνθρώπους ἔχουσι τῆς βασιλείας τὴν προσηγορίαν· Ἰησοῦς δὲ Χριστὸς Θεοῦ Υἱὸς ὤν [3]), Χριστιανοὺς καλεῖσθαι ἡμᾶς κατηξίωσεν. Ἀλλ' ἐρεῖ τις, καινὸν τὸ ὄνομα τῶν χριστιανῶν, καὶ πρὸ τούτου οὐκ ἐπολιτεύετο, καὶ τὰ καινοποιούμενα πολλάκις ἀντιλέγεται διὰ τὸ ξένον. Προησφαλίσατο τοῦτο ὁ προφήτης, λέγων· Τοῖς δὲ δουλεύουσί μοι ἐπικληθήσεται [4]) ὄνομα καινὸν, ὃ εὐλογηθήσεται ἐπὶ τῆς γῆς. Ἐξετάσωμεν τοὺς Ἰουδαίους· δουλεύετε τῷ Κυρίῳ ἢ οὔ; δείξατε οὖν τὸ ὄνομα ὑμῶν τὸ καινόν. Ἰουδαῖοι γὰρ καὶ Ἰσραηλῖται ἐπὶ Μωσέως καὶ τῶν ἄλλων προφητῶν ἐκαλεῖσθε, καὶ μετὰ τὴν ἐκ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον καὶ μεχρὶ τοῦ παρόντος. Ποῦ οὖν τὸ ὄνομα τὸ καινόν; Ἡμεῖς δέ,

1. ὁ προφ. ὁ λέγ.]. Ita C. Mon. 1. 2. RE. Vulg. προφ. λέγ. —. Verba ᾔδει τ. κ. Μωσῆς desunt C. M. Infra καὶ δαίμονες ὡμολόγ. omitt. RE. Casaub.

2. Σαμαρεῖτις] Codd. omnes: Σαμαρείτης: syllaba per itacismum mutata. Emendavit textum cl. Toutteus ex sacro textu Joh. IV. 10. (Cf. Orig. c. Cels. VI. 70.)

Digitized by Google

modus, ut ad voluntatem etiam juramentum accedat: *ut per duas res immobiles, in quibus impossibile est mentiri Deum, fortissimum fidei consolatium habeamus*, nos qui Christum Jesum Dei Filium recipimus. Hebr. VI. 18.

XV. Hunc Christum quando advenit, negavere Judaei*, daemones vero confessi sunt. Sed non ignorabat illum patriarcha David, dicens: *Paravi lucernam Christo meo.* Ac alii quidem lucernam interpretati sunt de prophetiae splendore. Alii vero per lucernam, assumtam ex virgine carnem intellexere, juxta illud quod apud Apostolum est: *Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus.* Non ignorabat hunc propheta, qui aiebat: *Et annuntians hominibus Christum suum.* Noverat illum et Moses, noverat Jesaias, noverat et Jeremias. Nemo illum ex prophetis ignorabat. Agnoverant eum ipsi quoque daemones. Increpabat enim ipsos; et additur, *quia sciebant, ipsum esse Christum.* Principes sacerdotum ignorabant, et confessi sunt daemones. Principes sacerdotum ignorabant, et Samaritana mulier praedicabat dicens: *Venite, videte hominem, qui dixit mihi omnia quaecunque feci. Nonne hic est Christus?* * Gr. addit: cognati. Ps. CXXXI. 17. II. Cor. IV. 7. Amos IV. 13. Luc. IV. 41. Joh. IV. 29.

XVI. Hic Jesus Christus est, *assistens pontifex futurorum bonorum*, qui propter Deitatis suae munificentiam, omnibus nobis suam communicat appellationem. Reges quidem inter homines, non communicatam caeteris habent regiae dignitatis appellationem. Jesus vero Christus, qui est Dei Filius, Christianos nos appellari dignatus est. Sed dicet aliquis: novum est Christianorum nomen et ante haec inauditum; novis autem rebus saepe propter ipsam novitatem contradicitur. Praeoccupavit hoc propheta inquiens: Servientibus mihi imponetur nomen novum, quod benedicetur super terram. Quaeramus ex Judaeis: Servitis Domino, necne? Ostendite igitur mihi nomen vestrum novum. Judaei enim et Israelitae vocabamini tum Mosis et aliorum prophetarum tempore, tum post reditum ex Babylone, ad haec usque tempora. Ubinam igitur novum nomen? Nos autem, quan- Hebr. IX. 11. Jes. LXV. 15. 16.

3. *Χριστὸς — ὤν*] RE. Casaub. *ὁ Χριστὸς Θεοῦ Υἱὸς* omiss. *ὤν*. C. M. *ὁ Χριστὸς Υἱὸς ὤν Θ*.

4. *ἐπικληθήσεται*] C. M. RE. Casaub. *κληθήσεται* cum LXX. l. c. Cf. Catech. XVIII. 35. —. Art. *τοὺς* ante *Ἰουδ.* om. RE. Casaub.

Digitized by Google

ἐπειδὴ δουλεύομεν τῷ Κυρίῳ, ἔχομεν τὸ ὄνομα τὸ καινόν· καινὸν μέν, ἀλλ' ὄνομα τὸ καινὸν, ᾧ εὐλογηθήσεται ἐπὶ τῆς γῆς. Περιεδράξατο τῆς οἰκουμένης τοῦτο τὸ ὄνομα. Ἰουδαῖοι μὲν γὰρ μέχρι χώρας τινὸς, χριστιανοὶ δὲ μεχρὶ περάτων τῆς οἰκουμένης· τὸ γὰρ τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καταγγέλλεται ὄνομα [1]).

Apostoli praedicavere nomen Christi.

ΙΖ'. Θέλεις δὲ γνῶναι ὅτι τοῦ Χριστοῦ ὄνομα [2]) ᾔδεισαν οἱ ἀπόστολοι καὶ ἐκήρυξαν, μᾶλλον δὲ καὶ Χριστὸν αὐτὸν εἶχον ἐν ἑαυτοῖς; Παῦλός φησι πρὸς τοὺς ἀκούοντας [3]· Ἢ δοκιμὴν ζητεῖτε τοῦ ἐν ἐμοὶ λαλοῦντος Χριστοῦ; Παῦλος καταγγέλλει τὸν Χριστὸν, [λέγων· Οὐ γὰρ ἑαυτοὺς κηρύσσομεν, ἀλλὰ Χριστὸν Ἰησοῦν Κύριον, ἑαυτοὺς δὲ δούλους ὑμῶν διὰ Ἰησοῦν]· τίς ἄρα [4]) οὗτος; Ὁ τὸ πρότερον διώξας. Ὦ μεγάλου θαύματος! ὁ πρότερον διώξας, αὐτὸς Χριστὸν καταγγέλλει. Διὰ τί; χρήμασιν ἆρα πεισθείς; ἀλλ' οὐδεὶς ἦν ὁ πείθων οὕτως. Ἀλλ' ἆρα βλέπων αὐτὸν παρόντα, καὶ δυσωπούμενος; ἤδη ἦν ἀναληφθεὶς εἰς οὐρανόν. Ἐξῆλθεν ἐπὶ τὸ διώκειν· καὶ μετὰ τρεῖς ἡμέρας ἐν Δαμασκῷ κήρυξ ὁ διώκτης. Ποίᾳ δυνάμει; Ἄλλοι μὲν οὖν οἰκείους ὑπὲρ οἰκείων καλοῦσι μάρτυρας· ἐγὼ δέ σοι μάρτυρα τὸν πρότερον ἐχθρὸν παρέστησα. Ἔτι ἀμφιβάλλεις; Μεγάλη μὲν γὰρ [5]) Πέτρου καὶ Ἰωάννου μαρτυρία· ἀλλ' ὑποπτός τις ἦν· οἰκεῖοι γὰρ ἦσαν. Τοῦ δὲ πρότερον ἐχθροῦ, ὕστερον δὲ ὑπεραποθνήσκοντος, τίς ἔτι ἀμφιβάλλει πρὸς τὴν ἀλήθειαν;

Pauli cur tot epistolae?

ΙΗ'. Ἐνταῦθα γενόμενος τοῦ λόγου, τεθαύμακα ἀληθῶς τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος οἰκονομίαν· πῶς τὰς μὲν τῶν ἄλλων ἐπιστολὰς εἰς ὀλίγον περιέγραψεν ἀριθμὸν, Παύλῳ δὲ τῷ πρότερον [6]) διώκτῃ γράψαι δεκατέσσαρας ἐπιστολὰς ἐχαρίσατο. Οὐ γὰρ ὅτι ἥττων ἦν Πέτρος ἢ Ἰωάννης, ἐνέκοψε τὴν χάριν· μὴ γένοιτο· ἀλλ' ὑπὲρ τοῦ ἀναμφίβολον εἶναι τὴν διδασκαλίαν, τῷ πρότερον ὄντι ἐχθρῷ καὶ διώκτῃ πλεῖον ἐχαρίσατο γράφειν, ἵνα πάντες οὕτω

1. καταγγ. ὄνομα] C. Mon. 1. Coisl. Ottob. RE. καταγγέλλομεν. (C. Mon. 2. καταγγελλόμενον). Dein C. Mon. 1. gloss. addit: ἡγίασε τὴν οἰκουμένην. Cf. Euseb. praep. evang. 1. 2. et Commentt. in h. l.

2. τοῦ Χρ. ὄνομα] C. Mon. 1. τὸ Χρ. ὄν. Mon. 2. τὸ τοῦ Χρ. ὄνομα. Utrumque Vulgata rectius. —. Ibid. ἐκήρυσσον loco. ἐκήρυξαν: melius. — αὐτὸν post Χριστὸν om. RE. Casaub. Mon. 2. Grod.

3. ἀκούοντας] Editt. addunt Ἰουδαίους, quod II. Mss. praeter C. Mon. 2. et Grod. ignorant. —. ἢ δοκιμὴν C. M. εἰ δοκιμὴν. Quae sequuntur verba λέγων· Οὐ γὰρ — διὰ Ἰησοῦν incl. desunt C. Mon. 1. RE. Casaub. Grod. Jam cl. MILLESIUS, qui in RE. Casaub.

Digitized by Google

doquidem *Domino servimus, novum habemus nomen. *Novum illud* quidem: nomen tamen novum, *quod benedicetur super terram.* Terram universam hoc nomen comprehendit. Judaei siquidem unius regionis finibus determinati: Christiani vero ad fines terrae propagati: quod enim annuntiatur, unigeniti Filii Dei est nomen. *Gr. Christo.

XVII. Vis autem cognoscere, Christi nomen novisse apostolos et *praedicasse, immo potius Christum ipsum in semetipsis habuisse? Paulus auditoribus suis ait: *An experimentum quaeritis ejus, qui in me loquitur, Christi?* Paulus Christum annuntiat [dicens: *Non enim nosmetipsos praedicamus, sed Christum Jesum, Dominum: nos autem servos vestros propter Jesum*]. Quis vero est iste? Is, qui antea perseqŭebatur. *O miraculum ingens!* Qui prius persecutor exstitit, ipse Christum annuntiat. Et quam ab causam? An pecunia corruptus? At nullus erat, qui eum hoc modo corrumperet. An quia praesentem videret et reveritus esset? Jam fuerat in coelum receptus. Egressus est ad persequendum; et post triduum Damasci praeco est, qui ante persecutor. Qua virtute? Alii quidem domesticos pro familiaribus citant testes; ego tibi testem statui, qui prius hostis exstiterat. Et adhuc dubitas? Magnum quidem Petri ac Joannis testimonium: sed suspectum quodammodo videri possit: familiares enim erant. De illius autem, qui prius hostis erat, postea autem pro illo mortuus est fide, quis amplius dubitat? *Gr. gaudebant praedicare. II. Cor. XIII. 3. Ibid. IV. 5. *Gr. om. Act. IX. 20.

XVIII. In his dum versatur oratio, miror sane Sancti Spiritus dispensationem: quomodo ceterorum quidem epistolas parvo numero definivit, Paulo autem antea persecutori ut quatuordecim epistolas scriberet, concessit. Non enim, quod minor esset Petrus aut Joannes, gratiam in eis restrinxit: absit: sed ne dubia esset doctrina illius, ei qui prius hostis et insectator fuerat, plura ut scriberet concessit; ut omnes hac ratione

ad marginem scripta ea repererat, a librario haec annotata in textum irrepsisse, et optimo jure delenda judicavit. Edit. Maurin. ex Codd. Coisl. Ottob. San-Genov. genuitatem loci defendit. —. *διὰ Ἰησοῦν* Coisl. Ottob. *διὰ Χριστόν.*

4. *τίς ἄρα*] C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. *ἄρα* omitt. —. Deest et *τὸ* ante *πρότερον* in C. Mon. 1.

5. *μὲν γὰρ*] Editt. *γὰρ* om. cum Grod. — *ὕποπτ. τις ἦν* C. M. *ὕποπτός τισιν.* Grod. „suspiciosus aliquis dixerit" (?). —. Restituimus dein *ἀμφιβάλλει* Codd. et Edit. loco *ἀμφιβάλλοι,* quod ex C. Genovef. uno recepit Maurin. Cf. Catech. VI. 27. IV. 21. etc. etc.

6. *Παύλῳ δὲ τῷ πρ.*] C. M. *Παύλῳ δὲ τὸ πρ.* Coisl. *Παῦλον δὲ τὸν πρ. διώκτην.*

Digitized by Google

πιστοποιηθῶμεν. Ἐξίσταντο δὲ πάντες περὶ τοῦ Παύλου [1]) καὶ ἔλεγον· Οὐχ οὗτός ἐστιν ὁ πρότερον διώκων; οὐχ ὧδε ἦλθεν, ἵνα δεδεμένους ἡμᾶς ἀπαγάγῃ εἰς Ἱερουσαλήμ; Μὴ ἐξίστασθέ, φησιν ὁ Παῦλος, Ἐγὼ οἶδα ὅτι σκληρόν μοί ἐστι πρὸς κέντρα λακτίζειν. Οἶδα ὅτι οὐκ εἰμὶ ἱκανὸς καλεῖσθαι ἀπόστολος, διότι ἐδίωξα τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλ᾽ ἀγνοῶν. Ἐνόμιζον γὰρ κατάλυσιν εἶναι τοῦ νόμου τὸ περὶ Χριστοῦ κήρυγμα. Οὐκ ᾔδειν δὲ ὅτι αὐτὸς ἦλθε πληρῶσαι τὸν νόμον, καὶ οὐ καταλῦσαι. Ὑπερεπλεόνασε δὲ ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἐν ἐμοί.

Testimonia de Christo.

ΙΘ΄. Πολλαὶ τυγχάνουσιν ἀληθεῖς, ἀγαπητοί, περὶ Χριστοῦ μαρτυρίαι. Μαρτυρεῖ Πατὴρ οὐρανόθεν περὶ τοῦ Υἱοῦ. Μαρτυρεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον καταβαῖνον σωματικῶς ἐν εἴδει [2]) περιστερᾶς. Μαρτυρεῖ Γαβριὴλ ὁ ἀρχάγγελος τὴν Μαριὰμ εὐαγγελιζόμενος. Μαρτυρεῖ παρθένος ἡ Θεοτόκος· μαρτυρεῖ ὁ μακάριος τῆς φάτνης τόπος. Αἴγυπτος μαρτυρεῖ, ἡ ἔτι νέον ὄντα τῷ σώματι τὸν δεσπότην δεξαμένη. Μαρτυρεῖ Συμεὼν ὁ δεξάμενος αὐτὸν ἐν ἀγκάλαις, καὶ εἰπών· Νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου δέσποτα [3])· κατὰ τὸ ῥῆμά σου, ἐν εἰρήνῃ· ὅτι εἶδον οἱ ὀφθαλμοί μου τὸ σωτήριόν σου, [ὃ ἡτοίμασας κατὰ πρόσωπον πάντων τῶν λαῶν]. Καὶ Ἄννα προφῆτις, ἐγκρατὴς εὐλαβεστάτη καὶ ἀσκήτρια, μαρτυρεῖ περὶ αὐτοῦ. Μαρτυρεῖ Ἰωάννης ὁ βαπτιστής, ὁ μέγιστος μὲν ἐν προφήταις, ἀρχηγὸς δὲ τῆς καινῆς διαθήκης, καὶ τρόπον τινὰ συνάπτων ἀμφοτέρας ἐν αὐτῷ τὰς διαθήκας, παλαιάν τε καὶ καινήν. Μαρτυρεῖ ὁ Ἰορδάνης ἐν ποταμοῖς. Μαρτυρεῖ Θάλασσα Τιβεριάδος ἐν θαλάσσαις. Μαρτυροῦσι τυφλοί, μαρτυροῦσι χωλοί, μαρτυροῦσι νεκροὶ ἐγειρόμενοι. Δαίμονες μαρτυροῦσι λέγοντες· Τί ἡμῖν [4]) καὶ σοι Ἰησοῦ· οἴδαμέν σε τίς εἶ, ὁ ἅγιος τοῦ Θεοῦ. Μαρτυροῦσιν ἄνεμοι προστασσόμενοι καὶ φιμούμενοι. Πέντε ἄρτοι μαρτυροῦσιν εἰς πεντακισχιλίους πληθυνθέντες. Τὸ ξύλον τὸ ἅγιον τοῦ σταυροῦ μαρτυρεῖ, μέχρι σήμερον παρ᾽ ἡμῖν φαινόμενον, καὶ διὰ τῶν κατὰ πίστιν ἐξ αὐτοῦ λαμβανόντων, ἐντεῦθεν τὴν οἰκουμένην πᾶσαν σχεδὸν ἤδη πληρῶσαν [5]). Ὁ φοῖνιξ ὁ ἐπὶ τῆς

1. Ἐξίσταντο — Παύλου] C. M. Ἐξίσταντο δὲ π. τ. Π. πάντες. RE. Casaub. δὲ om. —. ἀπαγάγῃ C. M. ἀναγάγῃ (S. T. ἀγάγῃ). —. ἐστι post. σκληρ. μοι om. C. M.

2. σωματικῶς ἐν εἰδ.] C. M. σωματικῷ εἴδει.

3. δέσποτα] „Id verbum et seqq. desunt usque ad καὶ Ἄννα excl. in Ms. Genovef.“ T. RE. Casaub. κατὰ τὸ ῥῆμά σου omitt. —.

Digitized by Google

certiorem fidem acciperemus. *Stupebant omnes de Paulo, et dicebant: Nonne hic est, qui prius persequebatur? Nonne huc venit, ut vinctos nos abduceret in Jerusalem?* Ne miremini, inquit Paulus: Ego scio, quod *durum est mihi contra stimulos calcitrare. Scio, quod non sum dignus vocari Apostolus, quoniam persecutus sum Ecclesiam Dei,* sed ignorans. Existimabam enim praedicationem Christi, legis eversionem esse. Nesciebam vero, ipsum venisse *adimplere legem, et non solvere. Superabundavit autem gratia Dei in me.* Act. IX. 21. Ibid. V. 8. 1. Cor. XV. 9. Matth. V. 17. 1. Tim. I. 14.

XIX. Multa sunt vera, dilecti, de Christo testimonia. Testatur Pater e coelo de Filio. Testatur Spiritus Sanctus, descendens corporaliter in specie columbae. Testatur Gabriel archangelus Mariae evangelizans. Testatur Virgo Deipara. Testatur beatus praesepii locus. Aegyptus testatur, quae adhuc infantem corpore tenerum Dominum recepit. Testatur Symeon, ipsum recipiens in ulnas et dicens: *Nunc dimittis servum tuum Domine, secundum verbum tuum, in pace. Quia viderunt oculi mei salutare tuum,* [*quod parasti ante faciem omnium populorum*]. Et Anna prophetissa, continens religiosissima et asceticam vitam agens, de ipso testatur. Testatur Joannes Baptista, maximus quidem inter prophetas: princeps autem Novi Testamenti, atque quodammodo connectens in se ambo testamenta, Vetus et Novum. Testatur Jordanes inter flumina. Testatur mare Tiberiadis inter maria. Testantur caeci, testantur claudi, testantur mortui resuscitati. Daemones testantur dicentes: *Quid nobis et tibi, Jesu. Novimus te, qui sis,* **Sanctus Dei.* Testantur venti, ejus imperio tranquilli effecti.* Testantur quinque panes in quinque millia multiplicati. Lignum crucis sanctum testatur, quod ad hodiernum usque diem apud nos conspectum, per eos, qui secundum fidem ex eo frusta decerpunt, orbem fere totum hinc jam opplevit. Palma quae Matth. III. 16. 17. Luc. I. 28. Luc. II. 7. Matth. II. 14. Luc. II. 29. sq. Ibid. V. 38. Joh. I. 15. Matth. III. 13. Luc. V. Joh. VI. Marc. I. 24. * Gr. filium Dei. Matth. VIII. 26. Ibid. XIV. 16.

Ex glossemate recepta est altera l. c. pars ὃ ἡτοίμασας — λαῶν, quae deest C. Mon. 1. 2. Coisl. Ottob. RE. Casaub.

4. *Τί ἡμῖν*] C. Coisl. RE. Casaub. Mon. 2. ἔα τί ἡμῖν. (Marc. I. 24. C. A. Lachm. αἶα τί.) Edit. Elzev. ἔα.

5. *πληρῶσαν*] Ita C. Mon. 1. RE. Casaub. e quibus poster. emend. cl. Touttéus. Editt. ἐπλήρωσαν. Coisl. ἐπλήρωσεν. Grod. „replerunt.“.

Digitized by Google

φάραγγος μαρτυρεῖ, τὰ βάϊα παρασχὼν παισὶ [1]) τοῖς τότε εὐφημοῦσι. Τὸ Γεθσημανῆ μαρτυρεῖ, τὸν Ἰούδαν μονονουχὶ δεικνύον ἔτι τοῖς νοοῦσιν. Ὁ Γολγοθᾶς ὁ ἅγιος οὗτος ὁ ὑπεραναστηκὼς, μαρτυρεῖ φαινόμενος. Τὸ μνῆμα τῆς ἁγιότητος μαρτυρεῖ, καὶ ὁ λίθος ὁ μέχρι σήμερον κείμενος. Ἥλιος [2]) νῦν λάμπων μαρτυρεῖ, ὁ τότε κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ σωτηριώδους πάθους ἐκλιπών. Τὸ σκότος μαρτυρεῖ, τὸ τότε γενόμενον ἀπὸ ἕκτης μέχρις ἐννάτης ὥρας. Τὸ φῶς μαρτυρεῖ, τὸ ἀπὸ ἐννάτης ἕως ἑσπέρας ἐκλάμψαν. Τὸ ὄρος τῶν Ἐλαιῶν μαρτυρεῖ τὰ ἅγιον, ἀφ' οὗπερ ἀνῆλθε πρὸς τὸν Πατέρα· καὶ ὀμβροτόκοι νεφέλαι μαρτυροῦσι, δεξάμεναι τὸν δεσπότην. Καὶ οὐράνιοι δὲ πύλαι μαρτυροῦσι [δεξάμεναι τὸν δεσπότην [3])], περὶ ὧν εἶπεν ὁ ψαλμῳδός· Ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν, καὶ ἐπάρθητε πύλαι αἰώνιοι, καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης. Οἱ ποτὲ ἐχθροὶ μαρτυροῦσιν, ὧν εἷς ὁ μακάριος Παῦλός ἐστιν, πρὸς ὀλίγον [4]) μὲν ἐχθράνας, πολυχρονίως δὲ δουλεύσας. Ἀπόστολοι δώδεκα μαρτυροῦσιν· οὐ λόγοις μόνον, ἀλλὰ καὶ βασάνοις καὶ θανάτοις ἰδίοις κηρύξαντες τὴν ἀλήθειαν. Ἡ σκιὰ Πέτρου μαρτυρεῖ, θεραπεύσασα ἐν ὀνόματι Χριστοῦ τοὺς ἀῤῥωστοῦντας. Τὰ σουδάρια καὶ τὰ σημικίνθια μαρτυρεῖ [5])· θεραπεύοντα παραπλησίως τῇ δυνάμει τοῦ Χριστοῦ τότε διὰ Παύλου. Πέρσαι καὶ Γότθοι καὶ πάντες οἱ ἐξ ἐθνῶν μαρτυροῦσιν, ὑπεραποθνήσκοντες τούτου, ὃν σαρκὸς [6]) ὀφθαλμοῖς οὐκ ἐθεώρησαν. Οἱ διὰ τῶν πιστῶν μέχρι σήμερον ἀπελαυνόμενοι δαίμονες μαρτυροῦσι.

Κ'. Τοσοῦτοι, καὶ διάφοροι, καὶ πλείους εἰσὶ μάρτυρες· ἆρα ἀπιστεῖται λοιπὸν Χριστὸς ὁ μαρτυρούμενος [7])· Εἰ μὲν οὖν ἐστί τις πρότερον ἀπιστῶν, πιστευέτω νῦν· εἰ δὲ πρότερον ἦν πιστὸς, προσθήκην πίστεως λαμβανέτω μείζονα, πιστεύων εἰς τὸν Κύριον

1. παισὶ] Ex RE. Casaub. ubi Editt. et Mss. reliqui πᾶσιν (C. M. utramque omitt. cum Grod.) Cf. Catech. XII. 23. καί μοι μάρτυρας λάβε τοὺς παῖδας τοὺς ἐπιφωνήσαντας, Ὡσαννὰ κτλ. Vd. Commentt. in h. l. —. ὁ ante ὑπεραναστηκὼς deest C. M. RE. Casaub.

2. Ἥλιος] RE. Casaub. Τοῦτο ἥλιος. —. σωτηριώδους C. M. RE. Casaub. Bodl. σωτηρίου. — τὸ ante τότε γεν. om. C. M. —. ὥρας deest RE. Casaub.

3. δεξάμενοι τὸν δεσπ.] Desunt hh. vv. in C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. et Grod. — ψαλμῳδὸς Bodl. Mon. ὁ ψάλλων. — Verba καὶ ἐπάρθητε π. αἰών. omitt. RE. Casaub. (Mon. 1. 2. eorum loco καὶ τὰ ἑξῆς. Similiter et Grod.)

4. πρὸς ὀλίγον] Ita C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. (Oxon.) Editt. πρὸς ὀλίγων. —. Ἀπόστολοι C. M. addit: δὲ. Ibid. καὶ post ἀλλὰ omitt. —. θεραπεύσασα Codd. citt.

Digitized by Google

in valle est testatur, quae ramos pueris exhibuit, Christo tunc benedicentibus. Gethsemane testatur, Judam adhuc quasi demonstrans considerantibus. Golgotha hic sanctus, super caetera editus testatur, se conspicuum ostentans. Monumentum testatur persanctum, et lapis ad hodiernum usque diem positus. Sol nunc lucens testatur, qui tunc salutaris illius passionis tempore defecerat. Tenebrae testantur, quae tum factae sunt a sexta usque ad horam nonam. Lumen testatur, quae ab hora nona ad vesperam illuxit. Mons Olivarum hic sanctus testatur, ex quo ascendit ad Patrem, et imbrigenae quoque nubes testantur, quae Dominum susceperunt. Coelestes quoque portae, [quae Dominum recepere], testantur: de quibus ait *Psalmista: *Tollite portas, Principes, vestras, et elevamini portae sempiternae, et introibit Rex gloriae.* Qui ante inimici erant, testantur; quorum unus est beatus Paulus, qui modico quidem tempore inimicitias gesserat, longo vero tempore illi serviebat. Apostoli duodecim testantur, qui non verbis solum, sed et tormentis et mortibus propriis veritatem praedicavere. Umbra Petri testatur, quae in Christi nomine aegros sanabat. Testantur sudaria et semicinctia, quae olim per Paulum Christi virtute similiter sanabant. Persae, Gothi, et omnes e Gentilibus testantur morientes pro illo, quem carnis oculis non conspexerunt. Daemones, qui per fideles in hunc usque diem expelluntur, testantur.

Joh. xii. 13. Matth. xxvi. 36. Ibid. xxvii. 45. Act. i. 12. *Gr. psalmus. Ps. xxiii. 7. Act. v. 15. Ibid. xix. 12.

XX. Tot, et differentes, et adhuc plures sunt testes. Jamne igitur Christo testificationibus comprobato denegatur fides? Si quis igitur est, qui prius non crediderit, credat nunc: si vero ante fidelis fuit, majus fidei incrementum accipiat; credens in Dominum

θεραπεύουσα. Verba ἐν ὀν. Χρ. desunt Colb. Mor. RE. Casaub. —. ἀῤῥώστουντας C. M. Bodl. ἀῤῥώστους.

5. μαρτυρεῖ] Ex C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. Vulg. μαρτυροῦσι. —. τοῦ Χριστ. Bodl. Mor. Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ibid. loco τότε leg. τοῦτο.

6. ὃν σαρκὸς] Ita C. Mon. 1. 2. Ottob. Bodl. Ms. Genov. Grod. Editt. vitiose: οἱ. Lectionem genuinam jam cl. Milles. proposuerat.

7. Χριστὸς ὁ μαρτυρ.] Ex C. M. Coisl. Vulg. ὁ Χριστὸς μαρτυρ. RE. Casaub. ἆρα οὐ πιστεύεται λοιπὸν Χρ. μαρτυρούμενος. Editt. ἆρα ἀπιστεῖται ὁ Κύριος μαρτ. Grod. „Numquid non creditis? Christus ipse testatus est" (Mon. 2. ἆρα ἀπιστεῖτε λοιπὸν; Χριστὸς μαρτυρούμενος.) —. πρότερ. ἀπιστῶν C. M. ὁ πρότερ. ἀπιστῶν.

Digitized by Google

ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν· καὶ γινωσκέτω τίνος ἔχει τὴν προσηγορίαν. Χριστιανὸς ἐκλήθης· φεῖσαι τοῦ ὀνόματος. Μὴ διὰ σὲ βλασφημείσθω[1] *ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· Ἀλλὰ λαμψάτω τὰ καλὰ ἔργα σου μᾶλλον ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ἵνα οἱ βλέποντες ἄνθρωποι δοξάζωσιν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν τὸν Πατέρα τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς· ᾧ ἡ δόξα καὶ νῦν*[2] *καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.*

1. *βλασφημείσθω*] RE. Casaub. *δυσφημείσθω*. —. *Ἰησοῦς Χριστὸς* ibid. *Ἰησ. ὁ Χρ.* —.

δοξάζωσιν C. Mon. 1. 2. *δοξάσωσιν*.

Christum. Cognoscat etiam, cujusnam habeat appellationem. Christianus vocatus es: parce huic nomini. Ne propter te blasphemetur Dominus noster Jesus Christus, Filius Dei. Verum luceant potius bona opera tua coram hominibus; ut qui ea viderint homines, glorificent in Christo Jesu Domino nostro Patrem, qui in coelis est: Cui gloria nunc et semper et in secula secu- Matth. v. 16.
lorum. Amen.

2. *καὶ νῦν*] Ex C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. Grod. addimus *καὶ ἀεὶ*. Codd. tres postremi doxologiam ita exhibent: *ᾧ ἡ δόξα καὶ τιμὴ κράτος νῦν καὶ ἀεὶ κτλ.* (Mon. 2. *καὶ προσκύνησις*) *καὶ*

Digitized by Google

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ΙΑ΄

ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΩΝ,

Ἐν Ἱεροσολύμοις σχεδιασθεῖσα εἰς τό· ΤΟΝ ΥΙΟΝ [1]) ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΤΟΝ ΜΟΝΟΓΕΝΗ, ΤΟΝ ΕΚ ΤΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΓΕΝΝΗΘΕΝΤΑ ΘΕΟΝ ΑΛΗΘΙΝΟΝ ΠΡΟ ΠΑΝΤΩΝ ΤΩΝ ΑΙΩΝΩΝ [2]), ΔΙ' ΟΥ ΤΑ ΠΑΝΤΑ ΕΓΕΝΕΤΟ. Καὶ ἀνάγνωσις ἐκ τῆς πρὸς Ἑβραίους· Πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ Θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ, καὶ τὰ ἑξῆς.

Unus verus Christus.

Α΄. Ὅτι μὲν εἰς Ἰησοῦν Χριστὸν ἐλπίζομεν, αὐτάρκως κατὰ δύναμιν ἡμῖν εἴρηται [3]), διὰ τῶν χθὲς ὑμῖν παραδεδομένων. Οὐχ ἁπλῶς δὲ εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν [4]) πιστευτέον, οὐδὲ ὡς ἕνα τῶν πολλῶν καταχρηστικῶς καλουμένων χριστῶν παραδεκτέον. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ἦσαν χριστοὶ τυπικοί· οὗτος δὲ Χριστὸς ἀληθής· οὐκ ἐξ ἀνθρώπων ἐκ προκοπῆς εἰς ἱερωσύνην ἀνελθών, ἀλλ' ἀεὶ τὸ τῆς ἱερωσύνης πατρόθεν ἔχων ἀξίωμα. Καὶ διὰ τοῦτο προασφαλιζομένη ἡ Πίστις, ἵνα μὴ τῶν ψιλῶν χριστῶν ὑποπτεύσωμεν ἕνα, προστίθησι τῇ τῆς Πίστεως ἐπαγγελίᾳ, ὅτι πιστεύομεν ΕΙΣ ΕΝΑ ΚΥΡΙΟΝ ΙΗΣΟΥΝ ΧΡΙΣΤΟΝ, ΤΟΝ ΥΙΟΝ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΤΟΝ ΜΟΝΟΓΕΝΗ.

Β΄. Υἱὸν δὲ πάλιν ἀκούων [5]), μὴ νομίσῃς θετὸν, ἀλλὰ φυ-

1. *ΤΟΝ Υ.*] Editt. et Mon. 2. *εἰς Χριστὸν τὸν Υ.* At C. Mon. 1. Coisl. RE. Casaub. Grod. *Χριστὸν* rectius omitt. De nomine CHRISTUS superiori catechesi satis disseruerat S. Autor noster. Vd. Cat. x. inscript.

2. *Θεὸν ἀληθ. — αἰών.*] Editt. *πρὸ πάντων τῶν αἰώνων Θεὸν ἀληθ.* Haec verba melius post *Θεὸν ἀληθ.* collocavit Ed. Maur. ex Codd. Ottob. RE. Casaub., cum C. Mon. 1. 2. ad *γεννηθέντα* referenda. Cf. Athan. de Synod. c. 8. Opp. I. 2. p. 721. M.) Socrat. H. E. II. 30. 37. Symb. S. Epiph. Anchor. c. 120. Victor. Pict. in Apoc. XI. 7. (Bibl. Gall. tom. IV.). Vd. quoque Catech. hujus c. 14. 21. —. *τοῖς πατράσι* Hebr. I. 2. C. M. unus addit: *ἡμῶν.* —. *ἐσχάτων* C. Mon. 1. 2. RE. Ca-

Digitized by Google

CATECHESIS UNDECIMA

ILLUMINANDORUM,

Hierosolymis ex tempore dicta in illud: FILIUM DEI UNIGENITUM, QUI EX PATRE NATUS EST DEUS VERUS ANTE OMNIA SECULA, PER QUEM OMNIA FACTA SUNT. Et lectio ex epistola ad Hebraeos: *Multifariam multisque modis olim Deus loquens patribus in prophetis, novissimis diebus istis locutus est nobis in Filio,* et quae sequuntur. Hebr. 1. 1.

I. Quod quidem in Jesum Christum speramus, satis, quantum potuimus, per ea, quae heri vobis tradita sunt, diximus. Non autem vulgariter in Jesum Christum credendum est, neque in unum, quasi e multis quempiam, qui abusive Christi appellati sunt, accipiendum. Illi enim erant typici christi: hic autem Christus est verus, qui non ex hominum numero ex promotione quadam ad sacerdotium evectus est, sed semper a Patre habet sacerdotii dignitatem. Et ideo praemuniens Fides, ne unum quempiam ex vulgaribus christis suspicemur, apponit ad Fidei confessionem, quod credimus: IN UNUM DOMINUM JESUM CHRISTUM, FILIUM DEI UNIGENITUM.

II. Filium porro dum audis, ne adoptivum existimes, sed na-

saub. *ἐπ' ἐσχάτου.* Vulg. „novissime". Vd. Commentt. in h. l.

3. *ἡμῖν εἰρ.*] Ita C. Mon. 1. 2. Ottob. RE. Casaub. Editt. *ἡμῖν* omitt. Cf. Catech. VI. 7. VII. 1. —. *ὑμῖν παραδ.* Editt. *ἡμῖν παραδεδ.* Vulg. e Codd. citt. excepto Ottob.

4. *Χριστὸν Ἰησ.*] C. M. *Χριστὸν* om. RE. Casaub. *εἰς τὸν Χριστὸν πιστ.* —. *ὡς ἕνα* Vulg. *ὡς εἰς ἕνα.* Praep. *εἰς* rectius deest C. Mon. 1. 2. Coisl. Ottob. RE. Casaub. Grod. „neque tamen in aliquem ex his" omiss. *παραδεκτέον.* —. *ἀνελθὼν* RE. Mon. 2. *ἐλθὼν.* —. *ἀεὶ τὸ τῆς ἱερ.* RE. Casaub. *ἀεὶ* om. Mendose. Cf. Catech. IV. 7. not. 7.

5. *Υἱὸν — ἀκούων*] RE. Casaub. *Υἱὸν δὲ τοῦ Θεοῦ πάλιν ἀκούων.*

Digitized by Google

σικὸν Υἱόν, Υἱὸν μονογενῆ, ἀδελφὸν ἕτερον οὐκ ἔχοντα. Διὰ τοῦτο γὰρ καλεῖται μονογενὴς, ὅτι εἰς τὸ τῆς θεότητος ἀξίωμα καὶ τὴν ἐκ Πατρὸς γέννησιν ἀδελφὸν οὐκ ἔχει. Υἱὸν δὲ τοῦ Θεοῦ καλοῦμεν αὐτὸν οὐκ ἀφ' ἑαυτῶν, ἀλλὰ γὰρ αὐτοῦ τοῦ Πατρὸς αὐτὸν Χριστὸν Υἱὸν ὀνομάσαντος [1]*. Ἀληθὴς δὲ προσηγορία, ἡ ἐκ πατέρων τοῖς τέκνοις ἐπιτιθεμένη.*

Γ'. Ἐνηνθρώπησε τότε [2]*) ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ἀλλ' ὑπὸ τῶν πολλῶν ἠγνοεῖτο. Διδάξαι δὲ* [3]*) βουλόμενος τὸ ἀγνοούμενον, συναγαγὼν τοὺς μαθητὰς, ἠρώτα· Τίνα με λέγουσιν εἶναι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου; οὐ κενοδοξῶν, ἀλλὰ τὴν ἀλήθειαν αὐτοῖς δεῖξαι βουλόμενος· ἵνα μὴ Θεῷ Θεοῦ* [4]*) μονογενεῖ συνοικοῦντες, ὡς ἀνθρώπου τινὸς ψιλοῦ καταφρονήσωσιν. Εἰπόντων δὲ ἐκείνων ὅτι οἱ μὲν Ἠλίαν, οἱ δὲ Ἱερεμίαν, ἔφη πρὸς αὐτούς· ἐκεῖνοι μὲν μὴ εἰδότες, συγγνωστοί· ὑμεῖς δὲ οἱ Ἀπόστολοι, οἱ ἐπὶ τῷ ὀνόματί* [5]*) μου λεπροὺς καθαρίζοντες καὶ δαιμόνια ἐκβάλλοντες καὶ νεκροὺς ἐγείροντες, οὐκ ὀφείλετε τοῦτον ἀγνοεῖν, δι' ὃν ποιεῖτε τὰ θαυμάσια. Πάντων δὲ ἀποσιωπησάντων, (ὑπὲρ ἄνθρωπον γὰρ ἦν τὸ μάθημα) Πέτρος ὁ πρωτοστάτης τῶν ἀποστόλων καὶ τῆς Ἐκκλησίας κορυφαῖος κήρυξ, οὐχ εὑρεσιλογίᾳ χρησάμενος, οὐδ' ἀνθρωπίνῳ λογισμῷ πεισθεὶς, ἀλλὰ πατρόθεν φωτισθεὶς τὴν διάνοιαν φησι πρὸς αὐτόν· Σὺ εἶ ὁ Χριστός· οὐχ ἁπλῶς, ἀλλ', ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος. Καὶ μακαρισμὸς ἐπακολουθεῖ* [6] *τῷ ῥήματι· (ἦν γὰρ καὶ ἀληθῶς ὑπὲρ ἄνθρωπον,) καὶ σφραγὶς ἐπὶ τῷ ῥηθέντι, ὅτι Πατὴρ ἦν ὁ ἀποκαλύψας. Λέγει γὰρ ὁ Σωτήρ· Μακάριος εἶ Σίμων Βαριωνᾶ, ὅτι σὰρξ καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι, ἀλλ' ὁ Πατήρ μου ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Ὁ τοίνυν γνωρίζων τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τῆς μακαριότητος μετέχει· ὁ δὲ ἀρνούμενος τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, δείλαιός ἐστι καὶ ἄθλιος.*

1. *Χριστὸν — ὀνομάσαντος*] RE. Casaub. *αὐτὸν Χριστὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ὀνομ.* Grod. *Χριστὸν* non vertit.

2. *Ἐνήνθρ. τότε*] Conjecit cl. Touttéus ejus loco: *ποτε*. At perperam. Cf. S. Athan. c. Arian. I. orat. c. 59. *ἀλλὰ πρὸς τὴν ἔνσαρκον ἐπιδημίαν τοῦ λόγου καὶ τὴν τότε περὶ αὐτοῦ γενομένην οἰκονομίαν, ἠθέλησε δεῖξαι κτλ.* Proclus Patriarch. Cstpl. (ap. A. Mai Coll. Nov. VII. 39): *καὶ ὁ γεννηθεὶς χθὲς κατὰ σάρκα, Θεός ἐστιν ἐκ Πατρὸς καὶ ἄνθρωπος ἐξ ἐμοῦ.*

3. *Διδάξαι δὲ*] C. M. *δὲ* om. RE. Casaub. *διδ. τοίνυν.* —. *λέγουσιν* RE. Casaub. *λέγουσιν οἱ ἄνθρωποι* supplet. ex Matth. XVI. 13.

Digitized by Google

turalem Filium, Filium unigenitum, qui fratrem alterum non habet. Propterea enim vocatur unigenitus, quod in deitatis dignitate et nativitate ex Patre fratrem non habet. Filium vero Dei vocamus ipsum, non ex nobis ipsis, sed quoniam ipse Pater Christum ipsum Filii nomine compellavit. Vera autem appellatio est, quae a patribus filiis imponitur.

III. Incarnatus est tunc Dominus noster Jesus Christus: verum a multis ignorabatur. Quod autem ignotum erat quum docere vellet, congregatis discipulis, sciscitabatur: ***Quem me dicunt esse filium hominis?*** non inanem gloriam aucupans, sed veritatem ipsis declarare cupiens: ne, qui cum Deo Dei unigenito simul habitabant, tanquam nudum hominem eundem despicerent. Dicentibus autem illis: ***Alii quidem Eliam, alii vero Jeremiam, dicit ad illos:*** Illi quidem nescientes, excusabiles sunt; vos autem Apostoli, qui in nomine meo leprosos mundatis et daemonia ejicitis, et mortuos ad vitam revocatis, non debetis ignorare eum, per quem mirabilia operamini. Omnibus autem reticentibus, (humanas enim vires excedebat hujusmodi doctrina) Petrus apostolorum princeps et supremus Ecclesiae praeco, non adinvento sermone usus, neque humano persuasus ratiocinio, sed a Patre in mente interiori illuminatus dicit ad ipsum: ***Tu es Christus;*** neque id simpliciter, sed, ***Filius Dei viventis.*** Et statim verbum id subsequitur beatificationis attestatio, (erat enim vere humano captu superius;) et obsignatio ejus, quod dixerat, Patrem esse, qui revelasset. Dicit enim Salvator: ***Beatus es Simon Barjona, quia caro et sanguis non revelavit tibi, sed Pater meus, qui in coelis est.*** Quicunque itaque agnoscit Dominum nostrum Jesum Christum Filium Dei, particeps fit beatitudinis; qui vero negat Filium Dei, infelix est et miserandus.

Matth. xvi. 13.

Ibid. v. 16.

4. *Θεῷ Θεοῦ*] Cf. Catech. iv. 7. *ἐκ τοῦ Θεοῦ Θεὸν γεννηθέντα.* xiii. 15. *εἰ Θεὸς Θεοῦ Υἱός.* ibid. 3. *Υἱὸς Θεοῦ Θεός.* At nostro loco incerta ll. Mss. auctoritas. Vulg. ex Morel. Ottob. Mon. 2. Econtra C. Coisl. *Υἱῷ Θεοῦ μονογ.* quod placuit cl. Touttéo. C. Mon. 1. *Κυρίῳ Θεοῦ μονογ.* RE. Casaub. *Θεῷ καὶ Θεοῦ μονογενεῖ.* Grod. solum *Θεοῦ μονογενεῖ* vertit. Lectionem vulg. tuetur usus loquendi S. Autoris nostri.

5. *ἐπὶ τῷ ὀνόματι*] C. M. *ἐν τῷ ὄν.*

6. *ἐπακολουθεῖ*] RE. Casaub. *ἐπηκολούθει.* —. *καὶ ἀληθῶς* C. M. *ἀληθῶς καί.* —. *Βαριωνᾶ* C. M. *Βὰρ Ἰωνᾶ.* Ibid. *ἡμῶν* ante *Ἰησοῦν* et artic. *τὸν* ante *Υἱὸν* deest.

Digitized by Google

Filius ex aeterno genitus.

Δ'. Υἱὸν δὲ πάλιν ἀκούων, μὴ καταχρηστικῶς ἄκουε μόνον· ἀλλὰ υἱὸν ἀληθῶς, υἱὸν φυσικὸν, ἄναρχον [1])· οὐκ ἐκ δουλείας εἰς προκοπὴν υἱοθεσίας ἀνελθόντα, ἀλλὰ Υἱὸν ἀεὶ γεννηθέντα [2]) ἀπερι-εργάστῳ καὶ ἀκαταλήπτῳ τῇ γεννήσει. Καὶ πρωτότοκον ὁμοίως ἀκούων, μὴ νομίσῃς εἶναι κατὰ τοὺς ἀνθρώπους. Οἱ μὲν γὰρ ἐν ἀνθρώποις πρωτότοκοι, καὶ ἄλλους ἔχουσιν ἀδελφούς· καί που γέγραπται· Υἱὸς πρωτότοκός μου Ἰσραήλ. Ἀλλ', ὡς ὁ Ῥουβὴν, πρωτότοκος ἦν ἐκπεπτωκὼς ὁ Ἰσραήλ [3]). Ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἀνέβη ἐπὶ τὴν κοίτην τοῦ πατρός· ὁ δὲ Ἰσραὴλ τὸν Υἱὸν τοῦ Πατρὸς ἐκβαλὼν ἐκ τοῦ ἀμπελῶνος, ἐσταύρωσεν. Καὶ πρὸς ἄλλους δέ φησιν ἡ γραφή· Υἱοί ἐστε Κυρίου τοῦ Θεοῦ ὑμῶν [4]). Καὶ ἀλλαχοῦ· Ἐγὼ εἶπα, Θεοί ἐστε καὶ υἱοὶ ὑψίστου πάντες. Εἶπα, οὐκ ἐγέννησα. Ἐκεῖνοι ἐν τῷ εἰπεῖν τὸν Θεὸν τὴν υἱοθεσίαν προσέλαβον, ἣν οὐκ εἶχον· οὗτος δὲ οὐκ ἄλλο τι ὢν, ἄλλο τι ἐγεννήθη· ἀλλὰ Υἱὸς [τοῦ Πατρὸς] [5]) ἐξ ἀρχῆς ἐγεννήθη, [ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ αἰώνων τυγχάνων,] Υἱὸς τοῦ Πατρὸς ἐν πᾶσιν ὅμοιος τῷ γεγεννηκότι· [ἀΐδιος ἐξ ἀϊδίου Πατρὸς,] ζωὴ ἐκ ζωῆς γεγεννημένος [6]), καὶ φῶς ἐκ φωτὸς, καὶ ἀλήθεια ἐξ ἀληθείας, καὶ σοφία ἐκ σόφου [7]) καὶ βασιλεὺς ἐκ βασιλέως, καὶ Θεὸς ἐκ Θεοῦ, καὶ δύναμις ἐκ δυνάμεως.

Filius absque initio.

Ε'. Ἐὰν τοίνυν ἀκούσῃς τοῦ εὐαγγελίου λέγοντος· Βίβλος γενέσεως [8]) Ἰησοῦ Χριστοῦ υἱοῦ Δαβὶδ, υἱοῦ Ἀβραάμ· τὸ κατὰ

1. ἄναρχον] Haec vox deest Codd. Coisl. RE. Casaub. Grod. Vd. infr. c. 20. et Commentt. in utrumque locum. —. ἀνελθόντα Vulg. ἐλθόντα. Scribimus ἀνελθ. ex C. M. Casaub. nec non Coisl. Ottob. RE. qui postremi mendose ἀνελθόντα inter καὶ et ἀκαταλήπτῳ sequ. ponunt. Grod. „ascendentem". Cf. Catech. IV. 7. X. 3. VII. 5.

2. ἀεὶ γεννηθέντα] RE. ἀεὶ γεννητὸν ὄντα. Vd. Cat. IV. 7. et Commentt. in h. l.

3. Ἀλλ' ὡς ὁ Ῥ. — Ἰσραήλ] Editt. ἀλλ' ὡς ὁ Ῥουβὴν πρωτότοκος ἦν, ἐκπεπτωκὸς ὁ Ἰσραήλ: interpunctione male posita et vitiose: ἐκπεπτωκὸς (Ed. Morel. 1608.) l. ἐκπεπτωκὼς legg., quod tenent ll. Mss. et Edit. Prevot. 1631. Restituta hac scriptione ac debita interpunctione locus sanus est. Casaub. proposuerat legendum: ἀλλ' ὡς ὁ Ῥουβὴν πρωτότοκος ἦν, οὕτω πρωτότοκος ὁ Ἰσραήλ. Rectius Milles. ἀλλ' ὡς ὁ Ῥουβὴν ἐκπεπτωκὼς ἦν, ἐκπεπτωκὼς ὁ Ἰσραήλ. Grod. „sicut Ruben fuit abjectus, ita Israel". Cf. Origen. in Genes. hom. XVIII. 2. (opp. II. 106. R.)

4. ὑμῶν] Ita C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. Grod. et textus sac. Deuter. XIV. 1. Editt. ἡμῶν.

5. τοῦ Πατρὸς] Hae voces et quae sequ. ὑπεράνω πάσ. ἀρχ. κ. αἰών. τυγχάνων exstant tantummodo in C. Coisl. Ottob. et Mon. 2. Ita etiam ἀΐδιος ἐξ ἀϊδίου Πατρὸς glossae supplem. a libra-

Digitized by Google

IV. Filium porro quum audis, ne abusive solummodo dictum puta; sed filium vere, filium naturalem, absque initio: non ex servitute ad gradum adoptionis adscendentem: sed Filium ab omni aeternitate genitum, imperscrutabili nec usquam comprehendenda generatione. Similiter, dum primogenitum audis, ne humano ex more id esse putes. Apud homines namque primogeniti et alios fratres habent; et alicubi scriptum est: ***Filius primogenitus meus Israel.*** Sed quemadmodum Ruben, primogenitus honore suo dejectus fuit Israël. Ille enim in patris cubile ascendit: Israel vero Filium Patris e vinea ejectum crucifixit. Et ad alios quidem dicit Scriptura: ***Filii estis Domini Dei vestri.*** Et alibi: ***Ego dixi: Dei estis, et filii Altissimi omnes. Dixi,*** non genui. Illi ex Dei dicto adoptionem, quam non habebant, acceperunt: hic vero, non quia aliud quidpiam esset, aliud genitus est: sed Filius Patris ab exordio natus est, [superior quovis initio et saeculis exsistens]. Filius Patris in omnibus similis Genitori: [aeternus ex aeterno Patre], vita ex vita genitus, et lumen ex lumine, et veritas ex veritate, et sapientia ex sapiente, et rex ex rege, et Deus ex Deo, et virtus ex virtute.

Exod. IV. 22. Gen. XLIX. 4. Deut. XIV. 1. Ps. LXXXI. 6.

V. Si igitur audieris Evangelium, quum dicit: ***Liber generationis Jesu Christi, filii David, filii Abraham;*** quantum

Matth. I. 1.

riis annotatae. (Cf. Catech. IV. 5—8. VII. 5. 7.). —. ἐν πᾶσιν ὅμοιος Editt. ἓν πᾶσιν omitt. quod ex RE. Casaub. Coisl. Ottob. optimo jure recepit Ed. Maurin. suffragg. C. Mon. 1. 2. Vd. infra c. 9 et 18. nec non Commentt. in Catech. IV. 7.

6. ἐκ ζωῆς γεγενν.] Addidit γεγεννημένος Ed. Maur. ex Codd. supra citt. quibus accedunt C. Mon. 1. 2. Cf. Catech. IV. 7. ἐκ ζωῆς ζωὴν γεννηθέντα.

7. σοφία ἐκ σόφου] Vulg. σοφία ἐκ σοφίας. At „sapientia" proprium est hypostasis nomen. Vd. Catech. IV. 7. τὴν σοφίαν Θεοῦ τὴν ἐνυπόστατον. Qua propter satius duximus, lectionem Codd. Mon. 1. 2. Coisl. RE. Casaub. ἐκ σόφου praeferri. Cf. Origen. in Matth. tom. XVII. 14. Ejusd. c. Cels. III. 41. (opp. II. 788. I. 474. R.) S. Athan. c. Arian. I. orat. c. 28. αὐτὸς τῆς ἑαυτοῦ σοφίας Πατήρ ἐστιν. Ejusd. de sentent. Dionys. c. 18. de decret. Syn. Nic. c. 17. (opp. I. 261. 228. M.). S. Basil. de Sp. S. VIII. 17. (opp. III. 14. G.). —. δύναμις ἐκ δυν. quod ex Coisl. Ottob. recepit Ed. Maur. exhibet etiam Cod. Mon. uterque.

8. γενέσεως] Ita scribimus cum ll. Mss. et Editt. nec non S. Textu Matth. I. 1. Econtra Ed. Maur. γεννήσεως: nulla Codd. suorum varietate annotata. Cf. Iren. adv. haer. III. 11. n. 8. —. Υἱὸς δὲ Θεοῦ C. M. Υἱὸς δὲ τοῦ Θεοῦ. Vox ἀνάρχως gloss. non exstat in C. Mon. 1. Coisl. RE. Casaub. Grod.

Digitized by Google

σάρκα νόησον. Υἱὸς μὲν γὰρ Δαβὶδ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων· Υἱὸς δὲ Θεοῦ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων [ἀνάρχως]. Κἀκεῖνο μὲν προσέλαβεν, ὅπερ οὐκ εἶχε· τοῦτο δὲ ὃ ἔχει [1]), ἀϊδίως ἔχει γεννηθεὶς ἐκ Πατρός. Δύο ἔχει πατέρας· ἕνα τὸν Δαβὶδ κατὰ σάρκα, καὶ ἕνα τὸν Θεὸν Πατέρα θεϊκῶς. Ἀλλὰ τὸ μὲν κατὰ τὸν Δαβὶδ, καὶ χρόνῳ ὑποβάλλεται [2]) καὶ ψηλαφᾶται καὶ γενεαλογεῖται· τὸ δὲ κατὰ τὴν θεότητα, οὔτε χρόνῳ ὑποβάλλεται οὔτε τόπῳ, οὔτε γενεαλογεῖται· τὴν γὰρ γενεὰν αὐτοῦ τίς διηγήσεται; Πνεῦμα ὁ Θεός. Ὁ Πνεῦμα ὤν, πνευματικῶς ἐγέννησεν ὡς ἀσώματος, ἀπεριέργαστον καὶ ἀκατάληπτον γέννησιν. Ὁ Υἱὸς αὐτὸς λέγει περὶ τοῦ Πατρός· Κύριος εἶπε πρός με, Υἱός μου εἶ σύ, ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε. Τὸ δὲ σήμερον, οὐ πρόσφατον, ἀλλ' ἀΐδιον· τὸ σήμερον ἄχρονον, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων [3]). Ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου ἐγέννησά σε.

Christus Filius Dei unigenitus.

ς'. Πίστευσον τοίνυν εἰς ΙΗΣΟΥΝ ΧΡΙΣΤΟΝ ΥΙΟΝ ΘΕΟΥ ζῶντος· Υἱὸν δὲ ΜΟΝΟΓΕΝΗ, κατὰ τὸ εὐαγγέλιον τὸ λέγον· Οὕτω γὰρ ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχῃ ζωὴν αἰώνιον. Καὶ πάλιν· Ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱόν, οὐ κρίνεται, ἀλλὰ μεταβέβηκεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωήν. Ὁ

1. ὃ ἔχει] RE. Casaub. omitt. —. Δύο ἔχει Ibid. δύο τοίνυν ἔχει. —. θεϊκῶς Coisl. φυσικῶς.

2. χρόνῳ ὑποβάλλ.] Coisl. RE. Casaub. θετικῶς ὑποβάλλ. „adoptione". Mendose scriptum ex voce θεϊκῶς praecedenti male intellecta, et cum sensu S. Autoris neutiquam consonum. Vd. infra Catech. XII. 23. —. In locum accus. ἀπεριεργ. καὶ ἀκατάληπτον γέννησιν VV. DD. Casaub. et Touttéus legendum conjecere: ἀπεριεργάστῳ καὶ ἀκαταλήπτῳ γεννήσει, ut supra c. 4. At est accusativus objecti remotioris. Cf. Catech. III. 10. IV. 9. ἄνθρωπος (ἦν) μὲν τὸ φαινόμενον, Θεὸς δὲ τὸ μὴ φαινόμενον. (Vd. Matthiae Gr. gr. II. 916. 955.)

3. Τὸ δὲ σήμερον — αἰώνων] Codd. RE. Casaub. diversam h. l. exhibent recensionem, sensui vulgatae oppositam; γεγέννηκά σε. Τὸ, εἶ σύ, ἄχρονον καὶ ἀΐδιον· τὸ δὲ, Σήμερον, πρόσφατον, ἀλλ' οὐκ ἀΐδιον, οἰκειουμένου τοῦ Πατρὸς καὶ τὴν κάτω γέννησιν. Καὶ πάλιν λέγει· Ἐκ γαστρὸς πρὸ ἑωσφόρου γεγέννηκά σε· τοῦτο μόνον τῆς θεότητος. Πίστευσον κ. τ. λ. (cap. VI.). Qui in hunc modum exponunt, verba Ps. II. 7. „Filius meus es tu" de aeterna generatione; illud autem: „hodie genui te" de nativitate incarnati Verbi temporanea, interpretantur. Minime negandum est, hanc explicationem l. c. apud Patres antiquissimos tum Orientales, quum Latinos paene unicam usque ad sec. IV. valuisse. Quos ex S. Autore nostro affert cl. V. Touttéus locos parallelos, quibus idem ps. II. versus septimus ad aeternam Christi

Digitized by Google

ad carnem id intellige. Filius enim revera Davidis est in consummatione seculorum, Dei vero Filius ante omnia secula [absque initio]. Et illud quidem assumsit, quod non habebat: hoc autem, quod habet, sempiterno habet ex Patre genitus. Duos patres habet: unum David secundum carnem, alterum vero Deum Patrem secundum deitatem. Atque illud quidem, quod est secundum David, et tempori subjicitur, et contrectatur, et prosapiam habet quae recenseatur: quod vero est secundum deitatem, neque tempori subjicitur neque loco, neque genus ejus recensetur. ***Generationem enim ejus quis enarrabit?*** Jes. LIII. 8. ***Spiritus est Deus.*** Qui spiritus est, spiritualiter genuit ut incorpo- Joh. IV. 24. reus, investigabili et incomprehensa generatione. Filius ipse de Patre dicit: ***Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego hodie genui te.*** Illud, ***hodie***, non recens, sed sempiternum: ***hodie,*** temporis Ps. II. 7. expers, ante omnia secula. ***Ex utero ante luciferum genui te.*** Ps. CIX. 3.

VI. Crede itaque in JESUM CHRISTUM FILIUM DEI viventis, Filium vero UNIGENITUM, juxta Evangelium, quod dicit: ***Sic enim dilexit Deus mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut, qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam aeternam.*** Et rursus: ***Qui credit in Filium, non*** Joh. III. 16. ***judicatur; sed translatus est a morte in vitam. Qui au-*** Ib. V. 24.

nativitatem relatus demonstretur, nodum hi non solvunt, quum jam versus cit. membrum prius argumento Catech. VII. 2. et X. 2. sufficiat; de posteriori vero nulla ibidem detur specialis interpretatio. (Cf. Catech. XII. 18.). Praeter codicum reliqq. autoritatem singularis pro tenenda vulg. lectione ea tantum ratio intercedit, quod eximie frequens versetur S. Autor noster in allegatione Epistolae S. Pauli ad Hebraeos (vd. Indicc.), cujus in cap. I. v. 5. S. Apostolus expressis verbis illud „hodie genui te" de aeterna Verbi generatione exponit. (Vd. Catech. nostram infra cap. 24. XIV. 25.). Proxime ad textum Codd. RE. Casaub. emendatum accedit S. Method. Conv. Virg. VIII. 9. *Εἰ γὰρ αὐτῷ ἔφη καὶ οὐ, γέγονας· ἐμφαίνων μήτε πρόσφατον αὐτὸν τετυχηκέναι τῆς υἱοθεσίας — —. Τὸ δὲ, Ἐγὼ σήμερον γεγέννηκά σε, ὅτι προόντα ἤδη πρὸ αἰώνων ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἐβουλήθη καὶ τῷ κόσμῳ γεννηθῆναι.* Cf. Gregor. Nyss. antirrhet. adv. Apollin. c. 54. Ejusd. fragm. de cognit. Dei ap. Euthym. Panopl. I. 8. (Ed. 1575. p. 26). Euseb. Caes. commentt. in ps. II. 7. (Montf. C. N. I. 15.). Ejusd. c. Marcell. l. II. 12. (Ed. Montac. 1628.). —. Memorabilis insuper n. l. lectio C. Mon. 1. *ἀλλὰ Πατρὸς ἀϊδίου* l. *ἀλλ' ἀΐδιον.* Ex scriptoribus eccles. orient., qui cum Cyrilliana Ps. II. 7. expositione concinant, cl. Touttéus citat Theodorum Heracleens. sec. IV. (ap. Corderii Caten. PP. in psalmos. Antverp. 1643. t. II.) nec non Anastas. Sin. orat. I. de trinit. (Bibl. PP. Lugd. IX. p. 929).

Digitized by Google

δὲ ἀπειθῶν τῷ Υἱῷ, οὐκ ὄψεται τὴν ζωὴν, ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ μένει ἐπ' αὐτόν· ὅτι οὐκ ἐπίστευσεν εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ. Περὶ οὗ μαρτυρῶν ὁ Ἰωάννης [1]) ἔλεγε· Καὶ εθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ Πατρός· πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας. Ὃν τρέμοντες οἱ δαίμονες, ἔλεγον· Ἔα, τί ἡμῖν καί σοι, Ἰησοῦ, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ, τοῦ ζῶντος.

Filius genitus ex Patre.

Ζ'. Υἱὸς τοίνυν τοῦ Θεοῦ ἐστι φύσει καὶ οὐ θέσει, γενηθεὶς ἐκ Πατρός. Καὶ ὁ μὲν ἀγαπῶν τὸν γεννήσαντα, ἀγαπᾷ καὶ τὸν γεγεννημένον ἐξ αὐτοῦ· ὁ δὲ ἀθετῶν τὸν γεγεννημένον, ἀναπέμπει τὴν ὕβριν εἰς τὸν γεγεννηκότα. Γεννῶντα δὲ Θεὸν ὅταν ἀκούσῃς [2]), μὴ καταπέσῃς εἰς σώματα, μηδὲ φθαρτὴν γέννησιν ὑπολάβῃς, ἵνα μὴ ἀσεβήσῃς. Πνεῦμα ὁ Θεὸς, πνευματικὴ ἡ γέννησις [3])· τὰ μὲν γὰρ σώματα γεννᾷ σώματα, καὶ χρεία τοῖς σώμασι γεννωμένοις χρόνον μεσιτεύειν. Μεσίτης δὲ τῆς ἐκ Πατρὸς Υἱοῦ γεννήσεως χρόνος οὐκ ἔστιν. Καὶ ὧδε μέν γεννᾶται τὸ γεννώμενον ἀτελὲς, ὁ Υἱὸς δὲ τοῦ Θεοῦ τέλειος ἐγεννήθη. Ὅπερ γὰρ νῦν ἐστι, τοῦτο καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐστι γεγεννημένος, [ἀνάρχως] [4]). Ἡμεῖς γεννώμεθα, ἐξ ἀμαθείας νηπιώδους εἰς λογιότητα μεταβαίνοντες· ἀτελὴς, ἄνθρωπε, ἡ σὴ γέννησις, ἐκ προκοπῆς γὰρ ἡ πρόσληψις [5]). Ἐκεῖ δὲ οὕτω μὴ νόμιζε, μηδὲ ἀσθένειαν κατηγόρει τοῦ γεγεννηκότος. Εἰ γὰρ ἀτελὲς μὲν ἐγέννησε, χρόνῳ δὲ τοῦτο προσέλαβε τὸ τέλειον, ἀσθένειαν κατηγορεῖς τοῦ γεγεννηκότος· εἶγε ᾧ χρόνοις ὕστερον ἐχαρίσατο κατὰ σὲ, τοῦτο ἐξ ἀρχῆς ὁ γεννήτωρ οὐκ ἐχαρίσατο [6]).

1. ὁ Ἰωάνν.] C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. ὁ om. —. Dein in Cod. utroque priori post καί σοι deest Ἰησοῦ. Ita et Grod.

2. ὅταν ἀκούσῃς] Ex Coisl. Ottob. RE. Casaub. Grod. „quum audis". Editt. et C. Mon. 1. 2. ἐὰν ἀκούσῃς. —. μηδὲ φθαρτὴν Maurin. ex Coisl. Ottob. καὶ μὴ φθ. in annot. legit. μηδὲ exhibb. C. M. 1. 2. Editt. μὴ φθ. sine καὶ. —. φθαρτὴν γέν. RE. Casaub. φθαρτὴν τὴν γέννησιν. Ibidem voces: ἵνα μὴ ἀσεβήσῃς desunt.

3. ἡ γέννησις] RE. Casaub. καὶ ἡ γέννησις. — καὶ χρεία Editt. ἐκ χρείας. Emend. cl. Touttéi ex Codd. citt. et Coisl. Ottob. accedd. C. M. 1. 2. —. τοῖς σώμασι Editt. τοῖς ἐν σώμασι. Praep. ἐν deleta est ad f. Codd. citt.

4. γεγεννημένος ἀνάρχως] Vulg. γεγεννημένος ἀνάρχως. Morel. et Prevot. 1609. γεγεννημένος [ἀνάρχως]. At Prevot. 1631. et Oxon. γεγεννημένον ἀνάρχως, uncis sublatis. Mascul. γεγεννημένος tenet Codd. Coisl. Mon. 1. 2. Grod. „ab initio natus". In iisdem ll. Mss. omitt. ἀνάρχως nec non in RE. Casaub. Glossa ut supra c. 3. not. 2. Vd. infr. c. 13. τοῦτο γεννηθὲις, ὅπερ ἐστὶ νῦν. Cf. S. Athan.

Digitized by Google

tem non credit Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum, quia non crediderit in Filium Dei unigenitum. De quo testimonium perhibens Joannes dicebat: *Et vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a Patre: plenum gratiae et veritatis.* Quem trementes daemones dicebant: *Sine, quid nobis et tibi, Jesu Fili Dei viventis?* Ib. III. 36. Ib. I. 14. Luc. IV. 34. Marc. V. 7.

VII. Filius igitur Dei est natura et non adoptione, genitus ex Patre. *Et qui diligit eum, qui genuit, diligit et eum, qui natus est ex eo.* Qui autem contemnit genitum, con- 1. Joh. V. 1. tumeliam transfert suam in genitorem. Quando vero generantem Deum audieris, ne in corpora opinione devolvaris, neque corruptibilem esse generationem suspicere, ne impie agas. Spiritus est Deus, spiritualis ejus generatio. Corpora namque gignunt corpora, et in gignendis corporibus temporis mora intercedat necesse est. Nullum vero in generatione Filii ex Patre intermedium est tempus. Et hic quidem, quod generatur, imperfectum generatur: Filius autem Dei perfectus est genitus. Quod enim nunc est, id et a principio natus est [absque initio]. Nos ita nascimur, ut ex ignorantia infantili ad rationis usum transeamus. Imperfecta est, o homo, nativitas tua; ex processu enim fit accessio. Illic autem nihil ejusmodi cogites, neque ullam generantis infirmitatem accuses. Nam si ille imperfectum generavit, quod accedente tempore perfectionem assecutum sit, infirmitatis genitorem arguis: si id, quod tempore postea largitum est juxta te, hoc ab initio genitor non dederat.

orat. I. c. Arian. cap. 14. (opp. I. 1. p. 419. M.)

5. *ἐκ προκοπῆς — ἡ προσλ.*] Ita Edd. et Codd. omnes. Cl. Casaub. in ejus locum conjecit: *ἐκ προσλήψεως ἡ προκοπή*. At contra S. Autoris mentem. Cf. S. Athan. l. c. *οὐ γὰρ ἀτελὴς ἦ οὐσία τοῦ Πατρὸς ἦν ποτε, ἵνα καὶ ἴδιον αὐτῆς ἐπισυμβαίνῃ ταύτῃ κτλ.* De voce *προκοπή* vd. infr. c. 17. XIV. 27. 30. —. *ἀσθένειαν* C. Mon. 1. 2. *ἀσθενείας*. Perioche *Εἰ γὰρ* usque *γεγεννηκότος* incl. deest. RE. Casaub.

6. *ὁ χρόνοις — ἐχαρίσατο*] Vulg. *εἶγε ὁ χρόνος ὕστερον· ἐχαρίσατο, κατὰ σὲ τοῦτο ἐξ ἀρχῆς ὃ γενν. οὐκ ἐχαρίσατο.* At rectius C. Mon. 1. 2. Ottob. *εἴγε ὅ* (Editt. *ἅ*.) *χρόνοις*. Grod. „quae tu deinceps tempore illi accessisse putas". Ex iisdem Codd. distinximus *ὕστερον ἐχαρίσατο κατὰ σὲ*, Vulg. *κατὰ σὲ τοῦτο κτλ.* (Annon potius *κατὰ σὲ* prout h. cap. contextus suadet, explicabimus „secundum tuam conditionem" i. e. „quemadmodum tu agis et accipis"? Jam enim supra dixerat S. Autor: *ἡμεῖς γεννώμεθα ἐξ ἀμαθείας νηπιώδους εἰς λογιότητα*). De usu praepos. *κατὰ* cf. I. Petr. I. 15. Gal. IV. 28. et commentt. Wetstein. in l. cit.

Digitized by Google

Η'. Μὴ τοίνυν ἀνθρωπίνην εἶναι νομίσῃς τὴν γέννησιν· μηδὲ ὥςπερ [1]) *ἐγέννησεν Ἀβραὰμ τὸν Ἰσαάκ. Ἀβραὰμ γὰρ τὸν Ἰσαὰκ ἐγέννησεν· ἀλλ' οὐχ ὅπερ ἐβούλετο* [2]) *ἐγέννα, ἀλλ' ὅπερ ἄλλος ἐχαρίζετο. Τοῦ δὲ Θεοῦ καὶ Πατρὸς γεννῶντος, οὔτε ἄγνοιά ἐστιν οὔτε σκέψις ἐν μέσῳ. Τό τε γὰρ εἰπεῖν, ὅτι ἠγνόει τὸ γεννώμενον, ἀσέβεια μεγίστη. Καὶ τὸ εἰπεῖν, ὅτι χρόνοις σκεψάμενος, ὕστερον Πατὴρ ἐγένετο, τῆς αὐτῆς ἐστιν ἀσεβείας. Οὐ γὰρ πρότερον ὢν Θεὸς ἅπαις* [3]), *ὕστερον ἐν χρόνοις ἐγένετο Πατήρ· ἀλλ' ἀεὶ ἔχει τὸν Υἱὸν, γεννήσας αὐτὸν οὐχ ὡς ἄνθρωποι ἀνθρώπους, ἀλλ' ὡς αὐτὸς οἶδεν μόνος, ὁ γεννήσας αὐτὸν πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ΘΕΟΝ ΑΛΗΘΙΝΟΝ.*

Filius Deus verus.

Θ'. Θεὸς γὰρ ἀληθινὸς ὢν ὁ Πατὴρ, ὅμοιον ἑαυτῷ ἐγέννα τὸν Υἱὸν, Θεὸν ἀληθινόν· οὐχ ὡς διδάσκαλοι γεννῶσι μαθητὰς, οὐχ ὡς Παῦλος φησί τισιν· Ἐν γὰρ Χριστῷ Ἰησοῦ διὰ τοῦ εὐαγγελίου ἐγὼ ὑμᾶς ἐγέννησα. Ὥδε μὲν γὰρ ὁ μὴ κατὰ φύσιν υἱὸς ὤν, διὰ τῆς μαθητείας υἱὸς ἐγένετο· ἐκεῖ δὲ φυσικὸς υἱὸς, ἀληθὴς υἱός. Οὐχ ὡς ὑμεῖς, οἱ Φωτιζόμενοι, νῦν γίνεσθε [4]) *υἱοὶ τοῦ Θεοῦ. Γίνεσθε γὰρ καὶ ὑμεῖς υἱοὶ, ἀλλὰ θέσει κατὰ χάριν, ὡς γέγραπται· Ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτὸν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι, τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ· οἳ οὐκ ἐξ αἱμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκὸς, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρὸς, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ ἐγεννήθησαν. Καὶ ἡμεῖς μὲν γεννώμεθα ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος· οὐχ οὕτω δὲ ἐγεννήθη Χριστὸς ἐκ Πατρός. Κατὰ τὸν καιρὸν γὰρ τοῦ βαπτίσματος προσφωνῶν* [5]) *καὶ λέγων, Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου· οὐκ εἶπεν, οὗτος νῦν γέγονεν Υἱός μου· ἀλλ', οὗτός ΕΣΤΙΝ ὁ Υἱός μου· ἵνα δηλώσῃ, ὅτι καὶ πρὸ τῆς τοῦ βαπτίσματος ἐνεργείας Υἱὸς ἦν.*

1. *μηδὲ ὥςπερ*] C. M. RE. Casaub. *μὴ ὥςπερ· —. Ἀβραὰμ* Casaub. *ὁ Ἀβραὰμ.*

2. *ὅπερ ἐβούλ.*] Ita C. Mon. 1. 2. Ottob. RE. Casaub. et deinceps: *ἀλλ' ὅπερ ἄλλος ἐχαρ.* Grod. cum Codd. reliqq. tenet *ὅνπερ* Vulg. Ad autoritatem ll. Mss. et seq. *ἠγνόει τὸ γεννώμενον* lectio antiquior recipienda, quum vulg. ex emendatione prodiisse videatur. — Ex Codd. citt. dein posuimus *Τό τε γὰρ* l. *Τὸ γὰρ.*

3. *Θεὸς ἅπαις*] Artic. *ὁ Θ.* quem recepit Ed. Maurin. praeter RE. Casaub. nullus Cod. habet. Cf. Catech. VI. 7. VII. 5. —. *ἐγένετο Πατὴρ* Editt. *ἐστι.* Vulg. ex C. Mon. 1. 2. Coisl. RE. Casaub. Grod. — Ex iisdem Codd. et Ottob. *μόνος* post *οἶδεν* additum est, quod in Editt. desideratur.

4. *νῦν γίνεσθε*] Part. *νῦν* om. C. M. *γίνεσθε* Edit. 1608. *γίνεσθαι.* Ed. 1640. *γίνεσθε.*

Digitized by Google

VIII. Ne igitur humanam existimes hanc generationem; neque sicut Abraham genuit Isaac. Abraham enim genuit Isaac; non autem quod volebat, genuit, sed quod alius illi contulit. Quum vero Deus et Pater generat, neque ignorantia neque consultatio in medio. Dicere enim, quod ignoravit id, quod genuit, impietas maxima. Dicere etiam, quod cum temporibus deliberasset, deinceps Pater sit factus, ejusdem impietatis est. Non enim prius erat Deus sine prole, postea in tempore Pater est effectus: verum semper habet Filium, quem genuit, non sicut homines generant homines, sed sicut novit ipse solus, qui eum genuit ante omnia secula DEUM VERUM.

IX. Quum enim verus Deus sit Pater, similem sibi Filium genuit, Deum verum. Non sicut magistri discipulos generant; non quemadmodum Paulus quibusdam dicit: ***In Christo enim Jesu per evangelium ego vos genui.*** Hic enim qui secundum naturam filius non erat, per disciplinam filius est factus: illic vero naturalis filius, verus filius. Non sicut vos, o Illuminandi, nunc filii Dei efficimini. Vos enim etiam filii efficimini, sed adoptione per gratiam, sicut scriptum est: ***Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri; his, qui credunt in nomine ejus. Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.*** Et nos quidem nascimur ex aqua et spiritu: non autem ita natus est Christus ex Patre. Namque in baptismatis tempore inclamans et aiens, ***Hic est Filius meus;*** non dixit, Hic nunc factus est filius meus: sed, ***Hic*** EST ***Filius meus***, ut declararet, quod etiam ante baptismatis operationem Filius erat.

I. Cor. IV. 15.

Joh. I. 12. 13.

Matth. III. 17.

Verba seqq. γίνεσθε γὰρ καὶ ὑμεῖς υἱοὶ desunt in C. M. ex incuria propter υἱοὶ recurrens omiss. —. θέσει Ottob. θελήσει. Mendose. Cf. Catech. VII. 7.

5. οὐχ οὕτω — προσωώνῶν] C. M. 1. aliquantum et lectione et interpunctione differt a Vulg. utramque periochen ita exhibens: οὐχ οὕτω γὰρ (Vulg. δὲ) ἐγεννήθη Χριστὸς ἐκ Πατρὸς κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ βαπτίσματος. (Vulg. γὰρ post: καιρὸν omitt. RE. et Mon. 2.) Προσφωνῶν (Editt. et Mon. 2. προφωνῶν) γὰρ καὶ λέγων κτλ. Grod. „non ita autem Ch. J. ex P. natus est, tempore baptismatis clamante et dicente". —. εἶπεν, οὗτος Editt. εἶπεν οὗν. Emendat. ex C. Mon. 1. 2. Coisl. Ottob. etc. etc. —. ὁ Υἱός μου C. M. addit: ὁ ἀγαπητὸς gloss. Post ἀλλ' praecedens ibid. repetitum est εἶπεν.

Digitized by Google

Γ'. Ἐγέννησεν [1]) ὁ Πατὴρ τὸν Υἱόν, οὐχ ὡς ἐν ἀνθρώποις γεννᾷ νοῦς λόγον. · Ὁ μὲν γὰρ νοῦς ἐν ἡμῖν ἐνυπόστατός ἐστιν · ὁ δὲ λόγος, λαληθεὶς καὶ εἰς ἀέρα διαχυθεὶς ἀπόλλυται. Ἡμεῖς δὲ οἴδαμεν τὸν Χριστὸν γεννηθέντα λόγον οὐ προφορικὸν, ἀλλὰ Λόγον ἐνυπόστατον, ζῶντα [2]), οὐ χείλεσι λαληθέντα καὶ διαχυθέντα, ἀλλ' ἐκ Πατρὸς ἀϊδίως καὶ ἀνεκφράστως, καὶ ἐν ὑποστάσει γεννηθέντα. Ἐν ἀρχῇ γὰρ ἦν ὁ Λόγος, [καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος] ἐν δεξιᾷ καθεζόμενος [3]), Λόγος νοῶν τοῦ Πατρὸς τὸ βούλημα καὶ δημιουργῶν τὰ πάντα τῷ ἐκείνου νεύματι [4]). Λόγος ὁ καταβὰς καὶ ἀναβάς· ὁ γὰρ προφορικὸς, λαλούμενος οὐ καταβαίνει οὐδὲ ἀναβαίνει. Λόγος λαλῶν, καὶ λέγων · Ἃ ἑώρακα παρὰ τῷ Πατρί μου, ταῦτα λαλῶ [5]). Λόγος ἐξουσιαστικὸς καὶ βασιλεύων τῶν πάντων· πάντα γὰρ τῷ Υἱῷ παραδέδωκεν ὁ Πατήρ.

Generatio Verbi comprehendi non potest.

ΙΑ'. Ἐγέννησε τοίνυν αὐτὸν, οὐχ οὕτως ὁ Πατὴρ [6]) ὡς ἄν τις νοήσειεν ἀνθρώπων, ἀλλ' ὡς οἶδεν αὐτὸς μόνος. Οὐ γὰρ τό, πῶς ἐγέννησεν, εἰπεῖν ἐπαγγελλόμεθα, ἀλλὰ τό, οὐχ οὕτως, διαβεβαιούμεθα. Καὶ οὐχ ἡμεῖς ἀγνοοῦμεν μόνον τὴν ἐκ Πατρὸς τοῦ Υἱοῦ γέννησιν, ἀλλὰ καὶ πᾶσα γεννητὴ φύσις. Ἐκδιήγησαι γῇ, ἐάν σοι φράσῃ [7]) · καὶ ἐὰν ἐξετάσῃς πάντα τὰ ὄντα ἐπὶ τῆς γῆς, οὐ δυνήσεται εἰπεῖν. Ἡ γὰρ γῆ τοῦ οἰκείου κεραμέως [8]) καὶ πλάστου τὴν ὑπόστασιν λέγειν οὐ δύναται. Οὐ μόνον δὲ γῆ οὐκ οἶδεν, ἀλλ' οὐδὲ ἥλιος. Τετάρτῃ γὰρ ἡμέρᾳ ὁ ἥλιος ἐκτίσθη, τὰ ἐν ταῖς πρὸ αὐτοῦ τρισὶ μὴ γινώσκων. Ὁ δὲ τὰ ἐν τρισὶν

1. Ἐγέννησεν] RE. Casaub. ἐγέννησε τοίνυν. Ibid. l. ἐνυπόστατος male: ἀνυπόστατος. —. λαληθεὶς Ibid. πάλιν λαληθεὶς.

2. ἐνυπόστ. ζῶντα] Vulg. ἐνυπόστ. καὶ ζῶντα ex RE. Casaub. Grod. Contradicunt Codd. reliqui quorum ad autoritatem καὶ ante ζῶντα delevimus. Cf. Catech. IV. 7. VI. 8. Vide simile ἀσύνδετον ap. S. Athan. Expos. Fid. c. 1. (opp. I. 99. M.) —. Voces dein καὶ διαχυθέντα recep. Ed. Maur. ex Coisl. Ottob. RE. Casaub. accedunt C. Mon. 1. 2. Grod. „et dissolutum".

3. Ἐν ἀρχῇ — καθεζόμενος] C. Mon. 1. post Θεὸς ἦν ὁ λόγος inserit: Οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεὸν ἐν δεξιᾷ καθεζόμενος, λόγος νοῶν. C. Mon. 2. Θεὸς ἦν ὁ λόγος· ἐν δεξιᾷ καθεζόμενος λόγος· νοῶν. Grod. „In principio enim erat Verbum, in dextra sedens, Verbum intelligens" omissis reliquis. Totius loci habitus aut vv. καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς Θεὸν καὶ Θεὸς ἦν ὁ λόγος ostendit pro spuriis judicanda, aut, ni cum C. Mon. 1. novo gloss. velimus textum amplificari, vv, ἐν δεξιᾷ καθεζόμενος ad Λόγος νοῶν oportere deduci. Placuit prius propter exempla passim occurrentia (Cf. Catech. VIII. 6.); mutavimus insuper punctum ma-

Digitized by Google

X. Genuit Pater Filium, non sicut in hominibus mens generat verbum. In nobis enim mens subsistens quidem est: verbum vero prolatum et in aëra diffusum disperditur. Nos autem novimus, Christum natum esse verbum, non prolatitium, sed Verbum subsistens et vivens; non labiis prolatum et diffusum, sed ex Patre sempiterno et ineffabili modo, et in hypostasi genitum. *In principio* enim *erat Verbum*, [*et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum*] in dextera sedens, Verbum intelligens Patris voluntatem et ejus nutu condens omnia. Verbum, quod descendit et ascendit: verbum enim prolatitium dum loquendo profertur, non descendit nec ascendit. Verbum, quod loquitur et dicit: *Quae vidi apud Patrem meum, haec loquor.* Verbum potens et in omnia regnum exercens: *omnia enim Filio tradidit Pater.*

Joh. I. 1. Ps. CIX. 1. Eph. IV. 10. Joh. VIII. 38. Ib. XIII. 3.

XI. Genuit igitur ipsum, non ita Pater, ut aliquis inter homines intellexerit; sed ut novit ipse solus. Non enim, quemadmodum genuerit, dicere pollicemur: tantum, quod non ita genuerit affirmamus. Neque nos duntaxat hanc Filii ex Patre generationem ignoramus, sed etiam universa creata natura. *Loquere terrae, si tibi dixerit?* At etiamsi omnia, quae super terram sunt, percontatus fueris, dicere non poterunt. Terra namque proprii sui figuli et conditoris substantiam edicere non valet. Neque terra tantum id ignorat, verum neque sol novit. Quarta enim die sol creatus est, quae tribus ante ipsum facta sunt diebus non cognos-

Job. XII. 8.

jus Ed. Maur. post καθεζόμενος in comma minus.

4. τῷ ἐκ. νεύμ.] Des. hae voces in RE. Casaub. —. προφορικὸς Editt. προφορικῶς. Emend. Ed. Maur. ex RE. Casaub. suffragg. C. Mon. 1. 2. —.

5. ταῦτα λαλῶ] Ita Codd. citt. Editt. ταῦτα om. Joh. VIII. 38. ταῦτα λαλῶ Codd. Dbc. Lachm. —. βασιλ. τ. πάντ. C. M. καὶ πάντων βασιλεύων.

6. οὐχ οὕτως ὁ Π.] Sic C. M. Ottob. Vulg. ex Coisl. et Grod. ὁ Πατὴρ οὐχ οὕτως. Editt. omiss. ὁ Πατὴρ legg. οὐ οὕτως. In RE. perioche Ἐγέννησε — μόνος incl. praetermissa est. — Post νοήσειεν C. M. ἀνθρώπων omitt. —. οὐχ οὕτως RE. Casaub. ὅτι οὐχ οὕτως. — μόνον Ibid. μόνοι. —

7. Ἐκδιήγησαι — φράσῃ] „Loco horum verborum ex Job (XII. 8.) habetur in Coisl. Πᾶσα γεννητὴ φύσις οὐκ ἐκδιηγήσεται ἢ ἐκφράσαι.“ T.

8. τοῦ οἰκ. κερ.] C. M. τοῦ κερ. τοῦ οἰκ. RE. Casaub. καὶ τοῦ οἰκ. κερ. τρισὶ μὴ γιν. C. M. τρισὶν ἡμέραις μὴ γιν. — Dein idem Cod. loco ἐν τρισὶν ἡμέραις l. ἐν ταῖς τρισὶν omiss. ἡμέραις Grod. phrasin: Ὁ δὲ τὰ — εἰδὼς incl. non vertit.

Digitized by Google

ἡμέραις, ταῖς πρὸ αὐτοῦ, μὴ εἰδὼς, αὐτὸν τὸν ποιητὴν ἐξειπεῖν οὐ δυνήσεται. Οὐρανὸς τοῦτο οὐ διηγήσεται· νεύματι γὰρ Πατρὸς [1]) ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ ὁ οὐρανὸς ὡς καπνὸς ἐστερεώθη. Οὐδὲ οἱ οὐρανοὶ τῶν οὐρανῶν διηγήσονται, οὐδὲ τὰ ὕδατα τὰ ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν τοῦτο διηγήσεται. Τί τοίνυν ἀθυμεῖς ἀγνοῶν ἄνθρωπε, ὅπερ ἀγνοοῦσι καὶ οἱ οὐρανοί; Οὐ μόνον δὲ οἱ οὐρανοὶ τὴν γέννησιν ἀγνοοῦσιν, ἀλλὰ καὶ πᾶσα ἀγγελικὴ φύσις. Εἰ γάρ τις (εἴγε ἦν δυνατὸν) ἀναβὰς εἰς πρῶτον οὐρανὸν, καὶ τῶν ἐκεῖ ἀγγέλων κατανοήσας τὴν κατάστασιν, προσελθὼν ἐρωτήσειε, πῶς ὁ Θεὸς ἐγέννησε τὸν ἑαυτοῦ Υἱὸν, ἐροῦσιν ἴσως· ἔχομεν ὑπὲρ ἡμᾶς μείζονας ἀνωτέρους, ἐκείνους ἐρώτησον. Ἀνάβηθι πρὸς δεύτερον οὐρανὸν καὶ τρίτον· φθάσον, εἰ δύνῃ, πρὸς θρόνους καὶ κυριότητας [2]), ἀρχάς τε καὶ ἐξουσίας· κἂν πρὸς ἐκείνους δέ τις φθάσειεν, ὅπερ ἀδύνατον, κἀκεῖνοι παραιτήσονται τὴν διήγησιν, οὐδὲ γὰρ οἴδασι.

ΙΒ'. Καὶ ἐγὼ τεθαύμακα ἀεὶ τῶν τολμηρῶν τὴν φιλοπραγμοσύνην, τῶν διὰ τῆς νομιζομένης εὐλαβείας εἰς ἀσέβειαν ἐκπιπτόντων. Θρόνους γὰρ καὶ κυριότητας, τὰ Χριστοῦ ποιήματα, καὶ ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας ἀγνοοῦντες, αὐτὸν τὸν [3]) ποιητὴν φιλοπραγμονεῖν ἐπιχειροῦσιν. Εἰπέ μοι πρῶτον, ὦ τολμηρότατε, τί διαφέρει θρόνος κυριότητος, καὶ τότε πολυπραγμόνει τὰ κατὰ Χριστόν. Εἰπέ μοι, τί μέν ἐστιν ἀρχὴ, τί δὲ ἐξουσία, τί δὲ δύναμις, τί δὲ [4]) ἄγγελος· καὶ τότε τὸν ποιητὴν πολυπραγμόνει· πάντα γὰρ δι' αὐτοῦ ἐγένετο. Ἀλλ' οὐ θέλεις ἐρωτῆσαι θρόνους ἢ κυριότητας, ἢ οὐ δύνασαι. Τί ἐστιν ἕτερον γινῶσκον [5]) τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ, εἰ μὴ μόνον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ λαλῆσαν τὰς θείας γραφάς; Ἀλλ' οὐδ' αὐτὸ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, περὶ τῆς ἐκ Πατρὸς τοῦ Υἱοῦ γεννήσεως ἐν ταῖς γραφαῖς ἐλάλησεν [6]). Τί τοίνυν πολυπραγμονεῖς, ἃ μηδὲ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔγραψεν ἐν ταῖς γραφαῖς; Ὃ τὰ γεγραμμένα μὴ γινώσκων, τὰ μὴ γεγραμμένα πολυπραγμονεῖς; Πολλὰ ζητήματά ἐστιν ἐν ταῖς θείαις γραφαῖς·

1. *νεύματι τ. Π.*] C. M. *πνεύματι.* Male. Cf. Cat. xv. 25. et supr. c. 10. RE. Casaub. has voces omitt. —. *ὑπὸ τοῦ* ibid. *ὑπὸ γὰρ τοῦ.* —. *ἀγνοῶν ἀνθρ.* C. M. *ἄνθρωπε ἀγνοῶν.* Ibid. *οἱ* ante *οὐρανοὶ* deest.

2. *καὶ κυριότ.*] Ita C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. Editt. *καὶ* omittunt. Grod. *θρόνους* non verterat. —. *οὐδὲ* Editt. *οὐ.*

3. *αὐτὸν τὸν*] Editt. *αὐτῶν.* Emend. Maur. ex Coisl. RE. Casaub. acced. C. M. et Grod. —. *φιλο-*

Digitized by Google

cens. Qui vero tribus ante se diebus facta non novit, ipsum sane factorem eloqui non poterit. Coelum quoque hoc non enuntiabit: Patris enim nutu per Christum coelum quoque sicut fumus stabilitum est. Nec coeli coelorum enarrabunt: nec aquae, quae super coelos sunt, enuntiabunt. Quid igitur doles te nescire, o homo, quod ipsi quoque coeli ignorant? Nec coeli solum eam generationem nesciunt, sed et universa angelica natura. Si quis enim (si possit fieri), in primum coelum conscendens, et angelorum hujus loci incolarum conspecta statione, accedens interrogaverit, quomodo Deus suum Filium genuerit; respondebunt forte: Habemus super nos majores et sublimiores nobis, illos percontare. Assurge in secundum et tertium coelum: pertinge, si potes, ad Thronos et Dominationes, Principatus quoque et Potestates. Ac si quis etiam, quod fieri nequit, ad illos usque pervenerit, et ipsi hujus rei enuntiationem recusabunt: neque enim eam norunt.

Jes. LI. 6. Ps. CXLVIII. 4.

XII. Equidem semper admiratus sum temerariorum illorum curiositatem, qui per opinionem religionis incidunt in impietatem. Quum enim Thronos et Dominationes, quae Christi sunt opera, Principatus et Potestates incompertos habeant, ipsum creatorem curiosius inquirere aggrediuntur. Dic mihi primum o audacissime, quid Thronum inter Dominationemque intersit; et tunc, quae Christum contingunt, inquire. Dic mihi, quid sit Principatus, quid Potestas, quid Virtus, quid Angelus; et tunc conditorem curiosius indagato: ***omnia enim per ipsum facta sunt.*** Atqui interrogare non vis Thronos Dominationesve, aut potius non potes. Ecquid aliud est, ***quod cognoscat profunda Dei,*** nisi solus Spiritus Sanctus, qui divinas Scripturas elocutus est? At neque ipse Spiritus Sanctus de Filii generatione ex Patre in Scripturis locutus est. Quid igitur operose inquiris, quae neque Spiritus Sanctus in Scripturis exaravit? Qui ea, quae scripta sunt, non nosti, non scripta percontaris? Multae sunt in divinis Scripturis quaestiones:

Joh. I. 3. 1. Cor. II. 10.

πραγμονεῖν (ἀπ. λεγ.) RE. Casaub. πολυπραγμονεῖν. —. τὰ κατὰ Χρ. C. M. om. τὰ.

4. τί δὲ] Edittt. τίς δὲ. Vulg. ex C. M. Coisl. RE. Casaub. Grod. Cf. Catech. VI. 2. —

5. γινώσκον] RE. γινάσκων.

6. ἐλάλησεν] Gloss. in RE. Casaub. ἐλάλησεν· οὐχ ὅτι οὐκ ᾔδει, ἀλλ' ὅτι οὐκ ἔδει, διὰ τὸ μὴ χωρεῖν τοὺς ἀκούοντας. —. ταῖς γραφ. Art. ταῖς deest C. M. RE. Casaub.

Digitized by Google

τὸ γεγραμμένον οὐ καταλαμβάνομεν, τί τὸ μὴ γεγραμμένον [1]) πολυπραγμονοῦμεν; Λύταρκες ἡμῖν εἰδέναι, ὅτι Θεὸς ἐγέννησεν Υἱὸν ἕνα μόνον.

ΙΓ'. Μὴ ἐπαισχυνθῇς ὁμολογῆσαι τὴν ἄγνοιαν, ἐπειδὴ μετ' ἀγγέλων ἀγνοεῖς. Ὁ γεννήσας οἶδε μόνος τὸν γεννηθέντα [2]), καὶ ὁ ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένος οἶδε τὸν γεννήσαντα. Ὁ γεννήσας οἶδε, τί ἐγέννησε· καὶ αἱ γραφαὶ δὲ μαρτυροῦσιν [3]), ὅτι Θεὸς ὁ γεννηθείς· [ἄναρχος. Τίς γὰρ ἔγνω ἀνθρώπων τὰ τοῦ ἀνθρώπου, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ ἀνθρώπου τὸ ἐν αὐτῷ; οὕτω δὲ τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδεὶς ἔγνω, εἰ μὴ τὸ πνεῦμα τοῦ Θεοῦ.] Ὥσπερ γὰρ ὁ Πατὴρ ἔχει ζωὴν ἐν ἑαυτῷ, οὕτω καὶ τῷ Υἱῷ ἔδωκε ζωὴν ἔχειν ἐν ἑαυτῷ. Καὶ, ἵνα πάντες τιμῶσι τὸν Υἱόν, καθὼς τιμῶσι τὸν Πατέρα. Καὶ, ὥσπερ ὁ Πατὴρ οὓς θέλει ζωοποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ Υἱὸς οὓς θέλει, ζωοποιεῖ. Οὔτε ὁ γεννήσας ἐζημιώθη τι, οὔτε λείπει τι τῷ γεννηθέντι· (οἶδα πολλάκις ταῦτα εἰρηκὼς, ἀλλὰ πολλάκις ταῦτα εἴρηται ὑπὲρ τῆς ὑμῶν ἀσφαλείας·) οὔτε ὁ γεννήσας ἔχει πατέρα, οὔτε ὁ γεννηθεὶς ἀδελφὸν ἔχει. Οὔτε ὁ γεννήσας εἰς υἱὸν μετεβλήθη [4]), οὔτε ὁ γεννηθεὶς πατὴρ ἐγένετο. Ἐξ ἑνὸς μόνου Πατρὸς, εἷς μονογενὴς Υἱός. Οὔτε δύο ἀγέννητοι, οὔτε δύο μονογενεῖς· ἀλλ' εἷς ἐστι Πατὴρ ἀγέννητος, (ἀγέννητος γάρ ἐστιν ὁ πατέρα μὴ ἔχων)· καὶ εἷς ἐστιν Υἱὸς, ἀϊδίως ἐκ Πατρὸς γεγεννημένος [5])· οὐ χρόνοις γεγεννημένος, ἀλλὰ πρὸ αἰώνων γεννηθείς· οὐκ ἐκ προκοπῆς αὐξηθείς, ἀλλὰ τοῦτο γεννηθεὶς ὅπερ ἐστὶ νῦν.

De verbis symboli: DEUM VERUM.

ΙΔ'. Πιστεύομεν [6]) τοίνυν ΕΙΣ ΤΟΝ ΥΙΟΝ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΤΟΝ ΜΟΝΟΓΕΝΗ, ΤΟΝ ΕΚ ΤΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΓΕΝΝΗΘΕΝΤΑ ΘΕΟΝ ΑΛΗΘΙΝΟΝ. Ὁ γὰρ ἀληθὴς Θεὸς οὐ γεννᾷ ψευδῆ, καθὼς εἴρηται, οὐδὲ σκεψάμενος ὕστερον ἐγέννησεν· ἀλλ' ἀϊδίως ἐγέννησε [7]), καὶ πολὺ μᾶλλον τάχειον τῶν ἡμετέρων ῥημάτων ἢ νοημά-

1. τί τὸ μὴ γεγρ.] RE. Casaub. τί οὖν τὸ μὴ γ.

2. τὸν γεννηθέντα] C. M. τὸ γεννηθὲν. —. τί ἐγέννη. RE. Casaub. τίς ἐγέννη.

3. καὶ αἱ γρ. — ὅτι Θ.] Lectio Codd. antiqq. C. M. Coisl. RE. Casaub. Grod. Vulg. καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ μαρτυρεῖ ἐν ταῖς γραφαῖς, ὅτι Θ. etc. etc. quae ex emendatione librariorum propter seq. εἰ μὴ τὸ Πν. τοῦ Θεοῦ, nata videtur. Et quae sequ. ἄναρχος (Maur. ἀνάρχως), in citt. Codd. una cum testimonio Apostoli I. Cor. II. 1. rectius desiderantur, glossemata orthodoxi cujusdam scriptoris et nimis industrii, (cf. quae jam notavimus Cat. VI. 6.) quae discindunt contextum vimque argumenti infringunt.

Digitized by Google

quod scriptum est, non comprehendimus; quid de eo, quod scriptum non est, curiosi sumus? Sufficit nobis scire, quod Deus unum solum Filium genuit.

XIII. Non te pudeat, ignorantiam confiteri, quandoquidem cum angelis id ignoras. Qui genuit, solus novit eum, quem genuit; et qui ab ipso genitus est, novit genitorem. Qui genuit, novit, quid genuerit. Et Scripturae testantur, Deum esse eum, qui genitus sit, [absque initio. *Quis enim hominum novit, quae hominis sunt, nisi spiritus hominis, qui in ipso est? Sic vero ea, quae Dei sunt, nemo novit, nisi Spiritus Dei*]. *Sicut enim Pater habet* 1. Cor. II. 11. *vitam in semetipso, sic etiam Filio dedit vitam habere in semetipso.* Et, *ut omnes honorent Filium, sicut honorant Pa-* Joh. V. 26. *trem.* Et, *sicut Pater, quos vult, vivificat, sic et Filius,* Ib. V. 23. *quos vult, vivificat.* Neque generans ulla re privatus est, neque Ib. V. 21. deest quidquam genito: (scio ea me saepe dixisse: sed saepe haec dicta sunt propter vestram securitatem;) neque genitor habet patrem, neque is, qui genitus est, fratrem. Nec genitor mutatus in filium est, nec genitus effectus est pater. Ex uno solo Patre, unus unigenitus Filius. Nec duo ingeniti, nec unigeniti duo. Verum unus est Pater ingenitus: (ingenitus namque est, qui patrem non habet) et unus est Filius, aeternum ex Patre genitus: non in temporibus genitus, sed ante secula natus: non ex profectu auctus, sed hoc ipsum genitus, quod nunc est.

XIV. Credimus igitur IN FILIUM DEI UNIGENITUM, EX PATRE GENITUM DEUM VERUM. Verus enim Deus non generat falsum, sicut dictum est, nec secum deliberans, deinceps genuit: verum sempiterno generavit, et sermonibus cogitationibusque nostris multo celerius

4. Οὔτε ὁ γενν. — μετεβλήθη] Hae lineae ex C. M. propter οὔτε ὁ γεννηθεὶς recurrens, exciderunt. —. Voces item πολλάκις ταῦτα des. RE. Casaub.

5. γεγεννημένος] C. M. γενόμενος.

6. Πιστεύομεν] C. M. et Grod. πιστεύωμεν. Cf. Catech. VII. 11. —. Θεὸν ἀληθ. Grod. addit: „ex Deo vero". Nullo jure. Cf. infr. cap. XXI. et Commentt. in h. l.

7. ἀϊδίως ἐγέννησεν.] RE. Casaub. ἰδίως ἐγέννησεν. Ibid. alterum ἐγέννησεν post νοημάτων deest. — ἐν χρόνοις RE. Casaub. ἐν omitt. Loco χρόνον vulg. ex iisdem Codd. cum C. Mon. 1. 2. scripsimus: χρόνους. — Act. τῆς ante θείας δ. abest in RE. Casaub. Mon. 2.

Digitized by Google

των, ἐγέννησεν. Ἡμεῖς μὲν γὰρ, ἐν χρόνοις λαλοῦντες χρόνους ἀναλίσκομεν· ἐπὶ δὲ τῆς θείας δυνάμεως, ἄχρονος ἡ γέννησις. Καὶ καθὼς εἴρηται πολλάκις, οὐκ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι τὸν Υἱὸν παρήγαγεν, οὐδὲ τὸν, μὴ ὄντα εἰς υἱοθεσίαν ἤγαγεν· ἀλλ' ἀΐδιος ὢν ὁ Πατὴρ, ἀϊδίως ἐγέννησε καὶ ἀνεκφράστως Υἱὸν, ἕνα μόνον, ἀδελφὸν οὐκ ἔχοντα[1]*. Οὔτε δύο εἰσὶν ἀρχαί· ἀλλὰ κεφαλὴ τοῦ Υἱοῦ ὁ Πατὴρ, μία ἡ ἀρχή. Πατὴρ γὰρ Υἱὸν ἐγέννησε ΘΕΟΝ*[2]*) ΑΛΗΘΙΝΟΝ, Ἐμμανουὴλ προσαγορευόμενον· ὁ δὲ Ἐμμανουὴλ μεθ' ἡμῶν ὁ Θεὸς ἑρμηνεύεται.*

Christus Deus.

ΙΕ'. Καὶ θέλεις γνῶναι ὅτι Θεός ἐστιν, ὁ ἐκ Πατρὸς γεννηθεὶς καὶ ὕστερον ἐνανθρωπήσας; Ἄκουε τοῦ προφήτου λέγοντος· Οὗτος ὁ Θεὸς ἡμῶν, οὐ λογισθήσεται ἕτερος πρὸς αὐτόν. Ἐξεῦρε πᾶσαν ὁδὸν ἐπιστήμης, καὶ ἔδωκεν αὐτὴν Ἰακὼβ τῷ παιδὶ αὐτοῦ, καὶ Ἰσραὴλ τῷ ἠγαπημένῳ ὑπ' αὐτοῦ. Μετὰ τοῦτο ἐπὶ τῆς γῆς ὤφθη, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συνανεστράφη. Βλέπεις Θεὸν μετὰ τὴν Μωσέως νομοθεσίαν ἐνανθρωπήσαντα; Δέξαι καὶ δευτέραν μαρτυρίαν τῆς Χριστοῦ θεότητος, τὴν ἀρτίως ἀνεγνωσμένην. Ὁ θρόνος σου, ὁ Θεὸς, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. Ἵνα γὰρ μὴ, διὰ τὴν ἔνσαρκον τὴν ἐνταῦθα γενομένην παρουσίαν, νομισθῇ μετὰ ταῦτα εἰς προκοπὴν ἐλθεῖν θεότητος, λέγει σαφῶς· Διὰ τοῦτο ἔχρισέ σε, ὁ Θεὸς, ὁ Θεός σου ἔλαιον[3]*) ἀγαλλιάσεως παρὰ τοὺς μετόχους σου. Βλέπεις Χριστὸν Θεὸν ὑπὸ Πατρὸς Θεοῦ χριόμενον*[4]*);*

Ις'. Θέλεις[5]*) δέξασθαι καὶ τρίτην μαρτυρίαν τῆς Χριστοῦ θεότητος; Ἄκουε Ἡσαΐου λέγοντος· Ἐκοπίασεν Αἴγυπτος καὶ ἐμπορία Αἰθιόπων. Καὶ μετ' ὀλίγα· Καὶ ἐν σοὶ προσεύξονται, ὅτι ἐν σοὶ ὁ Θεός ἐστι, καὶ οὐκ ἔστι Θεὸς πλήν σου. Σὺ γὰρ εἶ ὁ Θεὸς, καὶ οὐκ ἤδειμεν, ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ σωτήρ. Βλέπεις Θεὸν τὸν Υἱὸν*[6]*), ἔχοντα ἐν ἑαυτῷ Θεὸν τὸν Πατέρα· μο-*

1. *ἀδελφὸν οὐκ ἔχ.*] C. M. RE. Casaub. *ἀδελφὸν γὰρ οὐκ ἔχει.* —. *τοῦ Υἱοῦ* C. M. RE. Casaub. Grod. *τοῦ Χριστοῦ*. Emendatio librariorum ne quid minus tuto de dogmate disseratur, caventium. Filii enim nomen Divinitatis est; Pater autem Filii caput tantum propter illius humanitatem. Cf. Catech. XIII. 23. Consule tamen S. Athan. de Syn. cap. 16—17. et c. 23. (opp. I. 729. 736. M.), Rufin. H. E. I. 23. de quibus in Commentt. in h. l. accuratius disputabimus.

2. *Πατὴρ — Θεὸν*] C. M. et Grod. *Πατὴρ γὰρ Υἱὸν ἐγέννησεν, ἐγέννησε δὲ Θεὸν ἀληθινόν.* —. *ὁ δὲ Ἐμμαν.* C. M. *ὃ μεθ' ὑμῶν* omiss. *Ἐμμανουήλ.* Grod. „qui interpretatur, nobiscum Deus."

3. *ἔλαιον*] RE. Casaub. *ἐλαίῳ*

Digitized by Google

generavit. Nos namque in tempore loquentes, tempus consumimus: in divina autem virtute temporis expers est generatio. Et sicut persaepe dictum fuit, nequaquam ex non Ente ad Esse Filium traduxit, neque eum, qui non erat, in adoptionem adduxit: verum aeternus exsistens Pater, aeternum genuit et inenarrabiliter unum solum Filium, qui fratrem non habeat. Neque duo sunt principia: sed caput Filii Pater, unum principium. Pater enim Filium genuit DEUM VERUM, Emmanuel appellatum. Porro *Emmanuel* interpretatur: *Deus Nobiscum.* Jes. VII. 14. Matth. I. 20.

XV. Et vis cognoscere, Deum esse eum, qui ex Patre natus est posteaque homo factus? Audi prophetam dicentem: ***Hic est Deus noster, non reputabitur alius adversus eum. Invenit omnem viam scientiae, et dedit eam Jacob puero suo et Israel dilecto suo. Post haec in terra visus est, et cum hominibus conversatus est.*** Cernis Deum post legem per Moysem latam inhumanatum? Accipe et alterum divinitatis Christi testimonium, quod modo lectum est. ***Thronus tuus, Deus, in seculum seculi.*** Nam, ne propter hanc in carne praesentiam hic factam existimaretur, deinceps eum ex profectu in hanc Deitatis dignitatem pervenisse, dicit manifeste: ***Propterea unxit te, Deus, Deus tuus oleo laetitiae prae consortibus tuis.*** Viden' Christum Deum a Patre Deo unctum? Baruch II. 36—38. Ps. XLIV. 7. Ib. V. 8. Hebr. I. 9.

XVI. Vis et tertium accipere divinitatis Christi testimonium? Audi Jesaiam dicentem: ***Laboravit Aegyptus et negotiatio Aethiopum.*** Et post pauca: ***Et in te supplicabunt, quoniam in te Deus est, et non est Deus praeter te. Tu enim es Deus, et nesciebamus, Deus Israel Salvator.*** Vides Deum Filium, habentem in semetipso Deum Patrem: fere idem di- Jes. XLV. 14. 15.

(Ps. XLIV. 8. Aqu. Sym.). Reliquae versiones h.l. exhib. ἔλαιον. Cf. Catech. XXI. 2. Origen. de princip. II. 6. n. 5. (opp. I. 91. R.)

4. Χριστὸν — χριόμενον] Ita C. Mon. 1. 2. Coisl. Ottob. RE. Casaub. Editt. Χριστὸν ὑπὸ Πατρὸς χριόμενον Θεόν. Ad Πατρὸς ex iisdem Codd. Ed. Maur. apposuit Θεοῦ (C. M. ὑπὸ Θεοῦ Πατρὸς).

5. Θέλεις] Editt. Θέλει. Emend. Milles. suffragantibus Codd. melioris notae.

6. τὸν Υἱὸν] Editt. τὸν omitt. —. Verba κἀγὼ ἐν τ. Πατρὶ repetita desunt Coisl. RE. Casaub. Grod. — Dein loco Ἐγὼ καὶ ὁ Π. ἕν εἰμι RE. Casaub. legunt ex correct. Ἐγώ εἰμι ὁ Πατήρ. Grod. „non dixit; unus sum".

Digitized by Google

νονουχὶ τὸ αὐτὸ λέγοντα, ὅπερ ἐν εὐαγγελίοις εἴρηκεν· Ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ, κἀγὼ ἐν τῷ Πατρί. Οὐκ εἴρηκεν, ὁ Πατήρ εἰμι ἐγώ· ἀλλ', ὁ Πατὴρ ἐν ἐμοὶ, κἀγὼ ἐν τῷ Πατρί. Καὶ πάλιν οὐκ εἶπεν· Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἕν εἰμι· ἀλλ', Ἐγὼ καὶ ὁ Πατὴρ ἕν ἐσμεν· ἵνα μήτε ἀπαλλοτριώσωμεν, μήτε συναλοιφὴν υἱοπατορίας ἐργασώμεθα. Ἕν, διὰ τὸ κατὰ τὴν θεότητα ἀξίωμα· ἐπειδὴ Θεὸς Θεὸν ἐγέννησεν. Ἕν, διὰ τὸ κατὰ τὴν βασιλείαν· οὐ γὰρ ἄλλων βασιλεύει Πατὴρ, ἄλλων δὲ Υἱὸς, κατὰ τὸν Ἀβεσαλὼν ἀνταίρων τῷ Πατρί[1])· ἀλλ' ὧν βασιλεύει ὁ Πατὴρ, τούτων βασιλεύει καὶ ὁ Υἱός. Ἕν, διὰ τὸ μηδεμίαν εἶναι διαφωνίαν ἢ διάστασιν· οὐ γὰρ ἄλλα βουλήματα Πατρὸς, ἄλλα δὲ Υἱοῦ. Ἕν, διὰ τὸ μὴ εἶναι ἄλλα Χριστοῦ δημιουργήματα, καὶ ἄλλα Πατρός· μία γὰρ ἡ πάντων δημιουργία, τοῦ Πατρὸς διὰ τοῦ Υἱοῦ πεποιηκότος· ὅτι αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐγενήθησαν· αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησάν, φησιν ὁ ψαλμῳδός. Ὁ γὰρ λέγων, λέγει τῷ ἀκούοντι· καὶ ὁ ἐντελλόμενος, ἐντέλλεται τῷ συμπαρόντι[2]).

Non Pater incarnatus est, sed Filius.

ΙΖ'. Θεὸς τοίνυν ἀληθινὸς ὁ Υἱὸς[3]), ἔχων ἐν ἑαυτῷ τὸν Πατέρα, οὐκ εἰς Πατέρα μεταβληθείς· οὐ γὰρ Πατὴρ ἐνηνθρώπησεν, ἀλλὰ Υἱός· λεγέσθω γὰρ ἐλευθερίως ἡ ἀλήθεια. Οὐ Πατὴρ ἔπαθεν ὑπὲρ ἡμῶν, ἀλλὰ Πατὴρ ἀπέστειλε τὸν ὑπὲρ ἡμῶν παθόντα[4]). Μήτε λέγωμεν τό, Ἦν ποτε, ὅτε οὐκ ἦν ὁ Υἱός· μήτε υἱοπατορίαν καταδεξώμεθα· ἀλλ' ὁδῷ βασιλικῇ πορευθῶμεν, μὴ ἐκκλίνωμεν μήτε ἀριστερᾷ μήτε δεξιᾷ. Μήτε, διὰ τὸ νομίζειν[5]) τιμᾶν τὸν Υἱὸν, Πατέρα αὐτὸν ἀναγορεύσωμεν· μήτε, διὰ τὸ τιμᾶν τὸν Πατέρα νομίζειν, ἕν τι τῶν δημιουργημάτων τὸν Υἱὸν ὑποπτεύσωμεν. Ἀλλ' εἷς Πατὴρ, δι' ἑνὸς Υἱοῦ προσκυνείσθω, καὶ μὴ μεριζέσθω ἡ προσκύνησις. Εἷς Υἱὸς καταγγελλέσθω, πρὸ τῶν αἰώνων ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς καθεζόμενος· τὸ συγκαθέζεσθαι οὐ χρόνοις μετὰ τὸ πάθος λαβὼν ἐκ προκοπῆς, ἀλλ' ἀϊδίως κεκτημένος.

1. *κατὰ τὸν Ἀβ. — πατρί*] Desunt haec verba C. M. RE. Casaub. forte spuria. Ibid. alterum *βασιλεύει* ante *καὶ ὁ Υ.* omiss. —. *μηδεμίαν εἶναι* Ibid. *μὴ εἶναι.*

2. *συμπαρόντι*] Coisl. RE. Casaub. Grod. *παρόντι.*

3. *ὁ Υἱὸς*] Act. *ὁ* apposuimus ad f. C. M. RE. — Dein *οὐ γὰρ* C. M. *γὰρ* om. —. *ἀλλὰ Υἱὸς* ibid. *ἀλλ' ὁ Υἱός.*

4. *τὸν ὑπὲρ ἡμ. παθ.* Coisl. *τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ὑπὲρ ἡμῶν παθόντα.* — *Μήτε λέγωμ.* Vulg. *μήτε λέγωμέν ποτε τὸ, Ἦν, ὅτε οὐκ ἦν.* At rectius in C. M. RE. Ca-

Digitized by Google

centem, quod in evangeliis dixit: ***Pater in me, ego in Patre.*** Joh. xvii. 21. Non ait, ***Pater sum ego;*** sed: ***Pater in me, et ego in Patre.*** xiv. 11. Rursum non dixit, ***Ego et pater unum sum;*** sed, ***Ego et Pater unum sumus;*** ut neque abalienemus, neque filio-paternitatis con- Joh. x. 30. fusionem faciamus. ***Unum,*** propter divinitatis dignitatem: si quidem Deus Deum genuit. ***Unum,*** propter regni praerogativam: non enim in alia regnat Pater, in alia vero Filius, in modum Absalon adversatus Patri: sed in quae regnat Pater, in eadem regnat et Filius. ***Unum***, quod nulla sit dissonantia aut separatio: non enim aliae Patris voluntates, aliae Filii. ***Unum*** propterea, quod non alia sint Christi opificia, et Patris alia: unum est enim omnium opificium, quum Pater per Filium fecerit: ***Quoniam ipse dixit, et facta sunt: ipse praecepit, et creata sunt,*** inquit Psaltes. Qui Ps. cxlviii. enim dicit, audienti dicit: et qui praecipit, simul praesenti praecipit. 5.

XVII. Deus igitur verus est Filius, habens in seipso Patrem, non in Patrem mutatus: non enim Pater hominem induit, sed Filius. Dicatur enim libere veritas. Non Pater passus est pro nobis; sed Pater misit eum, qui pro nobis passus est. Nec usquam illud dicamus: Erat, quando non erat Filius: neque Filio-paternitatem recipiamus: verum regia via incedamus, ne declinemus neque ad sinistram neque ad dextram. Neque ideo, quod Filio deferendum honorem existimamus, Patrem eum nuncupemus: neque dum Patrem honorare arbitramur, Filium unam ex rebus conditis suspicemur. Verum unus Pater per unum Filium adoretur, neque dividatur adoratio. Unus Filius praedicetur, ante secula in dextra Patris sedens: qui hoc ipsum, ut cum Patre sedeat, non in temporibus post passionem ex profectu accepit, sed sempiterno possidet.

saub. Grod. ποτὲ ad ἦν deducitur, quemadmodum Arianorum formula vulgo refertur. Cf. Excerpta ex Arii Thalia ap. S. Athan. orat. I. c. Arian. c. 5. (opp. I. 409. Vd). Commentt. in h. l. —. ἀλλ' ante ὁδῷ deest in Codd. citt.

5. διὰ τὸ νομίζ.] RE. Casaub. διὰ τοῦ νομίζ. C. M. διὰ τοὐνομάζειν (leg. διὰ τοῦ νομίζ.) uti Codd. tres citt. infra διὰ τοῦ τιμᾶν τ. Π. νομίζ. ubi vulg. διὰ τὸ — νομίζ.

Digitized by Google

Filius in omnibus Patri similis.

ΙΗ'. Ὁ ἑωρακὼς τὸν Υἱόν, ἑώρακε τὸν Πατέρα. Ὅμοιος γὰρ ἐν πᾶσιν ὁ Υἱὸς τῷ γεγεννηκότι. Ζωὴ ἐκ ζωῆς γεννηθεὶς[1]), καὶ φῶς ἐκ φωτὸς, δύναμις ἐκ δυνάμεως, Θεὸς ἐκ Θεοῦ, καὶ ἀπαράλλακτοι τῆς θεότητος οἱ χαρακτῆρές εἰσιν ἐν τῷ Υἱῷ· καὶ ὁ καταξιωθεὶς ἰδεῖν Υἱοῦ θεότητα, ἔρχεται εἰς ἀπόλαυσιν τοῦ γεγεννηκότος. Οὐκ ἐμὸς ὁ λόγος, ἀλλὰ τοῦ μονογενοῦς [Υἱοῦ][2]). Τοσοῦτον χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι, καὶ οὐκ ἔγνωκάς με, Φίλιππε; ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα. Καὶ ἵνα εἴπω συντομώτερον, μήτε χωρίζωμεν, μήτε συναλοιφὴν ἐργαζώμεθα. Καὶ μήτε ἀλλότριόν ποτε τοῦ Πατρὸς εἴπῃς τὸν Υἱόν· μήτε καταδέξῃ τοὺς λέγοντας, τὸν Πατέρα ποτὲ μὲν πατέρα, ποτὲ δὲ υἱὸν εἶναι· ἀλλότρια γὰρ καὶ ἀσεβῆ ταῦτα, καὶ οὐκ Ἐκκλησίας τὰ διδάγματα. Ἀλλ' ὁ Πατὴρ γεννήσας τὸν Υἱὸν, ἔμεινε Πατὴρ καὶ οὐκ ἠλλοίωται. Σοφίαν ἐγέννησεν, ἀλλ' οὐκ αὐτὸς ἄσοφος ἐγένετο· καὶ δύναμιν γεννήσας, οὐκ ἠσθένησε. Θεὸν γεννήσας, οὐκ αὐτὸς τῆς θεότητος ἐστερήθη[3])· καὶ οὔτε τι αὐτὸς ἀπώλεσε μειωθεὶς ἢ ἀλλοιωθείς· οὔτε ὁ γεννηθεὶς[4]) ἔχει τι λεῖπον. Τέλειος ὁ γεννήσας, τέλειον τὸ γεννηθέν· Θεὸς ὁ γεννήσας, Θεὸς καὶ ὁ γεννηθείς· Θεὸς μὲν τῶν πάντων, Θεὸν δὲ ἑαυτοῦ, τὸν Πατέρα ἐπιγραφόμενος. Οὐ γὰρ ἐπαισχύνεται λέγων· Ἀναβαίνω πρὸς τὸν Πατέρα μου καὶ πατέρα ὑμῶν[5]), καὶ Θεόν μου καὶ Θεὸν ὑμῶν.

ΙΘ'. Ἀλλ' ἵνα μὴ νομίσῃς ὅτι ὁμοίως τοῦ Υἱοῦ[6]) καὶ τῶν κτισμάτων ἐστὶ Πατὴρ, ὑποδιέστειλεν ἐν τοῖς ἑξῆς. Οὐ γὰρ εἶπεν, ἀναβαίνω πρὸς τὸν Πατέρα ἡμῶν, ἵνα μὴ κοινωνία γένηται τῶν ποιημάτων πρὸς τὸν μονογενῆ· ἀλλὰ, Πατέρα μου καὶ πατέρα ὑμῶν, εἶπεν. Ἄλλως ἐμοῦ, κατὰ φύσιν· καὶ ἄλλως ὑμῶν[7]), κατὰ θέσιν. Καὶ πάλιν· πρὸς τὸν Θεόν μου, καὶ Θεὸν ὑμῶν. Ἄλλως ἐμοῦ, ὡς Υἱοῦ γνησίου καὶ μονογενοῦς· καὶ ἄλλως ὑμῶν, ὡς δημιουργημάτων. Θεὸς τοίνυν ἀληθινός ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ

1. γεννηθεὶς] Deest RE. et Casaub. —. Ibid. et C. Mon. 1. 2. καὶ δύναμις ἐκ δυν. et καὶ ἐκ Θεοῦ Θεός. —.

2. Υἱοῦ] Superfluum et rectius omiss. in C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. Grod. — συντομώτερον C. M. RE. τὸ συντομώτατον: melius. —. τοῦ Πατρὸς Editt. omitt. Interposuit hh. vv. Ed. Maur. ex Coisl. Ottob. RE. Grod. accedit. C. M. — τοὺς λέγ. Codd. citt. praeter Ottob. Editt. τοῦ λέγοντος. Sed legendum esset: ἀνέχῃ seu ἀνάσχηθι. Cf. Cat. IX. 7.

3. ἐστερήθη] Coisl. gloss. οὔτέ τι αὐτὸς τῆς Θεότητος ἐστερήθη· καὶ οὔτέ τι.

4. ὁ γεννηθεὶς] RE. Casaub. Mon. 1. ὁ γεννήσας. Ex C. Mon. 1. c. Grod. posuimus καὶ ὁ γεν-

XVIII. ***Qui vidit Filium, vidit Patrem.*** In omnibus enim genitori similis est Filius; vita ex vita genitus, et lumen ex lumine, virtus ex virtute, Deus ex Deo: et nulla in re differentes sunt Deitatis *characteres in Filio; et qui divinitatem Filii videre dignus est habitus, idem ad fruendum genitore venit. Non meus hic sermo est, sed unigeniti [Filii]. ***Tanto tempore vobiscum sum, et non cognovisti me, Philippe? Qui vidit me, vidit Patrem.*** Atque ut compendiosius dicam, neque separemus, neque *confusionem faciamus. Neque alienum unquam a Patre Filium dixeris: neque illos admiseris, qui dicant, Patrem aliquando quidem Patrem esse, aliquando vero Filium. Aliena enim et impia sunt haec, et non Ecclesiae dogmata. Sed Pater genito filio mansit Pater, et non mutatus est. Sapientiam genuit, verum non ipse insipiens factus; et virtutem generans ipse non est infirmatus. Deum generans nec ipse Deitate spoliatus fuit, nec quidquam ipse deperdidit imminutus vel mutatus: nec ille, qui genitus est, defectus quidquam habet. Perfectus est, qui genuit, perfectum quod genitum est. Deus, qui genuit: Deus et qui genitus est; Deus quidem omnium, Deum tamen suum, Patrem adscribens. Non enim veretur dicere: ***Adscendo ad Patrem meum et patrem vestrum, et Deum meum et Deum vestrum.***

Joh. xiv. 9.

* Gr. splendores.

Joh. xiv. 9.

*Gr. contractionem.

Joh. xx. 17.

XIX. Sed ne existimes, illum eodem modo Filii et creaturarum esse Patrem, distinxit in sequentibus. Non enim dixit: ***Ascendo ad Patrem nostrum***, ne creaturarum cum Unigenito communitas induceretur: sed, ***Patrem meum, et patrem vestrum***, ait. Aliter ***meum***, secundum naturam; et aliter ***vestrum***, secundum adoptionem. Et rursus, ***ad Deum meum, et Deum vestrum.*** Aliter ***meum***, tanquam germani et unigeniti Filii: et aliter ***vestrum***, tamquam opificiorum. Deus igitur verus est Filius

Joh. xx. 17.

νηϑείς, ubi Editt. Θ ὁ γενν Cf. Catech. VII. 5—7.

5. ὑμῶν] Editt. ἡμῶν. Vulg. ex C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. Cf. Catech. VII. 7. not. 3. et Commentt. in h. l.

6. Υἱοῦ] RE. Θεοῦ. —. ἐν τοῖς ἑξῆς Editt. et C. M. ἐν om. — τῶν ποιημάτων RE. Casaub. prosequuntur: πρὸς τὸν ποιητὴν καὶ τῶν δούλων πρὸς τὸν μονογενῆ (C. M. πρὸς τὸ μονογενές). Coisl. τῶν ποιημάτων πρὸς τὸν ποιητὴν καὶ μονογενῆ.

7. ὑμῶν] Editt. ἡμῶν. Mendose. Cf. Catech. VII. 7. not. 3. — ἄλλως ὑμῶν RE. Casaub. καὶ ἄλλως, ὑμῶν. —. γὰρ post πολλάκις ibid. om. — τὸ δὲ πῶς Ibid. πῶς τὸ δὲ.

Digitized by Google

Θεοῦ, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων ἀνεκδιηγήτως γεννηθείς. Πολλάκις γὰρ λέγω τὸ αὐτὸ πρὸς ὑμᾶς, ἵνα ἐντυπωθῇ ὑμῶν τοῦτο τῇ διανοίᾳ. Καὶ ὅτι μὲν ὁ Θεὸς Υἱὸν ἔχει, τοῦτο πίστευε· τὸ δὲ πῶς, μὴ πολυπραγμόνει· ζητῶν γὰρ οὐχ εὑρήσεις. Μὴ ἐξυψοῦ σεαυτὸν, ἵνα μὴ πέσῃς. Ἃ προσετάγη σοι, ταῦτα διανοοῦ μόνα. Εἰπέ μοι πρῶτον, τίς ἐστιν ὁ γεννήσας, καὶ τότε μάνθανε [1]) ὃ ἐγέννησεν. Εἰ δὲ φύσιν οὐ δύνασαι νοῆσαι τοῦ γεγεννηκότος, τοῦ γεγεννημένου τὸν τρόπον μὴ πολυπραγμόνει.

De verbis symb. ANTE OMNIA SECULA.

Κ'. Αὔταρκές σοι πρὸς εὐσέβειαν εἰδέναι, καθὼς εἴπαμεν, ὅτι ἕνα Υἱὸν ὁ Θεὸς ἔχει μόνον, ἕνα φυσικῶς γεγεννημένον· οὐχ ὅτε ἐγεννήθη ἐν Βηθλεὲμ τοῦ εἶναι ἀρξάμενον, ἀλλὰ ΠΡΟ ΠΑΝΤΩΝ ΤΩΝ ΑΙΩΝΩΝ. Ἄκουε γὰρ Μιχαίου τοῦ προφήτου λέγοντος· Καὶ σὺ Βηθλεὲμ, οἶκος τοῦ Ἐφραθᾶ, [μὴ] ὀλιγοστὸς [2]) εἶ τοῦ εἶναι ἐν χιλιάσιν Ἰούδα. Ἐκ σοῦ [γάρ] μοι ἐξελεύσεται ἡγούμενος, ὅστις ποιμανεῖ τὸν λαόν μου τὸν Ἰσραήλ. Καὶ αἱ ἔξοδοι αὐτοῦ ἀπ' ἀρχῆς, ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος. Μὴ οὖν πρόσεχε τῷ νῦν ἐκ τῆς Βηθλεέμ· ἀλλὰ προσκύνει τὸν ἀϊδίως ἐκ Πατρὸς γεννηθέντα [3]). Μὴ χρονικὴν ἀρχὴν τοῦ Υἱοῦ καταδέξῃ τινὸς λέγοντος, ἀλλὰ ἄχρονον ἀρχὴν γίνωσκε τὸν Πατέρα. Ἀρχὴ γὰρ Υἱοῦ ἄχρονος, ἀκατάληπτος, ἄναρχος, ὁ Πατήρ. Πηγὴ τοῦ τῆς δικαιοσύνης ποταμοῦ, τοῦ μονογενοῦς, ὁ Πατὴρ, ὁ γεννήσας αὐτὸν καθὼς οἶδεν αὐτὸς μόνος. Καὶ θέλεις [4]) γνῶναι, ὅτι αἰώνιός ἐστι βασιλεὺς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός; ἄκουε πάλιν αὐτοῦ λέγοντος· Ἀβραὰμ [ὁ πατὴρ ὑμῶν] ἠγαλλιάσατο, ἵνα ἴδῃ τὴν ἡμέραν τὴν ἐμήν· καὶ εἶδε, καὶ ἐχάρη. Εἶτα, σκληρῶς τοῦτο καταδεξαμένων τῶν Ἰουδαίων, τὸ ἐκείνοις ἔτι σκληρότερον λέγει·

1. μάνθανε] C. M. μανθάνεις.

2. μὴ ὀλιγοστὸς] Coisl. οὐκ ὀλιγ. Codd. Mon. 1. RE. Casaub. h. l. et Catech. XII. 20. μὴ omittunt, uti et textus LXX. vulg. In eundem modum Origen. hom. VIII. in Levit. c. 4. (II. 230. R.), S. Hieronym. commentt. in Mich. V. et ep. ad. Pammach. et alii. At plerique veterum scriptorum prophetae locum citant ex Matth. II. 6. (ubi pro οὐδαμῶς vulg. Cod. Dabc. μὴ Lachm. interrogative) e. g. Origen. de princ. IV. 4. Justin. M. dialog. c. Tryph. c. 74. Hieron. ep. 86. (al. 27.). Particulam negantem μὴ in Michaeae l. c. praeter versiones Arab. Armen. (Syr. interrogative) tenet etiam Theod. Mopsv. in Mich. V. (Ang. Mai C. N. VI. 145.). Quum vero utroque in loco S. Cyrilli nostri (Cat. XII. 20.) constans sit Codd. citt. praecipue C. Mon. 1. antiquissimi, lectio sine particula negante, vulgatae eadem praeferenda videtur. — σου γὰρ C. Coisl. Mon. 1. RE. Casaub. n. l. et Cat. XII. 20. cum LXX. omnium versionem praeter Arab. omittunt partic. γὰρ, quae ex

Digitized by Google

Dei, ante omnia saecula ineffabiliter genitus. Saepe enim idem vobis dico, ut menti hoc vestrae imprimatur. Et quod quidem Filium Deus habeat, illud crede; quomodo vero, ne curiosius sciscitare. Quaerens namque non reperies. Noli extollere te ipsum, ne cadas. Quae tibi mandata sunt, ea sola meditare. Dic mihi prius, quisnam sit is, qui genuit; et tunc addisce, quod genuit. Si autem genitoris naturam assequi cogitatione non potes, ejus quod genitum est modum ne sollicitius scrutare.

XX. Sufficit tibi ad pietatem nosse, uti diximus, quod unum solum Filium Deus habeat; unum natura genitum: qui non quum in Bethlehem natus est, tunc esse coepit; sed ANTE OMNIA SECULA. Audi enim Michaeam prophetam dicentem: ***Et tu Bethlehem domus Ephratha*** [***nequaquam***] ***parvula es, ut sis in millibus Juda: ex te*** [***enim***] ***mihi exibit dux, qui pascet populum meum Israel; et egressiones ejus ab initio, a diebus seculi.*** Ne igitur attendas ad eum, qui nunc ex Bethlehem ortus est, verum adora eum, qui sempiterno ex Patre genitus est. Ne quemquam patiaris, qui temporale Filii principium dicat; sed agnosce principium sine tempore, Patrem. Principium namque Filii temporis nescium, incomprehensum, principio carens, Pater. Fons fluminis justitiae, Unigeniti nimirum, Pater, qui ipsum generavit sicut novit ipse solus. Vis autem nosse, quod etiam aeternus rex est Dominus noster Jesus Christus? Ipsum rursus audi dicentem: ***Abraham*** [***pater vester***] ***exultavit, ut videret diem meum: et vidit, et gavisus est.*** Deinde, quum id dure acciperent Judaei, durius isto adhuc dicit: Mich. v. 2. Joh. VIII. 56.

evangelio S. Matthaei huc est translata. —. ἡγούμενος LXX. vulg. ἡγούμενος ignorant. Exhibent hanc vocem Cod. LXX. Alex. Grab. Syr. et Arab. Ex C. Alex. LXX. hausit denique Cyrillus, quae legit verba: ὅστις ποιμανεῖ τὸν λαόν μου τὸν Ἰσραήλ (Matth. II. 6.), quorum loco LXX. vulg. τοῦ εἶναι εἰς ἄρχοντα τοῦ (al. ἐν τῷ Cyrill. Cat. XII. 20. et Mopsv.) Ἰσραήλ.

3. Μὴ οὖν — γεννηθέντα] C. RE. Casaub. μὴ οὖν προσέχων τῷ (RE. τῶν) νῦν ἐν Βηθλεὲμ γεγεννῆσθαι αὐτὸν καὶ υἱὸν ἀνθρώπου ὅλον αὐτὸν πρόσφατον νόμιζε· ἀλλὰ προσκύνει etc. Vd. Commentt. in h. l. — ἐκ τ. Βηθλ. Coisl. ἐν τῇ B. — γεννηθέντα C. M. γεγεννημένον. Cf.

4. θέλεις] RE. Casaub. θέλεις γε. — καὶ vulg. ante αἰώνιος delevimus ad f. Codd. citt. et C. Mon. 1. 2. Grod. — ἡμῶν Editt. ὑμῶν. Lectio recep. ex Codd. citt. et Ottob. praeter RE. —. Ἀβραὰμ ὁ πατ. ὑμῶν C. M. ὁ πατὴρ ὑμῶν cum RE. Casaub. Grod. omitt.

Digitized by Google

Πρὶν Ἀβραὰμ γενέσθαι, ἐγώ εἰμι. Καὶ πάλιν πρὸς τὸν Πατέρα λέγει· Καὶ νῦν δόξασόν με σὺ [1] *Πάτερ παρὰ σεαυτῷ, τῇ δόξῃ ᾗ εἶχον, πρὸ τοῦ τὸν κόσμον εἶναι, παρὰ σοί. Σαφῶς γὰρ εἴρηκεν* [2]*, ὅτι πρὶν τὸν κόσμυν γενέσθαι, ἐγὼ εἶχον τὴν παρὰ σοὶ δόξαν. Καὶ πάλιν, ὅτι ἠγάπησάς με πρὸ καταβολῆς κόσμου, λέγων· σαφῶς φησιν, ὅτι ἀΐδιον ἔχω τὴν παρὰ σοὶ δόξαν.*

De verbis symb. PER QUEM OMNIA FACTA SUNT.

ΚΑ΄. Πιστεύωμεν [3]*) τοίνυν ΕΙΣ ΕΝΑ ΚΥΡΙΟΝ ΙΗΣΟΥΝ ΧΡΙΣΤΟΝ, ΤΟΝ ΥΙΟΝ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΤΟΝ ΜΟΝΟΓΕΝΗ· ΤΟΝ ΕΚ ΤΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΓΕΝΝΗΘΕΝΤΑ, ΘΕΟΝ ΑΛΗΘΙΝΟΝ ΠΡΟ ΠΑΝΤΩΝ ΤΩΝ ΑΙΩΝΩΝ· ΔΙ' ΟΥ ΤΑ ΠΑΝΤΑ ΕΓΕΝΕΤΟ. Εἴτε γὰρ θρόνοι εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρχαὶ εἴτε ἐξουσίαι· τὰ πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ οὐδὲν τῶν γεννητῶν ὑπεξῄρηται τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ. Φιμούσθω πᾶσα αἵρεσις διαφόρους ποιητὰς καὶ κοσμοποιοὺς εἰσάγουσα· φιμούσθω βλασφημοῦσα* [4] *[γλῶσσα] τὸν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Φιμούσθωσαν οἱ λέγοντες τὸν ἥλιον εἶναι τὸν Χριστόν· ἡλίου γάρ ἐστι δημιουργὸς, οὐχ ὁ ἥλιος ὁ φαινόμενος Φιμούσθωσαν οἱ λέγοντες ἀγγέλων δημιούργημα τὸν κόσμον, οἱ τὸ τοῦ μονογενοῦς ἀξίωμα παραρπάζειν βουλόμενοι. Εἴτε γὰρ ὁρατὰ εἴτε ἀόρατα, εἴτε θρόνοι, εἴτε κυριότητες, εἴτε τι ὀνομαζόμενον, πάντα διὰ τοῦ Χριστοῦ* [5] *ἐγένετο. Βασιλεύει τῶν ὑπ' αὐτοῦ πεποιημένων· οὐκ ἀλλοτρίαν αἰχμαλωσίαν ἁρπάσας, ἀλλὰ ἰδίων δημιουργημάτων βασιλεύων, καθὼς ὁ εὐαγγελιστὴς εἴρηκεν Ἰωάννης· Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἕν. Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, τοῦ Πατρὸς δι' Υἱοῦ ἐργαζομένου.*

Non sufficiunt humana exempla rebus divinis.

ΚΒ΄. Καὶ βούλομαι μέν τι [6] *εἰπεῖν καὶ ὑπόδειγμα τῶν λεγομένων, ἀλλ' οἶδα αὐτὸ ἀσθενές· ποῖον γὰρ ἔσται τῶν ὁρατῶν ἀκριβὲς ὑπόδειγμα τῆς θείας [καὶ ἀοράτου] δυνάμεως; ἀλλ' ὅμως λεγέσθω ὡς ἀσθενὲς παρὰ ἀσθενῶν πρὸς ἀσθενεῖς. Ὥσπερ γὰρ ἄν τις βασιλεὺς* [7] *βασιλέα υἱὸν ἔχων, βουλόμενος κατασκευάσαι πόλιν, ὑπόθοιτο τῷ υἱῷ συμβασιλεύοντι τὴν κατα-*

1. *δοξ. με σὺ*] RE. Casaub. *σὺ* omitt. C. M. *πάτερ σὺ*. Vd. Catech. VII. 10. not. 2. — *ᾗ* RE. Casaub. *ἣν*. Cf. Origen. in Matth. tom. XIII. 20. (III. 598 R.).

2. *εἴρηκεν*] C. M. *εἶπεν*. — *πρὶν τὸν κ. γεν.* Ibid. *πρὶν ὁ κόσμος γένηται.* —. *τὴν* ante *δόξαν* deest RE. Casaub.

3. *Πιστεύωμεν*] Ita C. M. et Grod. Reliqui Codd. et Editt. *πιστεύομεν*. — *Θεὸν ἀληθινὸν* RE. Casaub. *Υἱὸν ἀληθινὸν*.

4. *βλασφημοῦσα*] scil. *αἵρεσις*. (Cf. Catech. XVIII. 26. *αἱρέσεις — ἐπιχείρουσιν*). Quod adjicit Vulg. *γλῶσσα* non exstat in

Digitized by Google

Priusquam Abraham esset ego sum. Iterumque ad Patrem dicit: *Et nunc glorifica me tu. Pater. apud temetipsum, gloria, quam habui, antequam mundus esset, apud te.* Palam enim hoc dixit: Priusquam mundus fieret, ego habebam apud te gloriam. Et rursus aiens: *Quia dilexisti me ante constitutionem mundi*, dicit manifeste: Aeternam habeo apud te gloriam. Joh. VIII. 58. Joh. XVII. 5. Ibid. v. 24.

XXI. Credamus igitur IN UNUM DOMINUM JESUM CHRISTUM, FILIUM DEI UNIGENITUM; EX PATRE NATUM, DEUM VERUM ANTE OMNIA SECULA: PER QUEM OMNIA FACTA SUNT. *Sive enim Throni sive Dominationes, sive Principatus sive Potestates, omnia per ipsum facta sunt*: et nulla rerum creatarum ejus potestati subtracta est. Obmutescat omnis haeresis diversos factores et mundi autores inducens: obmutescat [lingua] blasphemiis prosequens Christum Dei Filium. Obmutescant, qui Solem esse Christum, dicunt. Solis enim est artifex, non sol iste conspicuus. Obmutescant, qui mundum hunc ajunt angelorum esse opificium, qui Unigeniti dignitatem abripere volunt. *Sive enim visibilia sive invisibilia, sive Throni sive Dominationes*, sive quidquid nomen habet, *omnia per Christum facta sunt.* Regnat Filius in res a se factas: non alienam rapinam sibi usurpans, sed propria in opera regnum exercens; sicut evangelista Joannes dixit: *Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil. Omnia per ipsum facta sunt,* Patre per Filium operante. Col. I. 16. Joh. I. 3.

XXII. Ac vellem equidem eorum, quae dicuntur, exemplum quoddam afferre, sed illud infirmum esse novi. Quaenam enim ex visibilibus rebus, divinae [invisibilisque] potestatis idoneum exemplum esse queat? Dicatur nihilominus tanquam infirmum, et ab infirmo ad infirmos. Quemadmodum enim, si quis rex regem habens filium, volens constituere civitatem, proponat exemplar filio secum regnanti

C. M. RE. Casaub. Grod. et rectius praetermittitur. — τὸν ante ἥλιον deest C. M. —. ὁ ἥλ. C. M. RE. Casaub ὁ om.

5. διὰ τοῦ Χριστοῦ] C. M. δι' αὐτοῦ. (Eph. I. 21.) —. οὐδὲ ἕν C. M. addit: ὃ γέγονεν. Perioche Πάντα — ἐργαζομένου non legitur in RE. Casaub.

6. μέν τι] Editt. μέν τοι. C. M. μὲν om. —. ὁρατῶν Coisl. et Mon. 2. ὁρατὸν (C. M. ὁρατὸν lectione ὁρατῶν rasa). Art. τῶν habent RE. Casaub. Grod. „his". —. Aperte spuria sunt voces: καὶ ἀοράτου praetermissa in Codd. citt. et Grod.

7. ἄν τις βασ.] C. M. ἄν εἴ

Digitized by Google

σκευὴν τῆς πόλεως· ὁ δὲ τὸ παράδειγμα λαβὼν, εἰς τέλος ἄγει τὸ νοηθέν· οὕτω Πατρὸς βουληθέντος τὰ πάντα κατασκευάσαι, τῷ τοῦ Πατρὸς νεύματι [1]) ὁ Υἱὸς τὰ πάντα ἐδημιούργησεν· ἵνα τὸ μὲν νεῦμα τηρῇ τῷ Πατρὶ τὴν αὐθεντικὴν ἐξουσίαν, καὶ ὁ Υἱὸς δὲ πάλιν ἔχῃ ἐξουσίαν τῶν ἰδίων δημιουργημάτων· καὶ μήτε Πατὴρ ἀπαλλοτριωθῇ τῆς δεσποτείας τῶν ἰδίων [2]) δημιουργημάτων, μήτε ὁ Υἱὸς τῶν ὑπ' ἄλλου δημιουργηθέντων βασιλεύῃ, ἀλλὰ τῶν ὑπ' αὐτοῦ. Οὐ γὰρ ἄγγελοι, καθὼς εἴρηται, τὸν κόσμον ἐδημιούργησαν· ἀλλὰ Υἱὸς μονογενὴς, πρὸ πάντων τῶν αἰώνων γεγεννημένος [3]), καθὼς εἴρηται· δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, μηδενὸς ὑπεξῃρημένου τῆς ὑπ' αὐτοῦ ποιήσεως. Καὶ ταῦτα μὲν ἡμῖν τέως τῇ τοῦ Χριστοῦ χάριτι λελέχθω.

ΚΓ'. Ἀναδραμόντες δὲ ἐπὶ τὴν τῆς Πίστεως ἐπαγγελίαν, καταπαύσωμεν ἐν τῷ παρόντι τὸν λόγον. Πάντα ἐποίησεν ὁ Χριστὸς, κἂν ἀγγέλους λέγῃς κἂν ἀρχαγγέλους, κἂν κυριότητας κἂν θρόνους [4]). Οὐχ ὅτι ὁ Πατὴρ ἠτόνει περὶ τὴν τῶν δημιουργημάτων αὐτουργίαν, ἀλλ' ὅτι βασιλεύειν τῶν ὑπ' αὐτοῦ πεποιημένων τὸν Υἱὸν ἠβουλήθη, αὐτὸς αὐτῷ παρέχων τῶν κατασκευαζομένων τὴν ὑφήγησιν [5]). Τιμῶν γὰρ τὸν ἑαυτοῦ Πατέρα ὁ Μονογενὴς φησιν· Οὐ δύναται ὁ Υἱὸς ποιεῖν ἀφ' ἑαυτοῦ οὐδὲν, ἐὰν μή τι βλέπῃ τὸν Πατέρα ποιοῦντα· ἃ γὰρ ἂν ἐκεῖνος ποιῇ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως ποιεῖ· καὶ πάλιν· Ὁ Πατήρ [6]) μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται· κἀγὼ ἐργάζομαι· οὐδεμιᾶς οὔσης ἐν τοῖς ἐργαζομένοις ἐναντιότητος. Τὰ γὰρ ἐμὰ πάντα, σά ἐστι· καὶ τὰ σὰ, ἐμά, φησιν ἐν εὐαγγελίοις ὁ Κύριος. Καὶ τοῦτό ἐστιν ἐπιγνῶναι σαφῶς ἐκ τῆς παλαιᾶς καὶ καινῆς διαθήκης. Ὁ γὰρ λέγων· Ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν καὶ καθ' ὁμοίωσιν, πάντως ὅτι τινὶ παρόντι προσδιελέγετο [7]). Σαφέστατα δὲ μᾶλλον ὁ ψαλμῳ-

τις βασιλεύς. —. συμβασιλ. RE. Casaub. τῷ συμβασιλεύοντι. —. παράδειγμα C. Mon. 1. 2. RE. Casaub. πρᾶγμα. Haud aptum. (Vd. Phil. Jud. de opif. mundi: ἡ ἀρχέτυπος σφραγὶς ὃν φαμεν εἶναι κόσμον νοητὸν, αὐτὸς ἂν εἴη τὸ ἀρχέτυπον παράδειγμα. (opp. I. 5. Mang.) Cf. Iren. adv. haer. IV. 20. v. 18. Tatian. adv. Graec. 5. 19.) —. Ex Codd. citt. et Ottob. legimus: κατασκευάσαι l. κατασκεύασθαι.

1. τῷ τ. Π. — νεύματι] RE. Casaub. haec verba omitt. —. ἵνα τὸ μὲν νεῦμα C. M. ἵνα τῷ μὲν νεύματι τηρῇ (sc. ὁ Υἱός). In RE. Casaub. tota periodus ἵνα — ἐξουσίαν praetermissa est, librario sine dubio, sed injuste infectionis suspecta Arianae. Vd. Commentt. in h. l. — Quae sequuntur codex idem uterque in hunc modum caute scripsit: καὶ (ὁ Υἱὸς δὲ πάλιν) ἔχει ἐξουσίαν τῶν ἰδίων δημιουργημάτων, ἵνα καὶ ὁ Πατὴρ δημι-

Digitized by Google

struendae civitatis, ille autem exemplari sumto cogitatum opus ad finem perducat: ita, quum Pater omnia condere voluisset, Patris nutu omnia Filius constituit; ut nutus quidem ille Patri servet incolume summae arbitrium potestatis, Filius vero nihilominus rerum a se factarum habeat potestatem; ut neque Pater propriorum operum dominatione fraudetur; neque Filius in res ab alio, sed a se conditas regnum obtineat. Non enim angeli, ut dictum est, mundum hunc condidere, sed unigenitus Filius ante omnia secula genitus, quomodo diximus: *per quem omnia facta sunt*, nulla re ab illius opificio excepta. Et haec quidem nobis hactenus per Christi gratiam dicta sunto.

XXIII. Recurrentes vero in Fidei confessionem, concludamus in praesenti sermonem. Omnia fecit Christus, sive angelos dixeris sive archangelos, sive Dominationes sive Thronos. Non quod Pater sufficienti ad creandum per se ipsum potestate caruerit; sed quia Filium voluit rebus, quas fecisset, regnare, ipse exhibens illi rerum creandarum administrationem. Honorans enim Unigenitus Patrem suum ait: ***Non potest Filius facere quidquam a semetipso, nisi quid viderit Patrem facientem. Quae enim ille fecerit, haec et Filius similiter facit.*** Et iterum: ***Pater meus usque*** Joh. v. 19. ***modo operatur, et ego operor;*** nulla prorsus in his, qui operan- Ibid. v. 17. tur, contrarietate. ***Mea enim omnia tua sunt, et tua mea***, ait in Joh. XVII. 10. evangeliis Dominus. Quod quidem aperte cognoscere licet, tam ex Veteri quam ex Novo Testamento. Qui enim dicit: ***Faciamus hominem ad imaginem nostram et ad similitudinem;*** omnino praesen- Gen. 1. 26. tem aliquem alloquebatur. Omnium vero apertissime Psalmista ait:

συργὸς ᾖ καὶ ὁ Υἱος· καὶ μήτε Πατὴρ κ. τ. λ.

2. *ἰδίων*] Deest C. M. —. *δημιουργηθέντων* Editt. *δημιουργημάτων*. Emendavit Maurin. ex Coisl. Grod. suffragg. C. Mon. 1. 2.—.

3. *πρὸ πάντων — γεγενν.*] Desunt haec in RE. Casaub. —. *ἡμῖν* Coisl. RE. Casaub. Mon. 2. *ὑμῖν*. — *Χριστοῦ* RE. Casaub. Coisl. *Κυρίου*. Grod. „Dei".

4. *κἂν ἀγγ. — θρόνους*] C. M. et Grod. *κἂν ἀγγέλους κἂν κυριότητας λέγῃς· κἂν ἀρχαγγέλους, κἂν θρόνους.*

5. *αὐτὸς — ὑφήγησιν*] Haec denuo neglecta sunt in RE. Casaub. ob *ἑτεροδοξίας* suspicionem. —. *μή τι* Editt. *μή τις*. Male. —.

6. *Ὁ Πατὴρ*] Ita C. Mon. 1. 2. et S. T. Joh. v. 17. —. *τῆς* ante *παλαιᾶς* deest C. M.

7. *προσδιελέγετο*] C. M. *διελέγετο*. —. *Ὡς μὲν τ. Πατρὸς* RE. Casaub. *μὲν* om. C. M. *ὡς τοῦ Πατρὸς μὲν*.

Digitized by Google

δὸς εἴρηκεν· Αὐτὸς εἶπε, καὶ ἐγενήθησαν· αὐτὸς ἐνετείλατο, καὶ ἐκτίσθησαν· ὡς μὲν τοῦ Πατρὸς ἐντελλομένου καὶ λέγοντος, τοῦ δὲ Υἱοῦ νεύματι Πατρὸς [1]) τὰ πάντα δημιουργοῦντος. Καὶ τοῦτο μυστικῶς ὁ Ἰωβ ἔλεγεν· Ὁ τανύσας τὸν οὐρανὸν μόνος, καὶ περιπατῶν ὡς ἐπ' ἐδάφους ἐπὶ θαλάσσης· δηλῶν τοῖς νοοῦσιν, ὅτι ὁ διὰ τῆς παρουσίας περιπατῶν ἐπὶ τῆς θαλάσσης, οὗτος ἦν ὁ πρὸ τούτου τῶν οὐρανῶν ποιητής. Καὶ πάλιν ὁ Κύριός [2]) φησιν· Ἡ σὺ λαβὼν γῆν πηλὸν, ἔπλασας ζῶον; [καὶ λαλητὸν αὐτὸν ἔθου ἐπὶ τῆς γῆς;] Εἶτα ἐξῆς· Ἀνοίγονται δέ σοι φόβῳ πύλαι θανάτου; [πυλωροὶ δὲ ᾅδου ἰδόντες σε ἔπτηξαν.] δηλῶν, ὅτι ὁ εἰς ᾅδου κατελθὼν διὰ φιλανθρωπίαν, οὗτος ἐξ ἀρχῆς ἐκ πηλοῦ κατεσκεύασε τὸν ἄνθρωπον.

Christus conditor visibilium et invisibilium.

ΚΔ'. Ἔστι τοίνυν ὁ Χριστὸς, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ὁ μονογενὴς, καὶ τοῦ κόσμου ποιητής. Ἐν γὰρ τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο· καὶ, εἰς τὰ ἴδια ἦλθε, καθὼς ἡμᾶς διδάσκει τὸ εὐαγγέλιον. Οὐ μόνον δὲ τῶν φαινομένων, ἀλλὰ καὶ τῶν μὴ φαινομένων [3]) νεύματι Πατρὸς ποιητής ἐστιν ὁ Χριστός. Ἐν αὐτῷ [4]) γὰρ ἐκτίσθη τὰ πάντα, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ὁρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα· εἴτε θρόνοι εἴτε κυριότητες, εἴτε ἀρχαὶ εἴτε ἐξουσίαι· τὰ πάντα δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτὸν ἔκτισται, καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων, καὶ τὰ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκε. Κἂν τοὺς αἰῶνας αὐτοὺς εἴπῃς, καὶ τούτων νεύματι τοῦ Πατρός ἐστι ποιητὴς Ἰησοῦς ὁ Χριστός. Ἐπ' ἐσχάτων γὰρ τῶν ἡμερῶν τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν Υἱῷ, ὃν ἔθηκε κληρονόμον πάντων, δι' οὗ καὶ τοὺς αἰῶνας ἐποίησεν [5])· ᾧ ἡ δόξα, τιμὴ, κράτος, [σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι,] νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

1. *νεύματι Πατρὸς*] Ita C. M. Vulg. ex Grod. *νεύματι αὐτοῦ*. C. Coisl. RE. Casaub. utramque vocem ignorant. —. *μυστικῶς* RE. Casaub. *μυστικῶς σημαίνων*. — *ἐπὶ θαλάσσης* C. M. *ἐπὶ τῆς θαλ.* — *πρὸ τούτου* RE. Mon. 2. *πρὸ τούτων*. Singulariter Grod. „qui ante hos coelos factus est (*ποιηθείς*)".

2. *Καὶ πάλιν ὁ Κύριός φ.*] RE. Casaub. *καὶ πάλιν πρὸς αὐτὸν ὁ Κ. φ.* C. M. *καὶ πάλιν ὁ Ἰώβ φησιν.* —. *Ἡ σὺ* C. M. *Καὶ σὺ.* —. *γῆν πηλὸν* RE. Casaub. *γῆς, πηλὸν*. Spuria videntur verba *καὶ λαλητὸν — γῆς*, quae desiderantur in C. Mon. 1. RE. Casaub. Grod. — *εἶτα ἐξῆς* Editt. *καὶ τὰ ἐξῆς*. Simili modo in Codd. citt. deest versiculi Job. XXXVIII. 17. pars altera, ultro in reliquis Mss. a librariis suppleta.

3. *ἀλλὰ καὶ τ. μὴ φ.*] C. M. *ἀλλὰ γὰρ καὶ.* RE. Casaub. *ἀλλὰ καὶ ποιητής ἐστιν ὁ Χριστὸς νεύματι Πατρὸς τῶν ἀοράτων.*

Digitized by Google

Ipse dixit, et facta sunt: ipse mandavit, et creata sunt: tamquam Patre quidem mandante et dicente, Filio vero nutu ejus omnia efficiente. Quod etiam Job mystice dixit: *Qui extendit coelum solus, et ambulat super mari tanquam super solo.* Significans considerantibus, quod qui, dum hic versaretur, ambulavit super mari, is erat, qui coelos antea condiderat. Et rursus Dominus ait: *Aut tu sumens terram lutum, plasmasti animal* [*et idoneum ad loquendum eum posuisti super terram*?] Deinde in consequentibus: *Aut tibi aperiuntur prae timore portae mortis,* [*janitoresque inferni videntes te timuerunt?*] demonstrans nimirum eum, qui in infernum propter suam bonitatem descendit, ipsum esse, qui ab initio ex luto hominem construxit.

P. XXXIII. 9. Job. IX. 8. Job. XXXVIII. 14. Ibid. V. 17.

XXIV. Est igitur Christus, Filius Dei unigenitus et mundi factor. *In mundo enim erat, et mundus per ipsum factus est.* Et, *in propria venit,* sicut nos docet Evangelium. Non solum autem visibilium, sed etiam invisibilium nutu Patris factor est Christus. *In ipso* enim *creata sunt omnia,* juxta Apostolum, *quae sunt in coelis et quae super terram, visibilia et invisibilia, sive Throni sive Dominationes, sive Principatus sive Potestates, omnia per ipsum et in ipsum creata sunt. Et ipse est ante omnes, et omnia in ipso constant.* Etiam si ipsa dixeris secula, horum quoque, nutu Patris, factor est Jesus Christus. *Novissimis enim his diebus locutus est nobis in Filio, quem posuit haeredem omnium, per quem et secula fecit.* Cui gloria, honor, imperium [cum Patre et Sancto Spiritu], nunc et semper, et in secula seculorum. Amen.

Joh. I. 10. 11. Col. I. 16. 17. Hebr. I. 2.

4. *ἐν αὐτῷ*] Editt. *ἐν ἑαυτῷ*. Emendat. ex C. M. Coisl. RE. Casaub. — *τῆς γῆς* Act. *τῆς* deest C. M. —. *πρὸ πάντων* C. M. addit: *αἰώνων*. Inepte. — *αἰῶν. αὐτοὺς* Ibid. *αἰῶν. αὐτοῦ*. — *Πατρὸς* Ibid. *τοῦ Πατρὸς*. RE. Casaub. h. l. ita reddunt: *καὶ τούτων ποιητής ἐστιν ὁ Ἰησοῦς· ἐπ' ἐσχάτου γὰρ τῶν ἡμερῶν τούτων ὁ Θεὸς ἐλάλησεν ἡμῖν.* —.

5. *καὶ τοὺς αἰῶν. ἐπ.*] C. M. RE. Casaub. *ἐποίησε καὶ τοὺς αἰῶνας.* — *κράτος* C. Mon. 1. *καὶ κράτος.* Doxologia genuina, omissis *Σὺν τῷ Πατρὶ* (C. M. ejus loco: *σὺν ἁγίῳ Πνεύματι, παντότε*) *καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι* (Coisl. Grod. „in Sancto Spiritu") cum iis catecheseon praecedentium consona reperitur. Brevissime C. Coisl. *τιμὴ, κράτος εἰς τοὺς αἰῶν. τ. αἰών. Ἀμήν.* (Vd. Catech. V. fin.)

Digitized by Google

ERRATA.

Prolegg. p. XL. not. 2. lin. 6. leg. at l. ad. p. XLIII. lin. 15. μέχρι l. μέχοι. p. LXXXIX. not. 1. leg. Greg. ℵ l. Greg. Nyss. —. Catech. II. 4. p. 42 lin. 17. leg. ἐμὰ l. ἐμῶ.

MONACI,

EX TYPOGRAPHIA DR. CAROLI WOLF.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

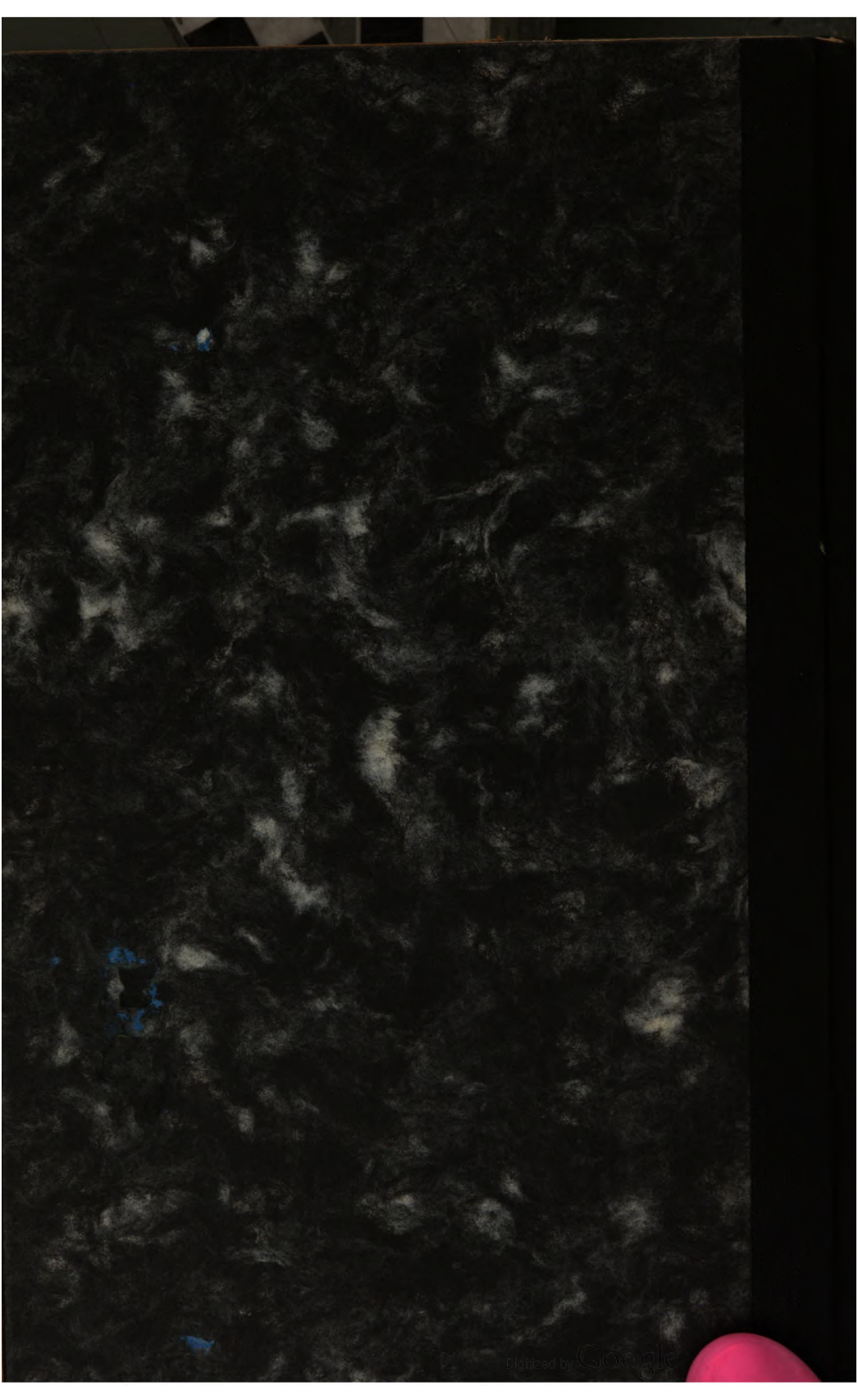
Digitized by Google